

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 07005

DOS LEBN UN SHAFN FUN
SHIMON DUBNOV

Sofiia Dubnova-Erlikh

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

סאפייע דובנאוו-ערליך

דאָס לעבן און שאַפן

פּוּן

שמעון דובנאוו

יידיש — משה פערדמאַן

ארויסגעגעבן פון

מעקסיקע ד. פ. 1952

צו הייליקן דעם אַנדערן פון זיי
ערע אומגעקומענע משפחות אין
פּוילן -- האָבן די חברים
אסתר און הערשל גרינשטיין
געדעקט די הוצאות פון אַרויס-
געבן דאָס דאָזיקע בוך.

SOFIA DUBNOW-ERLICH

VIDA Y OBRA

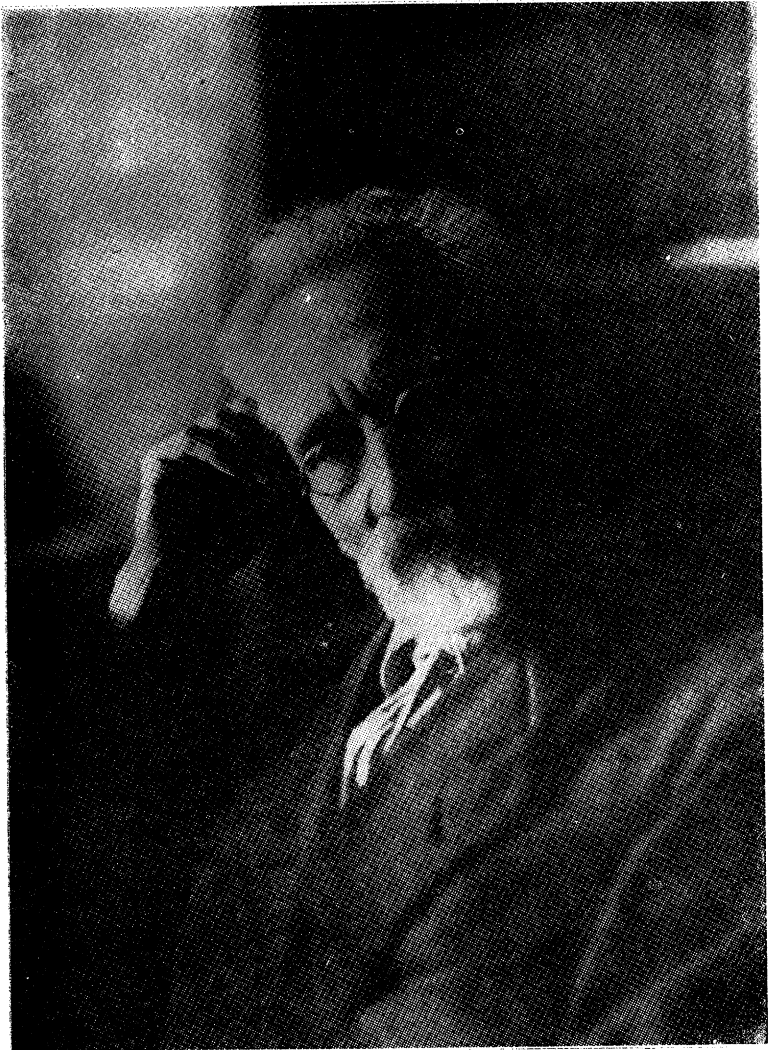
DE

SIMON DUBNOW

Traducción de:

M. FERDMAN

Editado por el Fondo Mendelson de la Sociedad pro
Cultura y Ayuda
MEXICO, D. F. 1952

הקדמה

די ביאָגראַפיע פון א מענטשן — דאָס איז נישט סתם אַ פּאַדצייִ כענונג פון פּאַקטן: דאָס לעבן פון אַ יחיד, ווי קאָמפּליצירט עס זאָל נישט זיין, ווי סתירותדיק זיין לעבנסוועג זאָל נישט אויסזען, פאַרמאָגט עס אָבער אַ געוויסע אינערלעכע איינהייטלעכקייט. די אויפגאבע פון ביאָגראַפֿ איז דעריבער — סיסטעמאטיש אויסצוגעפינען די דאָזיקע איינהייטלעכקייט אין דער אָנשיכטונג פון יאָרן, וואָס פּורעמען אויס די פיזיאָנאָמיע פון מענטש. דאָס לעבן פון היסטאָריקער ש מע ו ו ר ו ב נ אַ ו ו, וואָס איז געווען ענג פאַרבונדן מיט יאָרצענדליקער געשיכטע פון רוסישן ייִדנטום, פאַרשאַפט נישט דעם פאַרשער קיין באַזונדערע שוועריקייטן: פון חדר־אָן, וווּ דער קליינער שמעון האָט פליסיק איינגעוואַפט אין זיך די לעגענדעס פון חומש און דעם פּלפּול פון תּלמוד, פירט אַ גראַדער וועג צו יענעם פאַרשנייטן פּלאַץ אין ריגע, וווּ דער שאַס פון אַ מענטש־חיה האָט אַ סוף־געמאכט צו דער לאַנגיאַריקער אַרבעט פון זיין מוח.

אויך טעכניש האָט דער פּאַטער מיינער פאַרלייכטערט די אַרבעט פאַר זיין ביאָגראַפֿ: ביים סוף פון זיין לעבן האָט ער אַרויסגעגעבן 3 בענ דער פון זיינע זכרונות, וואָס נעמען אַרום, כמעט, אַכציק יאָר; דער לעצטער באַנד האָט זיך געדרוקט שוין אין די טעג פון דער צווייטער וועלט־מלחמה. געטריי זיין אינסטיקט פון אַ היסטאָריקער, האָט ער צום טיטול פון זיין ווערק „דאָס בוך פון לעבן“, צוגעגעבן אַן אונטערקאָפּ — „מאַטעריאַלן צו דער געשיכטע פון מיין צייט“ — אַזוי אַרום האָט זיך די ביאָגראַפיע פון אַ יחיד פאַרוואַנדלט אין געשיכטע פון אַן אָפּגעשלאָסענער תקופה, וואָס איז געוואָרן פאַרגאַנגענהייט. דער יסוד פאַר זיינע זכרונות איז געווען אַ טאַג־בוך, וואָס דער פּאַטער מיינער האָט געפירט אין משך פון לאַנגע יאָרן. דער דאָזיקער טאַג־בוך איז פאַר אים געווען אַ מין חשבון־הנפש אין שווערע איבערברוך־מאַמענטן.

די באַדערפעניש אונטערצופירן סך־הכלען, וואָס מיין פּאַטער פּלעגט באַצייכענען אַלס „נשמה־אינטעגראַציע“, האָט זיך באַזונדערס פאַרשטאַרקט אין פּערזאָן פון זיין פיזישער אַלטקייט. (גייסטיק האָט זיך דער פּאַטער קיינמאָל נישט געפילט אַלט) לכתחילה האָט דער מחבר פון די זכרונות

נישט געהאט בדעה זיי צו פארעפנטלעכן ביי זיין לעבן; געענדערט זיין בא-
שלוס האָט ער דאָן, ווען ער איז געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז די
עקיעה פון זיין אייגן לעבן פאַלט צונויף מיט דער שקיעה פון אַ גרויסער
עפאָכע.

„מיר לעבן היינט אין דער עפאָכע פון היסטאָרישע סופּן, — שרייבט
ער אין 1934, אין זיין אָפּגעזונדערט הייזל אין די וועלדער ביים באַלטישן
ים — ווען עס וועט ליקווידירט די ירושה פון 19טן יאָרהונדערט אויף
אַלע געביטן פון סאָציאַלן און אינדיווידועלן לעבן. עס איז פאַרענדיקט
געוואָרן אַ גאַנצע עפאָכע, אונדזער עפאָכע אויפן ראַנד פון 2 יאָרהונ-
דערטער... צוליב אַ היסטאָרישן קאָטאָקליזם איז צייטווייליק איבערגעריטן גע-
וואָרן דער המשך פון אידעאישע שטרעמונגען פון דעם ייִה, מיט וועלכן
עס איז געווען צונויפגעוועבט מיין אייגן לעבן און זאָס לעבן פון מייע
מיטצייטלעך. זענען מיר, די לעצטע פאַרשטייער פון אַ פאַרגאַנגענער תקופה,
מחויב צו שטעלן איר אַ דענקמאָל“.

דאָס לעבן פון אַ מענטש דאַרף מען אָנהייבן פאַרשן פון שורש: פון
די משפּחה-וואָרצלען, פון דער קינדער-סביבה. און דאָ קומט דעם ביאָ-
גראַף ווידער צוהילף דער היסטאָריקער, וואָס איז געוויינט פּעססצושטעלן
דעם המשך פון דערשיינונגען. ער דערציילט אונז, אַז ביי די דובנאָווס איז
פאַרגעקומען אן אייגנאַרטיקער בייט פון די דורות: נאָך אַ דור פון לומדים
און פרומע יידן איז נאָכגעקומען אַ דור פון סוחרים-געשעפטסלייט, וואָס
האַבן געפירט מסחרים מיט אַ גרעסערן אָדער קלענערן דערפאָלג. אין זיינע
זכרונות שטרייכט דער מחבר נישט איינמאָל אונטער זיין גייטיקע קרובה
שאַפט נישט מיט זיין פאָטער, וואָס איז שטענדיק געווען פאַרהאַוועט אין
דאגות-פרנסה, נאָך מיט זיין זיידן, דעם למדן און ראשי-שיבה.

פאַרשידן איז געווען דער לעבנסוועג פון זיידן און פון אייניקל;
געמיינזאַם אָבער פאַר זיי ביידע איז געווען: ליידנשאַפטלעך-אַנגעשטרענגטע
אַרבעט פון געדאַנק, ספּאַרטאַניש-פּשוטער לעבנס-שטייגער און דער ראַציאָ-
נאַליזם, וואָס ביים זיידן האָט ער זיך אויסגעדרוקט אין טראַדיציאָנעלער
ובנישער יידישקייט און ביים אייניקל אין פּילאָזאָפּישן פּאָזיטיוויזם. אָבער
דורכן ניכטערן פּאָזיטיוויזם פון אייניקל האָבן זיך דורכגעריסן אונטערער-
זישע קוואַלן פון טרויערישן ראַמאַנטיזם, וואָס איז ביי אים, אפשר,
פאַרבלבן בירושה פון אַ פאַרציטיקער משפּחה-טראַדיציע: דורך אַ קייט
פון דורות לומדים-מתנגדים, האָט זיך דער פּאָזיטיוויסט פון 19טן ייִה
דורכגעשמועסט מיטן מקובל פון 17טן ייִה — מיט זיין עלטער-עלטער-
זיידע די יוסף דובנאָ.

שמעון דובנאָווס קינדהייט, וואָס איז דורכגעפלאָסן אין דעם פאַר-
וואָרפענעם וויסרוסישן שטעטל, האָט פּולשטענדיק האַרמאָנירט מיט דער
משפּחה-טראַדיציע פון די דובנאָווס. זיין לעבנסוועג איז געווען באַשטימט
פון פאָרויס: נאָכן חדר האָט ער געדאַרפט אָנקומען אין דער ישיבה פון

זיין זיין און ווערן א ייד א למדן. צום ערשטן מאל אבער ברעכט אויס א
בונט אין דער משפחה דובנאוו: דער יונגער ישיבה בחור ווערט א משכיל
אויסאדיאקט און פארבייט דעם נאציאנאל-רעליגיעזן טעזיס אויף
דעם אינדיווידואליסטיש-קאסמאפאליטישן אגזיסטענציס. יארן
גייען פארביי און זי תקופה פון „שטורעם און דראג“ ווערט פארביטן מיט
זוכן דעם סינטיזע. געהאלפן צו געפינען דעם סינטיזע האט זי גע-
שיכטע. זי האט פארייניקט נישט נאר דעם עבר מיטן היינטיגן,
נאר אויך דאס נאציאנאלע מיטן אלגעמיין-מענטש-
ליכע.

פארטיפינדיק זיך אין די ווינציק-אויסגעפארשטע געביטן פון דער
סויזניטעריקער יידישער געשיכטע האט ער דארט געפונען דעם אויסוועג פאר זיין
פריידערוואכטן געדאנק און פאר זיין הייס-בענקענדיק הארץ. די ארבעט, וואס
איז געווען דורכגעדרונגען מיט א רעליגיעזן ברען, האט געמאכט פאר-
געסן אין די דאגות און צרות פון לעבן; זי ווערט דער העכסטער אימפערא-
טיוו אינס לעבן פון היינטיגער. אבער נאר אין די לעצטע יארן גיט זיך
אויס איין צו דערגרייכן די הארמאניע צווישן דעם אויסערלעכן לבוש און
אינערלעכן מהות פון לעבן: די גרינע פארקן פון די בערלינער פארשטעט
און די סאטנע-וועלדער אויס ריגע האבן געשאפן אן אידעאלע ראם פאר
אומדערמיילעכער טעטיקייט, וואס קאפיטולירט נישט פאר דער זיקנה
אין זיין וואלדיקער באהעלטעניש לעבט דער נזיר נישט
בלויז מיטן עבר: אויף זיין טיש — א בארג צייטונגען,
יעדן טאג ברענגט די פאסט אפאלאגנען פון דער גאנצער וועלט,
צענדליקער באזוכער קומען אין זיין באשיידענער ווינונג; ווי שטענדיק,
אינטערעסירט ער זיך מיט אלץ, וואס איז מענטשלעך. די ווולקאנישע אויס-
ברוכן פון די צוויי יאר-צענדליק, וואס זענען ווי אונזאגער פון דער אונטער-
מענדיקער קאטאסטראפע, פילן אים אן מיט אומרו; ער אבער, דער איי-
ביקער אפטימיסט, וויל נישט גלויבן אין זיג פון נאציסטישן בארבראזוס.

אז די קאטאסטראפע האט זיך אונטערווארט, האט ער נישט געוואלט
מאכן קיין איין שריט כדי זיך צו ראטעווען. דאס לעבן פון פאלק איז
געווען זיין לעבן; דער אומקום פון די גרויסע יידישע מאסן איז געווארן
זיין אומקום. דער אנאלירייער פון א סך שרעקלעכע טעג אין לעבן
פון זיין פאלק האט דאס לעצטע, סאמע שרעקלעכע, בלאט פארשריבן מיט
זיין אייגן בלוט.

דער שורש

אין דער צווייטער העלפט פון 19-טן יארהונדערט, אין דער עפאכע פון דער פויעריג-באפרייאונג, איז מסטיסלאוול געווען א טיפיש-פארשלאָפן שטעטל פון מערב-קאנט מיט נישט ברוקירטע גאסן, הילצערנע טראַטוואַרן, אַלטע איינגעהויקערטע הייזלעך און אומענדלעך-לאַנגע פאַרקאַנעס, פון הינטער וועלכע עס פלעגט, אין חושכדיקע נעכט, זיך הערן אַן אימהדיק פאַרצויגן בילן פון צעפאַטלטע הינט. דער גרינער פירעק פון שטאַטישן בול-וואַד איז געווען אַרומגערינגלט מיט הייזער פון דער אַרטיקער אַריסטאָקראַ-כיע: טשינאוויקעס (רוסישע רעגירונגס-באאמטע) און פאַרמעגלעכע סוחרים, הייזער מיט גאַנעקלעך און געפאַרבעטע לאַדנס, מיט גערטנדלעך אַרום. הייזער האָט זיך געצויגן דער יידישער קוואַרטאַל, וואָס האָט זיך גערופן דער „שולעף“, מיט דער גרויסער שטאַטישער שול אין צענטער. אין „שולעף“ איז שטענדיק געווען טומלדיק און שמוציק, אין די קאלוזשעס, וואָס פלעגן קיינמאָל נישט אויסטריקנען, האָבן זיך געפליוסקעט, ווי וואַראַביי-טשיקלעך, אָפגעריסענע באַרוועסע קינדער; אין די איינגעהויקערטע שטיב-לעך האָבן געווינט קרעמער, כאַלמעלאַכעס, באַלעגאַלעס.

שמאַלע, קרומע געסלעך האָבן געפירט צו דער פאַרשטאַט; דאָרט האָט געווינט די רוסישע אַרעמקייט, דאָ האָבן זיך געצויגן גערטנער, קי האָבן געמוקעט, עס האָט געשמעקט מיט דאָרף. ווי אַ שמאַלע סטענגע האָט זיך געשלענגלט דאָס מוטנע טייכל „וויעכרא“. אויף די זומפיקע, באַוואַקסענע ברעגעס, האָבן ווילד געשטיפט די פאַרוואַרלאָזטע און הפּקדיקע קינדער פון דער פאַרשטאַט.

אין די זעלטן-פרייע שעהן פלעגט אהין זיך אויך אַראַפּכאַפן דאָס קליינוואַרג פון יידישן קוואַרטאַל, פון „שולעף“, וואָס ס'רוב זענען זיי געווען פאַרשפאַרט אין ענגן דושנעם חדר. איין חדריינגל, אַ שוואַרצער, מיט טונקעלע אויגן, פלעגט זיך פאַרזאַמען ביים טייכל לענגער ווי אַלע; אפילו די מורא אַריינצוכאַפן דערפאַר אַ פּסק, האָט אים נישט אָפּגעהאַלט; און ער האָט זיך נישט געאיילט אומצוקערן אין חדר אַריין. ער פלעגט

זיך צוטוליען צום פייכטן גראַז און זיך איינקוקן אין ווייטן האַרדזאָנט, וואָס האָט אים אויסגעזען ווי דער סוף פון דער וועלט; ער פלעגט ליב האָבן זיך איינצוהערן אין דער געדיכטער, שמעקעדיקער גרינער שטילקייט, וואָס נאָר פון צייט צו צייט איז זי געשטערט געוואָרן דורכן זאפטיקן טשמאָך קען פון די קי, וואָס האָבן זיך געפאַשעט ביים ברעג און דורך די אויסגע- שרייען פון די פליטן-טרייבער, וואָס האָבן געפירט טראטוועס איבערן טייך. אין די דאָזיקע איינזאַמע שעהן האָט זיך אין יינגלס נשמה אויף איי- ביק איינגעקריצט דער אומעטיק-פאַרבנקטער ווייסרוסישער פייזאַזש — אַ פלאַכלאַנד אַרומגעזוימט מיט נישט הויכן וואַלד, גרינע פעלדער איבער וועל- כע עם שלענגלט זיך ווי אַ בלויע סטענגע דאָס טיכל, דער שאַרפער ריח פון פאַלין און מיאטע. יאָרן וועלן פאַרגיין און דורך אַלע זיינע וואַנדערונגען וועט ש. דובנאָוו טראַגן אין זיך דעם איינציקן אין דער וועלט פייזאַזש פון זיין היימלאַנד — דעם פייזאַזש פון זיין נשמה.

פון די גרינע ברעגעס האָט מען געמוזט זיך אומקערן צוריק צום טומל, צום שטויב פון „שולעף“, אין דער ענגער דירה, וווּ עם האָבן געווינט טאַטע-מאַמע מיט אַ סך קינדער.

די דובנאָווס האָבן זיך אין שטעטל גערעכנט פון די יחוסדיקע משפחות. סוף 18-טן יאָרהונדערט איז די משפחה, וואָס שטאַמט פון באַרימטן מקובל ר' יוסף דובנאָ, אַריבערגעפאַרן פון וואַלין (דובנאָ איז אַ שטאָט אין וואַלין) קיין ווייסרוסלאַנד. אין דער משפחה דובנאָוו זענען שטענדיק געווען גרויסע לומדים, אָבער מיט קיין גרויס רייכקייט האָבן זיך די דובנאָווס נישט געקענט באַרימען; האָט זיך שוין אַמאָל אין דער פאַמיליע יאָ באַוווּזן אַ פעניקער סוחר, וואָס האָט זיך דערשלאָגן צו אַ שטיקל פאַרמעגן, האָבן עם די קינדער דערנאָך צעפטרט. עם איז זיי ליבער געווען צו זיצן אין בית-מדרש און לערנען, איידער זיך פאַרנעמען מיט מסחר.

אין דער צייט ווען שמעון איז געקומען אויף דער וועלט (אין סעפּ- טעמבער 1860, דעם צווייטן טאָג ראש-השנה) האָט זיך פאַרן ראש- המשפחה גערעכנט ר' בן-ציון, אַ ייד אַ לַמִּדּוּן, וואָס אין דער יוגנט האָט ער אויפן פאַרלאַנג פון זיין פאָטער געפרוווט זיך פאַרנעמען מיט מסחר, ער האָט עם אָבער דערנאָך אוועקגעוואָרפן און זיך אינגאַנצן אַריינגעטאָן אין לערנען; אין משך פון 45 יאָר האָט ער געזאָגט אַ שיעור גמראַ פאַר יידן לומדים אין מסטיסלאווער בית-מדרש.

אין שטאָט פלעגן אַרומגיין גאַנצע לעגענדעס וועגן זיין שטאַרקן כאַ- ראַקטער און וועגן זיין פאַנאַטישער איבערגעגעבנקייט צום לערנען; מ'פלעגט דערציילן, אַז בעת אין שטעטל איז אויסגעבראַכן אַ שריפה, וואָס האָט אַראָפּגעטראָגן, כמעט, אַ האַלבע שטאָט, האָט ר' בן-ציון דערזענדיק פון

די בית-מדרש-פענצטער דאָס העלישע פייער, גענומען איבערצייגן די צע שראַקענע צוהערער זיי זאָלן בלייבן אויפן אָרט און פאַרענדיקן דעם שיעור. די יידן האָבן אים געפאַלנט, און ר' בן-ציון האָט ביים אימהדיקן אָפּגלאַנץ פון דער גרויסער שריפה פאַרענדיקט דעם שיעור. שוין דערנאָך, ווען אַלע אַנדערע נשרפים זענען אוועק צו זייערע אָפּגעברענטע הייזער כדי צו זען אפשר וועט מען נאָך קענען עפעס אָפּראַטעווען, איז ר' בן-ציון נאָך אַלץ פאַרבליבן אין בית-מדרש; ער האָט געהייסן דעם שמש ער זאָל פאַר אים אויסזוכן אַ געוויסע מסיכתה, וואָס ער האָט געדאַרפט האָבן פאַרן מאָרגנדיקן שיעור.

ר' בן-ציון האָט רואיק אויפגענומען די ידיעה — אז זיין געד-מויערט הויז, וואָס איז פאַר אים געווען דער איינציקער חיונה-קוואַל איז אָפּגעברענט געוואָרן, ער איז געוואָרן אַן אַרעמאָן. און דאָך האָט ער נישט אָנגענומען דעם פאַרשלאַג פון קהל איבערצונעמען דאָס כסא-הרבנות אין שטעטל, וואָס דאָס וואָלט אים געזיכערט פרנסה בכבוד, ער האָט בעסער געוואָלט ווייטער לערנען תורה מיטן עולם, ווייטער זאָגן זיין שיעור.

ר' בן-ציון איז געווען אַן איבערצייגטער מתנגד; צום חסידישן מיס-טיציום האָט ער זיך באַצויגן קריטיש, ביים דאוונען האָט ער זיך נישט געשאַקלט, נישט געמאַכט קיין עקסטאַטישע הוועיות. ווי אַזעלכער איז ער אויף שטענדיק פאַרבליבן אין זיכרון ביים אייניקל: „...א הויכער, אַ שלאַנד-קער, שטייט ער מיטן פנים צו דער מזרח-וואַנט, פאַמעלעך און דייטלעך זאָגט ער אַרויס יעדעס וואָרט פון דאוונען, צייטנווייז נאָך, פלעגט ער איינבייגן דעם קאַפּ און באַלד צוריק זיך אויסגלייכן. אַן אינערלעכע, שעמעוודיק-באַהאַלטענע עקזאַלטאַציע האָט זיך געפילט אין זיין גאַנץ וועזן“.

יוב-כיפור איז דעם קליינעם שמעון נישט איינמאָל אויסגעקומען צו זיין דערביי, ווי דער זיידע האָט געדאוונט פאַרן עמוד אין דער פולגעפאַקטער שטאַטישער שול. „...אַט שטייט ער פאַרן עמוד אַ הויכער, אַ שלאַנקער, מיט זיין זילכער-ווייסער באַרד, דער טלית איבערן ווייסן קיטל, און ווי אַן אַדוואָקאַט אין דער טאַגע, שטייענדיק פאַרן געריכט, האַלט ער זיין פאַרטיי-דיקונגס-רעדע, טענהט זיך אויס מיטן בית-דין של מעלה“.

נישט אַלץ פון דער דאָזיקער רעדע פאַרשטייט דאָס אייניקל, אָבער דער איבערגאַנג פון צאָרנדיקע אויסרופן צו טיפן טרויער און הכנעה, מאַכן האַסטיקער קלאַפּן דאָס קינדערשע האַרץ.

שמעונס עלטערן זענען געווען מענטשן פון גאָר אַן אַנדער שניט. דאָס זענען געווען טיפיש-יידישע האָרעפאַשניקעס, שטענדיק פאַרהאוועטע און פאַרזאָרגטע ווי אזוי אויסצוהאַלטן די גרויסע משפּחה. מאיר-יעקב דובנאַוו (געבוירן אין יאָר 1833, געשטאַרבן אין 1887) איז געווען אַן אָנגעד-שטעלטער ביי זיין רייכן שווער, דעם וואַלד-סוחר, וואָס פלעגט

אויפקויפן וואָלד ביי די ווייסרוסישע פּריצים און דאָס געהילץ פירן מיט די טייכן אויף דרום. דעם גאַנצן ווינטער פלעגט מאיר-יעקב אָפזיין ווייט פון דער פּאַמיליע, אין די טיפּענישן פון פּאַלעסיע, ווו ער פלעגט אַכטונג געבן ביים האַקן דעם וואָלד און פּאַרקויפן דאָס געהילץ. פּרילינג-צייט ווידער, איז זיין עובדה געווען צו באַגלייטן די פליטן צו די פּאַרטן פון די גרויסע דרום-שטעט. אַהיימקומען פלעגט ער ערשט אויף ימים-נוראים, און דאָס נאָך אויף אַ קורצער צייט, אַן אויסגעהאַרעוועטער, אַ פּאַרמאַטערטער נאָך אַ חדשים-לאַנג זיין הינטערוועגס. מאיר-יעקב דוב-נאָוו איז געווען אַ יוד אַ שוויגער און אַ קרענקלעכער. די שטענדיקע אָפּ-הענגיקייט פון ביזן און קאַרגן שווער, דאָס שטענדיקע אונטערקערנקן, וואָס איז דערנאָך איבערגעגאַנגען אין אַ כראַנישער לונגען-קראַנקהייט, האָבן פּריצייטיק געעלטערט אָט דעם שטילן, שעמעוודיקן צארטן מענטש. צו 54 יאָר האָט די קראַנקהייט אים דערפירט צום קבר.

שמעון דובנאָוו איז געווען צוגעבונדן צום פּאַטער, אָבער קיין אמתע נאָענטקייט האָט צווישן זיי נישט געקענט זיין: אין שמעונס לעבן איז דער פּאַטער פאַרבייגעגאַנגען ווי אַ שאַטן, איבערלאָזנדיק אַ וואָלקן פון בענק-שאַפט און אַן אומקלאָר שולד-געפיל. דאָס איינציקע, וואָס דער זון האָט געירשנט פון פּאַטער איז געווען דער באַוווסטזיין — און מיט יאָרן איז דער דאָזיקער באַוווסטזיין נאָך שטאַרקער געוואָרן — אַז די ערגסטע קללה פאַר אַ מענטשן איז — אַן אַרבעט, וואָס איז נישט צום האַרצן און די דאגות פרנסה.

אין דער ענגער, דרייציערדיקער דירה אויפן „שולעף“ איז פּרייד געווען אַ זעלטענער גאַסט. אונטערן לאַסט פון די שטענדיקע דאגות איז שיינע דובנאָוו גאַנץ פרי געוואָרן פאַרעלטערט. פאַרלאָשן זענען געוואָרן אירע טונקעלע מילדע אויגן, וואָס זענען געווען אַרומגענומען מיט אַ סך קנייטשן. אַ דאַרינקע, מיט אַ לענגלעך טונקל פנים, מיטן הויכן שטע-רן אונטערן פאַרקעמטן פאַרוק, פלעגט זי פון קאַיאָר ביז שפּעט אין דער נאַכט אַרומהאַווען ווי אַן אומדערמילדעכע מוראַשקע, אַרבעטנדיק סיי אין שטוב, סיי אין דער קראָם. אין די גרויע פאַרטאַגן, לינגנדיק אויפן האַרטן שטרוי-זאַק, פלעגט שמעון זיך צוהערן צו דער מוטערס שטילן שעפטשען: מיט אירע קנאַכיקע אויסגעהאַרעוועטע פינגער האָט זי געבלעטערט דעם גרויסן ווייבערישן קרבן-מנחה, און שטילע טרערן האָבן זיך געגאַסן איבער איר רע איינגעפאַלענע באַקן.

נאָכן אָפּדאַווענין, אָפּגעבנדיק דעם רבּונו של עולם דאָס זייניקע, פלעגט זיך שיינע דובנאָוו אַ נעם טאָן צו די ערדישע ענינים: מ'האָט געדאַרפט אַנהאַדעווען אַ כאַליאַסטרע קינדער און דערנאָך זיך איילן צו עפענען די געשיר-קראָם, וואָס זי האָט געהאַלטן. שוין אויפן וועג אין דער קראָם האָט

זי אָננעטראַפן די ערשטע פּויערישע פּורלעך, וואָס האָבן זיך געשלעפט צום מאַרקפּלאַץ, אויפהויבנדיק זיילן מיט שטויב. ביי דער קראָם פּלעגט שוין וואַרטן א קונה — א הויכער ווייסרום אין א שאַפּענעם פעלץ, אין שטיוול אויסגעשמירט מיט דזשענעכץ. פון אומגעדולד האָט ער געפּאָכעט מיט דער בייטש. צווישן דער קרעמערין און דעם גוי פּלעגט זיך אָנהויבן אן איינ-געשפּאַרט דינגעניש: די קליינע יידענע פּלעגט פיבערדיק זוכן אין די קעסטל לעך און אַרויסשלעפּן פון דאָרט, פון צווישן פּאַרשטויבטן שטרוי, ווייס-לעכע פּאַיאָנסענע טעלערלעך, שיסעלעך. דער פּויער פּלעגט, מעשה-מבין, קלאַפּן מיטן פינגער איבער די כלים, באַטראַכטן זיי אויף דער שיין, און עס פּלעגט צווישן דער קרעמערין און פּויער זיך אָנהויבן אַ פּאַרביסענע מלחמה איבער אַ פּאָר גראַשן. די מוטער פּלעגט זיך נישט אונטערגעבן: פּאַר איר האָט נאָך אַ פּאָר גראַשן געמיינט — קענען פּאַררעכטן די שטיוול פּאַרן מזיק, פּאַר שמעונען, אָדער קויפּן אַ סטעננע צו די צעפּ פּאַר דער חנעוודיקער, שוואַרצאוויגיקער ריסיע.

שפּעט אין אָוונט פּלעגט זיך פּאַרמאַכן די שווערע, מיט אייזן באַשלאַנגענע טיר פון דער קראָם; די מאַמע איז געגאַנגען אַ היים, קוים שלעפּנדיק די פּיס, אַ פּאַרמאַטערטע, אַ הייזעריקע. אירע פּאַרבלאָזע ליפּן האָבן זעלטן-ווען געשמיכלט צו די קינדער, איר ליבע צו זיי האָט זי אויסגעדיקט אין שמענדיקער אומרויאיקייט און זאָרג פּאַר זייערטוועגן. פּרייטיקצונאַכטס אָבער פּלעגט שיינע דובנאָוו ווערן נאָר אַן אַנדערע, אין איר אויסגעהאַרעוועטן גוף פּלעגט אַריינקומען אַ נייע, אַ יום-טובדיקע נשמה. שמעון האָט זייער ליב געהאַט אָט די פּרייטיקצונאַכטן: עס האָבן ליבלעך געפּינקלט די וואַקסענע ליכטלעך, אין די אָפּגעפּוצטע, לכבוד-שבת, משפּחה-לייכטער. דער טיש איז פּאַרדעקט מיט אַ ווייס-בלאַנקענדיקן, באַטיש פּאַרלאַטעטן טישטעך, פון אונטער אַ קליין טישטעכל האָבן אַרויסגעקוקט די שבתדיקע געפּלאַכטענע חלות, דאָס אַלץ האָט געשאפּן אַן אַטמאָספּער פּער פון אַ זעלטענער רואיקייט און געמיטלעכקייט. די מאַמע האָט געבענטשט ליכט. פּאַרשטעלנדיק די אויגן מיט די פינגער, דורך וועלכע עס האָט גע-שטראַמט די האַנדיקשיין פון די שבת-ליכט, האָט זי געשעפּטשעט איר, כמעט, קלאַנגלאָזע תּפילה. די שטילע פּאַרהאַרעוועטע פּרוי האָט דערמיט ווי אָפּגעטרייכלט פון זיך דעם שטויב פון דער וואַכעדיקייט.

ווייל אין שטוב האָט כמעט שמענדיק געהערשט דחקות און נויט, און די דערוואַקסענע זענען כסדר געווען פּאַרנומען מיט זיך און מיט זייע-רע דאגות, זענען די קינדער געוואַקסן אָן באַזונדערער השגחה. זיי זענען איבערגעלאָזט געוואָרן אויף גאָטס באַראַט. אין אַ גרויסער משפּחה איז אַ זעלטנהייט, אַז קינדער זאָלן זיין נאָענט צווישן זיך. האָט טאַקע שמעון זיך נישט געחברט נישט מיט זיין ברודער יצחק, אַ למדן און אַ

שווייגער, וואָס האָט פרי חתונה געהאַט און זיך באַזעצט אין אַן אנדער
ישטאָט, און נישט מיט דער שוועסטער ריסיע, וואָס פלעגט צוהעלפן דער
מאַמען אין דער באַלעבאטישקייט און פלעגט דערביי זינגען טרויעריקע ליי-
דער. אין געהיים האָט זי פאַנטאַזירט, אַז זי וועט, קעגן די אַנגענומענע
מנהגים, חתונה האָבן דורך ליבע.

אויף אַן אמת האָט זיך שמעון געחברט — פון דער פריסטער יוגנט
ביז אין דער שפּעטער עלטער — מיט זיין ברודער וואָלף, וואָס איז
געווען עלטער פאַר אים מיט אַנדערהאַלבן יאָר. אויסערלעך זענען די צוויי
ברידער געווען זייער ענלעך: ביידע ברונעטן, מיט טיפּישע-עמיטישע האָר-
באַטע נעז, מיט אַפּענע שטערנס אונטער געדיכטע טשוּפּרינעס האָר. עס
איז אָבער צווישן זיי געווען אַ גרויסער אונטערשייד. שמעונס אויגן
האָבן געברענגט מיט אַ מין צוילהעכע-פייערל, זיינע באַוועגונגען זענען
געווען האַסטיקע און דעצידירטע; וואָלף דאַסענן איז געווען פלעגמאַטיש,
ווייניק באַוועגלעך. איז דעריבער נישט קיין חידוש, וואָס דווקאָ דער יינגער-
רער ברודער איז פאַר וואָלפן געווען דער אויטאָריטעט און אַלס אַזעל-
כער איז ער ביי אים פאַרבליבן. אויפן גאַנצן לעבן.

די סביבה פון דער קינדהייט פאַרמירט אויס די נשמה פון מענטשן
סיי דאָן ווען מען מאַכט מיט איר שלום, סיי דאָן ווען מ'קעמפט קעגן
איר: די שטענדיקע פאַרזאָרגטקייט, די ביטערניש און רעזיגנאַציע, וואָס
האָט געהערשט ביי די דובנאָווס האָבן ביי שמעונען אַרויסגערופן אַ בונט.
אַ ליידיגשאַפטלעכע שטרעבונג צו אַן אנדער לעבן, ביי וואָלפן אָבער האָבן
די דאָזיקע באַדינגונגען געבוירן פאַסיוויטעט און מעלאַנכאָליע. אזוי איז
אויך געווען דער ווייטערדיקער לעבנס-וועג: שמעון האָט געשמידט זיין
גורל אין איינקלאַנג מיט זיין אינערלעכן דראַנג; וואָלף אָבער איז געווען
פאַרמשפּט צו לעבן אין אייביקער אומצופרידנקייט, אונטערן שטענדיקן
דרוק פון אַ פאַרבאָרגענעם שולד-קאָמפּלעקס. דאָס האָט אים דערפירט דער-
צו, אַז אין אַ מאָמענט פון אַ גייסטיקן קריזיס האָט ער צעבראַכן זיין
פערזענלעכן לעבן.

די לעבנס-שטראַמען פון די ברידער, וואָס זענען געפלאָסן צוזאַ-
מען אין דער יוגנט, זענען זיך שפּעטער פונאַנדערגעגאַנגען. אָבער נישט
די יאָרן און נישט דער שטח, וואָס האָט זיי פאַנאַנדערגעטיילט, האָבן
נישט געקענט אָפּשוואַכן די שטאַרקע און אינטימע פריינטשאַפטלעכע
פאַרבינדונג, וואָס נאָר דער טויט האָט זי צעריסן.

אין חדר

א פארשטויבטער צימער מיט א נידעריקער פאררויכערטער סטעליע ארום דעם פראסטן טיש פון נישט געהובליעטע ברעטער שטייען לאנגע הילצערנע בענק. אהער, אין דאזיקן דרדקי-חדר, האָט שיינע דובנאָוו גע-בראכט דעם קליינעם שמעון, אָנגעטאָן אין א פארלאַטעט, ריין קורטקעלע. דער דרדקי-מלמד ר' קוליע, א גוטמוטיק געל יידל, האָט שמעונען א קניפ געטאָן אין בעקל מיט זיינע פינגער, וואָס זענען געווען פאר-געלט פון שטענדיקן באַנוצן שמעקטאבאק; און האָט דעם נייעם תלמיד גענומען ווייזן די גרויסע אותיות פון אלף-בית.

צום ערשטן מאָל גיין אין חדר פלעגן מיטן קינד מיטקומען טאטע-מיאמע און קרובים. אז דאָס קינד האָט געגעבן א געלונגענעם ענטפער, האָט אים דער פאָטער, אָדער די מוטער אראָפגעוואָרפן פון אויבן א לעקעכל, א צוקערל; דעם קינד האָט מען איינגערעדט, אז דאָס האָט אים א מלאך אראָפגעוואָרפן א מתנה. שמעונען האָט מען קיין לעקעכלעך נישט אראָפ-געוואָרפן, שיינע דובנאָוו האָט קיין צייט נישט געהאַט צו באלעווען איר דע קינדער; אין איילעניש האָט זי אים אריינגערוקט אין קעשענע א פאַר צוקערקעס און איז באַלד אוועק צוריק אין קראָם אַריין.

אזוי האָט זיך פאַר שמעונען אָנגעהויבן די חדר-צייט, וואָס האָט זיך געצויגן פון אינדערפרי ביזן אָונט, מיט אן איבעררייס אויף מיטאָג, וואָס איז, כמעט שטענדיק, באַשטאָנען פון א קרופניק מיט א רעפטל ברויט. ר' קוליע איז געווען צופרידן פון ר' בן-ציונס אייניקל: שמעון האָט זיך גאַנץ ניך אויסגעלערנט עברי און אָנגעהויבן לערנען חומש. פאַמעלעך און מאָנאָטאָן פלעגט זיך שלעפן דער טאָג אין חדר. איינגעבויגן איבער די צעפליקטע חומשים האָבן די קינדער, הויך אויפן קול, מיט א ניגון, נאָכגעזאָגט דעם רבין די פסוקים פון חומש, פאַרטייטשנדיק די לשון-קודש-דיקע ווערטער אויף יידיש. דעם יינגלס פאַנטאַזיע, וואָס ביז איצט האָט אים קיינער נישט דערציילט קיין מעשהלעך, האָט אָנגעהויבן צו אַרבעטן. ער האָט געזען פאַר זיך די שיינע רויטע עפל פון גזערן, וואָס ער האָט

זיך פאַרגעשטעלט ווי דעם סאָך ארום מאַנאָסטיר הינטערן שטאָט; ער האָט געזען דעם העליש-רויטן הימל פון דער שריפה איבער סדום און עמורה און ווי יעקב אָבינו פּאַשעט לבנם שאָף אין די טאָלן, וווּ עס האָט געשמעקט מיט מיאָטע, פּונקט ווי אויף די סטעזשקעס, וואָס פירן צו דער היימישער וויעכראָ... אין די נעכט, לינגנדיק אויפן האַרטן שטרוויזאָק, פלעגט דאָס קליינע הדריינגל לאַנג נישט קענען איינשלאָפן. אין דעם דושנעם צימער מיט די פאַרמאָכטע לאַדנס האָט געטשאַדעט אַ קליין נאַכט-לעמפל. די בריו-דער און שוועסטער האָבן געקרעכצט פון שלאָף, ביים קאָמאָד אין געזעסן די מאַמע און געצייילט דעם טאַג-פּריוו; זי זיפצט דערביי און קראַצט זיך מיט אַ שפּיזל אונטערן פאַרוק. אָבער, פאַר שמעונס אויגן, אונטער די פאַרמאָכטע אויגנדיקלעך, גייען פאַרביי ווונדערלעכע פאַרשויד-נען; מענטשן, וואָס האָבן גערעדט מיט מלאכים, אפילו מיט גאָט אַליין... ביי קוליע דרדקיי-מלמד האָט שמעון געלערנט דריי זמנים. דאָס איז געווען דער פּרוודור, דער אַרײַנפיר צום אמתן חדר, וווּ מ'האָט אָנגעהויבן לערנען גמראָ. וועגן דאָזיקן חדר דערציילן זיינע זכרונות אַזוי:

„דער נייער רבי, איציע פיפלער, איז געווען פּונקט דער היפּוך פון דעם פּרײַערדיקן מלמד. אַ קלייניקער מיט אַ גראַבער נאָז און קורצזיכטי-קע אויגן, איז ער שטענדיק געווען אָנגעכמורעט און האָט קיין גוט וואָרט נישט אויסגערעדט צו זיינע תלמידים. פון 9 אינדערפרי ביז 8 אָונט, מיט אַן איבעררייס פון אַ שעה אויף מיטאָג, האָט ער אונדז, 8—9 יאָריקע קינדער, געהאַלטן זומער און ווינטער אין ענגן חדר און האָט געמאַטערט אונדזערע קעפלעך מיט אַזאַ תורה, וואָס איז להלוטין נישט געווען פאַר אונדזערע מוחות. גמראָ האָט ער מיט אונדז אָנגעהויבן גלייך לויט די פולע טעקסטן פון תלמוד... אָט לערנען מיר אין משנה די פּלוגתאָ צווישן בית-הלל און בית-שמאי וועגן „ביצה שנוּלדה ביום-טוב“... וועגן אַן איי, וואָס אַ הון האָט געלייגט אום יום-טוב,.... און וועגן דעם גייט עס אָן אַ שאַרפּער פּילפּול צווישן די תנאים, דער ענין פאַרפּלאַנטערט זיך אַלץ מער... דער קאַפּ דרייט זיך מיר פון דעם הויכן געזאַנג פון די יינגלעך, וואָס זינגען אויס דעם משונהדיקן טעקסט און פון דעם שאַרפּן פּילפּול. דער רבי האַקט אַריין די גמראָ אין אונדזערע קעפלעך מיט אַ געשריי, מיט הוועיות. ער זידלט די, וואָס פאַרשטייען נישט און צומאָל דערלאַנגט ער אויך מיטן קאנטשיק איבער דער פּלייצע, איבער די הענט.“

מיט יאָרן שפּעטער קומט שמעון דובנאָוו צו דער איבערצייגונג, אַז אָט די גמראָ „ביצה“ איז עס געווען דער מקור פון זיין שפּעטערדיקן בונט קעגן דער טראַדיציע.

נאָך דער טרוקענער גמראָ, איז אים דער תנ"ך, וואָס מ'האָט אין חדר געלערנט אין די אָונטן, געווען באַזונדערס באַליבט. ביים בלויכן שוין

פון דעם הלכנעם ליכטל האָבן די קינדער מיט אַן איינטאָניקן ניגון געלערנט די מעשיות פון גרעון און שמשון הניבור און די דראַמאַטישע כראַניקעס פון דער מלכי־תקופה. דער אומפּעאיקער, טרוקענער רבי איז נישט געווען ביכולת מיט זיינע אויפקלערונגען צו באַלעבן די טעקסטן פון תנ"ך. שמעון איז נישט איינמאָל געבליבן שטיין אַ צעמישטער ביי אַ שווערן פּסוק, וואָס ער האָט נישט משיג־געווען מיט זיין שכל. באַזונדערס האָט אים געמאַך טערט דער ספר „קוהלת“, וואָס די קינדער האָבן געלערנט חוּל־המועד סוֹכות, אין די קאַלטע האַרבס־טעג. דורך די שפּאַרונגעס פון דער צונויפֿגע־קלאַפּטער סוכה האָט זיך אַריינגעריסן אַ שניידיקער ווינט, אַ ציטער האָט דורכגענומען פון דער האַרבסטיקער קעלט און פון די מאַדנע אימהדיקע ווערטער, וואָס מ'פלעגט אויסזינגען מיט אַ טרויעריקן ניגון: „וואָס פאַר אַ נויז האָט דער מענטש פון זיין גאַנצער מי און אַרבעט, וואָס ער מיט זיך אונטער דער זון?... הבל הבלים, אַלץ איז נאַריש, וואָרום דער גירל פון די מענטשן־קינדער איז דער זעלבער ווי פון דער בהמה: ביי דע וועלן זיי שטאַרבן...“ דער מחבר פון „דאָס בוך פון לעבן“ דער־ציילט: „מיט יאָרן שפּעטער, ווען אַ קאַסמישע קעלט פלעגט אַרומנעמען און מאַכן אייז־קאַלט מיין גאַנצן וועלט־באַנעם, פלעג איך זיך נישט איינ־מאָל דערמאָנען אין יענעם טריבן האַרבסט און אין דעם ציטער פון דעם 8־יאָריקן יינגל פאַר דעם אַנטפלעקטן תהום“...

צו 9 יאָר האָט שמעון געהאַט איבערגעלייענט דאָס ערשטע ביכל, וואָס האָט אין אים אויפגעוועקט דעם אינטערעס צו געשיכטע. צווישן זיידנס ספרים האָט ער געפונען אַ העברעאישע באַאַרבעטונג פון יאָסיפּוס פלאַוויוסעס געשיכטלעכע ווערק, דעם א. ג. „יוסיפּון“. אינעם לעבן פון 9 יאָריקן חדר־יינגל האָבן זיך אַריינגעריסן נייע געשטאַלטן: אַלעקסאַנדער מוקדון, גריכן, רוימער, חשמונאים. ער האָט זיך פאַרטיפּט אין דער דאָזי־קער שטורעמדיקער פאַרביקער תקופה, וואָס איז געווען אומבאַקאַנט אַפילו זיין רבין, שוין נישט רעדנדיק פון זיינע חברים אין חדר. דאָס ביכל האָט ער געקענט לייענען נאָר אין די אָונטן, פאַרן שלאָף, ביים שוואַכן שיין פון דעם אייל־לעמפל. זיין מוח, אַ מידער פון די גמראַ־פּילפּולים איבער די דינים פון גיטין און נזיקין, האָט גיריק געשלונגען די עפיואָדן פון דער היסטאָרישער דראַמע. אָפט פלעגט די מאַמע, מיט אַ פאַרשלאָפּן קול אַריינג־שרייען פון שכנותדיקן צימער: שמעון, גענוג שוין געברענט דעם לאָמפ, שוין צייט צו שלאָפּן! און אז עס האָט נישט געהאַלפּן, איז זי קרעכצנדיק אַראָפּ פון בעט, אַליין פאַרלאָשן דאָס לעמפל און אים אָפּגעריסן פון די פאַרשאַפּנדיקע געשיכטעס.

צו ניין יאָר איז שמעון אַריבער אין אַ העכערן חדר — צום מלמד ר' זעליק, וואָס האָט געשטמט פאַר אַ גרויסן למדן און יראַ־שמים. ר' זעליק

איז געווען אַ גרויסער אביון און האָט געלעבט ווי אַ פּרוּש, אַ גאַנצן טאָג פּלעגט ער פאַרברענגען אין חדר אָדער אין בית-המדרש, געשפּייזט האָט ער זיך בלויז מיט ברויט פון קאַנאַפּלע-קערנער וואָס געוויינלעך האָט מען דערמיט געהאַדעוועט בהמות. דעם נייעם מלמד איז גראָד נישט פרעמד גע-ווען אַ געוויסע פּאַעטישקייט: ער פּלעגט אַמאָל מיט באַגייסטערונג נעמען דערציילן און פאַרטייטשן פאַר די תּלמידים מעשיות פון דער אגדה און פון מדרש. באַלד אָבער פּלעגט ער זיך פאַרשעמען פאַר זיין אייגענער שוואַכקייט און אויסרופּן: „גו, גענוג זיך געשפּילט, צייט זיך נעמען צום לערנען.“ — און די קינדער האָבן ווידער זיך געמוזט נעמען צו דער טרור קענער גמראָ.

„אַזא גייסטיקע שפּייז — שרייבט דובנאָוו שפּעטער אין זיין „דאָס בוך פון לעבן“, — האָבן עס באַקומען אָט די 10 יאָריקע סטודענטן פון יודידישן פּאַקולטעט. מײן נישט געשטילטער גייסטיקער הונגער האָט דע-ריבער געזוכט שפּייז פון אַנדערע קוואַלן.“

דאָס ווייטערדיקע לערנען תּנ"ך איז אָנגעגאַנגען פּאַראַלעל מיטן לער-נען גמראָ. אין ר' זעליקס חדר האָט שמעון צום ערשטן מאל זיך באַ-קענט מיט די נביאים; ישעיה האָט אים איבעראַשט מיט זיין פּאַטאָס און מיט דער קראַפט פון זיין וואָרט. דאָס 9-יאָריקע חדר-ינגל האָט זיך נישט באַפּרידיקט מיטן טראַדיציאָנעלן נוסח פון תּנ"ך-לערנען, ער האָט געזוכט נאָך אַנדערע פּירושים צום טעקסט, און האָט זיך ענדלעך אַננעשטויסן אויף מענדעלסאָנס ביאור, וואָס פאַר אַ חדר-ינגל איז דאָס געווען טריף-פּסול. שמעון איז דערפון געוואָרן אזוי באַגייסטערט, אַז ער האָט אָנגעהויבן צו לערנען מיט די חברים: אין די זומערדיקע ביה-השמשותן, צווישן מנחה-מעריב, זיצנדיק מיט זיינע חברים ביים לאַנגן טיש אין בית-מדרש, האָט ער מיט געפּיל דעקלאַמירט די שטראָף-רייד פון די נביאים קעגן די זינדיקע פון ציון, די טרייסט-נביאות וועגן והיה באַחרית הימים. אינגאָרירנדיק די „פּראָגראַם“ פון חדר, איז ער אַליין דורכגעגאַנגען גאַנץ תּנ"ך. דער דאָזיקער ספּרי-הספרים מיט זיין פּלאַמיקן ליריזם, מיט זיין נאַציאָנאַלן און סאָציאַלן פּאַטאָס, איז געוואָרן איינער פון די פּאַסטאָרן, וואָס האָבן אויסגעפורעמט די נשמה פון שמעון דובנאָוו.

שמעון איז פרי רייף-געוואָרן. זיין נשמה האָט זיך ברייט-גע-עפנט פאַר די איינדרוקן פון לעבן, ער האָט שאַרף אָפּגעפּילט זיין איינזאַמקייט און הילפּסלאָזיקייט אין דער וועלט, וואָס איז פאַר אים גע-ווען אזוי מאַדנע אומפאַרשטענדלעך און סודות-פּול. שוין גאָר פרי האָט ער פאַרשטאַנען, אַז ער האָט נישט וואָס אויסצושטעלן אויף דער הילף פון די דערוואַקסענע; זיי זענען פאַרגומען מיט זייערע אייגענע ענינים. דערפאַר דאַרף מען אַלץ אַליין דורכטראַכטן און אַליין באַשליסן און

דורכפירן. ארום אים איז געפלאָסן אַ שווער און פאַרגליווערט לעבן. אין די אַוונטן פלעגט זיך פאַרמאַכן מיט אַ געפילדער די שווערע, געקאוועטע טיר, עס פלעגן זיך פאַרהאַקן די פעסטע טונקעלע אַקאָדנס, די שטוב איז געוואָרן ווי אַ קבר. אַלץ אַרום האָט געלעבט אין גרויס הכנעה און אין מורא פאַר גאָט, פאַר מענטשן, פאַרן גורל. די חדריינגלעך האָבן געווסט צו דערציילן, אַז צו די מסוכן־קראַנקע קומט דער מלאַך־המות מיט די טויזנט אויגן און ער קוילעט זיי מיט זיין אַנטבלויזטער שווערד; אַז בייך נאַכט קומען זיך די מתים צונויף אין דער ליידיקער ווייבערישער שול און רופן אויף צו דער תורה די מענטשן וועמען ס'איז באַשערט אינגיכן צו שטאַרבן; אַז די רשעים ברענט מען און מ'בראַט אויף פייערדיקע סקאוועראַדעס און מ'שמיסט זיי מיט אַנגעגליטע איזערנע ריטער. שמעונגן האָט נישט איינמאַל פאַרקלעמט דאָס האַרץ פון שרעק: אין דעם פייער־רויטן זון־פאַרגאַנג האָט ער געזען דעם אַפּגלאַנץ פון גיהנום־פייער, און די מצבות, וואָס דער שכן, דער סטאַלער, פלעגט אויסשטעלן צו טריקענען ביים פאַרקן, האָבן אים אויסגעזען, ווי מתים איינגעוויקלטע אין תכריכים. אומעטום האָט געליווערט דער טויט; מ'האַט אים געפילט אין די אומע־טיקע דרשות פון די וואַנדערנדיקע מגידים, וואָס האָבן גערופן די אַפיקור־סים זיי זאָלן תשובה טאָן, און אין די האַרצרייסנדיקע לידער פון די יידישע רעקרוטן, פאַר וועמען דאָס גיין דינען אין מיליטער איז געווען ווי גיין צו דער תליה.

פון יענער זייט „שולעה“ האָבן זיך געצויגן די גרינע בלוואַר־אַלעען און די שיינע קריסטלעכע הייזער מיט לייכטע פאַרהענגלעך אויף די פענצטער און אַ סך פילפאַרביקע בלומען. מיט אַ געפיל פון שרעק און נייגיריקייט פלעגט שמעון קוקן אויפן ווייסן פאַרקן, פון הינטער וועלכן עס האָט זיך אַרויסגעהויבן דער רוסישער קלויסטער מיט זיין גלאַקן־טורעם, מיט די גאָלד־געפאַרבטע קופאַלן, וואָס האָבן יום־טובדיק געגלאַנצט אויף דער זון. שבתצונאַכט, ווען אויפן יידישן קוואַרטאַל האָט זיך אַראַפּגעלאָזט דער אומעט פון אַזעקגייענדיקן שבת, האָט זיך פון קלויסטער געטראַגן אַ געדיכטער גלאַקן־געקלאַנג; צום סאַבאַר האָבן געאיילט אויסגעפוצטע קריסטן און די זעלבע שקצימלעך, וואָס פלעגן זיך רייצן מיט די חדריינגלעך און אַמאָל אויך שלאָגן, ווען זיי פלעגן זיי פאַקן אין די פאַרשטויבטע געס־לעך פון דער פאַרשטאַט.

אַנגעוויזן אויף זיך אַליין, האָט שמעון זיך כסדר אַנגעשטויסן אויף די שאַרפע קאַנטן פון לעבן. וואָס האָט ער געזאָלט טאָן? ווערן אַזוי ווי אַלע, איינשליסן זיך אין ענגן שטח צווישן שול און בית־עולם, אָדער פּרוד בירן זוכן אַן אייגענעם וועג? — ער האָט זיך נישט געוואַקלט און האָט אויסגעקליבן דעם צווייטן וועג.

קאפיטל דריי

דער פונט

פארלאזנדיק די עלטערנס שטוב ערב דער חתונה, האָט דער עלטערער ברודער יצחק בסוד איבערגעגעבן שמעונען אַ קליין ביכל פון קלמן שולמאַן. דאָס דאָזיקע ביכל האָט זיך גערעכנט פאַר אַן אַפיקורסיש שוין בלויז דער פאַר, וואָס עס איז נישט געווען קיין רעליגיעז ספר, נאָר האָט געהערט צו דער וועלטלעכער ליטעראַטור. אין דער דאָזיקער נאָאיווער און סענטימענט טאַלער באַשרייבונג פון אַ רייע איבער ארץ־ישׂראל האָט זיך אויך גערעדט וועגן דער נישטיקייט פון אַלץ, וואָס איז ערדיש. דאָס יינגל אָבער איז געדויען פאַרכאַפט נישט פון דער דיאַקטישער טענדענץ פון ביכל, נאָר פון דער פאַרביקער עקזאָטיק פון אַ סביבה, וואָס איז געווען אזוי אַנדערש פון דער וואַכעדיקער גרויקייט פון קליינשטעטלדיקן לעבן.

אין דער פלעגט שמעון קוקן אַ צעשטרייטער אין דער אָפּענער נמראָ, וווּ עס איז אָנגעגאַנגען אַ שקלאָוטריאָ וועגן „א שור שננה את הפרה“, וועגן דער פאַראַנטוואַרטלעכקייט פאַר דירעקטע אָדער אומדירעקטע שאַדנס, און בשעת מעשה, פלעגט ער בגנבה אַריינקוקן אין דעם טריף־פּסול, וואָס איז געלעגן אויף זיינע קני, אונטערן טיש. שמעון האָט שוין דאָ געלערנט ביי אַ נייעם רבין — ביי אברהם־יואל. דאָס איז געווען דער לעצטער דער, וווּ די דרריינגלעך פלעגן פאַרענדיקן זייער עלעמענטאַרע גמראַ־אויסבילדונג. דער רבי, ר' אברהם־יואל, איז געווען אַ בייזער פאַרמרהשחורטהער, עלטערער ייד, וואָס האָט זיך גוט געקענט אויף די גנבהשע שטיקלעך פון זיינע דרריינגלעך. פלעגט ער טאַקע נישט איינמאַל אַ פאַקטאָן שמעונען, וואָס איז געווען פאַרטאָן אין לייענען דאָס ביכל, אים פּלוצים אַ פרעגטאָן אַן אומגעריכטע קשיה. און האָט שמעון נישט געענטפערט צו דער זאך, האָט ער געכאַפט אַ פאַטש אין באַל פון רבינס ביי נערדיקער האַנט, וואָס האָט, כמעט שטענדיק, געהאַלטן אַ שמעק־טאַבאַק צווישן די פינגער.

שמעון האָט זיך אַלץ מער און מער געפילט זעלבסטשטענדיק. דער טאַטע איז כסדר געווען אונטערוועגס, די מאַמע — שטענדיק פאַרנומען

אין קראם און מיט אירע דאגות, דער זיידע ר' בן-ציון האָט זיך איבער-
געקליבן אין אן אנדערער דירה. שמעון פלעגט איצט גאנץ אָפט באַקומען
העברעאישע השכלה-ביכלעך. ווען ער האָט איבערגעלייענט אייזשען סיום
ראַמאַן „די סודות פון פאַרזי“ איז ער געווען אזוי דערשיטערט, אז ער
איז עטלעכע טעג אַרומגעגאַנגען ווי אַ פאַרטשאַדעטער. דאָס איז געווען
דער ערשטער ראַמאַן מיט אַ פאַרפלאַנטערטער פאַבולע, וואָס ער האָט גע-
האַט געלייענט. מיט זיין אויפגעגונג האָט ער אויך אָנגעשטעקט זיין ברוי-
דער וואָלף. די ברידער האָבן אזוי שטאַרק געוואָלט האָבן דאָס דאָזיקע בוך
פאַר זיך אויף שטענדיק, אז זיי האָבן אָנגענומען אַ העראַישן באַשלוס:
איבערשרייבן מיט דער האַנט דעם פילבענדיקן ראַמאַן! זיי האָבן פיבער-
דיק געאַרבעט גאַנצע נעכט, זיי האָבן אָבער באַוויזן איבערצושרייבן נאָר
דעם ערשטן טייל און געמוזט אומקערן דאָס בוך.

שפעטער זענען די ברידער געוואָרן פאַרכאַפט פון אַ צווייטן בוך —
פון אברהם מאפוס ראַמאַן „עיס צבוע“. אין אַ פרימיטיווער פאָרם האָט
דאָרט דער מחבר, אַ מיטלמעסיקער בעלעטריסט, געשילדערט די פרומאַקישע
סביבה, דעם פאַנאַטיזם פון די קהלישע תקיפים און די איידעלע
„אויפגעקלערטע“ יוגנט, וואָס קעמפט מיט דער „פינצטערניש“. נאָכן איר
בערליינגען דעם ערשטן טייל האָט שמעון שטאַרק געוואָלט וויסן דעם וויי-
טערדיקן גורל פון די העלדן. אין שטעטל זענען נאָך די ווייטערדיקע טיילן
נישט געהאַט אָנגעקומען. האָט ער זיך איינגעשטעלט און פאַרגעשלאָגן
דעם פרומען מוכרספרים פון שטעטל, אז יענער זאָל פאַר אים אויס-
שרייבן פון וואַרשע די ווייטערדיקע טיילן פון „עיס צבוע“. ווען די פינף
ביכלעך אין קאָלירטע הילעס זענען אָנגעקומען, האָבן זיך די ברידער
ערשט אויף אן אמת דערשראָקן. די אַרעמע אָפּשפאַרונגען זייערע פון די
אָנבייסנס, האָבן נישט געקענט קלעקן אויף אויסצולייזן די באַשטעלונג.
צום גליק איז גראָד דאָן געווען פאַר פּסח, דער פּדיון אין דער מאַמעס
קראָם איז געווען אַ גוטער, האָבן די יינגלעך, וואָס האָבן דעמאָלט צוגע-
האַלפן דער מאַמען, יעדן טאָג צוגעקחנט פון טישקעסטל אַ פאַר קופער-
נע מטבעות פאַרן מוכרספרים — אויסצולייזן די באַשטעלטע ביכער. די
ביכלעך האָבן זיי פאַרשטעקט אין אַ געהיים באַהעלטעניש, צוזאַמען מיט
נאָך אנדערע טריהפּסולען.

פאַרטיפּנדיק זיך אין די וויכוחים צווישן אַלטן און נייעם דור, וואָס
זענען געווען באַשריבן אין די העברעאישע ביכלעך, האָט שמעון געזוכט
אָן ענטפער אויף זיינע מוושטשדיקע ספיקות. עס איז ביי אים שטאַרקער
געוואָרן דער פאַרלאַנג אַרויסצורייסן זיך פון דער פאַנאַטיש-דעליגייעזער
סביבה און אַריבערגיין אין לאַגער פון די אויפגעקלערטע משכילים. אונט-
טערן איינפלוס פון די דאָזיקע שטימונגען האָט שמעון אָנגעשריבן אַ

קעמפּערישן מאַמער „אָוויזיע וועגן לשון-קודש“. אין דאָ זיין מאַמער, געשריבן אין אַ נאַאיוון מליצה-סטייל, מיט אַ סך צייט טאַטן פון תנ"ך, האָט ער געשטורעמט קעגן די פאַנאַטיקער און פּרומאַד קעס, וואָס הויז גמראַ ווילן זיי פון קיין זאַך נישט וויסן און האָסן די בת-השמים — די השכלה. דער מאַמער איז געוואָרן פאַרשפּרייט אין עטלעכע איבערגעשריבענע קאָפּיעס און האָט אַרויסגערוּפּן אַ שאַרפּע אומצופּריי-דענקייט ביים עלטערן דור און פאַרבאַרגענע סימפּאַטיעס ביי דער יוגנט. אין יענער צייט האָט דעם בהורס מוח אָנגעשטרענגט געאַרבעט. אויפן אָרט פון דער אומקלאָרער קינדערשער שרעק פאַרן אומפאַרשטענד-לעכן, פאַרן סודותפולן, איז געקומען דער פּראָטעסט קעגן דער פאַלשקייט, קעגן צביעות און אומגערעכטיקייט. שוין אין דער פּריסטער קינדהייט האָט שמעון זיך באַקענט מיט די שאַטנזייטן פון לעבן: די אַרעמקייט, וואָס די דערוואַקסענע האָבן זיך מיט איר געשעמט און באַמיט זיך אויסצובאַהאַלטן זי פון פרעמדע אויגן, איז פאַרן פּריי-געוואָרענעם יינגל נישט געווען קיין סוד. נישט איינמאַל פּלעגט ער, אין דער מאַמעס נאָמען, שרייבן לאַנגע בריוו צום טאַטן. אין דער לידיקער, האַלב-טונקעלער קראַם פּלעגט די מאַמע, שטייענדיק פאַרזאָרגט ביים קראַם-טיש, ווישן אַ טרער מיטן עק פון דער פאַמשיילע און דיקטירן דעם קליינעם שמעון, וואָס ער זאָל שרייבן דעם פאַטער. דער יונגער בריוו-שרייבער האָט קאַליגראַפּיש אויס-געכתיבט ראשית דעם „לכבוד בעלי היקר, החכם, המופלג מאיר-יעקב נ"י“. נאָך דעם איז שוין געגאַנגען די וואַכעדיקע פּראָזע: דיר-הגעלט, שכר-לימוד, פאַרריכטן די שיך. אַמאָל פּלעגט שמעון שרייבן פאַר דער מאַמען אַ שיינעם מליצה-בריוו, פול מיט פּסוקים צום רייכן, אומבאַקאַנטן זיידן. דער זיידע פּלעגט לויבן דעם בריוו, קיין געלט האָט ער אָבער נישט גע-שיקט...

אַרום אים האָט אויך געהערשט אַרעמקייט און דחקות. זיצנדיק כמעט גאַנצע טעג אין בית-הדרש, פּלעגט שמעון זיך צוקוקן, ווי דער רוב מתפללים כאַפּן אָפּ דאָס דאוונען, שלינגען די ווערטער פון סידור, כדי וואָס גיכער פטור צו ווערן און זיך קענען נעמען צו די וואַכעדיקע גע-שעפטן. ער פּלעגט זיך אַריינטראַכטן אין תוך פון די תפילות און צו זיין פאַרווונדערונג האָט ער דערפילט, אַז די ווערטער פון דאוונען, צו וועלכע ער איז געווען צוגעוויינט פון קינדווייז אָן, זאָגן אים גאַרנישט, רעדן נישט צו זיין האַרץ. דאָס האָט אים צערודערט; האָט ער געפרוּווט תפילה טאָן מיט זיינע אייגענע ווערטער, געזאָגט באַליבטע קאַפיטלעך תהילים; אַמבעסטן האָט ער זיך געפילט, ווען ער האָט געדאוונט ביחידות. אין סעפעמבער 1873 האָט שמעון זיך אָנגעהויבן גרייטן צו זיין בר-מצוה-דרשה. דער מלמד האָט פאַר אים אויסגעקליבן אַ טעמע געווידמעט דעם ענין תפילין-לייגן. פאַנאַדערקלויבנדיק זיך אין פאַרפּלאַנטערטן טעקסט

האָט שמעון זיך אָנגעשטויסן אויפן פּילפּול וועגן דעם ווי אזוי אַ געלינקטער דאָרף לייגן תּפּילין. דער טרוקענער אומפרוכטבאַרער פּילפּול איז אים גע- וואָרן אזוי דערווידער, אַז ער האָט זיך קאַטענאַריש אָפּגעזאָגט פּון דער גאַנצער בר-מצוה-דרשה.

נאָך בר-מצוה איז שמעון אָנגעקומען אין דער ישיבה פּון זיין זיידן ר' בן-ציון. אין דער ישיבה, וואָס האָט זיך געפּונען אין גרויסן שטאָט בית-מרדש, פּלעגן די ישיבה-כתורים פּאַרברענגען אַ גאַנצן טאַג. זיצנדיק ביי די לאַנגע טישן פּלעגן זיי לערנען תּלמוד מיטן באַקאַנטן גמראַ-ניגון. דער גמראַ-ניגון איז געווען דורכגעדרונגען מיט נאָגנדיקער יונגטלעכער בענק-שאַפט און האָט גאָרנישט האַרמאָנירט מיטן טעקסט, מיט די דינים פּון גיטין אָדער שחיטה. איז טאַקע נישט קיין חידוש, וואָס אונטער די שווע- דע גמרות האָבן זיך אַלץ אָפּטער אָנגעהויבן באַווייזן טריה-פּסולען — אַפּיקורסישע ביכלעך.

דורך אַ צופּאל האָט שמעון באַקומען די מעגלעכקייט זיך צו באַקע- נען מיט דער נייער העברעאישער ליטעראַטור: זיינער אַ חבר, אַ ישיבה- בחור האָט אים באַקענט מיטן אַרטיקן משכּיל, וואָס האָט אין געהיים גע- האָט ביי זיך אַ קאָלעקציע פּון השכלה-ספרים און זשורנאַלן. פּאַר שמעונען זענען די פּעריאָדישע השכלה-זשורנאַלן פּון ווילנע און אַדעס געווען אַן אַמתער אוצר: דאָרט פּלעגט אָפּט קריטיקירט ווערן דער אבערגלויבן פּון די חסידים, דער בלינדער גלויבן זייערער אין צדיקים, און צומאָל, גאַנץ פּאַרזוכטיק, פּלעגט מען אויך קריטיקירן די רבנים.

פּון דאָן אָן פּלעגט דער יונגער ישיבה-בחור יעדן שבת, ווען ער איז געווען פּריי פּון דער ישיבה, זיך אָפּגעבן מיט לייענען די פּאַרבאַטענע ליטעראַטור. ער פּלעגט מיט גרויס זשעדנעקייט לייענען סיי פּובליציסטיק, סיי דערציילונגען און פּאָעזיע. זיין באַליבטער דיכטער איז געווען מיכה יוסף לעבענסאָן. אין די לידער פּון יונג-פּאַרשטאַרבענעם פּאָעט האָט שמעון אַרויסגעפּילט זיין אייגענעם גייסטיקן קריזיס, זיינע אייגענע רעליגיעזע ספּיר- קות. זיין גרויסע ליידנשאַפט צו ביכער האָט אים איינמאָל דערפּירט צו אַ טאַט, וואָס ער האָט דערנאָך זייער שטאַרק באַדויערט: אין „הכרמל“ איז אָנגעגאַנגען אַ שאַרפע פּאָלעמיק וועגן אַ קאַרעספּאָנדענץ, וואָס האָט געשילדערט דעם קאַמף צווישן די „פינצטערע פּאַנאַטיקער“ און דער משכּילישער יונגט. שמעון האָט די דאָזיקע קאַרעספּאָנדענץ איר בערגעלייענט עטלעכע מאָל. ווען ער האָט אָבער געדאַרפט צוריקגעבן דעם זשורנאַל, האָט ער נישט געקענט ביישטיין דעם ניסיון און האָט אויס- געשינטן פּון דאָרט עטלעכע זייטלעך, יענע, וואָס האָבן אים אזוי אויפּגע- רודערט. שפּעטער האָט ער זיך מודה-געווען אין באַגאַנגענעם חטא און האָט צוריק אומגעקערט די צוגעגנבעטע זייטלעך. נאָך אַ לאַנגע צייט

דערנאָך האָט אים זיין געוויסן געפייניקט. דערפאַר האָט ער אויף זיך גענומען אַ תשובה: דאוונען מיט כוונה.

די שטוביקע האָבן לכתחילה נישט באַמערקט די ענדערונג, וואָס איז פאַרגעקומען ביים יונגן ישיבה-בחור. דער זידע איז געווען פאַרטאָן אין לערנען, די מאַמע האָט נישט געוואוסט קיין הילוק צווישן רעליגיעזע און וועלטלעכע ביכער. אָבער די מתפללים פון שטאָטישן בית-מדרש, וווּ שמעון האָט געלערנט, פלעגן אַמאָל באַמערקן, אַז פון אונטער דער גמראַ האָבן אַפערגעקומט פאַרדעכטיקע דיניטשקע ביכלעך, זיי האָבן אויך אַמאָל געהערט, ווי ר' בן-ציונס איניקל פלעגט אין פּאָליש דעקלאַמירן מיט גע-פיל לירישע שירים. אין שטעטל האָבן אָנגעהויבן אַרומגיין קלאַנגען, וואָס זענען סוף-כּל־סוף אויך דערגאַנגען צום זידן: ביי די דובנאָווס וואַקסט אַן אַפיקורס, וואָס ליענט טריף-פּכולען. שמעון האָט זיך דערפון נישט אַפגעשראַקן, פאַרקערט, ער האָט אָנגעשריבן אַ שאַרפן פאַמפלעט קעגן די „פּאַנאַטיקער, וואָס ציטערן פאַר דער שוין פון דער ליכטיקער השכלה“. דער פאַמפלעט איז דורך זיינע חברים, ליבהאַבער פון לשון-קדושיקער מליצה, געוואָרן איבערגעשריבן און פאַרשפּרייט. אזוי אַרום איז דער יונגער ישיבה-בחור געוואָרן באַרימט אין שטעטל אַלס טאַלענטירטער אָבער געפערלעכער פאַמפלעטיסט.

עס האָבן זיך שוין געפונען אונטערטראַגערס, וואָס האָבן גע-וואָרנט דעם זידן ר' בן-ציון, אַז פון די לשון-קדושיקע ביכלעך וועט דער יונגער אַפיקורס איבערגיין צו נאָך שעדלעכערע ביכער. זיי זענען נישט געווען אומגערעכט: שמעון האָט גיך דערפילט, אַז די השכלה-ליטעראַטור באַפרידיקט נישט זיין דאַרשט נאָך וויסן. דעם שמשם זון, וואָס האָט שוין געהאַט געענדיקט די אַרטיקע שטאָטישטע שול („גאַראַדסקאַיע אומשרי-ליטישע“) האָט זיך אונטערגענומען צו לערנען מיט די ברידער דובנאָוו רוסיש און אַריפּמעטיק. אין פּרילינג 1874 האָט שמעון אָפגעגעבן עקזאַמען אין דער מלוכהשער שול פאַר יידישע קינדער („קאַזיאַנאַיע יעוורעיסקאַיע אומשיליטישע“). די מאַמע האָט מיט אַ שווער האַרץ שלום-געמאַכט מיטן געדאַנק, אַז שמעון זאָל גיין אין אַ האַלב-גווישער שול. דער זידע האָט דערפון געהאַט גרויס עגמת נפש און ער האָט געפאַדערט, אַז שמעון זאָל כאַטש נישט אינגאַנצן אויפהערן צו לערנען גמראַ. שמעון האָט זיך באַ-מיט נאָכצוקומען דעם פאַרלאַנג פון זידן — פלעגט ער נאָך דער שול אויך באַזוכן דעם זידנס שיעור אין דער ישיבה. אָבער וואָס ווייטער האָבן די אַרומיקע געפילט, אַז ער גייט אַליץ מער אַוועק פון דער טראַדיציאָ-נעלער יידישקייט, וואָס איז אין דער משפּחה געווען איינגעפונדעוועט פון די פּרועדריקע פרומע, גאַטספאַרכטיקע דורות.

אין דער נייער שול האָט זיך שמעון געלערנט מיט גרויס דערפאַלג.

אין משך פון דריי חדשים האָט ער דורכגעמאַכט אַ דריי־יאָריקן קורס און איז אַריבער אין לעצטן קלאַס. קיין אַרויסלאָדאַטעסמאַט האָט ער אָבער נישט געהאַט דאָס גליק צו באַקומען: פּלוצים זענען די ייִדישע „קאַזיאָנע“ שולן פאַרמאַכט געוואָרן, לויט אַ פאַראַרדענונג פון דער רעגירונג. פאַר שמעונען איז דאָס געווען אַ שווערער קלאַפּ. זיין דעמאָלסדיקע מידה שחורהדיקע שטימונגען האָט ער געבראַכט צום אויסדרוק אין זיין קינדער־שער אויטאָביאָגראַפיע, וואָס ער האָט פּיערלעך אַ נאָמען־געגעבן „די געשיכטע פון מיין יוגנט“. דער יונגער מחבר מעדיטירט דאָרט וועגן לעבן און טויט, ער באַקלאַגט זיך אויף דער אַרומיקער סביבה, וואָס רודפט אים דערפאַר, וואָס ער שטרעבט צו פאַרייניקן רעליגיע מיט וויסנשאַפּט. „...מ'רופט מיך אַפיקורס — שרייבט ער — אוי רבנור־של־עולם! דו, וואָס דו קענסט די הערצער פון מענטשן, דו ווייסט דאָך, אַז איך בין געטריי צו דיין אמונה, אַז די קנאים האָבן אויף מיר אויסגעטראַכט אַ בילבול, ווייל זיי זענען אין כעס אויף מיר דערפאַר, וואָס איך גיי אויפן וועג פון דער השכלה און נישט אויף זייערע וועגן פון אומוויסן“. אין אַ טראַג גישן טאָן באַשרייבט ער דאָס פאַרמאַכן פון דער שול. און צום סוף דריקט ער אויס זיין איבערצייגונג, אַז „פאַרשעמט וועלן ווערן די טפשים און מיט חרפה וועלן באַרעקט ווערן די פאַלשע נביאים, ווייל די השכלה גייעט אויפקניגן אין אונזער שטאָט“.

פון דער „קאַזיאָנע אומשילישטשע“ האָט שמעון אַרויסגעטראָגן אַ גאַנץ קנאַפע בילדונג, זי האָט אים אָבער געהאַלפן צו באַהערשן די רור טישע שפראַך און אים געגעבן אַ שליסל צו דער רייכער רוסישער לי־טעראַטור. דורך אַ צופאַל האָט ער באַקומען אַ צוטריט צו אַ רוסישער בי־כער־זאַמלונג, פונקט ווי פריער צו דער זאַמלונג פון השכלה־ליטעראַטור: ער האָט געמלעך באַקומען די מעגלעכקייט צו געניסן פון דער קליינער רוסי־שער ביבליאָטעק, וואָס איז אַרגאַניזירט געוואָרן פון אַ גרופע פראַגראַעסיווע יוגנטלעכע. מיט גרויס התמדה האָט זיך שמעון אַ נעם געטאָן צו לייענען די ווערק פון די רוסישע קלאַסיקער, די אַרטיקלען אין די גרויסע פראַגראַעס־ווע רוסישע זשורנאַלן, די ווערק פון היינע און בערנע אין רוסישער אי־בערעצונג.

קוים באַהערשט די רוסישע שפראַך, האָט שמעון דובנאָוו זיך גענוג מען לערנען פראַנצויזיש, מיט דער הילף פון אַ זעלבסטלערער. איז טאַקע דער טאָג געווען פאַר אים צו קליין און ער פלעגט אַרבעטן דורך די נעכט. אַזאַ כאַאָטיש גייסטיקע אָנשטרענגונג, דאָס נישט דערשלאָפן אין די נעכט האָט סוף־כל־סוף אונטערגעגראָבן זיין, אַזוי אויך שוואַכן, געזונט־צושטאַנד: ער האָט אָנגעהויבן ליידן פון אַ שאַרפער כלוט־אַרימקייט באַגלייט מיט קאַפּווייטיק און אָנפאַלן פון קאַפּ־שווינדל. דער אַלטער דאַקטאָר, וואָס

האָט געהיילט די קראַנקע מוטער, פלעגט אָן אומצופרידענער שאַקלען מיטן קאָפּ, אַנקוקנדיק דעם בלייבן, קרענקלעכן און אויסגעמאַגערטן בחור און ער האָט דערביי געמורמלט: וואָלסט ווינציקער געלייענט, וואָלסטו געווען געזונט.

דאָס אויפפירן זיך פון אייניקל האָט זייער באַאומרואיסט דעם זיידן ר' בן-ציון, ער האָט געפילט, אז צווישן זיי איז אויסגעוואַקסן אַ וואַנט. שמעון האָט אינגאַנצן פאַרוואָרפן די גמראַ, אין בית-מדרש פלעגט ער קומען אַליין זעלטענער, די אַרומיקע האָבן קרום געקוקט אויף זיין קורצן רעקל, אויף די אונטערגעשוירענע פּאות; מיט אומצופרידנקייט פלעגן זיי צווישן זיך שמועסן וועגן זיינע התנהגות, וואָס ער שאַקלט זיך נישט בשעתן דאווענען, אז ער דאוונט אָן כוונה. דעם זיידן פלעגט אָפט אויסקומען צו הערן די טענות פון די פרומע שכנים, אויך די מאַמע האָט זיך פאַר אים פאַרקלאַנגט: זי האָט מורא געהאַט, אז אויף יענער וועלט וועט איר זון באַשטראַפט ווערן פאַר זיין אַפיקורסות.

ר' בן-ציון האָט אַרויסגערופן צו זיך שמעונען. שפּאַנענדיק אָן אויפ-גערעגטער איבערן צימער, היז און צוריק, האָט ער אים געמוסט, וואָס ער האָט זיך אַריינגעלאָזט אין די „ספרים חיצונים“, וואָס פירן אַראָפּ פון דר-הישר, וואָס איז יידן אָנגעוויזן געוואָרן אין דער תורה און אין תלמוד. שמעונס אָפּענטפערן האָט דעם אַלטן נאָך מער אויפגערגעט און ער האָט געדראַמט, אז ער וועט ביי אים צוגעמען און פאַרניכטן די טריף-פּולס, די שעדלעכע ביכלעך.

די פּרוון צוריק ארויפצופירן שמעונען אויפן דר-הישר האָבן זיך נישט איינגעגעבן. אינגיכן זענען די עלטערן געוואָרן געוואָרן פון אַ נייער צרה: שמעון און וואָלף האָבן געמאַלדן, אז זיי האָבן בדעה אַריינצו-טרעטן אין דער אַרטיקער קרייז-שול („אויעזדנאָיע אומשילישטשע“) וווּ עס פלעגן זיך בעיקר לערנען קינדער פון די אַרומיקע רוסישע און פּוילישע גוטבאַזיצער. אין די 70-ער יאָרן האָבן אין די דאָזיקע שולן זיך אויך אָנגעהויבן באַווייזן קינדער פון פאַרמעגלעכע יידישע משפחות; דאָס ענדיקן אזא שול איז דעמאָלט געווען אַ סגולה צו אַ קירצערן מיליטער-דינסט.

מיט אַ שווער געמיט האָט דער טאַטע באַשלאָסן זיך נישט קעגן-שמעלן דעם פאַרלאַנג פון זיינע זין. ווי נישט איז — איז דאָך די שול בעסער פון דער קאַזאַרמע. די ברידער דובנאָוו האָבן באַלייגט די אייני-טריטס-עקזאַמענעס מיט אַ גלענצנדיקן רעזולטאַט און האָבן זיך טאַקע אינגיכן אַרויסגעדוקט אויפן ערשטן אָרט אין זייער קלאַס. שמעון האָט זיך באַזונדערס אויסגעצייכנט אויפן לימוד פון רוסיש און געשיכטע, וואָלף — אויף מאַטעמאַטיק. זיי איז דאָס אָנגעקומען גרינג: דער גייסטיקער

ניוואָ סיי פון די שילער, סיי פון די לערער איז נישט געווען קיין זייער הויכער. דאָס לערנען אין שול האָט ביי די ברידער נישט צוגענומען קיין כך צייט, עס איז זיי נאָך געבליבן גענוג צייט צו לייענען די רוסישע קלאַסיקער. מיט אַ באַזונדערער באַגייסטערונג פלעגט שמעון דעקלאַמירן לערמאַנטאָוון: דער פּאָעט, וואָס „זוכט שמורעם" איז געווען נעענטער זיין אומרויאיקער נשמה, ווי דער האַרמאַנישער פּושקין, וואָס איז געוואָרן זיין באַליבטער דיכטער שפּעטער, אין די רייפּע יאָרן. טורגעניעווס דער ציילונגען האָבן אין דער נשמה פון געוועזענעם ישיבה־בּחור דערוועקט אַ מאַדנע צערודערטקייט: דער יונגער פּרוש איז געווען פּאַרליבט אין אַלע העלדיגס פון די „פּריצישע נעסטן". דער עיקר, אָבער, האָט ער אין דער ליטעראַטור געזוכט דעם אמת, דעם זין פון לעבן, און ענטפער אויף דער פּראַגע — ווי אזוי צו לעבן.

באַזונדערס טייער זענען אים געווען די טענדענציע־דידאַקטישע דערציילונגען פון די רוסישע און איראָפּעאישע פּראָגרעסיווע שרייבער, וואָס האָבן געקעמפט קעגן קאָנסערוואַטיום און קעגן צביעות, וואָס האָבן געשילדערט די גייסטיקע זוכענישן פון די בונטאַרישע נאַטורן. דער ליב־לינג פון דעם זעכציגאַריקן בּחור איז געוואָרן בערנע. „...צום ערשטן מאָל האָב איך דערהערט די שטים פון פּראָטעסט קעגן דעספּאָטיזם... — דער מאַנט דובנאָוו מיט יאָרן שפּעטער — צום ערשטן מאָל האָב איך דער־פילט דעם צויבער פון רעוואָלוציאָנערן גייסט; באַזונדערס בין איך גע־ווען באַגייסטערט פון בערנעס קאַמף פאַר פּרייהייט פון געדאַנק, אַ קאַמף, וואָס איז מיר געווען נאָענט פון אייגענער דערפאַרונג". דער יונגער אמת־זוכער האָט זיך נישט געקענט אָפהאַלטן און האָט אַריינגעשריבן אין זיין כּיום־אַרבעט אַ ציטאַט פון ראַדיקאַלן דייטשן פּובליציסט. דער רעוואָלוציאָנער פון געווען, אַז פאַר דער דאָזיקער אַרבעט האָט ער געקריגן אַן ערגערע מיינונג, ווי ס'איז אים געקומען, און דער דירעקטאָר פון דער שול האָט אים נאָך געמאַכט אַ פּאַרוורף פאַר לייענען „נישט פּאַסיקע" ביכער.

בעת ער האָט נאָך געלערנט אין דער „אויערנאָיע אוטשילישטשע" האָט שמעון געמאַכט דעם ערשטן פּרוווי צו דרוקן זיך. ער האָט אוועק־געשיקט אין דער וואַרשעווער העברעאישער וואַכנצייטונג „הצפירה" אַן אַנאַנימע קאָרעספּאָנדענץ, אין וועלכער ער איז אַרויסגעטרעטן פאַר רע־פּאַרמירן דעם הדר, און אַז די מלמדים זאָלן מוזן האָבן אַלגעמיינע ביל־דונג. מיט האַרצקלאַפעניש האָט ער געוואַרט אויף אַן ענטפער פון דער וועדאַקציע. קיין ענטפער איז נישט געקומען. דער גורל האָט געוואָלט, אַז שמעון דובנאָוו'ס ערשטער ליטעראַרישער דעביוט זאָל צושטאַנד קור־מען ערשט אין אַ פּאָר יאָר אַרום, אין דער ייִדיש־רוסישער זשורנאַליסטיק.

נאָכן ענדיקן די שול, אין יוני 1877, האָט זיך פאַר שמעונען גע-
 שטעלט מיט דער גאַנצער שארפּקייט די פּראָגע: וואָס ווייטער? אין דעם
 פאָרוואָרפענעם שטעטל איז, פאַרשטייט זיך, נישט געווען קיין שום מעג-
 לעכקייט ווייטער צו לערנען „מ'מוז אוועקפאַרן, אוועקפאַרן"... פלעגט שמעון
 דערן צו זיך אַליין, שפּאַנענדיק איבער די הילצערנע טראַטואַרן פון מסטיס-
 לאַוו און בויענדיק פאַרשידענע פלענער. נאָך לאַנגע וואַקלענישן האָט ער
 באַשלאָסן אַרײַנצוטרעטן אין ווילנער ייִדישן לערער-אינסטיטוט. דער פּאָ-
 טער איז נישט געווען קעגן — ער האָט שוין לאַנג געהאַט אויפגעגעבן די
 האַפּנונג, אַז זיין זון וועט זיין אַ למדן. דער לערער-אינסטיטוט האָט
 פאַרזיכערט זיינע תּלמידים מיט אויסהאַלטונג אויף דער צײַט פון לער-
 נען און מיט אַ שטיקל ברויט נאָכן ענדיקן. בײַ שמעונען אַליין איז דאָס
 האַרץ געשפּרונגען פון פּרייד פון בלויו געדאַנק, אַז ער וועט לעבן אין
 ירושלים דליטאָ, אין ווילנע, דעם צענטער פון דער השכלה.

אין אַ זוניקן זומער־טאָג איז פאַרן הויז פון די דובנאָווס פאַרפאַרן
 אַ גרויסע באַלעגאַלעשע בײַד — אַ פּרימיטיווער אומגעלומפערטער וואָגן
 מיט אַ לייווענטענעם איבערדעק. בײַ דער פּורטקע איז געשטאַנען די מאַ-
 מע און האָט שווייגנדיק געווישט די טרערן מיט אַן עק פון פאַרטעך. וואָלף
 איז געשטאַנען אַ שווייגנדיקער, מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאַפּ: נישט ער,
 נאָר דער יונגערער ברודער איז געווען דער פּיאַנער, וואָס לאָזט זיך אין
 מרהקים... אַז די בײַד האָט גערירט און זיך גענומען טרייסלען איבער די
 גריבער פון שטויביקן וועג, האָט דער יונגער רײזנדער מיט בענקשאַפּט
 זיך אומגעקוקט צו די איינגעבויענע הייזקעס, צו די גרינע גערטנער,
 וואָס ער לאָזט הינטער זיך.

עס האָבן זיך אָנגעהויבן די יאָרן פון וואַנדערן.

וואנדערונגען

איבער די שטויביקע שלעכט-ברוקירטע גאסן פון ירושלים-דליטע, האָט געשפּאַנט אַ נישט-הויכער דאַרער בחור, אָנגעטאָן אין אַן אויסגעריבן רעקל איבערגעניצעוועט פון טאַטנס אַ סערדעט. מיט אַן אומעטיקן בליק האָט ער באַטראַכט די אָפּגעריסענע אַרעמע קינדער, וואָס האָבן זיך געפּליוסקעט אין די קאלוזשעס, די אַלטע הייזער מיט די פאַרשימלטע גאַנעקלעך. די צייטווייליקע דירה, וואָס ער האָט געדונגען לויט אַ רעקאָמענדאַציע פון זיינס אַ בן-עיר, איז געווען ווייט גישט קיין היימלעכע: דאָס נידעריקע פענצטערל פון זיין צימער איז אַרויסגעגאַנגען אויף אַ שמוציקן, פאַר עיפּושטן הויף, געדיכט באַווינט פון דער אַרעמקייט. שמעון איז אָבער ביי זיך נישט אַראָפּגעפּאַלן: ער האָט געפּילט, אַז ער שטייט אויף דער שוועל פון אַ ניי לעבן — אַ לעבן געווידמעט דער וויסנשאַפט.

עס איז אים אָבער, דאָס מאָל, נאָך נישט געווען באַשערט איבערצורטרעטן די דאָזיקע שוועל. ער איז נישט געוואָרן אָנגענומען אין לערער-אינסטיטוט. אין זיין בריוו צום טאַטן שרייבט ער פּאַטעטיש: „איך האָב זיך געלאָזט שווימען איבערן ים פון לעבן. אויפן מאַסטבוים פון שיה האָט געפּלאַטערט די אויפּשריפט: „האַפּנונג“. איך האָב אָבער די האָפּן ניגן פאַרלוירן און מיט שרעק האָב איך זיך אומגעקוקט און דערזען, אַז מײן שיה גייט צום אָפּגרונט.“ באַקומענדיק דעם דאָזיקן דראַמאַטישן בריוו האָט דער טאַטע אים אַרויסגעשיקט גלַט אויף הוצאות — אַהיימצוקומען. און ווידער האָבן זיך אָנגעהויבן ציען די גרויע טעג אין דער היים, ביי די עלטערן. די איינציקע דערגרייכונג פון דער ווילנער נסיעה איז געווען ליליענבלומס בוך „חטאת נעורים“, וואָס ער האָט דאָרט געקראָגן. שמעון האָט עס געלייענט מיט נשמה-ציטער. דאָס איז געווען די אויסאָביאָגראַפיע פון אַ משכיל, וואָס האָט אין זיין פאַרוואָרפן שטעטל געפירט אַ קאַמף מיט די פאַנאַטיקער און איז דערנאָך אוועק אין אַ גרויסער שטאָט כדי זיך אַנצושליסן אין דער השכלה-באוועגונג. עס האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אַז די יונגט, וואָס ער האָט דאָרט געטראָפּן, האָט שוין אָנגעהויבן פאַר-

לאָזן די מוטושטידיקע השכלה-אידעאלן; די יוגנט איז שוין דאָן געווען באַאיינפלוסט פון פּיסאַרעוון און אַנדערע פּראָגרעסיווע רוסישע דענקער, וואָס האָבן פּראָפּאָגאַנדירט די אידעיען פון רעאַליזם און פּאָזיטיוויזם. אין „המאת-נעורים“ האָט שמעון דערהערט אַפּפּלאַנגען פון זיינע אייגענע איד-בערלעבונגען.

דער זיידע און די עלטערן האָבן אין שמעונס דורכפאַל געזען אַן אַזעב-אלוקים. שמעון אָבער איז נישט געווען פון די, וואָס גיבן זיך לייכט אונטער, עס איז ביי אים אַנטשטאַנען אַ נייער פּלאַן: אַריינצוטריטן אין רעאַל-גימנאַזיע (אַ גימנאַזיע אין וועלכער מ'לערנט נישט די קלאַסישע שפּראַכן גריכיש און לאַטיין) און דערנאָך אַנקומען אין אוניווערזיטעט. אַזאַ גימנאַזיע איז געווען אין דער נאָענטער קרייז-שטאָט דווינסק. אַהין האָבן עס די ברודער באַשלאָסן צו פּאַרן. זיי האָט צוגעגעבן מוט דער ביישפּיל פון משה מענדעלסאָן וואָס האָט צופּום זיך אוועקגעלאָזט קיין בערלין לערנען.

דאָס לעבן אין דווינסק איז געווען שווערער נאָך ווי אין ווילנע, עס איז אויסגעקומען צו וווינען אין אַן ענגן, אומבאַהייצטן צימערל, אַפּטמאַל איז אויסגעקומען אונטערצוהונגען, מ'האָט געדאַרפּט אַ סך לערנען, מ'האָט געדאַרפּט זיצן ביז שפּעט ביינאַכט איבער די לערנביכער ביים טונקעלן שיין פון אַ נאַפּט-לעמפל. די געלט-שטיצע פון טאַטן פּלעגט קומען נישט רעגולער. „ס'איז שוין מער פון אַנדערהאַלבן חדשים — שרייבט שמעון אין זיין טאָגבוך דעם 9-טן יאַנואַר 1878 — אַז איך האָב אויפגעהערט צו עסן פּלייש און דערנער זיך בלוז מיט ברויט מיט הערינג און טיי.“ די בחורים פּלעגן איינקויפּן ברויט אויף אַ גאַנצער וואָך און עס צעשניידן אויף 7 גלייכע חלקים כדי נישט איבערצושרייטן די טעגלעכע נאָרמע. פון כסדרדיקן נישט דערעסן איז שמעון געוואָרן אזוי אַפּגעשוואַכט, אַז ער פּלעגט מוזן איבעררייסן דאָס לערנען און שעחן לאַנג אַפּליגן אויף דער קאַנאַפע.

ווי שטענדיק, האָבן די ביכער געשפּילט אַ דאָמינירנדיקע ראָל אין זיין לעבן. אַ שטאַרקן איינדרוק האָט אויף אים געמאַכט דעפּינגס „גע-שיכטע פון יידן אין מיטלאַטער“. נאָכן איבערלייענען דאָס בוך פאַר-שרייבט ער אין זיין טאָגבוך: „נישט געקוקט דערויף, וואָס איך... קען דאָ נישט געפינען קיין מיטגנפּיל פאַר מיין צוגעבונדנקייט צום יידישן פּאָלק... דאָך ווערט אין מיר אַלץ שטאַרקער די ליבשאַפּט צו יידן, וואָס אונדזער יוגנט וואַרפּט אָפּ, ווי אַ מינדערוויכטיקע זאַך“. אָבער דאָס איז בלוז געווען אַ צייטווייליקע שטימונג, זיין געדאַנקע-גאַנג ווערט אַלץ מער אַריינגעצויגן אין קאָסמאָפּאָליטישן שטראָם. באַזונדערס האָט דערצו ביי-געוויקט באַקלס „געשיכטע פון דער ציוויליזאַציע אין ענגלאַנד“. פאַר

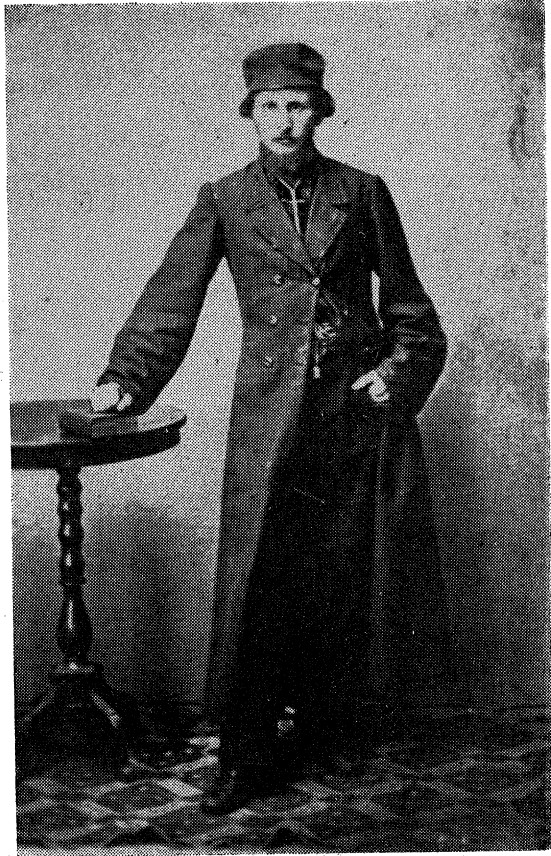
שמעונען איז דאָס דאָזיקע בוך געווען אַן אמתע אַנטפּלעקונג: צום ערשטן מאָל האָט דער יונגער דובנאָוו דערזען פאַר זיך די שטרענגע געזעצמעסי- קייט פון היסטאָרישע דערשיינונגען — די צוזאַמענווירקונג פון די געזעצן פון נאַטור און גייסט אין אַנטוויקלונגס־פּראָצעס פון דער ציוויליזאַציע. ער איז געווען איבעראַשט פון באַקלם געדאַנק וועגן איבערוואַגן פון די שכלדיקע פּאַקטאָרן איבער די מאָראַלישע אין דער דינאַמיק פון דער גע- שיכטע. די קאָסמאָפּאָליטישע טענדענצן פון באַקלם ווערק האָבן דעם געוועזע- נעם ישיבה־בּחור אי געשראַקן אי געלאָקט: „דער דאָזיקער גרויסער פּרוי- דענקער גראַבט אונטער יעדער מיין נאַציאָנאַל געפיל“ — איז ער זיך, מודה אין זיין טאָג־בוך.

אין די באַדינגונגען פון הונגער, קעלט און אינוואַמקייט איז דאָס גרייטן זיך צו די עקזאַמענס גענאַנגען שווערלעך; ליגנדיק אויף דער האַר- טער קאַנאַפּע, פלעגט שמעון דעקלאַמירן אומעטיקע לידער וועגן פּריציפּי- טיקן טויט; דער באַקלשער ראַציאָנאַליזם האָט נישט באַוויזן צו דער- שלאַנגן אין אים די ליבע צו פּאַעזיע. באַלד האָט זיך אויך דער דווינסקער פּערזאָן איבערגעגריסן, פונקט אַזוי פּלוצלינג ווי דער ווילנער; די פּאַר- עקשנטע פּיאַנערן האָבן געמוזט קאַפּיטולירן פאַר דער פיזישער שוואַכ- קייט. פּולשטענדיק אויסגעשעפט פון הונגער, האָבן די אויטאָדידאַקטן באַ- שלאַסן אויף אַ שטיקל צייט צוריקצופאַרן אַהיים און ערשט דערנאָך זיך ווידער נעמען גרייטן צו די עקזאַמענעס, אָבער שוין נישט אין דווינסק נאָר אין מאָהילעוו, אין דער שכנות־דיקער נובערניע־שטאָט, וווּ זיי האָבן גערעכנט צו באַקומען אַ געוויסע הילף מצד זייערע קרובים און באַקאַנטע.

די מסטיסלאָווער יוגנט האָט מיט דרײַ־אַרץ געקוקט אויף די פּרוי- וויליקע „מאַרטירער פון דער השכלה“. די נייע שטראַמען האָבן שוין דאַן אָנגעהויבן אַריינצודרינגען אין די פּאַרוואָרפנסטע ווינקעלעך. אין מסטיס- לאָוול האָט שוין דעמאָלט עקזיסטירט אַ זעלבסטבילדונגס־קרויזל, צו וועלכן עס האָבן געהערט בחורים און מיידלעך פון די פּאַרמעגלעכע משפּחות. אין צענטער פון זייער טעטיקייט איז געשטאַנען די זעלביקע ביבליאָטעק, פון וועלכער שמעון האָט אַמאָל גענומען צום לייענען די ערשטע רוסישע ביכער. איצט איז די ביבליאָטעק שוין געווען אַ סך אַ גרעסערע; זי האָט זיך געפונען אין הויז פון דעם סוחר חיים פּריידליץ. זיינע טעכטער, די יונגע מיידלעך אידע און פּאַניע, האָבן אָנגעפירט מיט איר.

פון דער איינציקער פּאַטאַגראַפיע פון אידע פּריידליץ, וואָס איז פּאַרבליבן פון יענער צייט, קוקן אויף אונדז, ווי פּאַרטראַכט און פּאַרווונדערט, מילדע העל־ברוינע אויגן. די בלאַנדע האָר גלאַט פּאַרקעמט, דאָס פנים צאַרט און שטרענג, צניעותדיק צונויפגעפּרעסט די דינע

מאיר יעקב — דער פאטער פון שמעון דובנאוו

דאָס לעבן און שאַפן פון שמעון דובנאָוו

ליפּן. אַ רואיקע, אין זיך אליין פאַרבאָרגענע שיינקייט, וואָס וואַרפט זיך נישט אין די אויגן.

דאָס מיידל, וואָס האָט אין אַ פּאָר יאָר אַרום פאַרבונדן איר לעבן מיטן גורל פון אַ וואַנדערער, טרוימער און בונטאַר, איז אויסגעוואַקסן אין אַ געמיטלעכער, באַלעבאַטישער היים. איר מוטער מערע (מרים) פריידלין האָט נאָך אויף די עלטערע יאָרן אויפגעהיט שטריכן פון אַ זעלטענער, אויסערגעוויינלעכער שיינקייט. אין שמעטל פלעגט מען דערציילן, אז ווען מערע איז אַלט געווען 16 יאָר האָט זיך אין דעם שלאַנקן, בלויז אויגן יידישן מיידל מיט די צוויי נאָלדענע צעפּ פאַרליבט אַ פּוילישער פּריץ פון נעבן מסטיסלאַוו. די פאַרליבטע פלעגן זיך טרעפן אין געהיים און זיך שרייבן ליבע-בריוולעך; די בריוו פלעגן זיי אַריינלייגן אין אַן אַלטן, אויסגעהוילטן דעמב. ווען מ'איז געוואָר געוואָרן פון זייער ליבע, האָבן די איבערגעשראַקענע עלטערן אינדערגיך חתונה געמאַכט דאָס יונג נע מיידל פאַר אַן עלטערן יידן, אַ פאַרמעגלעכן חסיד. נאָך זיין טויט האָט מערע צום צווייטן מאָל חתונה געהאַט מיטן סאָלירן סוחר היים פריידלין. די טעכטער פון צווייטן מאָן האָט זי שטאַרק ליב געהאַט. אין אירע עלטערע יאָרן איז מערע פריידלין געווען הערשעריש, מאַיעסטאַטיש; מיט אַ שטאַרקער האַנט האָט זי געפירט די שטוב און האָט אויך אַרויס געהאַלפן דעם מאָן אין די געשעפטן. די שיינע טעכטער מיט די העל-בלאָנדע האָר זענען ענלעך געווען איינע צו דער צווייטער, די ענלעכקייט איז אָבער נאָר געווען אַן אויסערלעכע: די יונגערע, פאַניע, איז געווען אַ פּריילעך, קאָקעטיש און צעבאַלעוועט מיידל, אידע, די עלטערע, — אַ פאַרטראַכטע, אַן ערנסטע, אַ שווייגעדיקע. אין איר כאַראַקטער איז גע-ווען עפעס פּוּריטאַנישעס. און דער דאָזיקער שטריך איז אין איר פאַר-בליבן אויף שטענדיק.

נאָכן צוריקקומען פון דווינסק זענען די ברידער דובנאָוו אַריינגעטרעטן אין קרייזל ביי דער ביבליאָטעק. די ערשטע באַקאַנטשאַפט מיט די שוועסטער פריידלין איז פאַרגעקומען אין אַ לבנהדיקן ווינטער-אָווונט אויפן בולוואַר-פּלאַץ. אין דער שטילקייט פון די פאַרשלאָפּענע געסלעך האָבן אָפּגעהילכט די שטימען פון די בחורים און מיידלעך, וואָס האָבן געשמועסט וועגן ביכער און וועגן זייערע ווייטערדיקע פלענער. עס איז שוין געווען שפעט נאָך האַלבער נאַכט, ווען שמעון האָט באַגלייט אַ היים זיינע נייע באַקאַנטע. פון די טרעפּלעך פון פאַרשנייטן נאַניקל האָבן אויף אים געמועדיק אַ קוק געטאָן אַ פּאָר ברוינע אויגן און מיט אַ צאַרטער שטימע האָט אים אידע אַ זאָג געטאָן: „לאָמיר זיין באַקאַנט, קומט אַמאָל אַריין צו אונדז“. די שווערע טיר האָט זיך הילכיק צוגעמאַכט. שפּאַנענדיק צוריק, איבער די בערגלעך שניי, האָט שמעון פּלוצים דערפילט אַ צופּלוס

פון מונטערקייט; עפעס נייעס, ליכטיקס איז אריין אין זיין איינזאם שווער לעבן.

די אומגעריכטע וואקאציעס אין היימישן שטעטל זענען, ווי תמיד, געוואָרן אויסגענוצט אויף ליענען. נאָך דעם, ווי שמעון האָט שוין געהאַט געלייענט באַקלען, איז ער געווען מסוגל אויפצונעמען די ראַציאָ-נאַליסטישע אידעיען פון 18-טן י"ה. די הנחה, אז נאָך אַן „עפאָכע פון גלויבן“ מוז נאָכקומען אַן „עפאָכע פון ראַציאָנאַליזם“, איז פאַרן יונגן אמת-זוכער געוואָרן דער יסוד פון זיין וועלט-באַנעם. ער אַליין האָט דאָך איר בערגעלעבט אַזא איבערגאַנג: פון קינדערשער אמונה צום גלויבן אין דער אַבסאָלוטער מאַכט פון שכל. אַ געוויסע ראָל ביים אויספאַרמירן שמעונס וועלט-אַנשוואַונג האָט אויך געשפּילט די יענצייטיקע ראַדיקאַלע רוסישע ליטעראַ-טור-קריטיק, וואָס האָט פאַרבונדן פּילאָסאָפּישע פּראַגן מיט געזעלשאַפּט-לעך-סאָציאַלע פּראָבלעמען.

די דאָזיקע פּראָבלעמען זענען אין די 70-ער יאָרן געוואָרן אַלץ ברע-נענדיקער. אין דער רוסישער געזעלשאַפּט האָט דאָן אַלץ געברויזט; די רוסישע יוגנט, קינדער פון דער אַריסטאָקראַטיע און פון דער אינטעל-גענץ, האָט זיך מאַסנױיג געלאָזט „גיין אין פּאַלק“. אין 1876 איז אויפגע-קומען די רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציע „זיעמליאַ אי וואַליאַ“ („ערד און פרייהייט“). דער פּראָצעס פון וויעראַ זאַסולניטש, וואָס האָט געשאַסן דעם פעטערבורגער גראַדאַנאַטשאַלניק טרעפּאַוו, האָט אויפגערודערט די מוחות; שמעון פלעגט שלינגען די נייעס פון די צייטונגען און אַפּאָזיציאָ-נעלע זשורנאַלן; אָבער צו פּאַליטישער אַקטיוויקייט האָט אים נישט גע-צויגן. אין דער צייט, ווען פאַר דער רוסישער, באַזונדערס פאַר דער פּרי-ציישער יוגנט, וואָס האָט געהאַט אַ צוטריט צו אַלע אוצרות פון דער קולטור, איז דאָס איבעררייסן מיט דעם אַרום געווען אַ פּראָטעסט קעגן דער סאָציאַלער אומגלייכקייט, האָבן די יידישע בונטאַרן, וואָס האָבן גע-שטאַמט פון פּאַלק, געפירט דעם קאַמף מיט זייער סביבה אין נאָמען פון פרייהייט פאַרן יחיד. זייער בונט האָט געטראַגן אַ ריין-אינדיווידואַליס-טישן כאַראַקטער. די יונגע יידישע אַפיקורסים זענען געווען אונטער דער שטאַרקער השפּעה פון דער ראַדיקאַלער רוסישער ליטעראַטור, זיי האָבן פון איר גענומען נאָר דאָס, וואָס איז זיי געווען באַזונדערס נאָענט: — דער קולט פאַר דער „קריטיש-דענקענדיקער פּערזענלעכקייט“, וואָס עס האָט געפּרעדיקט פּיסאַרעוו, האָט אויף זיי געמאַכט אַ סך אַ גרעסערן איינ-דרוק ווי דער אַלטראַויזם פון די „נאַראַדניקעס“, וואָס האָבן געברענגט פון דעם באַגער צו העלפּן דעם אַרעמען פּויער. דער דור יידישע משכילים פון די 70-ער יאָרן האָט אַרויסגעגעבן ווייניק אַקטיווע רעוואָלוציאָנערן. אין דער רעוואָלוציאָנערער מאַסן-באַוועגונג — רוסישער און יידישער — האָט

זיך אַרײַנגעוואָרפן ערשט דער שפּעטערדיקער דור ייִדישע בונטאַרן. שמעון דובנאָוו איז געווען אַ געטרייער זון פון זיין עפּאָכע — די עפּאָכע פון איינ-דווידואַליסטיש-דראַציאָנאַליסטישן אַרט דענקען.

פון מאָהולעוו, וווּהין ער איז געפּאַרן צו באַנייען זיין פּרוּוו אָפּ-צוגעבן די עקזאַמענעס, פּלעגן איצט אַנקומען לאַנגע בריוו צו זיינע נייע פּריינד — די שוועסטער פּריידלין. די בריוו פון דעם 18-יאַריקן בחור צו די הנוודיקע, לעבנסלוסטיקע מיידלעך האָבן נישט אַנטהאַלטן, כמעט קיין שום אינטימעס: זייער אינהאַלט — אַ גענויער אַנאַליז פון די געלייענטע ביכער און אַ פּרוּוו פון אַן אייגענעם אינטעלעקטועלן זעלבסט-אַנאַליז. אויף זיינע פּריערדיקע אידייען, אויף דעם „בלינדן פּאַטריאַטיזם“ פון די צייטן פון ירושלים דליטע, קומט איצט דער מחבר פון די בריוו ווי אויף דערשיינונגען פון גייסטיקער אומרייפּקייט. זיין נייע ליידנשאַפט איז — נאַטורוויסנשאַפט. אין אַ קורצן אַרטיקל, וואָס האָט געטראָגן דעם קלינגענדיקן נאָמען „מיינ פּילאָסאָפּיע“ אַנטוויקלט ער דעם געדאַנק, אַז א „קריטיש-דענקענדיקער מענטש“ דאַרף, כדי זיך אויסאַרבעטן אַ גאַנצע וועלט-אַנשוואונג, שטודירן די פּאַלגנדיקע דריי וויסנשאַפטלעכע ציקלען: וועלט, ערד און מענטש. מען דאַרף, הייסט עס, ווערן אַן ענציקלאָפּעדיסט. פאַר די קלינישטע-מילדעך פון אַ באַלעבאַטישער סביבה זענען די דאָזיקע געדאַנקען געווען אַן אַנטפּלעקונג, און דער יונגער פּראָפּאַגאַנדיסט פון ענציקלאָפּעדיזם — שיר נישט אַ נביא. באַזונדערס האָט זיך מיט די נייע אידייען פאַראינטערעסירט די מער ערנסטע אידע: עס קומט ביי איר אויף אַ פּלאַן צו אַנטלויפן פון דער היים כדי אַנצוקומען אין אוניווערזיטעט. דער דאָזיקער געדאַנק באַהערשט איר אינגאַנצן. די ברידער דובנאָוו זענען, זעלבסטפאַרשטענדלעך, גרייט מיט אַלע כוחות צו העלפן דורכצופירן אָט דעם דרייטן שריט.

דערווייל איז שמעון שטאַרק אַרײַנגעטאַן אין לערנען. לאַנגע שעהן נאַכאַנאַנד חזרט ער איין די נודע תורה פון די לערנביכער. באַזונדערס האָט אים פאַרמאַטערט דער לימוד פון מאַטעמאַטיק, וואָס איז אים נישט געקראַכן אין קאַפּ. כדי זיך אַ ביסל צעשטרייען, פּלעגט ער לייענען קינסטלערישע ליטעראַטור — שילערס דראַמאַטישע ווערק אָדער טור-געניעוים „נאָוו“ — אַ ראַמאַן וועגן דער רעוואָלוציאָנערער יונג, וואָס גייט אין פּאַלק“. דאָס לעבן אָבער קלאַפט עקשנותדיק אין טיר אויך אין אפּגעזונדערטן שטיבל פון אויטאָדיראַקט — דורך די דינינקע, געהיימע פּראָקלאַמאַציעס וואָס אַ סטודענט, אַ צופעליקער גאַסט, לאָזט איבער, דורך די אומרואיקע ידיעות וועגן דרייטע טעראָריסטישע אַקטן... פון צייט צו צייט באַזוכט שמעון סטודענטישע פאַרזאַמלונגען, אויף וועלכער מ'דעבאַ-טירט און מען זינגט צוזאַמען פאַרבאַטענע לידער, אָבער זיין איינגע-

שטעלטער, נזירישער ארט לעבן ווערט דערפון נישט געענדערט: ער איז פעסט אין זיין באשלוס, נישט געקוקט אויף אלע שטערונגען און שווערן קייטן, זיך דערשלאגן צום קוואל פון וויסן — צום אוניווערזיטעט.

אין מאי 1879 האָט זיך שמעון געמאָלדן צום דירעקטאָר פון דער מאַהילעווער גימנאַזיע. דער דירעקטאָר — אַ טיפּיש-פּראָווינציאַלער ביוראָ-קראַט — איז געווען אויפגעבראַכט דערפון, וואָס דער יידישער עקסטערן האָט די העזה צו וועלן האַלטן עקזאַמען אָן גריכיש און לאַטיין. די טענה, אַז ער האָט נישט שטודירט די קלאַסישע שפּראַכן, ווייל ער האָט ברעה אָן צוקומען אויפן נאַטורוויסנשאַפּטלעכן פּאַקולטעט, האָט דעם דירעקטאָר גאָר אַרויסגעבראַכט פון די כלים. ער האָט מיט שנאה אָנגעקוקט דעם בלייכן „עקסטערן“ מיט די פּאַרעקשנטע געזיכטס-שטריכן: פאַר אים איז געשטאַ-נען אַ יידישער פּריידנעקער, וואָס האָט זיך זיכער אָנגעלייענט מיט פּיסאַרעוון און האָט אַ פולן קאַפּ מיט שעדלעכע בונטאַרישע אידיען. האָט ער געהאַלטן פאַר זיין פּאַטרויאַטישן חוב, אַלס געטרייער צאָרישער די-נער, צו פאַרשפּאַרן דעם וועג צו דער וויסנשאַפּט פאַר אַט דעם „בונ-טאָווישטיק“. שמעון האָט נאָכן געשפּרעך מיטן דירעקטאָר פאַרשטאַנען, אַז פון דער מאַהילעווער גימנאַזיע וועט ער קיין אַטעסטאַט נישט באַקו-מען. האָט ער באַשלאָסן אָנצוהייבן לערנען גריכיש און לאַטיין און פּרוּוון דאָס מוזל אין דעם נישט ווייטן סמאָלענסק, וווּ, לויט מ'האָט איבער-געגעבן, האָט מען געקענט האַפן אויך עפעס צו פאַרדינען אויפן לעבן.

און ווידער האָט דער באַלעגאַלע אין זיין טרייסלענדיקער, פאַר-שטויבטער בויד געפירט דעם שווייגנדיקן פּאַסאַזשיר מיט זיין שווערן, פול מיט ביכער-געפּאַקטן קויש. און ווידער אָן איינזאַם-נזיריש לעבן אין אַ פרעמדער שטאַט. אין סמאָלענסק האָט שמעון פאַרדינט 8 רובל אַ חודש פון לעקציעס. דערפון האָט ער 4 רובל געצאָלט פאַרן אַרעמען צימערל. פון צייט צו צייט פלעגט עפעס צושיקן דער טאַטע, וואָס איז גע-ווען באַזאָרגט דערפון, וואָס דער זון זיינער איז נעבעך געזונד, אָפּגעריסן פון דער אייגענער היים און סביבה.

אין די שטילע אָונטן, נאָכן באַשיידענעם מאַלצייט פלעגט שמעון מיט באַגייסטערונג סקאַנדירן די העקזאַמעטערען פון די אַלטע קלאַסיקער; אין ביז שפעט אינדערנאַכט האָט מען אים געקענט זען, ווי ער זיצט ביים הינקענדיקן טישל, אָן איינגעבויענער איבער די ביכער. דער גוף אָבער בונטעוועט זיך קעגן דער אומגעהויערער אַנשטרענגונג. דעם יוגנטלעכעם שטימונג וואַקלט זיך צווישן עקסטאַז און מעלאַנכאָליע. אין זיינע זיכר-נות באַשרייבט ש. דובנאָוו די דאָזיקע מאַמענטן: „צייטנווייז פלעגט מיך באַפאַלן אַ מעלאַנכאָליע און מיר געשטערט אין דער אַרבעט. איך שפּאַן איבערן צימער און טראַכט: צוליב אַ געוויסן ציל אין לעבן ברענג איך אַ

ס'רעכט דאָס לעבן גופאָ. אַ באַזונדער טיפּן זיין האָב איך אַריינגעלייגט אין לערמאַנטאָווס פּערזן, וואָס כ'פּלעג אָפּט איבערזאָרן:

„איך האָב נאָר פון איינעם אַ געדאַנק געקענט די מאַכט, פון איינער, אָבער אַ פּלאַמיקער, ליידנשאַפט, זי האָט, ווי אַ וואָרעם, אין מיר געלעבט, צעפּרעס: די נשמה און זי פאַרברענט.“

אַמאָל, אין יאָר פּריער יוגנט, ווען שמעון פּלעגט איבערלעבן שווערע מינוטן האָב ער געפונען אַ דערלייכטערונג זאָגנדיק תהילים. איצט אָבער, ווען ער האָט שוין מער נישט געהאַט דעם קינדערשין גלויבן, פּלעגט ער געפינען אַ טרייסט אין דער פּאָעזיע. און עס האָט זיך אים אויסגע-דוכט, אַז ער וואָלט אַליוו געקענט אָנשרייבן סטראָפּן ענלעכע צו די, אין וועלכע דער רוסישער פּאָעט קאַלצאַוו באַקלאָנגט זיך אויף זיין טרויער-דער יוגנט, אויף דעם פאַרמאַטערנדיקן קאַמף מיט דעם „בייזן מכשף — דעם גורל“.

דאָס גרייטן זיך צו די עקזאַמענעס איז געוואָרן אַלץ שווערער: עס איז פאַר אים קלאָר געוואָרן, אַז צווישן זיינע ברייטע וויסנשאַפטלעך-פּי-לאַסאָפּישע פאַראַינטערעסירונגען און די לאַנגווייליקע שול-לימודים איז פאַראַן אַ גאַנץ קנאַפּע שייכות. אין יענער צייט האָט זיך שמעון באַזונ-דערס פאַראַינטערעסירט מיט 2 ביכער, וואָס זענען אַריין אין גרונט-פּאַ-פּיטאַל פון זיין וועלט-אַנשוואַונג: די פּילאָסאָפּיע פון פּאַזיטיוויזם לויט אַגיוסט קאַנט און דאָס בוך פון דזשאַן סטיוואַרט מילל, „וועגן פּרייהייט“. דאָס ערשטע בוך איז פאַר אים געווען וויכטיק דערמיט, וואָס עס האָט געגעבן אַ פאַרענדיקטע סיסטעם פון אידיען, וואָס פּרעטענדירן צו פאַר-נעמען דאָס אָרט פון רעליגיע און מעטאַפּיזיק; און דער טראַקטאַט פון דעם ענגלישן פּילאָסאָף מילל האָט אין קאַנדענסירטע, גלענצענדיק גע-טאַקטע פאַרמולירונגען אַרויסגעבראַכט די יעניקע פּרינציפּן פון דעם עקס-טרעמען ראַציאָנאַליסטישן אינדיווידואַליזם, וואָס האָבן דעם אויטאָריטאַט אויסגעזען צו זיין די מסכנאָ פון זיין אייגענער דערפאַרונג: דער פּראָטעסט קעגן דער טיראַניי פון דער אַרומיקער סביבה, וואָס איז פאַרן אַפּאָסטאָל פון ענגלישן ליבעראַליזם געווען די העכסטע דערנרייכונג פון גייסט, איז דאָר געווען דער לעבנס-יסוד פון יוגנט-פּריידענקער.

שמעון האָט פאַר די שוועסטער פּריידלין ברייט אַרומגעדרעט דעם אינהאַלט פון די באַליבטע ביכער און ער פּלעגט דערצו צוגעבן זיינע אייגענע קאָמענטאַרן. פון די מיידלעך פּלעגן איצט אַנקומען אָומעטיקע גרוסן. די עלטערן האָבן זיי געגעבן צו פאַרשטיין, אַז וועגן העכערע בילדונג האָבן זיי גאָר נישט וואָס צו טראַכטן. צו חיים פּריידלין אין שטוב האָבן שוין אָנגעהויבן צו גיין שדכנים; זיי האָבן אָנגעשלאָגן חתנים מיט אַלע

מעלות — לומדים און גבירים. די מוטער, וואָס האָט שוין לאַנג געהאַט פאַרנעסן דעם ראַמאַנטישן עפּיזאָד פון איר יוגנט, האָט זיך אָפּגעזאָגט צו שטיצן די פאַנטאַזיעס פון אירע טעכטער. פון אַ טראַדיציאָנעלער חתונה, לויטן אויסוואַל פון די עלטערן, און פון פאַרוונקען אין באַלעבאַטישן זומפּ האָט איצט געקענט ראַטעווען נאָר דאָס אַנטלויפן פון דער היים. איינמאָל, אין אַ רעגנדיקן האַרבסטיקן אָונט האָט שמעון דער הערט אַ פּאָהזיכטיקן קלאַפּ אין דער טיר. דער פאַרוונדערטער בחור האָט פאַר זיך דערזען צוויי פרויען-געשטאַלטן, איינגעהילטע שיר נישט ביז צו די ברעמען. איבערשלאַגנדיק איינע די אנדערע האָבן די מיידלעך אים דערציילט, ווי אזוי זיי זענען אַנטלאָפּן פון מסטיסלאָוו. געהאַלפּן זיי אין דעם האָט זייערס אַ באַקאַנטער, אַ קיעווער גימנאַזיסט, וואָס איז געוואָרן פאַרשיקט אין דער פּראָווינץ-שטאָט אַלס אַ „פּאָליטיש-פאַרדעכטיקער“. דער גימנאַזיסט האָט באַדינגען אַ פּויער ער זאָל אָפּפירן די שוועסטער קיין סמאָלענסק. אין דעם באַשטימטן אָונט איז ער מיט זיי אַרויסגעגאַנגען. כלומרשט אויף אַ שפּאַציר און ער האָט זיי צוגעפירט צום פּויער.

אין דעם אַרעמען צימערל האָבן דריי יוגנע מענטשן מיט באַגייס-טערונג אַרומגערעדט זייערע ווייטערדיקע פּלענער. די מיידלעך האָבן באַ-שלאָסן צו פאַרן קיין קיעוו און דאָרט זיך גרייטן אַריינטרעטן אין אונז-ווערסיטעט. געלט האָבן זיי געהאַט ווייניק. זאָכן פון שטוב האָט מען אויך נישט געקענט נעמען צופיל. אָבער די יוגנט איז געווען פאַרשיכורט מיט האַפּענונגען און מיטן געפיל פון פּרייהייט. די שוועסטער פּריידלין זענען באַלד צומאַרנגס אַוועקגעפאַרן קיין קיעוו, זיי האָבן מורא געהאַט, אז מען וועט זיי נאָכיאָגן. פון דאָרט פּלעגן צו שמוענען אַנקומען לאַנגע בריוו. די מיידלעך האָבן זיך פּלייסיק געלערנט, עס האָט זיך אָבער אינ-גיכן אַרויסגעוויזן, אז די שוועסטער זענען געבליבן אַן מיטלען צום לעבן; האָט שמעון זיי אַרויסגעשיקט זיין חודשלעכן פאַרדינסט, דערנאָך האָט אויך די מאַמע זיי צוגעשיקט הילף. אין צוויי חדשים אַרום האָט מען די מיידלעך געלאָזט וויסן, אז זייער פּאָטער איז געפערלעך קראַנק. אידע און פּאַניע זענען תיכף אַהיים געפאַרן, אָבער דעם פּאָטער האָבן זיי שוין כּיים לעבן נישט געטראָפּן.

אין גיכן האָט אויך שמעון זיך געמוזט צוריקקערן קיין מסטיס-לאָוול. ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז ביים קיעווער גימנאַזיסט, וואָס האָט צוגעהאַלפּן די שוועסטער פּריידלין צו אַנטלויפן, האָט די פּאָליציי געמאַכט אַ רעוויזיע, און צווישן די פאַרשידענע פּאַפירן האָט מען געפונען שמעונס בריוו מיטן סמאָלענסקער אַדרעס. עס איז דאָן געווען אַן אומרויקע צייט. שמעונס עלטערן האָבן מורא געהאַט, אז זייער זון זאָל נישט אַריינפאַלן אין תּפּיסה אין אַ פרעמדער שטאָט און האָבן אים דעריבער געהייסן קו-

מען אַהיים. גלייך ווי ער איז אַ היימעקומען איז ער אַרויסגערופן געוואָרן אויף אַ פאַרהער. די זשאַנדאַרמען האָבן אים אויסגעפרעגט צוליב וואָס ער האָט געוווינט אין סמאָלענסק און אים צורוגעלאָזט. אָבער זיין אַר-בעסט-פלאַן איז שוין געווען צעשטערט, שמעון איז פאַרבליבן אין מסטיס-לאָוו אויף עטלעכע חדשים און ער האָט דערויף נישט חרטה געהאַט.

ער האָט זיך באַזעצט אונטער דער שטאָט, אין אַן אָפגעוונדערט הויז, האָט זיך אַרומגערינגלט מיט ביכער און זיך ווידער פאַרטיפט אין שטודירן די פילאָסאָפיע פון פּאַזיטיוויזם און אין די ווערק פון מיללן. ער פלעגט דערבוי צונויפשמעלן קאַנספּעקטן און מאַכן זיינע פירושים. מיט די שוועסטער פרידליין פלעגט ער זיך טרעפן יעדן טאָג און צוזאַמען מיט זיי אַרומרעדן דאָס געלייענטע. אין טאָגבוך פון 1880 שרייבט ער: „מערין, אַפּריל, מאי אין דער היים. שטילע אַרבעטס-טעג אויף דער קוואַרטיר. ביי ס... אין הויז. אַ ליכטיקער, שמייכלענדיקער הרויסן, אַרום — גרינס און בויער — דאָס היילט מיין קרענקלעכע שטימונג. יאָ, טאַקע פאַראַן אַ *Vis Medicatrix* (אַ היילנדיקע קראַפט) אין דער נאַטור. העלע, זוניקע און פּרישע פּרימאָרגנס, טעג, פול מיט אומדערמיטלעכער אַרבעט, אָוונטן ווונדערלעך שטילע, ... דער שלאָף איז טיף און רוים — דאָס איז דאָס בילד פון מיין דעמאָליטיקן לעבן. און דאָ, נישט ווייט פון דיר — די וועמענס שווערער גורל רופט אַרויס אַזוי פיל זיפצן... מיר האָבן צוזאַמען ניקטער געאַרבעט, אָבער די פאַרגליווערטקייט פון דער אַרומיקער סביבה האָט זיך געלאָזט פילן. ס'האַט זיך פאַרוואַלט צו די ברעגעס פון דער נייעווע, צום צענטער פון נייסטיקער אַנטוויקלונג.“

אין יענער צייט האָט זיך שמעון געחברט מיט די בידע שוועס-טער פרידליין. צוגלייך האָט זיי פאַרבונדן די געמיינזאַמקייט פון זייערע נייסטיקע פאַראינטערעסירונגען, דער דראַנג נאָך בילדונג און די אומצו-פרידנקייט מיט דער אַרומיקער סביבה. די פּראַזע „מיר האָבן ניקטער גע-אַרבעט“ שטרייכט אונטער — קען זיין בכיוון — דעם רייך-חברישן כאַ-ראַקטער פון זייערע באַציונגען. די יוגנט-בענקשאַפט, גענערט פון לייענען לידישע לידער, און די פאַרבאָרגענע טרוימען וועגן טורגעניעווס פּרויען-טיפן, זענען, אויף אַ וויילע, פאַדרוקט אין שאַטן; דער יוגנער פּאַזיטיוויסט האָט דעם גאַנצן ברען פון זיין נשמה אַריינגעטאַן אין לערנען, ער, „די קריטיש-דענקענדיקע פּערזענלעכקייט“, מוז פּריער פאַר אַלץ „ניכטער אַר-בעטן“. אים, דעם דאָזיקן פאַרערער פון קאַנטן און מיללן, איז נאָר אויפן רעיון נישט געקומען, אַז ער חזרט איבער — ביי אַנדערע באַדינגונגען — דעם וועג פון זיינע אבות-אַסקעטן, פאַר וועלכע גערנען תורה איז געשטאַנען העכער פאַר אַלע אַנדערע מענטשלעכע באַדערפענישן.

קאפיטל פינף

אין פעטערבורג

שמעון דובנאוו איז שוין אלט אן ערך 20 יאָר. ער האָט פאַר זיך אויסגעקמפט פולע זעלבשטענדיקייט: די משפחה האָט, ענדלעך, אינגאנצן אויפגעהערט זיך אַרײַנצומישן אין זײַן לעבן. פון סמאַלענסק איז ער צו ריקגעקומען מיטן פעסטן באַשלוס אַ סוף צו מאַכן צום נוצלאָזן און פאַר-מאַטערנדיקן אַרומוואַלנערן זיך איבער די שטעט פון תּחום-המושׁב. אמת, סמאַלענסק און מאַהילעוו זענען נובערניע-שטעט, אָבער אויך דאָרטן קומט אויס צו לעבן נאָר מיט שוואַכע, פאַרשפּעטיקטע אָפּקלאַנגען פון דעם גרויס-שטאָטישן קולטור-לעבן. דעם יונגן אויטאָדידאַקט דריקט די איינזאַמקײט, ער הייבט אָן צו פאַרשטיין, אַז דער קאַנטאַקט מיט לעבעדיקע מענטשן איז נישט ווייניקער ווערט פון לייענען ביכער. און דאָ האָט וואָלף, וואָס האָט זיך באַזעצט אין פעטערבורג, אים גערופן אַהין, אין דער שטאָט פון שרייבער און געלערנטע, פון הויכשולן און רייכע ביבליאָטעקן.

אין אַ שײַנעם זומערטאָג איז אויפן פעטערבורגער וואַקזאַל מיט רע-אַרײַנגעפאַרן דער צוג, וואָס קומט פון מערב. פון וואַגאַן דריטע קלאַס איז אויסגעשטיגן אַן אַרעם-געקליידעטער פּאַסאַזשיר מיט אַ געפלאַכטן קײשל, פעסט פאַרבונדן מיט שטריק. ער האָט זיך פאַרלוירן אַרומגעקוקט. אויפן פּעראַן האָט אים אָפּגעוואַרט זײַן עלטערער ברודער וואָלף, אַ צע-פאַרענער פּאַעטאַן, טראַסקענדיק מיט די רעדער איבער די שטיינער פון שאַסיי האָט געפירט די יונגעלייט לענג אויס דעם מוטנעם קאַנאַל, צום אַרבעטער קוואַרטאַל: די ברידער האָבן זיך באַזעצט אין דער פאַרשטאַט, וווּ די פּאַליצײי האָט נישט אַזוי שטרענג אַכטונג געגעבן אויף די יידן, וואָס האָבן נישט געהאַט קײן ווױנרעכט (אין פעטערבורג האָבן, לױט די צאַרישע געזעצן, געמעגט ווױנען נאָר יידן מיט אונױוערויטעטדיפּלאָמען, סוחרים פון דער ערשטער גילדע און האַנטווערקער). יעדן טאָג פלעגן די ברידער פאַרן אין צענטער שטאָט, אין דער גרויסער שטאָטישער ביבליאָ-טעק מיט דער „קאַנסע“, ד. ה. מיט אַן אַלמאַדישן, צווייגאַרנדיקן דילי-זשאַנס געשלעפט פון פּערד. די שטודירנדיקע יוגנט פלעגט, געוויינלעך,

אַרויפקלעטערן אויפן צווייטן ביליקערן גאַרן; פון דער הויך האָט זיך געפנט אַ ווונדערלעכע פּאַנאָראַמע פון דער שטאָט מיט אירע דוישיקע פּראָספעקטן, מיט דער שטאַלענער ברייטער סטענגע פון טייך. די ריזיקע שטאָט האָט צעטומלט דעם קליינשטעטלדיקן כּחור; שעהן-לאַנג האָט ער געקענט שפּאַצירן פאַרביי די פּאַלאַצן, וואָס האָבן געהיטן פינצטערע סו-דוּת, אָדער לענג-אויס די שמאַלע קאַנאַלן אונטער הויקערדיקע בריקן. לאַנג פלעגט ער אָפּשטיין פאַר דעם מאָנומענט פון פעטער דעם גרויסן, וואָס האָט אָנגעשפּאַרט זיין בראַנזענעם פּערד, כּדי אַ שפּרונג צו טאָן אין דער ווייט, אין רוסלאַנד, און דער וועלט. ער פלעגט אויפּמערקזאַם זיך איינקוקן אין די פּנימער פון די פאַרבייגער אויף דעם סיענע פּלאַץ, וואָס איז געווען אָנגעפּאַקט מיט פּוּרן, אָדער אויף דעם גראַען וואַזניע-סענסקי-פּראָספעקט און געוואַרט: אפּשר וועט דאָ פאַרבלייבן ראַסקאַלני-קאָוו אין אויסגעריבענעם מאַנטל, אָדער אפּשר וועט פון צווישן המון זיך באַווייזן דער איינגעהויקערטער גאַנאַלישער טשינאַוויק אין זיין אַלטמאַ-דישן שינעל... די דאָזיקע פּאַנטאַסטישע שטאָט, וואָס עקשנותדיקער מענטשלעכער ווילן האָט אויפגעבויט אין מיטן פון זומפן און געדיכטע וועלדער, די דאָזיקע שטאָט, וואָס איז דורכגעזאַפט מיט געשיכטע און ליי-טעראַטור, האָט געוועקט אומרו, האָט גערופן צו אָנגעשטרענגטער אַרבעט, האָט געוועקט אומקלאַרע האַפּנונגען. עס האָט געמונטערט דאָס געפיל, אַז איבער די בלאַטיקע און גליטשיקע טראַטואַרן שפּרייזן טויזנטער „עקס-טערנס“, וואָס זענען זיך אַהער צונויפגעפאַרן פון אלע עקן פון ריזיקן לאַנד, און זיי אלע איילן זיך אין די זעלבע ביליקע קיכן, וווּ די ברידער דובנאָוו שטייען לאַנג אין דער רייע נאָך אַ טעלער הייסע זופּ; און מיטן זעלבן הייליקן ציטער באַטרעטן זיי מיט זייערע פּאַרגעלטע גראַבע שטיוול דעם טעפּיך איבער די ברייטע טרעפּ, וואָס פירן צום הויפּט-זאַל פון דער שטאָטישער ביבליאָטעק. די דאָזיקע ביבליאָטעק מיט אירע אומענדלעך לאַנגע פּאַליצעס אַרום די ווענט, מיט די געמילעכע גרינע לעמפלעך אי-בער די ברייטע טישן, מיט דער שטילקייט און אַטמאָספּער פון אָנגע-שטרענגטער אַרבעט, איז פאַר די יונגע דובנאָווס געוואָרן דאָס אמתע און באַגערטע אָרט פאַר גייסטיקער אַרבעט.

באַלד נאָכן קומען קיין פעטערבורג האָט ש. דובנאָוו זיך איבערצייגט, אַז אין דער הויפּטשטאָט איז גרינגער צו שטיילן דעם גייסטיקן הונגער, איידער דעם פיזישן. קיין לעקציעס האָט ער נישט געקריגן און צו פיזישער אַרבעט איז ער נישט געווען צוגעפּאַסט. אַ באַקאַנטער זיינער פון מאַהילעוו, אַן ענערגישער יונגער זשורנאַליסט, מאַרקוס קאַנאַן, האָט אים געזעהט צו זוכן אַרבעט אין די פעטערבורגער רוסישידישע וואַכנבלעטער. אָבער דער געדאַנק וועגן מאַכן פון דער איידעלער ליטעראַרישער אַרבעט אַ קוואַל

פון פרנסה, האָט דעם יונגן ענטזויאַסט אויסגעוויזן שיר נישט ווי אַ חיי לול־הקודש. ביסלעכווייז האָט ער אָבער שלום געמאַכט מיטן דאָזיקן גע־דאַנק. אין אַ בריוו צו זיינע פריינד פון יולי 1888, שרייבט ער: „ער (קאַנאַן) עצהט מיר, אז אויב איך וועל נישט קריגן קיין לעקציעס, זאָל איך אַריינטרעטן אין קרייז פון דער שרייבער־משפּחה און אָנהייבן צו באַקומען האַנאַראַר. נישט געקוקט אויף דעם, וואָס אזאָ באַציונג צו דער ליטעראַטור שאַקירט מיין הויכע מיינונג וועגן איר, וועל איך צו זיך קיין טענות נישט האָבן פאַר פאַרשוועכן די קדושה מיט תכלות־געדאַנקען אויב מיין לאַגע וועט מיך צווינגען דאָס צו טאָן. פאַר אַ מענטשן איז פאַראַן נאָך עפעס הייליקערס — דאָס איז פרייהייט און אומאַפהענגיקייט“.

אין עטלעכע וואָכן אַרום, ווען ש. דובנאָוו האָט שוין אין גאַנצן פאַרלאָרן די האַפּענונג צו קריגן לעקציעס, איז ער אַוועק אין רעדאַקציע פון „רוסקי־יעוורעי“ דער רעדאַקטאָר, וועלנדיק אויספּרווון די ליטעראַ־רישע פעיקייטן פון אָנהייבער, האָט אים פאַרגעלייגט אַנצושרייבן אַ קאָ־רעספּאָנדענץ פון מסטיסלאַוו. די קאָרעספּאָנדענץ, אונטערגעשריבן מיט די איניציאַלן ס. ד., איז אינגיכן אָפּגעדרוקט געוואָרן: דאָרט האָט דער מחבר דערציילט וועגן דעם אַרעמען געזעלשאַפּטלעכן לעבן אויף דער פּראָווינץ, וועגן דער אומגעלומפּטער דערציונג, וואָס עס גיט דער חדר און וועגן דער נויטווענדיקייט צו גרינדן אַלגעמיינע יידישע שולן, מיט אָפּטיילונגען פאַר פּראַפעסיאָנעלער בילדונג.

דער דערפאַלג האָט דעם יונגן מחבר צוגעגעבן מוט. סוף אויגוסט שרייבט ער: „איך האָב לייַדנשאַפּטלעך ליב געשיכטע. איך האָב באַשלאָסן אַנצושרייבן פאַרן „רוסקי יעוורעי“ אַ גאַנצע רייע עסיען וועגן דער גע־שיכטע פון יידן אין מיטלאַלטער. דאָ וועט מיר צונגן קומען, וואָס איך קען לשון־קודש... איצט לייען איך די מקורים פאַר מיין אַרבעט“ צו ש. דובנאָוו זענען גראַד דעמאָלט אַריינגעפאַלן עטלעכע בענדער „יידישע גע־שיכטע“ פון גרעצן, וואָס זענען נאָר וואָס געהאַט דערשינען אין רוסי־שער איבערזעצונג און דאָס האָט אים געגעבן אַ שטאַרקן אימפּולס צו שרייבן אויף היסטאָרישע טעמעס. אָבער אַנשטאָט דער וויסנשאַפּטלעכער אַרבעט, וואָס ער האָט געהאַט צוגעזאָגט פאַרן „רוסקי יעוורעי“, האָט ער זיך גאָר פאַרטיפּט אין שרייבן אַן אויטאָביאָגראַפישן ראָמאַן. דער ראָמאַן האָט געהייסן „אויפן דערנער־וועג“ מיט אַן אונטערקאַפּ „פון די נאָטיצן פון מיינעם אַ פריינד — אַ סטודענט“. דאָס איז געווען אַ געמיש פון ליי־ריק און דיאַלאָגן אויף פּילאָזאָפּיש־סאָציאַלע טעמעס. אין דער העלדין פון ראָמאַן, אַן עמאַנציפּירט יידיש מיידל, וואָס רייסט איבער מיט דער פאַמיליע און סביבה, איז נישט שווער געווען צו דערקענען אירא פריידלין. אין די דיאַלאָגן ברענגט דער מחבר אַרויס זיינע געדאַנקען, וואָס האָבן זיך

שוין לאנג געבעטן אויפן פאפיר „דער יודאיום אין אלע זיינע אויסדרוק-
פארמען — זאגט דאָרט איינער פון די פערסאָנאַזשן — איז אַ שטרענג
רעליגיעז פליכטגעפיל, וואָס דערפירט ביי... סיסטעמאַטישער אונטערדריר-
קונג פון אינדווידועלעך פרייהייט. אַן אַביעקטיווער מענטש וועט איבער-
ראשט ווערן פון דעם גייסט פון לענאַליטעט, וואָס הערשט אין דער רע-
ליגיעזער סיסטעם פון יהדות... אין וועלכער פאַר יעדער מינדסטער קלייני-
קייט איז פאַראַן אַ דין... אַ ייד, וואָס וואַגט צו דענקען, צו האָבן אַן
אייגענע מיינונג, פילט אויף יעדן שריט און טריט דאָס אַריינמישן זיך
פון דער רעליגיע אין זיינע טאַגטעגלעכע ענינים... אַט האָט איר דעם
אונטערשלאַק פון יידישקייט. דערפאַר אָבער איז די צווייטע זייט פראַכטיק.
איך האָב ליב, שטאַרק ליב, די דאָזיקע באַגאַבטע מאַסע, וואָס האָט אויס-
געהאַלטן אלע צרות און רדיפות נאָך אַ דאַנק דעם כוח פון איר גייסט —
אַ זעלטענע, און אפשר איינציקע דערשיינונג אין דער געשיכטע“.

מיט האַרצקלאַפּעניש האָט דער יונגער מחבר אַוועקגעטראָגן זיין ווערק
אין „רוסקי יעוורעי“. ער איז געווען שטאַרק אַנטווישט, ווען דער רעדאַט-
טאָר האָט אין עטלעכע טעג אַרום אים צוריקגעגעבן דעם מאַנסקריפּט און
געזאָגט, אַז זיין ראָמאַן איז נישט רוק־פעאַיק; אין אים זענען פאַראַן אינ-
טערעסאַנטע געדאַנקען, ס'איז אָבער נישטאָ קיין סיפּור־המעשה.

הויז מאַטעריעלע זאָרגן האָבן די ברידער דובנאָוו אין פעטערבורג
געהאַט גרויסע צרות מיט זייער וווינרעכט. זיי האָבן געפרוּווט זיך איינ-
אַרדנען אין צענטער־שטאָט ביי זייערס אַ בן־עיר, וואָס האָט זיך פאַרנו-
מען מיט קליינע, נישט קיין גאַנץ־כשרע געשעפטן און האָט געהאַט קאָנ-
טאַקטן מיט דער פּאָליציי. אינגיכן זענען די ברידער געוואָרן אַרעסטירט:
מ'האַט זיי חושד־געווען אין קרימינעלע עסקים. ביים פאַרהער האָט זיך
אַרויסגעוויזן, אַז זיי האָבן נישט קיין וווינרעכט. די פּאָליציי האָט זיי
אויפגעפאַדערט תיכף זיך אומצוקערן אַהיים. אַנדערש האָט זיי געדראָט
אַרויסגעשיקט צו ווערן מיטן עטאַפּ. וואָלף איז באַלד אַוועקגעפאַרן קיין
מסטיסלאָוו, וווּ ער האָט זיך געדאַרפּט שטעלן צום מיליטערי־דינסט. דער
יינגערער ברודער איז פאַרבליבן אין פעטערבורג און האָט ווייטער געפירט
אַ געמוטשעט לעבן פון אַ רעכטלאָזן יידן. די דאָזיקע מאַטעריעלע האָבן
אָבער נישט אָפּגעשוואַכט זיין ענערגיע. „איך בין פונקט אַזוי מונטער אין
היציק ווי פריער — שרייבט ער צו די שוועסטער פריידלין — פונקט ווי
פריער פאַרטראָג איך נישט קיין פחדנות און קיין יאוש און בין גרייט
צו קעמפן מיט אַלץ און מיט אַלעמען. לעצטנס האָב איך אַ סך געטראַכט.
און נאָך די אַלע טרויעריקע געשעענישן איז מיין וועלט־באַנעם געוואָרן
קלאַרער. דאָס האַרץ קאָכט נאָך פון צאָרן, אָבער איך האָב נישט מורא
פאַר קיינעם“

נאך דעם ווי דער יונגער זשורנאליסט האָט באַקומען פּיקטיווע ווינרעכט האָט ער זיך פאַרטיפּט אין ליענען די מקורים פאַר אַ ציפּל היס מאַרישע אַרטיקלען. געאַרבעט האָט ער מיט ברען: עפּ האָט זיך אים געוואָלט אַרויסזאָגן אַלץ, וואָס האָט זיך אָנגעקליבן אין זיין מוה פון דעם מאַג אָן, ווען דאָס דערזיינגל האָט זיך צעבונטעוועט קעגן „ביצה שנולד: ביום-טוב“. „איך לויף אַרום איבער מיין צימער — שרייבט ער ווינטער צייט 1888 — און איך טראַכט אַ סך און מיט אזוי פיל פייער, אַז כ'האַב פאַרגעסן אין דער גאַנצער וועלט. דאָס זענען ערנסטע, הייסע געדאַנקען און זיי קען נאָך אַמאָל באַשערט זיין זיך אויסצושטעלן אין שורות אין אַ זשורנאַל. איך שטיי איצט אין מיטן פון אַ שטורעם פון געדאַנקען, וואָס לאָזן מיך נישט רוען. מען מוז זיי אַרויסזאָגן. אַנדערש, וואָלט איך זיך צו דער דאָזיקער אַרבעט נישט גענומען“.

ס'איז געווען אַ ווינטערדיקער אָונט, ווען דער מחבר פון די שאַרפע מאַמרים קעגן די רבנים איז אין זיין לייכטן מאַנטל, ציטערנדיק פון קעלט געגאַנגען צום רעדאַקטאָר פון יידיש-רוסישן וואַכנבלאַט „ראַזסוויעט“: ער האָט געדאַרפט האָבן מיט אים אַ שמועס וועגן זיין אַרטיקל. ס'האַט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דער רעדאַקטאָר, י. ראַזענפעלד, האָט די געדאַנקען פון דעם יונגן מחבר געהאַלטן פאַר צו ראַדיקאַל. ער האָט געטענהט, אַז דער אַרטיקל איז אַנטי-נאַציאָנאַל לויט זיין טענדענץ און איז קעגן דער ליניע פונעם זשורנאַל, וואָס קעמפט מיטן נאַציאָנאַלן אינדיפּענדענטיזם פון דער יידישער אינטעליגענץ. דער רעדאַקטאָר פון אַ צווייטן זשורנאַל האָט אַרויס-געוויזן מער טאַלעראַנץ און אָנגענומען דעם מאַנסקריפּט מיט קליינע קיצורים...

אין מוה פון דעם יונגן שרייבער האָט געווימלט פון אָן אַ שיעור לאַקנדיקע פּלענער וועגן ווייטערדיקע אַרבעטן. ער האָט זיך אָבער פּלוצלונג דערמאַנט, אַז בעיקר איז ער דאָך געקומען אַהער צו קריגן דעם אַמעס-טאַט, אָן וועלכן מען קען נישט אַרײַן אין אַוניווערסיטעט. און ווידער האָבן זיך אויף זיין טיש באַוויזן די שול-ביכער. „אך, ווי מיר איז שוין דערעסן דאָס אייביקע גרייטן זיך צו די עקזאַמענעס — שרייבט ער צו זיינע פּריינד. — די פיר יאָר פון וואַנדערן און דאָס אומרואַיקע לעבן; פיר יאָר פון דורכפאַלן, אַנטווישונגען און מפּלות לאָזן זיך איצט פילן. די מאַס איז שוין איבערגעפילט אָבער איך וועל נאָך אַנשטרענגען מיין געדולד ביז מאַי“...

די אַטמאָספּער אין יענער צייט איז אָבער געווען ווייניק גינסטיק צו קענען רואיק לערנען. ס'איז געווען אַ גראַער בידהשמשות אין הודש מערץ, ווען די בעל-הביתמע האָט אָנגעקלאַפט אין דער טיר און איבער-געגעבן דובנאָוון די נייעס, אַז נעבן ניעווסקי פּראַספּעקט האָט מען אויף דער

גאָס דערהרגעט דעם צאָר. די מאַרק־הענדלערס פון סיענע דראָען, אַז זיי וועלן זיך אַפּרעכענען מיט די סטודענטן; די גוטמוטיקע פּרוי האָט אים געזעהט, ער זאָל זיך בעסער נישט ווייזן אויף דער גאָס, ווייל ער זעט אויס ווי אַ „ניהיליסט“. דער יונגער שרייבער איז פון דער געשעעניש געװען דערשיטערט. צומאָרנס איז ער אַוועק צו זיינס אַ בן־עיר, אַ סטודענט, וווּ ס'האָט זיך צונויפגעקליבן אַ גרופּע אויפגערעגטע יוגנטלעכע, וואָס האָבן אַרומגערעדט די געשעענישן. אין שטאָט זענען אַרומגעגאַנגען קלאַנגען וועגן מאַסן־אַרעסטן; די פּנימער פון די מענטשן, וואָס האָבן געליענט אויף דער גאָס די אָפיציעלע בולעטינען זענען געווען אָנגעשטרענגט. אין די דאָזיגע קע אומרויאיקע טעג איז נישט גרינג געווען צו גרייטן זיך צו די עקזאַמענס. ש. דובנאָוו האָט זיך באַמיט כאָטש איבערצוהוּרן דאָס פּריער־געלערנטע, אָבער זיינע געדאַנקען זענען געווען גאַנץ ווייט. אין אַפּריל זענען אָנגעקור מען די ידיעות וועגן פּאַגראַמען אויף יידן אין אוקראַינע. דער מאַניפעסט פון דעם נייעם צאָר האָט אָנגעזאָגט אַן עפּאָכע פון שוואַרצסטער רעאַקציע. די אַטמאָספּער אין רוסלאַנד איז געוואָרן אַלץ געדיכטער, און ש. דובנאָוו האָט אַלץ אָפּטער גענומען טראַכטן וועגן פּאַרלאָזן רוסלאַנד, און זיך באַזעצן אין אַ לאַנד וווּ עס וועט זיין מעגלעך זיך ווידמען דער וויסנשאַפּט.

ש. דובנאָוו איז געווען פּאַרטיפּט אין טרויעריקע געדאַנקען, ווען עס איז אָנגעקומען די ידיעה, אַז זיין אַרטיקל איז ענדלעך געוואָרן אָפּגעדרוקט אין „רוסקי יעוורעי“. אין „בוך פון לעבן“ איז די דאָזיקע געשעעניש אַזוי באַשריבן: „אין מיטן אַפּריל 1881 איז פון דעם הויז... וווּ ס'האָט זיך געפונען די רעדאַקציע פון „רוסקי יעוורעי“ אַרויס אַ יונגערמאַן מיט אַ פּרישן נומער פון דעם וואַכנבלאַט אין האַנט. דאָרט איז געווען אָפּגעדרוקט דאָס ערשטע קאַפיטל פון זיין ערשטער גרויסער אַרבעט — „צו דער געשיכטע פון דער אַנטוויקלונג פון יידישן געדאַנק“. דער יונגער שרייבער האָט זיך פּאַרקירעוועט צום ברעג פון דער פּאַנטאַנקאַ און אויפן וועג אַלע מאָל געכאַפּט אַ קוק אויף די אויסגעחלומטע שורות פון זיין לייטעראַרישן ערשטלינג, ער האָט אויף זיי געקוקט מיט דער זעלבער פּריידיקער אויפּרעגונג, ווי אַ יונגע מאַמע קוקט אויף איר ניידעבוירן עופּהלע. דער יונגער אָנהייבער האָט ביי זיך געטראַכט, אַז ער איז באַרופּן צו ברענגען דעם רוסישן יידנטום אַ נייע וואָרט, די עוואַנגעליע פון פּרייען געדאַנק“.

די יום־טובדיקע שטימונג האָט אָבער אָנגעהאַלטן נישט לאַנג; די מעלדונג וועגן די פּאַרשטייענדיקע עקזאַמענס האָט גערופּן ש. דובנאָוו צו דער גרויער טאַג־טעגלעכקייט. מיט אַ שווער געמיט און אויסגעהוילטן קאָפּ האָט זיך דער דערוואַקסענער „עקסטערן“ אין טאַג פון עקזאַמען געזעצט

אויף דער שול-באנק צוזאמען מיט די יונגע גימנאזיסטן. דער לערער פון מאטעמאטיק האָט דיקטירט עטלעכע אויפגאבעס. ווי שוואַרצע פליגן האָבן אויפן ווייסן פּאַפיר געשווינדלט פאַר זיינע אויגן די נישט פאַרשטענדלעכע ציפערן. אין קאָפּ איז נישט געווען קיין איין אוינציקער געדאַנק. ש. דובנאָוו איז אויפגעשטאַנען און דערלאַנגט דעם עקזאַמענאַטאָר אַ פאַרשטראַכענעם בויגן פּאַפיר און געזאַגט, אַז ער איז נישט בכוח צו לייזן די אויפגאבע. דער לערער האָט אים פאַרגעלייגט צו קומען מאָרגן צום מינדלעכן עקזאַמען, כדי צו פאַרריכטן זיין מערכה, אָבער ער איז אַוועק מיטן באַשלוס מער אין דער גימנאַזיע זיך נישט אומצוקערן.

„איך בין צוריק געקומען — שרייבט ער אין זיינע זכרונות — אין מיין קליין צימערל אויפן פינפטן שטאָק פון דעם גרויסן, פינצטערן הויז... און האָב גענומען טראַכטן. נויט, דאָגות, די אומרואיקע פּאַליטישע לאַגע, דאָס צופיל לייענען און די צו פריע ליטעראַרישע אַרבעט — דאָס אַלץ האָט מיר געשטערט אין מיין גרייטן זיך צו די עקזאַמענעס. וואָס זאָל זיין איצטער? זאָל איך ווידער אָפלייגן די עקזאַמענעס אויף אַ יאָר? אין זיין נשמה האָט זיך אָבער אויפגעהויבן אַ פּראָטעסט. שוין צייט אַ סוף צו מאַכן צו די מאַטערנישן פון אַן עקסטערן אין געיעג נאָך אַן אַטעסטאַט. אמת, אָן דעם דאָזיקן פּאַפירל קען מען נישט אַרײַן אין אַוניווערזיטעט; אָבער צי קען מען דען זיך נישט לערנען אין דער היים, און נאָך אין אַ ברייטערן פאַרנעם, לויט קאַנטס און ספּענסערס קלאַסיפיקאַציע פון וויסנ-שאַפטן? האָבן דאָך מיינע ליבלינגען — מילל און ספּענסער — אויך נישט געענדיקט קיין הויך-שול... אזוי איז אין מיר צייטיק געוואָרן דער באַשלוס, וואָס האָט, משמעות, נישט געהאַט קיין נעגאַטיווע ווירקונג אויף מיין גייסטיקער אַנטוויקלונג... דאָס האָט מיך, אָבער, פאַרמשפּט צו אַלע מאַטערי-נישן פון אַ רעכטלאָזן יידן, וואָס איז נישט אַרײַן אין די רייען פון דער פּאַטענטירטער אינטעליגענץ. און אפשר האָט עס טאַקע געדאַרפט אזוי צו זיין, אַז אַ יידישער שרייבער זאָל נישט געניסן פון די פּריווילעגיעס פון אַ דיפּלאָם, נאָר זאָל לײדן צוגלייך מיט יעדן מאַסן-ייד.“

דער פרידיקער פון פרייען געדאנק

די נייטיקע ארבעט, וואָס האָט איצטער אויסגעפילט שמעונס לעבן ביז איבער די ברעגעס, איז געגאנגען אין צוויי ריכטונגען: זעלבסטבילדונג און ליטעראריש שאַפן. יעדן טאָג האָט ער געארבעט אין דער שטאָטישער ביבליאָטעק, אויף זיין טיש, נעבן לאַמפּ מיטן גרינעם אַבאָזשור, איז געווען אַנגעלייגט אַ בערגל ביכער, — די ווערק פון פראַנצויזישע און ענגלישע פּילאָזאָפּן און מאַטעריאַלן פון דער יודאאיסטישער אָפּטיילונג. דער יונגער זשורנאַליסט האָט געלייענט אַ סך ביכער איבער געשיכטע, אָבער אין דעם דאָזיקן פּעריאָד האָט אים געפירט נישט אַזוי דער אינסטינקט פון אַ היסטאָריקער, ווי דער טעמפּעראַמענט פון אַ פּובליציסט. ער האָט אין די פּאַסטן פון דער פּאַרגאַנגענהייט פּריער פאַר אַלץ געזוכט די אַנאַלאָגיע צום היינט, די באַשטעטיקונג פאַר זיינע אייגענע געדאַנקען און שטרעבונגען. אין דער געשיכטע פון יידישן פּאָלק, וואָס איז פאַר אים דעמאָלט געווען די געשיכטע פון יודאיזם, האָט ער געזען בלויז צוויי וועגן: דעם וועג פון רב עקיבא, דעם באַגרינדער פון ראַביניזם און דעם וועג פון אלישע אַחר, דעם פּריידיקער פון פּרייען געדאַנק. נישט ווילנדיק איז אויפגעקומען דער געדאַנק: וואָלט אין יידנטום דער איבערווייגנדער עלעמענט באַשטאַנען פון אַזעלכע מענטשן ווי אלישע, אוריאל אַקאַסטאַ און שפּינאַזאַ, וואָלטן זיי מסתמא אויך נישט אויסגעמיטן די שייטער-הויפּנס פון דער אינקוויזיציע, אָבער זיי וואָלטן אומגעקומען נישט אַלס יידן, נאָר אַלס פּריידענקער, אַזוי ווי דזשאָרדאַנאַ ברונאַ און גאַלייליי, די אַנזאַנער פון די אירייען, וואָס פירן די מענטשהייט פאַרויס.

די נייע געדאַנקען האָט ער געפרוּווט אַרויסברענגען אין דער דעמאָליטיקער רוסיש-יידישער פרעסע. די דאָזיקע פרעסע איז געווען באַשטימט פאַר אַן ענגן קרייז לייענער, וואָס כאַטש זיי האָבן זיך געפילט נאָענט צו דער רוסי-שער קולטור, זענען זיי אָבער נישט געווען קיין אַסימילאַטאַרן. דאָס איז געווען אַן איינגאַרטיקע סביבה: סוף פאַריקן יאָרהונדערט איז אין רוסלאַנד, אין לאַנד פון גרעסטן יידישן קיבוץ, אין די שפּיצן פון דער יידישער

אינטעליגענץ אויפגעקומען א טיפ מענטש מיט א צווייאיקער קולטור — א יידישער און א רוסישער. אזא דערשיינונג איז געווען אומבאקאנט אין אייראפע. נישט שטענדיק איז די גלייכגעוויכט פון די קולטור-איינפלוסן געווען א פעסטע; עס זענען אָבער געווען פאלן פון האַרמאָנישן צוזאַמענלעבן פון ביידע קולטורן. ראַדיקאַל-געשטימטע יידישע אינטעליגענטן האָבן מיטן זעלבן פאַטאָם דעקלאַמירט די לידער פון נעקראַסאָוו און פון פּרוג — די באַזיג-נער פון די רוסישע און יידישע פּאָלס-מאַסן. די פּאַגראַמען פון 1881 האָבן באַוווּיגן אַ סך פון די פּרעזעריקע אַסימילאַטאָרן זיך אומצוקערן מיטן פנים צום יידנטום. די רוסיש-יידישע פרעסע האָט דעמאָלט צוגעקריגן נייע ליענער-קאַדרען. די אַלגעמיינע טענדענץ פון די וואַכנבלעטער „ראַזסוויעט“ און „רוסי יעורע“ איז געווען אַן אומבאַשטימטער, ריין-עמפּירישער נאַציאָ-נאַליזם, פון דעם מין האָט געהערשט אין דער פּרער השכלה-עפּאָכע, מיט אַן אָפּנויג צו חיבת-ציון. די רעדאַקטאָרן פון די רוסיש-יידישע זשורנאַלן האָבן נישט געוואָלט אויפרייצן נישט די אָפיציעלע צענזור און נישט די קאָנג-סערוואַטיווע יידישע קרייזן. זיי האָבן דעריבער באַהאַנדלט די ברענענדיקע אַקטועלע יידישע פּראָבלעמען מיט דער גרעסטער פּאַרוויכטיקייט.

שמעון דובנאָוו, וואָס האָט זיך געהאַלטן פאַר אַ דירעקטן יורש פון אלישע אחר און אוריאל אַקאַסטאַ, האָט נישט איינמאַל געמוזט ענערגיש קעמפן פאַר די פּראַנעמענטן אין זיינע אַרטיקלען, וואָס ער האָט געהאַלטן פאַר די אַמיינסטן-וויכטיקע. די אַרויסגעבער, וועלנדיק אויסמידן אַלגע-מיינע פּראָבלעמען, פלעגן באַשטעלן ביי דעם היציקן מיטאַרבעטער „אומ-שולדיקע“ אַרטיקלען וועגן ליטעראַטור; ער האָט אָבער זיך נישט געלאָזט דיקטירן די טעמעס. ווען אונטער דער ווירקונג פון די פּאַגראַמען האָט זיך פאַרשטאַרקט די יידישע עמיגראַציע פון רוסלאַנד און ס'איז אַרויסגעשווומען די פּראַגע, אין וואָס פאַר אַ ריכטונג זאָל די דאָזיקע עמיגראַציע גיין. האָט דער יונגער פּובליציסט מיט ברען פאַרטידיקט דעם געדאַנק וועגן גרינדן ערד-אַרבעטער-קאָלאָניעס אין די פאַרייניקטע-שטאַטן. צו זיין גרעסטן עגמת-נפש איז אויף די שפּאַלטן פון דעם זעלבן זשורנאַל — „ראַזסוויעט“ — אַרויסגעטראָגן אין פאַרטידיקונג פון חיבת-ציון — ליליענבלום, דער שריי-בער, וועמענס אויטאָביאָגראַפיע האָט זיך דעם יונגן משכיל, אין זיינער צייט, אויסגעוווּן שיר נישט ווי די עוואַנגעליע פון פרייען געדאַנק.

די צייט, ווען דובנאָוו האָט אָנגעהויבן זיין ליטעראַרישע טעטיקייט, איז געווען אַ תקופה פון קריזיס פאַר דער יידישער קולטור. די העברעאישע ליטעראַטור, וואָס האָט אין דער צייט פון דער השכלה געשפּילט אזאַ גרויסע ראָלע, האָט איצט פאַרלאָרן אַ טייל פון אירע ליענער. דער פּאָפּולערער פּאָעט יהודה-לייב נאָרדאָן, וואָס האָט אין זיינע לידער מעלאַנכאָליש גע-פרעמט: „פאַר וועמען איז מוין מיץ?“ — איז לכּוֹף געוואָרן אַ מיטאַרבעטער

פון „וואַסכאָד“. די רוסיש-יידישע ליטעראַטור האָט זיך געהאַט איר קרייז
לייענער, אָבער זי איז נישט געווען צוגענגלעך פאַר די ברייטע מאַסן. יידיש,
וואָס מען האָט דעמאָלט גערופן זשאַרגאָן, איז נאָך דאָן געווען אין פּראָצעס
פון פאַרמירן זיך. ערשט דער אַרויסטריט פון די יידישע מאַסן אויף דער
היסטאָרישער אַרענע האָט פאַרוואַנדלט יידיש אין אַ כלי-זין פון דער פּאָלקס-
קולטור. אָבער די ערשטע סימנים פון דעם אָנקומענדיקן קולטור-רענעסאַנס
האַבן זיך אָנגעהויבן צו באַווייזן שוין אין די אַכציקער יאָרן. דער יונגער
דובנאָוו, וואָס איז געווען אַריינגעטאָן מיט לייב און לעבן אין דער רוסיש-
יידישער זשורנאַליסטיק, האָט ער זיך באַצויגן מיט סימפּאַטיע צום פּלאַן
אַרויסצוגעבן אַ וואַכנבלאַט אויף יידיש. אין אַן אַנאַנימען אַרטיקל א. ג.
„דאָס יידישע פּאָלקס-בלאַט“ („ראַזסוועט“ נומ. 35, 1881) אַנטירט ער פאַר
אַן ערנסטער פּובליציסטיק אויף „זשאַרגאָן“, צו וועלכן סיי די נאַציאָנאַל-
ליסטן, סיי די קאָסמאָפּאָליטן באַציען זיך מיט ביטול. „די וויכטיקסטע אויפ-
גאַבע — זאָגט ער אין דעם אַרטיקל — וואָס אַ יידיש פּאָלקסבלאַט דאַרף
זיך שטעלן, איז — באַהאַנדלען די געזעלשאַפטלעכע פּראָבלעמען ערנסט,
און נישט ווי ביז איצט פעליעטאַניסטיש“. דער נייער אָרנאַן — „דאָס
יידישע פּאָלקסבלאַט“ האָט גרופירט אַרום זיך די יונגע ליטעראַרישע כּוחות:
צווישן זיינע מיטאַרבּעטער זענען געווען שלום-עליכס, פּרוג און ספּעקטאָר.

אין דער סביבה פון דער גרויס-שטאָטישער רוסיש-יידישער אינטעלי-
גענץ האָט זיך דובנאָוו געפילט איינזאַם: די מענטשן, מיט וועמען ער האָט
צוזאַמען געאַרבעט, האָבן נישט פאַרמאָגט נישט קיין ברייטן קוק און נישט
קיין אמתן פּאַטאַס פון געדאַנק און טאַט. ער דערמאָנט וועגן דעם אין „דאָס
בוך פון לעבן“: „אין מיינע בריוו פלעג איך זיך באַקלאָגן אויף מיין מאַר-
ראַלישער און אינטעלעקטועלער איינזאַמקייט. דאָס דערקלערט זיך מיט
דעם, וואָס איך בין געוואָרן אַריינגעצויגן אין דעם קרייז פון ספּעציפּיש-
יידישע פּראָבלעמען אין דער צייט, ווען מיך האָבן מער אינטערעסירט אַל-
געמיינע און „אויביקע“ פּראַגן... איך בין געווען דער יינגסטער אין מיין
קרייז. אין איין עלטער מיט מיר איז געווען נאָר פּרוג, אָבער אויך אים
האַבן ווייניק אינטערעסירט וועלט-פּראָבלעמען. איך האָב זיך געפונען אין
אַ צושטאַנד פון... שאַרפן נעגירן די אַלגעמיינ-אַנגענומענע דאָגמעס אָבער
גלייכצייטיק האָב איך געזוכט נייע, „וויסנשאַפטלעכע“ דאָגמעס... איך האָב
זיך געהאַלטן פאַר אַ צייטווייליקן מיטאַרבּעטער אין דער יידישער ליטעראַ-
טור און האָב זיך אַרומגעטראָגן מיט ברייטע פלענער אויפן געביט פון דער
אַלגעמיינער פּילאָזאָפּיש-היסטאָרישער טעמאַטיק. שעהן-לאָנג פלעג איך אָפּ-
זיצן אין דער שטאָטישער ביבליאָטעק און לייענען די פּולע אויסגאַבן פון
די ווערק פון מיינע באַליבטע דענקער פון 18-טן יאָרהונדערט — דידראָ

און קאנדארסע. איך האָב בדעה געהאַט, מיט דער צייט, צו שרייבן וועגן זיי גענויע מאָנאָגראַפֿיעס."

די אַלטע ישיבה-בחורישע ביכער-מאַניע האָט אויפגעלעבט אין נאָך אַ שאַרפערער פּאַרם. אין די פּאַרשטויבטע קראַמען פון די בוקניסטן אונטער די געוועלכן פון אַלטן מאַרק האָט מען אָפט געקענט טרעפן אַ בלייבן שוואַרץ-אויגיקן יונגערמאַן, וואָס האָט אַן אויפגערעגטער לייַדנשאַפטלעך גענישטערט צווישן די שטויסן אָנגעוואַרפֿענע ביכער. די אַנטיקוואַרן, וואָס האָבן זיך שוין געקענט אויף אַזעלכע קויפערס, האָבן געוואוסט, ווי אזוי אויסצונוצן די שוואַכקייט פון זייער שטענדיקן קליענט, אַ באַדייטנדיקער טייל פון זיינע קנאַפֿע פּאַרדינסטן פלעגט אַריבערוואַנדערן אין די קעשענעס פון זייערע פּאַרפעצטע וואַטענע שפּענצערס, און דער יונגער שרייבער פלעגט אײלן אַ היים מיטן טייערן אוצר אונטערן אָרעם — די געזאַמלטע ווערק פון בערנע, אָדער מיט אַן אַלטער אויסגאַבע פון היינעס, „בוך פון לידער".

דער נאָרמאַלער גאַנג פון זיין אַרבעט איז געוואָרן איבערגעריסן, ווייל ער האָט געדאַרפט פּאַרן אַ היים זיך שטעלן צום פּריזיוו. פון קאַזאַרמע-לעבן, פון וועלכן ס'האַט אים געקלט, האָט אים אָפּגעראַטעוועט זיין קורצע ראייה. ער איז אָבער נישט באַלד צוריקגעפּאַרן קיין פעטערבורג. דעם ווינטער 1881-1882 וואָס ער האָט פּאַרבראַכט אין זיין היימישן שטעטל, האָט ער אויסגענוצט פאַר זיין באַליבטער אַרבעט — ער האָט שטודירט די ווערק פון מאַנטעסקיע, רוסאַ, מילל און קאַנט. דעמאָלט האָט ער שוין געקענט גענוג ענגליש, כדי צו לייענען די ווערק פון זיינע לערער אין אַרייַנדיג נאַל. דעם טראַקטאַט „וועגן פּרייהייט" האָט ער געלייענט מיט אַזאַ געפיל, ווי אַ גלויביקער לייענט די הייליקע שריפטן.

„איך האָב דעמאָלט געוויינט אין מסטיסלאַוו — דערציילט ער אין זיינע זכרונות — נעבן בולוואַר... אין אַ הויז, וואָס האָט אויסגעזען, ווי אַ גרויסער שטאַל, אין מיטן פון אַ פּאַרשנייטן, גרויסן הויף. מײַן צימער האָט געהאַט אַ באַזונדערן אַרייַנגאַנג און אַ נידעריק פּענצטער, צו וועלכן ס'איז דערגאַנגען דער הויך-אַנגעשאַטענער שניי. אַהין פלעגט צו מיר קומען די, וואָס איז שפּעטער געוואָרן מײַן פּרוי — אידע פּרילדיין. נאָך דריי יאָר פון נאָענטער פּריינדשאַפט האָבן מיר זיך ליב געקריגן. אין דאָזיקן ווינטער ווען אין דרויסן האָט געוואָיעט דער שניי-שטורם האָבן מיר ביידע געטרוימט וועגן אונדזער שפּעטערדיקן געמיינזאַמען לעבן, געמיינזאַמע אַרבעטן. וועגן אַריבערפּאַרן קיין פעטערבורג און דערנאָך קיין פּאַריז. מיר האָבן געטרוימט אַז מיר וועלן פּאַרוואַנדלען אונזער דערנערדיקן לעבנס-וועג אין אַ לעבן פון רו און פּרייד."

אין דעם מיט שניי פּאַרשאַטענעם קעמערל פלעגט די פּאַסט ברענגען די רוסישידישע זשורנאַלן, וואָס האָבן אָפּגעשפּיגלט די צעמישונג, וואָס עס

האַט דאָן אַרומגעכאַפּט די יידישע אינטעליגענץ. אונטער דער ווירקונג פון דער רעאַקציע און אַנטיסעמיטיזם האָט זיך געשטאַרקט די חיבת-ציון באַ-וועגונג, צו וועלכער עס איז אויך צוגעשטאַנען וואָלף דובנאָוו. ער האָט באַשלאָסן צו פאַרן קיין פּאַלעסטינע. דער יינגערער ברודער האָט זיך נישט אונטערגעגעבן די דאָזיקע שטימונגען. זייענדיק אומצופרידן מיט דער ריכ-טונג פון „ראַזסוויעט“ האָט ער אַהין צוגעשיקט אַן אַרטיקל א. נ. „און וואָס ווייטער?“ דער אויסגאַנג-פונקט פון אַרטיקל איז געווען דער פּרינציפ, וואָס עס האָט אַרויסגערוקט בערנע: „ווער עס וויל אַרבעטן לטובת די יידן, מוז זיין אַרבעט פאַרבינדן מיט דער פאַדערונג פון אַלגעמיינער פּרייהייט“. דער רעדאַקטאָר פון „ראַזסוויעט“ האָט מיט כּעס דערקלערט, אַז אַזאַ אַר-טיקל קען נאָר דינען די יידישע שונאים. און ער האָט זיך אָפּגעזאַגט דאָס אַרטיקל צו דרוקן.

די חילוקי-דעות מיטן „ראַזסוויעט“ האָבן נישט אויפּגעהערט אויך נאָך דובנאָוו'ס צוריקקומען קיין פעטערבורג. ווידער האָט ער זיך געמוזט נעמען צו נייט-אַלע טעמעס. אין „ראַזסוויעט“ האָבן זיך דעמאָלט באַוווּן עטלעכע אַרטיקלען וועגן יידישע פּאַראַממען בימי כּמיעלניצקי, אונטערגעשריבן מיטן פּסעוודאָנים מ. כּסטיסלאַווסקי. די טעג פון „ראַזסוויעט“ זענען שוין אָבער דעמאָלט געווען געציילטע, און ער האָט טאַקע אין גיכן אויפּגעהערט צו דערשיינען. פאַרן יונגן זשורנאַליסט איז דאָס געווען אַ גרויסער קלאַפּ; ער האָט זיך ווידער געמוזט נעמען זוכן אַ נייעם מקור פון פּרנסה.

די פּרנסה-פּראָבלעם איז נאָך שאַרפּער געוואָרן, ווען קיין פעטערבורג איז געקומען אידע פּריידלין, וואָס איז אַוועק פון דער הויס, נאָך דעם, ווי זי האָט זיך געהאַט שאַרף צעווערטלט מיט דער מוטער. די דעספּאָטישע פּרוי האָט דער טאָכטערס שטרעבן צו העכערער בילדונג געהאַלטן פאַר אַ יונגט-קאַפּריז; הויז דעם האָט זי זיך געשראַקן פאַר דער פּערעספּעקטיוו צו האָבן פאַר אַן איידעם אַ ביטערן קבצן, וואָס האָט נאָך דערצו געשטמט פאַר אַ גע-פּערלעכן אַפיקורס. זי האָט אָבער נישט חושד געווען דאָס סאַמע ערגסטע — אַז דאָס יונגע פּאַרל האָט גאָר נישט געהאַט בדעה צו לענאַליזירן זייערע באַציאונגען; קיין ציווילע חתונות האָט מען אין רוסלאַנד נישט אַנער-קענט, און אַ רעליגיעזע חתונה האָט דער פּריידיקער פון פּרייען געדאַנק געהאַלטן פאַר אוממעגלעך פאַר זיך.

די נויט, די מאַטערנישן און די רעכטלאָזיקייט האָבן פאַרוואַלקנט די פּרייד פון די ערשטע חרשים פון דעם צוזאַמענלעבן פון דעם יונגן פאַר-שמעונען האָט די פּאָליציי דערווייל געלאָזט צורו. ער איז געוואָרן צוגע-שריבן אַלס הויז-דינער ביי איינעם פון די פעטערבורגער יידישע אַדוואָ-קאַטן; אידאָ האָט זיך פּיקטיוו פאַרשריבן פאַר אַ וועש-נייטאַרין און האָט אָנגעהויבן באַזוכן די אַסושערן-קורסן. דערמאָנענדיק שפּעטער דעם דאָזיקן

פּעריאָד, באַמערקט דער שרייבער, אז עס האָבן דעמאָלט דאָמינירט יענע כוחות, וועלכע שילער האָט געהאַלטן פאַר דער טרייב־קראַפט פון לעבן: — ליבע און הונגער. הויז די מאַטעריעלע זאָרגן האָט ש. דובנאָוו געמאַטערט נאָך אַ פּראָבלעם: די פּראָבלעם פון „רעכט אויף גליק“, וואָס פאַר מענטשן פון אַן אַנדער עפּאָכע קען זי אויסזען אומפאַרשטענדלעך, האָט געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין לעבן פון דער אַסקעטישער יוגנט, וואָס האָט זיך דער־צויגן אויף דער האַרדיקאַלער רוסישער פּובליציסטיק. דאָס איז געווען אַן אייגנאַרטיקער דור; אַנטקעגנשטעלנדיק אויף אַ נאַיוון אופן, „פּערזענלעך גליק“ דעם קאַמף פאַר אַ בעסערער מענטשהייט, האָט ער נישט באַמערקט די סתירה צווישן דער ענגאַצענטרישקייט פון דער „לדיטישדענקענדיקער פּערזענלעכקייט“ און די אַלטרואיסטישע פּאַסמולאַטן פון דינען דעם פּאַלק. אין זיינער צייט האָט וולאַדימיר סאַלאַווויאַוו (באַקאַנטער רוסישער פּילאָזאָף), מיט גוט־מוטיקער איראָניע, אזוי פּאַרמולירט דעם פּאַראַדאָקסאַלן „קּרעדאַ“ פון די „80-ער“: „דער מענטש קומט אַרויס פון דער מאַלפּע, און דערפאַר וועלן מיר אונזער לעבן אָפּגעבן פאַר אונזערע נאַענטע“...

שמעון דובנאָוו איז געווען אַ טיפּישער זון פון זיין עכאָכע מיט איר אידעאָלאָזיע, שטרענגער מאַראַל און מאַנגל פון לאַגישער קאַנסעקווענץ. „איך האָב זיך געוואָרפן — שרייבט ער אין זיינע זכרונות — צווישן אַ „לעבן פאַר דער אידעע“, — ווי ס'האָט דעמאָלט געהייסן, און די שווערע זאָרגן פאַרן אייגענעם לעבן. דאָס דאָזיקע זוכן אַ וועג אין לעבן, די געבורט־ווייען פון זעלבסט־באַשטימונג, פון אייגענעם „איך“, זענען די סאַמע געפּער־לעכסטע אין די יוגנט־יאָרן: זיי ווערן, געוויינלעך, באַגלייט מיט אָנפאַלן פון דעפּרעסיע; אין מינע נאָטיצן פון יענער צייט געפּין איך טאַקע סימנים פון אזאַ צושטאַנד“.

די בעסטע רפואה קעגן אזאַ נייסטיקער צערודערונג איז געווען די אַר־בעט. אין האַרבסט 1882 האָט זיך פאַרענדיקט דער פּעריאָד פון שאַרפּער אַרבעטסלאָזיקייט פאַרן יוגנט שרייבער. ש. דובנאָוו איז געוואָרן אַ שטענ־דיקער מיטאַרבעטער אין דעם גרעסטן רוסיש־יודישן זשורנאַל „וואַסכאַד“; פון דעמאָלט אָן באַווייזט זיך דער „וואַסכאַד“ זעלטן אָן זיינס אַן אַרטיקל; אין משך פון אַ פּערטל י"ה איז זיין ליטעראַרישע טעטיקייט פאַרבונדן מיטן דאָזיקן זשורנאַל, אויף וועלכן עס האָט זיך דערצויגן אַ גאַנצער דור אינ־טעליגענץ. דובנאָוו האָט סיסטעמאַטיש פאַרעפּנטלעכט אין „וואַסכאַד“ אַר־טיקלען אויף געשיכטלעכע, ליטעראַרישע און פּובליציסטישע טעמעס. אַמאָל האָט ער זיך אונטערגעשריבן מיט זיין פּולן נאָמען, אַמאָל מיט די ראַשי־תיבות: ס. ד.; ד. ס., און אַמאָל מיט פאַרשידענע פּסעוודאָנימען: קריטיקוס, מסטיסלאַווסקי, עקסטערנוס.

זיין ערשטער דעביוט אין „וואַסכאַד“ איז געווען אַ גרויסע אַרבעט

וועגן שבת-אי-צבי און וועגן דער פסעוודאָ-משיחישער באַוועגונג. די דאָזיקע אַרבעט האָט ער אָנגעשריבן אונטערן איינפלוס פון גרעצן; אַ באַלייכטונג אָבער האָט דער יונגער היסטאָריקער געגעבן אַן אייגענע. דעם מיסטיקער און אוואַנטוריסט שבת-אי-צבי האָט ער אַקעגנגעשטעלט זיין מיטצייטלעך שפינאַזאַ — די אידעאַלע „קריטיש-דענקענדיקע פערזענלעכקייט“. די יידן פון יענער עפאָכע וואַרפט ער פאַר, למאַי זיי זענען נאָכגעגאַנגען אַ מענטשן. וואָס האָט זיי פאַרשלאַפט אין אַ „תהום פון פינצטערניש און אומוויסנהייט“, און דעם פילאָזאָף, וואָס האָט זיי געוויזן דעם אמתן וועג צו פראַגרעס, האָבן זיי אַריינגעלייגט אין חרם. דער דערפאַלג פון דעם דאָזיקן אַרטיקל האָט דעם שרייבער געגעבן אַ שטויס אויסצופאַרשן אַ צווייטע מיסטיש-משיחיס-טישע באַוועגונג — דעם פראַנקיזם. די דאָזיקע טעמע האָט אים שטאַרק פאַראינטערעסירט; אין דעם פראַנקיזם האָט ער געזען אַ פראַטעסט קעגן דער רבנישער טראַדיציע, וואָס האָט אין די באַדינגונגען פון יענער עפאָכע אָנגענומען אומגעזונטע פאַרמען.

פון יאנואַר 1883 האָבן זיך אין „וואַסכאָד“ אָנגעהויבן רעגולער צו דרוקן גרויסע ליטעראַריש-קריטישע אַרטיקלען, אָדער אַלגעמיינע איבער-זיכטן פון דער דרייַשפראַכיקער יידישער ליטעראַטור, אונטערגעשריבן פון „קריטיקוס“. אין הסכם מיט די טראַדיציעס פון דער רוסישער קריטיק האָט דער מחבר באַרירט צוגלייך מיט די ליטעראַרישע אויך פילאָזאָפישע און סאַציאַלע פראַבלעמען. ער האָט געפירט אַ ביטערן קאַמף קעגן גראַפאָמאַניע און דילעטאַנטישקייט, און האָט זיך באַמיט אַפצוגעוויינען די יונגע מחברים, בעיקר די העברעיִשע, פון באַנוצן צו פיל מליצה; ער באַמיט זיך איינצור-פלאַנצן ביי די יידישע שרייבער אייראָפּעאישע מעטאָדן. דער עיכר אָבער אין זיינע אַרטיקלען איז שטענדיק געווען דער קאַמף מיט דער רבנישער טראַדיציע. אין פייער פון דער פאַלעמיק האָט דער פריידיקער פון פרייען-געדאַנק נישט דערזען די סתירה וואָס האָט אונטערגעגראַכטן זיין פראַפאָגאַנ-דע: די פאָדערונג פון רעליגיעזע רעפאָרמען. ווי ראַדיקאַל די דאָזיקע רע-פאָרמען זאָלן נישט זיין, זענען זיי אין סתירה מיט דער פאָזיטיוויסטישער פילאָזאָפיע, וואָס וואַרפט אָפּ רעליגיע בכלל, ווי אַן איבערבלייב פון דער טעאָלאָגישער פאָזע פון דענקען. זיין אומקאַנסעקווענץ האָט דובנאָוו פאַר-שטאַנען ערשט מיט אַ סך יאָרן שפעטער; אין די יונגע יאָרן האָט ביי אים פריער פאַר אַלץ דאָמינירט דער פאַרלאַנג אַרויסצוזאָגן די אין פיינ-געהיי-ליקטע, כאַטש נאָך נישט סיסטעמאַטיזירטע געדאַנקען זיינע. ש. דובנאָוו האָט אויך געמאַכט אַ פרוווי צו ברענגען זיינע אידיען פאַר אַ נישט-יידי-שער אוידיטאָריע, דאָס האָט זיך אים אָבער נישט איינגעגעבן; דער רעדאַק-טאָר פון אַ רוסישער ליבעראַלער צייטונג, אַן אסימילירטער ייד, האָט אפילו

געלויבט זיין ארטיקל, וואָס רייסט אַרונטער דעם פּאַנאַטיזם, ער האָט אָבער נישט געהאַלטן פאַר מעגלעך צו דרוקן עס אין זיין אָרגאַן.

אין יענער צייט האָט מען אין יידישע קרייזן געפירט הייסע ויכוחים וועגן פינסקערס בראַשור, „די אויטאָעמאַנציפּאַציע“. דער מחבר פון דער דאָזיקער בראַשור, אַ פּאַנאַטישער נאַציאָנאַליסט און חובב־ציון, האָט שאַרף קריטיקירט יענע יידן, וואָס רוקן אַרויס אויפן ערשטן פּלאַץ בירגערלעכע עמאַנציפּאַציע פאַר די יידן און זייער קולטור־רענעסאַנס אין אייראָפּעישן גייסט. שמעון דובנאָוו האָט אים געגעבן אַ שאַרפן ענטפּער אין זיין אַרטיקל „וואָס פאַר אַן אויטאָעמאַנציפּאַציע דאַרפן יידן האָבן?“. ער האָט אין דעם אַרטיקל געשמיסן די היפּערטראָפּיע פון דעם אָרטאָדאָקסישן ריטואַל, און האָט אָנגעווויזן, אַז דער דאָזיקער ריטואַל האָט פאַרנומען דאָס אָרט פון ריינעם גלויבן און עטיק און האָט פאַרשמאַרקט די אָפּגעזונדערטקייט צווישן יידן און אַנדערע פעלקער. פּאַלעמיזירנדיק מיט דער חיבת־ציון באַוועגונג האָט ער געהאַלטן, אַז די נאַציאָנאַלע אידעיע איז נאָר אַן איבערגאַנג־סטאַדע אויפן וועג צו דער אַלעמענטשלעכער פאַרייניקונג; פינסקערס „נאַציאָנאַליזאַציע“ דאַרף מען, דעריבער, אַנטקעגנשטעלן די „הומאַניזאַציע“. דער דאָזיקער אַרטיקל האָט פאַרמאָגט אַ סך פּאַלעמישע שאַרפּקייט, אָבער דעם דע־דאַקטאָר פון „וואָסכאָר“, א. א. לאַנדוו, האָט עס נישט געאַרט. ער איז געווען אַ מענטש מיט אַ פּראַקטישן חוש, און האָט באַלד דערשמעקט אַ „סקאַנדאַל־דערפאַלג“ און אַ פאַרגרעסערטן טיראַזש. אין אַלגעמיין זענען די באַציונגען צווישן דעם יונגן מיטאַרבעטער און זיין האַרטן „בעל־הבית“ געווען זייער אָנגעשטרענגטע. דער יונגער ענטוויאַסט, וואָס האָט נאָך ערשט נישט לאַנג זיך אָפּגעזאָגט צו „פּראַפּאַגאַנד“ די ליטעראַרישע אַרבעט מיט פרנסה־צוועקן. האָט זיך צוזאַמענגעטראָפן מיט אַ רעדאַקטאָר, וואָס האָט אויפן ערשטן פּלאַץ אַרויסגערוקט דעם מאַטעריעלן אינטערעס. לאַנדוו פּלעגט אָפט שמעלן זיינע מיטאַרבעטער, באַזונדערס די יונגע, אין אַ זייער שווערער לאַגע: זיי האָבן געמוזט צו עטלעכע מאָל מאַנען דעם האַנאָראַר פאַרן געדרוקטן אַר־טיקל. פאַר דעם שעמעוודיקן און אַמביציעזן יונגן זשורנאַליסט איז דאָס מאַנען געווען אַן אָפּקומעניש. ער פּלעגט, דעריבער, נישט געקוקט אויף דער ביטערער נויט, כּסדר אָפּלויגן דעם נישט אָנגענעמען ווייזט אין דער אַדמי־ניסטראַציע פון זשורנאַל.

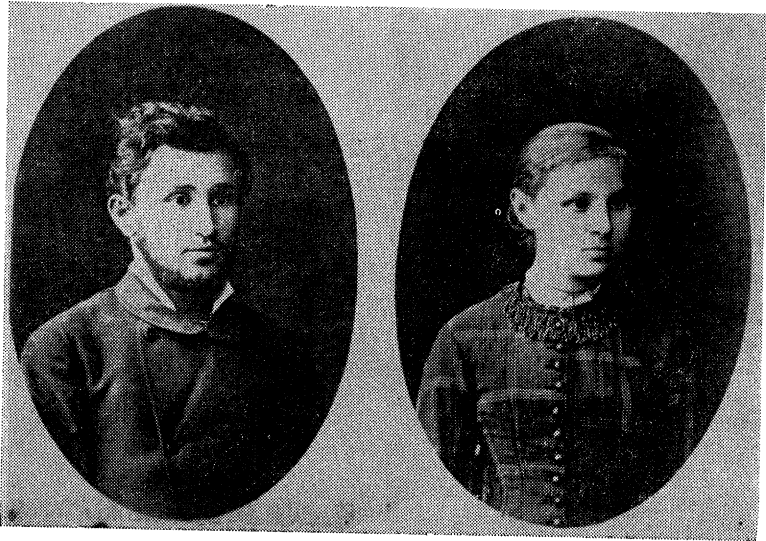
אין דער צייט ווען ש. דובנאָוו האָט זיך אַלץ מער אַריינגעצויגן אין זיין אַרבעט, האָט אידאָ דובנאָוו זיך ענערגיש געגרייט אָנצוקומען אין מעדיצינישן אינסטיטוט. צוערשט האָט דאָס פּאַרל געוווינט אין באַזונדערע דירות פון דעם זעלבן הויז; אָנהייב 1883 האָבן זיי באַשלאָסן צו וווינען צוזאַמען. די ציווילע חתונה האָבן זיי בדעה־געהאַט דורכצופירן אין אויס־לאַנד, ווהיין זיי האָבן געהאַפּט אַרויסצופאַרן ביי דער ערשטער געלעגנהייט.

דערמאָנענדיק די דאָזיקע צייט, שרייבט דער מחבר פון „דאָס בוך פון לעבן“: פאַר יענער צייט איז דאָס געווען אַ זייער דרייטער שריט נישט נאָר לגבי דער משפּחה אויף דער פּראָווינץ, נאָר אַפילו לגבי אונדזער געזעלשאַפּטלעכן קרייז אין פעטערבורג גופא. פאַר מיר האָבן אָבער נישט עקזיסטירט קיין שום שטערונגען ווען עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן געטריישאַפּט צו מיינע איבערצייגונגען“.

וואָס האָט געטראַכט וועגן דער קאָמפּראַמיסלאַזיקייט פון איר פריינד דאָס צאַרטע שעמעוודיקע מיידל, וואָס האָט אין די באַדינגונגען פון דעם קאַנסערוואַטיוון שטייגער פון פּאַריסן יאָרהונדערט, אָן וואַקלעניש גענומען אויף זיך די ראַל צו זיין אַ נישט געזעצלעכע פּרוי? זי האָט זיך סינמאָל נישט באַקלאָגט. די שטאַרקע ליבע האָט זי באַוויגן צו ווערן די געטרייע און אויסגעהאַלטענע לעבנס־באַגלייטערין פון אַ מענטשן, וואָס האָט זיך געווידמעט צו דינען דער אידיע. פיזיש און גייסטיק אַ געזונטע, האָט זי רואיק געקוקט אין דער צוקונפּט. די פּערספּעקטיוו פון ברענגען קרבנות, פון נויט און שווערער טאַג־מעגלעכער אַרבעט האָט זי נישט אָפּגעשראַקן. זי האָט נאָך דעמאָלט נישט געוואוסט, אז זיין אַ פּרוי פון אַ מענטשן, וואָס לעבט פאַר אַן אידיע, איז נישט גרינג אַפילו ביי גינסטיקע אויסערלעכע באַדינגונגען, ווייל יעדער שאַפן איז באַפעלעריש און דעספּאָטיש. די גע־וווּנהייט צו לעבן מיט דער אָפּשפּיגלונג פון פּרעמדע איבערלעבונגען איז איר, זעט אויס, אָנגעקומען נישט גרינג: פון דער מוטער האָט זי געירשנט אַ זעלבסטשטענדיקן כאַראַקטער. מיט דער צייט איז אָבער די זעלבסט־פּאַרלייקענונג געוואָרן די צווייטע נאַטור פון אידע דובנאָוו; אין דעם האָט זי געפונען באַפרידלונג און דעם זיין פון לעבן. די אינערלעכע פּאַרביטע־רונג, וואָס קלייבט זיך אומפּאַרמיידלעך אַן אין משך פון יאָרן, איז די נשמה־טיפּענישן פון יעדן מענטש, וואָס ברענגט זיך פּריוויליג פאַר אַ קרבן, האָט נישט געבראַכן דעם ווילן פון דער דאָזיקער פּרוי, נאָר פּאַרקערט — דאָס האָט געשטאַרקט איר מאַראַלישע דיסציפּלין. אויב ביי ש. דובנאָוו פלעגט אין זיינע ריפּע יאָרן צייטנווייז אויפּלאַמען אַ בונט קעגן דעם שטרענגן אַסקעטיזם פון זיינע יוגנד־יאָרן, האָט זיין לעבנס־באַגלייטערין אויף קיין איין מינוט נישט געספּוקט אין דעם, אז דער זיין פון לעבן ליגט אין דערפילן די פליכטן. וואָס ווערן דיקטירט פון אַ טיפּן געפיל.

ש. דובנאָוו און אידע פריידלין אין 1883

אויפן שייד-וועג

דער בלייכער דאָרער יונגערמאַן מיט דער צעשוויבערטער קוטשמע טונג קעלע האָר האָט שפּרייזנדיק היין און צוריק איבערן צימער דעקלאַמירט מיט אַ ניגון: „כ'האָב ליב מענטשן, איך בין אַ דעמאָקראַט און אַן אַטעיסט". דאָס האָט ער געזאָגט די ווערטער פון זיין נייעם ליבלינג — דעם ענגלישן פּאָעט שעללי. ש. דובנאָוו איז געווען שטאַרק אויפגערגוט: ער האָט איצט געשריבן אַן אַרטיקל א. נ. „דאָס לעצטע וואָרט פון דעם באַשולדיקטן יידנטום". דאָס אַרטיקל, וואָס האָט כאַראַקטעריזירט די רעגירונגספּאָליטיק לויט די יידן, איז געווען אָנגעשריבן אין שייכות מיט דעם צונויפּרופן די ספּעציעלע רעגירונגס־קאָמיסיע פאַר דער יידן־פּראָגע. באַשטייענדיק אויף דער פּאָדערונג פון פּולער בירגערלעכער עמאַנציפּאַציע פאַר יידן, האָט דער מחבר אונטערגעשטראַכן דעם הומאַניטאַרן כאַראַקטער פון דער דאָזיקער פּאָדערונג. „די יידן ווערן אונטערדריקט — האָט ער געשריבן — און דאָס איז גענוג, אַז פאַר זיי זאָלן קעמפן יעדער איינער, וואָס האָט אַ האַרץ... דערויף מוז מען גאַרנישט זיין קיין יידישער נאַציאָנאַליסט, אָדער צו האָבן אַ וואָסער נישט איז שוואַכקייט צו יידן, ס'איז גענוג, אַז מען זאָל זיך באַציען צו זיי, ווי אַ מענטש צו אַינדיקע מענטשן". לויט דער בקשה פון רעדאַקטאָר פון „וואַסכאָד" איז דאָס אַרטיקל פון ש. דובנאָוו געווען אונטערגעשריבן מיטן פּסעוודאָנים „עקסטערנוס". א. לאַנדאָו איז געווען שטאַרק אָנגעשראַקן צוליב די קאַלעקטיווע און אינדיווידועלע פּראָטעסטן קעגן דער פּרעזידענט־שאַרפּער פּאָלעמיק פון יונגן זשורנאַליסט מיט די קאָנסערוואַטיווע יידישע קרייזן.

נאָכן פאַרענדיקן דעם אַרטיקל וועגן בירגערלעכער עמאַנציפּאַציע, האָט דער מחבר גענומען צונויפּשטעלן אַ מעמאָראַנדום וועגן דער יידישער לאַגע פון די יידן אין רוסלאַנד. דער מעמאָראַנדום איז געווען געבויט אויפן סמך פון אַ גענויער אויספאַרשונג פון די דאָקומענטן, און איז געווען באַשטימט פאַר דער רעגירונגס־קאָמיסיע. דער מעמאָראַנדום איז אַן שום שפּור

פאַרשווונדן געוואָרן אין פריוואַטן אַרכיוו פון איינעם פון די פעטערבור-
גער יידישע כלל־טוער.

נאָך עטלעכע חדשים אינטענסיווער ליטעראַרישער אַרבעט האָט דער
שרייבער דערפילט אַ באַדערפעניש זיך ווידער צו פאַרטיפּן אין דער וויסנ-
שאַפט. ער האָט ווידער אָנגעהויבן טרוימען וועגן אַ „היימישן אַוניווערסי-
טעט“. אַ העלפט פון דעם האַנאַראַר, וואָס ער האָט באַקומען פאַר דעם
מעמאָראַנדום, איז אַוועק אויף איינקויפּן אַ וויסנשאַפטלעכע ביבליאָטעק
פאַר סיסטעמאַטישער זעלבסט־בילדונג. ס'איז געווען קלאַר, אז די פּראָגראַם
פון דעם היימישן אַוניווערסיטעט וועט אַ סך גרינגער זיין דורכצופירן אין
דער שטילער פּראָווינץ, איידער אין די שווערע פעטערבורגער באַדינגונגען.
פאַר דעם אָפּפאַר אַ היים האָט אָבער דאָס יונגע פּאַרל־געמוזט נעמען חופּה
וקדוּשין. אין דער אָנוועזנהייט פון עטלעכע זייטיקע מענטשן האָט דער אָנ-
געבומרעטער יונגעראַמן אין אויסגעריבענעם רעקל, אָנגעטאָן דער שעמעוו-
דיקער יונגער פּרוי דאָס קדוּשין־רינגל און האָט אויף גיך אָפּגעכאַפט דעם
„הרי את“. צומאָרגנס איז די יונגע פּרוי, לויטן פּאַס שוין אידאָ דובנאָוו,
אַרויסגעפאַרן קיין מסטיסלאָוו זוכן אַ דירה.

עס זענען געשטאַנען ליכטיקע פּרילינג־טעג, ווען דער נע־ונדניק האָט
זיך צוריקגעקערט אַ היים. ער באַשרייבט דאָס אַזוי אין זיינע זכרונות: „איך
בין צוגעפאַרן צו אַ נידעריק הילצערן הייזל מיט אַ נאַרטן און אַ סעל
אַרום, מיט ליב־שמייכלענדיקע בלומען אין די פענצטער... אויפן נאַניקל
האָט מיך באַגענטט מיין פּרוי, אַ צעשטראַלעטע פון דער זון, זי האָט מיך
אַריינגעפירט אין צוויי קליינע, ריינע צימערלעך, באַשיידן אויסגעשטאַט
אויפן רוסיש־באַלעבאַטישן שטייגער... דאָס איז געווען אַ ליכטיקע־צייט
אין אונזער לעבן, עפעס אַ מיין האַניק־חודש, וואָס מיר האָבן נישט געהאַט
אין דעם כּמורנעם פעטערבורג. אין דעם דאָזיקן רוסישן הייז האָבן מיר
אויף אַ קורצער צייט אויפגעבויט אונדזער נעסט. דאָ האָבן אונדז נישט
געקענט נאַכקוקן נייגעריקע אויגן, צי מיר פירן זיך לויטן דיין... און דאָך
האָבן אין שטעטל נישט אויפגעהערט די גערעדערייען. אַ יונג באַלעבעסל,
וואָס קומט אַפילו שבת נישט אין שול אַרײַן — דאָס איז פאַרן פּרומען
שמעטל געווען אַן אויסערגעוויינלעכע געשעעניש“.

שטיל איז געפלאָסן דאָס לעבן אין דעם געמיטלעכן שטיבל אין פאַר-
שטאַט. די עטאָזשערקע נעבן שרייבטיש האָט זיך געבראַכן אונטער דער
משאַ פון ביכער: פּילאָזאָפּישע ווערק זענען דאָ געשטאַנען זייט ביי זייט
מיט בענדער פּאַעזיע. ווי אַ סימבאָל פון דעם בונד צווישן פּילאָזאָפּיע און
פּאַעזיע האָבן פון אונטער איין רעמל אַרויסגעקוקט דער שטרענגער פּראָפּיל
פון דעם דענקער מילל און דאָס באַגייסטערטע פנים פון דעם טרוימער
שעללי. אין דער ערשטער רייע זענען אויף דער עטאָזשערקע געשטאַנען

געטעס „פאָסט“ און די לירישע לידער פון ביראָן און וויקטאָר הונגאַ. דאָס זענען געווען געטרייע פריינד און באַגלייטער אין שעהן פון איינזאַמקייט. דער יונגער פּאָזיטיוויסט האָט מיט התמדה געלייענט אויך די מאָדערנע ליטעראַטור. נאָכן איבערלייענען טורגעניעווס „די אומגליקלעכע“ האָט ער אומגעריכט פאַר זיך אַליין פאַרשמעקט דעם קאַפּ אין קישן און זיך צע-וויינט... צווישן די רוסישע קלאַסיקער האָט ער העכער פון אַלע געשטעלט טאַלסטאָיען; דעם קולט פאַר טאַלסטאָיען האָט ער אויפגעהיט דאָס גאַנץ צע לעבן.

דאָס יונגע פּאַרפּאָלק האָט געוואַרט אויף דעם געבורט פון ערשטן קינד. אויף דער ביכער-פּאַליצע אין קאַבינעט האָבן זיך באַוווּן ביכער וועגן דערציונג און קינדער-פּסיכאָלאָגיע. דער צוקונפטיקער פּאָטער האָט געוואַלט פאַר זיין קינד שאַפן אַזעלכע באַדינגונגען, וואָס ער אַליין האָט ביי זיינע עלטערן נישט געהאַט. ער האָט געהאַלטן אין איין לייענען די קאַפיטלען פון מילל'ס „אויטאָביאָגראַפיע“, וווּ דער מחבר באַשרייבט זיינע קינדער-יאָרן. דערווייל אָבער האָט דאָס יונגע פאַר געדאַרפט זיך אַריבערקלייבן צו דער שוויגער, דער אַלמנה פריידלין, אין איר גרויס הויז. דעם אַפיקורס איז עס נישט גרינג אָנגעקומען; שווער געווען צו געפינען אַ קאַמפּראַמיס צווישן זיין שטייגער-לעבן און דער נויטווענדיקייט צו וווינען מיט דער משפּחה. די צימערן וואָס מען האָט אָפּגעגעבן פאַרן יונגן פּאַרפּאָלק זענען אין גאַנצן געווען אָפּגעטיילט פון דער אַנדערער העלפט שטוב, וווּ עס האָט געוווּיט די שוויגער; בלויז אין די מיטאָג-שעהן פלעגט זיך אין געמיינזאַמען עס-צימער באַוווּן דער שווייגעוודיקער אידעם. דאָס האָט געשאַפן אַן אַטמאָספּערע פון אָפּגעפרעמדקייט, עס האָט אָבער געהאַלפן אויסצומיידן אָפּענע קאַנפּליקטן.

דער זידע ר' בן-ציון האָט נאָך דעמאָלט געלעבט. ער איז שוין אַלט געווען אַ יאָר אַכציק, אָבער ער האָט נאָך אַלץ געזאָגט זיין שיעור אין שמאַ-טישן בית-המדרש. דעם אייניקלס אַרטיקלען זענען פאַר אים געווען נישט צוטריטלעך, אָבער אומקלאָרע אָפּקלאַנגען פון די ויכוחים, וואָס האָבן זיך געפירט אין דער העברעישע פרעסע, זענען דערגאַנגען אויך צו אים. מאיר-יעקב דובנאָוו ווידער, וואָס פלעגט, זייענדיק אונטערוועגנס, לייענען דעם „המליץ“, האָט אין זיינע בריוו צום זון אים לייכט אויסגעמוסרט, וואָס אין זיין פּאָלעמיק פאַרגייט ער צו ווייט און קאַמפּראַמיטירט דעם גוטן נאָמען פון די דובנאָווים.

עס האָט זיך דערנענטערט אַ קריטישער מאָמענט — די ימים-נוראים. „איין מאָל — דערצייילט דער מחבר פון „דאָס בוך פון לעבן“ — האָט דער זידע מיך פאַרבעטן צו זיך... ער האָט מיך געפרעגט, וווּ איך האָב ברעה צו דאווענען. איך האָב זיך באַמיט, ווי ווייט מעגלעך, צו שווינען

זיינע רעליגיעזע געפילן און האָב געענטפערט, אז איך ווייס נאָך נישט, אגב, האָב איך צוגעגעבן, אז איך האָב אפילו נישט קיין טלית. אויף זיין פראַגע — פאַרוואָס? האָב איך געענטפערט, אז די דאָזיקע זאָכן זענען דאָך איינ-געפירט געוואָרן נישט דורך דער תורה שבכתב, נאָר דורך דער תורה שבעל־פה... די הויכע געשטאַלט פון דעם זיידן האָט זיך ווי איינגעבויגן, דער קאָפּ זיינער האָט זיך נידעריק אַראָפּגעלאָזט אויף דער ברוסט... עטלעך כע מינוט האָט אָנגעהאַלטן אַ שווער שווייגן. באַלד אָבער האָט ער זיך אויפגעשטעלט און מיט אַ דורכדרינגלעכער שטימע, אין וועלכער ס'האָט געקלונגען אומענדלעכער צער, האָט ער אַ זאָג געמאָן: — שמעון, עס וועט קומען אַ צייט, ווען דו וועסט אַזוי ווי דער נביא אויסרופן: כ'וועל גיין און זיך אומקערן צו מיין ערשטן מאָן, ווייל דעמאָלט איז מיר בעסער גע-ווען ווי היינט..."

לאַנג נאָכדעם האָבן אין שמעונס אויערן געקלונגען די דאָזיקע ווער-טער, וואָס דער זיידע האָט אַרויסגעזאָגט מיטן טראַדיציאָנעלן ניגון. אָבער ווען עס זענען אָנגעקומען די פאַרכטיקע טעג פון ראש־השנה און יום־כיפור, און דער זון איז אין ווייסן קיטל געשטאַנען פאַרן עמוד, ווי דער שליח ציבור פון זיין קהילה, איז דאָס אייניקל געבליבן זיצן אין זיין קאַבינעט צווישן די אַפיקורסישע ביכער. „פון האַרבסט 1884 — דערציילט „דאָס בוך פון לעבן“ — האָט מען אין דעם שטיקל פראַווינץ־שטעטל געקענט זען אַזאַ מין בילד: אויף צוויי פאַראַלעלע גאַסן זענען אין זייערע קאַבי-נעטן צווישן ביכער־שרענק געזעסן דער זיידע און דאָס אייניקל. איינער האָט געלערנט ש"ס און פוסקים, און האָט זיין תורה מוסר־געווען צו זיינע תלמידים, און דער צווייטער האָט פונקט מיט אַזאַ התמדה זיך פאַרטיפט אין די נייע, מאַדערנע וויסנשאַפטן. זיין אוידיטאָריע איז געווען ווייט פון אים, דערפאַר אָבער אַ סך גרעסער, ווי דעם זיידנס... ביידע האָבן געלעבט ווי נזירים, וואָס זענען מקיים אַ שטרענגן נדר. דער מהות פון זייער ביידנס לעבן איז עמיש געווען גלייכווערטיק, הגם אינטעלעקטועל אַזוי פאַרשידן." אין שטעטל האָט דעם יונגן דובנאָוו אויפפירונג אַרויסגערופן גרויס אומצופרידנקייט. ביזע בליקן האָבן אים באַגלייט, ווען ער איז אויף זיינע שבתדיקע שפּאַצירן געגאַנגען איבערן שטאָטישן בולוואַר מיטן שמעקן אין האַנט. יינגלעך האָבן אים נאָכגעשריגן: אַפיקורס. און דער יונגער שרייבער האָט מיט ברען זיך גענומען אויספירן זיין פלאַן פון אוניווערסיטעט־בילד-דונג, וואָס ער האָט געהאַט אויפגעשטעלט לויט קאַנט'ס קלאַסיפיקאַציע פון די וויסנשאַפטן. אין פראַגראַם האָט ער אַריינגענומען נאַטורוויסנשאַפט, פאַלאָזאָפיע, געשיכטע און סאַציאַלאָגיע. ער פלעגט אַרבעטן מינדסטנס 13 שעה אַ טאָג אין זיין שטיקל קאַבינעט. דאָ וווּ אַמאָל האָט זיך געפונען די ביבליאָטעק פון די שוועסטער פריידלין, האָט איצט געפונען אַ מקום

מקלט זיין אייגענע ביבליאטעק, אזעלכע ביכער ווי מיל'ס, „לאַגיק“, שלאָד-סער'ס, „אלגעמיינע געשיכטע“, ספענסערס סאָציאלאָגיע, און אַ רייע אנדערע ווערס איבער געשיכטע און פילאָזאָפיע, האָבן פאַר אים געעפנט נייע האַרזיאַנטן און האָבן פאַרטיפט זיין פאַרשטעלונג וועגן דער וועלט. נאָך טיילמאָל פלעגט אים באַפאַלן אַן אומעט, וואָס ער האָט נישט געהאַט מיט וועמען זיך צו טיילן מיט די נייע געדאַנקען, וואָס ווערן געבוירן בעתן ליינען: „וויפּל מאָל — זאָגט אַ פאַרצייכנונג אין זיין טאַג-בוך — האָט אַ באַגייסטערטער אויסרוף, „עוריקאַ“ אָפגעקלונגען אין די פּוסטע פיר ווענט!... אויב פרייד געטיילט מיט עמיצן איז טאָפּלטע פרייד, איז געדאַנק געטיילט מיט אַ צווייטן — פאַרפילפאַכטער געדאַנק. אָבער בלויז זייער ווייניק מענטשן איז באַשערט אזאַ גליק“.

ש. דובנאָוו פלעגט אָפטמאָל אויסקומען איבערצורייסן דאָס שטודירן דעם „אוינווערזיטעט“ צוליב ליטעראַרישע אַרבעטן.

דער שרייבער האָט זיך ווידער אומגעקערט צו דער טעמע, וואָס האָט אים נישט אויפגעהערט צו מאַטערן — רעפּאָרם פון יידישער דערציונג. דער נייער עסיי איז געווען אדורכגעדרונגען מיטן זעלבן גייסט, ווי די פריער-דיקע אַרטיקלען וועגן רעליגיעזע רעפּאָרמען, דער טאָן אָבער איז געווען וויי-ניקער שאַרף. דער מחבר האָט דאָרט אָנגעוויזן אויף אַן איינגארטיקער דער-שיינגונג: ווען אַ מענטש פון אַ ווייטן קומענדיקן דור וועט זיך פאַרטיפן אין דעם מאַטעריאַל וועגן דער יידישער דערציונג אין חדר, וועט ער מאַכן דעם אויספיר, אז דאָס דריי מיליאָניקע רוסישע יידנטום האָט געוואָלט אַלע זיינע זין מאַכן פאַר רבנים. אָנווייזנדיק אויף דער נויטווענדיקייט אָפצו-שאַפן דעם חדר און אויף זיין אָרט איינצופירן וועלטלעכע שולן פאַר אַלגע-מיינער בילדונג, פאַרענדיקט דער מחבר מיט טיפן צער: „איבערן גאַנצן שטח פון תּחום-המושב זענען צעזייט טויזנטער קינדערישע תּפּיסות. דאָרט ווערט באַגאַנגען אַ גרויס פאַרברעכן:... קליינע קינדער ווערן געשלאָגן, עס ווערט אָפגעטויט דער גייסט און דער קערפּער. פון דאָרט קומען אַרויס אויס-געמאַטערטע, בלייכע באַשעפענישן, אומגליקלעכע, קליינע מענטשעלעך, וואָס האָבן קיין קינדערייט נישט געהאַט: זיי איז פרעמד דאָס רחבות פון פּעלד. די פּרישיקייט פון דער לאַנקע, די טיפּענישן פון די בלויע הימלען. זייערע בעסטע קינדערייאַרן האָבן זיי פאַרבראַכט אין ענגע פיר ווענט, אין אַ שטייגנדיקער אַטמאָספּער, ביי אַ גייסטיקער אָנשטרענגונג איבער זייערע כוחות. דאָרט האָט דער קאַנטשיק פון אַן עס-האַרץ מיט געוואָלט אַריינ-געקלאָרט די תּורה אין די קינדערשע קעפּלעך. מען האָט זיי גאַרנישט דערצייילט וועגן דער וועלט אַרום, זיי, וועגן דער נאַטור, וועגן לעבן, נאָך אַלץ וועגן יענער וועלט, וועגן טויט, וועגן גן-עדן און גהינם“.

ווען דער רעדאַקטאָר פון „וואַסכאָד“ האָט געקריגן דעם מאַנוסקריפּט,

דאָס לעבן און שאַפן פון שמעון דובנאָוו

איז ער געווען אין אַ גרויסער פאַרלעגנהייט. ער האָט מורא געהאַט פאַר נייע פּראָטעסטן מצד די פאַרשטייער פון דער פעטערבורגער קהלה, וואָס זענען געווען אויפגעבראַכט נאָך פון די פּריערדיקע אַרויסטרעמונגען פון עזרת־דין זשורנאַליסט. דער מאַנסקריפּט איז לאַנג געלעגן אין רעדאַקטאָרס פּאַרטמעל. לסוף האָט מען אים אָפּגעדרוקט, אָבער מיט קיצורים און מיט אַ באַמערקונג פון דער רעדאַקציע. אַנשטאַט דעם מחברס אונטערשריפט האָט דער רעדאַקטאָר אוועקגעשטעלט זיינע אינציאַלן אין אַ פאַרקערטן סדר — ד. ס.

נאָך דעם, ווי דער שרייבער האָט אַרויסגעבראַכט זיין פאַרביטערונג, האָט ער זיך ווידער גענומען צום שטודירן; אָבער די בסדרדיקע אַנשטרענג־גונגען האָבן פּאַטאַל געווירקט אויף זיין ראייה. די אויגן האָבן אים אַזוי שטאַרק וויי געטאַן, אַז ער האָט געמוזט אויפהערן לייענען. זיינע נאָענטע פּלעגן פאַר אים שעהן־ווייז פּאַרלייענען פון זיינע ביכער; דאָס האָט אָבער אים, דעם ביכער־פּרעסער, נישט באַפּרידיקט.

איין טאַג, ביינאַכט, איז אין שטוב געוואָרן אַ גערודער; עס זענען אָנגעקומען די שעהן פון פיינלעכער דערוואַרטונג, און ענדליך האָט די אַקושיערקע מיט שטאַלץ צוגעטראָגן דעם יונגן פּאַטער אַ רויט נפּשל, שטייף פאַרוויקלט אין וויקלשנור. דאָס איז געווען אַ מידעלע, וואָס מען האָט אַ נאָמען געגעבן סאָפּיע. די ווייטערדיקע טעג זענען נישט געווען קיין פּרייִלעכע: די יונגע מוטער, אַן אויסגעמאַטערטע פון דעם שווערן געבורט. איז אַן אומבאַוועגלעכע געלעגן אין שלאָף־צימער, פון וואַנען עס האָט זיך געלאָזט הערן דאָס שוואַכע פּישטשען פון קינד, און דער ראַשה־משפּחה איז געזעסן אין לאַבינעט ביי פאַרמאַכטע לאַדנס לויט דער פאַראַרדונג פון דעם דאָקטאָר. אין דער איינזאַמקייט האָט ער געטראַכט וועגן זיין קראַנקהייט, וועגן זיין אומזיכערער מאַטעריעלער לאַגע. עס האָט זיך אים זייער נישט געוואָלט איינשפּאַנען זיך אַלס שמענדיקער מיטאַרבעטער פון „וואַסכאָד“, צו מאַכן פון זיין ליטעראַרישע אַרבעט בלוז אַ קוואַל פון הכנסה און זיין אָפּהענגיק פון רעדאַקטאָר — דעם געשעפּטסמאַן. אָבער מיטן געבורט פון קינד זענען צוגעקומען נייע פּליכטן...

אין אַ שטיקל צייט אַרום האָט זיך די ראייה פאַרבעסערט, אָבער עס. דובנאָוו אַרבעטס־פּלאַן איז שוין געווען צעשטערט. פון פּאַלעסטינע איז צוריקגעקומען דער ברודער וואָלף, ער האָט נישט געקענט אויסהאַלטן די שווערע פּרימיטיווע ערד־אַרבעט. די ברודער האָבן צווישן זיך געפירט הייסע וויכוחים וועגן נאַציאָנאַליזם און קאָסמאָפּאָליטיזם. אָבער אין די אַרגו־מענטן פון יינגערן ברודער האָט זיך שוין נישט געפילט די אַמאָליקע פעסט־קייט. אַ נייטיקער אומרו, וואָס פּלעגט אים אַרומנעמען אין די איינזאַמע שעהן אין האַלב־טונקעלן צימער, האָט זיך אַלץ טיפּער איינגעגעסן אין דער

נשמה. כדי אים איינצושטילן, האָט ער זיך געפרוווט פאַרנעמען מיט פיזי-
שער אַרבעט; דערמיט האָט ער אויך געוואָלט פאַרווירקלעכן טאַלסמאַים לאָך-
זונג וועגן פּשטות, וואָס איז אים צו יענער צייט באַזונדערס נאָענט געווען
צום האַרצן. אויף דער גלעזערנער וועראַנדע האָט זיך באַוווּן אַ סטאַלער-
וואַרשטאַט. דאָס שמעטל האָט ווידער געהאַט פון וואָס זיך צו חידושן, צו
זיין רעפּוטאַציע פון אַ פּריידענקער איז אים נאָך צוגעקומען דער שם פון
אַ „משודאַק“. סטאַלעריי איז אין גיכן פאַרביטן געוואָרן אויף איינביי-
דעריי. אויף די הויכע פּאָליצעס אַרום די ווענט, האָבן זיך באַוווּן פּרימיר-
טיוואַיינגעבונדענע ביכער, וואָס האָבן געשמעקט מיט פּרישן פּאַפּ. אָבער
אויך די פיזישע אַרבעט האָט נישט געבראַכט קיין מנוחה. עפעס האָט זיך
אָפּגעריסן אין דער נשמה — שרייבט דער היסטאָריקער וועגן דאָזיקן פּע-
ריאָד פון זיין לעבן — ערגעץ וווּ האָט אַ פּלאַץ געטאָן מיין וועלט־אַנשויונג
און אין מיין נשמה האָט זיך אַריינגעריסן אומרו. פונקט ווי עס האָט זיך
דערוועקט אין מיר דער צווייפל אין דער אַמינה, אַזוי איז איצט געבוירן
געוואָרן דער צווייפל אין דער אַלמעכטיקייט פון דעם מענטשלעכן פאַר-
שטאַנד. דער פּאָזיטיוויזם, וואָס האָט אומעטום אוועקגעשמעלט גרענעצן
פאַר מיין דענקע, איז מיר געוואָרן צו ענג. מיין גייטיקער אָרגאַניזם איז
אויסגעוואָקסן פון דעם שמאָלן מלבוש“.

ביי דובנאָוו פּלעגט אינערלעכער אומרו שמענדיק אַרויסרופן די באַ-
דערפעניש צו ענדערן די סביבה. סוף זומער האָט זיך דער נע־ונדניק ווידער
געלאָזט אין וועג אַריין. ער איז אוועק אין דער הויפּט־שטאַט, מיטנעמענ-
דיק מיט זיך אַ גרויסע צאָל פון זיינע ביכער.

אין פעטערבורג איז ער אַריינגעפּאַלן אין אַן אַטמאָספּער פון געזעל-
שאַפּטלעכן שטילשטאַנד. דער צאַר אַלעקסאַנדער דער דריטער האָט הייליק
אויסגעפירט דעם געבאָט פון רעאַקציאָנערן אידעאָלאָג ק. געאַנטיעוו, אייני-
פּירן רוסלאַנד“. די רוסיש־ידישע פּרעסע האָט זיך געפונען אין אַ צו-
שטאַנד פון ירידה. עס איז דערשינען נאָר דער „וואַסכאָד“, אָבער אויך
איבער אים איז כּסדר געהאנגען די דאַמאָקלעס־שווערד פון צענזאָר, וואָס
פּלעגט כּסדר מאַכן דעם רעדאַקטאָר שאַרפע וואַרענונגען. נישט קיין קלייני-
נעם שאָדן האָבן געבראַכט דער רעפּוטאַציע פון זשורנאַל די אַרטיקלען, וואָס
האָבן שאַרף קריטיקירט דעם יידישן טראַדיציאָנאַליזם. און דאָך האָט אַ.
לאַנדאַו פּאַרגעלייגט דובנאָוו, ווי נאָר ער איז צוריק געקומען פון דער
פּראַוויני, אַז ער זאָל באַנייען זיין אַרבעט אין דער היסטאָרישער און קרי-
טישער אָפּטיילונג פון זשורנאַל. אויף די שפּאַלטן פון „וואַסכאָד“ האָבן
זיך ווידער גענומען באַוווּן די איבערזיכטן פון „קריטיקוס“, וואָס האָבן
פאַרצייכנט יעדע באַדייטנדיקע געשעעניש אין דער דריי־שפּראַכיקער יידי-
שער ליטעראַטור. מיט אַ באַזונדער געפיל האָט דער קריטיקער געשריבן

וועגן קארל עמיל פראנצאָז און זיינע שילדערונגען פון יידישן לעבנס־שטייגער אין גאליצישן שטעטל. אין דעם דאָזיקן אַרטיקל האָבן זיך דערהערט נייע טענער אין דער באַציאונג צום אַרימען, אָפגעשטאַנענעם, אומעטיקן קליינשטעטליכן לעבן — טענער פון מילדער רעזיגנאַציע. דער מחבר פון דעם אַרטיקל האָט דערפילט, אַז אין דאָזיקן לעבן זענען נישטאָ קיין גערעכטע און קיין שולדיקע. דאָס אַרטיקל פאַרענדיקט זיך מיט אַ לירישער וועג־דונג צום ליענער: „אייד דוכט זיך, ווי איר וואָלט נאָך אַ לאַנגן וואַנדער־וועג געקומען צוריק אַ היים, דערזען די היימישע, נאָענטע און ליבע בילדער, דער... און איר האָט אַלץ פאַרשטאַנען — דעם נעכטן און דעם היינט, זייער זין און זייער צוזאַמענהאַנג“.

היסטאָרישע טעמעס האָבן, ווי פריער, געלאָקט דעם יונגן שרייבער. עס האָט אים געמאַטערט די פראַגע — וועגן וואָס צו שרייבן: וועגן די ענד־ציקלאָפּעדיסמן, און דער פערפעקציאָניסטישער טעאָריע פון קאָנדאַרסע אָדער וועגן יידישער מיסטיק און קבלה? אַ געוויסע צייט האָט ער זיך פאַר־אינטערעסירט מיט דעם ווייניק באַקאַנטן יידישן פּאָעט עמנואַל ראָמי — אַ מיטצייטלעך פון דאַנטע, — וואָס האָט לויטן כאַראַקטער פון זיין טאַלאַנט דערמאַנט היינען. ערנסטע היסטאָרישע פּראָבלעמען באַהאַנדלט ש. דובנאָוו אין זיין אַרטיקל וועגן מאָמען. ער קריטיקירט דאָרט די איינזייטיקייט פון דעם באַרימטן היסטאָריקער, וואָס האָט פאַראורטיילט דעם נאַציאָנאַלן אויפ־שטאַנד אין יהודה; ער באַמיט זיך צו רעהאַביליטירן די בריינים, די קעמ־פער פאַר אומאַפהענגיקייט, און טיילווייז אַפילו די פרושים, וואָס האָבן זיך באַמיט אויפצושטעלן אַ צוים קעגן דער אַסימילאַציע. אין דעם דאָזיקן אופן פון אוועקשטעלן די פראַגע פילט זיך שוין אַ דייטלעכער קער פון גראַדליניקן קאָסמאָפּאָליטיזם צו נייע קאָנצעפּציעס.

צוליב דער אויגן־קראַנקהייט פלעגט ש. דובנאָוו פון צייט צו צייט איבעררייסן די ליטעראַרישע אַרבעט, און דעמאָלט, פונקט ווי פריער אין מסטיסלאָוו, האָט דער גלעזווונגענער אָפרו געוועקט אין זיין מוח געדאַנ־קען, וואָס האָבן נאָך מער פאַרשאַרפט דעם אידעישן קרויזס. צו יענער צייט ווערן זיינע פאַרצייכענונגען אין טאַג־בוך אַלץ אָפטערע און גענויערע. אין איינער פון זיי ווערן אויסגערעכנט פיר עטאַפן, וואָס דער שרייבער האָט דורכגעמאַכט, זוכנדיג אַ האַרמאָנישע וועלט־אַנשווינג: פרומקייט, געליי־טערטער גלויבן, דעיוט און פּאָזיטיוויזם. איצט, אַריינטרעטנדיק אין אַ נייער פּאָעז, באַמערקט דער מחבר פון טאַג־בוך: „דער כאַראַקטער פון מיין סקעפּטיציזם איז נאָך נישט אינגאַנצן קלאָר. אין אַלגעמיין איז זיין הינטער־גרונט אַ ריינ־עמאָציאָנעלער. זיינע עיקרדיקע שטריכן זענען: דורשט נאָך גלויבן, וואָס די פּאָזיטיוויסטישע „רעליגיע פון דער מענטשהייט“ האָט נישט אין גאַנצן באַפרידיקט; טרויעריקע געדאַנקען וועגן דער אוממעגלעכ־

קייט צו באגרייפן די סודות פון דעם זיין, געדאנקען וואָס רעגן די נשמה, נישט געקוקט אויף דעם פארבאָט פון פאָזיטיוויזם; ספקות אין דעם מאַראַלישן פראָגרעס פון דער מענטשהייט.

ווען דעם יונגן שרייבער פלעגן באהערשן אזעלכע שטימונגען, האָט עס אים גענומען ציען צו דער טעמע „איוב אין קהלת — פעסימזם און סקעפטיציזם אין תנ"ך", עס פלעגן אים קומען אויפן זכרון די ווערטער, וואָס ער האָט אין די קינדער־יאָרן, סוכות־צייט, געלייענט אונטער דער באַגלייטונג פון טרויעריקן האַרבסט־ווינט.

נישט איינמאָל פלעגט ער אין אזעלכע מינוטן דעקלאַמירן בייַראַנס פעסימיסטישע סטראָפּעס:

Count over the joys thine hours have seen,
Count over the days from anguish free,
And know whatever thou past been,
It is something better not to be.

„איך האָב רעווידירט — שרייבט ער אין „דאָס בוך פון לעבן“ — מיין גאנצע וועלט־אנשויונג... איך בין געווען באהערשט פון אַ מין „שרעק פאַר דער פוסטקייט“, וואָס האָט מיך אַרומגענומען אין דער צווישנצייט פון איין טייל לעבן און דעם צווייטן...”

דער באַוווסטזיין פון נייַסטיקער איינזאַמקייט איז ביי אים געוואָרן אַלץ פּינלעכער. די באַגעגענישן מיט פּרוגן האָבן, ווי אין די פּריערדיקע יאָרן, נישט געגעבן קיין באַפּרידיקונג. פּרוג האָט צו יענער צייט זיך געהאַט דערוואָרבן פּאַפּולאַריטעט מיט זיינע פּשוטע, מעלאָדישע לידער אויף נאַ־ציאָנאַלע און ביבלישע טעמעס. שמעון דובנאָוו האָט ליב געהאַט צו הערן פּרוגס דעקלאַמאַציעס און אַליין האָט ער אויך מיט באַגייסטערונג דעקלאַ־מירט אַ סך לידער; ער האָט אָבער אויסגעמיטן צו רעדן מיט פּרוגן וועגן די „פאַרשאַלטענע פּראָבלעמען“.

אַ סך אינטערעסאַנטער זענען געווען די שמועסן מיט דעם יונגן אַקט פּלעקסער־וואַלינסקי, דעם שפּעטער באַקאַנט־געוואָרענעם רעליגיעזן פּילאָ־זאָף און קונסט־קריטיקער. אָפּט פּלעגט דאָס קליינע סטודענטישע צימערל פאַרהילכט ווערן פון אויפגעגענטע קולות. די יונגעלייט האָבן ביז הייַזע־דיקייט דיסקוטירט וועגן דעם, וועלכע פּילאָזאָפּיע שטייט העכער — די ענג־לישע, צי די דייטשע. פּלעקסער האָט הייס פאַרטידיקט דעם העגעליאַניזם, וואָס דער קעננער זיינער — דער געטרייער תּלמיד פון מילל'ן — האָט גע־רופן „נייסטיקע שפּינוועבס“. נאָכן וויכוח האָבן זיך ביידע פּרידלעך גענו־מען שטודירן יוריספרודענץ. פּלעקסער — אַ סטודענט פון יורדישן פּאַ־קולטעט — האָט זיך געגרייט צום מלוכהשן עקזאַמען, און ש. דובנאָוו האָט

צוזאַמען מיט אים דורכגעאַרבעט די לימודים, וואָס ער האָט געהאַט אַרייַן גענומען אין פּראָגראַם פון זיין „היימישן אוניווערסיטעט“.

די זומערדיקע חדשים, וואָס ער האָט פאַרבראַכט אין מסטיסלאָוו צו- זאַמען מיט דער משפּחה, האָבן באַרואיקט זיין נשמה און אויך זיינע אויגן האָבן אָפּגערוט. אין דעם הינטערשטאַטישן הייזל, מיטן סעדל אַרום, האָבן געפּיזשטעט זיינע צוויי עופּהלעך (פּרילינג-צייט איז געבוירן געוואָרן די צווייטע טאָכטער — אַלנאַ). אידע דובנאָוו, איר שוועסטער פּאָניע און שמענוס ברודער וואָלף האָבן פּאַרגעלייענט פאַרן מידן גרויסשטאַטישן גאַסט ביכער און זשורנאַלן. די ברידער האָבן ווידער פאַרבראַכט צוזאַמען, האָבן אַ סך געשפּאַצירט הינטער דער שטאָט און פּרינדלעך דיסקוטירט. אַמאָל פּלעגן זיי זיך אַרייַנבאַפּן צום זיידן ר' בן-ציון. די איינוווינער פון „שולעף“ האָבן, ווי אַלעמאָל, קרום געקוקט אויף דעם בלייבן יוגנמאַן אין די טאָפּל- טע בריקן; צווישן זיך האָבן זיי זיך געסודעט, אַז דאָס האָט אים גאָט געשטראָפּט פאַר זיינע זינד מיט בלינדקייט... און ער, דער אַפיקורס, וועגן וועלכן זיי האָבן זיך געדאָנהט, האָט קלאַפּנדיק מיטן דעמבענעם שטעקן איר בערן הילצערנעם טראָטואַר, געטראַכט וועגן זיין נאָענטסטער אַרבעט — אַ באַראַקטעריסטיס פון בערנע, וועמען ער האָט געהאַלטן פאַר אַ מין מאַראַן, און וועגן אַ ציקל אַרטיקלען א. ד. ט. „אַלגעמיינער בליק אויף דער גע- שיכטע פון דער ליטעראַטור ביי יידן“. אין דעם ציקל האָט ער צום ערשטן מאָל געזאָלט אַרויסברענגען דעם געדאַנק, אַז דורך דער גאַנצער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור גייען דורך פאַראַלעל צוויי שטרעמונגען — אַ נאַציאָנאַלע און אַן אוניווערסאַלע. אַן ענדערונג אין די היסטאָרישע בליקן פון דעם מחבר האָט מען געקענט זען אין דעם, וואָס ער האָט דאָ אונטער- געשטראָכן נישט אַזוי דעם קאַמף, ווי די קעגנזייטיקע צוזאַמענווירקונג פון די דאָזיקע צוויי עלעמענטן. פאַרן יוגן היסטאָריקער האָט זיך געעפּנט אַ נייער וועג.

די געשיכטע האט זיך מיר באוויזן..

אין די אָונטן, ווען די קינדער פלעגן איינשלאָפן, און פון סעדל האָט זיך דערטראַגן אַ שמעקעדיקע פּרישקייט, זענען שמעון און אידע געזעסן אויפן גאַניק און שטיל געשמועסט וועגן זייערע פלענער אויף דער צוקונפט. צוליב דער אַרבעט זיינער האָט דער שרייבער געדאַרפט ווײַ נען אין פעטערבורג; ער האָט זיך אָבער נישט געקענט אַנטשליסן אויס־צושטעלן די משפּחה אויף אַ רעכטלאָז לעבן. די לעצטע צייט האָט די פּאַליציי אומברחמנותדיק געיאָגט פון דער הויפטשטאָט די אלע, וואָס האָבן זיך באַנוצט מיט פּיקטיווע דאָקומענטן. שמעון דובנאָוו האָט באַ־שלאָסן צו גיין מיטן גלייכן וועג — זיך משתדל זיין, אַז מען זאָל אים, ווי אַ שרייבער, געבן דאָס רעכט צו וווינען אין דער הויפטשטאָט. האַרבסט־צייט איז ער אַוועקגעפאַרן קיין פעטערבורג.

עס האָבן זיך אָנגעהויבן אומענדלעכע מאַטערנישן. דער סוף איז געווען אַז מ'האַט אָפּגעוואָרפן זיין ווענדונג. אין פּאַליציי־צירקל האָט מען אויף זיין פּאַס געמאַכט אַ קורצע אויפּשריפט: פ א ר ל א ז נ ד י ש ט אָ ט אין משך פון פיר און צוואַנציק שעה. פריינד האָבן געעצהט נישט אונטערצוגעבן זיך, נאָר זוכן נייע מעגלעכקייטן. און דערווייל האָט דער שריי־בער זיך אַרומגעוואָגלט איבער די פּאַרשטעט, גענעכטיקט אומלעגאַל ביי סרור־בים, אָדער אין רעדאַקציע פון „וואַסכאָד“ צווישן די פעק מיט ביכער און פּאַפירן. ער האָט זיך געפּילט ווי אַ געיאָגטע הויז. נאָך צוויי חדשים אַרומ־פּלאַגן זיך, האָט דער אייגנטימער פון דעם „וואַלפּישן פּאַס“ זיך געמוזט אומקערן אַ הויז.

„איך האָב געפּילט — שרייבט ער וועגן דער דאָזיקער צייט, — אַז עס ענדיקן זיך די געבורט־זויען פון מיין זעלבסטבאַשטימונג, אַז איך וועל זיך ענדלעך מוזן אָפּשטעלן אויף איינעם פון די פּילע אַרבעטס־פלענער, וואָס האָבן מיך געצויגן אין פּאַרשידענע זייטן. דאָס זיבן־און־צוואַנציקסטע יאָר פון מיין לעבן איז געווען פאַר מיר אַ דעצידירנדיקס. ביז דעמאָלט זענען

מינע געדאַנקען נאָך אַלץ געווען צעשווומען אין אַלגעמיין-מענטשלעכע ליטעראַרישע פּלענער, כאַטש פּאַקטיש האָב איך געאַרבעט אין דער יידי-שער ליטעראַטור... מיין אויגן-קראַנקהייט.... האָבן מיר גענעבן אַ געלעגנדי-הייט זיך טיפּער צו פּאַרטראַכטן. איך האָב זיך איבערצייגט, אַז פאַר אמתער שעפּערישקייט איז אומבאַדינגט נויטיק דער פּראָצעס פון זיך זעלבסט-כאַ-גרעניצן... אַז מיין וועג צום אוניווערסאַלן ליגט בפּירוש דורך דעם נאַ-ציאָנאַלן געביט אויף וועלכן איך האָב שוין געאַרבעט... מיר איז ללאַך גע-וואָרן, אַז דאָס דערוואַרבענע אַלגעמינע וויסן און די אוניווערסאַלע שטרע-בונגען קענען געבן פּרוכטבאַרע רעזולטאַטן אין פאַרבּינדונג מיט די אָנגע-זאַמלטע אוצרות פון יידישן וויסן און די נאָך נישט אינגאַנצן אויסגעקריס-טאַליזירטע נאַציאָנאַלע אידעאַלן. פון דעמאָלט אַן דאַטירט זיך מיין פאַר-אַינטערעסירונג צו גרויסע טעמעס פון דער יידישער געשיכטע: פון אַ ברייט-פאַרטראַכטער „געשיכטע פון חסידים“, און אַ פּולער געשיכטע פון מורח-איראַפּעאַישן יידנטום, ביז אַ נאָך ברייטערן פּלאַן וועגן אַן אַלגעמינער געשיכטע פון יידישן פּאָלק”.

בלעטערנדיק אַ באַנד פון וויקטאָר הונגאַרס לידער, האָט זיך דער יונגער שרייבער אָנגעשטויסן אויף שורות, וואָס זענען פאַר אים געווען אַן אמתע אַנטפּלעקונג. דער פּראַנציוזישער פּאָעט האָט אין זיין כאַראַקטעריסטיש-פּאַטעטישן סטיל געשריבן: „די געשיכטע האָט זיך מיר באַווויזן, און איך האָב פאַרשטאַנען דעם אַנטוויקלונג-געזעץ פון די דורות, וואָס האָבן גע-זוכט נאָט און האָבן געטראָגן דעם הייליקן אָרון, אַרויפּשטייגנדיק, טריט ביי טריט, אויפן ריזיקן ליטער“. די דאָזיקע ווערטער זענען פאַר דובנאָוו גע-וואָרן די פאַרמולירונג פאַר דעם פּראָצעס, וואָס איז פאַרגעקומען אין זיין מוח. די געשיכטע האָט אים אַרויסגעפירט פון דעם פּעריאָד פון שווערע ספּקות, פון פּעסימיזם און רעזיגנאַציע אויף דעם ברייטן וועגן פון שאַפן. אין יענער צייט האָט זיך דער תּלמיד פון מילל און ספּענסער קוים אָפּגעגעבן אַ דיין-וחשבון וועגן דעם, פאַר וואָס עס האָט אים אַזוי שטאַרק געצויגן די טעמע „חסידות“. אַ נייגונג צו דער דאָזיקער טעמע האָט ער געהאַט נאָך אין דער יוגנט, און דער אינטערעס צו איר האָט אָנגעהאַלטן ביז צום סוף פון זיין לעבן. דאָס איז שווער צו דערקלערן מיט דער פּשוטער ניינריקייט פון אַ היסטאָריקער צו אַ ווייניק אויסגעפאַרשטער תקופּה. שוין אין באַגינען פון זיין טעטיקייט האָט דער שרייבער דערפּילט, אַז אין דעם פּסעוודאָ-משיחזם פון אַ שבת-יציב אָדער אַ פּראַנק, וואָרצלט דער בראַשית פון יענעם פּראָטעסט קעגן דער רבנישער פּאַרגליווערטקייט, וואָס איז גע-וואָרן די דאָמינאַנטע פון זיין אייגענער יוגנט. איצט האָט ער אין חסידים פון בעשׂט און זיינע תּלמידים געפונען דעם דאָזיקן פּראָטעסט אין אַ מער

דייפער און טיפער פאָרם. נישט די מיסטיל, וואָס איז אים ווי אַ מתנגד פון דור-דורות פרעמד געווען, נאָר דער ראַמאַנטיזם פון דער גרויסער פּאָלקס באַוועגונג האָט אָנגעצונדן די פּאַנטאַזיע פון דעם פּאַרשער, ווען ער האָט פּלוצלונג דערפילט אַן אינערלעכע קעלט פון די נישטערע פּאַרמולעס פון פּאָד זיטיוויזם. בעת די צוגרייטונגס-אַרבעטן האָט ער זיך פּאַראַינטערעסירט מיט דער געשטאַלט פּוֹן דעם טרוימער משה לוצאַטו, „אין וועמעס נשמה עס האָבן געקעמפט ליכט און פינצטערניש, די נאַכט פון דער קבלה און דער באַניען פון רענעסאַנס“. אין די שעהן פון זיינע איינזאַמע שפּאַצירן ביי די זומפיקע ברעגעס פון דער וויערע, האָט ש. דובנאָוו פּאַרטראַכט אַ מאָד נאָגראַפיע וועגן דאָזיקן פּאַעט. פון לוצאַטו האָט געפירט אַ גלייכער וועג צו ר' ישראל בעש'ט. „פון דאָן אָן — שרייבט דער צוקונפטיקער היסטאָריקער פון דער חסידישער באַוועגונג — האָבן די שאַטנס פון בעש'ט און אַנדערע גרינדער פון חסידות מיך נישט אָפּגעלאָזט“.

די היסטאָרישע אַרבעט פלעגט פון צייט צו צייט איבערגעריסן ווערן צוליב די ליטעראַרישע איבערויכטן, וואָס קריטיקום האָט סיסטעמעמאַטיש גע-דרוקט אין „וואַסכאָד“. ווייט נישט אַלע זיינע דעמאָלטיקע פּראָגנאָזן האָבן זיך שפּעטער באַשטעטיקט. אַן אָנהענגער פון שטרענגן רעאַליזם, דערצווייג אויף דער רוסישער קריטיק, האָט ער נישט געקענט דערזען אין דעם מחבר פון „מאַניש“ דעם צוקונפטיקן גרויסן שרייבער. די פּאַרם פון פרצעס ערשט טע שאַפונגען האָט אים אויסגעזען צו זיין אָנגעצויגן און פּרעמענציעז. אָבער, אין דער פּשטער דערצוילונג, „דאָס מעסערל“ פון דעמאָלט נאָך אומד באַקאַנטן שלום-עליכם, האָט דער שטרענגער קריטיקער תיכף דערפילט אַן אמתן טאַלאַנט. שלום-עליכם האָט דערנאָך אַליין מודה געווען, אַז די פּאָד זיטיווע אָפּשאַצונג אין „וואַסכאָד“ האָט אים געגעבן אַ שטאַרקן שטויס צו זיין ליטעראַרישער טעטיקייט; און יענער צייט, איז שלום-עליכם אַליין נאָך נישט געווען זיכער נישט אין זיינע אייגענע כוחות, נישט אין דער מעג-לעכקייט צו שאַפן עפעס באַדייטנדיקס אין דער פּאָלקס-שפּראַך.

אין דער שטיקייט פון דער פּראָווינץ האָט ש. דובנאָוו נישט אויפגע-הערט נאָכצופאַלגן דעם וווקס פון דער פּאָליטישער רעאַקציע. „אַ שרעקל לעכע, אַ געמיינע צייט! — שרייבט ער אין זיין מאַגנבוך... — וואָלט איך גע-ווען פיזיש געזונט און אַליין, וואָלט איך אַוועק אין אַמעריקע אויף שטענ-דיק. כ'וואָלט בעסער גענאַנגען האַלץ האַקן אין אַ פּריי לאַנד איידער צו זיין אַ שרייבער אין דעם לאַנד פון ווילקיר, קנעכטשאַפט און דעספּאָטיזם“. און אין אַ חודש אַרום שרייבט ער: „טיילמאַל וואַכט אין מיר אויף אַ צאָרני-דיקע ענערגיע, דעמאָלט דוכט זיך מיר, אַז איך בין פעאיק צו אַ גרויסער טאַט. איך וואָלט געקעמפט מיטן דעספּאָטיזם, געקעמפט פאַר מיין באַליי-

דיקט פּאָלס, פאַר דער צעטראַטענער פּרייהייט, פאַר די רעכט פון מענטש, ביז איד וואָלט נישט געפאלן אין קאַמף... אָבער אַזעלכע מינוטן זענען זייער זעלטן, געוויינלעך איז מיין האַרץ איבערגעפולט מיט הילפלאָזן טרויער".

דער זומער פון יאָר 1887 איז געווען דער ערשטער און לעצטער, וואָס שמעון דובנאָוו האָט פאַרבראַכט מיט זיין פּאָטער. מאיר־יעקב דובנאָוו האָט געמוזט פאַרלאָזן זיין אַרבעט אין וואַלד און האָט זיך אומגעקערט אַהיים מיט קראַנקע לונגען. דאָס געלט, וואָס ער האָט באַקומען ביים אַפּרע־כענען זיך, האָט ער פאַרנוצט אויף צו פאַרווירקלעכן אַן אַלטן חלום זיינעם — אויסצובויען אַן אייגן הייזל. מיט שטילער פּרייד האָבן געלויבטן די פּנימער פון די מידע האַרעפּאַשניקעס אין דעם טאָג פון הנוכח־הבית, וואָס איז אויסגעפאלן פאַר די ימים־נוראים. די שמחה איז נאָר פאַרשטערט גע־וואָרן דערמיט וואָס דער זון זייערער איז אַפילו אויף יום־טוב נישט גע־סומען אין שול אַריין דאווענען. באַלד דערנאָך איז דער פּאָטער שטאַרק קראַנק געוואָרן. — „אין טאָג פון יום־כיפור — פאַרצייכנט דער זון אין זיינע זיכרונות — האָט ער ליגנדיק אין בעט אין דער שטיל געדאוונט בלחש און די טרערן זענען אים גערונען איבער די איינגעפאלענע באַקן. איד בין געשטאַנען ביי זיין בעט. ער האָט אויף מיר געקוקט מיט אויגן, וואָס האָבן אויסגעדריקט פאַרגעבונג, גלייך ווי... ער וואָלט שוין געהאַט אויסגעבעטן פאַר מיר אַ מחילה פאַר מיין פאַרבלאָנדזשעטער נשמה. אין עטלעכע טעג אַרום... איז ער געשטאַרבן. ווען ס'האַט גענומען טאָגן האָט מען ביי מיר אָנגעקלאַפט אין פענצטער, און איבערגעגעבן די דאָזיקע ידיעה. אַז איד בין אַריינגעקומען, האָב איד שוין דעם פּאָטער געפונען ליגן אויף דער ערד, לאי־כערנעדעקט מיט אַ שוואַרצן טוך, מיט צוויי ליכט צוקאַפּנס. איד האָב זיך אַנידערגעזעצט לעבן זיי אויף דער ערד — אַ יתום צווישן יתומים... אַ סך מענטשן זענען געווען איבערראַשט פון דער אויסערלעכער רואיקייט פונעם זיידן, וואָס האָט פאַרלוירן זיין איינציקן זון. אָבער ס'איז גענוג געווען אויפ־מערקזאַם זיך צוצוקוקן צום זקן, כדי צו באַמערקן, ווי צעבראַכן אינערלעך ער איז געווען... יאָך האַלבן טאָג... זענען מיר שוין נאָכגעגאַנגען נאָכן אָרון; דער פּאָטער האָט געהאַט אַ גרויסע לוויה, ווי אַ לעבעדיקער סימבאָל פון טרויער האָט זיך צווישן אונז באַוועגט די געשטאַלט פון זיידן. זיין גע־בראָכענע איינגעהויסערטע פיגור האָט דערמאַנט וועגן סוד פון טויט און אייביקייט. אין דאָזיקן מאָמענט האָט מיר, ווי צי אַ רויזן מאַנגעט, אַ צי געטאָן צום דאָזיקן פעלז פון גלויבן. אויפן בית־עולם, איבער דעם פּריש־אַנגעשאַמענעם קבר, האָב איד צוזאַמען מיט מיין ברודער וואָלף געזאַגט מיין ערשטן און לעצטן קדיש".

ביסלעכווייז איז ש. דובנאָוו געקומען צו זיך נאָך דעם שווערן קלאַפּ

און ער האָט זיך צוריק גענומען צו זיינע מאָנסקריפטן. ער איז געקומען צו דער איבערצייגונג, אז כדי אויפצוזאַמלען דעם מאַטעריאַל פאַר דער געשיכטע פון חסידים, איז אומבאַדינגט נויטיק צו מאַכן עטלעכע נסיעות. באַדזונדערס פרוכטבאַר איז געווען דער באַזוך אין וואַרשע. נאָך דער שטיל־קייט פון דער ווייסרוסישער פּראָווינץ האָט אים דער טומל און דאָס האַוועניש פון דעם ייִדישן האַנדלס־קוואַרטאַל אין וואַרשע פשוט פאַרטויבט. ער האָט זיך אָבער שנעל אַריינגעצויגן און דער אַרבעט. באַזונדערס גוט האָט זיך אים געאַרבעט אין דער שטילער סינאַגאָגע־ביליאָטעק, וווּ דער אַלטער ביבליאָטעקאַר פּלעגט פאַר דעם גאַסט אויסזוכן אַלטע ספרים וועגן חסידות. שעה נאַנצע פּלעגט דובנאָוו אויך נישטערן אין די פאַרשטויבטע, האַלב־פינצטערע קרעמלעך פון די בוקיניסטן. די חסידים־אַנטיקוואַרן אין די לאַנגע קאַפּאַטעס, האָבן מיט חשד געקוקט אויף דעם יונגן קורץ געקליידעטן מאַן, וואָס אינטערעסירט זיך אַזוי מיט ספרים פון צדיקים. ש. דובנאָוו איז געלונגען זיך איינצושאַפן עטלעכע זעלטענע ספרים פון דער אַנט־חסידישער ליטעראַטור און צו מאַכן ווערטפּלע נאָטיצן פון וויכטיקע מקורים. דאָס איז געווען דער ערשטער צושטייער צום אַרכיוו, וואָס איז שפּעטער געוואָרן דער פונדאַמענט צו זיין געשיכטע פון חסידים.

איבעריקנס, האָבן וועגן חסידות גערעדט נישט נאָר די פאַרגעלטע בלעטער פון די ספרים, נאָר אויך לעבעדיקע מענטשן. אַ סך אינטערעסאַנטע זאַכן האָט דערציילט דער שרייבער מרדכי ספּעקטאַר, וואָס פּלעגט אַליין באַזוכן רביישע „הייה“ אין אוקראַינע. וועגן די הויילישע רביים האָט אַ סך געוויסט דער רעדאַקטאָר פון „הצפירה“ נחום סאַגאַלאָוו. דער יונגער היסטאָריקער איז פריינדלעך אויפגענומען געוואָרן דורך דער וואַרשעווער ליטע־ראַרישער משפּחה. באַזונדערס האָט ער זיך באַפריינדעט מיטן איידעלן יעקב דינעזאָוו, דעם מחבר פון די פּאָפּולערע ייִדישע ראָמאַנען. אין די לאַנגע ווינטערדיקע אָוונטן פּלעגן זיי שמועסן אויף ליטעראַרישע און געזעלשאַפּטלעכע טעמעס און אין איינעם אַזאַ אָוונט האָט דינעזאָוו זיך פאַר אים מודה געווען, אז דעם „קריטיקוס“ האָט ער זיך פאַרגעשטעלט ווי אַ זייער שטרענגן און נישט צוטריטלעכן מעיטשן.

ווען דער וואַנדערער האָט זיך אימגעקערט אַהיים, האָט ער געטראָפן אַ נייעם מיטגליד פון דער משפּחה — דעם נייגעבוירענעם זון יעקב. אין דער ענגער דירה זענען שוין איצט געווען דריי קינדער און אידע דובנאָוו האָט עס געקאָסט נישט ווייניק מי צו שאַפן די נויטיקע אַטמאָספּער פאַר איר מאַנס אָנגעשטע־ענגטער ליטעראַרישער אַרבעט. מיט פרנסה איז אויך געווען נישט גרינג. דער רעדאַקטאָר פון „וואַסכאָד“ האָט געצאָלט ווייניק און נישט רעדנולעך; ער האָט זיך אינגאַנצן נישט גערעכנט מיט די באַדערפענישן פון

זיינע מיטארבעטער. צוליב דער אויגן־קראַנקהייט האָט ש. דובנאָוו נישט געקענט אפילו טראַכטן וועגן אַנדערע קוואַלן פון פרנסה. אַלע צרות זענען אָבער פאַרגעסן געוואָרן ביים שרייב־טיש. ווען הינטער דער וואַנט האָט די ניאָניע פאַרוויגט דאָס קינד מיט אַ טרויעריק ווייסרוסיש לידל, האָט דער יונגער היסטאָריקער געטראַכט וועגן דעם, ווי אזוי אָנצווענדן די פאַר־שונגס־מעטאָדן פון רענאַן צו דער ביאָגראַפיע פון בעש'ט.

אין 1888 האָט זיך אין „וואַסכאָד“ אָנגעהויבן צו דרוקן דער „אריינ־פיר צו דער געשיכטע פון חסידים“. מיט אַ באַזונדערן ברען האָט דער מחבר געשריבן יענע זייטלעך, וווּ עס רעדט זיך וועגן דעם רעליגיעזן פאַנג־טעיום פון דעם באַגרינדער פון חסידות, זיין היתבודדות אין די קאַרפּאַטן־בערג, זיין נעגאַטיווע באַציונג צום רבנישן פאַרמאַלזום. אין דער פּולער „געשיכטע פון חסידים“, וואָס איז דערשינען אין 40 יאָר אַרום, האָט דער היסטאָריקער צוליב וויסנשאַפטלעכע טעמים באַזייטיקט אַ סך לירישע פּראַג־מענטן. אָבער אין יענער צייט זענען זיי אים געווען באַזונדערס טייער.

די יוגנטלעכע ליידנשאַפט צו ביכער, צו דענקער, וואָס זענען אים גייס־טיק גאַנצט, איז ביי ש. דובנאָוו פאַרבליבן אויך אין די ריפּע יאָרן, געבליבן האָבן זיך נאָר די אָביעקטן. איצט האָבן דעם אויבן־אָן פאַרנומען רענאַן און טאַלסטאָי. מיט רענאַנען האָט דעם היסטאָריקער פאַרבונדן די געמיינ־זאַמקייט פון זייער גייסטיקער עוואָלוציע. אַ גלענצענדיקער פּראַנציוזישער דענקער, אַ תלמיד פון אַ קאַטוילישן סעמינאַר, איז רענאַן פון דער דאָגמאַ־טישער טעאָלאָגיע געקומען צו דער וויסנשאַפטלעכער פּילאָזאָפיע און דער־נאָך צו דער פאַרשונג פון רעליגיעזע באַוועגונגען. אונטערן מאַנטל פון פּיר־לאָזאָפּישן סקעפּטיציזם האָט אין אים געלעבט די בענקשאַפט נאָכן פאַר־לירענעם גלויבן פון די יונגע יאָרן. „דאָס בוך פון לעבן“ — ...און גלייכצייטיק אויך צו טאַלסטאָיען, דעם באַשאַפּער פּין אַן עטישן גאַט... איך האָב דעמאָלט מיט אַ טיפּן געפיל געלייענט די האַנטשריפטלעכע קאָפּיעס פון טאַלסטאָיס פאַר־באַטענע עסייען — „וידוי“ און „אין וואָס באַשטייט מיין גלויבן“. מיך האָבן, פאַרשטייט זיך, שטאַרק וויי געטאַן די אַנפאַלן אויף דער וויסנשאַפט און אויף דעם סאָציאַלן קאַמף, עס איז מיר געווען פּרעמד... דער פּרינציפּ פון „נישט אַנטקעגנשטעלן זיך דעם שלעכטן“, אָבער דער אַלגעמיינער גייסט... איז געווען גאַנצט מיין אייגענער שטימונג. עס האָט מיך, ווי מיט צוואַנגען, שטאַרק געצויגן צו די טיפענישן פון דער גלויביקער נשמה, וואָס דער קינסטלער־דענקער האָט אַנטפּלעקט“. אין דעם באַווסטזיין פון דעם פּאַזיטיוויסט, וואָס האָט זיך געפונען אויפן גייסטיקן שיידוועג, האָבן זיך אויף אַן איינגאַרטליכן אופן פאַרייניקט די מעלאַנכאָלישע ראַפּינירטקייט

פונעם יורש פון א דורות־אלטער קולטור מיטן מאָראַלישן מאַקסימאַליזם פון איינעם פון די בעסטע זין פון אַ יונג פּאַלק, וואָס איז ערשט נישט לאַנג אַרויסגעטראָטן אַזוי אַוואַנסצענע פון נייסטיקן לעבן אין אַיראָפּע.

אין גיכן איז דעם אָנהענגער פון געניאַלן הומאַניסט אויסגעקומען מיט מעשים צו באַוווּיזן זיין געטריישאַפט צו טאַלסמאַיען. אין דער פּרעסע זענען אַריינגעדורנגען בייזוויליקע קלאַנגען וועגן טאַלסמאַים שלעכטע באַציונג צו יידן. געשטאַמט האָבן די קלאַנגען פון עפעס אַן אומגעלומפערטן סאַטירישן פעליעמאַן. דובנאַוון איז נישט שווער אָנגעקומען אָפּצולייקענען די רכיכות אין דער וועכנטלעכער כראַניק פון „וואַסכאַד“, ציטאַטן פון דעם טראַקטאַט „אין וואָס באַשטייט מיין גלויבן“ זענען געווען אַ גענוגנדיקער באַוווּיז, אַז טאַלסמאַים באַציונג צו יידן איז אין הסכּם מיט זיין עמישער לערע. דער מחבר פון דעם אַרטיקל אין דער „כראַניק“ האָט זיך אויך פאַררופּן אויף אַ גע־שפרעך צווישן טאַלסמאַיען אַן זיין יידישן לערער, דעם מאַסקווער רב מינאַר. דער גרויסער שרייבער האָט נישט איינמאַל אויסגעדריקט זיין אויפגעבראַכט קייט צוליב דעם, וואָס מענטשן, דערצויגענע אויף דער עוואַנגעליע, נלעמען אָנטייל אין פּאָגראַמען. אין גיכן האָט זיך אין דער זעלבער „כראַניק“ באַ־וווּיז אַן אָפּלייקענונג אין נאַמען פון טאַלסמאַיען גופּא. דער שרייבער האָט באַשטעטיקט די מיינונג, אַז זיין לערע שליסט אויס נאַציאָנאַלע אָדער ראַסן־שנאה. ער האָט דערביי דערקלערט, אַז ער קען בכלל נישט פאַרשטיין, ווי אזוי קען אַ דענקנדיקער מענטש זיין אַן אַנטיסעמיט.

די אַרבעט אין „וואַסכאַד“ האָט ש. דובנאַוון נישט דערלויבט זיך צו קאַנצעטרירן אינגאַנצן אויף דער גרויסער היסטאָרישער טעמע. עס איז אים אויסגעקומען צו אַרבעטן אָנגעשטרענגט, נערוועז. ווען די אויגן זענען מיד געוואָרן, פלעגט ער זיך נעמען צו זיינע איינבינדערישע מכשירים, אָדער ער פלעגט גיין שפּאַצירן מיט דער עלטערער טאַכטער. די זעלענע שפּאַצירער אויפן פּוסטן שטאַטישן בולוואַר זענען שוין געווען צוגעוווּינט צו טרעפּן שטענדיק, אַפילו אין די רעגנדיקע און פּראָסטיקע טעג, דעם טונלעלן מאַן אין ברילן, אין אַ הויכן פּומערן היטל און דאָס קיילעכיקע מיידעלע מיט רויטע בעקלעך, אין אַ טונקל־בלוי פ טערל מיט אַ קאַפּטיר. דער פּאַטער, וואָס האָט באַשלאָסן צו דערציען זיין טאַכטער לויט מילל'ס סיסטעם, האָט בעת די שפּאַצירן זיך באַמיט איר צו געבן די ערשטע ידיעות פון נאַטור־וויסשאַפט. באַלד נאָך די דאָזיקע לורצע לעקציעס פלעגט ער זיך נעמען דעקלאַמירן, מיט באַנייטערונג, לידער פון זיינע באַליבטע פּאַעסן. שווער צו זאָגן, צי דעם מיידעלע האָט אינטערעסירט די פּאַפּולערע אויסטייטשונג פון די נאַטור־געזעצן, אָבער צום ריטם פּיין די נישט פאַרשטענדלעכע פּערזן האָט זי זיך צוגעהערט מיט פאַרגעניגן, אין אייניקע אַפילו נאָכגעזאָגט.

אין יענער צייט האָט ש. דובנאָוו געפירט אַ לעכהאָפטע און פאַר-
 צווייגטע קאַרעספּאַנדענץ. איינער פון זיינע שטענדיקע קאַרעספּאַנדענטן איז
 געווען שלום-עליכם. ערשט איצט האָט קריטיקוס זיך דערוווסט דעם אמתן
 נאָמען פון זיין ליטעראַרישן קאַלענע. שלום-עליכם האָט צו אים געשריבן
 וועגן זיינע ברייטע ליטעראַרישע פּלענער, האָט זיך באַקלאַגט אויף דער
 גרינגשעצנדיקער באַציונג צו דער פּאַלקס-שפּראַך מצד אַ סך שרייבער. אַפילו
 פּרוג אַליין, וואָס פּלעגט שרייבן לידער און פעליעטאַנען אויף יידיש, האָט
 אויסגעלאַכט די יידישע שפּראַך אין דער „כראַניק פון וואַסקאַד“. אונטער
 דער השפּעה פון דער דאָזיקער קאַרעספּאַנדענץ האָט שמעון דובנאָוו אָנגע-
 שריבן פאַרן „וואַסקאַד“ אַן אַרטיקל „וועגן דער זשאַרגאַנישער ליטעראַ-
 טור“. דאָרט באַווויזט ער, אַז די שפּראַך פון די יידישע מאַסן האָט דאָס
 אומבאַשריטענע רעכט צו ווערן אַן אינסטרומענט פון דער ליטעראַטור, ווייל
 די דריי-שפּראַכיקייט איז די יידן געוואָרן אָנגעוואָרפן דורך דער געשיכטע.
 דער רעדאַקטאָר פון „וואַסקאַד“ האָט צום אַרטיקל צוגעגעבן זיינס אַ באַ-
 מערקונג, אין וועלכער ער זאָגט, אַז די זשאַרגאַנישע זאַמליכער זענען גע-
 וויינלעך פּויל מיט „פאַרשידענע שטותים“. און דאָך האָט ש. דובנאָוו ווייטער
 געדרוקט אין דער ליטעראַרישער אָפּטיילונג פון „וואַסקאַד“ סיסטעמאַטישע
 איבערזיכטן איבער דער ליטעראַטור אויף יידיש.

די שטיקנדיקע אַטמאָספּער פון דעם געזעלשאַפטלעכן בינדשמשות האָט
 שווער געדריקט אויפן שרייבערס געמיט. אין זיין מאַגנבוך פון יענער צייט
 שרייבט ער: „כסדר דריקט מיך דער באַוווסטזיין, אַז מיר איז אויסגעפאַלן
 צו לעבן אין אַן עפּאָכע פון דער סאַמע שרעקלעכסטער רעאַקציע, צו וועל-
 כער עס נעמט גאָר נישט קיין סוף. אַלע אידעאָליסטישע שטרעבונגען ווערן
 דערשטיקט, עס הערשט ברוטאַלער כּוח, די מאַכט פון סאָלדאַט און פּאָליציי.
 דער געדאַנק ווערט פאַרפּאַלגט, דאָס געוויסן אונטערדריקט... עס דערנעג-
 טערט זיך דער יאָרמאַג פון אַ גרויסער היסטאָרישער געשעעניש (די פּראַג-
 צוויזישע רעוואָלוציע), און האַלב אייראָפּע וועט זי באַגעגענען מיט פאַראַכ-
 טונג און מיט אָנגעשפּיזטע באַנגעטן“. ערב דעם יובילייאָר 1889 האָט
 דער יונגער היסטאָריקער דערפילט אַ באַדערפעניש זיך צו פאַרטיפּן אין דער
 אַטמאָספּער פון יענע העראַישע יאָרן, און מיט ברען האָט ער אָנגעהויבן
 צו שרייבן אַ גרעסערן אַרטיקל „די גרויסע פּראַנציוזישע רעוואָלוציע און
 די יידן“.

דאָס אַרטיקל איז דערשינען אין עטלעכע נומערן „וואַסקאַד“ מיט דער
 אונטערשריפט ס. מסטיסלאָווסקי. דער רעדאַקטאָר האָט פון קיחל אַרויס-
 געוואָרפן דאָס וואָרט „גרויסע“, כדי נישט צו דערוועקן ביים צענזאָר קיין
 חשד, אַז דער מחבר לויבט די רעוואָלוציע. און פונדעסטוועגן זאָגט „דאָס
 בוך פון לעבן“ --- „ס'האָט געאַטעמט מיט רעוואָלוציאָנערן פאַטאַס פון דער

גאנצער אויפפאסונג, פון די ציטירטע רעדעס אין נאציאנאלן קאנווענט, וואָס האָבן פארטידיקט די יידישע עמאָנציפאציע. אונטערן מאַנטל פון געשיכטע האָט זיך איינגעגעבן דורכצושמוגלען אַ סך פּאָליטישע פּראָפּאָגאַנדע.

נאָך יעדן איבערייס פּלעגט זיך ש. דובנאָוו אומקערן צו זיין באַליבטער טעמע. אין „וואַסכאָד“ האָט זיך באַוווּזן אַ ציקל אַרטיקלען אונטערן נאָמען: „דער אויפקום פון צדיקים“ — דער ווייטערדיקער ציקל, וואָס האָט זיך געדרוקט אין די יאָרן 1890-1891, האָט געטראָגן דעם נאָמען „געשיכטע פון דער חסידישער מחלוקת“. די דאָזיקע אַרטיקלען האָט ש. דובנאָוו געשריבן מיט גרויס באַגייסטערונג. „נאָך קיין מאָל — דערציילט ער אין זיינע זכרונות — האָב איך נישט אין אַזאַ מאָס געפילט די פריידן און ליידן פון שאַפן, ווי אין די דאָזיקע לאַנגע חדשים אַרבעט אין מיין פּראָווינצער היתבודדות. עס איז דאָן קיין צייט נישט געווען פאַר פּעדעגלעכען אומעט, נישט פאַר וועלט־פּראָבלעמען“.

וואָס מער דער היסטאָריקער האָט זיך פאַרטיפּט אין פּאַרשן די רע־ליגיעזע באַוועגונגען פון 18-טן יאָרהונדערט, אַלץ ברייטער זענען געוואָרן זיינע היסטאָרישע האַריוואַנטן. עס איז ביי אים אויפגעקומען אַ נייער גרויסער פּלאַן וועגן צונויפקלייבן מאַטעריאַלן צו דער געשיכטע פון יידן אין פּוילן און אין רוסלאַנד פאַר אַ משך פון אַ רייע יאָרהונדערטער. די אַנטדעקונגען, וואָס עס האָט געמאַכט וואָלף דובנאָוו אין די אַרכיוון פון דער מסטיסלאַוואַלער קהילה, האָבן אַרויפגעפירט זיין ברודער אויפן געדאַנק צו זאַמלען די פּנקסים פון אַנדערע קהילות. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז אַן אויפגאַבע נישט פאַר יחידים, נאָר פאַר אַ היסטאָרישער געזעל־שאַפּטלעכער אָרגאַניזאַציע. אַרבעטן אין אַזאַ געזעלשאַפּט איז געוואָרן דער טרוים פון דעם יונגן היסטאָריקער. ס'איז געווען קלאַר, אַז פאַר אַזאַ אַרבעט איז נויטיק די אַטמאָספּער פון אַ גרויסן קולטור־צענטער. און דערי־בער האָט ש. דובנאָוו אַלץ מער געשטרעבט אַרויסצורייסן זיך פון דעם פאַר־וואַרפענעם העק. אָבער זיינע פּרווון זיך צו באַזעצן אין דער הויפטשאַט האָבן געליטן איין מפּלה נאָך דער צווייטער. דערווייל איז געוואָרן באַקאַנט, אַז אין אָדעס, אין דער דרומדיקער אַניווערסיטעט־שאַט, איז ביי איינער פון די יידישע געזעלשאַפּטלעכע אָרגאַניזאַציעס געשאַפן געוואָרן אַ פּאַנד פאַר פּאַרשן די געשיכטע פון יידן אין רוסלאַנד. אין פאַרגלייך מיט פּעטער־בורג איז אָדעס קולטורעל געווען אַ פּראָווינץ, אָבער די פּערספּעקטיוון פון וויסנשאַפּטלעכער און ליטעראַרישער אַרבעט זענען דאָרט געווען ברייטערע, ווי אין דעם פאַרוואַרפענעם וויסרוסישן שטעטל. ש. דובנאָוו האָט באַשלאָסן נאָך איין מאָל צו פּרווון זיך באַזעצן אין פּעטערבורג, און אויב עס וועט נישט געלונגען — אַוועקצופאַרן אויף דרום.

קורץ פאר זיין אָפּפּאַרן פון מסטיסלאָוו האָבן דראַמאַטישע געשעענישן אויפגעטרייבט דאָס פאַרשלאָפענע שטעטל. דער דרוק פון דער רעאַקציע, וואָס איז פון יאָר צו יאָר געוואָרן שטאַרקער, האָט זיך געלאָזט פילן אין די פאַרוואַרפּנסטע ווינקעלעך פון לאַנד, האַנט אין האַנט מיט דעם איז געגאַנגען דער וואַס פון יידישער רעכטלאָזיקייט. אין אַ רייע קליינע שטעטלעך פון תּחום־המושב האָט די פּאָליציי געמאַלדן דער העכערער מאַכט, אז יידן האַלטן זיך חוצפהדיק און ווייזן נישט אַרויס דעם געהעריקן דרך־ארץ פאַר „נאַטשאַלסטוואָג“. דער מאַהילעווער גובערנאַטאָר דעמבאַוויצעקי האָט פאַר אַרדנט דער פּאָליציי, זי זאָל אַכטונג געבן, אז יידן זאָלן אַראָפּנעמען די היטלען פאַר פאַרשטייער פון דער מאַכט און כּלל זיך האַלטן הכּנעהדיק. ווען דער מסטיסלאָווער הויכער באַאַמטער, דער פירשט מעשטשערסקי, האָט באַקומען דעם דאָזיקן צירקולאַר, האָט ער אַרויסגערופּן צו זיך די פּאָר שטייער פון דער יידישער קהילה און אויף אַ גראָבן אופן געפּאָדערט, אז זיי זאָלן אין זייער סביבה אויסראַטן די גרינגשעצנדיקע באַציונג צו דער מאַכט. און אויב מען וועט נישט פּאָלגן — האָט ער געדראָט מיט קערפּער־לעכער שטראַף. די דאָזיקע חוצפהדיקע פּאָדערונג האָט אַרויסגערופּן אַ גרוי סע אויפּרעגונג צווישן דער יידישער באַפעלקערונג אין שטעטל. ווען ש. דובנאָוו, האָט זיך דערוואַסט, אז די יידישע פּאַרשטייער האָבן זיך אינגאַנצן פאַרלוירן און אפילו נישט פּראַטעסטירט קעגן די באַליידיקונגען, האָט ער אַרגאַניזירט אַ נייע דעלעגאַציע, אָבער דער ברוטאַלער ביוראַקראַט איז שוין דאָן נישט געווען אין שטאַט. אַ שאַרף אַרטיקל אין דער „כּראַניק פון וואַס־כּאָד“ האָט געלאָזט וויסן וועגן דער אומדעהערטער אויפּפירונג פון די מסטיסלאָווער מאַכט־אַרגאַנען. דאָס אַרטיקל איז איבערגעדרוקט געוואָרן אין אַ סך רוסישע צייטונגען, אפילו קאָנסערוואַטיווע. די ידיעה וועגן דעם סלאַנדאַל איז אויך דערנאָנגען קיין אויסלאַנד.

די ליטעראַרישע קאַמפּאַניע, וואָס ש. דובנאָוו האָט אָנגעפירט, האָט שטאַרק געהויבן זיין פּרעסטיזש צווישן דער מסטיסלאָווער יידישער באַפעל־קערונג. ערב דער ענדגילטיקער צעשיידונג מיטן היימישן שטעטל איז דער אפיקורס אַמנעסטירט געוואָרן. איינער פון די פאַרבינסטע פּאַנאַטיקער, וואָס האָט דעם יונגן היסטאָריקער געהאַלטן פאַר אַ זיכערן קאַנדידאַט אין גהינום אַריין, האָט לגבי אים אָנגעווענדעט די מימאָף פון תּלמוד: „יש קונה עולמו בשעה אחת“ (מען קען זיך אַמאָל פאַרדינען עולם־הבאָ אין איין רגע). באַזונדערס איז ש. דובנאָוו געווען גערירט פון דער אַנערקענונג, וואָס ס'האָט אים אַרויסגעוויזן זיין זיידע ר' בן־ציון, וואָס איז דאָן שוין געשטאַנען אויפן ראַנד פון קבר. עס דערציילט וועגן דעם דער מחבר פון „דאָס בוך פון לעבן“: „דער 85־יעריקער זקן, וואָס איז שוין געווען כמעט אין גאַנצן בלינד, איז

געזעסן ביים טיש. דער וויסער קאָפּ, אונטערגעשפּאַרט מיט דער האַנט, איז געווען ווי פּאַרטיפט אין די חזיונות פון אַ דורכגעלעבטן יאָרהונדערט. דאָס פנים פון דעם זקן האָט אויפגעשיינט פון פרייד, ווען ער האָט דערהערט מיין סוף. שטיף זענען געפלאָסן דעם זידנס רייד: — שמעון, כ'האָב געהערט, אַז דו האָסט געטאָן אַ גוטע זאַך, דו האָסט זיך אָנגענומען פאַרן כבוד פון יידישן פּאָלק. וועגן דיר זאָגט מען איצט — מען קען אַמאָל זיך פאַרדינען עולם־הבאָ אין איין רגע. — איך מיין אָבער, אַז דיין נשמה איז קיין מאָל נישט פרעמד געווען צו אונדזער פּאָלק. זאָל דיר גאָט געבן, אַז דו זאָלסט אויך ווייטער אַרבעטן פאַר זיין וויל. טיף געריט האָבן מיר זיך געזעגנט אויף שטענדיק. אין עטלעכע חדשים אַרום איז ר' בן־ציון דובנאָוו גע־שטאַרבן."

דער זומער פון יאָר 1890 איז געווען דער לעצטער, וואָס די משפּחה דובנאָוו האָט פאַרבראַכט אין מסטיסלאָוו. לויט דער עצה פון דאָקטאָר איז ש. דובנאָוו נאָך פריער אַוועקגעפאַרן קיין קיעוו היילן זיינע קראַנקע אויגן און האָט עטלעכע וואָכן געוווינט ביי שלום־עליכמען הינטער דער שטאָט. די ליטעראַרישע קאַלענן האָבן זיך איצט צום ערשטן מאָל באַגעגנט פּער־זענלעך, נאָך לאַנגע יאָרן פון באַקאַנטשאַפט דורך קאַרעספּאָנדענץ. ש. דובנאָוו, דעם שרייבער־פּראָלעטאַריער, וואָס האָט אַלע זיינע יאָרן פאַרבראַכט אין נויט איז דאָ אַריינגעקומען אין דער אַטמאָספּער פון אַ פאַרמעגלעכער, כריטיהאַרציק־גאַסטפּריינדלעכער משפּחה. דער אונטערשייד אין די אויסער־לעכע באַדינגונגען האָט אָבער נישט געשטערט די דערנענטערונג פון די צוויי שרייבער; בעת זייערע שפּאַצירן אין סאַנסע־וואַלד, האָבן די פריינד געפירט אומענדלעכע געשפּרעכן וועגן ליטעראַטור. ערב דער צעשירדונג האָבן זיי זיך געגעבן דאָס וואָרט צו טרעפן זיך פונקט אין צען יאָר אַרום.

די נייע באַמיונגען פון רעדאַקטאָר פון „וואַסכאָד" און פון אַנדערע איינפלוס־רייכע פּערזאָנען, אַז מען זאָל דעם שטענדיקן מיטאַרבעטער פון דעם זשורנאַל דערלויבן צו וווינען אין פעטערבורג, האָבן זיך ווידער נישט איינגעגעבן. די מסטיסלאָווער מאַכט־אַרגאַנען, צו וועמען די פעטערבורגער פּאָליציי האָט זיך געווענדעט נאָך אינפאַרמאַציעס וועגן דובנאָוו, האָבן פאַרגעשטעלט דעם איניציאַטאָר פון דער לעצטער קאַמפּאַניע קעגן אַנט־סעמיטיזם, פאַר אַ פּאָליטיש־פאַרדעכטיקן מענטש. ש. דובנאָוו האָט דעריבער כאַשלאָסן זיך צו באַזעצן אין אַדעס.

איבער וועגן, צעשווענקטע פון האַרבסטיקע רעגנס, האָט אַ באַלעגאַלע אין זיין טרייסלענדיקער בויד, געפירט אַ מידע יונגע פרוי מיט צעשראַקע־גע קינדער, פאַרוויקלטע אין שאַלן און פלעצן. אין מאַהילעוו האָט אויף זיי געוואַרט ש. דובנאָוו, דאָרט זענען זיי איינגעשטיגן אין אַ קליינעם דאַמפּער, וואָס איז געאַנגען אויף דרום.

דער אדעסער ליטערארישער קרייז

ש. דובנאָוו איז געווינט געווען צו זיין נע-ונד און נישט איינמאָל האָט געטראָפּן, אז אַ שטיקל הינטער-שטאַטיש געסל פון אַ פרעמדער שטאַט, אָדער די פערספעקטיוו פון אַן אלעע, וואָס ציט זיך אין דער ווייט, פלעגט אַריינ-וואַקסן אין זיין נשמה, ווי אַ באַליבטע מעלאָדיע און ווערן דער פּאָן פאַרן אינערלעכן לעבן. די דרום-שטאַט אָדעס אָבער, האָט פאַר דעם פאַר-חלומטן גאַסט פון צפונדיקן ווייס-דרוסלאַנד נישט געקענט ווערן, „די שטאַט פון דער נשמה“. צו אומברחמנותדיק האָט געברענגט איר זומערדיקע זון, און ווי מיט נאָדלען האָט געשטאַכן איר ווינטערדיקער ים-ווינט; צו שטיקן-דיק האָבן געשמעקט די אַקאַציעס אין די הייסע נעכט, צו טומלדיק איז גע-ווען די פילשפראַכיקע, הייסבלומיקע באַפעלקערונג. אָבער שמעון דובנאָוו האָט ליב געקריגן די דאָזיקע שטאַט דערפאַר, וואָס דאָ איז אים באַשערט געווען דורכצולעבן די יאָרן פון אמתער רייפּקייט. ווען עס האָבן זיך אייני-געשטילט די שטורעמס פון דער יוגנט, און ס'האָט זיך פאַר אים געעפנט אַ גלייכער און ברייטער וועג.

שפעטער איז אים קלאָר געוואָרן, אז דער וויכטיקסטער שטריך פון דעם דאָזיקן פּעריאָד איז געווען דער ערנדגילטיקער זיג פון „היסטאָריזם“, וואָס האָט פאַרנומען דאָס אָרט פון דער שטורמישער אַנטיטעזע און מעלאַנכאָ-לישער רעזיגנאַציע. „אין היסטאָריזם — זאָגט דער מחבר פון „דאָס בוך פון לעבן“ — האָבן איך געפונען אַ קעגנגעוויכט סיי קעגן דעם רעליגיעזן, סיי קעגן דעם פילאָזאָפּישן דאָגמאַטיזם. ...איך האָבן אַזוי געטראַכט: איך בין אַן אַנגאַסטיקער אין דער רעליגיע און אין דער פילאָזאָפּיע... אָבער איך מעג דאָך וויסן, ווי אַזוי עס האָט געלעבט די מענטשהייט... און אויף וועלכן וועג די מענטשהייט האָט געזוכט אמת און גערעכטיקייט. איך האָבן פאַרלוירן דעם גלויבן אין אינדיווידועלעך אומשטערבלעכקייט, אָבער די געשיכטע לערנט מיר, אז ס'איז פאַראַן אַ קאָלעקטיווע אומשטערבלעכ-קייט, און... דאָס אויספאַרשן דעם עבר פון יידישן פּאָלק פאַרייניקט מיך

צו עפעס אייביקס... דער היסטאריזם האָט מיך אַרויסגעפירט. פון דעם קרייז פון אינדיווידועלע פּראָבלעמען אויפן ברייטן שלאַך פון סאַציאַלע פּראָגן, וואָס זענען ווייניקער טיף, אָבער מער אַקטועל... דאָ האָט זיך פאַר מיר געעפנט אַ וועג צום נאַציאָנאַלן סינטעז, אין וועלכן עס האָבן זיך געדאַרפט פאַרייניקן די בעסטע עלעמענטן פון דער אַלטער טעזע און דער נייער אַנטיטעזע — די יידישע און אַלגעמיינ־מענטשלעכע אידעאַלן. דאָס נאַציאָנאַלע מיט דעם הומאַניסטישן.

פאַרנדיק קיין אָדעס, האָט דער שרייבער נישט גערעכנט, אַז ער וועט דאָרט געפינען אַזעלכע באַדינגונגען פאַר וויסנשאַפטלעכער אַרבעט, ווי אין פעטערבורג. אָבער אָדעס איז דאָך געווען אַ גרויסער יידישער צענ־טער און די אַרטיקע יידישע אינטעליגענץ האָט געפיבערט מיט די פּראָג־בלעמען פון יידישן לעבן. ש. דובנאָוו איז באַשערט געווען צו נעמען אַ דירעקטן אַנטייל אין דער פאַרמירונג פון נייע אידעען. אין דער דאָזיקער פּאָזע פון זיינע וואַנדערונגען האָט ער געפונען דאָס, וועגן וואָס ער האָט לאַנג געבענקט — אַ קרייז פון מענטשן, וואָס זייער מסיבה באַפרוכטפערט דער געדאַנק און סטימולירט אַ טיפּערע פאַרשטענדעניש פון דעם עבר און פון דעם היינט. אמת, קיינער פון דעם אָדעסער ליטעראַרישן קרייז האָט נישט דורכגעמאַכט די אַלע עטאַפּן פון יענעם וועג, וואָס האָבן דערפירט דעם אויטאָדיאָקטאָריאָליזם צו דער נאַציאָנאַלער אידעע; קיינער איז נישט געווען אין אַזאַ מאָס באַאיינפלוסט פון דער רוסישער ליטעראַטור און מערב־איראָפּעאישער פּילאָזאָפּיע; אַלע מיטגלידער פון קרייז האָבן אָבער עקשנותדיק געזוכט אַן אויסוועג פון דעם בלינדן געסל, אין וועלכן ס'איז געבליבן שטעקן דאָס יידישע לעבן, אַ פאַרקריפּלטס צוליב רעכטלאָזי־קייט. און אויב עס פלעגט קומען צו אַ פריינטלעכער פּאַלעמיק צווישן די 'שרייבער, האָט זי נאָר בייגעוויקט צו פאַרטיפּן און אויפקלערן די שטרייט־פּראָגן.

די דובנאָווס האָבן זיך באַזעצט אין אַ זייטיקער גאַס; פון דאָרט האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אַ וועג צום ים. די גאַס, אַ פאַרשטויבטע, ברוקירט מיט קרומע שטיינער, איז זומער געלעגן אַ פאַרשמאַכטע פון דער שאַרפּער אומ־ברעמנותדיקער הויז, און ווינטער איז זי געזונקען אין הורבעס שניי. די פענצטער פון דער דירה זענען אַרויסגענאַנגען אויף אַ גרויסן הויף, וואָס איז אַ גאַנצן טאַג פאַרהילכט געוואָרן מיט קינדערשן געשריי. אין די שטור־מישע שפּילערייען האָבן אָפטמאָל אַנטיילגענומען אויך ש. דובנאָווס קינדער; אינדערהיים האָבן זיי געדאַרפט זיך האַלטן רואיק, כדי נישט צו שטערן דעם פּאַטער.

דער סאַמע ליכטיקסטער און גרעסטער צימער אין דער נייער דירה

איז, ווי אלע מאָל, געווען דעם שרייבערס אַרבעטס־קאַבינעט. אַרום די ווענט האָבן זיך געצויגן הויכע העל־ברוינע פּאַליצעס פון סאַסנע־האַלץ. די פּאַליצעס זענען געווען פול פאַרשטעלט מיט ביכער, ערטערווייז אין טאָג־פּעלע שורות. די ביכער זענען געווען צעשטעלט לויט אַ באַזונדערן פּלאַן: מען האָט צו יעדער מינוט געקענט געפינען דאָס נויטיקע בוך. אַ באַזונדערער גרויסע פּאַליצע איז געווען באַשטימט פאַר דער אָפּטיילונג „יודאיקא“; אויף אַן אַנדערער זענען אין געדיכטע שורות געשטאַנען קליינע בענדלעך – די ווערק פון די אייראָפּעאישע פּאָעטן, מערסנטיויל אין אַלמע, פון מיז צעגעסענע איינבונדן. די דאָזיקע ביכער, וואָס האָבן געשטאַמט פון די פאַרשטיבטע פעטערבורגער אַנטיקוואַרישע קרעמלעך, געקויפטע פּאַרן פּרייז, פון גאַנצע וואָכן נישט דערעסן, זענען אָפט געליענט געוואָרן: אַ סך שטעט, זענען געווען אונטערגעשטראַכן מיט אַ פאַרביקן בלייער. איבערן פּשוטן, ברייטן שרייבטיש, אויף וועלכן ס'האָט שטענדיק געהערשט אַ מוסטער־האַפּטע אָרדנונג, זענען געהאַנגען קליינע אַוואַלע פאַרטעטן פון היינע, בערנע, בייראָן און שעלי, אין געשניצטע רעמלעך. בעת דער אַרבעט האָט דער שרייבער ליב געהאַט צו שפּרייזן היין און צוריק איבערן שמאַלן, פאַרביקן טרעטער, אַרומקלערנדיק און שלייפנדיק אַ פּראָצע. אויב די אַרבעט איז געגאַנגען גלאַטיק, פּלעגט ער אַמאָל שטייל אונטערזייגען אַן אומער טיקן ניגון פון דאוונען, פון וועלכן ער פּלעגט, אומגעריכט, איבערגיין צו אַ רוסיש פּאַלקס־ליד.

די איינאָרדנונג פון קאַבינעט האָט, ווייזט אויס, אַנטשפּראַכן די אינערלעכע באַדערפענישן פון שרייבער. שפעטער האָט מען געקענט מיינען, אַז דער אָדעסער קאַבינעט איז, ווי ער שטייט און גייט, אַריבערגעטראַגן געוואָרן קיין ווילנע, פעטערבורג, בערלין אָדער ריגע. אויף אלע עמאַפּן פון ש. דובנאָווס וואַנדערונגען האָט זיך דער אויסזען פון זיין אַרבעטס־צימער נישט געענדערט. דער ספּאַרטאַניש־מעבלירטער קאַבינעט איז נישט נאָר געווען אַן אַרבעטס־פּלאַץ; אויף דער קאַנאַפּע נעבן אַ קיילעכ־דיק טישל האָט מען געפירט לאַנגע אינטימע שמועסן. ווען אָבער דעו ליטעראַרישער קרייז איז געווען פאַרזאַמלט אין פּולן קאַמפּלעט, פּלעגט די גאַסטפּריינדלעכע בעל־הביתטע גרייטן צו אַ טיש אין דעם האַלב־טונקעל, באַשיידענעם עס־צימער, אויפן טיש איז געשטאַנען אַ זיריקער סאַמאָוואַר און אַ גרויסע וואַזע מיט הימיש, באַטעמט־שמעקעדיק געבעקס.

די קאַלירפּולסטע פיגור אין דעם אָדעסער קרייז איז געווען שלום־יעבב אַבראַמאָוויטש – מענדעלע מוכר ספרים. די ערשטע באַגעגעניש וואָס איז געוואָרן דער אָנהייב פון דער כמעט 30־יעריקער פּריינדשאַפּט צווישן די שרייבערס, איז פאַרגעקומען קורץ נאָך ש. דובנאָווס באַזעצן זיך אין

אדעם. מענדעלע, וואָס איז דאָן שוין געווען, כמעט, אַ בן־שישים, האָט פאַרוואַלטעט מיט דער אָדעסער תלמוד־תורה. ער האָט געוווינט אין דער שול־געביידע אויף אַ פּאַרשטאָט, געדיכט באַוווינט פון אָרעמעלייט. זיין דירה האָט געאַטעמט מיט אומעט; דאָס מאַסיווע, טונקעלע מעבל האָט אויסגעזען, ווי צוגעוואַקסן צו דער פּאַדלאַגע; פון די שווערע, פאַרשטויב־טע גאַרדינען האָט זיך געהערט אַ ביטערער ריח פון נאַפטאַלין. דער דאָזיקער ריח האָט זיך אויך געהערט אין אַלע גרויסע קאַלטע צימערן; ער האָט זיך געטראָגן פון דעם פּלאַנעלענעם שלאַפּראַק פון דער בעל־הבית'טע — אַ שווייגעוודיקע, צעקנימטע זקנה מיט אַן אייביק אונטערגעבונדע־נער באַק; אַפילו די האַרטע מיאַטע קיכלעך, וואָס זי פלעגט שטענדיק דערלאַנגען. צו דער טיי, האָבן אויך געשמעקט מיט נאַפטאַלין. אויפן פּאָן פון די אָפּגעבליאַלעוועטע טאַפעטן האָט דער בעל־הבית פון דער דירה מיטן שפּאַרבער־פּראָפּיל פון אונטער דער קומטשע זילבערנע האָר, מיט זיינע שאַרפע אויגן און האַסטיקע באַוועגונגען, אויסגעזען ווי אַ גרויסער רויב־פּויגל אין אַ שטייג. ש. דובנאָוו איז געווען איבערראַשט פון מענדעלע'ס איינגאַרטיקער רייכער, בילדערישער און פאַראַדאָקסאַלער שפּראַך, וואָס האָט געשפּרודלט מיט אַן אַ שיעור שפּרונגען, אָפּניגן און אומגעריכטיקייטן. „עס האָט אונז אין אָנהייב דערנענטערט — שרייבט ש. דובנאָוו אין זיינע זכרונות — דאָס, וואָס מיר זענען ביידע געווען אומפאַרטייאיש און פריי פון קרייזל־השפּעות. הויז דעם האָט זיך אַבראַמאָוויטש געקענט איבער־צייגן, פון מינע ליטעראַרישע איבערזיכטן ווי הויך איך שאַץ אָפּ זיין שאַפן אויף ביידע אונזערע שפּראַכן... אַ פּערזענלעכער שמועס מיט אַבראַמאָוויטש'ן האָט פאַרשאַפט גרויס פאַרגעניגן, כאַטש... ער האָט נישט גע־האַלטן פון קיין שמועס וואָס האָט געדויערט ווייניקער ווי דריי־פיר שעה און דערצו נאָך האָט ער ליב געהאַט די מאַנאַלאַגנ־פּאַרם. פאַר מיר, דעם סיסטעמאַטיקער, איז געווען זייער באַלערנדיק דער וויכוח מיט אַ מענטשן, וואָס איז נישט געבונדן מיט קיין שום סיסטעמען, וואָס אימפּראָוויזירט אַריגינעלע געדאַנקען אין משך פון געשפּרעך. מענדעלע האָט זיך אַלע־מאָל געהאַט זיין אייגענעם צוגאַנג צו יעדער פּראַגע. זיין מיטשמעסער, וואָס פלעגט זיך וועלן פאַרנעמען אין דער ברייט — האָט ער באַווויגן זיך מער צו פאַרטיפּן אין דעם ענין. אין רעזולטאַט אין די פּראַגע געוואָרן פאַר־טיפּט און אויפגעקלערט גאָר פון אַ נייער, נישט פאַרויסגעזענער זייט.“

בעת די צוזאַמענטרעפן מיט פריינד האָט דער אַלטער שרייבער גע־קענט רעדן נאָר אויף איין טעמע: אַמאָל איז דאָס געווען אַן אומדער־וואַרטעטע אינטערפּרעטאַציע פון אַ פּסוק אין דער סדרה פון דער וואָך, (זיין ארבעטס־טאַג פלעגט מענדעלע מוכר ספרים, געוויינלעך, אָנהייבן מיט

ליענען אַ קאָפיאַל תנ"ך), און אַמאָל אַ פאַרביקע דערצייילונג וועגן דעם, וואָס דער שרייבער האָט נאָר וואָס געהאַט געזען. נייענדיק צו די דובנאָוים פלעגט מענדעלען אויסקומען דורכצוגיין דורך דער גאַנצער שטאָט. פלעגט ער זיך תמיד אָפּשטעלן אויפן מאַרק, אַ פאַרשטעלטן מיט וועגענער און מיט זיינע שאַרפע אויגן האָט ער אַרויסגעכאַפט פון דער טומלדיקער געדיכטעניש אַמאָל כאַראַקטעריסטישע מענטשלעכע פיגורן, אַמאָל די געשטאַלטן פון די אויסגעדאַרטע, באַלעגאַלישע פּערד. צו די דובנאָוים פלעגט ער שוין קומען אַן אָנגעלאָדענער מיט נייע איינדרוקן, אַן אינערלעך אָנגערעגטער מער. אָפּט האָט ער דאָרט געטראָפּן אַ קרייז פון געסט. מיט אַן אומגע- דולדיקן זשעסט פלעגט ער אָפרוקן אָן אַ זייט די געוויינלעכע טעמע --- דאָס ביטערע קלאַגן זיך אויפן וווקס פון די גזירות און אַנטיסעמיטיזם --- און פלעגט אָנהייבן, נישט קוקנדיק אויף קיינעם, --- צו דערצייילן וועגן דער קליאַטשע מיטן צעפאַסעוועטן רוקן, מיט די לייַדנדיקע אויגן, וואָס ער האָט נאָר וואָס געהאַט געזען. די אַרומיקע פלעגן, נישט ווילנדיק, אַנטשוויגן ווערן, אונטערוואַרפנדיק זיך דער היפּאָטויזירנדיקער מאַכט פון מענדעלעס קינסטלערישער אימפּראַוויזאַציע. מענדעלע איז אויך געווען אַן אימפּראַוויזאַטאָר אין זיינע עפנטלעכע אַרויסטרעטונגען. איין מאָל, ווען מען האָט אים געכאַפט ביי אַ סתירה, פאַרגלייכנדיק זיינע דערעם אויף צוויי פאַרשידענע פאַרזאַמלונגען, האָט ער בייז אַ ברום געמאָן: „בין איך דען מחויב יעדן שבת זיך צו האַלטן ביי איין און דער זעלבער מיי- נונג?“.

דובנאָוו דעם היסטאָריקער, וואָס איז פון זיין פּריסטער יוגנט אָן געוויינט געווען צו שטרענגער גייסטיקער דיסציפּלין, האָט אימפּאַנירט מענדעלעס אינטויעיע און זיין שאַרפע באַאָבאַכטונגספּעאיקייט, אָבער אין זייער נאָענטקייט זענען אויך געווען בלוזן. די האַרבע יוגנט פון דעם משכילבונטאר איז דורכגעגאַנגען אונטערן צייכן פון פּילאָזאָפּישע באַ- טראַכטונגען און פון זוכן אַ האַרמאָנישע וועלטדאַנשוואַונג. זיין עלטערער חבר האָט פון דעם נישט געוואוסט. צום גליק איז אין דעם אַדעסער קרייז אויך געווען אַ מענטש, וואָס איז געווען גוט באַהאַונט אין דער ענגלישער פּילאָזאָפּיע און האָט אין זיך פאַרייניקט דעם רבנישן ראַציאָנאַליזם מיטן ראַציאָנאַליזם פון די ענציקלאָפּעדיסטן. דאָס איז געווען אַחד-העם (אַשר גינבורג).

די פּריינדשאַפּט, וואָס איז געווען באַזוכט אויף עכטער גייסטיקער קרובהשאַפּט און האָט אָנגעהאַלטן ביז אַחד-העםס לעצטע טעג, איז אויפגע- קומען נישט מיטאַמאָל: פּריער איז צווישן די צוויי שרייבער אָנגעגאַנגען אַ לעבןאַפּטע פּאַלעמיק. דאָס ערשטע אַרטיקל, וואָס ש. דובנאָוו האָט אָנגע-

שריבן אין אָדעס, האָט געטראָגן דעם נאָמען „איביקע און פאַרביינענדי-
קע אידעאלן פון יידנטום". דער מחבר האָט געמאַכט אַ פאַרגלייך צווישן
צוויי ביכער: אַ זאַמלונג פון אַרטיקלען פון פראַנצויזישע געלערנטע וועג,
דער היסטאָרישער מיסיע פון יידישן פּאָלק און דעם אַלמאַנאַך „כברת" (דעו
בינשטאַק), וואָס עס האָט אַרויסגעגעבן די אָדעסער גרופע חובבי־ציון מיט
דער באַטייליקונג פון אַחר־העם און ליליענבלום. ש. דובנאָוו האָט אָנגע-
וויזן אויף דעם אונטערשייד, וואָס וואַרפט זיך אין די אויגן: אין דער
צייט, ווען די אויפֿמערקזאַמקייט פון די פראַנצויזישע געלערנטע איז צוגע-
שמידט צו די „איביקע" אוניווערסאַלע אידעאלן פון די נביאים, גיען אונט-
זערע „היימישע נאַציאָנאַליסטן", וואָס זייערע פּאַקעלן „ברענען נישט הער-
לער פון אַ גראַשעדיק ליכטל", נישט ווייטער, ווי פון ענגפּראַקטישע אויפֿ-
נאַבן. באַזונדערס שאַרף האָט דער מחבר קריטיקירט ליליענבלומען, וואָס
האָט גערופן אַפּצוהיטן יענע יידישע קולטור, וואָס איז פאַרקערפּרט אין
די רעליגיעזע דינים. אין דעם היסטאָריקער־פּובליציסט האָט דערוואַכט דער
קעמפּערישער פריידענקער און ער האָט איראַניש געפּרעגט: „פון ווען אָן
האָט ליליענבלום אָנגעהויבן צו טראַכטן, אַז דער קריטעריום פון אמתער
יידישקייט איז דער שולחן־ערוך פון יוסף קאַראַ?"

אַ מער פרידלעכן כאַראַקטער האָט געטראָגן די פּאַלעמיק מיט אַהר־
העמ'ען. אין דער דאָזיקער דיסקוסיע האָט דובנאָוו צום ערשטן מאל אַרויס-
גערוקט זיין אידייע פון „גייסטיקן נאַציאָנאַליזם", וואָס ער האָט שפּעטער
אויספירלעך באַגרינדעט אין זיינע „בריוו וועגן אַלטן און נייעם יידנטום"
אַחר־העם האָט אים געענטפּערט מיט זיין באַרימט געוואָרענעם אַרטיקל
„עבדות בתוך חירות" (לגעכטשאַפט אין פרייהייט). דאָס דאָזיקע אַרטיקל
איז געוואָרן דער אָנהייב פון אַחר־העמס ליטעראַרישער באַרימטקייט. אַנאָ-
ליזירנדיק דעם פראַנצויזישן זאַמלבוך, האָט אַחר־העם אָנגעוויזן אויף די
שפורן פון אינערלעכער קנעכטשאַפט אין דער אידעאָלאָגיע פון די מערב-
איראָפּעאישע יידן, וואָס זוכן צו באַרעכטיקן זייער יידישקייט מיט דער
היסטאָרישער מיסיע פון יודאאיזם, ווייל זיי פילן זיך נישט ווי מיטגלידער
פון דער לעבעדיקער יידישער נאַציע.

צום ערשטן מאל האָבן די שרייבערס זיך באַגעגנט אין יאָר 1891.
אַחר־העם האָט אויף דובנאָוו באַלד געמאַכט אַן איינדרוק פון אַ מענטשן
מיט אַ שטאַרקן און קלאַרן מוח. פון זייער געשפּרעך האָט זיך אַרויסגע-
וויזן, אַז אַחר־העם איז גוט באַקאַנט מיט דער טעאָריע און פראַקטיק פון
חסידות: ער איז אויפגעוואָקסן אין אַ חסידישער סביבה אויף אוקראַינע
און האָט חתונה געהאַט מיט אַ רבינס אַן אייניקל פון דער משפּחה שני-
אורסאָן. אָשר גינצבערג האָט חוץ גרויסע יידישע קענטענישן פאַרמאַגט

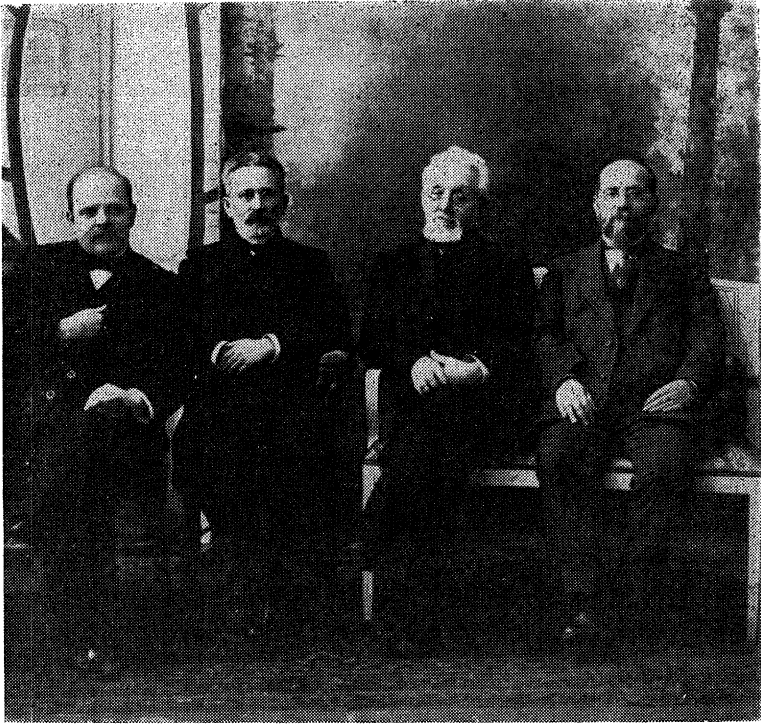
אויך אַ סאַלידע אַלגעמיינע בילדונג; די אייראָפּעאישע שרייבער האָט ער געלייענט אין אַריגינאַל. ער איז געווען אַן אָנהענגער פון דער ענגלישער עוואָלוציאָנערער שול אין דער פּילאָזאָפיע, און דאָס האָט די שרייבערס דערנענטערט. פונדעסטוועגן זענען זיי געוואָרן נאָענט ערשט אַ סך שפּעטער: ש. דובנאָוו האָט אויסגעזען פרעמד אי די סביבה פון דעם געשלאָגן סענעם מאַסאַנען-אַרדן „בני-משה“ צו וועלכן אַהר־העם האָט געהערט, אי די אַטמאָספּער פון די פּאַרזאַמלונגען ביי אַהר־העמען אין שטוב, וואָס זענען געווען ענלעך צו „טיש-פּראָווען“ אין אַ רבישן הויף. ערשט אין עטלעכע יאָר אַרום איז צווישן ביידע שרייבערס אויפגעקומען אַן אמתע, טיפע פּריינדשאַפט, געבויט אויף געמיינזאַמע אינטעלעקטועלע אינטערעסן און גייסטיקע שטרעבונגען. אַהר־העם איז געווען ווייט פון יענעם שמאַלן פּראַקטיציזם, קעגן וועלכן עס האָט געדונערט ש. דובנאָוו שרייבנדיק וועגן „די אייביקע אידעאַלן“. אין זיין אַרטיקל „לאַ זו הדרך“ („נישט דאָס איז דער וועג“), האָט אַהר־העם געוואָרנט זיינע חברים זיי זאָלן נישט צור פיל מיטגערויסן ווערן, מיט „קליינע ענינים“. אַהר־העם, וואָס האָט געד שמאַמט פון אַ פרומער חסידישער סביבה, איז אַליין געווען אַן עקסטרעד מער ראַציאָנאַליסט, זיין גלויבן אין כוח פון פּאַרשטאַנד איז געווען אַ פעסטער און אבסאָלוטער, און איז געגאַנגען האַנט ביי האַנט מיט אַ שטרענגער גער מאַראַלישער דיסציפּלין. גיענדיק אַזוי מיט זיין גלויבן פּאַריינזאַמטן וועג, האָט ער אויסגעזען צו זיין נישט צוטריטלעך פאַר נסיונות. דאָס האָט אויף אים אַרויפגעלייגט אַ חותם פון פּורטיטאַנישער שטרענגקייט און מעלאַנכאָליע; דאָס אָפּזאָגן זיך פון פּשוטע ערדישע פּריידן גייט נישט דורך אומבאַשטראַפּט אפילו דעמאָלט, ווען עס ווערט דערגרייכט אַן אַ קענטיקער אַנשטרענגונג. ש. דובנאָוו, וואָס האָט שטאַרק געשעצט דען אינטעלעקט און די מאַראַלישע ריינקייט פון זיין נייעם פּריינד, האָט בשום אופן נישט געקענט שלום מאַכן מיט זיין אַרגאַנישער גלויכניגלטי קייט צו דער נאַטור, צו פּאַעזיע, מוזיק און פּאַרבן-שפּיל. אין דער אַטמאָספּער פּער אַרום דעם דאָזיקן מענטשן מיטן הויכן שמערן פון אַ דענקער און מיט קאַרנע געמאַסטענע באַוועגונגען איז געווען עפעס פון דעם דורכזיכטי טיפּיט און אייזיקער רואיקייט פון באַרגיקע הויכן.

דער קליינער קרייז מענטשן, וואָס זענען, מער אָדער ווייניקער, געד ווען פּאַרבונדן מיט דער ליטעראַטור, האָט אָנגעהויבן צו פּונקציאָנירן סיס-טעמאַטיש. די פּאַרזאַמלונגען פּלעגן פּאַרקומען אין די שבתים, צום אָפּטסטן ביי די דובנאָווס אָדער די אַבראַמאָוויטשעס, וווּ עס פּלעגן זיך צונויפן קלייבן אַ 10-12 מענטשן. מענדעלעס זילבערנע משפּרינע פּלעגט אויפן צימערן איבער זיין שפּאַרבער-פּראָפּיל, ווען ער פּלעגט האַסטיק זשעסטיקור

לירן, כדי אונטערצושטרייכן זיין בילדערישע רעדע. נעבן אים האָט זיך גע-
קאָכט, ציטערנדיק מיטן גאַנצן קערפער דער קליינער קורצזיכטיקער, נער-
וועזער בן-עמי (ראַבינאָוויטש), אַ רוסיש-יידישער בעלעטריסט פון נישט
ליין גרויסן פּאַרנעם, אַ פּאַנאַטישער נאַציאָנאַליסט, ביי וועמען די ליבע צו
זיין פּאַלק האָט זיך אויסגעדרוקט אין שנאה צו אַלץ, וואָס איז נישט יידיש.
אויפּמערקזאַם פּלעגט זיך צוהערן צו די דאָזיקע ויכוחים דער רואיקער
שווייגעוודיקער י. ראַוויצקי, אַ שרייבער און אַ העברעאישער פּעדאַגאָג;
זעלטן נאָר פּלעגט ער אַריינזאָרפן אין דעם הייסן ויכוח אַ דורכגעטראַכט
וואָרט. אַחד העם האָט געהערט שווייגנדיק, דערנאָך פּלעגט ער זיך אויפ-
שמעלן מיט דער גלאַז טיי אין האַנט; זיין לענגלעכדיק געזיכט מיט די
שאַרפע שטריכן האָט אויסגעזען קאַלט, זיין שטיב האָט געללונגען רוד
איק און מאַנאַטאָן. מיט דעם גלייכמעסיקן כאַוועגן די האַנט אַרויף און
אַראָפּ האָט ער, ווי מיט אַ האַמער, אַריינגעקלאַפּט זיינע אַרגומענטן אין
די מוחות פון די צוהערער. ש. דובנאָוו האָט נישט געקענט רעדן רואיק.
ער פּלעגט זיך אָנצינדן ביי דער באַרירונג מיט פּרעמדע געדאַנקען. ער
האָט זיך געפרייט מיט דער מעגלעכקייט אַרויסצוזאָגן דאָס פּאַרבאָרגענע,
ראָס וואָס האָט זיך אין זיין מוח אָנגעקליבן אין די לאַנגע שעהן פון איינ-
זאַמע טראַכטענישן איבערן גורל פון זיין פּאַלק און פון דער מענטש-
הייט. אייגנליך, איז אויף די דאָזיקע מסיבות, וווּ די אַנטיילנעמער
זענען געווען מענטשן, פּאַרשידענע לויט זייער טעמפּעראַמענט, לעבנס-שטיי-
גער און אַרט דענקען, יעדע רעדע געווען אַ מאַנאַלאָג.

צו אַלע רעדעס פּלעגט זיך אויפּמערקזאַם צוהערן די יונגע בלאַנדע
פרוי מיטן מידן פנים און אויסגעהאַרעוועטע הענט. זי איז נישט נאָכגעגאַנגען
בלינד נאָך קיין איינעם פון די רעדנער, און נישט אַלע מאָל האָט זי
מסכים געווען אַפילו מיט די ליידנשאַפטלעכע טיראַדעס פון איר אייגע-
נעם מאַן. זי פּלעגט קריטיש אָפּשאַצן די אַרגומענטן און באַמערקן לאַגישע
סתירות. דאָס לעבן אירס איז געווען אויסגעפולט מיט שווערער טאַג-מעג-
לעכער אַרבעט און מיט זאָרגן פאַר דער משפּחה. אידע דובנאָוו געהאַט
ווייניק צייט אויף ליינענען און שטודירן, אַ סך זאַכן האָט זי זיך צוגע-
וויינט אויפּצוכאַפן מיט איר אינטואַיציע. די מער סובטילע מיטגלידער
פון ליטעראַרישן קרייז האָבן דאָס געוואוסט און אָפּגעשאַצט.

אין די זומערדיקע חדשים פּלעגט די געגנט אַרום אָדעס ווערן די רע-
זידענץ פון דעם קרייז. דעם ערשטן זומער האָט די משפּחה דובנאָוו פאַר-
בראַכט אין דער דייטשישער גאַלאַניע לוסטראַרף, אויפן ברעג פון שוואַרצן
ים, אין אַ באַשיידן ליימען הייזל מיט אַ שטרוענעם דאַך. די דובנאָווס,
וואָס האָבן געשטאַמט פון צפון, זענען געווען אַנטציקט מיט דער פּראַכט-

י. ח. ראזוויצקי, ש. י. אבראמאָוויטש, ש. דובנאָוו, ח. נ. ביאַליק.

קער פאַרביקייט פון דרום, — דער נעדיכטער הייסער בלויקייט פון די ים-
 כוואַלעם אויף דעם בלענדנדיקן גאַלד פון זאַמדיקן ברעג. אויף איינזאַם-
 קייט האָט מען זיך דאָ נישט געקענט באַקלאַגן; אומגעריכט האָבן זיך
 בשכנות באַזעצט די אַלטע גוטע פריינד — שלום-עליכם, וואָס האָט נאָן
 אַ פינאַנציעלער קאַטאַסטראָפּע פאַרלאָזט קיעוו, צוזאַמען מיט זיין משפּחה,
 און ש. פּרוג, וואָס האָט אָנגעווירן זיין וווינרעכט אין פעטערבורג. אָפּט
 פלעגן קומען צופאַרן אין לוסטדאָרף אַבראַמאָוויטש און ראָוויצקי, און
 מען פלעגט מאַכן אויספלוגן אין דער אומגעגנט. מיט אַ וואַרעם געפיל
 דערמאָנט דובנאָוו די דאָזיקע טעג אין יאָרן אַרום: „איבערן גאַנצן ברעג
 האָט זיך געמראָגן דער געקלאַנג פון די ים-כוואַלעם און ווייטער, אויף די
 פעלדער, אין די סעדרע און וויינגערטנער, האָט געהערשט די טיפּע שטיל-
 קייט פון שפּעט-זומער, ווען אין דער דורכזיכטיקער לופט פילט זיך די
 צאַרטקייט פון דער דרומדיקער זון, וואָס... איז שוין אזא ווייכע, אזא
 באַרוינדיקע. מיר פלעגן אַריינגיין אין דעם שכנותדיקן גוט... זיצן אין
 דעם וויינגאַרטן, ...און קומען אַהיים, דאָס הייסט צו מיר אויף דער
 דאַטשע, מיט אַ גרויסער פּלאַש וויין.“ אין ש. דובנאָוו זכרון איז פאַר-
 בליבן איינער אזא אָוונט; „ביז שפּעט אין דער נאַכט — דערציילט ער —
 זענען מיר געזעסן אין דער אַלטאַנקע אויף אונזער הויף, געטרונקען וויין,
 לעבחהפּט געשמועסט און געזונגען פּאָלקס-לידער. מענדלעלע איז געווען
 אומדערמידלעך. ער האָט דערציילט וועגן אַמאָל און אַרויסגעזאָגט דערביי
 אַ סך אַריגינעלע געדאַנקען. פּרוג האָט פּרעכטיק געזונגען אַ חסידישע פּאָ-
 ראָדיע, בן-עמי, וואָס איז דעם אָוונט געווען פּרידלעך געשטימט, האָט
 געזונגען אַן אומעטיקן חסידישן ניגון און מיר אַלע האָבן אים אונטער-
 געהאַלטן. די יידישע פּאָלקסלידער האָבן פאַרהילכט די שלאָפּניקע דייטשי-
 שע קאָלאָניע, און פון ברעג האָבן אונז אַקאַמפּאַנירט די קלינגענדיקע ים-
 כוואַלעם. אין דער דאָזיקער נאַכט איז אונז אַלעמען אַזוי גוט געווען,
 אונז אַלעמען, וואָס זענען אַזוי אומעטיק, אַזוי פאַרזאָרגט, אַזוי דערדריקט
 צוליב אייגענע צרות און צוליב די צרות פון אונזער פּאָלקס...

אַמאָל פלעגט אין דעם ליימענעם לוסטדאָרפּער הייזל אַריינקומען שלום
 עליכם, אַ שטיילער און אַן אומעטיקער. ער האָט געהאַט ענמת-נפש צוליב
 זיינע נאָענטע; זיין משפּחה, וואָס איז צוגעוווינט געווען צו קאַמפּאַרט,
 האָט איצט געמוזט וווינען אויף דער פייכטער האַלב-פינצטערער דאַטשע.
 אין צווישנצייט פון איין באַגעגעניש ביז דער צווייטער פלעגן די שרייבער
 פירן אַ וויציקע קאָרעספּאָנדענץ אין אַ פאַריידישטן העברעאיש. דאָס איז
 געווען אַ מין געלעכטער דורך טרערן: ביידע קאָרעספּאָנדענטן האָט זיך גע-

ס א פ י ע ד ו ב נ א ו ו - ע ר ל י ד

לעבט גאנץ שווער. אין דער דאזיקער צייט האבן זיי באזונדערס הויך
געשעצט זייער פריינדשאפט: זי האט זיי נישט געלאזט אריינפאלן אין עצבות.

דער פאטאס פון עבר

אין די פיר ווענט פון דעם ארבעטס־קאבינעט, צווישן שטויסן ביכער און מאָנסקריפטן, איז פאָרגעקומען אַ מיסטעריע. דער יונגער געלערנטער האָט מיט עקשנותדיקער אָנשטרענגונג מַחיה־מתים געווען די גייסטער פון עבר. זיי פֿלעגן אויפשטיין פון די פאַראַגראַפן פון די רוסישע געזעצן וועגן יידן, פון די פאַרשטויבטע פּנקסים און פון אַלטע דאָקומענטן, וואָס זענען אויפגעהיט געוואָרן אין די אַרכיוון. די אַרבעט האָט געברענגט, און עס האָבן זיך שוין אין דמיון אָנגעצייכנט די קאַנטורן פון דער צוקונפטיקער געביידע. קלייבנדיק מאַטעריאַל און מאַכנדיק נאָטיצן, האָט דער שרייבער אָנגעוואָרפן אַ פּראָיעקט פון טעטיקייט פאַר דער צוקונפטיקער היסטאָרישער געזעלשאַפּט. ער האָט געטרוימט וועגן אַ געזעלשאַפּטלעכער פאַרשונגס־אַר־בעט, וועגן אַ קאַלעקטיוו פון ענטוואַסטן. ער רופט צו שאַפן אַזאַ קאַלעקטיוו אין זיין אַרטיקל „וועגן שטודירן די יידישע געשיכטע“, וואָס הויבט זיך אָן מיט אַ ציטאַטע פון ציצעראָ: „נישט קענען געשיכטע הייסט פאַר־בלייבן אַ קינד“. אין דער הַלְרַמָּה ברענגט ער אַרויס דעם געדאַנק, אַז אויב די באַוווּסטזיניקע באַציונג צו דער צוקונפּט ווערט דיקטירט פון פּראַקטישע צילן, איז דאָס דערקענען די פאַרגאַנגענהייט — אַ באַדערפעניש פּעסטיצור־שטעלן די געזעצמעסיקייט פון היסטאָרישע דערשיינונגען. דער היסטאָרי־שער באַוווּסטזיין, לויט ש. דובנאָוץ, איז דער יסיד פון דער יידישער נאַ־ציאָנאַלער אידעע, ווייל די יידן, וואָס פאַרמאָגן נישט קיין מאַטעריעלע סמנים פון אַ נאַציע, זענען בעיקר פאַרייניקט דורך דער געמיינזאַמלייט פון זייער היסטאָרישן גורל. אין אַרטיקל האָט ער געגעבן אַן איבערזיכט איבער דער אַנטוויקלונג פון דער יידישער וויסנשאַפּט אין מערבֿ און מזרח־איראָפּע, און ער האָט פאַרגעשטעלט אַ פּלאַן פאַר אַ געשיכטע פון די יידן אין פּוילן און אין רוסלאַנד; דער מחבר גיט אויך אַן אויספירלעכע קלאַסיפיקאַציע פון געדורקטע און האַנטשריפּטלעכע מאַטעריאַלן, און אַ פּלאַן פון די פאַר־שטייענדיקע אַרבעטן פון דער היסטאָרישער געזעלשאַפּט.

ש. רובנאוו האָט געשריבן זיין ניי ווערק אין א צושטאנד פון דער-
הויבונג, נישט געקוקט אויף דעם, וואָס די אויסערלעכע באַדינגונגען זענען
געווען אומגינסטיקע. די משפחה האָט געמוזט לעבן בצימצום; די ערשטע
דירה אין דער פרעמדער שטאָט איז געווען א קאלטע און פייכטע. די מירע
נערוון און די פיזישע שוואַכקייט האָבן אָפט געצוונגען דעם שרייבער אי-
בערצורייסן זיין אַרבעט. אין אַ מאָמענט פון אַזאַ איבעררייס פאַרשרייבט
ער אין טאַג-בוך: „וואָס מער איך שרייב, אַלץ שטאַרקער ווער איך דורכגע-
דרונגען מיט דער גרויסקייט פון דער אידעע, פאַר וועלכער איך בין גרייט
אַפצוגעבן מיין גאַנץ לעבן. די אַרבעט איז אַ קאָמפּליצירטע און פּאָדערט
אומגעהויערע אַנשטרענגונגען, אָבער אַלע פיזישע ליידן, וואָס זענען דערמיט
פאַרבונדן, זענען גאַרנישט אין פאַרגלייך מיטן נחתירות, וואָס זי פאַר-
שאַפט מיר.“

די איבערמירונג איז אָבער געווען אַזוי גרויס, אַז נישט געקוקט אויף
דער נויט, האָט ש. רובנאוו געמוזט באַגרענעצן זיין מיטאַרבעטערשאַפט אין
„וואָסכאָד“ און זיך אָפּזאָגן פון די קריטישע איבערויכטן. „איך בין קראַנק
— שרייבט ער צום רעדאַקטאָר — און דאָס וועט פאַרענטפערן אַלע אייערע
פּראַגעס.“ דער דאָזיקער בריוו איז נישט געוואָרן אָפּגעשיקט. פּלוצים איז אָנ-
געקומען די ידיעה, אַז אויף דער פאַראַרדענונג פון דער מאַכט ווערט דע-
„וואָסכאָד“ צייטווייליק אָפּגעשטעלט פאַר זיין „אויסערסט שעדלעכער ריכ-
טונג“. דער צענזאָר האָט איינגעזען געפערלעכע טענדענצן אין מענדעלעס
„קליאַטשע“, וואָס האָט זיך געדרוקט אין „וואָסכאָד“.

פאַר רובנאָוו איז דאָס אָפּשטעלן פון „וואָסכאָד“ — זיין איינציקן
קוואַל פון פרנסה — געווען אַ גרויסער ללאַפּ — אַ מאַראַלישער און אַ מאַ-
טעריעלער. די נעדריקטע שטימונג האָט אים אָבער נישט געשטערט צו דער-
פירן ביז צום סוף זיין אַרטיקל „וועגן שטודירן געשיכטע“. אַ פאַרצייכענונג
פון 2-טן אַפריל 1891 זאָגט: „כ'האָב פאַרענדיקט מיין גרויסע אַרבעט. אין
די לעצטע קאַפיטלען זענען די ווערטער געפּלאָסן אָן אָפּהאַלט, הייסע, איבער-
צייגנדיקע ווערטער. צייטנווייז האָט זיך מיר געדוכט, אַז איך שרייב מיין
גייסטיקע צוואָה“ נאָכן פאַרענדיקן די דאָזיקע אַרבעט, וועלכע דער שרייבער
האָט נישט געהאַט וווּ צו פאַרעפנטלעכן, האָט ער זיך פאַרטיפּט אין אַ מאַ-
נוסקריפּט וועגן חסידות, וואָס ער האָט באַקומען פון פּוילן. דאָס פאַרטיפּן
זיך אין דער פאַרגאַנגענהייט האָט אים באַפרייט פון די שווערע מאַטעריעלע
דאַנות און פון די געזעלשאַפטלעכע זאָרגן. דאָס רוסישע יודנטים האָט אין
די 90-ער יאָרן איבערגעלעבט זייער אַ שווערע צייט: דער גירוש מאַסקווע
און די פּאַנאַם-שטימונגען אין אַ רייע דרומדיקע שטעט האָבן געשאַפן אַן

אַטמאָספּער, אין וועלכער עס איז שווער געווען איינצוהאַלטן די נייטיקע גלייכגעוויכט.

דעם זומער האָבן די דובנאָווס פאַרבראַכט אין אַ דערפֿל ביים ים. די פּראַכט פון דער דרומדיקער נאַטור און די שפּאַצירן מיט פּריינד האָבן גע- היילט די אויסגעפייניקטע נשמה. אין אַ שטילן גאַרטן-כייִל, וווּ דורך דעם געפֿלעכט פון בליושטש האָבן זיך דורכגעריסן הייסע שטיקער זון, האָט ש. דובנאָוו געשריבן אויף אַ פּשוטן טיש צונויפגעשטעלט פון ברעטער, די קאַ- פּיטלען פון דעם ציקל „די שפּאַלטונג אין חסידות“. אָבער די טאַג-מעגלע- כע זאַרגן האָבן נישט געלאָזט רוען: עס איז שווער געווען צו לעבן מיט אַ משפּחה פון 5 נפשות פון די גראַשנס, וואָס דער רעדאַקטאָר פונעם אָפּגע- שמעלטן „וואַסכאָד“ פלעגט צושיקן אַלס אַן אַוואַנס. גאָר גיך איז אויך אויסגעגאַנגען די באַשיידענע אונטערשטיצונג פון דעם ליטעראַרישן פּאַנד, צו וועלכן דער אַרבעטסלאָזער שרייבער האָט זיך געהאַט געווענדעט נאָך הילף. אין האַרבסט האָבן די דובנאָווס זיך אַריבערגעקליבן אין אַ נייער דירה, נישט ווייט פון דער פּריערדיקער. אין דעם טאַג-בוך פון סעפטעמבער 1891 געפינען מיר אַ קורצע פּאַרצייכענונג: „אַריבער אין דער נייער דירה — כ'ווייס נישט צו וואָס: צו לעבן אין איר, אָדער שטאַרבן... פון וואַנען צו לעבן איז נישטאָ“.

אין עטלעכע חדשים אַרום האָט דער „וואַסכאָד“ ווידער אָנגעהויבן צו דערשיינען. נאָך אַ זעקס-חדשימדיקן איבעררייס האָט דער רעדאַקטאָר אַרויס- געגעבן אַ גרויסן זאַמלבוך. אויפן ערשטן אָרט איז געדרוקט געוואָרן דאָס אַרטיקל „וועגן שטודירן יידישע געשיכטע“. גלייכצייטיק איז עס דערשינען אין פעטערבורג אין פּאַרעם פון אַ בראַשור. פאַר ש. דובנאָוו, וואָס האָט שוין געהאַט געאַרבעט אין זשורנאַלן קרוב 10 יאָר צייט, איז דאָס געווען אַ גרויסע איבערלעבונג צו האַלטן אין האַנט זיין ערשט ביכל. די בראַשור האָט געהאַט דערפּאָלג; דער איינגעהאַלטענער פּאַטאַס, וואָס האָט דורכגע- דרונגען יעדער שורה, האָט מיטגעריסן די לייענער. ווי אַן ענטפּער אויף דעם רוף פון מחבר, האָבן זיך אין פעטערבורג און אין מאַסלעווע געגריי- דעט קרייזלעך פון יונגע קולטור-טייער, וואָס האָבן זיך געשטעלט פאַר אַ ציל צו זאַמלען מאַטעריאַלן צו דער געשיכטע פון מזרח-אייראָפּעישן יידנטום. דאָס פעטערבורגער קרייזל האָט זיך אין גיבן פאַרוואַנדלט אין דער היסטאָ- רישע-טאַגראַפישער קאָמיסיע ביי איינער פון די יידישע קולטור-פּילאַנטראָ- פישע געזעלשאַפּטן; וועגן שאַפן אַ זעלבשטענדיקע היסטאָרישע געזעלשאַפּט האָט מען ביי די דעמאָלסדיקע פּאָליצייאישע באַדינגונגען נישט געקענט טראַכטן. דערמונטערט פינעם דערפּאָלג, האָט ש. דובנאָוו אָפּגעדרוקט אין „וואַסכאָד“ אַ ווענדונג צו די ברייטע קרייזן פון דער יידישער געזעלשאַפּט

וועגן פרייוויליקער מיטארבעטערשאפט. אין גיכן האָבן פון פארשיידענע פארוואַרפענע ווינקעלעך אָנגעהויבן אַנצוקומען מאַטעריאַלן פון אומבאַקאַנטע קאַרעספּאַנדענטן. דער היסטאָריקער פלעגט זיי באַהאַלטן אין אַ באַזונדערן שופּלאַך פון זיין שרייבטיש — דאָס זענען געווען די ערשטע ציגל צום פונדאַמענט, אויף וועלכן עס האָט געזאַלט אויפגעשטעלט ווערן דער מאָנומענטאַלער בנין — די געשיכטע פון יידן אין מזרח־אייראָפּע.

די אַרבעט איז געווען אין פּוּלן ברען, ווען עס איז אָנגעקומען די ידיעה, אז גרעץ איז געשטאַרבן. די דאָזיקע ידיעה האָט אויפגעטרייבט דעם שרייבער, וואָס האָט דעם פאַרשטאַרבענעם היסטאָריקער געהאַלטן פאַר זיין לערער. דער פאַרשלאַג פון דעם רעדאַקטאָר פון „וואַסכאָד“ אָנצושרייבן אַ גרעסער אַרטיקל וועגן גרעצן האָט אַמטשפּראַכן זיין טיפּער אינערלעכער באַדערפעניש. ווען דער יונגער היסטאָריקער האָט אָנגעהויבן צו לייענען דאָס גרויסע ווערק פון גרעצן באַנד נאָך באַנד, האָט זיך פאַר אים אַנטפּלעקט אין דער גאַנצער ברייט דאָס בילד פון דעם איינגאַרטליכן היסטאָרישן וועג פון יידישן פּאָלק, און עס האָט אים דעם אַמעם פאַרכאַפט פון דער גראַנידעזיקייט פון דער אויפגאַבע, וואָס איז אים באַשערט געווען צו דערפילן.

אין אַ נאָטיץ אין טאַג־בוך פון 1טן יאַנואַר 1892 שרייבט דער מחבר: „מיין לעבנס־אויפגאַבע איז פאַר מיר קלאָר געוואָרן: פאַרשפּרייטן היסטאָרישן וויסן וועגן יידנטום און ספּעציעל די פאַרשונג פון דער געשיכטע פון די רוסישע יידן. איך בין געוואָרן אַ מיין מיסאָגער פון געשיכטע, צוליב דעם האָב איך זיך אָפּגעזאַגט פון דער היינטיגטיקער ליטעראַרישער קריטיק אין פּובליציסטיק.“ אין אַ דערהויבענער שטימונג האָט ש. דובנאָוו געשריבן די אַרבעט וועגן גרעצן, וואָס האָט אָנגענומען די פאַרעם פון אַ ברייטן טראַקטאַט. זי האָט זיך געדרוקט אין אַ רייע העפטן פון „וואַסכאָד“ פאַרן יאָר 1892 אונטערן נאָמען „דער היסטאָריאָגראַף פון יידישן פּאָלק“. איבערגעבנדיק אויספירלעך דעם אינהאַלט פון יעדן באַנד, האָט דער מחבר נישט זעלטן פּאָלעמיק מיט גרעצן; ער האָט, למשל, גענומען אונטער זיין שוץ די ליבלינגען פון זיינע יוגנט־יאָרן — אלישע אַהר, אַקאַסטאַ, שפינאַדזאַ און אַפילו די העלדינס פון די בערלינער סאַלאָנען; זייער אַזעקגייז פון לערער, ער האָט אָבער אין אים געשעצט דעם ערשטן, וואָס האָט געבראַכט צום אויסדרוק די אידעע פון אַ „גייסטיקער נאַציע“, אמת, נאָך אין אַן אומ־קלאָרער פאַרעם. דער יונגער היסטאָריקער האָט מיט באַגייסטערונג גע־טראַכט, אז ער וועט פאַרזעצן גרעצס אַרבעט אויפן געביט פון דער געשיכטע פון דעם מזרח־אייראָפּעישן יידנטום. די פאַרווירקלעכונג פון דעם דאָזיקן

פלאַן האָט זיך שוין געהאט אָנגעהויבן מיטן זאַמלען דעם מאַטעריאַל. ש. דובנאָוו האָט באַשלאָסן צו פירן די זאַמל-אַרבעטן אין פאַרשידענע ריכטונגן. ערן אויפן פאַרשלאָג פון ראַוויניצקין האָט ער פאַרן „פרדס“ אָנגעשריבן אַן אַרטיקל, וואָס איז לויטן אינהאַלט געווען ענלעך צום אַרטיקל „וועגן שמוּדירן געשיכטע“ דאָס איז געווען אַ ווענדונג צום העברעישן לייענער. אויך דאָס דאָזיקע אַרטיקל איז דערשינען אין אַ באַזונדער בראַשור. „בעתן שרייבן — דערמאָנט דער מחבר פון „דאָס בוך פון לעבן“ — איז אָנגעקומען די ידיעה, אז דער זיידע ר' בן-ציון איז געשטאַרבן. דער מסטיסלאָווער קאַרעס-פּאַנדענט, זיינער אַ תלמיד, האָט מיר צוגעשיקט אַ נעקראָלאָג מיט אַ באַשרייבונג פון דער פייערלעכער לוייה פון דעם 85-יעריקן זקן. און איך האָב מיט טיפער גערירטיקייט אים מקבר געווען ביי זיך אין דער גשמה. כ'האָב זיך דערמאָנט אין מיין קינדהייט און פריער יוגנט, אין דעם טראַגישן צוואַמענ-שטייג צווישן רב עקיבא און אחר אין דער שטיילקייט פון דער פּראָווינצער שטאָט, און אין אונדזער לעצטע געזעגענונג, ווען מיר האָבן זיך איבערגע-כעטן... און מיין בראַשור האָב איך געווידמעט דעם אָנדענק פון יענעם, וואָס האָט אַלע טעג פון זיין לעבן זיך נישט צעשיידט מיטן אהל התורה.“ איך האָב געפילט, אז איך האָב אַ סך צו פאַרדאַנקען דעם דאָזיקן גייסטיקן ריז, וואָס האָט מיר איבערגעגעבן בירושה די צוגעבונדלייט צום אהל התורה, אמת, אַן אַנדער תורה — אַ ברייטע און אַ פרייע. איך האָב דערפילט אַ באַ-דערפעניש צו ווידמען דעם זיידנס אָנדענק דאָס קליינע ביכל, וואָס איז אַנ-געשריבן געוואָרן אויף דעם „הייליקן לשון“, וואָס ער האָט מיך דער ערש-טער געלערנט... ביז היינט נאָך בין איך דאַנקבאַר ראַוויניצקין, וואָס ער האָט מיך פון דאָס ניי משדך געווען מיט מיין ערשטער געליבטער, מיט דער נאַציאָנאַלער שפּראַך“.

אויפן פאַרשלאָג פון ש. דובנאָוו האָט דער אָדעסער קאַמיטעט פון „מפיצי השכלה“ (געזעלשאַפט צו פאַרשפּרייטן בילדונג צווישן יידן) באַ-שלאָסן אַרויסצוגעבן אַ געקירצטע רוסישע איבערזעצונג פון גרעס יידי-שער געשיכטע אין 3 בענדער. דובנאָוו אַליין האָט אויף זיך גענומען די איבערזעצונג פון אַ טייל קאפיטלען און דאָס רעדאַגירן די גאַנצע אויסגאַבע. דאָס האָט אים נישט געשטערט פאַרצוזעצן זיין אַרבעט איבער חסידים. זר מער 1892 האָט ער, אין דאַרפישן הייזל, נישט ווייט פון שטאָט, אָנגעשריבן דאָס סאַמע דראַמאַטישסטע לאַפיטל פון דער חסידישער עפּאָפּיע -- „דער רבי אין פעטערבורגער פעסטונג“. אויפן סמך פון לאַרגע מאַטעריאַלן האָט ער רעסטאַווירט דאָס ביכל פון זלמן שנייערסאָנס אַרעסט. די דאָזיקע פּאַקטן זענען שפּעטער באַשטעטיקט געוואָרן דורך דאָקומענטן, וואָס מען האָט נאָך דער רעוואָלוציע געפונען אין רוסישן מלוכהשן אַרכיוו. נאָכן פאַרענ-

דיקן דעם דאָזיקן קאָפיטל, האָט זיך ש. רובנאָוו גענומען שרייבן די הקדמה צו דער איבערזעצונג פון גרעס געשיכטע. די דאָזיקע הקדמה האָט געהייסן: „וואָס איז אַזוינס ייִדישע געשיכטע?“

עס זענען געשטאַנען קלאָרע טעג פון דרומדיקן שפעט־זומער; דאָס שפּאַנוועבס איז געפּלויגן איבער די וויינגערטנער, דער ים־ווינט האָט גע־וויגט די פּאַרגעלטע בלעטער־קרוינען פון די אַלאַציע־ביימער. בלאַנדזשענדיק פּאַרביי די אויסגעליידיקטע זומער־וויינגען, האָט דער שרייבער דעקלאַרירט זיינע באַליבטע סטראָפּן פון טיוטשעווס ליד וועגן „קרישמאַלענע טעג“ פון האַרבסט און האָט פּאַרטראַכט אַן אַרטיקל, וואָס האָט געדאַרפט פּאַרמולירן זיין אַני־מאָמז. „איך האָב געוואָלט — שרייבט ער — געבן אַ סינטעז פון אונדזרע היסטאָרישע איבערלעבונגען און פעסטשטעלן די נאַציאָנאַלע אידעאָלאָגיע, וואָס דרינגט פון דעם אַרויס. דער דאָזיקער עסי האָט געדאַרפט זיין דורכגעדרונגען מיט עקסטרעמען ספּיריטואַליזם... פאַר אַ מאַסאַ האָב איך גענומען פּאַסקאַלס ווערטער, אַז דער דויער פון דער ייִדישער גע־שיכטע איז גלייך צום דויער פון דער געשיכטע פון דער גאַנצער מענטש־הייט, און איך האָב כאַראַקטעריזירט דאָס יידנטום, ווי דאָס סאַמע היסטאָרישע פּאַקט... דעם מהות פון דער ייִדישער געשיכטע האָב איך באַצייכנט שטרענג אידעאָליסטיש: אין דער ערשטער העלפט איז ייִדישע געשיכטע אַן עפּאָפּיע וועגן אַ פּאַקט, וואָס האָט געלערנט דער וועלט דעם גלויבן אין אַ ייִדן גאָט, די צווייטע העלפט דערציילט וועגן אַ פּאַקט פון דענקער און מאַרטירער. דער יסוד פון דער נאַציאָנאַלער אידיע איז דער היסטאָרישער באַוווסטזיין — די גייסטיקע טעריטאָריע פון גלות.“ די דאָזיקע קאָנצעפּציע האָט דעם פּריערדיקן קריטיקער פון רעליגיעזער טראַדיציע געגעבן אַ מעגלעכקייט צו געפינען אַ היסטאָרישע באַרעכטיקונג פאַרן תּלמוד, וווּ ס'איז אויפגעהיט געוואָרן דאָס כל־זין פון דער גייסטיקער נאַציע.

„נעכטן אין אַוונט האָב איך פּאַרענדיקט די הקדמה — זאָגט אַ פּאַר־צייכענונג אין טאַג־בוך — ...די דאָזיקע אַרבעט האָט געקאָסט אַ סך מי. נאָר מיר דוכט זיך, אַז איך האָב דערגרייכט מיין ציל: געבן אַ היסטאָרישע פּילאָזאָפּיע און אַ היסטאָרישן קרעדאָ כאַטש אין מיניאַטור.“ צו דער לעצטער שורה איז שפעטער געוואָרן צוגעשריבן: „אַ פּילאָזאָפּיע — נישט אַבער אַ קרעדאָ — יאָ.“ דער צושריפט איז נעמאכט געוואָרן אין אַ פּעריאָד פון זעלבסטקריטיק, ווען דער מחבר האָט פּאַרשטאַנען, אַז זיין דעמאָקראַטיקער פּרוו צו געבן אַ סינטעז קען מען ניכער אָנרופן פּאָעזיע פון דער געשיכטע, איידער פּילאָזאָפּיע.

דער מחבר פון „דאָס בוך פון מיין לעבן“ באַמערקט אויך, אַז די דאָזיקע „לידיק פון היסטאָריע“, וואָס האָט אָנגענומען די פּאַרס פון אַן אַרטיקל,

האָט געווירקט אויפן לייענער נישט אזוי צוליב זיינע וויסנשאַפֿטלעכע מעלוד, ווי צוליב דעם עמאַציאָנעלן פּאַטאָם. שפּעטער איז די מאַנגראַציע „וואָס איז אזוינס ייִדישע געשיכטע“ געוואָרן פּאָפּולער אויך אין אויסלאַנד: זי איז צוויי מאל געווען געדרוקט אין אַ דייטשער איבערזעצונג און איז אויך אַרויס אין צוויי אויפלאַגעס אין ענגלאַנד און אַמעריקע.

דעם קרייז מענטשן, וואָס האָבן זיך אונטערגענומען אַרויסגעבן גרעסע געשיכטע, איז דובנאָוו'ס הקדמה מיט איר נאַציאָנאַלן פּאַטאָם נישט געפֿעלן געוואָרן. די מערהייט מיטגלידער פון דעם מפיצי-השכלה-קאָמיטעט האָט זיך אַרויסגעזאָגט קעגן אונטערשטרייכן די אידעע פון אַ גייסטיקער נאַציע. זיי האָבן אויך מורא געהאַט, אז דער לייִדנשאַפֿטלעך-פּראָפּאַגאַנדיסטישער טאָן פון יונגן היסטאָריקער וועט אַרויסרופן אומצופרידנקייט ביים צענזאָר. די וויכוחים האָבן זיך פּאַרצויגן, און לטוף האָט ש. דובנאָוו זיך אָפּגע-זאָגט צו רעדאַגירן די איבערזעצונג. גרעסע געשיכטע איז אָבער סיי ווי סיי נישט באַשערט געווען געדרוקט צו ווערן: דער צענזאָר האָט איבערגעגעבן דעם שוין אָפּגעדרוקטן ערשטן באַנד אין דער קירכלעכער צענזור. די דאָזיקע צענזור האָט אין דער פרייער טראַקטירונג פון די ביבלישע לעגענדעס איינ-געזען אַן אָפּווייכונג פון דער טראַדיציע און האָט געפּסנט, אז די גאַנצע אויסגאַבע דאַרף מען פּאַרניכטן דער באַשלוס איז באַשטעטיקט געוואָרן דורך דעם באַרימטן אויבער-פּראָקוראַר פון סינאַד פּאַביעדראַנאַסצעוו, איינעם פון די זיילן פון דער רוסישער רעאַקציע. קיין שום שתדלנותן האָבן נישט געהאַלפּן: 5000 עקזעמפּלאַרן פון דעם פּאַרמשפּטן בוך זענען געוואָרן פּאַר-ברענט. דער יונגער היסטאָריקער, וואָס האָט זיך געהאַלטן פּאַר אַ יורש פון גרעצן, האָט זיך אָבער נישט אָפּגעזאָגט פון דער אידעע צו פּאָפּולאַרי-זירן ייִדישע געשיכטע. ער האָט פּאַרווירקלעכט דעם דאָזיקן באַשלוס אין אַ צייט אַרום, אָבער שוין אין אַ נייער פּאַרעם.

קאפיטל עלף

טעג פון ארבעט

דער ארבעטס־טאָג פון ש. דובנאָוו האָט זיך אָנגעהויבן 9 אַזויגער אינדערפרי די פעסט צוגעמאַכטע מיר אין זיין קאַבינעט האָט אים אָפּ־געטיילט פון קינדערשן ליאַרעם, פון טשאַד פון דער קיך, פון שטוב־קיך טומל. אין די מאָרגן־שעהן האָט ער געאַרבעט באַזונדערס אינטענסיוּ; דערנאָך, פּלעגט ער אין הסכּם מיט דעם שטרענג־אַפּגעהיטענעם סדר־היום זיינעם, גיין שפּאַצירן. אָבער אויך בעתן שפּאַצירן האָט דער געדאַנק זיינער עקשנותדיק זיך אומגעקערט צום איבערענלאָזטן אינדערהיים כתב־יד, און אין זיין נאַטי־ביכל פּלעגן אַרײַנגעשריבן ווערן, מיט קלאַרע קיילעכדיקע אותיות, אייליקע פּאַרצײכענונגען.

ווי דובנאָוו האָט זיך נישט באַמיט אָפּצוצוּמען פון די וואַכעדיקע ענינים, האָט זיך אים דאָס נישט שטענדיק איינגעגעבן: דער שרייבער־פּראָד לעטאַריער האָט זיך נישט געקענט דערלויבן דעם לוקסוס אינגאַנצן זיך אָפּצוגעבן דער וויסנשאַפטלעכער אַרבעט. אין יענער צײַט האָט ער נאָך שאַרפּער ווי פריער געפילט דעם יאָך פון דחקות, די אומזיכערקײט מיטן מאָרגן. פאַר זיך אַליין האָט ער נישט מורא געהאַט; פון קינדווייז און איז ער געווען געוויינט צו דחקות, נאָר די זאָרג פאַר דער משפּחה, פאַר די קליינע קינדער האָט זיך ווי אַ שווערע משאָ געלייגט אויף דער נשמה. דאָס האָט אים באַווייגן, נאָך עקשנותדיקער ווי אין די פריערדיקע יאָר. צו קעמפן מיטן רעדאַקטאָר פון „וואַסכאָד“, וואָס פּלעגט אויסנוצן זיין מאַנאַפּאַליסטישע לאַגע אין דער רוסיש־יידישער זשורנאַליסטיק. אין מאַגזין בוך געפינען מיר אַ טרויעריקע פּאַרצײכענונג פון אַקטאָבער 1892: „צו לעבן נאָר פון ליטעראַרישער אַרבעט און דערביי נישט אָפּצווייגן פון די הייליקע צילן, אַרײַנלייגן די נשמה אין יעדער ווערק... — דאָס איז אַ העלדנאַט פאַרײַניקט מיט מאַרטירערשאַפט. אָפט דוכט זיך מיר, אַז כּוועל נישט אויסהאַלטן און פאַלן אין סאַמע ברען פון דער אַרבעט, נישט

באוויזנדיק אָפצוטאָן אפילו א טייל פון דעם, וואָס איז דער זין פון מיין לעבן".

אויפגעבראכט פון דער עקשנותדיקייט פון „באלעבאָס" האָט ש. דובנאָוו סוף כל סוף פאַרשטריקט. ער האָט איבערגעריסן מיטן „וואַסכאָד" און האָט אָנגעהויבן בויען פלענער וועגן נייע פעריאָדישע זאַמליכע. אין וועלכע ער וואָלט געקענט סיסטעמאַטיש פאַרעפנטלעכן די רעזולטאַטן פון זיינע וויסנשאַפטלעכע פאַרשונגען. זיינע פריינד־שרייבער האָבן זיך באַצויגן מיט סימפאַטיע צו די דאָזיקע פלענער; ליינער אָבער פון זיי אָדעסער גבירים־מעצענאַטן האָט נישט געוואָלט סובסידירן די נייע ליטער־ראַרישע אונטערנעמונג. אַנב, באַקענענדיק זיך מיט די אַרטיקע צענזור־באָדינגונגען, איז דובנאָוו געקומען צום אויספיר, אז „די אָדעסער צענזור איז נישט ווייט אַוועק פון דער אינקוויזיציע".

דעם שטרייק האָט ש. דובנאָוו געמוזט איבעררייסן; זיין פינף־יאָר־ריקער זון איז געפערלעך קראַנק־געוואָרן און מ'האַט געמוזט האָבן געלט אים צו היילן. אין יאָנואַר 1893 האָט ער געשלאָסן א נייעם אָפמאַך מיטן רעדאַקטאָר. ש. דובנאָוו האָט זיך מתחיל געווען ווייטער מיטצואַרבעטן אין „וואַסכאָד" אין פּוֹלן פאַרנעם, ליטעראַרישע קריטיק איינגעשלאָסן. זיין לוין איז געוואָרן פעסטגעשטעלט אויף 100 רובל אַ חודש. דאָס איז קוים גענוג געווען אויסצהאַלטן אַ משפּחה פון פינף נפשות.

נאָכן אָפפאַרטיקן זיך מיט די פרנסה־ענינים, האָט ש. דובנאָוו ווידער זיך פאַרמאַכט אין זיין אַרבעט־קאַבינעט: די ריווקע, פאַרצווייגטע קאָר־רעספּאָנדענץ האָט געוויזן, אז די זאַמל־אַרבעט פון היסטאָרישע מאַטע־ריאַלן גייט פאַרויס. מיט אַ געפיל פון פאַרליכטערונג האָט ער זיך פאַר־טיפט אין לייענען די מאַנוסקריפּטן. אָבער אידאָ דובנאָוו האָט נישט געהאַט וווּ צו אַנטלויפן פון דער גרויער טאַג־טעגלעכקייט: יעדער טאַג פלעגט ברענגען פאַר איר נייע זאָרגן, ווי אזוי צונויפצושיקעווען דעם בודזשעט פון דער משפּחה. זי האָט אָבער איר גורל אויפגענומען מיט איר גערלעכער רואיקייט, אזוי ווי עס האָבן געטאָן אירע באַבעס און עלטער־באַבעס, וואָס מיט זייער ענערגיע, מסירת־נפש און אומדערמידלעכער האָר־רעוואַניע פלעגן זיי געבן זייערע מענער די מעגלעכקייט צו לערנען תורה אומגעשטערט. אידאָ דובנאָוו איז פון אזא אַרט לעבן פאַרעלטערט גע־וואָרן פאַר דער צייט: פון די שלאַפלאָזע נעכט זענען אירע אויגן געוואָרן אַרומגענומען מיט טונקעלע רייפן; אַרום די פעסט־געשלאָסענע ליפן האָבן זיך באַוויזן ביטערע קנייטשן. ווען איר מאַן איז געווען פאַרטיפּט אין שטודירן די אַלטע פּנקסים, איז פאַר איר געשטאַנען די פּראַבלעם וווּ נעמט

מען געלט צו באצאלן דעם חוב אין שפייד-קראָם, אָדער צו פארריכט, דעם יינגלס צעריסענע שיד.

איר אַרבעטס-טאָג פלעגט זיך אָנהייבן זייער פרי, ווען עס האָט נאָך וואָס אָנגעהויבן צו טאָגן; דעמאָלט פלעגן זיך אויפכאַפן די קינדער; און נאָך אַ טאָג שווערער אַרבעט פלעגט זי ביז שפעט אין אָונט זיצן ביי אַ לאַמפּ און לאַמען די וועש און זאָסן פון די בני-בית. עס איז געווען אַ שווער לעבן, פול מיט שטענדיקע זאָרגן און אומבאַקוועמלעכקייטן. עס האָבן גערייכערט די אויוונס, געהייצטע מיט נאַס האַלץ, עס האָט געטשאַד דעם דער נאפט-לאַמפּ מיטן קרומען קנויט, די דאָרפישע דינסט, וואָס האָט קנאַפּ דרך-ארץ געהאַט פאַר די קבצנישע באַלעבאַטיים האָט געטראַסקעט מיט די טירן, די קינדער פלעגן זיך אָפט פאַרקילן אין די קאַלעטע, שוואַך געהייצטע צימערן... אָבער שפעט אין אָונט, ווען די קינדער זענען שוין געשלאָפן פלעגט ש. דובנאָוו פאַרענדיקן זיין אַרבעט; ער האָט פינגל-לעך, בלעטל צו בלעטל, צונויפגעלייגט דעם מאַנסקריפט און אים באַ-האַלטן אין שופּלאַך פון זיין שרייב-טיש, — דעמאָלט פלעגן זיי ביידע אוועקגיין אין זייער צימער און זי פלעגט לייענען אויפן קול די לעצטע זשור-נאַלן, די נייעסטע רוסישע נאָוועלן, אָדער די פיל-בענדיקע ראַמאַנען-בראַ-ניקעס פון עמיל זאָלאַ. דערנאָך פלעגן זיי אינדערשטיל שמועסן וועגן דעם איבערגעלייענטן, וועגן די קינדער, וועמענס כאַראַקטער-שטריכן עס האָבן זיך שוין אָנגעהויבן אויסצוקריסטאָליזירן, וועגן די איינדרוקן פון טאָג; און נישט זעלטן פלעגן זיי חלומען פון דער צוקונפט, וועגן אַרויס-פאַרן ערגעץ זאַלבעצווייט, אין אַ שטיל, אָפגעזונדערט ווינקעלע, וואָס זאָל זיין פאַרפלייצט פון זון און גרינס... און פאַר די צוויי טויט-מידע מענטשן פלעגט נאָך אַ שווערן אַרבעטס-טאָג אויפגיין אַ מיראַזש פון אַפּרו...

אזוי זענען געפלאָסן טעג נאָך טעג. דער היסטאָריקער האָט זיך פאַר-טיפט אין דער 800 יעריקער געשיכטע פון מזרח-אייראָפּעאישן יידנטום, ער האָט צונויפגעשטעלט אַ כראָנאָלאָגישע טאבעלע פון היסטאָרישע פאַ-סירונגען. מיט די רעזולטאַטן פון זיינע פאַרשוונגען האָט ער זיך געטיילט מיט די לייענער פון „וואַסכאָד“ אין אַ באַזונדער אַפטיילונג, וואָס האָט גע-טראָגן דעם נאָמען „היסטאָרישע מיטטיילונגען“. די סעריע אַרטיקלען וועגן חסידים, וואָס האָבן זיך געדרוקט אין „וואַסכאָד“ אין משך פון זעקס יאָר, זענען געווען פאַרענדיקט. ש. דובנאָוו האָט געקלערט וועגן אויסנוצן די נייע מאַטעריאַלן, וואָס האָבן זיך אָנגעקליבן פאַר די לעצטע יאָרן און אַרויסגעבן אַ גרויס ווערק איבער חסידים, אָבער דערויף האָב-ער נישט געהאַט נישט קיין צייט און נישט די נויטיקע מיטלען.

אין זיינע „היסטאָרישע מיטטיילונגען“ האָט ש. דובנאָוו געשטרעבט צו באַלעבן דעם טרוקענעם מאַטעריאַל, מאַכן אים צוגענגלעך פאַרן דורכ-שניטלעכן לייענער. ער האָט נישט געהאַלטן, אַז געשיכטע איז אַן ענין נאָר פאַר ספּעציאַליסטן: אין זיין אַרײַנפיר צו דער נייער סעריע אַרטיקל לען, גרענעצט ער זיך אָפּ פון די „געלערנטע מיט אַ באַגרענעצטן גייס-טיקן האָרײַאָנט, וואָס שטרעבן צו פאַרוואַנדלען די לעבעדיקסטע פון די וויסנשאַפטן אין אַ מוזעאום-מומיע“. „די געשיכטע — שרייבט ער — איז די וויסנשאַפט וועגן פּאָלק און פאַרן פּאָלק און דערפאַר קען זי נישט זיין קיין צעך-וויסנשאַפט... מיר אַרבעטן פאַר דער זעלבסטדער-קענונג פון פּאָלק“. „די לעבעדיקסטע פון די וויסנשאַפטן“ האָט באַ-הערשט דעם יונגן היסטאָריקער נישט נאָר צוליב איר אידעאָלאָגישער און דערקענונגס-פונקציעס: אין באַלעבן דעם עבר מיט זיין שעפּערישער פּאַנטאַזיע האָט ש. דובנאָוו געפונען אַן אויסגאַנג פאַר יענער פאַר-באַרגענער באַדערפּעניש, וואָס האָט געלעבט אין אים פון די יונגע יאָרן אָן און פאַר וועלכער ער האָט, אָן דערפּאָלג, געפרוּווט געפינען אַן אויס-דרוק אין נישט פאַרענדיקטע לידער, פאַרשריבענע, דאָ און דאָרט. אויף די זייטלעך פון זיין טאַג-בוך.

די היסטאָרישע אַרבעטן פלעגט ש. דובנאָוו אָפט מאַל מוזן איבעררייסן, כדי צו שרייבן די ליטעראַריש-קריטישע איבערזיכטן. אין 1893 האָט ער אָנגעהויבן צו דרוקן אַ רייע אַרטיקלען אונטערן נאָמען „די ליטעראַטור פון אומרויאַקע טעג“. אין די אַרטיקלען האָט דער מחבר קאָנסטאַטירט, אַז אין דער יידישער פּובליציסטיק האָבן זיך באַוויזן סימנים פון נייע פאַרמען פון נאַציאָנאַלער זעלבסטבאַשטימונג. פאַר באַזונדערס ערנסט האָט ש. דובנאָוו געהאַלטן די איניציאַטיוו פון אַחד-העם צו באַגרינדן די אַי-דעאָלאָגישע פון „נעאַ-פּאַלעסטיניזם“. אין יסוד פון אָט דער אידעאָלאָגישע איז געלעגן דער געדאַנק, אַז ארץ-ישראל, וואָס קען נישט פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ זיכערן מקום-מקלט פאַר יידן, קען ווערן אַ גייסטיקער צענטער פון יידישן פּאָלק. אַחד-העם האָט אין אַן איינגעהאַלטענער פאַרם פּאָלעמיק זירט מיט די טעזן פון דעם אַרטיקל „וועגן לערנען געשיכטע“, און האָט געוואָרנט, אַז מ'דאַרף נישט צופיל מיטגעריסן ווערן מיטן עבר פון פּאָלק — צום שאָדן פון זיין צוקונפט. אַזעלכע לייכטע וויכוחים צווישן די ביידע פריינד זענען פאַרגעקומען נישט אין מאַל, אָבער ערשט מיט 4 יאָר שפּעטער האָט זיך אָנגעהויבן דער אָפּענער קאַמף צווישן גייסטיקן ציו-ניזם און דעם אויטאָנאָמיזם.

מיט אַחד-העמען, דעם פּאָטער פון גייסטיקן ציוניזם, האָט ש. דוב-נאָוו פּאָלעמזירט איינגעהאַלטן, דערפאַר אָבער פלעגט ער שאַרף, מיט

זיין גאנצן טעמפעראמענט, ארויסטרעמן קעגן די רעאקציאנערע אידעאלאגן, ווי למשל, קעגן ב. יעבץ, וועלכער האָט היסטעריש גערופן: „צוריק אהיים" און געפאָדערט, אז יידן זאָלן זיך אָפקערן פֿון איראָפּעאישקייט און זיך אומקערן אויפן שוים פון דער רבנישער אָרטאָדאָקסיע. די דאָזיקע פּאָר לעמיק, אין וועלכער עס פלעגט אַלץ אָפטער דערמאָנט ווערן דער באַגריף „נייסטיקע נאַציע", האָט נישט אינגאַנצן באַפרידיקט דעם שרייבער; אָפט מאָל איז ביי אים אויפגעקומען דער פאַרלאַנג אויספירלעך צו אַנטוויקלען די געדאַנקען, וואָס זענען געבוירן געוואָרן ביים פּאַרשן די יידישע געשיכטע. „איך פיל — שרייבט ער אין סעפטעמבער 1893 — אז מיין סינטעז איז צו קורץ, צו איינגעשרומפן. איך טראַכט וועגן קענען אים פאַרברייטערן און אָנווענדן נישט נאָר צו דער פאַרגאַנגענהייט, נאָר אויך צום היינט, אין אַ מעריע „בריוו וועגן יידנטום". דער דאָזיקער סיוושעט לאָזט מיך נישט צורו שוין לאַנג, אָבער מ'מוז נאָך אויסוואַרטן".

אין דאָזיקן פעריאָד, וואָס ש. דובנאָוו באַצייכנט אין זיין אויטאָגראַפֿיע אַלס „פעריאָד פֿון סינטעז", איז אין דער נשמה פֿון דעם שרייבער ענדגילטיק פאַרפעסטיקט געוואָרן דאָס צוזאַמענלעבן פֿון אַ היסטאָריקער, וואָס זוכט דעם אמת, און אַ פּובליציסט, וואָס זוכט גערעכט טיקייט. דער טעמפעראמענט פֿון אַ געזעלשאַפֿטלעכן טוער האָט געפּאָרדערט אַ מער ברייטע, אַ מער אינטענסיווע און דירעקטע באַרירונג מיט מענטשן; ש. דובנאָוו איז דעריבער געווען געצווונגען אַרויסצוגיין פֿון די גרענעצן פֿון דעם ענגן ליטעראַרישן קרייז. די טירן פֿון זיין מיט ביכער פּוליאָנגעפּאַקטן קאָבינעט האָבן זיך ברייט געעפּנט פאַר נייע מענטשן, בעיקר פאַר דער יוגנט. מיט דער כאַראַקטעריסטישער פאַר אים מעטאָדישקייט, האָט ער באַשטימט באַזונדערע שעהן פאַר זיינע באַזוכער. די שמועסן מיט זיי זענען אַרײַן אין זיין סדר־היום.

צו די שטענדיקע געסט אין דובנאָווס הויז האָבן געהערט די עקסטרעמערניקעס, געוועזענע ישיבה־בחורים, וואָס זענען געקומען קיין אָרעס פֿון די פאַרוואָרפֿנסטע העקן. די דאָזיקע יונגעלייט האָבן פאַרלאָזט זייערע הויז מען און געליטן הונגער און נישט בלוז כּדי זיך צו קענען לערנען; זיי האָבן געוואָלט זיך אַרויסרייסן פֿון דעם קליינשטעטלדיקן פאַרגליווערטן, אָפּגעשטאַנענעם לעבן. קוקנדיק אויף אָט די אויסגעדאַרטע, אָפּגעריסענע בחורים, וואָס פלעגן אין פאַרלעגנהייט רייניקן אין פּאָדערצימער זייערע פאַרבליאָטיקטע, צעריסענע שטיוול, האָט שמעון דובנאָוו זיך דערמאָנט די הונגעריקע און פּאָעטישע טעג אין דווינסק און סמאָלענסק פֿון צווישן די שרייבער, וואָס האָבן געהערט צום „קאָמיטעט פאַר הילף די עקסטער־ניקעס", איז ש. דובנאָוו געווען דער איינציקער, וואָס האָט באמת פאַר־

שמאנען די יוגנט. י. אבראָמאָוויטש האָט פאַר די „עקסטערניקעס“ גע-
האַט אַ קנאַפן אינטערעס: די ענגאַצענטרישע נייגעריקייט פון אַ קינסט-
לער האָט אים געצויגן צו שוין אויסגעפורעמטע, פאַרענדיקטע מענטשן.
דער גאַליקער בן-עמי, באַטראַכטנדיק די פּריוויליקע מאַטירער פון דער
וויסנשאַפט פּלעגט וואָרטשען: „ווען אָט די בחורים נעמען אין האַנט
אַרײַן אַ לערן-ביכל פון אַרײַטמעטיק, לײענען זײ דאָרט אַרױס, שױן פון
ערשטן זײַטל, אַז קײן גאָט איז נישטאָ.“ דובנאָוו דאַקעגן האָט געפּילט,
אַז די יונגעלייט קומען צו אים נישט נאָר נאָך מאַטעריעלער, נאָר אויך
נאָך גײסטיקער הילף, פּלעגט ער מיט זײ פירן לאַנגע געשפּרעכן וועגן
דעם זײַן פון לעבן, וועגן דינען דעם פּאָלק.

באַגעגענישן מיט נייע מענטשן זענען פּאַרגעקומען אויך אויף אַן
אַנדערן באַדן. פּרילינג 1894 האָט ש. דובנאָוו געהאַלטן אין כאַרקאָוו עט-
לעכע פּאַרלעזונגען פאַר אַ גרױסער אינטעליגענטער אוידיטאָרײַע. צום
ערשטן מאָל האָט ער אין אַ קלאַרער פּאַרעם פּאַרגעשטעלט פאַר דער
עפנטלעכקייט די טעאָריע פון קולטור־היסטאָרזשן נאַציאָנאַליזם. „איך
האָב אָנגעהויבן — שרײַבט ער אין זײַן אויטאָביאָגראַפֿיע — מיט דער
פעסטשטעלונג, אַז נאַציע — דאָס איז אַ קאַלעקטיווע אינדיווידואַליטעט...
ווייטער האָב איך גערעדט וועגן די פיר עטאַפּן פון דער יידישער נאַ-
ציאָנאַלער אידייע — פון דער פּרימיטיווער ראַסן־אַייניקייט, דורך מלוכה
שער און רעליגיעזער, ביז דער היינטיקער קולטור־אַייניקייט אין אַ
פּרײַע נאַציאָנאַלן פּאַרבאַנד.“ צום סוף האָט דובנאָוו אַנטוויקלט דעם גע-
דאַנק, אַז דאָס מאָדערנע יידנטום וואָס האָט אַנטקעגנגעשטעלט דעם טע-
זיס פון טראַדיציע, די אַנטיטעזע פון אַסימילאַציע, גײט אײַצט צום סיני-
טעז פון אַ פּראָגרעסיווער, נאַציאָנאַלער אידעאָלאָגיע. די לעקציע האָט
אַרויסגערופּן ערנסטע דיסקוסיעס. נאָך מער לעבעדיק איז געווען דער
מיינונגס־אויסטייש אויף דעם צוזאַמענקונפט וואָס איז אָרגאַניזירט גע-
וואָרן דורך סטודענטן פון פאַרשידענע ריכטונגען. פון אַלע זײַטן האָבן זיך
געשײט דערווידערונגען. אײַנע האָבן געהאַלטן, אַז דער נאַציאָנאַלער
אידעאָל אָן אַרץ ישראל איז צו אַבסטראַקט, אַנדערע האָבן אינגאַנצן
גענירט די נאַציאָנאַלע אידייע, קעגנשטעלנדיק איר די אידייע פון סאָ-
ציאַלן קאַמף בשותפות מיט דער אַלגעמײן־רוסישער רעוואָלוציאָנערער
באַוועגונג.

אין עטלעכע חדשים אַרום האָט מען אָנגעהויבן אײַנאַרדנען אַזעלכע
שמועסן אויך אין אַדעס. ש. דובנאָוו, נישט געקוקט אויף זײַן איבערגעלאָרנ-
קייט מיט ליטעראַרישער אַרבעט, האָט דאָך זיך באַמיט צו שטיין אין קאָנ-
טאַקט מיט דער יוגנט, וואָס האָט געזוכט נייע וועגן. „איך פיל — שרײַבט

ער — אז בלויז מיט ליטערארישער טעטיקייט וועל איך נישט דערפילן מיר נע פליכטן צום פאָלק... מ'וועט דארפן וועקן די באַוווסטזיניקע טוער — זיי זאָלן אונטערהאלטן, ראַטעווען דעם גייסט פון פאָלק". ס'איז אויפגעקומען אַ פּלאַן צו גרינדן אַ היסטאָריש-ליטעראַרישן סטודענט־קרייז, אָבער אַן אייליקע אַרבעט האָט דובנאָוו אוממעגלעך געמאַכט אַנטיילצונעמען אין די פאַרזאַמלונגען פון דער יוגנט און דערווייל איז אַ טייל מיטגלידער פון קרייז צוגעשטאַנען צום ציוניזם, וואָס האָט אין יענער צייט געהאַט אויסגעאַרבעט זיין קאָנסטיטוציע אויפן ערשטן באַזעלער קאָנגרעס, אַנדערע — צום „בונד", וואָס איז דאָן געגרינדעט געוואָרן.

אין די אַרטיקלען פון יענעם פעריאָד, וואָס האָבן זיך געדרוקט אין „וואַסכאָד", האָט ש. דובנאָוו גענוי און אַלזייטיק אַנטוויקלט די געדאַנקען, וואָס זענען געווען די טעמע פון זיינע לעקציעס. ער האָט זיך באַמיט צו באַ-ווויזן, אַז די אידייע פון בויען קולטור־צענטערן אין גלות איז אַ פּולשטענ-דיק רעאַלע; אירע אָנהענגער קענען בויען אויפן יסוד פון דעם, וואָס עקזיס-טירט, זיי קענען ווייטער ציען די פעדעס פון דער טויזנטיעריקער יידישער געשיכטע, אין דער צייט ווען דער ציוניזם שאַפט דעם אוטאָפּישן אידעאַל פון אַ נייער יהודה; די גייסטיקע טעריטאָריע, געשאַפן דורך דער יידישער געשיכטע איז רעאַלער, ווי די נישט עקזיסטירנדיקע פּזיזשע טעריטאָריע.

די געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט האָט דעם היסטאָריקער נישט געשטערט ווייטער צו זאַמלען היסטאָרישע מאַטעריאַלן. זיין בעסטער מיטאַרבעטער אויפן דאָזיקן געביט איז געווען זיין ברודער וואָלף: ער פלעגט זיך אָפט אַראַפּכאַפּן קיין אָדעס פון דער שכנותדיקער שמאַט, ווו ער האָט געאַרבעט אַלס לערער. וואָלף פלעגט מיט גרויס התמדה זיך גריבלען אין אַלטע רוסישע אויסגאַבן אין דער שטאָטישער ביבליאָטעק, און מאַכן פאַר זיין ברודער אַ סך נאָטיצן. דער יונגערער ברודער, פלעגט מיט וואָלפן שמועסן וועגן זיינע ליטעראַרישע פּלענער. דער עלטערער ברודער פלעגט אים אויסהערן אויפ־מעקזאַם און אים צוגעבן מוט. וואָלף דובנאָוו איז אין זיין פּריוואַטן לעבן געווען נישט גליקלעך, ער האָט אָבער געקענט זיך דורכנעמען מיט די איבער-לעבונגען פון זיינע נאָענטע און זיי העלפן מיט וואָס נאָר ער האָט געקענט, זיך ממש מוסרי־נפש זיין פאַר זיי. שמעון האָט דאָס זייער הויך געשעצט. די טעג וואָס דער ברודער האָט פאַרבראַכט ביי אים אין שטוב האָט ער פאַררעכנט פאַר די בעסטע פון זיין לעבן אין אָדעס.

בעתן אַרומערדן די ליטעראַרישע פּלענער פלעגן די ברידער נישט אייני-מאַל זיך אומקערן צו דער פּראַגע — צי האָט אַ זין דאָס באַאַרבעטן אַ געד-וויסן געביט פון דער געשיכטע, אויב עס איז נאָך עדי־היום נישטאָ קיין אַלגע-מיינער קורס פון יידישער געשיכטע אין דער רוסישער שפּראַך. דער פּרויז

איבערצוזעצן גרעצן איו, אין זיינער צייט, דורכגעפאלן; אָבער אין מערב-איראָפּע זענען הויז גרעצס פּיליכענדיקן ווערק דערשינען עטלעכע מער באַ-שיידענע אַרבעטן, ווי למשל, „די קורצע געשיכטע פון יידישן פּאָלק“ פון ד׳ר בעק און דער צווייבענדיקער קורס פון יידישער געשיכטע פון מ. בראַן, פּראָפּעסאָר פון ברעסלאָוער סעמינאַר. די ביידע ווערק האָבן זיך גענוטיקט אין אַ באַאַרבעטונג: בעק איו געווען צו עלעמענטאַר, ביי בראַנען ווידער האָט די געשיכטע פון יידישן פּאָלק זיך פאַרוואַנדלט אין אַ געשיכטע פון יידישן דת. ש. דובנאָוו האָט סוף כל סוף באַשלאָסן אַרויסצוגעבן אַ קאַנ-דענסירטן קורס פון יידישער געשיכטע אין איין באַנד, לויט די ווערק פון די דערמאָנטע צוויי היסטאָריקער. אָבער וואָס ווייטער ער איו אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער אַרבעט, אַלץ מער האָט ער געפילט דעם פאַרלאַנג זיך צו באַפרייען פון די ענגע ראַמען און צו שרייבן יידישע געשיכטע אויפן סמך פון מקורים און ספּעציעלע מאָנאָגראַפיעס. דאָס ווערק איו אַזוי אַרום אויס-געוואָקסן און אָנשטאַט איין באַנד איו געוואָרן צוויי. ווען דאָס בוך איו דערשינען, האָט אַחד-העם באַמערקט, אַז די נעמען פון די יידיש-דייטשע היסטאָריקער זענען אייגנטלעך פּסעוודאָנימען פון אמתן מחבר.

כאָטש ש. דובנאָוו האָט אַ סך געאַרבעט איבער דעם קאָמפּילאַטיוון בוך, פלעגט ער דאָך פון צייט צו צייט זיך אָפּגעבן מיט אַריינגעלע היסטאָרישע פאַרשונגען. זיינע עסיען וועגן עליאָת-דב-פּראָצעסן און וועגן „פּוילישע יידן אין דער רעפּאָרמאַציע-עפּאָכע“ זענען געווען באַזירט אויף נייע מאַטעריאַלן. אין 1896 האָט ער פאַרעפּנטלעכט אין „וואַסכאָד“ אַן אַרבעט וועגן פּראַנ-קיזם, וואָס איו געווען אַ קאָרקטיוו צו זיינער אַ יוגנט-אַרבעט אויף דער זעלבער טעמע; פאַרן אויפּמערקזאַמען לייענער איו קלאָר געווען, וואָס פאַר אַ לאַנגן וועג דובנאָוו האָט דורכגעמאַכט זינט דעם יאָר 1883.

צענדליקער נייע אינטערעסאַנטע טעמעס זענען אויפגעקומען אין מוח פון ש. דובנאָוו, ער האָט אָבער נישט געהאַט קיין מעגלעכקייט זיך פאַרנעמען מיט זיי; דאָס אַרויסגעבן די צווייבענדיקע יידישע געשיכטע האָט פאַרנומען אַ סך צייט, עס זענען געווען אַ סך דאגות ביים דרוקן, דערנאָך מיט דער עקספּעדיציע. דובנאָוו האָט מיט פאַרבימערונג פּעסעטגעשטעלט, אַז ער טויג זיך נישט אויס פאַר דער געשעפּטלעכער זייט פון אַזאַ אונטערנעמונג. די מאַטעריעלע אויסרעכענונגען האָבן זיך אויך נישט באַרעכטיקט: דער בילד-קער פרייז פון דער אויסגאַבע האָט אַריינגעבראַכט אַ נישטיקן האַנאָראַר פאַרן מחבר. די אָנגעשטרענגטע אַרבעט אין משך פון צוויי יאָר האָט אויף קיין האָר נישט פאַרגרינגערט דעם שרייבערס מאַטעריעלע לאַגע, דערפאַר אָבער האָט זיין געזונט דערפון שטאַרק געליטן. — „די אַנפאַלן פון קאַפּ-שווינדל, — שרייבט ער אין זיין אויטאָביאָגראַפיע — די נערוועזע אויפ-

גערעגטקייט, א צושטאנד פון מעלאַנכאָליע און עפעס אַ קרענקלעכע אַפּאָ-
טיע, — דאָס אַלץ איז אַ באַווייז פון אַן ערנסטער נערוון־צערודערונג און
וועגן דער נויטווענדיקייט פון אַ לענגערן אָפּרו. איך בין אזוי געפּאָלן פון די
כוחות, אז איך פיל זיך אפילו נישט אין שטאַנד דורכצופירן די וויסנ-
שאַפּטלעכע עקספעריציע אין תּחום־המושב, וואָס איך האָב געהאַט פאַר-
טראַכט ווי אַ מין אָפּרו נאָכן פאַרענדיקן די גרויסע אַרבעט.

סוף כל סוף האָט דער שרייבער באַשלאָסן אויסצונוצן אויף צו היילן
זיך די קליינע סובסידיע, וואָס די געזעלשאַפּט „מפּיציה־שכלה“ האָט געהאַט
פאַר אים באַשטימט אין שייכות מיטן 15־יאָריקן יובל פון זיין ליטעראַרי-
שער טעטיקייט. פאַרן אָפּפאַרן לויין אויסלאַנד איז ער אַרויסגעפאַרן אויף
אַ פּאָר וואָכן אין זיין היימשטאָט.

קאפיטל צוועלף

צווישן פובליציסטיק און ליריק

מסטיסלאוו, דובנאָווס היימשטאָט, האָט אים באַגעגנט מיט מילדע זון־שטראַלן אויפן פרישן גרינס פון בולוואַר, מיט פייגל געטומל אין די אַלטע קליאַנען. צפונדיקער שטילער פּרילינג — ס'איז געווען אזוי גוט איינצוראָטעמען די ביטערלעכע פרישע ריחות נאָך אַ זיבנאַריקער צעשיידונג! די מאַמע איז אַרויסגעקומען צו באַגעגענען דעם זון, אַן אַלטע, אַן איינגעשרומד פענע, אָנגעטאָן אין אַ ברייט שוואַרץ קלייד, וואָס איז געלעגן אויף איר ווי אַ זאק. זי האָט אַרומגענומען דעם זון מיט אירע אויסגעהאַרעוועטע הענט, און טרערן האָבן זיך איר געשטעלט אין די אויגן. שעמעוודיק האָבן צום ברודער געשמייכלט די צוויי שוועסטער — שוין נישט קיין יונגע מיידלעך.

די צימערן ביי דער מאַמען איז הויז זענען געווען קליינע, אָבער געד מיטלעכע; אויף די דילן זענען געווען אויסגעשפּרייט קאַלירטע סטעזשקעס, די פענצטער ברייט צעפענט אין סעדל אַרײַן, אין דעם פרישן גרינס. דער נאַסט האָט אָבער נישט געקענט איינזיצן אין שטוב און האָט געהאַלטן אין איין אַרומוואַנדערן: ער האָט געברענט פון אומגעדולד צו באַזוכן און צו ווייזן זיין טאָכטער די אַלע ערטער, מיט וועלכע עס זענען געווען פאַרבונדן די זיכרונות פון זיינע קינדער־יאָרן. מיט אַ ציטער אין האַרצן האָט ער אים בערגעטראָטן די שוועל פון שטאַטישן בית־מדרש, וווּ ער האָט אַמאָל געד לערנט תּומש און גמראַ און שפּעטער, פאַרבאַרגענעהייט, דעקלאַמירט שירים פון י. מ. לעווינסאָן. שאַטנס פון אַלטע צייטן זענען אים נאָכגעגאַנגען אויף יעדן שריט. — „איך קוק, באַטראַכט און דערמאָן זיך — שרייבט ער אין זיין טאַגבוך — און איך פיל, אז עפעס אַן אומענדלעכער טרויער און גלייכ־צייטיק אַן אומענדלעכע פרייד ליגט פאַרבאַרגן אין דעם האַלב־פאַרשלאָפּע־נעם ייִדישן לעבן... וואָס קיין שום רדיפות און פּאַגראַמען קענען עס נישט אומברענגען. איך בין געווען אין „שולעף“: די זעלבע אַרעמע הייזלעך, די זעלבע אָפּגעריסענע קינדער אויף די גאַסן און האַלב־פאַרשלאָפּענע ווייבער, וואָס זיצן אויף די שוועלן פון זייערע קרעמלעך, די זעלבע אומעטיקע געד זאַנגען הערן זיך פון די חדרים און ישיבות.”

ניך זענען געלאָפֿן די זוניקע טעג — אין שפּאַצירן, אין שטילע שמוֹר־
עסן מיט קרובים און מיט די עמלעכע אַלטע פריינד, וואָס זענען פאַרבליבן
אין מסטיסלאָוו. דובנאָווס שוועסטער האָבן געהאַט אַ קליינע ביבליאָטעק;
דער שרייבער האָט פון דאָרט גענומען אַ צעפּליקטן, אויסגעלייענטן באַנד
פון טורגעניעוו. אַ מידער איז ער געזעסן אויף אַ באַנק אין נאָרטן און מיט
פאַרגעניגן געפילט דאָס לייכטע ווינטמעלע, וואָס האָט אים געגלעט דאָס פנים;
אין די אַרומיקע קוסטעס האָבן געזשומעט די בינען, און דאָס צוועלפּיעריקע
מידעלע האָט אים געלייענט שורות באַהויכטע מיטן אַראַמאַט פון פּרילינג.

די ריזע קיין אויסלאַנד — די ערשטע אין זיין לעבן — האָט פאַר ש.
דובנאָוו געעפנט אַ נייע וועלט. אויפן וועג קיין מערב האָט ער באַזוכט גאָר
ליציע מיט אירע אַלטע געטאָס, די נעסטן פון חסידות, וווּ דער עבר האָט
נאָך געלעבט אין די הייזער און אין די מענטשן, וואָס האָבן איינגעהיט דעם
טראַדיציאָנעלן אויסזען. ער איז פאַרבייגעפאַרן זלאַטשעוו, זבאָראַזש און
אַנדערע היסטאָרישע צענטערן פון חסידות; אים האָט זיך געדאַכט, אז אין
די פאַרביילויפּנדיקע וועלדער און באַרגהיילן בלאַנדזשען נאָך אַרום די
שאַטנס פון די ערשטע גוטע יידן, וואָס זענען מתפלל אונטערן פרייען הימל
און זאַמלען הייליגראַזן אויף די בערג. די דאָזיקע שאַטנס זענען צעשווומען
געוואָרן פון דער בלענדענדיקער זון איבער די שנייען פון די אַלפֿן. דער
שווייצאַרישער נערוון־דאָקטאָר האָט אויסגעפונען אז דובנאָוו ליידט פון
אַ מוח־איבערמידונג, און האָט אים פאַרגעשריבן צו פאַרברענגען אין די
בערג אין דער אַטמאָספּער פון פולשטענדיקער רו. ש. דובנאָוו האָט זיך
באַזעצט אין איטלבערג, הויך איבער ציריך, אין אַ נאָרד־וואַלד. אַרום האָט
געהערשט אַ טיפע שטילקייט, די לופט דורכזיכטיק און אָנגעזאַפט מיטן ריח
פון סמאַלע; משופּעדיקע, מיט שניי־באַדעקטע באַרג־שפיצן האָבן זיך גע־
טורעמט אין ראָזלעכן הימל־געוועלב און האָבן ווי פאַרצוימט דעם וועג פאַר
אומרו און זאָרנן. דאָס לעבן איז געווען ווי אין אַ כישוף־מעשהלע: די
באַרג־באַן מיט אירע צאָן־רעדער האָט ווי אַ לאַץ געקלעמערט איבער די
פעלזן, מיט די שענסטע קאָלירן האָבן זיך געמינעט די וואַסערן פון די באַרג־
אַזערעס, עס האָבן גערוישט וואַסער־פאַלן איבער שטיינערנע שוועלן, די טאָלן
האָבן געגלאַנצט מיט פרישן גרין, פון אונטער שלאַבעריקע בריקלעך האָבן
אַרויסגעקוקט אימהדיקע אָפּגרונטן. ש. דובנאָוו האָט געהאַט אַ גוטן וועג
ווייזער — דאָס איז געווען זיין קרוב און אַלטער גוטער פריינד, דער פּראָ־
פעסאָר פון ציריכער אוניווערזיטעט ראַבערט זייטשיק, אַן עסטעט, אַ קענער
פון ניטשע און רענעסאַנס, וואָס האָט געהאַט אַ נייגונג צו קאַטאָליציזם. בעת
די שפּאַצירן האָבן זיי געפירט צווישן זיך פּרידלעכע וויכוחים וועגן די איי־

ביקע וועלט־פּראָבלעמען. דאָס האָט נישט געשמערט די מאַיעסטעטישע רו־ איקייט פון דער אַרומיקער נאַטור.

ש. דובנאָוו האָט טיף געפילט דעם שטילן צויבער פון דער פּראַנצוו־ ישער שווייץ מיט אירע וויינגערטנער, קליינע הייזלעך און בלויע אָזערעס. אין שטילן נישטאַמעל, צופוסנס פון וואַלדיקן יורא, האָט דער שרייבער גע־ זאָגט צו זיין באַגלייטער: „אָט דאָ וואַלט איך געוואַלט דורכלעבן אַלע מיינע טעג אין אַרבעט און דענקען.“ פון דער ווייטער שווייצאַריע האָט דובנאָוו מיטגעבראַכט אין זיין אומרואיקן לעבן אין אַדעס אַ בענקשאַפט נאָך פאַריי־ ניקן זיין אַרבעט מיט נאַטור־באַטראַכטן. פון דאן אָן האָט דער דאָזיקער חלום שטענדיק געלעבט אין זיין נאַטור.

דאָס אומקערן זיך קיין אַדעס איז געווען ווי אַ סוף פון אַ ווונדער־ לעבן חלום: באַלד האָבן דעם שרייבער אַרומגערינגלט פּערזענלעכע און גע־ זעלשאַפטלעכע זאָרגן. דאָס יאָר 1897 האָט געעפנט אַ נייע תקופה אין לעבן פון רוסישן יידנטום. אין אַ סך שטעט און שטעטלעך זענען אויפגעקומען ציוניסטישע קרייזלעך; די באַזע פון זייער טעטיקייט איז געוואָרן די באַ־ זעלער פּראָגראַם. גלייכצייטיק איז אַנטשטאַנען די יידישע סאַציאַל־דעמאָקראַ־ טישע פּאַרטיי — דער „בונד“.

ש. דובנאָוו האָט דערפילט אַ דרינגענדיקע באַדערפּעניש צו ברענגען אין אַרדענונג יענע געדאַנקען, וואָס ער האָט, אין זיינער צייט, פּאַרמולירט אין די כאַראַקטערלעכע רעפּעראַטן און אין די שמעסן מיט די אַדעסער סטור־ דענטן. ער האָט אָנגעהויבן צו שרייבן זיינע „בריוו וועגן אַלטן און נייעם יידנטום“, וואָס האָבן זיך געדרוקט אין משך פון פינף יאָר. שפּעטער האָט דער שרייבער באַצייכנט די דאָזיקע פינף יאָר ווי אַ פּעריאָד פון נאַציאָנאַל־ הומאַניסטישן סינטעז, וואָס האָט ענדגילטיק באַשטימט זיין קאָנצעפּציע פון עבר, ווי אויך זיין באַציונג צו די פּראָבלעמען פון היינט.

אויף די פּאַרזאַמלונגען פון ליטעראַרישן קרייזל זענען די דיסקוסיעס געוואָרן אַלץ ליידנשאַפטלעכער. אַ גרופּע ציוניסטן פלעגט שאַרף קריטיקירן אַחד־העמען פאַר זיין פּאָלעמיק מיטן הערצליזם. צוהערנדיק זיך צו די דאָ־ זיקע וויכוחים האָט ש. דובנאָוו געפילט, אַז ס'איז שוין געקומען די צייט פאַנאַנדערצווויקלען די נאַציאָנאַלע פּראָבלעם אין דער גאַנצער ברייט. אין אַקטאָבער און נאָוועמבער 1897 האָט ער אָנגעשריבן די ערשטע צוויי „בריוו“. אין דעם אַריינפיר, אין וועלכן עס רעדט זיך וועגן דער רעוויזיע פון פאַר־ עלטערטע אָנשווינגען, האָט דער אויפּמערקזאַמער לייענער געקענט אויפכאַפּן טענער פון הרטה. „יעדער פון אונדז איז מחויב — שרייבט דער מחבר פון די בריוו — אָנצוווייזן מיט דער גאַנצער אויפריכטיקייט, וואָס פאַר אַ מוסר־השכל האָט ער אַרויסגעצויגן פון די פּריערדיקע טעותים און וואָס

פאר א אויסבעסערונגען האָט ער באַוווּן אַרײַנצוטראַגן אין זײַן װעלט אַנשוואַונג. מען דאַרף זיך נישט באַרימען מיט טרײַשאַפט צו די פעלערן... װאָס איז גורם אז מיר פאַרטידיקן אַ גלויבן, פון װעלכן מיר האָבן זיך, טיף אין דער נשמה, שױן לאַנג אָפגעקערט". אין דער הקדמה איז אויך גע- קומען צום אויסדרוק דער געדאַנק, אז ביים באַטראַכטן ייִדישע אַקטועלע פּראָבלעמען דאַרף מען נעמען אַלס אויסגאַנגס-פּונקט נישט נאָר אונדער עפּאָכע, נאָר דעם גאַנצן סכּום פּאַקטן פון דער פּאַראַנגענהײט.

אין ערשטן „בריוו“ דעפינירט ש. דובנאָוו נאַציאָנאַליזם װי אַ קאָלעק- טיוון אינדיװידואַליזם. די צװײטע גרונט-הנחה איז, אז אין דער אַנטװיק- לונג פון אַ נאַציע האָט דער מאַמענט פון ראַסע און מלוכה אַ קלענערע באַדייטונג װי גײסטיקע און קולטור-געשיכטלעכע מאַמענטן. דער בעסטער באַװײַז פאַר דער דאָזיקער טעזע איז די ייִדישע „גײסטיקע נאַציע“ װאָס האָט נישט קײן אײגענע טעריטאָריע און נישט קײן מלוכה-אַפּאַראַט, און פונדעסטװעגן װײזט זי אַרויס אַן עקשנותדיקן װײלן צום לעבן.

דער צװײטער „בריוו“, װאָס איז דערשינען אָנהײב 1898 האָט אַרויס- גערופן אַ לײדנשאַפטלעכע קריטיק מצד ביידע פּליגלען פון דער ייִדישער געזעלשאַפטלעכקײט. אין דאָזיקן „בריוו“ איז מיט דער גאַנצער שאַרפּקײט אַװעקגעשטעלט געװאָרן די פּראָבלעם פון אַסימילאַציע. ש. דובנאָוו האָט געהאַלטן, אז אַסימילאַציע איז דעפּעקטיוו נישט בלױז טעאָרעטיש, נאָר אויך מאַראַליש, װײל זי פּראָפּאַגאַנדירט דאָס „דעזערטירן פון אַ באלאַגערטער פעסטונג“. דאָס אײנציקע, װאָס די ציוניסטן קענען קעגנשטעלן דעם אַסי- מילאַציע-פּראָצעס איז דער לאַזונג „צוריק אַהײם“; קעגן אַזאַ לײזונג פון דער פּראַגע האָט ש. דובנאָוו אַרויסגערוקט דאָס היסטאָרישע רעכט פון ייִדישן פּאָלק אויף דעם אײראָפּעאישן באַדן, מיט װעלכן ייִדן זענען פאַר- בונדן פון זײַנט דעם פּאַנאַדערפאַל פון דער רוימישער אימפּעריע. צום ערשטן מאָל אין דער ייִדישער פּובליציסטיק איז דורך ש. דובנאָװן אַרויס- גערוקט געװאָרן דער געדאַנק, אז צוגלייך מיט בירגערלעכע רעכט איז דאָס ייִדישע פּאָלק באַרעכטיקט צו פּאַדערן נאַציאָנאַלע רעכט.

די אײדיען, װאָס ש. דובנאָוו האָט אַרויסגעבראַכט אין די ערשטע „בריוו“, זענען ברייט דעבאַטירט געװאָרן אין פאַרשירענע דיסקוסיע-קריזן און אין דער פרעסע. אין אַ רײע אַרטיקלען אין „השילוח“ האָט אַחד-העם גענוי אַנאַליזירט די טעזן פון „דובנאָװים“. אין דעם דריטן „בריוו“ האָט דער מחבר געגעבן אַן ענטפּער אויף דער קריטיק אין דער פרעסע און טײל- װײז אויך אויף דער מינדלעכער פּאָלעמיק. אין דעם דאָזיקן בריוו װאָס האָט געהײסן „גײסטיקער נאַציאָנאַליזם און ציוניזם“, איז ער אַרויסגע- טראַטן קעגן דער פעסטשטעלונג, אז נאַציאָנאַליזם מוז אומבאַדינגט פירן

צו ציוניזם. „כדי צו זיין אַ ייד — שרייבט ער — מוז איך נישט דווקא זיין אַ חובב-ציון“. ער דריקט אויך אויס זיין ערנסטע זאָרג צוליב דעם פאָר-נאַטיוז פון „געצנדינערישע נאַציאָנאַליסטן“: (אַזוי פֿלעגט ער רופן די עקסטרעמע פּאַליטישע ציוניסטן) די אַלטערנאַטיוו — אָדער פּאַלעסטינע אָדער אונטערנאַנג פון יידישן פּאַלק — איז געפערלעך, ווייל די אַנטווישונג אין ציוניזם מוז אומבאַדינגט דערפירן צו אַסימילאַציע.

אין דער געשפּאַנטער אַטמאָספּער פון געזעלשאַפּטלעכע רייסערייען איז שווער געווען זיך צו פּאַרנעמען מיט וויסנשאַפּטלעכער אַרבעט. אויך די טאַגטעגלעכע פּערזענלעכע דאגות האָבן צוגענומען אַ סך ענערגיע. ש. דובנאָווס מאַטעריעלע לאַגע איז אַלץ נאָך געווען אַן אומזיכערע; זיין מיט-אַרבעט אין „וואַסכאָד“ האָט אים נישט געזיכערט דעם לעבנסמינימום. ער האָט אָבער נישט געהאַלטן פאַר פּאַסיק צו זוכן אַנדערע פּאַרדינסט-מעגלעכ-קייטן, ווי למשׁל מיטאַרבעטן אין אַרטיקע צייטונגען. לסוף האָט ער לויט דער עצה פון מענדעלען באַשלאָסן אָנצושרייבן אַ לערן-בוך פון יידישער געשיכטע פאַר דער שול. אָן באַגייסטערונג האָט ש. דובנאָוו זיך גענומען צו דער דאָזיקער אַרבעט, אָבער מיט זיין געוויינלעכער ענערגיע. עס האָט זיך שפּעטער אַרויסגעוויזן, אַז דער לערן-בוך האָט אַריינגעבראַכט אַ געוויסע שטענדיקע הכנסה, און די מאַטעריעלע לאַגע פון דובנאָווס משפּחה האָט זיך טיילווייז פאַרבעסערט.

די אונטערוואַקסנדיקע קינדער האָבן געפּאָרערט אַלץ מער אויפּמערק-זאַמקייט. איידער ס'איז געבוירן געוואָרן דאָס ערשטע קינד, האָט ש. דוב-נאָוו זיך ערנסט געגרייט צו דער ראָל פון אַ פּאָטער; ער האָט איבערגעליי-זנט אַ סך פּעדאַגאָגישע ווערק און מיט גרויס פּלייס זיך גענומען דורכצו-פירן אין לעבן די אָנווייזונגען פון די ענגלישע פּסיכאָלאָגן. דער געבורט פון דער צווייטער טאָכטער איז צונויפגעפאַלן מיט אַ שווערן פּעריאָד אין דוב-נאָווס לעבן: ער איז געווען פּאַרזאָרגט צוליב דעם נישט איינגעגעבענעם פּרווו זיך צו באַזעצן אין פּעטערבורג און צוליב דער אויגן-קראַנקהייט. די זאָרג פאַר די יונגערע קינדער איז געפאַלן אויף דער מוטער. די קינדער זענען נישט געווען ענלעך צו אַנאַנדער: אַלגא איז געוואקסן אַ געזונט און לעבנסלוסטיק מיידעלע, מיט רויטע בעקלעך, זי איז שטענדיק געווען די פירערקע אין די רושיקע קינדער-שפּילן; יאַשאַ איז געווען אַ פּאַרטראַכט-טער, אַ זעלבסטשטענדיק יונגל, שטענדיק פּאַרנומען מיט עפעס אַן אַרבעט. ביידע האָבן זיך געלערנט אין גימנאַזיע. די עלטערע טאָכטער האָט ביז פּערצן יאָר געלערנט אין דער היים; דער פּאָטער, וואָס איז געווען איר לערער האָט זיך נישט גערטכנט מיטן שול-פּראָגראַם. מיט באַגייסטערונג האָט ער מיט איר געלערנט תנ"ך, אַלגעמיינע געשיכטע, ליטעראַטור; ער האָט זיך

באמיט איינצופלאנצן ביי דער טאָכטער א ליבשאפט צו דעם אלעם, וואָס איז אים געווען טייער. דער פאָטער און די טאָכטער האָבן ליב געהאט פאָ-
עזיע, דאָס האָט זיי דערנענטערט. אין דער משפחה האָט זיך געהאט איינ-
געשמעלט א מנהג: איין אָונט אין דער וואָך איז געווען געווידמעט צו ליי-
ענען פּאָעזיע. אויפן קיילעכדיקן עס-טיש, אונטערן הענג-לאָמפּ איז געווען
אָנגעלייגט א בערגל ביכער — פּושקין, לערמאָנטאָוו, נעקראָסאָוו, טיוטשעוו,
פעט, דער כמעט שוין פּערציקיאָריקער מאַן מיט די גראַלעכע האָר און
דאָס אונטערואַלסנדיקע מיידל האָבן זיך ביידע אזוי פאַרשיכורט פון דער
פּערזן-מוזיק, אז זיי פלעגן פאַרגעסן אלץ אין דער וועלט. די מאַמע פלעגט
זיצן ביים טיש מיט אַן אַרבעט, גענייט אָדער געהאַפּט, זי פלעגט מיט פאַר-
וורף קוקן אויפן איניציאַטאָר פון די פּאָעטישע אָרניעס: „אַן איינפאַל דאָס
איז — אַנצושטופן א יונג מיידל א פּולן קאַפּ מיט עראַטיק!“

צומאָרגנס איז דער שרייבער, ווי שטענדיק, געווען פאַרטיפּט אין זיין
אַרבעט. זומער 1898 האָט דובנאָוו פאַרענדיקט די ערשטע טייל פון דעם
„לעבנבוך פון יידישער געשיכטע“ און איז אַרויסגעפאַרן קיין פּאָלעסיע צו
זיינעם א יונג-פריינד מאַרקוס קאַנאַן. דאָס גרויסע הויז אויפן ברעג פון
טייך סאָזש האָט זיך געפונען בשכנות מיט א טאַרטאַק; פון דאָרט האָט
זיך אין חדרל פון שרייבער אַריינגעגאַסן דער גלייכמעסיקער געקרויץ פון
די זענן, און דאָס איבעררופן זיך פון די פליטן-טרייבער. דובנאָוו האָט זיך
געפילט היימיש אין דער סביבה פון דער גרויסער פאַטריאַרכאַלער גאַסט-
פריינדלעכער משפחה. אין די שמועסן ביים טיש האָבן ביידע פריינד אָפּט
דערמאָנט אַמאָליקע צייטן, ווען זיי זענען מיט נשמה-ציטער אַריינגעטרעטן
אין דער ליטעראַטור. שעהן-לאַנג פלעגט ש. דובנאָוו אַרמוואַנדערן אין
וואַלד, אַמאָל אליין און אַמאָל אין דער געזעלשאַפט פון די קינדער און זייער
יונגער לערערקע, וועראַ נ. — א פאַרטראַכט שווייגעוודיק מיידל. אין די
דאָזיקע הייסע טעג, אָנגעפילטע מיטן אַראַמאַט פון זומער, האָט ער אַנדערש
ווי פריער אויפגענומען די נאַטור. אין דער נשמה פון שרייבער, וואָס האָט
געפירט אַן אַסקעטיש, ספּאַרטאַניש לעבן, איז נאָך קיינמאָל נישט געווען אזוי
שטאַרק די בענקשאַפט נאָך פריינד און האַרמאָניע. „יעדן טאַג — שרייבט ער
אין זיינע זיכרונות — פלעג איך גיין אין סאַסנע-וואַלד וואָס האָט, ווי אַ
הויכע וואַנט, זיך אַרויסגעהויבן באַלד הינטערן קאַרן-פּעלד נעבן אונדזער
הויף... איך בין אַריין אין... דער וואַלד-טיפּעניש ווי אין דעם האַלכ-טונקל
פון אַ מקום-קדוש, און געגאַנגען דורך אַ קאַלאַנאָדע פון הויכע סאַסנעס
ביז דעם משופּעדיקן באַרג-אַראַפּ צו דער לאַנגע; ווייטער האָט אַרויסגע-
גלאַנצט אין וואַלד-פלאַך די אויבערפלאַך פון טייך. צוגלייך מיטן קולט פאַר
דער נאַטור האָט אין מיר דערוואַכט די אַמאָליקע בענקשאַפט נאָך פאַראייניקן

מיין גייסטיקע אַרבעט מיט דער פיזישער. איך האָבן אָנגעהויבן צו אַרבעטן אין דער סטאַלעריי ביים טאַרמאַק.

אין דעם פעסט איינגעדרטן, מיט אַרבעט אויסגעפולטן לעבן פון ש. דובנאָוו, האָט זיך עפעס אַ רוקגעטאַן, די יוגנט מיט אירע ראָמאַנטישע חלומות, מיט אירע „טורגעניעוו“־שטימונגען איז שוין געווען פאַרביי, דאָס לעבן איז געווען אויסגעפורעמט. און דאָך — אין די לבנה־נעכט ביים שטילן סאָזש, אין די זוניקע בייטאַגן, אָנגעפילטע מיטן אַראַמאַט פון סאַסנע־נאָדלען איז אין שרייבערס נשמה אויסגעבראַכן אַ בונט קעגן שטרענגן אינטעלעקטואַליזם און אַסקעטיזם. דער דאָזיקער בונט איז אַוועק צוזאַמען מיטן „חלום פון אַ זומער־נאַכט“, וואָס האָט זיך דעם שרייבער געחלומט אין שיינעם פּאַלעסישן ווינקלעלע. עס איז נאָר פאַרבליבן אַ פאַרבאַרגענע, עקשנותדיקע בענקשאַפט, ס'איז פאַרבליבן די שטרעבונג צו פאַראייניקן דעם קולט פאַר דער נאַטור מיטן קולט פאַר געשיכטע. „פון יענער צייט אָן — שרייבט דער מחבר פון „דאָס בוך פון מיין לעבן“ — האָט זיך אין מיר פאַר־שטאַרקט יענער קאָמפּלעקס פון פאַנטעאזיס און היסטאָריזם, וואָס האָט מיר געגעבן אַ גייסטיקן אָנשפאַר אויף מיין ווייטערדיקן לעבנסוועג צווישן די אַלץ העפטיקערע סאָציאַלע שטורעמס.“

צוריקקומענדיק קיין אַדעס, האָט דובנאָוו געוואַנדערט איבער די שטויביקע און הייסע גאַסן ווי אַ פרעמדער. אַרום אים זענען אָנגעגאַנגען שאַרפע פאַרטייאישע קאַמפן, די יוגנט האָט עקשנותדיק געפּאָדערט די פאַר־זעצונג פון די „בריוו וועגן אַלטן און נייעם יידנטום“. כדי צו שטילן זיין בענקשאַפט, האָט דער שרייבער זיך ווידער פאַרטיפט אין דער געשיכטע פון חסידות און האָט אָנגעשריבן אַ גרויסע הקדמה צו זיין קומענדיקן ווערק אונטערן נאָמען „דאָס סאָציאַלע און גייסטיקע לעבן פון די פּוילישע יידן אין 18־טן יאָרהונדערט“. דאָרט כאַראַקטעריזירט ער דאָס חסידות ווי אַ לע־רע, פון וועלכער עס „ווערט טונקל אין קאַפּ און וואַרעם אין האַרץ“ (היינעס ווערטער וועגן ליבע). דער מחבר אַליין האָט געשריבן זיין אַרבעט אין אַ דערהויבענער „חסידישער“ שטימונג... אָבער דאָס וואַכעדיקע לעבן האָט געפּאָדערט זיינס — מ'האָט געדאַרפט צוגרייטן די צווייטע טייל פון לער־בוך.

קאפיטל דרייצן

געדאנקען וועגן אלטן און נייעם ייִדנטום

פריילינג 1894, נאך אן איבעררייס פון א יאָר, האָט דובנאָוו ווידער דערפילט אַ באַדערפעניש זיך אַרײַנצומישן אין דעם אידיען־קאָמפּ, וואָס האָט געקאָכט אַרום און ער האָט זיך ווידער גענומען צו די „בריוו“ דער אוממיטל־באַרער שטויס דערצו איז געווען דער דרייפּוס־פּראָצעס אין פּראַנק־רייך, וואָס האָט אויפגעדעקט די חיהשע צורה פון די פּראַנצויזישע שאָווי־ניסטן. די טעטיקייט פון דער אַנטי־דרייפּוס־ליקע האָט שאַרף אוועקגעשטעלט די פּראַגע פון מאַראַליש־פּאָליטישער אָפּשאַצונג פון פּאַרשידענע מינים נאָ־ציאָנאַליזמען. דער פּערטער „בריוו“ איז געווען געווינדמעט אַט דער פּראַב־לעם. דער מחבר ווייזט אָן אויף דער נויטווענדיקייט קלאַר אונטערצושיידן צווישן אַגרעסיוון און דעפּענסיוון נאַציאָנאַליזם, צווישן נאַציאָנאַלן ענאָאָיזם און נאַציאָנאַלן אינדיווידואַליזם. צונויפמישן פּאַרשידענע פּאַרמען פון נאָ־ציאָנאַליזם איז לױט זיין מיינונג פונקט אזוי פאַלש ווי צו שטעלן אויף איין ברייט יאָהאַן גוס, וואָס איז פאַרברענט געוואָרן פאַר זיין גלױבן, און דעם אינקוויזיטאָר טאַרקוועמאַדאַ, וואָס האָט אין נאָמען פון זיין גלױבן פאַרברענט אומגלױביקע אויף די שייטער־הויפּנס פון דער אינקוויזיציע באַגווייזנדיק די עמישע ווערטפּולקייט פון דער ריכטיק־פאַרשטאַנענער נאָ־ציאָנאַלער אידיע, האָט ש. דובנאָוו כאַראַקטעריזירט דעם אַסימילאַציע־פּראָ־צעס, ווי מאַראַלישע קאַפיטולאַציע. אן אויסנאַם פון דאָזיקן כלל האָט ער געמאַכט פאַר אזעלכע אידעאַליסטן פון אַסימילאַציע, ווי גבריאַל ריסער און לאַזאַרוס.

די שאַרפע קריטיק איז אין פּערטן „בריוו“ בעיקר געווענדעט קעגן די עקסטרעמען פון פּאָליטישן ציוניזם, וואָס זענען געקומען צום אויסדרוק אין די רעדעס פון איינעם פון די פירער פון דער באַוועגונג — מאַקס נאָר־דוי. ווען דער מחבר פון דעם בוך „דעגענעראַציע“, וואָס האָט בשעתו גע־

מאכט א שטארקן רעש, איז געוואָרן אַ ציוניסט, האָט ער אָנגעהויבן צו באַשולדיקן די טוער פון גלות אין סערוויליזם; זיי זענען גרייט — האָט ער געטענהט — לויטן לאַטינישן שפּריכוואָרט „צוליבן לעבן גופּאָ — צו פּאַר-לירן דעם זין פון לעבן“. ש. דובנאָוו האָט באַצייכנט דאָס אויבערפּלעכלע-כע אינגאָרירן די היסטאָרישגעשאַפענע אומשטענדן, ווי אַ מין „אינערלע-כע אַסימילאַציע“; די ציוניסטן פון נאָרדוויס טיפּ האָט ער אָנגערופן „תּנאי-נאַציאָנאַליסטן“. אין אַ קורצער פּאַרמולירונג האָט ער רעזומירט דעם אונז-טערשייד צווישן די דריי הויפּט־שטרעמונגען אין ייִדנטום: די אַסימילאַ-טאָרן באַטראַכטן די יידן ווי אַ פּאָלק פון עבר, די פּאָליטישע ציוניסטן, ווי אַ פּאָלק פון דער צוקונפּט, און די אָנהענגער פון „נייסטיקן נאַציאָנאַליזם“ האַלטן, אַז דאָס ייִדישע פּאָלק איז אויך אַ פּאָלק פון היינט. דער רעדאַקטאָר פון „וואַסכאָד“ איז נישט געווען מסכים מיט זיין לאַנגאַריקן מיטאַרבעטער און האָט צום „בריוו“ צוגעגעבן אַ פּאָלעמישע נאָטיץ.

אין דער צווייטער העלפט פון די 90-קער יאָרן האָט זיך אָנגעהויבן אין דער ייִדיש־רוסישער זשורנאַליסטיק אַ פּעריאָד פון אויפֿלעבונג. דער „וואַסכאָד“ איז איבערגעגאַנגען צו אַ גרופּע יונגע ליטעראַטן, אין זייער גרעסטן טייל — נאַציאָנאַל־געשטימטע. ס'איז אויפגעקומען נאָך אַן אָרנאַן „בורושטשנאַסיץ“ (די צוקונפּט), וואָס האָט זיך געשטעלט פאַר אַ ציל אָפֿ-צושפּיגלען די פּאַרשידענע שטרעמונגען אין ייִדישן געזעלשאַפטלעכן לעבן. נאָכקומענדיק די בקשות פון דער רעדאַקציע האָט ש. דובנאָוו אָנגעשריבן פאַרן נייעם זשורנאַל אַן אַרטיקל א. נ. „די ריכטונגען אין דער רוסיש־ייִדי-שער זשורנאַליסטיק“, אין וועלכן ער מאַכט אַ סך־הכל פון אַ פּעריאָדיק־קער תקופּה; ער באַשרייבט דעם פּראָצעס פון אַנטוויקלען און פּאַרטיפּן די אידיען פון השכלה און גלייכבאַרעכטיקונג, ביז צום מאַמענט ווען די דאָזיקע אידיען האָבן געפונען זייער פּולן אויסדרוק אין דעם הומאַניסטיש־נאַ-ציאָנאַלן סינטעז.

די הויפּט־טעזן פון ש. דובנאָוו'ס אַרטיקל זענען געוואָרן דער יסוד פון זיין עפנטלעכער לעקציע און נאָך דעם זענען זיי דעבאַטירט געוואָרן אויף דיסקוסיע־פּאַרזאַמלונגען. די שאַרפע פּאָלעמיק האָט פּאַרשאַפט גרויס ענמות־נפש דעם אַלטן מענדעלען, וואָס איז געווען אַ קעגנער פון דיסקוסיעס. אונטערשפּרייכנדיק זיין נייטראַליטעט און „אומפּאַרטייאַליטיקייט“, פלעגט מענדעלע עקשנותדיק טענהן: „איך בין נישט קיין אַסימילאַטאָר און נישט קיין נאַציאָנאַליסט, נאָר גלאַט אַ ייד“. דער מחבר פון די „בריוו“, וואָס איז געווען פּאַרקאָכט אין קאַמפּ אויף צוויי פּראָנטן, האָט נישט געקענט פּאַר-שטיין מענדעלעס אידייאַישן אינדיפּערענטיזם. די פּאָלעמיק מיט די ציוניסטן האָט ער בעיקר געפירט אין דער פּרעסע; אויף עפנטלעכע פּאַרזאַמלונגען

האָט ער גאַנץ אָפּט געהאַט צו טאָן מיט אַרנומענטן פון אַן אַנדערן מין; מענטשן, וואָס זענען געווען ענג פאַרבונדן מיט דער רוסישער קולטור און געזעלשאַפטלעכקייט, פלעגן פאַרוואַרפן דובנאָוו, אַז ער שטרעבט אָפצורייסן די יידן פון דער אַרומיקער סביבה. אָפענטפערנדיק זייער היציק זיינע אָפּאָר נענטן האָט דער פּריידיקער פון „גייסטיקן נאַציאָנאַליזם“ נישט באַמערקט, אַז ער קעמפט אויך מיט יענעם יונגן ענטוואַסטישן אָנהענגער פון באַקל, וואָס האָט זיך דערקלערט פאַר אַ קאַסמאָפּאָליט.

נאָך אַ יאָר, וואָס איז געווען געווידמעט דער פּובליציסטיק האָט ש. דובנאָוו זיך פאַרבענקט נאָך היסטאָרישער אַרבעט. ער האָט זיך זייער דער-פּרייט מיט דער זאַמלונג פון ווערטפּולע היסטאָרישע מאַטעריאַלן, וואָס ס'האָט אַרויסגעגעבן די היסטאָרישע-טנאַגראַפישע קאָמיסיע אין פעטער-בורג. דער פאַרזיצער פון דער קאָמיסיע, מ. ווינאווער, אַ באַקאַנטער גע-זעלשאַפטלעכער טוער און אַ באַגאַבטער יוריסט, האָט אָנגעוויזן, אַז דעם שטויס צו זאַמלען די מאַטעריאַלן האָט געגעבן דובנאָוו אַרטיקל „וועגן פאַרשן יידישע געשיכטע“, וואָס איז געווען געדרוקט אין „וואַסכאָד“ מיט אַכט יאָר צוריק. די רעדאַקציע פון זאַמלבוך האָט אין דער הקדמה דער-קלערט, אַז פאַרשנדיק יידישע היסטאָרישע דאָקומענטן, זענען די יונגע אינטעליגענטן געקומען אין באַרירונג „מיט דער מאַמע-ערד“. און זיי האָבן אַזוי אַרום „דערוואַרבן יענע פעסטקייט, יענע זיכערקייט, וואָס גיט דעם מענטשלעכן לעבן דעם טיפּסטן ווערט“. דער היסטאָריקער איז געווען גע-רירט, ליינענדיק די אויסדרוקן פון אַנערקענונג. „זיי האָבן באַרעכטיקט — שרייבט ער — מיין אַמאָליקן רוה צו דער אינטעליגענץ, אַז זיי זאָל זיך באַהעפטן מיטן פּאַלק דורך פאַרשן געשיכטע; איך האָב דערפילט, אַז עס וואַקסט אַ נייע יידישע פּאַלקס-אינטעליגענץ, מיט וועלכער עס וועט מיר באַשערט זיין צוזאַמען צו אַרבעטן אין דער ליטעראַטור און אין די געזעל-שאַפטלעכע אינסטיטוציעס“.

אין נאָוועמבער 1899 האָט דער אַמעריקאַנער פּאַרלאַג „פּונק און וואַג-נאָלס“ פאַרגעלייגט דובנאָוו אַנטיילצונעמען אין דער אַנקעטע וועגן דער היסטאָרישער ראַגל פון שעפּער פון קריסטנטום. אין זיין ענטפּער האָט דער שרייבער אַרויסגעבראַכט זיין קאָנצעפציע וועגן דער אַנאַלאָגיע צווישן דער לערע פון קריסטוס און דער לערע פון בעש"ט. ער האָט געהאַלטן, אַז דאָס פאַרשן די טעטיקייט פון דעם גרינדער פון חסידות גיט אַ שליסל צו פאַר-שטיין דאָס קריסטנטום. זיי ביידע — ישו פון נצרת און ר' ישראל בעל שם טוב פון פּאַדאָליע — האָבן געקעמפט קעגן רעליגיעזן רינאָריזם און פאַרמאַליזם, ביידע האָבן זיך געווענדעט צום פּראָסטן מענטשן. ביידע האָבן העכער געשמעלט דעם גלויבן איבערן ריטואַל. יעזום האָט גערעדט צו

דאָס לעבן און שאַפן פון שמעון דובנאָוו

מענטשן, וואָס זענען געווען באַהערשט פון פּאָליטישע לייַדנשאַפטן, וועגן „גאָטס לעניגרייך אין אונדזער נשמה“ און ר' ישראל בעש"ט האָט געמענהט צו די פשוטע יידן, וואָס זענען געווען דערשלאָגן נאָכן דורכפאַל פון דער שבת־צוּר־באַוועגונג, אַז דער געפייניקטער גלות־ייד קען געפינען אַ טרייסט און גליקזעליקייט אין דער באַהעפטונג מיט גאָט. ש. דובנאָוו האָט אַרויס־געזאָגט די איבערצייגונג, אַז ביי אַנדערע היסטאָרישע אומשטענדן וואָלט ישו הנוצרי פאַרבליבן אַ פריידיקער פון רעליגיעזן פיעטיזם אין יידנטום גופאָ, — דאָס, וואָס עס איז שפעטער געוואָרן ר' ישראל בעש"ט... ווייל אָבער די לערע פון יעזוסן איז אַרויס מחוץ דער יידישער סביבה און האָט אַריינגענומען אין זיך פרעמדע, געצנדינערישע עלעמענטן, האָט דאָס ייִד־שע פּאָלק, וואָס האָט געקעמפט פאַר זיין נאַציאָנאַלן קיום נישט אָנגענומען די דאָזיקע לערע. די זעלאָטן האָבן נישט געוואָלט זיך אָפּזאָגן פון פּאָליטישן קאַמף און די פרושים האָבן געהאַלטן, אַז נאַציאָנאַלע די־סציפּלין איז לעבנס־וויכטיק פאַרן ייִדישן פּאָלק.

מיט צוויי יאָר שפעטער איז דעם שרייבער אויסגעקומען, לויט דער בקשה פון די אינציאָטאַרן פון דער אַנקעטע, צו געבן אַן ענטפער וועגן דער צווייטער פּראָגע — וועגן דער באַציאָנונג פון היינטיגייטיקע יידן צו דער פּערזענלעכקייט פון יעזוס קריסטוס. ש. דובנאָוו האָט ווידעראַמאַל באַ־שמעטיקט, אַז ער באַטראַכט ישו הנוצרי פאַר אַ ייִדישן נביא, וואָס האָט גע־פריידיקט זיין לערע צו זיינע ברידער, זיין תּלמיד פּאָליוס אָבער האָט זיך געווענדעט צו פרעמדע פּעלקער. די מאָדערנע ייִדישע אינטעליגענץ באַטראַכט ישו, ווי איינעם פון די בעסטע זין פון ייִדישן פּאָלק, ווי אַ פריידיקער פון ליבע און טאַלעראַנץ. מען קען אָבער נישט פּאָדערן היסטאָרישע אָביעקט־וויטעט פון די מענטשן פון פּאָלק. זיי קענען נישט פּאַרגעסן, אַז זייערע אָבות זענען אין משך פון דורות גרויזאָם געפייניקט געוואָרן אין נאָמען פון יעזוס קריסטוס.

דעם ווינטער 1899-1900 האָט ש. דובנאָוו געאַרבעט איבער אַ גרוי סער מאָנאָגראַפיע „דאָס אינערלעכע לעבן פון די יידן אין פּוילן און ליטע אין 16־טן יאָרהונדערט“. ער האָט געוואָלט אויפן סמך פון אויטענטישן מקורים — רבנישע שאַלוּת־תּשובות און קהלה־פּנסקים — געבן אַ בילד פון ייִדישן לעבנס־שטייגער אין דער תקופה פון גרעסטן אויפבלי פון פּויל־ליש־ליטווישן צענטער. לאַנגע שעהן האָט ער פאַרבראַכט איבער אַלטע ספרים, זוכנדיק ברעקלעך פון אַמאָליקן ייִדישן לעבן אין די פאַרפּלאַנטערטע שאַלוּת־תּשובות און רבנישע תקנות, אין די פּאַטעטישע מוסר־דרשות. די דאָזיקע אַרבעט האָט דעם היסטאָריקער פאַרשאַפט גרויס באַפרידיקונג; ער האָט זי אָבער געמוזט איבעררייסן כּדי צוצוגרייטן אַ נייע אויפלאַגע פון דער

צוויבענדיקער „אלגעמיינער יידישער געשיכטע“. ער האָט באַשלאָסן צוגעבן אַ דריטן באַנד, געווידמעט דער ביבלישער עפאָכע, צונויפגעשטעלט אויפן סמך פון די נייע דערגרייכונגען פון דער ביבלי־פאָרשונג.

אין זיין טאָגבוך פאַרצייכנט ער, אין פעברואַר 1900, זיינע אַרבעטס־פּלענער: „היינט, זיצנדיק מיט אידאָן אין פאַרק, האָב איך געטרוימט וועגן: מיינע קומענדיקע אַרבעטן. אָט זענען מיינע טרוימען: אין משך פון 1900-1901 — אַרויסגעבן די „אַלגעמיינע יידישע געשיכטע אין אַ נייער באַאָר־בעטונג... אין 1902 — די „געשיכטע פון חסידיוֹם“; אין משך פון 1903-1904 — אַרויסגעבן אַ זאַמלונג פון קריטישע אַרטיקלען, אין 1905 — אויסגעקליבענע היסטאָרישע מאָנאָגראַפיעס, אין 1906, ווען עס ווערט פינף און צוואַנציג יאָר פון מיין ליטעראַרישער אַרבעט, וועל איך צוטערעטן צו דער „געשיכטע פון די יידן אין רוסלאַנד“. דעם דאָזיקן ווערק וועל איך אָפֿ־געבן די אַנדערע 25 יאָר פון מיין טעטיקייט. אין זעלבן יאָר זאָלן מיר זיך באַזעצן ערגעץ אין אַ שטיל ווינקעלע אין פּאָלעסיע, אין אַ הייזל מיט אַ גאַרטן. דאָרט וועל איך אַ האַלבן טאָג זיך פאַרנעמען מיט מיין שרייבן און אַ האַלבן טאָג — מיט פיזישער אַרבעט און מיט לאַנדווירטשאַפט. אָפּצו־לעבן מיינע לעצטע יאָרן מיט דער נאַטור און מיט געשיכטע — אויף גאָט וועלט און אויף די הויכקייטן פון שאַפן — דאָס איז מיין איינציקער פאַרלאַנג“.

די בענקשאַפט צו דער נאַטור האָט דעם שרייבער לוינמאָל נישט אָפּגע־לאָזט: די נאָטיצן פאַרן דריטן באַנד „אַלגעמיינע יידישע געשיכטע“ פלעגט ער שרייבן אויף אַ גרין בערגל אין פאַרק צווישן הויכע קיפּאָריסן. זומער־צייט, אין זיין באַליבטער פּאָלעסיע האָט ש. דובנאָוו פלייסיק געאַרבעט ביי אַ פּראָסטן טיש, צונויפגעקלאַפט פון ברעטער, און אין אָונט, בעת די שפּאַ־צירן מיט מרדכי בן הלל הכהן און מיט אַחד־העמען, האָט ער מיט זיי גע־שמועסט וועגן די נייע מעטאָדן פון דער ביבלי־קריטיק. דער רעזולטאַט פון זיין אַרבעט איז געווען אַ נייער באַנד „געשיכטע“, וואָס איז דערשינען סוף 1900.

די פאַרצייכענונג אין טאָגבוך פון ניי־יאָר 1901 איז אָנגעפילט מיט אומרו: „מיר טרעטן אַרײַן — שרייבט ש. דובנאָוו — אין 20־טן יאָרהונ־דערט, וואָס וועט ער ברענגען אונדז אַלע, דער מענטשהייט, דעם יידישן פּאָל? אורטיילנדיק פון די לעצטע יאָרצענדליקער פון פאַרגאַנגענעם יאָר־הונדערט, קען מען קומען צום אויספיר, אַז די מענטשהייט גייט צו אַ נייעם מיטלאַלטער, צו גרויזאַמע מלחמות און ראַנגלענישן צווישן פעלקער. צו שענדונג פון די העכערע עמישע פּרינציפּן אין דער פּאָליטיק און אין פּרי־וואַטן לעבן. אָבער עס ווילט זיך נישט גלויבן אין אַזאַ פאַראַלגעמיינערונג.

די היינטיקע עקלהאפטע רעאקציע מוז ארויסרופן א ווידערשטאַנד. דער 18-טער יאָרהונדערט איז געווען א פּעריאָד פון גייסטיקע איבערקערענישן. דער 19-טער י"ה — פון פּאָליטישע רעוואָלוציעס און פון טעכניש-ווויסנשאַפטלעכן פּראָגרעס, דער 20-טער י"ה דאַרף ברענגען א מאָראַלישע רעוואָלוציע. עס מוז קומען אַן עטישע איבערקערעניש ביי דער מערהייט פון דער מענטשהייט, וואָס איז געוואָרן דעגענערירט צוליבן וווקס פון מאַטעריעלער ציוויליזאַציע אויפן השבון פון דער גייסטיקער קולטור."

די אָנגעשטרענגטע אַרבעט האָט פאַר דעם שרייבער פאַרשטעלט דאָס אַרומיקע לעבן. מאַכנדיק פּראָגנאָזן אויף דער נאַענטסטער צוקונפט, האָט ער פאַרזען דעם וווקס פון דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. די סימנים פון אומצופרידנקייט אין דער געזעלשאַפט זענען געוואָרן אַלץ בולטער; אָנהויב 1901 איז דאָס געקומען צום אויסדרוק אין סטודענטישע דעמאָנסטראַציעס און אין שטרייקן. די צאַרישע רעגירונג האָט געענטפערט מיט ווילדע פּאָליצייאַישע רעפרעסיעס און מיט שיקאַנירן די אומאָפהענגיקע פרעסע. אין דער יידישער סביבה האָט זיך צוגלייך מיטן וווקס פון די רעוואָלוציאָנערע שטימונגען אויך געשטאַרקט די נאַציאָנאַלע באַוועגונג. אין אָדעס, וואָס איז געווען איינער פון די גרעסטע יידישע צענטערן, האָט דער פּראָצעס פון פּאָליטישער דיפּערענצירונג אָנגענומען שאַרפע פּאַרמען. די פּרוערע דיקע טעאָרעטישע דיסקוסיעס צווישן נאַציאָנאַליסטן און אַסימילאַטאָרן; וואָס האָבן זיך געפירט אויף די פאַרזאַמלונגען פון דער געזעלשאַפט „מפיצי השכלה", האָבן סוף-כל-סוף דערפירט צו אַן אַפענעם קאָנפליקט. דאָס איז געשען, ווען אויפן טאַג-אַרדענונג איז געשטעלט געוואָרן די קאָנקרעטע פּראָגע וועגן פּראָגראַם פון די יידישע פּאָלקס-שולן, סובסידירטע דורך מפיצי-השכלה. אומגעריכט האָט ש. דובנאָוו זיך געפונען אין צענטער פון קאַמף, וואָס האָט זיך צעפלאַקערט אַרום דער פּראָבלעם פון נאַציאָנאַלער דערציונג.

אין זיי 90-ער יאָרן האָט זיך אין דער געזעלשאַפט „מפיצי-השכלה" אויסגעבילדעט א פּעסעט גרופע, וואָס האָט געפאָדערט אויסצוברייטערן דעם לימוד פון יידישער געשיכטע, יידישער ליטעראַטור און העברעאיש אין די שולן. די גרופע האָט געשטרעבט צו שאַפן א נייעם טיפ שול, וואָס זאָל טראָגן א נאַציאָנאַלן כאַראַקטער. דער קאָמיטעט ווידער, האָט זיך געהאַלטן ביים אַלטן פּרינציפ — א רוסישע שול פאַר יידישע קינדער. אויף די פּאַר דערונגען פון דער אָפּאָזיציע האָט ער געענטפערט, אַז נאַציאָנאַלע דער-ציונג קען נישט גיין האַנט ביי האַנט מיט אַלגעמיינער אייראָפּעאישער בילדונג. אויף דער אַלגעמיינער פאַרזאַמלונג פון דער געזעלשאַפט, פּרילינג 1901, האָט זיך צעפלאַקערט א פאַרביסענער קאַמף; די פּאָלעמיק האָט צייטנווייז געטראָגן א פּערווענלעכן כאַראַקטער. דובנאָוו האָט זיך באַמיט

ארויפצומירן די דיסקוסיע אויף א פרינציפיעלן באַדן; ער איז אַרויסגעטראָטן קעגן אָפטיילן דאָס „ידישע“ פון דעם „אַלגעמיינעם“ אין בילדונגס־פּראָגראַם־ראַם. „קײן שום לעבעדיק פּאָלק — האָט ער אויפגעוויזן — ווייסט נישט פון אזא פּאַנאַנדערטיילונג, ווייל דאָס אַלגעמײן־מענטשלעכע ווערט אויפ־גענומען אין אַ נאַציאָנאַלער פּאַרעם, און אויב פאַר אונדז איז אוממעגל־לעך צו פירן די דערציונג אויף דער נאַציאָנאַלער שפּראַך, דאַרפן מיר, לכל־הפּחות, פאַרשטאַרקן אין פּראָגראַם דעם נאַציאָנאַלן אינהאַלט. פאַר אַ פּאָלק אין גלות איז נאַציאָנאַלע דערציונג — דער סורגאַנט פון טעריטאָריע; די שול דאַרף באַשיצן דאָס קינד קעגן דער אַסימילירנדיקער ווירקונג פון דער אַרומיקער סביבה און נישט בלויז אים געבן, נוצלעכע קענטענישן; הויז־אוטיילטאַרע צילן האָט די שול אויך מאָראַלישע און גייסטיקע אויפגאַבן.“

אין דער געזעלשאַפט און אין דער פרעסע האָט זיך אַ סך געטומלט אין שייכות מיט דער פּאַרזאַמלונג פון מפיצי־השכלה. דאָס איז געווען דער אָנהייב פון יענער טעטיקייט, וואָס ש. דובנאָוו האָט אָנגערופן „קולטור־קאַמף“. ציוניסטן און נאַציאָנאַליסטן האָבן געגרינדעט אַ „קאָמיטעט פון נאַציאָנאַליזאַציע“, וואָס האָט זיך געשטעלט פאַר אַ ציל צו קעמפן פאַר פאַרשטאַרקן דעם נאַציאָנאַלן עלעמענט אין די יידישע געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס און פריער פאַר אַלין אין דער שול. אין דער נייער אָרנאַט־ניואַציע האָבן די אחר־העמיסטן געבילדעט דעם צענטער צווישן די ציוניסטן און „דובנאָוויסטן“.

די עפנטלעכע אַרויסטרעטונגען האָבן ביי דובנאָוו צוגענומען אַ סך צייט און ענערגיע; נישט געקוקט דערויף האָט ער באַצייטנס פאַרענדיקט דעם דריטן באַנד פון לערנבוך, וואָס האָט באַהאַנדלט דעם מיטלאַלטער אין די נייע צייט. די צענזור האָט אָבער נישט דערלויבט צו באַנוצן דעם לערנ־בוך אין די שולן. זי האָט פּאַרגעוואָרפן דעם מחבר, „אַז ער האָט זיך באַמיט אַרויסצורוקן אין פּאַדערגרונט די מעלות פון יידישן פּאָלק און רעדט נישט וועגן זיינע חסרונות, וואָס האָבן אַרויסגערופן פיינדשאַפט ביי די אַרומיקע פעלקער“. די צענזאָרן זענען באַזונדערס געווען אויפגעבראַכט צוליב די קאַפיטלען, וווּ דער מחבר קריטיקירט די מיטלען, וואָס די רוסישע רעגירונג האָט אָנגענומען קעגן יידן. דער פאַרבאָט פון דער צענזור האָט צע־שטערט דובנאָוו פלענער; זיין ווערק האָט נישט געקענט פאַרשפרייט ווערן ווי אַ לערנבוך, נאָר אייניקע לערער האָבן זיך דערמיט באַנוצט אין געהיים. צו די פּראַקטישע דורכפאַלן פלעגט דובנאָוו זיך באַציען ווי אַ סטאַיקער. ער איז אָבער געווען שטאַרק באַזאָרגט פון דעם, וואָס די צופעליקע אַרבעטן רוקן אָפּ אין דער אומבאַשטימטער צוקונפט זיין גרויס ווערק. פונדעסטוועגן האָט ער זיך נישט געהאַלטן פאַר באַרעכטיקט אָפּזאַגן זיך פון די פרווון צו

פאָפּולאַריזירן יידישע געשיכטע. ווען אין אמעריקע האָט אָנגעהויבן צו דערשיינען אַ יידישע ענציקלאָפּעדיע אויף ענגליש, האָט ער געהאַלטן פאַר זיין חוב צו העלפן דער נייער אויסגאַבע און אין משך פון עטלעכע יאָר האָט ער מיטגעאַרבעט אין דער ענציקלאָפּעדיע אַלס רעדאַקטאָר-קאָנסולטאַנט.

זומער 1901 האָבן די דובנאָווס זיך איבערגעצויגן פון דער שטויב-קר באַזאַרנע גאַס אויף אַ שטיל געסל נישט ווייט פון ים. דורך די גרינע בלעטער פון קליינעם גאַרטן אַרום הויז פלעגט דורכלייכטן די בלויקייט פון ים. דער שרייבער איז געווען פאַרמאַטערט נאָך לאַנגע חרשים פון אָנגע-שטרענגטער אַרבעט; נאָכן ברענגען אין אָרדענונג זיין ביבליאָטעק און אַרכיוו איז ער אַרויסגעפאַרן אין זיין היים-שטאָט מסטיסלאָוו. דאָרט האָט ער באַלד דערפילט, ווי שמואָרג עס האָט זיך געענדערט די פאַרשלאָפּענע יידישע פּראָווינץ במשך די לעצטן יאָרן. אומעטום האָט מען געפירט ליידיג-שאַפּטלעכע וויכחים; דער גאַסט איז באַלאַגערט געוואָרן פון באַזוכער, טיף פאַראינטערעסירטע אין געזעלשאַפּטלעכע פּראָבלעמען. ביי דער משפּחה האָט זיך קנאַפּ וואָס געענדערט, סיידן וואָס דאָס באַשיידענע הייזל האָט אויסגע-זען נאָך מער איינגעשרומפּן, ווי איינגעזונקען אין דער ערד. די מאַמע האָט אונטערגעהוסט און איז אַרומגעגאַנגען אַן אומעטיקע, נישט פּריילעך זענען אויך געווען די שווייגעוודיקע שוועסטער. ביים סאַמאָואַר האָבן זיך גע-פירט שטילע שמועסן וועגן משפּחה-זאַרגן, וועגן קרובים. ביי דער געזענע-נונג מיטן זון האָט די אַלמע מאַמע ביטער געוויינט, ווי זי וואָלט געפילט, אַז מער וועט זי אים נישט זען. זי איז געשטאַרבן אין אַ קורצער צייט אַרום, פון דער זעלבער קרענק, וואָס איר מאַן. פאַרנדיק אַהיים, האָט ש. דובנאָוו נישט געטראַכט, אַז ער זעט צום לעצטן מאָל זיין מוטער און זיין היימ-שטאָט.

אין אַדעס האָט דער שרייבער מיט לייב און לעבן זיך אַריינגעטאַן אין דער פּובליציסטיק: מ'האַט געדאַרפט פאַרענדיקן די טעאָרעטישע טייל פון די „בריוו“ און איבערגיין צו אַקטועלע פּראָבלעמען. ער האָט געשריבן דאָס אַרטיקל „צעשפּליטערטע און פאַרייניקטע פאַרטיי“ (וואָסכאָד, 11, 1901) אין זיין גערוימען קאַבינעט, ווהיין עס האָט זיך דערטראָגן דער רויש פון ים. דעם אימפּולס צו דער אַרבעט האָט געגעבן די טעטיקייט פון דעם „קאָ-מיטעט פאַר נאַציאָנאַליזאַציע“. ש. דובנאָוו איז געקומען צו דער איבער-צייגונג, אַז מען דאַרף שאַפן אַ נאַציאָנאַלע פאַרטיי, וואָס זאָל אַרומנעמען פאַרשידענע גרופּירונגען, ווייל אויב די ציוניסטן ווילן גיין באַזונדער, וועט די ענערגיע, וואָס איז נויטיק צו באַזאָרגן די באַדערפענישן פון די ברייטע מאַסן אַוועקגיין אויף צו באַשאַפן אַ היים פאַר אַ קליינעם טייל פון פּאָלק. אין דעם ווייטערדיקן „בריוו“, וואָס האָט געטראָגן דעם נאָמען „אוי-טאַנאַמיזם — ווי אַ יסוד פון נאַציאָנאַלן פּראָגראַם“ איז פאַרמולירט גע-

וואָרן די צענטראַלע אידייע פון דעם גאַנצן ציקל אַרטיקלען. אַרויסרוקנדיק דעם פּרינציפּ פון קולטור-נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע, האָט דובנאָוו צום ערשטן מאל קאָנקרעטיווירט די פּאָדערונג פון „נאַציאָנאַלע רעכט“, וואָס ער האָט אַרויסגעשטעלט מיט צוויי יאָר צוריק. אין שייכות מיט דער דאָזיקער קאָנצעפּציע האָט ער אַנטוויקלט זיין באַליבטע טעאָריע פון דיאַלעקטישער טריאַדע. דעם 19-טן יאָרהונדערט האָט ער כאַראַקטעריזירט ווי אַ פּעריאָד פון קאַמף קעגן דעם נאַציאָנאַל-רעליגיעזן טעזיס, וואָס האָט אין משך פון יאָרהונדערטן אָפּגעטיילט די יידן פון דער אַרומיקער וועלט און באַגרענעצט די אינדיווידועלע פּרייהייט. דער אַנטיטעזיס, וואָס איז אויפגעקומען אין דאָזיקן יאָרהונדערט, איז געווען אַ בונט פון מענטש אין דעם ייד, אַ פּראָד טעסט קעגן דעספּאָטיום פון קאָלעקטיוו. עס האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אַז דער דאָזיקער פּראָטעסט איז געווען אַן איינווייטיקער: הומאַניזירנדיק דעם ייד האָט ער אים דענאַציאָנאַליזירט. די אויפגאַבע פון 20-טן יאָר-הונדערט באַשטייט אין איינשטעלן האַרמאָניע צווישן הומאַניזם און נאַציאָנאַליזם. דאָס יידישע פּאָלק דאַרף זיך אַנערקענען אַלס קולטור-היסטאָרישע נאַציע, מיט אַ פּרייער זעלבסטפאַרוואַלטונג. דאָס קעמערל פון זעלבסטפאַר-וואַלטונג דאַרף זיין אַ נאַציאָנאַלע יידישע קהלה, וואָס שליסט איין סיי רעד-ליניעזע יידן, סיי נישט רעליגיעזע. אַזאָ וועלטלעכע קהלה וועט זיין אַ מער ווירקזאַמער אינסטרומענט פון נאַציאָנאַלער פאַרייניקונג, ווי די אַלטע טראַדיציאָנעלע, וווּ ס'איז נישט קיין פּלאַץ פאַר דער פּריידענקערישער אינד-טעליגענץ. אַ פאַרבאַנד פון אויטאָנאָמע קהלות אין יעדן לאַנד און אַן „אַל-וועלטלעכער פאַרבאַנד פון יידישע קהלות“ דאַרפן ווערן די העכסטע זעלבסט-פאַרוואַלטונגס-אָרגאַנען פון יידישן פּאָלק אין די תּפוצות.

פאַרמולירנדיק זיין קאָנצעפּציע פון „אויטאָנאָמיע“, האָט ש. דובנאָוו נאָך נישט געוואָסט וועגן דעם נאָר וואָס דערשינענעם ווערק פון עסטרייכישן סאַציאַל-דעמאָקראַט רענער-שפּרינגער, דעם באַגרינדער פון דער טעאָריע פון „פּערסאָנאַלער אויטאָנאָמיע“ פאַר נישט-טעריטאָריעלע פּעלקער. „איך בין — שרייבט ש. דובנאָוו אין זיין „בוך פון מיין לעבן“ — זעלבסטשטענדיק געקומען צו דער ליזונג פון פּראַבלעם, וואָס איז שפּעטער, נאָך דער וועלט-מלחמה, געוואָרן פאַרמולירט גאַנץ פשוט: אויטאָנאָמיע פאַר נאַציאָנאַלע מינדרהייטן. זעלבסטפאַרשטענדלעך, ווי אַ פאַרבאַדינג פאַר אַזאַ סיסטעם דאַרף זיין די אינטערנאַציאָנאַלע אַנערקענונג, אַז דאָס יידישע פּאָלק איז אַ לעבעדיקע, אַלגעמלעכע נאַציע.“

אין דעם ווייטערדיקן „בריוו“ פּרוווט דער מחבר מער קאָנקרעטיווירן די אידייע פון נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע, ער ווידמעט זיין אַרטיקל די פּראָב-לעמען פון נאַציאָנאַלער דערציונג. ער ברענגט אַ רייע ביישפּילן פון דעם

לעבן פון מערב־איראָפּעאישן יידנטום און ווייזט אָן אויף דער טיפּער גייס־טיקער צעשפּאַלטנקייט פון די מענטשן, וואָס לויטן געבורט זענען זיי יידן, אָבער לויט זייער דערציונג און קולטור געהערן זיי צו אַן אַנדער פּאָלק. די דאָזיקע צעשפּאַלטנקייט איז געוואָרן באַזונדערס פּינלעך, ווען אין מערב־איראָפּע האָבן זיך געשטאַרקט די אַנטיסעמיטישע שטימונגען. דער מחבר פון די „בריוו“ זעט דעם אויסוועג פון דער אומנאַרמאַלער לאַגע אין דעם, אַז דער יונגער דור זאָל זיך פּילן יידיש נישט צוליב זיין בלוט, נאָר צוליב זיין קולטור, אַז ער זאָל דאָס מענטשלעכע אויפנעמען אין נאַציאָנאַלע פּאַר־מען. „די אַלטע שול“ — שרייבט ער — דער חדר, האָט דערצויגן נאָר אַ ייד. די נייע שול דרעזיט אַ באַדנלאָזן מענטשן; די מאַדערנע יידישע שול דאַרף דערציען גלייכצייטיק אַ ייד, אַ מענטש“. אַרויסגייענדיק פון דאָזיקן פּרינציפּ, האָט דובנאָוו פּאַרגעשלאָגן צו רעאָרגאַניזירן אויף אַ ראַדיקאַלן אופן דעם אַלטן חדר, אַריינפירן אין זיין פּראָגראַם אַלגעמיינע לימודים, און גלייכצייטיק רעפּאַרמירן, אין נאַציאָנאַלן גייסט, די פּראָגראַם פון די פּאַלקס־שולן. די פּראַגע וועגן דער אונטערריכטס־שפּראַך אין די יידישע שולן איז אין די „בריוו“ פון יענער צייט נאָך נישט געוואָרן באַרימט. שפעטער אָבער, נאָך דער רעוואָלוציע פון 1905, ווען די „בריוו“ זענען דערשינען אין בוך־פּאַרעם, האָט דער מחבר צוגעגעבן צום קאַפיטל פון נאַציאָנאַלער דערציונג די פּאַדערונג פון „גלייכבאַרעכטיקונג פאַר דער לעבעדיקער פּאַלקס־שפּראַך“.

זיינע אידיען וועגן נאַציאָנאַלער דערציונג האָט ש. דובנאָוו אַרויסגע־בראַכט אין דעם רעפּעראַט, וואָס ער האָט געהאַלטן אויף אַ פּאַרזאַמלונג פון „מפּיציה־השכלה“ אין מאי 1902. אַחד־העם האָט זיי אַרויסגעזאָגט וואָס דובנאָווס פּאַרשלאָגן און האָט אָנגעוויזן דערויף, אַז אַ שול, וואָס פרעמדט אָפּ דאָס קינד פון דער אייגענער קולטור איבט אויס אַ מאַראַליש־דעסטרוקט־טיווע ווירקונג. ביידע רעדעס זענען געווען געהאַלטן אין אַ רואיקן טאָן, זיי האָבן אָבער אַרויסגערופן אַ שטורעם אין דעם איבערגעפּולטן זאַל. די דע־באַטן האָבן אָנגענומען אַזאַ לייַדנשאַפּטלעכן כאַראַקטער, אַז דער פּאַרשטייער פון דער פּאָליציי האָט געשלאָסן די פּאַרזאַמלונג און נישט דערלאָזט אָפּצו־שטימען די רעזאָלוציעס.

די שאַרפּקייט פון דער אידיאָאישער פּאַלעמיק האָט דעם שרייבער אַרייַנגעבראַכט אין אַ געדריקטער שטימונג. ער האָט אָנגעהויבן צו צווייפלען אין דער ריכטיקייט פון אויסגעקליבענעם וועג. „מיט טרויער זע איך — שרייבט ער אין זיין טאָגבוך — אַז איך ווער אַרייַנגעצויגן אין געזעלשאַפּטלעכן קאַמף צום שאָדן פאַר מייע עיקרדיקע אַרבעטן. איך רוק כּסדר אָפּ אין אַ זייט מייע היסטאָרישע פּאַרשונגען צוליב פּובליציסטיק, און מיין פּובליציסטיק צוליב געזעלשאַפּטלעכער אַרבעט. מ'טאָר זיך נישט אַזוי צעברעקלען. דאָס

פארפלאכט דעם געדאנק, ניוועלירט די נשמה... אט נייט שוין דאס 22-טע
יאָר פון מיין ליטעראַרישער טעטיקייט און אַרבעט האָב איך נאָך אַ סך,
מער ווי אויף 25 יאָר."

קאפיטל פערצן

די געזעגענונג מיט אדעס

דער ליטערארישער קרייז, וואָס איז אויפגעקומען אין אָנהויב פון די 90-ער יאָרן און האָט זיך ביסלעכווייז פאַרגרעסערט מיט נייע מיטגלידער, איז געוואָרן דער קרן פון „נאַציאָנאַלן קאָמיטעט“, וועמענס פאַרזיצער ס'איז געווען ש. דובנאָוו. די זיצונגען פון קאָמיטעט פלעגן פאַרקומען אין זיין גרויסן קאַבינעט. אַ טייל פון די נייע מיטגלידער זענען מיט דער צייט גע-וואָרן באַפריינדעט מיט די דובנאָווס: דער ענערגישער מ. דיזענהאַף, דער שפּעטערדיקער מעיאָר פון תל-אביב, דער יונגער רב ח. טשערנאַוויץ (רב-צער) — אַ מענטש מיט אַ סך יידישן וויסן און מיט פּיאָסאַפּישער בילדונג. און ח. נ. ביאַליק, וואָס האָט נישט לאַנג געהאַט זיך באַזעצט אין אַדעס.

אויפן ערשטן קוק האָט ביאַליק געמאַכט אַן איינדרוק פון אַ פלעגמאַ-טיקער: אַ פעסדעגבויטער, מיט אַ קיילעכדיק פנים, אַ שווייגעוודיקער, פלעגט ער, געוויינלעך, בעת די פאַרזאַמלונגען זיך פאַרקלייבן ערגעץ אין אַ ווינקל און זיצן שטיל, פאַרטיפט אין געדאַנקען. זיינע לידער, וואָס האָבן זיך געדרוקט אין „השילוח“, האָבן געאַטעמט מיט אינעווייניקסטער קראַפט און טיפּער געדעמפּטער צאַרטקייט. ש. דובנאָוו, פלעגט מיט באַגייסטערונג לייע-נען ביאַליקס לידער; ער, דער נישט דערגאַנגענער פּאָעט, האָט אָפּגעשאַצט דעם אַריגינעלן טאַלאַנט פון יונגן פּאָעט נאָך איידער ער האָט דערקענט די אייגנאַרטיקייט פון זיין נאַטור. דער נייער מיטגליד פון אַדעסער ליטעראַרישן קרייז האָט זיך נישט אַרײַנגעפאַסט אין די איינגעשטעלטע נאָרמעס. להיפּוך צו זיינע עלטערע קאַלעגן, איז ביאַליק אין אָנהויב פון זיין ליטעראַרישער טעטיקייט נישט געווען קיין ביכער-מענטש; ער האָט נישט ליב געהאַט צו שמועסן אויף ליטעראַרישע טעמעס. מ'פלעגט וועגן אים דערציילן, אַז ער פלעגט שעהן לאַנג זיך שפּילן מיט אָפּגעריסענע קינדער אויף זיין פאַר-שטויבטן הויף, אַדער אָפּליגן האַלבע טעג אויפן שטיינערנעם ים-ברעג, אונטער די ברענענדיקע זון-שטראַלן. גייסטיק איז אים געווען אַמנאַענטסטן מענדעלע מו"ס, וואָס פלעגט אויך עקשנותדיק אונטערשטרייכן זיין באַזונג

דערן וועג; ביאליק און מענדעלע פלעגן אפטמאל צוזאמען אריינקומען צו די דובנאָוו.

אלס שטענדיקע טריבונע פון דעם קאָמיטעט איז געווען דער געזעל־שאַפטלעכער קלוב „ביעסיעדא“ (דער שמועס). די פּאַרלעזונגען און רעפּעראַטן פלעגן צוציען אַ גרויסן עולם; נישט זעלטן פלעגט אויך ש. דובנאָוו אַרויסטרעטן מיט לעקציעס, כאָטש בכלל גענומען האָט ער ליבער געהאַט דאָס געשריבענע וואָרט. זיינע אָנהענגער פלעגן זיך אויף אים באַקלאַנגן, וואָס ער איז נישט גערן צו פּאַרלאָזן זיין אַרבעטס־קאַבינעט, כדי אַרויסצו־טרעטן אויף אַ פּאַרלעזונג; דובנאָוו פלעגט צו זיי טענהן, אז ליטעראַרישע פּראָפּאגאַנדע נעמט אַרום אַ גרעסערע אוידיטאָריע, ווי די מינדלעכע.

דער „וואַסכאָד“ האָט געדרוקט די „בריוו“ וועגן אַלטן און נייעס יידנטום אָן שום באַמערקונגען, אָבער די באַציונג פון דער רעדאַקציע צו דער איינשטעלונג פון זייער מחבר איז פאַרבליבן נישט קלאָר. נישט איינ־מאַל האָט ש. דובנאָוו חשק געהאַט זיך דורכצושמועסן מיט די נייע רעדאַקטאָרן: ער איז געווען זיכער, אַז ס'וועט אים נישט שווער זיין צו געפינען אַ נעמיניזאָמע שפּראַך מיט זיי. איז ער פּרילינג 1902 אַרויסגעפאַרן קיין פעטערבורג.

אַ פּרישער ווינט האָט געבלאָזן פון דער נעוואַ, ווען ש. דובנאָוו איז אָנגעקומען אין דער צפונדיקער הויפטשטאָט. ס'איז געווען מאַי אַ ביזן השמשותדיקע טונקלקייט האָט איינגעהילט די שטאָט אין אַ בלוילעכן נעפל. כמעט 20 יאָר איז שוין פאַרביי פון יענער צייט, ווען דער יונגער טרוימער פלעגט וואַנדערן איבער די גראַניטענע ברעגעס, און זיך איינקוקן אין די וואַסער־טיפּענישן און אין די טיפּענישן פון זיין נשמה, וואָס האָט זיך גע־ריסן ערגעץ ווייט, האָט געזוכט נייע וועגן. איצט האָט איבער די פעטערבורג גער גאַסן געשפּרייזט אַ רייפּער מאַן פאַרטיפּט אין געדאַנקען. ער האָט שוין געפונען דעם זין פון זיין לעבן, די פאַרגאַנגענהייט האָט זיך פאַר אים אַנטפּלעקט און זיין לעבנסוועג איז געווען קלאָר און אָפּן, ווי די אין דער ווייט זיך ציענדיקע סטענגע פון דעם פעטערבורגער פּראָספעקט. נאָר אַן אומ־קלאָרע, אַ נישט אויסגעלעבטע בענקשאַפט פון אַמאָליקע יאָרן האָט אויפגע־מויכט פון די נשמה־טיפּענישן אין דעם דינעם נעפל פון דער ווייסער נאַכט... ש. דובנאָוו האָט אָבער געהאַט ווייניג צייט זיך אָפּצוגעבן מיט זכרונות פון אַמאָל, ער האָט געדאַרפט זיך טרעפן מיט מענטשן. דעם הודש וואָס ער איז געווען אין פעטערבורג האָט ער פאַרבראַכט אין שמועסן און וויכוחים מיט נייע און אַלטע באַקאַנטע. מיט נייגיר האָט ער זיך צוגעקוקט צום נייעם דור זשורנאַליסטן און געזעלשאַפטלעכע טוער, וואָס זענען אַרויס אויף דער אַרענע בעת זיין אָפּוועזנהייט. עס האָט זיך געוואָרפן אין די אויגן דער אונ־

טערשייד צווישן פעטערברג און אָדעס: אין דער הויפט־שטאָט איז דער אינטעלעקטועלער ניוואָ געווען העכער, די האַריוואָנטן ברייטער. ש. דובנאָוו האָט אָבער מיט באַדויערן פעסטגעשטעלט, אַז ביי די פעטערברוגער האָט געפעלט דער נאָווער ענטוויאָזם פון די אָדעסער געזעלשאַפטלעכע טוער. ער האָט זעלבן אָנגעטראָפן אין דער ליטעראַרישער משפּחה פאַרשמענדעניש פאַר זיינע אָנשוואַונגען. דער הויפט־רעדאַקטאָר פון וואַסכאָד ל. סעוו, אַ מענטש מיט אַ גרויסער פּילאָזאָפּישער ערוואַציע, האָט קאָמענטאַריש אָפּגע־וואָרפן די נאַציאָנאַלע פּראָגראַם סיי פאַר דער שול, סיי פאַר אַנדערע גע־ביטן פון קולטור־לעבן. זיין אידעאָל, וואָס האָט זיך פאַרמירט אונטערן איינפלוס פון הערמאַן קאַהען, איז געווען אַ מין אידעאָלישער סינקרעטיזם, — דאָס אָרגאַנישע צונויפגיין זיך פון דער רוסישער און יידישער קולטור. די אַנדערע מיטגלידער פון דער רעדאַקציע־קאָלעגיע זענען געווען מער נאַ־ציאָנאַל געשטימט, אָבער זייער באַציונג צו דער אידעאָלאָגיע פון די „בריוו“ וואַלט מען געקענט כאַראַקטעריזירן ווי אַ מין „פּריינדלעכע נייטראַליטעט“. די רעדאַקציע האָט געגעבן אַ מעגלעכקייט דעם אָדעסער „קולטור־קעמפּער“ צו אַנטוויקלען זיין קאַנצעפּציע, אַליין אָבער האָט זי זיך נישט געוואַלט אַרויסזאָגן וועגן קאַמפּ פאַר נאַציאָנאַלער דערציונג. דאָס אַרטיקל, וואָס ש. דובנאָוו האָט געשריבן אין יענער צייט, בעת די היציקע שטרייטן מיט דער רעדאַקציע, („וואַסכאָד“ נר. 3-6 1902) צייכנט זיך אויס מיט אַ באַזונדער ליידנשאַפטלעכן טאָן. „פון איצט אָן — שרייבט דער מחבר — איז נאַציאָ־נאַלע דערציונג דער קאַמפּ־פאַראַל, דער קען־צייכן, לויט וועלכן מ'וועט דערקענען די ריכטונג פון יעדער גרופּע... ביי קיין שום פאַלק אויף דער וועלט טרעפן מיר נישט אַזאַ משונהדיקע דערשיינונג, אַז... זיין אייגענע אינטעליגענץ זאָל אַנטקעגנשטעלן דאָס אַלמענטשלעכע דעם נאַציאָנאַלן...“ די לייענער, וואָס האָבן אויסגעדריקט זייער אומצופרידנקייט מיט דער באַ־צייכענונג „נאַציאָנאַלע אינטעליגענץ“ האָט ער געענטפּערט: „בל־זמן עס עקזיסטירט אַסימילאַציע, דאַרף עקזיסטירן נאַציאָנאַליזאַציע“.

נישט געקוקט אויף די פּרינציפּיעלע חילוקי־דעות, האָבן זיך צווישן ש. דובנאָוו און די רעדאַקטאָרן פון „וואַסכאָד“ איינגעשטעלט פּריינדלעכע באַציונגען. די רעדאַקציע האָט באַשלאָסן אַרויסצוגעבן דובנאָווס דרייבענדיקע געשיכטע, ווי אַ בילאָגע צום „וואַסכאָד“. פאַר דובנאָוו איז דאָס גע־ווען אַ גרויסע פאַרלייכטערונג: ער איז פטור געוואָרן פון די זאָרגן פון אַ פאַרלעגער און פון די אַמפּערייען מיטן צענזאָר. ער האָט אָבער פאַרשטאַ־נען, אַז וווינענדיק אין ווייטן אָדעס, וועט ער נישט קענען אַכטונג געבן אויפן דרוקן זיין גרויס ווערק. עס האָט ווידער דערוואַכט אין אים דער אַלטער דראַנג צו באַזעצן זיך אין דער צפונדיקער הויפט־שטאָט. די ליטע־

ראַרזישע פֿלענער זענען זיך צונויפגעפאלן מיט די פאמיליע-פלענער: די טעכטער, וואָס האָבן געהאַט געענדיקט די גימנאזיע, האָבן געטרוימט וועגן אָנקומען אין פעטערבורגער אוניווערזיטעט. ש. דובנאָוו האָט אָבער נישט געוואָלט ווידער אָנהייבן די דערנידערנדיקע השתדלותן וועגן וווינרעכט. האָט ער אָנגעהויבן טראַכטן וועגן באַזעצן זיך אין ווילנע, נעענטער צו דער הויפטשטאָט. די אָדעסער געזעלשאַפטלעכע צאָנקערייען האָבן אים שטאַרק פאַרמאַטערט, אַלץ אָפטער האָט ער געטראַכט, אַז אין אַ נייער סביבה וועט אים זיין לייכטער אינגאַנצן זיך אָפּגעבן דער וויסנשאַפטלעכער אַרבעט. די ווירקלעכקייט האָט צעשטערט די דאָזיקע אילוזיעס: דווקא אין ירושלים דליטאָ איו אים אויסגעקומען איבערצולעבן די שטורמישע צייט פון דער רעוואַ-
לוציע אין 1905.

צוריקקומענדיק קיין אָדעס, איז ש. דובנאָוו באַלד אַרײַן אין זיין גע-
וויינלעכער אַטמאָספּער. אין זיין וווינונג, אין שטילן געסל ביים ים, פֿלעגן
כסדר אַרײַנקומען באַזוכער, כּדי זיך דורכצושמועסן וועגן די פּראַגן, וואָס
זענען געווען באַהאַנדלט אין די לעצטע „בריוו“. נאָר אומגעריכט האָט זיך
באוויזן אַ כּוואַטססער יונגערמאַן, וואָס האָט זיך גערופן יו. וואָלין; ער האָט
זיך פֿאַרגעשטעלט אַלס פֿאַרטרעטער פון דער „יידישער אומאַפהענגיקער אַר-
בעטער-פֿאַרטיי“*, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן אין מינסק. וואָלין האָט
אין אָדעס געפרוווט אָנקניפּן פֿאַרבינדונגען מיטן „נאַציאָנאַלן קאָמיטעט“,
ער האָט אָבער געליטן אַ פּיאַסקאַ: ווען דער קאָמיטעט איז געוואָר געוואָרן
וועגן אמתן באַראַקטער פון וואָלינס טעטיקייט, האָט ער נישט געוואָלט
האָבן מיט אים קיין שום מגע-משאַ. וואָלינס אויסרעכענונגען אויף דובנאָוו
הילף האָבן ערות-געזאַגט וועגן זיין פֿאַליטישער נאַיווקייט: כאַטש ער האָט
נאָך נישט געוויסט וועגן וואָלינס הינטערקוליסן פֿאַרבינדונגען, האָט דובנאָוו
קאַטעגאָריש אָפּגעוואָרפּן דעם פּראַגראַם, וואָס האָט אַרויסגערוקט אויפן
ערשטן אָרט דעם עקאָנאָמישן קאַמף, פֿאַרן פֿאַליטישן.

דער ווייטערדיקער „בריוו“ („וואַסכאָד“ נר. 11-12 1902) א. נ. וועגן
דער צעטומלער אינטעליגענץ איז געווען אַן ענטפּער אויף דעם אַרטיקל
פון איינעם אַ באַקאַנטן אָדעסער געזעלשאַפטלעכן טוער, מ. מרגלית, וועגן
דער נאַציאָנאַלער פּראַגע. מרגלית האָט דערמאַנט דובנאָוו וועגן זיינע
„יונגט-זינד“ — זיינע אַרטיקלען פון דעם בונטאַריש-פּרייענקערישן פּע-

(* דער דאָזיקער נאָמען האָט געקלינגען איראָניש: די „אומאַפהענגיקע“
זענען געווען פּולשטענדיק אָפהענגיק פון באַווסטן „אַכראַנע“-שעף זובאַ-
טאַוו, וואָס האָט מיט זייער הילף געשטרעבט צו ליקווידירן די אַלץ וואַקסנ-
דיקע יידישע אַרבעטער-באַוועגונג.

ריאָד. דערױף האָט אים דער שרייבער געענטפערט מיט אַ ציטאַט פון װיק-טאָר הוגאַן: „דער האַרױזאָנט איז געװאָרן אַן אַנדערער, מאַרקױ, אָבער נישט די נשמה, די אױגן זענען פאַרבליבן די זעלבע, נאָר זיי זען אַן אַנדער הימל.“ אין משך פון דעם לעצטן װינטער, אין אָדעס, האָט ש. דובנאָוו אינעם טענסיוו געאַרבעט איבער דער „געשיכטע“. דער היסטאָריקער איז געװען זייער צופרידן, װען זיין עסיי „װאָס איז אַזױנס ייִדישע געשיכטע“ איז דער-שינען אין אַמעריקע, אין דער איבערזעצונג פון הענריעטע סװאַלד (*). באַלד אָבער האָבן זיך אָנגערױקט טרױעריקע געדאַנקען: שױן לאַנג האָט ער גע-טראַכט װעגן איבעראַרבעטן און אַרױסגעבן אין בראַשױ-פּאַרעם דעם דאָ-זיקן עסיי אין װעלכן ער האָט אַרױנגעלייגט אַזױ פיל נשמה-פּיער, אָבער ביז היינט האָט ער נישט געהאַט קיין מעגלעכקױט דאָס דורכצופירן. אין טאַג בוך פון מערץ 1903, פאַרצױכנט ער טרױעריק: „די כוחות גייען אַװעק, דאָס לעבן פאַרגױט, און אַלץ אָפטער מאַכסטו דעם חשבון: װיפֿל נאָך איז דיר געבליבן צו לעבן? די װיכטיקסטע אַרבעטן װערן אָפּגעלייגט אױף צענדליקער יאָרן.“

אַנהייב פּרילינג האָט ש. דובנאָוו באַשלאָסן צו באַזוכן װילנע, כדי צוגרייטן דאָס אַריבערפּאַרן אַהין. אָבער אומגעריכט איז אָנגעקומען די שרעקלעכע ידיעה װעגן בלוטיקן פּאַגראַם אין קישעניעװ. דאָס האָט פאַרריקט אין שאַטן אַלע פּערזענלעכע ענינים.

דעם 7-טן אַפּריל איז אין קלוב „ביעסיעדא“ זיך צוגעװענעקומען אַ גרױ-סער עולם צו הערן דעם יונגן ציוניסטישן טוער װלאַדימיר זשאַבאָטנינסקי. אַ טאַלאַנטפולער זשורנאַליסט, װאָס איז ערשט נישט לאַנג געװאָרן אַ הױ-סער אָנהענגער פון הערצלען, האָט ער אין זיין רעדע געשילדערט די יידן אין גלות װי אַ פּאָלק — אַ שאַטן, װאָס בלאַנדזשעט איבער די שליאַכן פון דער װעלט, אַרױסרופּנדיק אַנטיפּאַטיע און שרעק מצד די אַרומיקע; די דאָ-זיקע געפילן װעלן פאַרשווינדן, האָט ער פאַרזיכערט — נאָר דעמאָלט, װען יידן װעלן װערן אַ נאָרמאַל פּאָלק — אַ פּאָלק מיט אַן אױגענער טעריטאָריע מיט אַ שװער געפיל האָט ש. דובנאָוו זיך צוגעהערט צו די פּלאַטיקע טיראַ-דעם פון רעדנער און! געטראַכט האָט ער ביי זיך: דאַרף מען אַ סך כדי אָנצו-פילן די ייִדישע אױנטעליגענץ מיט שרעק פאַרן אױגענעם נאַציאָנאַלן שאַטן? בעתן איבעררייס האָט ער אױנזאַם אַרומגעשפּאַנט איבערן ברייטן פּאַיע, און פּלוצלונג האָט ער דערהערט אױפּגערענטע קולות און אַ ביטער געװױן: דאָס האָבן די פּליטים פון נאַענטן קישעניעװ, װאָס האָבן זיך געראַטעװעט פון דער שחיטה, געבראַכט די אױב-בשורה װעגן שװידערלעכן פּאַגראַם.

* (Jewish History, an Essay in the Philosophy of History. Philadelphia)

באלד זענען אָנגעקומען פרטים וועגן דער שרעקלעכער טראַגעדיע: אין משך פון דריי טעג האָט אין קישעניעוו געבושעוועט דער כלוטיקער פּאָגראַם, די פּאָליציי האָט נישט געשמערט די פּאָגראַממטשיקעס און ערטערווייז — אפילו זיך אליין באַטייליקט אין דער שחיטה, וואָס איז געווען אינספּירירט פון אויבן און דורכגעפירט פון אונטערוועלט־עלעמענטן. די איינצלעהייטן, דערציילט פון די פּליטים, האָבן געמאַכט פּירן דאָס בלוט אין די אָדערן. די קישעניעווער טראַגעדיע האָט, אויף אַ צייט, אָפּגערוקט אין אַ זייט אלע אַנדערע פּראָבלעמען פון דער יידישער געזעלשאַפּטלעכקייט. ווען מ'איז דער־נאָך געקומען צו זיך, האָבן אלע געפילט די באַדערפּעניש צו רעאַגירן אויף די שוידערלעכע געשעענישן. פּאַר אלעמען איז געווען קלאַר, אַז קורס־כּל דאַרף מען אינפּאַרמירן די ברייטע וועלט. ש. דובנאָוו האָט פּאַרגעלייגט צו שאַפּן אַן אינפּאַרמאַציע־ביוראָ, וואָס זאָל זיך פּאַרנעמען מיט זאַמלען די מאַטעריאַלן וועגן דער טראַגעדיע און זיי פּאַרעפּנטלעכן אין אויסלאַנד. דער דאָזיקער פּלאַן איז געוואָרן אָנגענומען. ח. נ. ביאַליק איז געוואָרן דעלעגירט קיין קישעניעוו. ער האָט פון דאָרט געבראַכט נישט בלויז אַ רייכן אינפּאַרמאַציע־מאַטעריאַל, וואָס איז באלד געוואָרן באַאַרבעט און איבערגעשיקט קיין אויסלאַנד, נאָר אויך די שוידערלעכע בילדער פאַר זיין באַרימט־געוואָנדענער „בעיר ההריגה“, אַ פּאָעמע אָנגעפילט מיט צער און צאַרן, מיט ברע־גענדיקן ביזן.

דער קישעניעווער פּאָגראַם האָט אין דער יידישער געזעלשאַפּט געשאַפּן אַן אַטמאָספּער פון אומרו, איבערן גאַנצן יידישן תּחום־המושּב איז געהאַנגען די שרעק פאַר פּאָגראַמען. די מער אַקטיווע עלעמענטן פון דער יידישער געזעלשאַפּט האָבן געהאַלטן, אַז עס מוז געשאַפּן ווערן אַן אָרגאַניזאַציע פאַר זעלבסטפּאַרטידיקונג. די אָדעסער שרייבער־גרופּע האָט אויסגעאַרבעט אַ טעקסט פון אַן אויפּרוף צו דער יידישער באַפּעלקערונג, וואָס רופּט צו שטעלן אַ באַוואָפּנטן ווידערשטאַנד די פּאָגראַממטשיקעס. דער דאָזיקער אויפּרוף, אָנגעשריבן דורך אַחיד־העמען אויף העברעאיש (צוליב קאָנספּיראַטיווע טעמים), איז נאָמען פון אַן אַנאַנימער „גרופּע שרייבער“, איז געוואָרן פּאַנאַדערנגעשיקט צו די אָפיציעלע פּאַרשטייער פון די יידישע קהלות. צו די ברייטע קרייזן איז דער אויפּרוף נישט דערנאָנגען. די אָרגאַניזאַציעס פאַר זעלבסטפּאַרטידיקונג וואָס זענען אינגיכן אויפּגעקומען אין אַ רייע שטעט, זענען געבוירן געוואָרן נישט אין די קאַבינעטן פון די שרייבער, נאָר אין דער פּאָלקס־מאַסע, געשאַפּן דורך דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג, זיי זענען געוואָרן אַ טייל פון דעם רעוואָלוציאָנערן קאַמף.

נאָך דעם־ווי די אויפּרעגונג, אַרויסגערופן דורכן קישעניעווער פּאָגראַם האָט זיך איינגעשטילט, איז ש. דובנאָוו אַריבערגעפאַרן קיין ווילנע.

דאָרט האָט זיך דער היסטאָריקער פּאַרטיפּט אין דעם האַלכ־הוישך פון די מיטלאַלטערלעכע קרומע געסלעך און אלטע בתי־מדרשים. אין זיין נשמה האָט אויפגעוואַכט די בענקשאַפט נאָך ליטעראַרישער אַרבעט. ער האָט גע־טראַכט: ווי ווונדערלעך וועט עס זיין מחיי־מתיים צו זיין דעם עבר אין אַ סביבה, ווי יעדער שטיין דערציילט וועגן אַמאָל... אָבער דער אַרום האָט גע־לעבט מיטן הוינט. די ייִדישע געזעלשאַפט איז געווען טיף דערשיטערט: באַ־זונדערס גרויס איז געווען דער אויפברויז ביי דער יונגט. דובנאָוו איז אויסגעקומען צו פירן לאַנגע שמועסן מיט מענטשן פון פאַרשידענע ריכ־טונגען; אייניקע האָבן געזען דעם אויסוועג אין אָרגאַניזירטער עמיגראַציע. אַנדערע — אין פאַרשטאַרטן קאַמף קעגן דער צאָרישער רעגירונג. דוב־נאָוו אַליין האָט געמאַכט אַ פרוּוו צו פאַרמולירן די ברויזנדיקע אין אים געפילן אין אַרטיקל „וואַסכאָד“ געהאַט אַ שאַרפן קאָנפליקט מיט דער צענזור. נאָך קיינמאָל אין די לאַנגע יאָרן פון זיין ליטעראַרישער טעטיקייט, איז ש. דובנאָוו נישט געווען אַזוי אויפגעבראַכט צוליב דעם קאָנטראָל פון די טעמפע, „טשינאָוויניקעס“, ווי אין יענע טעג ווען זיינע שורות האָבן גע־אַטעמט מיט אַזאַ ביטערן ווייטיק.

דאָס אַרטיקל האָט זיך אָנגעהויבן מיט די ווערטער: „מיר האָבן ווי־דער איבערגעלעבט געשעענישן, וואָס באַווייזן, אַז די געשיכטע באַוועגט זיך מער רונדאַרטיק ווי אין אַ גלייכער ריכטונג. איצט האָט די ייִדישע מאַטריאַלאָגיק פאַרענדיקט דעם אומקרייז — פון דער אומאַנער שחיטה ביזן קישעניווער פּאָגראַם, פון 1768 ביז 1903. מיט צוויי און צוואַנציק יאָר צוריק האָבן מיר, די דאָגמאַטיקער פון גראַדליניקן פּראָגרעס, צום ערשטן מאל דערזען, מיט שרעק און פאַרווונדערונג, אַז די „גלייכע“ ליניע פון דער נייער ייִדישער געשיכטע האָט זיך פּלוצלונג שאַרף פאַרבויגן און איז אַוועק אין דער ריכטונג, וואָס ברענגט אונדז צום אויסנאַנגיפונקט, צום פינצטערן עבר. איצט האָט זיך דער קרייז געשלאָסן, דער סוף איז זיך צו־נויפגעקומען מיטן אויסנאַנגיפונקט... אָבער, עס זעט אויס, אַז צום דאָזיקן קלאַפּ זענען מיר איצט, אין פּסיכאָלאָגישן זין, מער צוגעגרייט... די פאַר־גאַנגענע צוואַנציק יאָר האָבן אונדז געגעבן אַ שטאַלצן לאָזונג: נאַציאָנאַלע זעלבסט־הילף...“ לויט דער מיינונג פון מחבר דאָרף די דאָזיקע זעלבסט־הילף גיין אין צוויי ריכטונגען קאַמף פאַר בירגערלעכע און נאַציאָנאַל־קול־טורעלע רעכט אין אַלע לענדער, ווי יידן לעבן, און דאָס שאַפן פון אַ נייעם ייִדישן צענטער דורך אָרגאַניזירטער מאַסן־עמיגראַציע קיין אַמעריקע.

צוליב דער צענזור האָט דאָס אַרטיקל געמוזט שטאַרק געקירצט ווערן. מיט צוויי יאָר שפּעטער האָט דובנאָוו זיך ווידער אומגעקערט צו דער טעמע

וועגן זעלבסטהילף און זעלבסטפארטיידיקונג — אין זיין הקדמה צו דער דייטשישער אויסגאבע פון די „בריוו“ וואָס איז דערשינען אין דער איבער-זעצונג פון ד"ר פרידלענדער. („די גרונדלאגן פון נאציאָנאַלן יידנטום“, בער-לין, יידישער פּאַרלאַג).

די צעשיידונג מיט אַדעס איז פאַרגעקומען אין מיטן זומער. דובנאָוו האָט געשפּרייזט איבערן פאַרק, ביים ים-ברעג, האָט זיך געזעגנט מיט די אַלע ערטער, וווּ ער האָט אזוי פיל איבערגעטראַכט אין די שעהן פון איינ-זאַמקייט. מיט זיינע פריינד האָט דער שרייבער געהאַט בדעה זיך צו גע-זעגענען אויף אַן אינטימען אופן, ער האָט אָבער געמוזט נאָכקומען זייערע בקשות: אויפן געזעגענונגס-אָונט זענען געווען העכער דרייסיק מענטשן. אין „דאָס בוך פון מיין לעבן“ דערציילט ער וועגן דאָזיקן אָונט: „אין די רעדעס האָבן זיך געפילט דער אומעט פון צעשיידונג, באַזונדערס אין מענדע-לעס ווערטער... ער האָט גערעדט וועגן די ערשטע יאָרן פון אונדזער גע-מיינזאַם לעבן אין אַדעס, ווען אַנשטאַט אָפיציעלע „זיצונגען“ מיט... די שטורמישע וויכוחים, האָבן מיר געפירט שטילע פריינדלעכע שמועסן וועגן העכערע פּראָבלעמען פון לעבן און פון ליטעראַטור. אין אַנדערע רעדעס האָט געקלונגען אַ שטילער פאַרווורף, וואָס איך פאַרלאָז אַדעס אין סאַמע ברען פון קאַמף. אַ שטאַרק צערודערטער האָב איך אין מיין ענטפער אויפ-געקלערט, אז... אונדזער געזעלשאַפטלעך לעבן איז אַריינגעטרעטן אין אַ זאַנע פון שטורעמס. איך אַליין בין פאַרכאַפט פון דאָזיקן קאַמף, איך האָב אָבער אַן אַנדער התחייבות לגבי מיין פאַלק, די התחייבות פון אַ היסטאָרי-קער, און דעריבער גיי איך אַוועק אין אַ מער רואיזן האַפן.“

מיט צוויי טעג שפעטער האָט דובנאָוו מיט זיין פרוי פאַרלאָזט אַדעס. זיצנדיק אין וואַגאַן-קופע, האָבן זיי זיך פאַרטיפט אין זכרונות; זיי האָבן זיך דערמאַנט יענעם האַרבסטיקן אָונט ווען זיי זענען אָנגעקומען קיין אַדעס מיט קליינע קינדער. די דרייצן יאָר, וואָס זיי האָבן דאָרטן פאַרבראַכט האָבן געלאָזט טיפע שפורן: דובנאָוו איז פאַר דער צייט גרוי געוואָרן, און די גע-דיכטע נעץ פון קנייטשן אויפן פנים פון זיין לעבנס-באַגלייטערין האָט דער-ציילט וועגן אַ שווער לעבן. און דאָך האָט זיי ביידע באַנג געטאָן זיך צו שידון מיט דער שטאַט, וווּ עס איז פאַרבליבן אַ שטיק פון זייער נשמה. שפעטער, ווען דובנאָוו האָט אונטערגעפירט דעם סך-הכל פון אַדעסער פּע-ריאָד, האָט ער געשריבן: „מיר האָבן דורכגעלעבט אַ סך שווערע מאַמענטן. אָבער אויך גוטע און ליכטיקע. דער אַדעסער פּעריאָד איז געווען די הייסע זומער-צייט פון מיין לעבן. צום האַרבסט איז נאָך ווייט, אָבער די בעסטע יאָרן האָב איך שוין הינטער זיך. די משפּחה-נעסט טראַגט זיך איבער אויף אַ ניי אַרט, וווּ זי וועט שוין נישט זיין קיין פולע ווייל ביי די פיינלעך זע-“

דאָס לעבן און שאַפן פון שמעון דובנאָוו

נען אויסגעוואַקסן די פליגעלעך און זיי זענען גרייט זיך צעפליען אין פאַר-
שידענע זייטן... און איך האָב פאַרלאָזט דעם זוניקן דרום, דעם וואַרעמען
ים, מיינע פריינד און מיטקעמפער... זוכנדיק רו פאַר דער אויסגעמוטשע-
טער נשמה און שטילקייט פאַר מיין וויסנשאַפטלעכער אַרבעט, האָב איך
געביטן דאָס אָרט; לידער איז נישט פון מיר געווענדט צו ביטן די צייט,
און די אַנקומענדיקע יאָרן פון מיין לעבן פאַלן זיך צונויף מיט אַ תקופה
פון סאַציאלע שטורעמס..."

פּאַרטיי פּאַרטיי פּאַרטיי

אין ירושלים דליטע

פון באלקאן פון דובנאווס נייער וווינונג האָט זיך געפנט אן אויס-
בליק אויף די דעכער פון די נידעריקע הייזלעך און די גלאַקסן-טורעמס פון
מיטלאַלטערלעכע קלויסטערס. ווייט אויפן האַריזאָנט האָבן גרינע וועלדער
מיט אַ רינג אַרומגענומען די אַלטע שטאָט. די ברייטע גאַס האָט זיך שיפועדיק
אַראָפּגעלאָזט צום טומלדיקן און שמוציקן האַנדלס-צענטער, די צווייטע זייט
האָט זיך אָנגעשפּאַרט אין אַ שמעקעדיקן, גרינעם סאַסנע-וואַלד.

ווען דער סטאַלער האָט גענומען צופאַסן די הויכע פּאַליצעס צו די
ווענט פון קאַבינעט, האָט ש. דובנאָוו געטראַכט וועגן לאַנגע יאָרן פון אַר-
בעט ביי זיין שרייב-טיש. מיט דער צייט איז די משפּחה-נעסט געוואָרן אַלץ
פּוסטער: די עלטערע טאַכטער איז אַרויסגעפאַרן קיין פעטערבורג, אין אונז-
ווערויטעט, די יונגערע — אין דער נאָענטער פּראָוויניץ-שטאָט, צו פאַרענדיקן
די גימנאַזיע. „דאָס איז געווען — שרייבט דובנאָוו אין „דאָס בוך פון מיין
לעבן“ — דער ערשטער פּאַל פון צעשידונג אין אונדזער פּאַמיליע, אַ פריי-
דיקער פאַר דער יוגנט, אָבער אַן אומעטיקער פאַר די עלטערן. עס האָט זיך
געפילט... אַז דער שטאַרקער אָרנאַניזם צעשיט זיך, עס רייסט זיך די קייט
פון דורות“...

דער אומעט, וואָס פילט זיך אין די זייטלעך פון דובנאָווס טאַגבוך
פאַר יענער צייט, האָט זיך גענומען נישט נאָר דערפון, וואָס די פייגל האָבן
אָנגעהויבן צו פאַרלאָזן די נעסט. ווען די עלטערע טאַכטער איז אָנגענומען
געוואָרן אויף די העכערע פּרויען-קורסן אין פעטערבורג, וווּ די צאָל יידישע
סטודענטקעס איז געווען באַגרעניצט, איז עס געווען אַ גליקלעכער פּאַל; מער
פאַר אַלעמען אין דער משפּחה האָט זיך געפרייט דער פּאַטער, פאַר וועמען
העכערע בילדונג איז געווען אין די יונגע יאָרן אַן אומדערגרייכבאַרער טרוים.
אָבער די פרייד איז געווען אויסגעמישט מיט אַ שטילן אומעט, וואָס האָט
דיקטירט ש. דובנאָוו די ווערטער — „עס רייסט זיך די קייט פון דורות.“
נישט די פיזישע, נאָר די גייסטיקע צעשידונג מיט די קינדער, וואָס גייען

אוועק אין זייער אייגן, אומפארשטענדלעך לעבן, האָט באַאומראַויקט דעם שרייבער, וואָס האָט געטרוימט וועגן אידיאישער איינשטימיקייט אין די ראַ-מען פון זיין אייגענער משפּחה און וועגן האַרמאָנישן צוזאַמענלעבן צווישן עלטערן און יונגערן יידישן דור.

ש. דובנאָווס יוגנט איז פאַרביי אין קאַמף מיט דעם עלטערן דור, מיט די טרעגער פון דער טראַדיציע. ווען נאָך דעם פעריאָד פון פּריידענקערנישן אַנטיסעמיטן איז ער געקומען צום נאַציאָנאַל־הומאַניסטישן סינטעז, האָט ער געגלויבט, אַז זיין נייע קאָנצעפּציע וועט זיין אָננעמבאַר פאַר דער יוגנט. „מיר זענען געווען זיכער — שרייבט ער אין זיינע זכרונות — אַז דער נייער דור וועט אָננעמען אונדזער... אין פּיין געבוירענעם סינטעז, ווי אַ באַזע פאַר דער ווייטערדיקער אַנטוויקלונג פון זיין וועלט־אַנשווינג.“ אָבער דער אָביעקטיוויזם פון דעם היסטאָריקער, וואָס איז געוויינט נאָכצופאַלגן דעם קאַמף פון אידיען אינם גאַנג פון דורות, האָט פאַרלאָזט דעם שרייבער, ווען ער אַליין האָט זיך געפונען אין לאַגער פון די „פאַטערס“. ש. דובנאָוו איז געווען אַ ראַציאָנאַליסט בלויז אין טעאָריע; אין רעאַלן לעבן האָט ער זיך שטענדיק געלאָזט פירן פון געפיל. און דערפאַר איז ער געווען ביטער אַנטוישט, ווען ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דער איינגארטיקער געשמעלץ פון אינדיווידואַליזם מיט גייסטיקן נאַציאָנאַליזם, אַ געשמעלץ וואָס איז אויפֿ-געקומען אויף די בוידימ־שטיבלעך ביי די משכילים, איז נישט ביכולת צו פאַרענטפערן די פּראַבלעמען פון דעם נייעם דור, וואָס איז לויטן רצון פון דער געשיכטע אַריינגעשליידערט געוואָרן אין די סאַמע געדיכטענישן פון מאַסן־באַוועגונגען.

אין ווילנע, אין אַלטן צענטער פון יידישער קולטור, איז די געזעלשאַפֿט־לעכע דיפערענצירונג געווען שאַרפער, ווי אין אַדעס. ש. דובנאָוו האָט מיט אינטערעס זיך צוגעקוקט צו די נייע שטרעמונגען און נייע מענטשן. ס'איז אים געווען צום האַרצן דער פאַרשלאַג פון אייניקע פאַרשטייער פון דער אַרטיקער בונדישער אָרגאַניזאַציע צו באַטראַכטן געמיינזאַם אַ רייע אידעאָ-לאַגישע שטרייט־פּראַגן. דער שמועס איז פאַרגעקומען ביי דובנאָוו, אין דער אָנוועזנהייט פון אַהר־העמען, וואָס איז גראַד דאָן געווען צוגאַסט ביי די דובנאָווס. אין זיינע זכרונות דערציילט דער שרייבער וועגן זיין ערשטער באַגעגעניש מיט די טוער פון רעוואָלוציאָנערן אונטערערד: „אין באַשטימטן אָונט... זענען איינציקווייז אַריינגעקומען אין מיין קאַבינעט פיר אַדער פינף מאָן; זיי האָבן זיך פאַרגעשטעלט מיט קאָנספּיראַטיווע נעמען...“ אַיך האָב

* צווישן די בונדיסטן זענען בלייבן געווען ש. גאַזשאַנסקי־לנו און וו. אייזענשטאַט־יודין.

פריינדלעך אויפגענומען די געהוימיספולע געסט. זייערע אינטעליגענטע בלאַסע פנימער, אויף וועלכע ס'איז געלעגן דער חותם פון פאָליטישער מאַר- מירערשאַפט, זענען מיר געווען זייער סימפאטיש. מיר האָבן געפירט אַ רואיקן שמועס. אַחד-העם האָט, כמעט, זיך נישט באַמיליקט אין געשפרעך, ער האָט נאָר אויפגערוקזאָם זיך צוגעהערט און אַ סך גערויכערט. ער האָט לכתחילה געהאַלטן, אַז קיין שום פאַרשטענדיקונג איז נישט מעגלעך, און אויך די בונדיסטן האָבן, הפנים, נישט געלייגט קיין גרויסע האָפנונגען אויף אַ פאַרשטענדיקונג מיט אים. צום סוף האָבן איך פאַרמולירט אונדזערע מיר- נונג-פאַרשיידנהייטן אין צוויי עיקר-פונקטן: ווי אַ היסטאָריקער, בין איך אַ קעגנער פון היסטאָרישן מאַטעריאַליזם, וואָס שטייט אין שאַרפער סתירה אַ מיט דער יידישער געשיכטע; און ווי אַ פובליציסט בין איך איבערצייגט, אַז אַ פאַרשאַרפטער קלאַסן-קאַמף ביי יידן שטערט דעם נאַציאָנאַלן קאַמף אין אַ מאַמענט, ווען דאָס גאַנצע פּאָלק ווערט אָנגעגריפן און דאַרף זיך פאַר- טידיקן קעגן אַלגעמיינעם פיינט. עס איז געווען קלאַר, אַז מיר וועלן נישט קומען צו קיין הסכּם. מיר זענען זיך פאַנאָדערנענאַנגען פרידלעך, נאָך דעם ווי מיר האָבן פאַרמולירט אונדזערע חילוקי-דעות, דערווייל נאָר די טעאָ- רעטישע."

אין צוויי טעג אַרום נאָך דער דאָזיקער באַגעגעניש זענען פאַרגעקומען געשעענישן, וואָס זענען געווען ווי אַ קאַמענטאַר צו געוויסע מאַמענטן פון שמועס. עס איז אויסגעבראַכן אַ פּאָגראַם אין האָמעל, אין אַ שטאָט מיט אַ גרויסער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג. דאָס איז אָבער נישט געווען אַ נייער קישעניעוו: די פּאָגראַממשיטיקעס האָבן זיך אָנגעשטויסן אויף אַ באַוואָפּנטן ווידערשטאַנד פון דער אַרבעטער-זעלבסטשוץ. די מענטשן, וועמען דובנאָוו האָט פאַרגעוואָרפן, אַז זיי זענען אָפּגעריסן פון פּאָלק, האָבן אין אַ שווערן מאָ- מענט באַוויזן, אַז זיי זענען די סאַמע הרייסטע קעמפער פאַר דער פּאָלקס-זאַך. די געשעענישן אין האָמעל האָבן אין דובנאָוו נשמה געעפנט אַן אַל- טע ווונד. די פאַרצייכענונג אין טאָגבוך פאַר יענער צייט כאַראַקטעריזירט זיין צערודערטן געמיט-צושטאַנד: „נישטאָ קיין רו. די אַרבעט פאַלט פון די הענט. עס ווילט זיך שרייען פון ווייטיק, אַנטפלעקן דעם אָפּגרונט פון רשעות — איז ווי קען מען זיך פאַרנעמען מיט רואיקער וויסנשאַפטלעכער אַרבעט! די נשמה איז צעפּייניקט... ס'איז אין ווילנע פונקט אזוי ווי אין אַדעס. מ'קען נישט אַנטלויפן פון אַלגעמיינעם אומגליק"... אין די קאַפיט- לען פון דער „אַלגעמיינער יידישער געשיכטע", וואָס זענען געשריבן געוואָרן אין יענע טעג, האָבן זיך, אין אַ געוויסער מאָס, אָפּגעשפּיגלט די דעמאָלטיקע איבערלעבונגען פון דעם מחבר. באַשרייבנדיק דעם פּאָגראַם אין אַלעק- סאַנדריע, האָט דער היסטאָריקער געזען פאַר זיך בילדער פון קישעניעוו אין

האַמל; די געשטאַלט פון האַלב-אידיאָטישן רוימישן קיסר קאַליגולאַ האָט זיך צונויפגעמישט מיט דער געשטאַלט פון ניקאָלאַי דעם צווייטן. דער דאָך זיקער פאַראַלעליזם פון עבר און היינט איז כאַראַקטעריסטיש אויך פאַר די שפּעטערדיקע ווערק פון ש. דובנאָוו. אַפילו פאַר זיין צען-בענדיקער „גע-שיכטע“, וווּ די היציקייט פון פּובליציסט שטערט אָפּט דעם רואיקן גאַנג פון דער געשיכטלעכער דערציילונג.

מיט טיפן געפיל האָט ש. דובנאָוו, אָנהייב 1904, געשריבן וועגן העל-רישן קאַמף, וואָס די יידישע פּאַטריאָטן האָבן געפירט קעגן די רוימישע אַגרעסאָרס. דערביי איז ער צוגעקומען צום קאָמפּליצירטן פּראָבלעם פון קריסטנטום. דובנאָוו האָט אַרויסגעזאָגט זיין איבערציילונג, אַז אור-קריסטנטום, וואָס איז אויסגעוואַקסן פון דער באַוועגונג פון די איסיים און וואָס איז געווען אַ פּראָטעסט פון יחיד קעגן דער שטרענגער דיסציפּלין פון נאָ-ציאָנאַלן קאַלעקטיוו, האָט אומפאַרמיידלעך געמוזט אַרויסגיין פון די גרע-נעצן פון דער נאַציאָנאַלער רעליגיע.

אין דער שטילקייט פון ווילנער קאַבינעט, וווּ עס האָבן אַרומגעשוועבט די שאַטנס פון די זעלאָטן און רוימישע מיליטער-פירער, האָבן זיך אַריינגעריסן אָפּקלאַנגען פון אַנדערע קאַמפּן: אויפן ווייטן מזרח האָבן גערונערט די האַרמאַטן פון רוסיש-אַפּאַנישן קריג. דער צאַרישער רעזשים האָט גע-קריגן קלעפּ איינעם נאָכן אַנדערן, און דעם היסטאָריקער האָט זיך געדוכט, אַז דאָס איז אַ באַצאָלונג פאַר זיינע פאַרברעכנס. אין דעם אַטענטאַט אויף פּלעווען, איינעם פון די זיילן פון דער רוסישער רעאַקציע, האָט דובנאָוו געזען אַן אַקט פון היסטאָרישער גערעכטיקייט. אין זיין טאָגבוך שטעלט ער אַ פּראָגע: „אַפּשר שטייען מיר אויפן שוועל פון אַ היסטאָרישן איבערברוך, ווי נאָך דער סעוואַסטאָפּאָלער מלחמה, ווען עס האָט זיך אָנגעהויבן די עפּאָ-כע פון גרויסע רעפּאָרמען?“ זיין געפיל האָט אים אונטערגעזאָגט, אַז אין דער לופט שמעקט איצט נישט מיט רעפּאָרמען, נאָר מיט רעוואָלוציע...

אין די דאָזיקע אומרואַיקע טעג האָט ש. דובנאָוו באַזונדערס שאַרף געפילט אַ באַדערפעניש צו זיין אין קאָנטאַקט מיט מענטשן נאָענטע לויטן גייסט. אין ווילנע האָט זיך נישט איינגעגעבן צו שאַפן אַזאַ ליטעראַרישן קרייז, ווי אין אַדעס, דאָך פלעגן זיך ביי די דובנאָווס אין הויז צונויפקו-מען מענטשן פון דעם קרייז פון דער אַרטיקער נאַציאָנאַל-געשטימטער אינטעליגענץ און אַמאָל אויך אַלטע משכילים פון „ירושלים דליטע“. ביי אַ גלעזל טיי, אין ליכטיקן עס-ציימער האָבן זיך געפירט לעבעהאַפטע געשפּרעכן אויף אַקטועלע טעמעס. אָפטע געסט זענען געווען די ציוניסטישע טוער - די ברידער גאָלדבערג און שמריה לעווין. ביי די באַגעגענישן פלעגן אַמאָל אויסברעכן וויכוחים. ש. דובנאָוו האָט, ווי פריער, זיך באַצויגן קריטיש צום

עקסטרעמען פאליטישן ציוניזם, דאָס האָט אָבער נישט געשטערט די פריינד־שאַפֿטלעכע באַציונגען, וואָס האָבן זיך באַזירט אויף אַ געמיינזאַמען צוואַנג צו אַ סך אַקטועלע פּראָבלעמען און אויף געמיינזאַמער געזעלשאַפֿטלעכע אַרבעט.

זומער 1904 האָט ש. דובנאָוו פאַרבראַכט עטלעכע וואָכן אין זיין פּאָליעסער וואַלד־ווינקל און דערנאָך האָט ער באַזוכט זיין פעטער בער דובֿנאָוו אין אַ קליין פאַרוואָרפן שטעטלע אין מאָהילעווער גובערניע. אין שטעטלע האָט געהערשט אַ געדריקטע שטימונג און אַ פאַרלורנדיקייט; די שרעק פאַר דער מאָביליזאַציע האָט נאָך מער פאַרשטאַרקט די עמיגראַציע־שטימונגען. דער גאַסט האָט אַ סך דורכגעטראַכט פאַר דער צייט, וואָס ער האָט פאַרבראַכט אין דער אידיאָלישער פּראָווינץ־שטאָט, אין דעם הייזל מיט בלויז מען־בייטן ביים גאַניקל. „איך האָב געטראַכט — שרייבט ער אין זיין טאַג־בוך — וועגן די קומענדיקע אַרבעטן, און די פאַרבלעבענע יאָרן האָבן זיך געוויקלט אַרום זיי. איך ווער שוין באַלד 44 יאָר אַלט... און איך זע נישט אין דער צוקונפֿט נישט קיין פּערזענלעכע פריינד, נישט די פאַרווירקלעכונג פון די געזעלשאַפֿטלעכע אידעאַלן און האַפּענונגען. אין געזעלשאַפֿטלעכן לעבן וועט אפּשר אויפשיינען אַ בלייכע שיינ, איך וועל זיך אָבער נישט דערוואַרטן אויף דעם ליכטיקן מאָרגן. בלייבט מיר נאָר איינס: צו פאַרענדיקן מיין לעבנס־ווערק, אַ ווערק וועגן דער פאַרגאַנגענהייט פאַר דער צוקונפֿט און... אוועקגיין אין פּרידן, ווי דער אַקערמאַן פון זיין פעלד. אין דאָזיקן אויגוסט־דאָונט, אין דעם פאַרוואָרפענעם ווינקעלע, הער איך אַ קול; גענוג זיך געפייניקט! שוין צייט צו קוקן אויפן לעבן רואיקער, פון קוקווינקל פון דער אייביקייט. שטעל זיך אַוועק ביין דיין פעלד, טו דיין אַרבעט, לייג אַרײַן אין איר דאָס גאַנצע פּייער פון דיין נשמה, זוך אין איר דאָס, וואָס דאָס פּערזענלעכע לעבן האָט דיר נישט געגעבן, און ווען דער, וואָס האָט דיר געשיקט, וועט דיר רופן צו זיך, גיי און זאָג: איך בין גרייט, מיין אַרבעט האָב איך אָפּגעטאָן.“

דערמאָנענדיק די דאָזיקע צייט, גיט דער מחבר פון „דאָס בוך פון מיין לעבן“ צו: „ווען איך האָב געגעבן דעם דאָזיקן צוואַנג, האָב איך זיך נישט פאַרגעשטעלט, אז איך שטיי אויפן שוועל פון גרויסע איבערקערענישן, וואָס וועלן אויספילן די צווייטע העלפט פון מיין לעבן מיט נאָך גרעסערע צערן־דערונגען, און אז מיר וועט אויסקומען שטאַרק צו קעמפן פאַרן רעכט רואיק צו אַרבעטן ביי מיין שטיקל פעלד.“

סוף אויגוסט איז ש. דובנאָוו צוריקגעקומען קיין ווילנע. זיינע פריינד, וואָס זענען געקומען אים באַגעגענען אויפן וואָקזאַל, האָבן אים איבערגעגעבן די נאָר־וואָס דערהאַלטענע ידיעה, אז אַלס אינערן־מיניסטער איז באַ-

שטימט געוואָרן דער ליבעראַלער פירשט סוויאַטאָפּאָלק־מירסקי. די דאָזיקע באַשטימונג האָט מען דערקלערט דערמיט, אז די צאָרישע רעגירונג איז גרייט, אונטערן איינדרוק פון די מפלות אין יאַפּאַנישן קריג, צו גיין אויף הנחות. ש. דובנאָוו האָט מיט אַלע כוחות זיך באַמיט צו דערפילן דעם צוואַג, וואָס ער האָט זיך געגעבן אין דעם זומער־אַוונט אין ווייסרוסישן שטילן ווינקעלע: אין משך פון גאַנצן האַרבסט און אַ האַלב־ווינטער האָט ער אינטענסיוו גע־אַרבעט ביים פאַרענדיקן דעם צווייטן באַנד „געשיכטע“, וואָס האָט באַ־האַנדלט דעם מיטאַלטער. אין די טעג, ווען שיכורע רערוטן האָבן גע־האַקט שויבן און אַרויסגעלאָזט פּעדערן פון יידישע קישנס אין די שטעט־לעך פון תּחום־המושב, האָט דובנאָוו באַשריבן די פּאַגראַמען אין דער עפּאָכע פון די קרויץ־צוגן. „די געשיכטע חזרט זיך איבער — שרייבט ער אין זיין טאָגבוך — אַן אומזיניקע צייט... און וואָס ווייטער? עס איז איצט אוממעגלעך זיך צו פאַרטיפּן אין היסטאָרישע פּאַרשונגען און פאַרגעסן וועגן אַלצדינג: די קלאַנגען פון עבר און פון היינט גיסן זיך צוזאַמען אין איין שרעקלעכן אַקאָרד. די זאָרגן פון טאָג, די צייטונגען, די שמועסן מיט שטענדיקע באַזוכער און מיט געסט פון דער פּרעמד — דאָס אַלץ טראַגט אַריבער פון אַמאָליקן גיהנום צום גיהנום פון היינט“.

די פּאָליטישע לאַגע איז מיט יעדן טאָג געוואָרן מער געשפּאַנט. עס האָבן זיך געמערט סימנים, אז עס רוקן זיך אָן ענדערונגען. דער ברוטאַלער ענטפּער פון צאַר אויף דער רעוואָלוציע פון די ליבעראַלע „זיעמצעס“, אין יועלכער עס איז געווען אַן אַנדייטונג וועגן אַ קאָנסטיטוציע, האָט אויסגע־ניכטערט אפילו די מעסיקע מאַנאַרכיסטן. עס איז געווען קלאָר, אז דער פּרעסטיזש פון דער מאַכט האַלט אין פּאַלן. סוף 1904 שרייבט ש. דובנאָוו: „מען האָט גראַב אָפּגעוואָרפּן רעפּאָרמען מיט דער הילף פון דער געזעל־שאַפט, און אזוי אַרום האָט מען איבערגעלאָזט די לייזונג פון דער פּראַגע פאַר דער רעוואָלוציע“. די ווירקלעכקייט האָט באַשטעטיקט די דאָזיקע ווער־טער: די רעוואָלוציע איז געשטאַנען ביי דער שוועל.

קאפיטל זעכצן

דאס רעוואלוציאנערע יאר

אָנהייב 1905, ווען דובנאָוו האָט געהאַלטן ביים פּאַרענדיקן דעם צווייטן באַנד „געשיכטע“ איז אָנגעקומען די ידיעה וועגן „בלומיקן זונטיק“ אין פעטערבורג, וועגן דער שויסעריי אין דער מאַניפעסטאַציע פֿון אַרבעטער, וואָס איז געאַנגען מיט אַ פעטיציע צום צאַר. די בילדן, וואָס זענען געווען געווענדעט קעגן די פּרידלעכע מאַניפעסטאַטן, האָבן צעשאַסן דעם פּרעסטיזש פֿון דער זעלבסט־הערשאַפט. אַ שטראָם פֿון הויכער שפּאַנינג איז דורכגעגאַנגען איבערן גאַנצן לאַנד. די פֿון יאָרן אָנגעזאַמלטע אומצושרידנע קייט איז אַרויס אויף דער אויבערפֿלאַך. די צאַרישע רעגירונג האָט זיך פֿאַרלוירן און געמאַלדן, אַז זי האָט ברעה צונויפצורופן אַ פּאַרלאַמענט מיט באַדראַטונגס־רעכט און אַז זי דערלויבט צו ווענדן זיך צו דער מאַכט מיט קאַלעקטיווע פעטיציעס. פּראַקטיש האָט דאָס געמיינט פּרייהייט פֿון פּאַרלאַמענט, אַ זאַך, וואָס עס האָבן שטענדיק געפֿאַדערט די אָפּאַזיציאַנעלע עלעמענטן. די רעוואַלוציאַנערע כּוואַליעס האָבן שטאַרק זיך אַ הויב געטאָן אויך אין די שטעט און שטעטלעך פֿון תּחום־המושׁב. די יאָרנלאַנגע אונטער־דריי־שע אַרבעט האָט דאָרט אָנגעטראָפּן אויף אַ גוטן באַדן: די דאָפּלטע אומטערדריקונג, וואָס יידן האָבן געליטן אונטערן צאַרישן רעזשים, האָט דער־וועקט אין זיי אַ פּאַרשאַרפטן פּראָטעסט. איצט זענען זיי געווען גרייט צו שטורעמען די פעסטונגען פֿון צאַרישן רעזשים אויף אַ רעוואַלוציאַנערן אײַפֿן. אין דער זעלבער צייט האָבן די פּאַרשטייער פֿון דער ליבעראַלער יידישער אינטעליגענץ זיך געגרייט צו שטורעמען די זעלבסט־הערשאַפט מיט פעטיציעס. אין אַלע גרויסע שטעט זענען פּאַרגעקומען פּאַרלאַמענטן, מ'האַט אַרומגע־רעדט די פּאַדערונגען, וואָס דאַרפֿן ווערן אַרויסגעשטעלט. די רפּייה פֿון דער מאַכט, וואָס האָט אַרנאַניזירט פּאַגראַמען האָט אַרויסגע־רופן צופּרידנע קייט אויך אין די נאַציאָנאַל־געשטימטע יידישע קרויזן, די פּערסאָנקעמיון פֿון קאַמף פֿאַר גלייכבאַרעכטיקונג האָט בייגעווינקט, אַז דאָס געזעלשאַפט לעבט לעבן זאָל אַקטיוויזירט ווערן. ש. דובנאָוו האָט איבערגעלעבט די אַל־

געמיינע באַנימטערונג ווי אַ בירנער פון לאַנד און ווי אַ זון פון זיין פאָלק; ער האָט גענלויבט, אז עס איז געקומען די צייט צו פאַרוורקלעכן די יוגנט טרויערן וועגן פרייהייט און צו קעמפן פאַר די פרינציפן פון נאַציאָנאַלער גלייכבאַרעכטיקונג, וואָס ער האָט פאַרמולירט אין זיינע פובליציסטישע אַרטיקלען. די דאָזיקע פרינציפן פלעגן אָבער אַרויסרופן שאַרפע וויכוחים אין פאַרשידענע קרויזן און אפילו אין זיין אייגענער סביבה. די געזעלשאַפֿט לעכע טוער זענען נישט געווען איינשטימיק נישט בנוגע דעם פאַרנעם פון די ספעציפיש-יידישע פאַדערונגען, נישט וועגן די כעמאָרן פון קאַמף. די פעטיציע, וואָס איז געוואָרן צונויפגעשטעלט אין פעטערבורג אין די קרויזן, וואָס זענען געשאַנען נאָענט צום איינפלוסרייכן באַראַן גינזבורג, האָט דעם שרייבער-פלעכטיג נישט באַפרידיקט. „מיר איז נישט געפֿעלן — שרייבט ער — דער טאָן פון דער פעטיציע; אָנשטאָט צו פאַדערן גערעכטיקייט, באַמיט מען זיך נאָר צו באַווייזן, אז יידן זענען נוצלעך פאַר דער רוסישער מדינה, אז די רדיפות אויף זיי ברענגען שאַרן דעם לאַנד. איך האָב אָנגע-וויזן... אז מיר דאַרפן איצט קומען צו דער רעגירונג ווי באַשולדיקער אין נישט ווי קיין באַשולדיקטע.“ ש. דובנאָוו האָט געהאַלטן פאַר מער צוגע-פאַסט דעם פראַיעקט, וואָס איז אויסגעאַרבעט געוואָרן דורך אַ גרופע דע-מאָקראַטישער אינטעליגענץ; ער האָט פאַרגעלייגט אָנצונעמען דעם דאָזיקן פראַיעקט אַלס אַ באַזע און צוגעבן צו אים פונקטן, וואָס זאָלן פאַרמולירן די נאַציאָנאַלע פאַדערונגען.

פּרילינג 1905 איז אין ווילנע פאַרגעקומען אַ צוזאַמענפאַר פון פאַר-שטייער פון לענאַלע יידישע געזעלשאַפֿטלעכע אָרגאַניזאַציעס. עס זענען זיך צונויפגעפאַרן דעלעגאַטן פון אַלע עקן לאַנד. די דעלעגאַטן, וואָס האָבן פאַר-געשטעלט פאַרשידענע ניוואַנסן פון פּאָליטישן געדאַנק, זענען געווען איינ-שטימיק אין דעם, אז עס דאַרף געשאַפן ווערן אַן אָרגאַניזאַציע, וואָס זאָל האָבן די אויפגאַבע צו קעמפן פאַר די רעכט פון דער יידישער באַפעלקער-רונג. די איניציאַטיוו האָט אויף זיך גענומען אַ גרופע פעטערבורגער אַדוואַ-קאַטן, וואָס האָבן נישט לאַנג געהאַט גלענצנדיק דורכגעפירט די פאַרטיי-דיקונג פון די העלדן פון האָמעלער זעלבסטשוין. דער אַנערקענטער כירעו פון דער דאָזיקער גרופע איז געווען דער אָנגעזעענער פעטערבורגער יוריט, מ. ווינאווער, איינער פון די גרינדער פון דער רוסישער קאָנסטיטוציאָנעל-דעמאָקראַטישער פאַרטיי („קאָדעטן“). ש. דובנאָוו האָט אין משך פון לאַנד גע יאָרן געפירט מיט ווינאווערן אַ קאַרעספּאָנדענץ וועגן די ענינים פון דער היסטאָריש-עטנאָגראַפישער קאָמיסיע; די באַגעגעניש אויפן ווילנער צוזאַמענפאַר איז געוואָרן דער אָנהייב פון זייער לאַנגיאָריקער געמיינזאַמער אַרבעט. זיי פלעגן אָפט נישט זיין איינשטימיק אין פראַגן פון נאַציאָנאַל

לער פאליטיק, אבער דובנאוו האָט שטענדיק געשאצט ווינאווערס קלאָרן געדאַנק, זיין רעדנער-טאלאַנט און זיינע אָרגאַניזאַציאָנעלע פעאַיקייטן. דובנאָוו האָט אימפּאָנירט ווינאווערס אינטעלעקטועלע דיסציפּלין, אַן אייגנ-שאַפט, וואָס איז געווען כאַראַקטעריסטיש אויך פאַר אַחד-העמען; די אָרגאַניזאַציע פון דעם באַגרינדער פון גייסטיקן ציוניזם האָבן געטראָגן אַ כּפּעקוו-לאַטיוון, אַבסטראַקטן כאַראַקטער, ווינאווערס געדאַנק ווידער האָט אומבאַ-דינגט געפירט צו מעשים. אין די שפּעטערדיקע יאָרן זענען דובנאָוו אין ווינאווער געווען גאַנץ נאָענט באַפריינדעט, נישט געקוקט אויף דעם אונטערשייד אין זייערע כאַראַקטערן.

ש. דובנאָוו איז געשטאַנען נאָענט אויך צו די פּאַרשטייער פון לינקן פּליגל אויף דער באַראַטונג — דעם קאָנסעקווענטן דעמאָקראַט לעאָנטי בראַמסאָן, וואָס איז שפּעטער געווען אַ פירער פון די „טרודאַוויקעס“ אין דער „דומע“ (רוסישער פּאַרלאַמענט) און מאַרק ראַטנער — אַ יונגער קינד-ווער אַדוואַקאַט, אַן אָנהענגער פון די עסערן (סאַציאַליסטישן-רעוואָלוציאָנאַר-נערן). ווען ס'איז אויפן צוזאַמענפאַר באַהאַנדלט געוואָרן דובנאָווס פּראָ-יעקט פון דער נאַציאָנאַלער פּראָגראַם פאַר דער נייער אָרגאַניזאַציע, האָט ראַטנער הייס פּאַרטידיקט דעם שטאַנדפּונקט פון רעפּערענט. דער הויפּט-געדאַנק פון רעפּעראַט איז באַשטאַנען אין דעם, אַז מ'דאַרף פּאַדערן נישט נאָר בירגערלעכע און פּאָליטישע גלייכבאַרעכטיקונג, נאָר אויך אויטאָנאָמיע פאַר די יידישע קהלות, אַנערקענונג פאַר דער יידישער שפּראַך און פאַר דער יידישער נאַציאָנאַלער שול. ש. דובנאָוו האָט אויך אַרויסגעבראַכט די האַפּנונג, אַז די אָרגאַניזאַציע, וואָס דער צוזאַמענפאַר וועט גרינדן, וועט מיט דער צייט זיך פאַרוואַנדלען אין דעם אָרגאַן, וואָס וועט פאַרווירקלעכן די פּאָסטולאַטן פון נאַציאָנאַל-קולטורעלער אויטאָנאָמיע.

מיט אַ שאַרפּער קריטיק פון דובנאָווס טעזן זענען אַרויסגעטרעטן זיי-נע אַלטע אַדעסער קעגנער. זיי האָבן אָפּגעוואָרפּן אַפילו דעם עצם באַגריף „נאַציאָנאַלע רעכט“, טענהנדיק, אַז קיינער פון די קעמפּער פאַר יידישער עמאַנסיפּאַציע אין מערב-איראָפּע האָט נישט אַרויסגעשטעלט אַזאַ פּאַדע-רונג. דובנאָוו האָט געהאַפּט, אַז די ציוניסטן וועלן אים קומען צו הילף, אָבער די אידייע פון נאַציאָנאַל-קולטורעלער אויטאָנאָמיע אין גלות האָט ביי זיי נישט אַרויסגערופּן קיין גרויסן ענטוויאַזם. פונדעסטוועגן האָבן זיי אַלע געשטימט פאַר דובנאָווס רעוואָלוציע, וואָס האָט געפּאַדערט „פאַרווירקלעכן אין דער פולער מאָס די בירגערלעכע, פּאָליטישע אין נאַציאָנאַלע עמאַנסיפּאַציע פון יידישן פּאָלק אין רוסלאַנד“. אַגב, האָט פאַר דער רעיאָ-לוציע געשטימט אויך ווינאווערס גרופּע, וואָס האָט נישט מסכים געווען מיט

דאָס לעבן און שאַפן פון שמעון דובנאָוו

אייניקע טעזן פון דובנאָווס רעפעראַט; אזוי אַרום האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז אין אָפּאָזיציע איז פאַרבליבן נאָך אַ קליינע גרופּע.

מ'האָט געדאַרפט געבן אַ נאָמען דער אָרגאַניזאַציע. דובנאָוו האָט געשטיצט דעם ראַדיקאַלן פּליגל, וואָס האָט פאַרגעלייגט דעם נאָמען „ליגע פון קאַמף פאַר ייִדישער גלייכבאַרעכטיקונג“, אָבער אַ טייל דעלעגאַטן האָבן מוראַ געהאַט פאַרן וואָרט „קאַמף“, דער „אומשאַני יעווריי“, אַ ייִדישער באַזאַמטער ביים ווילנער גענעראַל־גובערנאַטאָר, דערהערנדיק אזאַ פּאַר־שלאַג, האָט אין פאַרצווייפּלונג אויסגערופּן: „דאָס וועט דאָך זיין אַ צוויי־טע אויפּלאַגע פון „בונד“! נאָך לאַנגע דעבאַטן איז געוואָרן באַשלאָסן, אז די נייע אָרגאַניזאַציע וועט הייסן „פאַרבאַנד צו דערגרייכן גלייכבאַרעכטיקונג פאַרן ייִדישן פּאָלק אין רוסלאַנד“. צוליב דעם שווערן נאָמען האָט מען די מיטגלידער פון „פאַרבאַנד“ איראַניש גערופּן „דערגרייכער“.

ש. דובנאָוו איז געוואָרן אויסגעוויילט אין אויספיר־ביוראָ. „איך האָב גערן אָנגענומען — שרייבט ער אין זיינע זכרונות — דעם מאַנדאַט אין אַן אָרגאַניזאַציע, וואָס אין איר יסוד ליגט די אידייע פון קאַמף פאַר נאַציאָנאַלער גלייכבאַרעכטיקונג. צום ערשטן מאָל האָב איך דערזען, ווי מיינע אידייען ווערן אַ פּראָגראַם פון אַ פּאָליטישער קערפּערשאַפט. איך האָב גע־האַפּט, אז ווען די באַפרייאַונגס־באַוועגונג וועט זיגן, וועלן די דאָזיקע איר־דייען אויך פאַרווירקלעכט ווערן אין לעבן“.

פּרילינג און זומער 1905 איז איבערן תּחום־המושב דורכגעגאַנגען אַ כּוואַליע פון פּאַגראַמען, אָרגאַניזירט דורך די „שוואַרצע מאַות“, ביי דער מיטהילף פון דער פּאָליציי און ערטערווייז אויך פון מיליטער; דאָס איז גע־ווען אַ נקמָה מצד דער רעגירונג פאַר דעם מאַסן־אַנטײל פון יידן אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. עס האָבן זיך אַרומגעטראָגן קלאַנגען, אז יידן וועלן נישט צוגעלאָזט ווערן צו די וואַלן אין ערשטן רוסישן פּאַרלאַמענט. דער „פאַרבאַנד פאַר גלייכבאַרעכטיקונג“ האָט באַשלאָסן צו רעאַגירן סיי קעגן דער אָפּענער פּאַגראַם־טעטיקייט פון די מאַכט־אָרגאַנען, סיי קעגן די פּראָיעקטירטע וואַל־באַרענעצונגען. ש. דובנאָוו האָט אָנגעשריבן צוויי דע־קלאַראַציעס, וואָס האָבן שאַרף פּראָטעסטירט קעגן דער פּאָליטיק פון דער רעגירונג.

דעם זומער האָט דער שרייבער פאַרבאַכט אין אַ דאָרף, נישט ווייט פון שטאַט, ביים ברעג פון טייך וויליע. ער האָט אָבער אויך דאָרט נישט גע־פונען קיין רוי; צו שאַרף האָט ער געפילט דעם דיסאָנאַנס צווישן דעם אַרום און זיין אַרבעט. „מיין נשמה באַנערט אזוי שטאַרק שטילקייט און רוי! — שרייבט ער דעם 3־טן יולי 1905 — עס ווילט זיך כאַטש אַביסל אָפרוען און דערנאָך פאַרענדיקן מיין היסטאָריש ווערק. אָבער שרייבן געשיכטע אין

דער צייט פון רעוואָלוציע, צווישן באַריקארן, ביים געדונער פון שיסערייען — איז דאָס מעגלעך?"

אין דער דאָרפֿישער שטילקייט האָט ש. דובנאָוו גאַנץ אומגעריכט אָנגערשריבן די ערשטע פראָמענטן פון זיין אויטאָביאָגראַפֿיע. „ס'איז מאָרנע — שרייבט ער אין „דאָס בוך פון מיין לעבן“ — אָט דאָס אַנטלויפן פון די שטורעם פון היינט אין די טיפענישן פון דער פאַרגאַנגענהייט. נאָר שפּעטער האָב איך איבערגעלעבט אַ סך אַזעלכע מאָמענטן און בין געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז דווקא אין די טעג פון רעוואָלוציאָנערע קריזיסן זוכט מיין מידע נשמה אַ מקום־מנוחה אין די זכרונות פון אַמאָל, זי ראַטעוועט זיך דורך אינטעגרירן אירע איבערלעבונגען..."

אין אויגוסט איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן דער צאָרטישער מאַניפעסט וועגן דער באַראַטונגס־דומע. ש. דובנאָוו האָט זיך צו אים באַצויגן סקעפֿטיש. „דער נעכטיקער מאַניפעסט — שרייבט ער — וועט קיין רו נישט ברענגען. וואָס איז דאָס פאַר אַ קאָנסטיטוציע, ווען עס פעלן אַלס פאַרבאַדינג, די גאַראַנטיעס פאַר פרייהייט פון פרעסע און פאַרזאַמלונגען, ווען עס פעלט די עלעמענטאַרסטע געזעצלעכקייט? מיר לעבן דאָך אין אַ צייט פון קריגס־צושטאַנד, פון ווייסן טעראָר... און פונדעסטוועגן דאַרף מען ווייטער אַרבעטן, אַגיסירן..."

די אַטמאָספּער פון דעם שטורמישן יאָר האָט דעם היסטאָריקער געגעבן אַן אימפּולס זיך צו פאַרטיפֿן אין פּעריאָד פון עמאַנסאַפּאַציע אין מערבֿ־אײראָפּע; ער האָט געוואָלט באַווײַזן דעם היינטיקן דור, ווי אזוי זייערע אבות האָבן געקעמפט פאַר גלייכבאַרעכטיקונג אין דער עפּאָכע פון רעוואָלוציע. מיט באַגייסטערונג האָט ער זיך אין האַרבסט אַ נעם געטאָן צו דער איבערגעריסענער אַרבעט איבערן דריטן באַנד „געשיכטע". ער איז געווען שטאַלץ דערמיט, וואָס ער האָט זיך אויסגעלערנט, „שטייענדיק אויפֿן ווילקאָן פון דער היינטיקער צייט, אַרײַנצודרינגען אין דער פאַרגאַנגענהייט". אָבער אינגיכן האָט דער ווילקאָן אָנגעהויבן צו שפּײַען מיט הייסער לאַך ווען עס זענען אָנגעקומען די אַקטאַבער־טעג פון 1905.

דער אַלגעמײנער שטרייף האָט געענדערט דאָס פנים פון לאַנד; די וואַכעדיקייט איז פאַרשטויסן געוואָרן דורך אַ פאַנטאַסטישער יום־טובֿדי־קייט. די אַלטע שטאָט ווילנע, אַ שטאָט פון דריי פעלקער, האָט זיך אינדעם געביטן אין פייער פון דער רעוואָלוציע: אירע געסלעך און פֿלעצער, ברוקירטע מיט קרומע שפיציקע שטיינער, זענען געווען פאַרפלייצט מיט מענטשן פון אינדערפרי ביז שפּעט אינדערנאַכט; אין אַלע געזעלשאַפטלעכע לאַקאַלן פלעגן פאַרקומען גרויסע פאַרזאַמלונגען. דעם 16טן אַקטאַבער, ווען דעם גובערנאַטאָרס קאַרעמע האָט זיך אַרײַנגעשניטן צווישן המון אויפֿן

ברייטן פראַספעקט, האָט זיך דערהערט אַ שאַם, וואָס האָט קיינעם נישט פאַרווונדעט. באַלד האָבן די סאָלדאַטן און פּאָליציי געגעבן אַ זאַלף אין דער אומבאַוואָפּנטער מאַסע. עס האָבן זיך דערהערט יללות פון פאַרווונדעטע, עס זענען אויך געווען געהרגעטע. די שטאָט איז געווען אויפגעטרייסקט פון דעם פאַרברעכן. אין דער לוויה פון די געפאַלענע קרבנות האָט אַנטיילגעבן נומען די גאַנצע דערוואַקסענע באַפעלקערונג פון ווילנע. צום ערשטן מאָל אין זיין לעבן איז ש. דובנאָוו געוואָרן אַרויסגעריסן פון דער שטילקייט פון זיין קאַבינעט און אַריינגעצויגן אין דער ברויזנדיקער גאַס.

אין אַ פאַרנעפּלטן האַרבסט־טאָג איז ער נאָכגעגאַנגען נאָך דער לוויה אין דער דעלעגאַציע פון „פאַרבאַנד פאַר גלייכבאַרעכטיקונג“, האַלטנדיק אַ טרויער־לענטע מיט אַ רעוואָלוציאַנערן אויפשריפט. די שטאָט איז אין יעדן נעם טאָג געווען אין רשות פון פּאָליק: עמיצנס אַ געהיימע האַנט האָט באַזייטיקט די פּאָליציי פון אירע פּאַסטנס און אַריינגעפירט די סאָלדאַטן אין די קאַזאַרמעס; מיט דער ריזיקער דעמאָנסטראַציע, וואָס האָט זיך פאַמעזלעך געצויגן איבער די אויסגעליידיקטע שמאַלע גאַסן האָט ענערגיש אָנגעפירט דער מיטגליד פון ווילנער קאָמיטעט פון „בונד“, דער שרייבער א. וויטער־דעוועשינסקי, וועמען מ'האַט גערופן „דער רעוואָלוציאַנער־פּאַרליאַמענטער פון ווילנע“.

אויפן צווייטן טאָג איז אָנגעקומען די בשורה וועגן נייעם מאַניפעסט, אין וועלכן דער צאַר האָט צוגעזאָגט בירגערלעכע פרייהייטן און אַ פּוֹל־באַרעכטיקטן פאַרלאַמענט. און ווידער האָט עס דובנאָוו אַ ציי געמאַן אין גאַס אַרײַן. דאָרט האָט ער באַגעגנט זיינעם אַן אַלטן באַקאַנטן — אַ זשורנאַליסט, וואָס האָט צוזאַמען מיט אים געאַרבעט אין דער רוסיש־יידישער פרעסע. די אַלטע באַקאַנטע האָבן זיך אַרומגענומען — זיי זענען ביידע געווען אין אַ יום־טובדיקער שטימונג. די דאָזיקע שטימונג האָט אָבער נישט לאַנג געדויערט: אין אַ פּאַר טעג אַרום האָט מען ווידער דערהערט אַ שיסע־היי און געשרייען פון פאַרווונדעטע. די פּאָליציי האָט זיך אומגעקערט אויף איר אָרט. און באַלד זענען פון פאַרשידענע שטעט אָנגעקומען שוידערלעכע ידיעות: די רעגירונג האָט אַרויסגעפירט אויף דער גאַס באַנדעס כּוּליגאַנעס און זיי האָבן זיך בלוטיק אָפּגערעכנט מיט יידן און מיט דער רוסישער פּראַגרעסיווער אינטעליגענץ.

ווען עס האָבן זיך פאַרשפּרייט קלאַנגען, אַז אויך אין ווילנע גרייט זיך אַ פּאַגראַם, האָבן די אַרטיקע געזעלשאַפטלעכע אָרגאַניזאַציעס באַשאַפּטן צו שטעלן אַ ווידערשטאַנד. עס זענען אָרגאַניזירט געוואָרן באַוואָפּנטע אָפּטיי־לונגען פאַר זעלבסטפאַרטידיקונג. ש. דובנאָוו האָט אָנגעשריבן אַן אויפ־רוף, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן מיט די ווערטער: „אין שטאָט ווערן פאַר־

שפּרייט קלאַנגען, אז עס גרייט זיך אַ פּאַגראַם אויף יידן. מיר, די פּאַרשטיי-
ער פון פּאַרשידענע פּאַרטייען און אַרגאַניזאַציעס אין ווילנע, דריקן אויס
אונדזער טיפּסטע אויפגעבראַכטייט קעגן די באַהאַלטענע אונטערהעצער.
מיר וואָרענען, אז דער מינדסטער פרווּו פון אַ פּאַגראַם וועט זיך אַנטרעפן
אויפן ענערגישסטן ווידערשטאַנד מצד אונדזערע פּאַרייניקטע כוחות". דער
אויפּרוף איז געווען אונטערגעשריבן דורך צוועלף אַרגאַניזאַציעס, צווישן
זיי ניין נישטיידישע, ווי דער פּאַרבאַנד פון די באַן-אַנגעשטעלטע און פּאַר-
שידענע אַרגאַניזאַציעס פון דער פּראָפּעסיאָנעלער אינטעליגענץ. די אַרויס-
טרעטונג פון די רעאַקציאָנערע באַנדעס איז נישט צושטאַנד געקומען.

דאָס זענען געווען פאַר דובנאָוו שווערע טעג. זיינע פּערזענלעכע
זאַרגן (אין פּאַגראַמירטן אַרעס האָבן זיך געפונען זיין יינגערע טאָכטער
אַלנאַ, דער זון, קרובים און פּריינד) זענען דערטרונקען געוואָרן אין אַל-
געמיינעס אומגליק. דעם 21-טן אָקטאָבער שרייבט ער: „דאָס האַרץ ווערט
צעריסן, ס'איז נישטאָ קיין כוח איבערצוטראַגן דעם גאַנצן שוידער, וועגן
וועלכן מיר לייענען, מיר הערן, מיר רעדן... איך פיל, אז מ'דאַרף שרייבן,
מ'דאַרף שרייען, נאָר די הענט לאָזן זיך אַראָפּ. אַ געוויין און אַ געקרעכין
הערט זיך איבערן גאַנצן יידישן פּאָלק, אַ פּאַראיינזאַמט קול וועט נישט
ווערן דערהערט און דאָך וועל איך פרווּוין: צו קיין אַנדער אַרבעט בין איך
לחלוטין נישט מסוגל. כ'האָב אַלץ פּאַרלאָזט, פון אינדערפרי ביז שפעט אינדער-
נאַכט זאַפּ איך אין זיך איין דעם סם פון די צייטונגס-ידיעות". אי
מיטן נאָוועמבער זענען געוואָרן אַנגעשריבן די ערשטע קאַפיטלען פון ציפל
„דער מוסר-השכל פון די שרעקלעכע טעג". דאָרט האָט דער מחבר צום
ערשטן מאָל אַרויסגעזאָגט פּריי, אַז דער קאָנטראָל פון דער צענזור, דאָס
וואָס ס'האָט זיך ביי אים אַנגעזאַמלט אויף דער נשמה אין משך פון לאַנגע
יאָרן. איין קאַפיטל האָט ער איבערגעלייענט אויף אַ גרויסער טרויער-פּאַר-
זאַמלונג, וואָס איז פּאַרגעקומען דעם 17-טן נאָוועמבער, צו די שלושים
נאָך די אומגעקומענע אין דער פּאַגראַם-וואָך. די ווערטער האָבן געקלונגען
ווי אַ רעקוויעם.

דער מוסר-השכל פון די גרויזאמע

טעג

נאך דער טרויער-פארזאמלונג איז דובנאוו אָפגעפארן קיין פעטער-בורג, כדי אָנטיילצונעמען אין צווייטן צוזאמענפאַר פון „פאַרבאַנד פאַר גלויבכאַרעכטיקונג“. „אין פעטערבורג — שרייבט ער — בין איך אַרײַנגע-פאלן אין אַ קאָביקסן קעסל. עס האָט גערוישט פון הונדערטער פאַרזאַמלונג-גען און קאַנפערענצן, פון טויזנטער דעלעגאַטן פון אלע עקן לאַנד. די רע-וואָלוציאַנערע אונטערערדישע באַוועגונג איז אַרויס אויף דער אויבערפלאַך פון געזעלשאַפטלעכן לעבן... דער קאַלטער נאָוועמבער-ווינט פלעגט אָפט אַ שלאָג טאָן אין די צעפלאַמטע פנימער פון די מענטשן, וואָס זענען אַרויס-געגאַנגען פון דער צעהיצטער אַטמאָספער פון פאַרזאַמלונגען אויף די פייכ-טע פעטערבורגער נאַסן“. די נערוועזיטעט, וואָס האָט זיך געפילט אין די דעבאַטן, האָט זיך טיילווייז דערקלערט דערמיט, וואָס אַ סך פון די דעלע-גאַטן זענען געווען עדות פון די פאַגראַמען. די איבערלעבונגען פון די שרעקלעכע טעג האָבן גורם געווען דעם וווקס פון נאַציאָנאַלע שטימונגען. מיט גרויס באַגייסטערונג איז אָנגענומען געוואָרן די רעזאָלוציע וועגן צו-נויפרופן אַן אַלרוסלענדער יידישן צוזאַמענפאַר, „וואָס זאָל פעסטשטעלן, אין הסכּם מיטן ווילן פון דער נאַנצער יידישער באַפעלקערונג אין לאַנד, די פאַרמען און פרינציפן פון איר נאַציאָנאַלער זעלבסט-באַשטימונג און די יסודות פון איר אינערלעכער אָרגאַניזאַציע“. ש. דובנאָוו, דער אידעאָלאָג פון נאַציאָנאַל-קולטורלער אויטאָנאָמיע האָט געהאַלטן דאָס אָננעמען פון זיין פאַרשלאָג פאַר אַן אמתן נצחון. „דאָס איז געווען — שרייבט ער — די נייע, מער קאָנקרעטע אַנערקענונג פון מיין טעאָריע פון אויטאָנאָמיע, נאָך דעם ווי זי איז געוואָרן אַנערקענט אין אַן אַלגעמיינער פאַרם אויפן ערשטן צוזאַמענפאַר“. דער אַלגעמיינ-פּאָליטישער טייל פון דובנאָוו'ס רעפער-ראַט, אין וועלכן ער האָט פאַרגעלייגט, אָנצונעמען די פראַגראַם פון די

קאנסטיטוציאנעלע דעמאקראטן („קאדעטן“) ווי א פאליטישע פלאטפארם פון צוזאמענפאר, האָט אַרויסגערוּפֿן אַ ווידערשטאַנד מצד דעם לינקן פּליגט. כדי צו פּאַרטידיקן זיין פּאַזיציע האָט ש. דובנאָוו דערקלערט אין דער פּרע-סע, אַז ער האָט אַרויסגערוקט די פּלאַטפּאַרם פּון די „קאדעטן“ נאָר אַלס מינימום-פּראָגראַם; ער איז געווען איבערצייגט, אַז ראַשית־כּל דאַרף מען זיך אָפּרענעצן פּון די רעכטע עלעמענטן.

צו יענער צייט האָבן זיך די פּאַליטישע אַנשוואַונגען פּון ש. דוב-נאָוו שוין געהאַט ענדגילטיק אויסגעקריסטאליזירט. איינגטלעך איז ער גע-טריי געבליבן דעם דאַציאָנאַליסטישן אינדיווידואַליזם פּון זיין יוגנט. דער קרויז, וועגן וועלכן ער רעדט נאָנץ אָפּט אין זיין טאַג-בוך, האָט נישט אָנ-געריט דעם עצם פּון זיין וועלט־אַנשוואַונג; דער איבערגאַנג פּון קאָסמאָ-פּאַליטיזם צו נאַציאָנאַליזם איז פּאַרגעקומען אָן אַ שווערן איבערברוך, ווייל דער קאָסמאָפּאַליטיזם פּון דעם משכיל-אויטאָדיראַקט איז געווען אַן אוי-בערפּלעכלעכער און האָט געהאַט זיין מקור נישט אין געפיל, נאָר אין די סאַציאַל־פּילאָזאָפּישע קאָנצעפּציעס, וואָס זענען געווען פּאַפּולער אין די פּראָגרעסיווע קרייזן. ש. דובנאָוו האָט איינגעהאַלטן אַ סך פּון אידיאישן באַגאַוש פּון דער יוגנט; ער האָט זיך אָפּגעקערט פּון באַקלען, איז אָבער פּאַרבליבן געטריי מיללן. דער אינדיווידואַליזם, אין זיין מעסיקער ענגלי-שער ווערסיע, אָן דער עקסטרעמקייט פּון שטירנערישן אַנאַרכיזם, האָט זיך אויפן סאַציאַל־פּאַליטישן געביט פּאַרוואַנדלט ביי אים אין אַ קלאַסישן ליי-בעראַליזם מיט אַלע זיינע כאַראַקטעריסטישע שטריכן; מיט קריטיק פּון מאַרקסיזם, מיט אונטערשטרייבן דעם פּרימאַט פּון פּאַליטישע פּאַדערונגען, איבער די עקאָנאָמישע און מיט גענאַטיווער באַציאָונג צום ראַדיקאַלן „יאַקאָביניזם“. די דאָזיקע אַנשוואַונגען פּלעגט ש. דובנאָוו באַרעכטיקן מיט דער הילף פּון געשיכטע; דאָס איז נישט געווען שווער, ווייל געוויינלעך לערנט אונדז די געשיכטע דאָס, וואָס מיר פּאַדערן פּון איר.

דובנאָוו איז געווען פעסט איבערצייגט, אַז „די פּאַליטישע רעוואָלוציע מוז פּאַרגיין פּאַר דער עקאָנאָמישער; פּריער דאַרף מען דעראַבערן די פּרייהייט, און נאָך דעם, אין דער פּרייער דעמאָקראַטישער מלוכה פּירן אַ קאַמף פּאַר דער עמאַנסיפּאַציע פּון פּראָלעטאַריאַט. ער האָט געטענהט, אַז מאַכן מיטאַמאָל אַ פּאַליטישע און סאַציאַלע רעוואָלוציע, הייסט אומברענגען בידע. אָבער אויך אַ ריין פּאַליטישער איבערבוי דאַרף, לויט זיין מיר-נונג, ווערן פּאַרווירקלעכט בהדרגהדיק, דורך כּסדרדיקע רעפּאַרמען. „מיט אומרו האָב איך געטראַכט — שרייבט ער אין זיינע זכרונות, — אַז די רעוואָלוציע פּון 1905 לען זיך ענדיקן מיט אַ דורכפאַל צוליב די פּריציפּ-

טיקע רעפובליקאנישע פאָדערונגען, ווייל די רוסישע געזעלשאַפט איז דער-
וויילע דערוואַקסן נאָר צו קאָנסטיטוציאָנעלער מאָנאָרכיע".

די דאָזיקע געדאַנקען זיינע האָט דער שרייבער נישט איינמאָל געבראַכט
צום אויסדרוק אין אַ ציקל אַרטיקלען, וואָס האָבן זיך געדרוקט אין „וואַכ-
כאָד" אונטער דעם נאָמען — „דער מוסר-השכל פון די גרויזאַמע טעג".
באַלד נאָכן צוזאַמענפאַר זענען דערשינען צוויי אַרטיקלען פון דאָזיקן ציקל
— „קנעכטשאַפט אין דער רעוואָלוציע" און „נאַציאָנאַלע אָדער קלאַסן-פאַר-
ליטיק"; אין די דאָזיקע אַרטיקלען האָט דער מחבר אַרויסגעבראַכט די
געדאַנקען וואָס האָבן אים געמאַטערט אין משך פון לעצטן יאָר. „די יידי-
שע רעוואָלוציאָנערן — שרייבט ער דאָרט — אין די רייען פון די רוסישע
סאַציאַליסטישע פאַרטייען און אפילו אין דער יידישער אַרבעטער-פאַרטיי
„בונד", טרעטן אַרויס אויסשליסלעך מיט אַלגעמיינ-פאַליטישע אָדער קלאַסן-
לאַזונגען, און נישט מיט קיין נאַציאָנאַלע פאָדערונגען, ווי דאָס טוען פאַר-
ליאַקן, פינלענדער און אַנדערע אונטערדריקטע פעלקער". אין רעזולטאַט
— „ווערט דער יידישער רעוואָלוציאָנערער פראָטעסט פאַרלוירן אין דעם
אַלגעמיינ-רוסישן... מען הערט נישט אין אים דעם צאָרן פון דעם אַממיינסטן
דערנידעריקטן און גערודפטן פּאַלקס". דובנאָוו דערקלערט די דאָזיקע דער-
שיינונג מיט דער ווירקונג פון דער אַסימילירטער יידישער אינטעליגענץ. ער
קען בשום אופן נישט שלום מאַכן דערמיט, וואָס דער „בונד" האָט זיך
אַפגעזאַגט אַרײַנצוטערעטן אין „פאַרבאַנד פאַר גלייכבאַרעכטיקונג": אַ יידי-
שע פאַרטיי האָט, לויט זײַן מיינונג, נישט קיין רעכט צו פירן אַ קלאַסן-
פאַליטיק צום שאַדן פון דער אַלגעמיינ-נאַציאָנאַלער און דערמיט „צעברעכן
פון אינעווייניק דעם אַרומגערינגלטן לאַגער". אין קרייז פון דער משפּחה
האָבן זיך נישט איינמאָל געפירט הייסע וויכוחים אויף די דאָזיקע טעמעס;
אַפּפלאַנגען פון זיי קען מען הערן אין אייניקע פראַגמענטן פון „מוסר-
השכל". אין אַ שפּעטערדיקער אויסגאַבע האָט דער מחבר באַזייטיקט עטלע-
כע אויסדרוקן, געבוירענע אין אַ מאָמענט פון פאַלעמישער אויפגערייטקייט.
דאָס לעצטע קאַפיטל פון ציקל איז געווען געווידמעט דער פראַגע וועגן
„פלאַנרטרער עמיגראַציע". די פאַגראַמען, וואָס האָבן נאָכגעפּאַלגט דער רע-
וואָלוציע, האָבן געשטאַרט דעם דראַנג צו אַנטלויפן מעבר-לַים; דאָס האָט
אויך באַווויגן דובנאָוו אומצוקערן זיך צום פראַבלעם, וואָס האָט אים
שוין לאַנג געמאַטערט. אין דעצעמבער 1905 שרייבט ער: „מיר שטייען אויף
אַ ווילקאַן, וואָס האָט שוין פאַרשלאַנגען צענדליקער טויזנטער יידישע
קרבות, און דער קראַטער רויכערט זיך נאָך אַלץ... די מענטשן זענען
אויפגענומען פון אַ גרויסער פאַניק... די גרעסטע מאַסע וואַנדערער האָט
זיך אַ לאַז געטאָן אויפן אַלטן וועג, כדי אַרויסצוגיין פון רוסישן מצרים..."

צום צוגעזאגטן לאַנד, קיין אמעריקע... און איצט, ווען רוסלאַנד, וואָס גרייט זיך צו ווערן אַ לאַנד פון פרייהייט, הערט אָבער נישט אויף צו זיין אַ לאַנד פון פאָגראַמען, ציט אונדזער אייביקן וואַנדערער ווייטער אַהין, מעבר-לים... עס איז פאַרזאָן נאָך אַ לאַנד, דאָס לאַנד פון די אַבות, אַ לאַנד, וואָס איז באַלויבטן מיט די שטראַלן פון אונדזער נאַציאָנאַלער יוגנט. אַהין רייסן זיך די פאַרבענקטע הערצער... נאָר די בענקשאַפט האָט זיך נאָך נישט פאַר-וואַנדלט אין אַן אַנגעשטרענגטן ווילן... דער גלות וועט קיינמאָל נישט פאַרשווינדן, דאָס איז אָבער... אַ גרויסע אויפנאַבע — צו באַשאַפן אין היסטאָרישן וויגעלע פון יידנטום אַ קליינעם נאַציאָנאַל-גייסטיקן צענטער. אין יענע טעג, ווען די דאָזיקע שורות זענען געשריבן געוואָרן, איז די רוסישע רעוואָלוציע שוין גענאַנגען באַרגאַראַפּ. דער טראַגישער אויפ-שטאַנד אין מאַסקווע, האָט מיט אַ לעצטן פּלאַקער אַ לויבט געגעבן איבערן לאַנד, וואָס האָט ווידער אַנגעהויבן צו זינקען אין פינצטערניש. דער שרייבער האָט נישט געקאָנט אַרבעטן. אַפרונדריק אין אַ זייט דעם כתב-יד, פלעגט ער שפּאַנען אַן אומרויאַקער איבערן קאַבינעט. נישט זעלטן פלעגט זיך אַריינכאַפּן צו דובנאַוו אַ יונגער „סימאָוועז“ י. נאַוואַקאָוסקי, אַ געוועזענער ישיבה-בחור (שפּעטער איז ער געוואָרן אַן אַקטיווער באַלשע-וויק). שעהן לאַנג פלעגן זיי זיצן שווייגנדיק, הערנדיק דעם געיאַמער פון ווינט און דעם קנאַק פון האַלץ אין דער הרובע, טיף פאַרוונקען אין אומע-טיקע געדאַנקען. צייטנווייז, איבעררייסנדיק דאָס אומהיימלעכע שווייגן. פלעגט דער ישיבה-בחור אָנהייבן שטיל אונטערצוזוינגען „פרעגט די וועלט אַן אַלטע קשיה“. דער טרויעריקער ניגון האָט בעסער פון ווערטער איבער-געגעבן די פאַרביטערונג, וואָס האָט אַנגעפילט די הערצער...

ערב נייַיאָר האָט ש. דובנאַוו באַשלאָסן ווידער זיך צו נעמען צו דער אַרבעט. די לעצטע קאַפיטלען פון דריטן באַנד „געשיכטע“ האָט ער געשריבן אין אַ האַסטיקן טעמפּאָ; ער האָט זיך געאייִלט צוצוקומען צו דער עפּאָכע פון דער פּראַנצוזישער רעוואָלוציע. די דאָזיקע קאַפיטלען האָט ער אָפּגעשיקט צו דער רעדאַקציע פון „וואַסכאָד“ מיט „אַ בריוו צום לע-זער“. אין דעם בריוו האָט ער דערקלערט, אַז דער המשך פון זיין ווערק ווערט אָפּגעלייגט אויף אַן אומבאַשטימטער צייט: „עס איז שווער צו שרייבן געשיכטע אין אַ צייט, ווען מ'דאַרף געשיכטע מאַכן, ווען דאָס לעבן רייסט זיך אַריין מיט שטורעם אין קאַבינעט פון היסטאָריקער“.

אין אַ פאַרצייכונג אין דעם טאַג-בוך פון 31 יאַנואַר 1906 לייענען מיר: „נאָך אַ חודש איז פאַרגאַנגען... עס היליען די תּלּינים, זיי פאַרגיבן רוסלאַנד מיט בלוט נאָכן דורכגעפאַלענעם מאַסקווער אויפשטאַנד. יעדן טאַג הערן מיר פון נייע אַרעסטן, רעוויזיעס, צעשיסונגען“... און מיט אַ פאַר-

מען שפעטער: „עס איז שוין נישטאָ קיין כוח אַריבערצוטראַגן די וואַקאַט-נאַליע פון רעאַקציע. יעדער פון אונדז וואַרט אויף אַ רעוויזיע... אויפן אַרעסט. מ'זאָגט, אז די אַרטיקלע מאַכט פאַרמאָגט רשימות פון „פאַרדעכטי-קע“, וווּ עס איז אויך דאָ מיין נאָמען און די נעמען פון אַנדערע געזעל-שאַפטלעכע טוער.“

דובנאָוו האָט אָבער באַשלאָסן גובר צו זיין די דערשלאָגנע מיט. עס האָט געהאַלטן פאַר אַ נייעם צוזאַמענפאַר פון „פאַרבאַנד“, וואָס האָט באַדאַרפט אויסאַרבעטן דעם פּלאַן פון דער וואַלקאַמפּאַניע צו דער מלוכה-דומע. אין דער ווילנער דעלעגאַציע, וואָס האָט זיך געקליבן קיין פעטערבורג, האָט זיך אָנגעשלאָסן אויך אַחד-העם, וואָס איז געקומען צו פאַרן פון אָדעס. די פריינד האָבן זיך איצט באַגעגנט ביי אַ נייער פּאָליטישער סיטואַציע. דער צוזאַמענפאַר איז געווען אַ שטורמישער. אַ סך דעלעגאַטן האָבן נישט גע-גלייבט אין דער מעגלעכקייט צו שאַפן אַ פרייען פאַרלאַמענט אין דער אַט-מאָספער פון רעאַקציע; זיי האָבן פאַרגעלייגט צו באַיקאָטירן די וואַלן. באַ-זונדערס שטאַרס זענען די דאָזיקע טענדענצן געווען ביים לינקס פּליגל פון צוזאַמענפאַר. ש. דובנאָוו האָט פאַרטיידיקט די טאַקטיק פון אָנטיילנעמען אין די וואַלן. ער האָט געטענהט אז נעמען אַן אָנטייל אין דער אָפּאָזיציע-נעלער דומע איז אַ בעסערער מיטל פון קאַמף קעגן רעאַקציע, ווי דאָס זעלבסט-באַזייטיקן זיך פון פאַרלאַמענטאַרישער אַרבעט.

ווען אויפן טאָג-אַדרנונג פון צוזאַמענפאַר איז אַרויפגעשווומען די פּראַגע וועגן בלאַקן מיט אַנדערע פּאָליטישע פאַרטייען, האָט דובנאָוו גע-האַלטן, אז עס איז נישט דערלאָזבאַר צו פירן אונטערהאַנדלונגען מיט גרופּן, וואָס שטייען רעכטער פון די קאָנסטיטוציאַנעלע דעמאָקראַטן. ער האָט געהאַט עגמת-נפש דערפון, וואָס אין דער דאָזיקער פּראַגע איז ער זיך צענאַגען מיט זיין אַלטן מיטקעמפער. אַחד-העם האָט דערקלערט מיט זיין שטענדיקער גראַדליניקייט, אז יידן דאַרפן זיך נישט אינטערעסירן מיט אַלגע-מיין-פּאָליטישע פּראָבלעמען, זיי דאַרפן זיך רעכענען נאָר מיט זייערע נאָ-ציאָנאַלע אינטערעסן. די דאָזיקע דערקלערונג איז אַרויסגעדרינגען נישט פון אַחד-העם נייגונג צו קאָמפּראָמיסן, נאָר פון אַ מין איינגאַרטיקער אַט-ראַפּיע פון בירגערלעכע געפילן; אַחד-העם האָט געלעבט אין אַ גייסטיקן געטאָ און האָט זיך געפילט ווי אַ פרעמדער אין רוסלאַנד, להיפוך צו זיין מער עמאַציאָנעלן פריינד, וואָס איז געווען שטאַרס פאַרבונדן מיט זיין פּאַטערלאַנד.

דער צוזאַמענפאַר האָט דובנאָוו געגעבן אַ גרויסע באַפרידיקונג: כמעט אַלע זיינע פּאַרשלאַגן וועגן דער אַלגעמיין-פּאָליטישער און נאַציאָ-נאַלער פּלאַטפאָרם פון „פאַרבאַנד“ זענען געוואָרן אָנגענומען מיט אַ באַ-

דיטנדיקער מערהייט: „איך האָב אַ סך אַרבעט — דערמאָנט ער דערנאָך — ווי אַ מיטגליד פֿון פֿרעזידיום נעם איך אָנטייל אין די זיצונגען, וואָס דויערן פֿון אינדערפֿרי ביז שפעט אין דער נאַכט. איך פֿיל זיך פֿאַרמאָטערט, אָבער וויפֿל גייסטיקע דערהויבונג שאַפט אונדזער אַרבעט און וויפֿל גלויבן אין אַ ליכטיקן מאָרגן!“

אומעטום האָבן געפֿלאַקערט פֿאַליטישע לייַדנשאַפטן. ווען דובנאָוו איז נאָך דעם צוזאַמענפֿאַר געקומען אין רעדאַקציע-פֿון „וואָסכאָד“, האָט ער גע- האָט אויסצושטיין אַ מלחמה מיטן רעדאַקטאָר צוליב דעם „מוסר-השכל“. אין וויכוח האָט איצט אָנטיילגענומען אַ נייער באַקאַנטער — ש. אַנסקי (ראַפֿאַפֿאַרט), וואָס האָט זיך געהאַט צוריקגעקערט פֿון אויסלאַנד. נישט געקומט אויף די תּלוּקידעות, האָבן דאָך אַנסקי און דובנאָוו זיך געפֿילט נאַנץ נאָענט: זיי האָבן ביידע געשטאַמט פֿון „השכלה“-בונט און פֿאַרמירט זייער וועלט-אַנשוואַונג אונטערן איינפֿלוס פֿון דער פֿראַגרעסיווער רוסישער ליטעראַטור. אַנסקי האָט אויף אַן איינאַרטיקן אופן פֿאַרייניקט אין זיין נשמה די צוגעבונדנקייט צו די רוסישע און ייִדישע פֿאַלקסמאַסן. אין זיין אַרטיקל אין „וואָסכאָד“ האָט ער גענומען אויף זיך די פֿאַרטידיקונג פֿון די ייִדישע רעוואָלוציאָנערן, וועלכע דער מחבר פֿון דעם „מוסר-השכל“ האָט באַשולדיקט אין אָפֿרייסן זיך פֿון פֿאַלק. דובנאָוו האָט געענטפֿערט מיט אַן אַרטיקל „וועגן דער פֿריאַריטעט פֿון דער נאַציאָנאַלער פֿאַליטיק אין לעבן פֿון די אונטערדריקטע פעלקער“. ער האָט דערקלערט, אַז ער באַשטרייַט נישט דעם פֿרינציפֿ פֿון קלאַסן-קאַמף, נאָר די העגעמאָניע פֿון קלאַסן-פֿאַלי- טיק ביי אַ פֿאַלק, וואָס איז אַן אָביעקט פֿון רדיפות. דער תּוך פֿון אַרטיקל איז געווען פֿאַלגנדיקער: די איינהייטלעכע נאַציאָנאַלע פֿאַליטיק דאַרף ווערן אַ סראָגאַט פֿון טעריטאָריאַלער איינהייט פֿאַר אַ פֿאַלק, וואָס געפינט זיך אין אַ געפֿאַר איינגעשלונגען צו ווערן פֿון די אַרומיקע טעריטאָריאַלע נאַ- ציעס. אויב די הערשנדיקע פעלקער קענען פֿאַרוואַנדלען זייער נאַציאָנאַלע פֿאַליטיק אין אַן אינסטרומענט פֿון אונטערדריקונג, דאַרף די נאַציאָנאַלע פֿאַליטיק פֿון די מינדערהייטן ווערן אַן אינסטרומענט פֿון זעלבסט-פֿאַר- טידיקונג.

אין פֿריילינג האָט זיך אָנגעהויבן די וואַלקאַמפּאַניע. די פֿאַרוואַמלונג גען פֿלעגן פֿאַרקומען אין אַ שטורמישער אַטמאָספֿער. די פֿאַרשטייער פֿון די לינקע פֿאַרטייען, וואָס זענען געווען געצווונגען אַרונטערצוגיין אין דער אונטערערד, האָבן נישט איינמאַל געפרוּווט אויסנוצן די לעגאַלע טריבונע צו אַגיטירן פֿאַרן באַיאַקט פֿון דער דומע; דאָס האָט אָפֿט אַרויסגערופן די אַרייַמישונג פֿון דער פֿאַליצי. דובנאָוו מיטקעמפֿער האָבן געפֿאַדערט, אַז ער זאָל אַרויסשטעלן זיין קאַנדידאַטור אין ווילנע, ער האָט זיך קאַמענאַר-

ריש אָפגעזאָגט. אַלס דעפּוטאַט איז אויסגעוויילט געוואָרן דער ענערגיִשער ציוניסטישער טוער שמריהו לעווין. דובנאָוו האָט פון נאַנצן האַרצן באַגרייכט זיין פּריינד צו דער דאָזיקער געלעגנהייט.

אויף דער דערעפענונג פון דער דומע רופט זיך אָפּ דובנאָוו אין זיין טאָג-בוך: „אין מיין נשמה זינגט אַ שטיִלע מוזיק פון דער בליענדיקער נאַ- טור און דער לאַמפּס-מאַרש פון נייעם רוסלאַנד... מיטאַנצייט ברענגט מען די צייטונמען, איך כאַפּ זיך צו צו זיי, איך שלינג די נייעס... די מערהייט פון דער דומע איז אָפּאָזיציאַנעל געשטימט, עס גרייט זיך דער קאַמף פאַר פּרייהייט“... דערמאָנענדיק דעם דאָזיקן פּעריאָד פון זיין לעבן, פאַרצייכנט דער שרייבער אין זיין אויטאָביאָגראַפיע: „נאָר די מענטשן פון מיין דור, וואָס האָבן אין משך פון אַ פּערטל יאָרהונדערט געהלומט אין קייטן פון שקלאַפּעריי וועגן אַ קאָנסטיטוציע, וועגן אַ גרינדונגס-פּאַרזאָמלונג, נאָר זיי קענען פאַרשטיין די שטימונגען פון פּרילינג 1906, ווען די אויסגעפייניקטע טע נשמה האָט גענאַרט נאָך אַ גלויבן אין אַ ניי רוסלאַנד און אַ באַנייט יידנטום אין איר“.

אין זיין שטיִל ווינקעלע האָט ש. דובנאָוו זיך מונטער אַ נעם געטאָן צו דער אַרבעט, וואָס איז געווען אין איינקלאַנג מיט זיינע איבערלעבונגען: ער האָט אָנגעהויבן איבערצוקוקן דעם עסיי וועגן דער עמאַנסיפּאַציע פון די יידן אין פּראַנקרייך. דער עסיי איז געווען שטאַרק אַרומגעשניטן פון דער צענזור אין די 80-ער יאָרן און דער מחבר האָט באַשלאָסן אים דערגענצן און אַרויסגעבן אין פאַרם פון אַ בראַשור. די אַרבעט האָט זיך שנעל גערוקט פאַרויס. אין מאַי פאַרצייכנט ש. דובנאָוו אין זיין טאָג-בוך: „גע- שיכטע, נאַטור, פּאָליטיק. נאָך צוויי וואָכן אָנגעשטרענגטער אַרבעט האָב איך נעכטן פאַרענדיקט „די עמאַנסיפּאַציע“ (*). מיין אַרבעט טראַגט איצט אַן אַנדער כאַראַקטער ווי אין 1889. עס וואַרפט זיך באלד אין די אויגן, ווי אזוי די דערפאַרונג און דאָס דענקען האָבן אויסגעברייטערט דעם קוק פון מחבר פאַר די זיבעצן יאָר. מיין געדאַנק און מיין פּען אַרבעטן אין דער שטיִלקייט... פון דעם ווונדערלעכן ווינקעלע... אונטער די ווייטע קלאַנג- גען... פון פּאָליטיק, וואָס די צייטונגען ברענגען יעדן טאָג — וואָס פאַר אַ קאָמפּליצירטע גאַמע!... אין דער פּרי רעדעס... אין דער פּאַרזוער נאַציאָנאַלער פּאַרזאָמלונג אָדער אין דער לאַמונע פון 91-1789, אין אַוונט — רעדעס אין דער רוסישער דומע, און אין דער צווישנצייט — דאָס צאַרטע

(* „די עמאַנסיפּאַציע פון די יידן אין דער צייט פון דער גרויסער פּראַנצויז- זישער רעוואָלוציע 1789-1791“ — פּאַרלאַג „פּראָוודאַ“, פּעטערבורג, 1906, 74 זייטן).

שעפטשען פון דער סאָסנע, פון סטאָוו, פון פעלד". די בראַשור איז אינגיכן דערשינען און איז זיך פאָנאָדערנגעגאָנגען אין אַ גרויסער צאָל עקזעמפלאַרן. ש. דובנאָוו האָט זיך באַלד גענומען צו דער באַאַרבעטונג פון די „בריוו" און אַנדערע פובליציסטישע אַרטיקלען, וואָס זענען געווען געדרוקט אין פעריאָדישע אויסגאַבן אין משך פון צען יאָר. ער האָט געטראַכט: עס איז געקומען די צייט צו סיסטעמאַטיזירן דעם צעוואָרפענעם מאַטעריאַל און פאַרעפנטלעכן אים אין בוך־פאָרם. לייענענדיק נייע וורק וועגן דער נאַציאָנאַלער פראַגע, האָט ש. דובנאָוו קאָנסטאַטירט, אַז זיי באַשטעטיקן די אידדיען, וואָס זענען געווען דער יסוד פון זיינע „בריוו". „עס פרייט מיך, — שרייבט ער אין זיין טאָגבוך — וואָס מיין קוק אויף אַ נאַציע ווי אויף אַ גייסטיקן אָדער קולטורעלן קאַלעקטיוו פאַלט זיך צונויף מיט דער מאַדערנער נער ריכטונג אין דער וויסנשאַפט. אַפילו מיין אויטאָנאָמיזם איז אין אַ טך פּרטים ענלעך צו דער פּערסאָנאַלער אויטאָנאָמיע פון שפּרינגערן (רענער), מיט וועמענס ווערק איך האָב זיך נאָר וואָס באַקענט. אין רעזולטאַט פון אַ זעלבסטשטענדיקן געדאַנקען־פּראָצעס בין איך געקומען צו אַ סך אויספירן, וואָס זענען איצט אָנגענומען, און אויך צו די אַנדערע, וואָס זענען נאָך דערווייל נישט אַנערקענט; פאַר מיר זענען זיי אַ פּועל־יוצא פון דער גאַנצער עוואָלוציע פון דער יידישער געשיכטע."

די ידיעה וועגן פאָגראַם אין ביאָליסטיאָק און וועגן פאָנאָדערלאָז!
די ערשטע דומע האָט דעם שרייבער שטאַרק דערשלאָגן. „דעם 9-טן יולי — שרייבט ער אין זיין טאָגבוך — האָט זיך אין מיין חדרל אַריינגעריסן די אויפטרײסלענדיקע ידיעה וועגן פאָנאָדערלאָזן די דומע. די פּען איז אַרויסגעפאַלן פון דער האַנט. אין אַזאַ פּיין איז דאָס באַשעפּעניש געבוירן געוואָרן און איצט איז דאָס פאַרלוירן; פאַרלוירן אין אַ מאַמענט, ווען דאָס איז געווען אונדזער איינציקע האָפענונג... מ'וועט דאַרפן אָנהויבן די סיוּף־אַרבעט פון דאָסניי..."

דובנאָוו האָט נישט אויפגעהערט צו טראַכטן וועגן באַזעצן זיך אין פעטערבורג. סיי די וויסנשאַפטלעכע אַרבעט, סיי די געזעלשאַפטלעכע האָבן דאָס געפאַדערט. עס האָט זיך אים געוואָלט גלייבן, אַז אין דער נייער אַט־מאָספּער וועט גרינגער זיין צו פאַרווירקלעכן דעם יוגנט־חלום. דעם ענדגיל־טיקן שטוים דערצו האָט געגעבן דער פאַרשלאָג צו לייענען לעקציעס אין דער פרייער הויכשול פון פּראָפעסאָר לעסנאַפּט. ש. דובנאָוו האָט שוין לאַנג געטרוימט וועגן אַ שטענדיקן קאָנטאַקט מיט דער יוגנט; ער האָט באַלד געגעבן זיין הסכּם.

אין סעפטעמבער, צו ש. דובנאָווס געבוירנטאָג, איז אָנגעקומען די אָפיציעלע מעלדונג, אַז דער פאַקולטעט פון סאַציאַלע וויסנשאַפטן האָט אים

באַשמעטיקט אַלס לעקטאָר. די פאַרצייכענונג אין זיין טאַגבוך דריקט אויס די ספיקות, וואָס זענען ביי אים אויפגעקומען פאַרן אָפּפאַרן: „צי איז דאָס פאַר מיינע כוחות, אָ, נאָט מיינער, די אַרבעט, וואָס איך נעם זיך אונטער? צי האָב איך דען נישט קיין רעכט, נאָך 25 יאָר אַרבעט, אַוועקצופאַרן קיין אויסלאַנד... און דאָרט ווידמען די לעצטע יאָרן מיין באַליבטער היסטאָרישער אַרבעט?... אָבער אַ צווייט קול אין מיר זאָגט: פאַרבלייבט אין דיין לאַנד, פאַר אין דער רוסישער הויפט־שטאָט, נעם אויף זיך דעם מאַקסימוב אַרבעט און ברען, ביז דו וועסט נישט פאַרברענט ווערן. און איך גיי“.

אין מיטן סעפטעמבער 1906 האָבן שמעון און אידא דובנאָוו פאַר־לאָזט ווילנע. אין דער דאָזיקער שטאָט, וווּ זיי האָבן איבערגעלעבט אַ סך פּאָליטישע שטורעמס, האָט זיך זיי נישט איינגעגעבן צו לאָזן קיין טיפע וואַרצלען. אָבער דובנאָוו האָט אויף לאַנגע יאָרן איינגעהאַלטן אין זכרון די קרומע מיטלאַטערלעכע געסלעך, די פּוסטע גרינע ברעגעס פון דער וויליע. פון אַ געזעגענונגס־באַנקעט האָט זיך דער שרייבער אָפּגעזאָגט: ווע־מען איז געלעגן אין זינען באַנקעטן אין יענער אומרויאיקער צייט. צו דער עפּאָכע פון „צווייטן פעטערבורג“ איז ש. דובנאָוו געגאַנגען מיט מידע נערוון, אָבער מיט דער גרייטקייט אַרײַנצולײַגן אין דער נייער וויסנשאַפֿט־לעכער אַרבעט אַלע כוחות פון זיין געדאַנק און האַרץ.

קאפיטל אכצן

וידער אין פעטערבורג

ש. דובנאָווס ווויננג אין פעטערבורג, אויף אַ שטילער זייטיקער גאָס, איז געווען אַ נישט באַקוועמע און אַ מרה־שחור־הדיקע; די פענצטער זענען אַרויסגעגאַנגען אויף אַ קוויטיקער וואַנט. דאָס איז געווען אַ ראַיאָן פֿון אַלטע הייזער, שמאַלע געסלעך, מוטנע קאַנאַלן, האַרבאַטע בריקלעך; דובנאָוו האָבן פאַרבונדן מיט דער דאָזיקער געגנט זכרונות פֿון דער יוגנט. אין משך פֿון די צוואַנציק יאָר האָט זיך אַ סך געענדערט; דער רעדאַקטאָר לאַנדוי איז געשטאַרבן, מיט אַ צייט צוריק האָט אויפֿגעהערט צו דערשיינען דער זשורנאַל, וועמען דובנאָוו האָט אָפֿגעגעבן אזוי פֿיל פייער פֿון געדאַנק און געפֿיל; זיין אַלטער פֿריינד ש. פֿרוג האָט זיך גע־וואַלגערט ערגעץ אויף אַ פעטערבורגער פֿאַרשטאַט, און זיינע לידער מיט זייערע לאַנגזאַמע, איינטאָניקע ריטמען האָבן אויסגעדריקט רעזיגנאַציע און האַפֿנונגסלאָזיקייט. אַמױיניקסטן האָט זיך געביטן דובנאָוו אַליין: פֿון אונטער דער גריווע גרוילעכע האַר האָבן זיינע אויגן נאָך געברענט מיט יוגנטלעכן פייער; מיט ליידנשאַפטלעכקייט האָט ער זיך אָפֿגעגעבן זיין ליטעראַרישער און געזעלשאַפטלעכער אַרבעט, פֿלעגט באַווונדערן די שיינ־קייט פֿון דער נאַטור און דעקלאַמירן זיינע באַליבטע לידער. אָבער די אַרומיקע קאָמפֿליצירטע ווירקלעכקייט האָט אַלץ אָפֿטער אַרויסגערופֿן ביי אים פֿאַרביטערטקייט.

ער איז צוגעטראָטן צו זיין אַרבעט אין דעם אוניווערזיטעט מיט גרויס באַגייסטערונג, די דאָזיקע טעטיקייט האָט אָבער געדויערט אַ קור־צע צייט. די פֿרייע הויך־שול, אַנגעפֿירט פֿון פֿראַפּעסאָר לעסנאַפֿט, וואָס איז געווען באַקאַנט ווי אַ גלענצנדר געלערנטער און מוטיקער דעמאָ־קראַטישער געזעלשאַפטלעכער טוער, איז געווען אַ פֿראַגרעסיווער אונ־ווערזיטעט, אין וועלכן עס האָבן געלערנט טאַלענטירטע, ראַדיקאַל־געשטימ־טע פֿראַפּעסאָרן; אַ סך צוהערער זענען געווען אַקטיוו אין דער רעוואַ־

לוציאָנערער באַוועגונג. דער נייער פּראָפּעסאָר וויסנדיק, אז די סטודענטן האָבן אַ גרויסן אינטערעס פאַר סאַציאַלע פּראָבלעמען, האָט ער באַשלאָסן צו לייענען פאַר זיי אַ קורס פון דער נייער יידישער געשיכטע, אָנהייבן דיק פון דער פּראַנצווזישער רעוואָלוציע. דער ראַט פון פּאָקולטעט האָט אים אָבער רעקאָמענדירט, אז ער זאָל זיך האַלטן ביים כראָנאָלאָגישן סדר און אָנהייבן פון דער ביבלישער עפאָכע. גרייטנדיק זיך צו די לעקציעס, האָט ש. דובנאָוו פאַרבראַכט לאַנגע שעהן אין אַזיאַטישן מוזיי ביי דער וויסנשאַפּטס-אַקאַדעמיע און שטודירט מיט התמדה די מאָנאָגראַפיעס וועגן האַמוראבים קאָדעקס, וואָס איז נישט לאַנג אַנטדעקט געוואָרן, און די ווערק פון די אַנגעזעענע דימיטישע ביבל-פאַרשער. צו זיין ערשטער לעקציע איז געקומען אַ גרויסער עולם. אין דער הקדמה האָט ש. דובנאָוו באַגריסט די איניציאַטיוו פון דער פרייער הויכשול, דעם ערשטן רוסישן אוניווערזיטעט, וואָס האָט געגרינדעט אַ קאָטעדורע פאַר יידישער געשיכטע ביים פּאָקולטעט פון סאַציאַלע וויסנשאַפּטן. נאָך דעם האָט ער אַנט-וויקלט זיין קאָנצעפציע פון יידישער געשיכטע און האָט פאַרענדיקט מיט פאַטעטישע ווערטער וועגן פרייער וויסנשאַפּט אין אַ פריי לאַנד. די סטודענטן האָבן דעם נייעם פּראָפּעסאָר אויפגענומען מיט באַגייסטערונג. עס האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן שפעטער, אז בלויז אַ קליינע צאָל צוהערער זענען געווען באַקאַנט מיטן תנ"ך; צווישן די קריסטלעכע סטודענטן זענען אַזעלכע געווען מער ווי צווישן די יידישע. ש. דובנאָוו איז געווען גערעכט: אין דער אומרויאיקער אַטמאָספּער פון נאָך דער רעוואָלוציע האָט בלויז אַן ענגער קרייז ספעציאַליסטן געהאַט אינטערעס פאַר ביבל-פאַר-שונג און פאַר די ניסמע אַנטדעקונגען אויפן געביט פון דער געשיכטע פון אַלטן אַריענט. די לעקציעס האָבן דעריבער געטראָגן דעם כאַראַקטער פון סעמינאַרן; זיי האָבן אָבער לאַנג נישט אָנגעהאַלטן, — די פרייע הויכשול איז אויפן באַפעל פון דער מאַכט געוואָרן געשלאָסן, נאָך דעם ווי דער פּאָליציי-דעפּאַרטאַמענט איז געוואָרן געוואָרן, אז אין אירע אוידיטאָריעס ווערן אָפּגעהאַלטן פאַרזאַמלונגען פון אומלעגאַלע אָרגאַניזאַציעס.

די הויכשול איז געווען איינער פון די צענטערן פון געזעלשאַפּט-לעכן אויפברויז אין פעטערבורג. די ריזיקע שטאַט האָט געלעבט מיט אַ פיבערדיק, אומרויאיק לעבן; גלייך ווי דאָ וואָלט זיך געהאַט קאָנצענטרירט די גאַנצע ענערגיע פון דעם פאַרשלאָפענעם, דאַרפיש-קליינשטעטלדיקן לאַנד. דאָס פּאָליטישע לעבן האָט געקאָכט אויף די געהוימע און לעגאַלע פאַרזאַמ-לונגען, אין די אומצאָליקע קרייזלעך, מאָדערנע „יאקאבינער“, וואָס האָבן געשטרעבט צו פאַרטיפן די רעוואָלוציע, האָבן געקעמפט מיט „זשיראַני-דיסטן“ פון פאַרשידענע שאַטירונגען; עס זענען אויך אָנגעגאַנגען פאַר-

ביסענע וויכוחים ארום פראבלעמען פון פילאזאפיע, רעליגיע און קונסט. עם האָט נאָך קיינמאָל אזוי האַסטיק נישט פּוּלסירט אין דער הויפטשטאָט דאָס ליטעראַרישע און טעאַטראַלע לעבן און נאָך קיינמאָל האָט מען אזוי דייטלעך נישט געפילט, אז עם רוקט זיך אָן אַ קאַטאַקליזם. ש. דובנאָוו האָט נישט געקענט בלייבן גלייכגילטיק צו די דאָזיקע שטימונגען. ער האָט זיך מער נישט געטרייסט מיט דער אילווע, אז מען קען זיך פאַרשליסן אין די פיר ווענט פון קאַבינעט: עם איז געווען קלאָר, אז ער קען נישט און וויל נישט אַוועקגיין פון דעם קאַכיקן לעבן. נאָר צייטנווייז, אין מאַמענטן פון איינזאַמקייט, האָט ער מיט אומרו געפרעגט זיך אַליין: אפשר גייט דאָס לעבן אַוועק פאַרביי מיר?

אין דער פעטערבורגער תקופה איז דער שרייבער אַריינגעטרעטן מיט גרויסע האַפענונגען. די פיזישע שוואַכקייט — אַ רעזולטאַט פון אַנגע- שטרענגטער אַרבעט און שווערן קאַמף פאַר עקזיסטענץ — האָט געהערט צו דעם עבר. ער האָט פאַרווירקלעכט זיין אַלטן פּלאַן צו וווינען אין דער הויפט-שטאָט, אמת, נישט אויף שטענדיק. (די דערלויבעניש איז געווען נאָר אַ צייטווייליקע). די מאַטעריעלע זאָרגן האָבן אים מער נישט געמאַ- טערט — זיין לערנבוך, וואָס פלעגט יעדעס יאָר ווערן איבערגעדריקט, איז געוואָרן דער יסוד פון דעם באַשיידענעם משפּחהברודזשעט. דאָס אַלץ אָבער איז נישט געווען גענוג פאַר זיין גייסטיקן גלייכגעוויכט.

ש. דובנאָוו האָט נישט געפילט קיין סימפּטאָמען פון דער עלטער; עם איז אים געווען פרעמד די שטימונג פון רעזיגנאַציע. דערפאַר אָבער, האָט ער שאַרף געפילט דעם דיסאַנאַנס צווישן זיין לעבן און דעם לעבן אַרום אים. אין די יוגנט-יאָרן איז אים אויסגעקומען צו פאַרווענדן אַ סך ענערגיע, כדי צו קעמפן מיט אויסערלעכע שוועריקייטן, אָבער אין זיין אַי- נערלעכן לעבן זענען קיין דיסאַנאַנסן נישט געווען. דער אינהאַלט פון זיין עפּאָכע — די אידעאָליסטישע ליבע צום פּאָלק, וואָס האָט זיך אין די קרייזן פון די יונגע יידישע משכילים פאַרוואַנדלט אין אַ מין יידישער „נאַרדניטשעסטוואָ“, די נעכטערע ראַציאָנאַליסטישע פילאָזאָפיע, די פרינ- ציפן פון רעאַליזם. — דאָס אַלץ איז געווען פאַרשטענדלעך, נאָענט, אייגן. אין משך פון דעם פערטל יאָרהונדערט האָט זיך אַ סך געענדערט: אויף דער אַרענע זענען אַרויף נייע געזעלשאַפטלעכע כוחות, דאָס פּאָליטישע לעבן איז געוואָרן מער קאָמפּליצירט; דער מאַרקסיוזם, וואָס האָט פעסטגעשטעלט דעם פּרימאַט פון זיין איבערן באַוווּסס זיין, האָט באַ- הערש די מוחות, און אין דער זעלבער צייט האָט זיך אין די קרייזן פון דער אינטעליגענץ געלאָזט מערקן אַ נייגונג צו מיסטיק, צום איראַציאָ- נעלן; אין דער ליטעראַטור האָבן די פאַרגעפילן פון אַ קאַטאַסטראָפּע

אויפגעריסן די קלאַסישע טראַדיציעס. דער תלמיד פון קאנט און מילל האָט זיך געפילט פּרעמד אין דער נייער תקופה. דער אינטעלעקטועלער אומרו האָט נאָך שאַרפער געמאַכט זיין פּערזענלעכן עגמתי־נפש, וואָס האָט ווי אַ וואַרעם גענאָגט דאָס האַרץ: דאָס נייע פאַרפלאַנטערטע, קאָמפּליצירטע לעבן איז געווען דאָס לעבן פון זיינע אייגענע קינדער.

צוזאַמען מיט די עלטערן האָט איצט געווונט נאָר די עלטערע טאָכ־טער — די סטודענטקע. פאַרכאַפט פון גרויס־שטאַטישן לעבנס־שטראָם, פלעגט זי זעלפּט זיין אינדערהיים. שפּרייזנדיק איבער דער שטילער לייד־קער וווינונג, פלעגט דער שרייבער אַמאָל אַרײַן אין איר צימער: אויף דעם שרייב־טיש איז געלעגן דאָס תנכ״ל, וואָס ער האָט איר געהאַט גע־שענקט (זיי ביידע האָבן עס געהאַלטן פאַר אַ מײַן קמיע). און זייט ביי זייט — די נייע פּילאָזאָפּישע און ליטעראַרישע זאַמלביכער און די ווערק פון די מאָדערנע פּאָעטן. די דאָזיקע ביכער זענען אים געווען פּרעמד; באַזונדערס אומפאַרשטענדלעך איז געווען די נייע פּאָעזיע, זי האָט אויס־געזען נישט עכט, געקײַנצלט. נאָכן אַרײַנקוקן אין אַזאַ בוך פלעגט ער מורמלען אין כּעס: דאָס אַלץ איז דעקאַדענץ... און ער פלעגט דערמאָנען יענע געמײַטלעכע אָונטן ביים שײַן פון נאַפּט־לאָמפּ, ווען מ׳האַט גע־ליענט לערמאַנטאָוו, נעקראַסאָוו, פּעטן...

אויך דובנאָוו פרוי פלעגט מיט אַ זיפּץ דערמאָנען די אַמאָליקע טעג. זי האָט געבענקט נאָך אַן אוממעגלעכער זאַך — ווידער צו הערן די קלינגענדיקע קינדערשע קעלעכלעך, דאָס טאַפּטשען פון קליינע פּיסעלעך, ווידער צו האָבן שווערע אויסמאַטערנדיקע טעג, אויסגעפּילטע מיט אַר־בעט ביז איבער די ברעגעס... די קינדער זענען שוין לאַנג אויסגעוואַקסן און זענען געווען ווייט פון דער הויב. דער זון האָט אין אַדעס שטודירט מאַר־טעמאַטיק מיט גרויס דערפאַלג און גלייכצײַטיק האָט ער אויך גענומען אַן אַקטיוון אַנטייל אין דער סטודענטישער באַוועגונג. שרייבן פלעגט ער רעגולער, אָבער קאַרג, לאַקאַניש. די טאַכטער אַלגאַ, האָט פאַרלאָזט דעם אַוניווערזיטעט און זי איז אַוועקגעפאַרן קײַן ווילנע צום מאַן, אַן אַרבע־טער־אויטאָדידאַקט, פון פּויערישער אָפּשטאַמונג. ס׳איז איצט געווען שטיל ביי די דובנאָוו אין די אָונטן ביים טײַטרינקען אין מונקעל־עס־צימער; עס האָט זיך געהערט נאָר דאָס זידן פון סאַמאָוואַר און דער שאַרף פון די צײַטונגען. די איינזאַמע מענטשן האָבן מיט ביטערקײַט געטראַכט, אַז זיי זענען שוין מער נישט יונג און זיי האָבן אויסגעמיטן צו רעדן וועגן זייער צער...

כדי צו געפּינען אינערלעכן גלייכגעוויכט, פלעגט דובנאָוו זיך נעמען צו ברענגען אין אַרדענונג זיין ארכיוו. די כתב־ידן זענען געלעגן אין גלײַ־

כע רייען, אין טעטשקעס מיט דייטלעכע אויפשריפטן — דאָס איז געווען דאָס פעסטע, דאָס אומפארענדערלעכע, אין דעם איז געווען דער זין פון לעבן. אויפן פארטפעל, וואָס איז געהאנגען איבערן טיש, איז געווען אַ כאַראַקטעריסטישער אויפשריפט: 'Scripta Manent' (דאָס אָנגעשריבענע בלייבט) עס איז אים געווען נישט גרינג צו פאַרלאָזן דעם שטילן אַרבעטס־קאַד בינעם, וווּ עס האָט זיך אַזוי פריי געאַטעמט און געטראַכט, כדי אָנטייל צו נעמען אין די טומלדיקע זיצונגען. ש. דובנאָוו האָט אָבער געפילט, אז ער זאָט נישט קיין רעכט זיך אָפּצוזאָגן פון געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט: ס'האָט געהאַלטן פאַר וואַלן צו דער צווייטער דומע. דאָס איז געווען די לעצטע אַקציע, געפירט פון דעם, „פאַרבאַנד פאַר גלייכבאַרעכטיקונג". די דאָזיקע אָרגאַניזאַציע, וואָס איז ערשט נישט לאַנג אויפגעקומען, האָט זיך שוין געפונען אין אַ צושטאַנד פון ירידה; דעם ערשטן דורכברוך האָר בען געמאַכט די ציוניסטן: זיי האָבן אויפן צוזאַמענפאַר אין העלסינג פאָרס איינגעשלאָסן אין זייער פראַגראַם די טעזן, וואָס זענען פאַרמולירט געוואָרן דורכן פאַרבאַנד, אָבער זיי האָבן באַשלאָסן דורכצופירן די דאָזיגע קע טעזן בלויז אין די ראַמען פון זייער אייגענער פאַרטיי. דאָס האָט אַרויסגערופן אַ שאַרפע רעאַקציע מצד דער ווינאווער גרופע, וואָס איז אַרויסגעטראָטן מיט אַ שאַרפער אַטאַקע קעגן די „פרינציפיעלע עמיגראַנטן". די דאָזיקע גרופע האָט אין דער ברייטער נאַציאָנאַלער פראַגראַם פון „פאַר באַנד" אנערקענט נאָר איין פונקט — דעם אַלגעמיינעם פרינציפ פון זעלבסט באַשטימונג. גלייכצייטיק האָט זיך קאָנסאַלידירט ווי אַ באַזונדערע אָרגאַניזאַציע די „ידישע דעמאָקראַטישע גרופע", וואָס האָט פאַרנומען אַ מער ראַדיקאַלע פּאָזיציע אין אַלגעמיינ־פּאָליטישע פראַגן. לענגער פאַר אַלע זענען געבליבן געטריי דעם „פאַרבאַנד" ש. דובנאָוו און זיינע אָנהענגער; טורכ־ל־סור, האָבן אויך זיי געבילדעט אַן אייגענע גרופירונג — די „פּאָלקס־פאַרטיי". די ברייטע נאַציאָנאַלע אויפגאַבן, וואָס די נייע אָרגאַניזאַציע האָט פאַרמולירט, זענען געשטאַנען אין אַ דיספּראָפּאָרז מיט אירע באַגרענעצטע מעגלעכקייטן פון פּאָליטישער אויסוויקונג. זי האָט אָבער גע־שפּילט אַ באַדייטנדיקע ראָל אויפן געביט פון יידישער קולטור. פון דעם קרייז פון נאַציאָנאַליסטן־ענטוויאַסטן, וואָס זענען געווען איבערצייגט אז דער שווער־פונקט פון דער יידן־פראַגע ליגט אין „גלות", זענען עס אַרויס־געקומען די איניציאַטאָרן פון די געזעלשאַפטן, וואָס האָבן זיך פאַרנומען מיט פאַרשן יידישע געשיכטע, ליטעראַטור, מוזיק און פּאָלקלאָר. באַזונדערס באַדייטנדיק איז געווען די ראָל פון די דאָזיקע געזעלשאַפטן אין די גרעסערע שטעט פון תּחום־המושב; דאָרט האָבן זיי זיך פאַרוואַנדלט אין אמתע צענטערן פון יידישן קולטור־רענעסאַנס. מיט אַ סך יאָרן שפּעטער,

אין אומאָפּהענגיקן פּוילן, האָט זיך די פּאָלקס־פּאַרטיי פּאַרוואַנדלט אין אַ מאַסן־אָרגאַניזאַציע.

די פּראָגראַם פון דער נייער גרופּירונג, אָנגעשריבן דורך ש. דובנאָוו, איז געוואָרן פּאַרעפּנטלעכט אין צוויי פעטערבורגער אָרגאַנען — אין „ראַזס־וועט“ און אין „פּריינד“ (יידישע טעגלעכע צייטונג). (*), „דאָס דאָזיקע אַרטיקל — שרייבט דובנאָוו אין „דאָס בוך פון מיין לעבן“ — האָט מיט זיך פּאַרגעשטעלט דעם תּמצית פון דעם, וואָס איך האָב דורכגעטראַכט פּאַר די לעצטע צוויי יאָר. אונזער וועג איז געוואָרן קלאָר אָנגעצייכנט: מיר דאַרפן פּאַרזעצן דעם קאַמף פּאַר גלייכבאַרעכטיקונג, וואָס מיר האָבן אָנגעהויבן מיטן צאָרן פון דערנידעריקטע און מיט דער לייזשאַפּט פון מאַר־טירער; מיר דאַרפן קעמפן ווי אַן איינהייטלעכע יידישע נאַציע, וואָס לעבט אין פּאַרשידענע לענדער... אין קעגנפּאַל קענען מיר אויסקעמפן פּאַר זיך בלויז בירגערלעכע רעכט, מיר וועלן אָבער נישט זיין באַוואַנט פון אַ נאַציאָנאַלן טויט.“ צום סוף ווייזט דובנאָוו אָן, אַז די „פּאָלקס־פּאַרטיי“ שטרעבט צו פּאַרייניקן אַלע פּראָגרעסיווע כּוחות פון יידישן פּאָלק.

דאָס אַרטיקל האָט אַרויסגערופן אַ הייסע פּאָלעמיק. ווינאווערס אָרגאַן האָט פּאַרגעוואָרפן די גרינדער פון דער נייער פּאַרטיי, אַז זיי זענען באַ־איינפּלוסט פון די ציוניסטן. דובנאָוו האָט געענטפּערט זיינע אָפּאָגענטן אויף די שפּאַלטן פון „פּריינד“. (*), צום ערשטן מאַל האָט ער געשריבן אין יידיש און ער איז געווען אָנגענעם איבעראַשט, ווען ס'האָט זיך אַרויסגע־וויזן, אַז דאָס שרייבן קומט אים אָן נישט שווער. „בעתן שרייבן — פּאַר־צייכנט ער אין דעם טאַג־בוך — איז אַ וואַרעמער שטראָם דורכגעפּלאָסן מיין האַרץ: „מאַמע־לשון“... שפּעטער, ווען ש. דובנאָוו האָט אָנגעשריבן פּאַר דער זעלבער צייטונג אַן אַרטיקל וועגן עמיגראַציע, האָט ער זיך ענד־גילטיק איבערצייגט, אַז די שפּראַך פון זיין קינד־הייט, פּאַרפּולקאַמט אין דער ליטעראַטור פון די לעצטע יאָרן, איז גענוג בייגעוודיק, כדי צו קענען איבערנעבן די פּאַרשידנסטע ניואַנסן פון געדאַנק.

דער פּונאַנדערפּאַל פון „פּאַרבאַנד פּאַר גלייכבאַרעכטיקונג“, וואָס האָט בּס־ך־הכל עקזיסטירט צוויי יאָר, איז געווען פּאַר דובנאָוו אַ שווערער קלאַפּ. ער האָט געגלויבט, אַז די דאָזיקע אָרגאַניזאַציע וועט קענען פּאַרווירקלעכן אַ סך פון זיינע אידיען. ער האָט פּאַרמולירט די דאָזיקע אידעען אין די אַרטיקלען, וואָס זענען געווען געדרוקט אין פּאַרשידענע זשורנאַלן און עס

(*), „ראַזסוועט“ 1907 נר. 2; „דער פּריינד“ נר. 35.

(*), „דער פּריינד“ נר. 42-43.

איז ביי אים אויפגעקומען א באדרעפעניש זיי אויפצוזאמלען און ארויס-געבן אין בוך-פאָרם. האָט ער זיך ווידער גענומען צו דער אַרבעט, וואָס ער האָט אָנגעהויבן אין ווילנע — אַ סיסטעמאַטיזאַציע פון די געדאַנ-קען, וואָס פאַר אים זענען זיי געווען אַ סך-האַל פון דער לעצטער שטור-מישער תקופה. פרילינג 1907 איז די אַרבעט געוואָרן פאַרענדיקט; די זאַמלונג פון אַרטיקלען האָט געבילדעט אַ סאָלירן באַנד. אין דער הקדמה גיט דער מחבר אַ קורצע באַראַקטעריסטיק פון דער נישט לאַנג פאַרענדיקטער דיפערענצירונג פון די יידישע פּאָליטישע גרופּירונגען. זיין אייגענע אי-דעאָלאָגיע שטעלט ער אַוועק אין צענטער, צווישן די עקסטרעמע שטרע-מונגען; ער איז געווען זיכער, אַז מען וועט אים באַקעמפן אי פון רעכטס, אי פון לינקס.

אין מיטן פון די פאַרשידענע און טיילמאָל צופעליקע אַרבעטן האָט ש. דובנאָוו נישט אויפגעהערט צו בענקען נאָך פאַרטיפּן זיך אין אַן אַרבעט פון גרויסן פאַרנעם. און אַלץ שטאַרקער האָט ער געפילט, אַז פאַר אַזאַ אַרבעט איז נויטיק אַן אָפּגעזונדערט, שטייל ווינקעלע, וווּ די שטימע פון דער פאַרגאַנגענהייט וועט קלינגען דייטלעכער, ווי אין דעם רעש פון דער גרויסער שטאַט. דורך אַ צופאַל האָט דער שרייבער געפונען אַזאַ ווינסער לע — אין נישט ווייטן פינלאַנד, אַ לאַנד פון וועלדער און אַזערעס: דאָס איז געווען אַ קליין פאַרלאָזן גוט, וואָס האָט געהערט צו זיינע פאַרמעגלעכע פעטערבורגער קרובים. שוין דעם ערשטן זומער, וואָס ש. דובנאָוו האָט פאַרבראַכט אין לינקע, האָט ער דערפילט די פראַכט פון דער שטרענג גער און צאַרטער צפון-לאַנדשאַפּט. ס'האָט אין אים דערוואַכט דער פאַנג טעאיסטישער עקסטאַז, וואָס פלעגט אַרומכאַפן זיין נשמה אין די וועלדער פון פּאַלעסיע. די פאַרצייכענונג אין טאַג-בוך פון אויגוסט 1907 זאָגט: „איך האָב איצט געדאַונט אין אַן אייגנאַרטיקער שול. נאַנץ פרי בין איך אַוועק אין וואַלד, וואָס האָט זוניק געשמייכלט דורך טרערן פון רעגן און ראַסע, און מיין נשמה האָט תפילה-געטאַן מיט ווערטער באַקאַנטע פון די קינדער-יאָרן... הייליקע מאַרטירער פון 1903-1906! דאָ אין דער טי-פעניש פון די פינלענדישע וועלדער, זאָג איך קדיש נאָך איך און מיט טרערן אין די אויגן ברום איך „אַל מלאַ רחמים“...

אין משך פון אַ רייע יאָרן פלעגט ש. דובנאָוו אַרויספאַרן אויף די זיד-מער-חדשים. אין זיין שטיילן ווינקעלע, וווּ ער האָט געלאַנגט אַרבעטן אַן שטער-רונגען. שוין אין מאַי פלעגט ער אָנהייבן די צוגרייטונגען. אין סאַרדינאַר האָט זיך געהערט אַ געקלאַפּעריי: דאָס האָט דער שרייבער, אונטערברומענדיק זיינעם אַ באַליבטן ניגון, צונויפגעקלאַפּט די גרויסע קאַסטנס, אין וועלכע ער האָט אַריינגעלייגט זיינע מאַנסקריפּטן און ביכער. ווען די ערשטע געסט

פלעגן קומען אין דאָרף, האָט דער שטילער צפונדיקער פּרילינג זיי באַגעגנט מיטן פאַרשיכורנדיקן ריח פון משערעמוכע; טעג, אָנגעפולטע מיט פייגל־געטומל, פלעגן זיך אַריינגיסן אין די זילכערנע פאַרכישופטע בין־השמשותן פון די ווייסע נעכט. די זומער־טעג זענען געווען אָנגעפילט מיט אַ געדיכטער הייז; עס האָט זיך מחיהדיק געאַרבעט אין דער גרינער שטילקייט, ווונדער־לעך זענען געווען די שפּאַצירן איכער די וואַלד־שטעגעלעך, וואָס זענען געווען גליטשיק פון סאַסנע־נאַדלען. אין די אָונטן, ביים סאַמאָוואַר, אויף דער וועראַנדע פון גרויסן פּריצישן הויז, האָבן זיך געפירט געמייטלעכע שמועסן; די נאַסטפּריינדלעכע באַלעבאַטים — דעם שרייבערס אַ קוזינקע, ראָזע עמנאָל און איר מאַן — פלעגן אָפט דערמאָנען יענע ווייטע יאָרן, ווען ס'איז צו זיי צום ערשטן מאָל אַריינגעקומען דער שעמעוודיקער פּראָ־זוינציאָל, וואָס האָט געטרוימט וועגן אַ ליטעראַרישער קאַריערע...

זומער 1907 האָבן זיך אין דער שטילקייט פון דאָרף אַריינגעריסן אומרויאיקע ידיעות: דער צאַר האָט פאַנאַדערנגעלאָזט די צווייטע דומע און האָט געענדערט דעם וואַל־געזעץ. בעת די איינזאַמע שפּאַצירן האָט ש. דוב־נאָוו מיט אומרו געטראַכט וועגן דער צוקונפּט. אין מוח האָט געעגבערט אַ געדאַנק: אפשר דאָרף איך איצט, אין אַ צייט פון גרויזאַמער רעאַקציע, אוועקגיין פון דעם טומלדיקן פעטערבורגער לעבן, פון די אַלע נוצלאָזע זיי־צונגען, זיך באַזעצן ערגעץ אין פינלאַנד און זיך אינגאַנצן אָפּגעבן צו מיין גרויסער אַרבעט? אַ סך מאָל האָבן שמעון און אידע דובנאָוו אַרומגערעדט דעם דאָזיקן פּלאַן, אָבער צו קיין באַשלוס זענען זיי נישט געקומען

נאָכן אומקערן זיך קיין פעטערבורג האָט דובנאָוו זיך גענומען משתדל זיין, מען זאָל אים פאַרלענגערן דאָס וווינערעכט אין דער הויפּט־שטאָט. דאָס מיניסטעריום האָט געענטפערט, אז זי קען פאַרלענגערן זיין וווינערעכט נאָך אויף איין יאָר. דער שרייבער האָט געהאַפּט ענדלעך פטור צו ווערן פון נע־ונדרזיין, און דער ענטפער פון מיניסטעריום האָט אים זייער פאַרביטערט. האַרבסט 1907 האָט ש. דובנאָוו זיך באַזעצט אין אוניווערזיטעט־ראַיאָן. אין זיין טאַג־בוך פאַרצייכנט ער: „מ'דאַרף סוף כל סוף זיך באַזעצן אויף אַן אָרט, זאָל זיין אַפילו אויף אַט דעם אַקאַדעמישן געווע־אינדזל, און אָפּ־לעבן דאָרט דאָס רעשט ביסל יאָרן אין אומאויפהערלעכער אַרבעט. אויב מ'זאָל זיך צוגעוויינען צום פּאַליטישן ווילקאַן, קען מען אויף דער דאָזיקער... שטילער און ריינער פעטערבורגער פאַרשטאַט... זיך ווידמען דער וויסנ־שאַפּטלעכער אַרבעט, און זומער־צייט היילן די מידע נשמה מיט דער לופּט פון פינלאַנד.“

דער מחבר פון יענע שורות האָט דעמאָלט נישט פאַרגעפילט, אז אַלע זיינע באַמיונגען צו קענען פירן אַ רואיק, איינגעזעסן לעבן, וועלן צעשטערט ווערן דורך די בייזע שטורעמס פון דער געשיכטע.

אײנהייט אין פארשידנארטיקייט

אין פעטערבורגער פּעריאָד איז ש. דובנאָוו אויסגעקומען זיך צו פאַר-
נעמען מיט פאַרשידענע ליטעראַדיש-געוועלשאַפטלעכע אַרבעטן, און ער האָט
נישט געקענט זיך קאָנצענטרירן אויף זיין הויפטווערק. די גלייכצייטיקע
פאַרשידנארטיקע אַרבעט, דיקטירט פון זיינע אינערלעכע באַדערפענישן
האָט געפאַדערט פון אים אַן אַנשטרענגונג פון אַלע כוחות. ווען אין יאָר
1907 איז אַנטשטאַנען דער פּראַיעקט אַרויסצוגעבן א יידישע ענציקלאָד-
פּעדיע אויף רוסיש, האָט ש. דובנאָוו נישט באַלד מסכים געווען ארייני-
צוגיין אין דער רעדאַקציע-קאָלעגיע; דער אַנטייל אין דער גרויסער וויסנ-
שאַפטלעכער אונטערנעמונג האָט געדראָט צו צעשטערן זיין אַרבעט-פּלאַן,
וואָס איז געווען אויסגערעכנט אויף צענדליקער יאָרן. ער האָט אָבער אַנער-
קענט, אז די נייע קולטור-אונטערנעמונג דאַרף ווערן אונטערגעשטיצט,
און האָט גענומען אויף זיך צו רעדאגירן דעם אייראָפּעאישן פּעריאָד פון
דער יידישער געשיכטע. דער אַרויסגעבער האָט אָבער געהאַלטן, אז דאָס
איז נישט גענוג: ער האָט געוואָלט, אז ש. דובנאָוו זאָל רעדאגירן די גאַנ-
צע אויסגאַבע און האָט געדראָט, אז דעם שרייבערס אָפּזאָג וועט צונישט
מאַכן דעם נאַנצן פּראַיעקט. די כמעט אולטימאַטיווע פאַרעם פון דעם
פאַרשלאַג האָט פאַרשאַפט דובנאָוו עגמתינפש. א פאַרצייכענונג אין זיין
טאַג-בוך פון פעברואַר 1908 רעדט וועגן דעם שווערן נייטיקן געראנגל:
דער שרייבער האָט בשום אופן זיך נישט געקענט באַשליסן „זיך צו פאַר-
קויפן פאַר הויכן געהאַלט פון 5000 רובל א יאָר“ א סומע, וואָס האָט א
סך איבערגעשטיגן זיין געוויינלעכן פאַרדינסט, און דערפאַר אָפּלייגן די אר-
בעט איבער זיין גרויס ווערק אין דער ווייטער צוקונפט. „קיינמאַל —
שרייבט ער — האָב איך זיך נישט געיאָגט נאָך קיין גרויסע האַנאַראַרן;
פאַר מיר איז ליבערשט געווען אַרעמקייט ביי די באַליבטע אַרבעטן, איידער
רייכקייט ביי אַרבעטן, וואָס זענען מיר נישט צום האַרצן. אָבער די אַר-
בעט אין דער ענציקלאָפּעדיע אינטערעסירט מיך יא, און אַז מיר קען דאָך

די אויסגאבע אונטערניין... איז וואָס זשע? זאָל איך מקריב זיין פינף יאָר פון די ווינציק פאַרביבענע יאָרן פון מיין לעבן? און איך האָב דאָך שטענדיק דיך מורא, אז איך וועל נישט באווייזן צו פאַרענדיקן מיין ווערק?" סוף כל סוף, נאָך לאַנגע באַטראַכטונגען אין דער שטילקייט פון פינלענדישן הויז, האָט ש. דובנאָוו באַשלאָסן נישט אָנצונעמען דעם פאַרשלאַג, וואָס וואָלט אים מאַטעריעל פאַרזיכערט אויף אַ רייע יאָרן, ער האָט נאָר אייניגעשטימט מיטצואַרבעטן אין דער ענציקלאָפּעדיע אין אַ באַגרענעצטן פאַרנעם.

די אָרגאַניזאַציע פון דער נייער וויסנשאַפֿטלעכער אונטערנעמונג האָט זיך אַרויסגעווייזן פאַר אַ גאַנצן קאָמפּליצירטער. ש. דובנאָוו, וואָס איז געווען פּעדאַגאָגיש שטרענג סיי צו זיך, סיי צו אַנדערע, האָט נישט געקענט שלום-מאַכן מיט אויבערפלעכלעכקייט און דילענטאַנטישקייט, און קיין סך נרנסטע וויסנשאַפֿטלעך איז צווישן די מיטאַרבעטער פון דער ענציקלאָפּעדיע נישט געווען. אָפט פּלעגט אים אויסקומען אינגאַנצן איבערצומאַכן אַר טיילען, די קאָרעקטור-גאַלערעס זענען פול געווען מיט אויסבעסערונגען. די אָנגעשטרענגטע אַרבעט האָט נישט איבערגעלאָזט קיין צייט אַפילו אויף קיין קורצן אָפּרו. און דאָ איז, ווינטער 1907-1908, אויפגעקומען אַ נייע קולטור-אונטערנעמונג, וואָס מ'האַט געדאַרפט שטיצן: קורסן פאַר יידישער וויסנשאַפֿט, וואָס זענען געוואָרן געגרינדעט דורך אַ גרופּע פּעטער-בורגער אינטעליגענץ מיטן באַראָן גינזבורג אין דער שפיץ. ש. דובנאָוו האָט זיך שטאַרק פאַראַינטערעסירט מיט דער דאָזיקער איניציאַטיוו, אָבער די אָרגאַניזיר-באַראַטונג, וואָס איז פאַרגעקומען אין דער וווינונג פון באַראָן, האָט אויף אים געמכט אַ שווערן איינדרוק. „דער ענין — שרייבט ער אין זיין טאָגבוך — איז אַריינגעקוועטשט געוואָרן אין די ראַמען פון אַ פּרוּוואַטער באַראַגישער אונטערנעמונג, מיט אָפּגעלעבטע אַלטרענע-קישע פּראָפּעסאָרן, צווישן וועלכע מען האָט אויך מיר פאַרגעלייגט די קאַטעדרע פון געשיכטע.“ די איניציאַטאָרן פון דער נייער שול האָבן איר געגעבן אַן אַקאַדעמיש-וואָגיקן נאָמען „קורסן פון מורח-וויסנשאַפֿט“, כדי אָפּצושוואַכן די וואַכזאַמקייט פון דער מאַכט. צווישן די צוהערער זענען געווען נישט ווייניק סטודענטן פון הויך-שולן; דער רוב אָבער איז באַשטאַנען פון קליינשטעטלידיקע אויטאָדידאַקטן, געוועזענע ישיבה-בחורים, וואָס האָבן פאַרמאָגט ווינציק אָלגעמיינע בילדונג. דאָס איז געווען יענע אידעאַליסטישע פּאָלקס-יונגט, וואָס האָט געשטרעבט צו וויסן, און ש. דובנאָוו האָט באַלד זיך דערפילט נאָענט מיט איר. דער אופן אָבער ווי אזוי די אַרבעט איז געפירט געוואָרן, איז דובנאָוו נישט געווען געפּעלן: די פּסעוודאָ-וויסנשאַפֿטלעכקייט און דילענטאַנטישקייט, מיט וועלכע ער האָט גע-

קעמפט ביים רעדאגירן די ענציקלאָפּעדיע, האָבן אויך דאָ געשטערט אוועק צושטעלן די אַרבעט אויף דער געהעריקער הויך.

די מאַטעריאלן פאר דעם גרויסן ווערק זענען נאָך אַלץ געלעגן אין די פאַרשלאָסענע שופלאָדן פון דובנאָוו שרייב־טיש, און דאָס האָט אים פאַרשאפט גרויס עגמת־נפש. פאר פובליציסטיק האָט ער אויך קיין צייט נישט געהאַט: די פּאָלעמישע ארטיקלען קעגן די „בריוו וועגן אַלטן און נייעם יידנטום“ פון קלויזנערן אין „השילח“ און פון ח. זשיטלאָווסקין אין זאַמל־בוך „סערפ“ זענען פאַרבליבן אָן ענטפער.

פּרילינג 1908 איז קיין פעטערבורג געקומען אהד־העם; ער האָט גע־וואָלט זיך געזענענען מיט זיין אַלטן פריינט פאַר זיין אָפּפאַרן קיין לאַנד דאָ. דובנאָוו טאָג־בוך דערציילט וועגן דער דאָזיקער באַגעגעניש: „...דער צווייטער טאָג פון התשתפכות־הנפש און טרויעריקע שמועסן וועגן דער צעפאלונג פון אונזער קליינער ליטעראַרישער משפּחה, וועגן פּערזענלעכע צרות, און צרות פון פּאָלק, וועגן אַלץ, וואָס פּיניקט די נשמה... אַ גאַנצער לעבנס־אַפּשניט פון 1891 ווערט אָפּגעשלאָסן מיט דער דאָזיקער באַגעגעניש. ווען די פּריינד האָבן זיך געזענגט אויפן דעק פון דער שיה, וואָס איז געגאַנגען קיין שטאַקהאָלם, האָבן זיי נישט געטראַכט, אַז דאָס איז זייער לעצטע באַגעגעניש. פון איצט אָן, אין אַ משך פון ניינצן יאָר, איז זיי געווען באַשערט צו טרעפן זיך נאָר אין געדאַנק — אין דער ליד־טראַטור און אין פּערזענלעכער קאָרעספּאָנדענץ.

דעם זומער הָיַט ש. דובנאָוו פאַרבראַכט אין דאָרה, אויף אַ גוט; ער האָט געווינט אין אַן אַלט, צוויי־שטאַקס הויז, ביים סאַמע ראַנד פון הויף. אין די איינזאַמע זומער־טעג האָט דער היסטאָריקער, דער־פּילט אַ שטאַרקע בענקשאַפט נאָך זעלבסטשטענדיקער שעפּערישער ארבעט. „אויב טער מיין באַלאַקאָן — דערציילט ער אין זיין אויטאָביאָגראַפיע — האָט זיך אויסגעשפּרייט אַ פעלד מיט בליענדיקן קלעווער, ווייטער האָט אַרויס־געגלאַנצט דער סטאַוו און דאָס הויז איז געווען אַרומגענומען מיט גע־דיכטע רייען סאַסנעס, יאָדלעס און בערזעס. אין מיין זיכרון זענען פאַר־בליבן די זומערדיקע אָוונטן, ווען איך פלעג פון באַלאַקאָן זיך צוקוקן צום פאַמעלעכדיקן זון־אונטערגאַנג. איך האָב אָפּגעפּילט דאָס אָנקומען פון דער ווייטער נאַכט לויטן פּלוצימדיקן אָפּשטאַרבן פון בלעטער־גערויש אויף די ביימער־שפיץ און לויטן סודות־פולן אָפּשיין איבער דער אָזערע.“ אין דער דאָזיקער אידילישער אַטמאָספּער האָט דער שרייבער געמאַכט אַ סך־הכל פון דער דערפאַרונג פון דעם טומלדיקן ווייטער, און איז געקומען צום אויספיר, אַז זיין אָנטייל אין דער ענציקלאָפּעדיע, אפילו אין אַ באַגרע־נעצטן פאַרנעם, פּאָרט זיך נישט מיט דער אַרבעט איבער דעם מאָנאָ־

מענטאלן ווערק. „מײן קאָפּ איז פול מיט נאָמיצן און פלענער — שרייבט ער סוף זומער — און איך פיל, אז איך קאָן און דאַרף געבן אַ בולט בילד פון דער נייסטער עוואָלוציע פון יידנטום“. יענעם זומער אין דאָרף, האָט ער אָנגעצייכנט אַ פּלאַן פון אַרבעט אויף די נאָענטסטע דרייצן יאָר.

אומקערנדיק זיך אין שטאָט אריוו האָט ער זיך צוריק אריינגעטאָן אין דער אַרבעט; ער האָט געשריבן אַ ברייטע הקדמה צו זיין געשיכטע, וואָס האָט געדאַרפט שילדערן דאָס לעבן פון יידישן וועלט־פּאָלק ערב דעם 19-טן יאָר־הונדערט. עס איז דעם היסטאָריקער אָנגעקומען נישט גרינג זיך אָפּצו־זונדערן פון דעם אַרומיקן לעבן אין די פיר ווענט פון זיין קאַבינעט. דער פּוּלס פון קולטור־לעבן אין דער הויפטשטאָט האָט האַסטיק געשלאָגן; די פּאָליטישע רעאַקציע האָט נישט געקענט פאַרטריבן אין אונטערערד די אויפגעוואַכטע ענערגיע פון לאַנד, דאָס געזעץ וועגן פאַרזיינען און פאַר־זאַמלונגען, וואָס איז אויסגעקעמפט געוואָרן דורך דער רעוואָלוציע, האָט געגעבן אַ מעגלעכקייט אַ גרופע יידישע זשורנאַליסטן צו לעגאַליזירן די יידישע ליטעראַרישע געזעלשאַפט. אויף דער גרינדונג־פאַרזאַמלונג האָט ש. דובנאָוו געהאַלטן די דערעפּענונג־רעדע; ער האָט גערופן צו פאַרשטאַר־קען די אָנשטרענגונגען פאַר קולטור־אַרבעט און האָט דערמאָנט, אז אין צייטן פון רעאַקציע איז די ליטעראַטור באַרופן צו שטיין אויף דער וואַך און צוגרייטן אַ נייעם אויפשוונג אין געזעלשאַפטלעכן לעבן. שוין אויף דער ערשטער פאַרזאַמלונג איז אויפגעהויבן געוואָרן די שפּראַכן־פּראַגע, וואָס איז דעמאָלט געוואָרן נאָך מער אַקטועל ווי פּריער: די טשערנאָוו־צער קאָנפּערענץ האָט פּראָקלאַמירט, אז יידיש איז צוגלייך מיט העברע־איש די נאַציאָנאַלע שפּראַך פון יידישן פּאָלק. אַ רייע שפּעטערדיקע פאַר־זאַמלונגען פון דער ליטעראַרישער געזעלשאַפט זענען געווען געווידמעט דעם באַהאַנדלען די רעוואָלוציעס פון דער טשערנאָוויצער קאָנפּערענץ. ש. דובנאָוו האָט, ווי געוויינלעך, פאַרטיידיקט זיין קאָנצעפּציע וועגן דער גלייכ־באַרעכטיקונג פון דריי שפּראַכן. „מיר איז אויסגעקומען — שרייבט ער אין זיינע זיכרונות — צו פאַרטיידיקן די רעכט פון דער רוסישער שפּראַך אין אינזער ליטעראַטור קעגן די יידישיסטן און העברעאִיסטן. איך האָב געטענהט, אז מ'טאָג נישט צונעמען דעם קולטור־אינסטרומענט ביי ברייטע שיכטן פון יידישער אינטעליגענץ, וואָס רעדט און לייענט רוסיש. איך האָב מסכים געווען, אז אין נאַציאָנאַלער הינזיכט זענען יידיש און רוסיש נישט גלייך, פונדעסטוועגן דאַרפן זיי אנערקענט ווערן אַלס גלייכבאַרעכ־טיקט ווי קולטור־אינסטרומענטן“.

די פעטערבורגער ליטעראַרישע געזעלשאַפט איז געווען אַ פאַרשפּרייטער

פון יידישער קולטור: אין א נאנצער רייע שטעט פון תחום-המושב זענען געגרינדעט געווארן אפטיילונגען פון דער דאזיקער ארגאניזאציע, און אין משך פון צוויי יאָר האָט זייער צאָל דערגרייכט ביז הונדערט. אויף די פאָר-זאמלונגען פלעגן ווערן באהאנדלט נישט נאָר ליטעראַרישע פראַגן, נאָר אויך געזעלשאַפטלעך-פאָליטישע. ערשט אין דריי יאָר אַרום האָט די צאָרישע מאַכט דערשמעקט אַפאָזיציאַנעלע טענדענצן אין דער טעטיקייט פון דער געזעלשאַפט; אין 1911 האָט סטאָליפּין פאַרמאַכט אַ רייע יידישע קולטור-אָרגאַניזאַציעס, צוגלייך מיט די פּוילישע און אוקראַינישע. ש. דובנאָוו איז לכתחילה געווען אַקטיוו באַטייליקט אין דער ליטעראַרישער געזעלשאַפט. שפעטער אָבער האָט ער געדאַרפֿט ווידמען אַ סך צייט אַ צווייטער אָרגאַ-ניזאַציע, וואָס איז אים געווען נאָך מער נאָענט לויט איר גייסט און איר רע צילן.

אין האַרבסט 1908 האָט זיך ווינאווערן איינגעגעבן צו באַקומען אַ דערלויבעניש איבערצואָרגאַניזירן די באַשיידענע היסטאָרישע-טנאַגראַפישע קאָמיטע אין אַ געזעלשאַפט, וואָס האָט ברייטערע רעכט. ש. דובנאָוו האָט מען פאָרגעלייגט אריינצוטרעטן אין גרינדונגס-קאָמיטעט. דאָס שאַפן פון אַ נייעם צענטער פאַר וויסנשאַפטלעכער אַרבעט איז געווען אַ פאַרשפעטיקטער ענטפער אויף אַ רוף, מיט וועלכן דער יונגער היסטאָריקער האָט זיך אין די אַמאָליקע יאָרן געווענדעט צו ברייטע קרייזן פון דער יידישער אינ-טעליגענץ. ש. דובנאָוו איז געווען איבערגעלאָרן מיט אַרבעט; ער האָט אָבער געהאַלטן פאַר זיין חוב אַנטיילצונעמען אין אַן אַרבעט, צו וועלכער ער האָט גערופן מיט אַזאַ ברען אין די יונגע יאָרן. עס האָבן זיך אָנגע-הויבן לאַנגע באַראַטונגען אין דער ווינאונג פון ווינאווערן. דער איניציאַל-טאָר פון דער נייער אָרגאַניזאַציע האָט דערקלערט: „די רעוואָלוציע האָט אונז אָפּגעריסן פון היסטאָרישע אַרבעטן, וואָס מיר האָבן געפירט אין די ניינציקער יאָרן — ס'איז שוין צייט זיך צו זיי ווידער נעמען“.

אויף דער ערשטער זיצונג האָט ש. דובנאָוו געהאַלטן די אַריינפיר-רעדע. געוויינלעך פלעגט ער זיין איינגעהאַלטן אין עפנטלעכע אַרויסטרע-טונגען, איצט אָבער האָט ער זיך דערלויבט אַרויסצוברענגען אינטימע, פאַ-טעטישע טענער. „אין דאָזיקן פייערלעכן מאָמענט — האָט ער געזאָגט — פיל איך אַ געמיש פון פרייד און טרויער. איך פריי זיך דערפון, וואָס ענד-לעך איז אַנטשמאַנען אַן אָרגאַניזאַציע, וואָס איז באַרופן צו באַפרידיקן די וויכטיקע באַדערפענישן פון אונזער נאַציאָנאַלן לעבן, און גלייכצייטיג בין איך טרויעריק, ווייל די דאָזיקע אָרגאַניזאַציע איז אויפגעקומען אַזוי שפעט, און דער קערנדיקסטער קיבוץ פון יידישן פאָלק האָט ערשט איצט באַוווּזן צו שאַפן דאָס, וואָס עס האָבן שוין פריער געשאַפן די קלענערע

ידישע קיבוצים אין מערב־איראָפּע. אין דאָזיקן מאָמענט זאָל מיר דער־
 לויבט זיין צו דערמאָנען... וועגן דעם ערשטן רוף צו גרינדן אַ יידישע היס־
 טאָרישע געזעלשאַפּט. 17 יאָר זענען אַוועקגעגאַנגען ביז דער חלום פון
 אונזער יוגנט איז געוואָרן פאַרווירקלעכט". אין זיין האַרציקער ענטפּער־דעד
 האָט מ. ווינאווער אָנגעוויזן, אַז דאָס דערשיינען פון דער בראַשור „וועגן
 פאַרשן יידישע געשיכטע" האָט דערוועקט ביי אַ סך יונגע יידישע אינטע־
 ליגענטן, וואָס זענען געוואָרן דערצויגן אויף דער רוסישער ליטעראַטור,
 דעם אינטערעס צו דער יידישער פאַרגאַנגענהייט און דאָס געפיל, אַז זיי
 זענען פאַרבונדן מיטן פּאָלק. נאָך דער פאַרזאַמלונג פאַרצייכנט ש. דובנאָוו
 אין זיין טאָג־בוך: „זי האָט זיך געעפנט נעכטן, די היסטאָרישע געזעל־
 שאַפּט, וואָס איך האָב פּראָיעקטירט נאָך אין פּרילינג 1891... עס שטייט פאַר
 אַ ריזיקע ארבעט: מיר וועלן זאַמלען און דרוקן מאַטעריאַלן, ארויסגעבן אַ
 פערטליאָר־שריפט און ביכער, אָרנאַניזירן לעקציעס און רעפּעראַטן.. וואָלט
 דאָס געווען מיט זיבעצן יאָר צוריק, מיט וואָס פאַר אַ ברען וואָלט איך
 דאָס אַלץ גענומען אויף זיך, וויפל וואָלט איך אויפגעטאָן! אָבער דער חלום
 פון אַ דרייסיק־יאָריקן ווערט פאַרווירקלעכט צו אַכט און פּערציק — איז
 דאָס נישט צו שפּעט?"

אין דעצעמבער האָט ש. דובנאָוו אָנגעהויבן לייענען אין דער נייער
 געזעלשאַפּט אַ ציקל רעפּעראַטן; דער ערשטער רעפּעראַט איז געווען אויף
 דער טעמע: „וועגן דעם פּראָצעס פון הומאַניזירונג און נאַציאָנאַליזירונג
 אין דער מאָדערנער יידישער געשיכטע". מיט אַ רייע אָרנומענטן האָט ער
 געפּרוּוו באַווייזן, אַז דאָס איינשטעלן האַרמאָניע צווישן הומאַניזם און
 נאַציאָנאַליזם איז די וויכטיקסטע אויפגאַבע, וואָס דער 19־טער י"ה גיט
 איבער בירושה דעם 20־טן. דער רעפּעראַט האָט אַרויסגערופן הייסע וויכ־
 חים, וואָס האָבן זיך פאַרצויגן אויף צוויי אָונטן. פון דעמאָלט אָן פלעגט
 דער היסטאָריקער אָפּט אַרויסטרעטן אַלס איניציאַטאָר פון דיסקוסיעס אויף
 היסטאָריש־פּובליציסטישע טעמעס. כמעט אַלע אָרנומענטן פון די קעגנער
 זענען אים געווען באַלאַנט פון דער פּריערדיקער מינדלעכער און שריפט־
 לעכער פּאַלעמיק; אָבער איצט האָט ער געהאַט צו טאָן מיט אָפּאַגענטן. וואָס
 האָבן פאַרמאָגט אַ גרויסע אַלגעמיינע און יידישע ערודיציע. דער ניוואָ פון
 די פאַרזאַמלונגען איז געווען אַ הויכער; דאָס רוב רעפּעראַטן זענען געווען אַ
 רעזולטאַט פון זעלבסטשטענדיקע פאַרשונגען. דובנאָוו האָט נישט געאַרמ,
 וואָס די אַרבעט אין דער געזעלשאַפּט, וועמעס וויצע־פּאַרזיצער ער איז גע־
 ווען (פּאַרזיצער איז געווען מ. ווינאווער) נעמט ביי אים צו אַ סך צייט:
 ער האָט זיך געפּרייט מיט יעדן געלונגענעם רעפּעראַט, מיטן לעכהאַפּטן

מינונגס-אויסטייש, און פאר דעם וויכטיקסטן אויפטו פון דער געזעלשאפט האָט ער געהאלטן דאָס אַרויסגעבן דעם וויסנשאַפטלעכן פּערטיליאַר-בוך.

דאָס יאָר 1909 האָט געפנט אַ נייע ערע אין דער רוסיש-יודישער זשורנאַליסטיק: נאָך אַ פּעריאָד פון שטילשטאַנד האָבן כמעט גלייכצייטיק אָנגעהויבן צו דערשיינען צוויי זשורנאַלן: דער וויסנשאַפטלעכער „יעוורייסי-קאיא סטאַרינאַ“ (דער יודישער אַמאָל) און דער ליטעראַריש-פּובליציסטישער „יעוורייסקי מיר“ (די יודישע וועלט). אין ביידע זשורנאַלן האָט דובנאָוו זיך אַקטיוו באַטייליקט. נאָך דעם ווי דער „וואַסכאָד“ מיט וועלכן עס זע-נען געווען פאַרבונדן לאַנגע יאָרן פון זיין ליטעראַרישער טעטיקייט איז פאַרמאַכט געוואָרן, האָט ער געבענקט נאָך אַ נייער פּובליציסטישער טרי-בונע, נאָך אַן אָרנאַן, וואָס זאָל אידיאיש זיין מער אויסגעהאַלטן ווי דער צעשווומענער „וואַסכאָד“. דער נייער זשורנאַל — האָט ער געטראַכט — דאַרף זיין דער וואַרטזאַגער פון דער נאַציאָנאַל-פּראָגרעסיווער אידעאָלאָגיע, וואָס האָט געפונען איר אויסדרוק אין דער פּראָגראַם פון דער „פּאַלקס-פּאַרטיי“. אין יאָר 1909 האָט אַ גרופּע געזעלשאַפטלעכע טוער באַקומען אַ דערלויבעניש אַרויסצוגעבן אַ חודש-זשורנאַל; ווען זיי האָבן פּאַרגעלייגט דובנאָוו אַנטיילצונעמען אין דער רעאַקציע האָט ער דעם פּאַרשלאַג אָנגע-נומען אַן שום וואַקלענישן. אין דער רעדאַקציע זענען אַריינגענאַנגען פּאַר-שטייער פון עטלעכע פּאַרטייען — ציוניסטן, מיטגלידער פון דער דעמאָקראַ-טישער גרופּע און פון דער פּאַלקס-גרופּע און צוויי פּאַרשטייער פון דער פּאַלקס-פּאַרטיי (ש. דובנאָוו און ש. אַנסקי). די פּאַלקס-פּאַרטיי איז געשטאַ-נען אין צענטער, צווישן די מער עקסטרעמע שטרעמונגען, און דערפאַר איז דובנאָוו אויסגעקומען צו שפּילן אַן אָנפירנדיקע ראָל אין דער רע-דאַקציע: ער האָט געדאַרפט איינשטילן די ליידנשאַפטן ביים באַהאַנדלען די פּאַליטישע איבערזיכטן.

אין בעלעטריסטישן אָפּטייל פון דעם נייעם זשורנאַל האָבן זיך גע-דרוקט ש. אַבראַמאָוויטש (מענדעלע), י. ל. פּרץ, ש. פּרוג. אין די ערשטע העפטן האָט ש. דובנאָוו אָפּגעדרוקט אַ ברייטן אַריינפיר צו דער נייער יודישער געשיכטע א. נ. „הומאַניזאַציע און נאַציאָנאַליזאַציע“ און אַ פּראָגענט פונם ציקל „מחשבות וועגן דעם אייביקן פּאַלק“, אינטערענשעריבן מיטן פּסעוודאָנים „היסטאָריקוס“. אין דאָזיקן פּראָגענט קערט ער זיך אום צום געדאַנק, אז דער היסטאָריש-באַגרינדעטער גלויבן אין דער אומשטערב-לעכקייט פון פּאַלק קען פאַרן וועלטלעכן מענטש פאַרבייטן דעם גלויבן אין פּערזענלעכער אומשטערבלעכקייט. דער שרייבער האָט דעם דאָזיקן טעזיס געוואַלט באַגרינדן אויספירלעך, עס האָט אָבער דערויף נישט געקלעקט קיין צייט. עס איז ביים אים אַלץ מער געוואַקסן די באַדערפעניש צו פאַרצייכע-

נען פון צייט צו צייט די געדאַנקען, וואָס פלעגן אויפקומען ווי הערות אויפן ראַנד פון די גרויסע ווערק, אָבער ערשט אין זיינע לעצטע יאָרן, אין דער שטיקלייט פון די באַלטישע וועלדער האָט ער באַוווּזן דאָס צו פאַרווירק-לעכן. אין דריטן באַנד פון זיין אויטאָביאָגראַפיע האָט ער איינגעשלאָסן עטלעכע פראַגמענטן פון זיינע באַטראַכטונגען.

נישט געקוקט דערויף, וואָס אַ פאַרשטייער פון די ציוניסטן האָט אַנד טייל גענומען אין דער רעאַקציע פון „יעוורייסקי מיר“, איז דער זשורנאַל שאַרף באַקעמפט געוואָרן פון ציוניסטישן אָרגאַן „ראַזסוויעט“. דער רעד-דאַקטאָר, א. אידעלסאָן, האָט אין איינעם פון זיינע אַרטיקלען איראָניש זיך אויסגעדריקט וועגן דער טעטיקייט פון אַזעלכע „גלות“-אָרגאַניזאַציעס, ווי די ליטעראַרישע און היסטאָרישע געזעלשאַפטן און די קורסן פאַר מורח-וויסנשאַפט. ש. דובנאָוו האָט באַלד רעאַגירט דערויף מיט אַן אַרטיקל, וואָס האָט געהייסן „ניהיליזם אָדער ווילדקײט?“. אין אַרטיקל, אונטערגעשריבן מיט אַ פּסעוודאָנים, איז שאַרף געטאַדלט געוואָרן די גרינשעצנדיקע באַציאָונג צו קולטור-ווערטן, וואָס איז באַראַקטעריסטיש פאַר יענע „פאַרלייקענעך פון גלות“, וועלכע האָבן פון דער גרויסער טויזנטיאָריקער קולטור-ירושא נאָד איבערגענומען די בענקשאַפט נאָך ציון. ווען ס'איז אויפגעדעקט געוואָרן דער סוד פון פּסעוודאָנים, האָט דער „ראַזסוויעט“ אויף דער קריטיק געענט-פערט מיט אַ באַיקאָט פון יענע ליטעראַרישע און געזעלשאַפטלעכע אָרגאַניזאַציעס, וווּ ש. דובנאָוו האָט געשפּילט אַן אָנפירנדיקע ראָל. דערמאָנענ-דיק אין זיין אויטאָביאָגראַפיע דעם דאָזיקן עפּיזאָד, וואָס האָט איבערגע-לאָזט אַ ביטערן בייגעשמאַק, האָט דער היסטאָריקער קעגנגעשמעלט דעם נישט דערלאָזבאַרן טאָן פון זיינע דעמאָלטיקע אָפּאַנענטן — זיין „העכסט-ריטערלעכן“ עפּנטלעכן וויכוח מיט אַחד-העמען אויף דער זעלבער טעמע — וועגן דער באַדייטונג פון גלות.

דער דאָזיקער וויכוח איז געווען אַ המשך פון אַ לאַנגיאָריקער פאַר-לעמיק אין דער פרעסע, אויף עפּנטלעכע פאַרזאַמלונגען און אין פּער-זענלעכע שמועסן. אין „השילח“ האָט אַחד-העם פאַרעפּנטלעכט אַן אַרבעט א. נ. „שליחת-הגלות“, געשריבן מיט זיין געוויינלעכער לאַקאָנישקייט און גלאַנץ. דאָס איז געווען אַ פאַרשפּעטיקטער ענטפּער אויף איינעם פון די „בריוו וועגן אַלטן און נייעס יידטנום“. דער מחבר פון די „בריוו“ האָט אַמאָל פאַרגעוואָרפן די אַחד-העמיסטן אומקאַנסעקווענץ: דאָס אַנערקענען פאַלעסטינע פאַר אַ גייסטיקן צענטער — האָט ער אויפגעוויזן — פאַלט זיך לאָניש צונויף מיט דער טעאָריע פון אויטאָנאָמזם אין גלות. אין אַר-טיקל „שליחת-הגלות“ ענטפּערט אַחד-העם, אַז ער אינגאָרירט נישט דעם גלות נישט פאַר דער קעגנוואַרט, נישט פאַר דער צוקונפּט, ער זעט אָבער

אין אים א פארקריפלטע לעבנס-פאָרעם פאַרן פּאָלק. דובנאָוו האָט נישט גע- האַלטן די דיסקוסיע פאַר פאַרענדיקט. אין זיין אַרטיקל אין „יעוורייסקי מיר“ (די באַשטעטיקונג פון גלות“, העפט 5, 1909) דערקלערט ער, אז אויב מען אַנערקענט דעם גלות אַלס היסטאָרישע נויטווענדיקייט, דאַרף מען שטרעבן צו דער נאָרמאַליזאַציע פון יידישן לעבן מיט דער הילף פון יענע מיטלען, וואָס דער מאָדערנער רעכטס-באַוווסטזיין גיט די נאַציאָנאַלע מינ- דערהייטן. דער טעאָרעטישער מאָניזם פון גייסטיקן ציוניזם דאַרף אָפּטרעטן זיין אָרט דעם פּראַקטישן דואליזם. אַרויסגייענדיק פון דער דאָזיקער אַלגע- מיינער איינשטעלונג האָט דובנאָוו אָנגעוויזן, אז די קעגנער פון יידיש באַ- גייען אַ גרויסע זינד מיט זייער גרינגשעצונג צום מעכטיקן אינסטרומענט פון דער יידישער אויטאָנאָמיע אין גלות — צו דער אומאַנגנעם-שפּראַך פון זיבן מיליאָן יידן. „דאָס אַרטיקל פון אַחַר-העם און מיין ענטפּער — שרייבט דער מחבר פון „דאָס בוך פון לעבן“ — איז גיכער געווען אַ פּרידלעכער דיאַלאָג, ווי אַ דיסקוסיע.“

די עקזיסטענץ פון „יעוורייסקי מיר“ האָט דובנאָוו געגעבן אַ מעג- לעכקייט פון צייט צו צייט זיך אומצוקערן צו די פּראַבלעמען וועלכע ער האָט באַהאַנדלט אין די „בריוו וועגן אַלטן און נייעם יידנטום“; גאָך מער נאָענט איז פאַר אים געווען דער זשורנאַל פון דער היסטאָרישע-טנאָגראַפֿי- שער געזעלשאַפט „יעוורייסקאיא סטאַרינאַ“, וואָס ער האָט רעדאַגירט פון דער ערשטער ביז דער לעצטער שורה. דער זשורנאַל פלעגט דערשיינען יעדע דריי חדשים.

פאַרמולירנדיק די צילן פון דער נייער אויסגאַבע, האָט ש. דוב- נאָוו אין איין זיין אַרײַנפיר-אַרטיקל דערקלערט, אז די איניציאַטאָרן פון „יעוורייסקאיא סטאַרינאַ“ שטרעבן צו שאַפן אַ נייעם טיפ זשורנאַל: פאַר- בלייבנדיק שטרענג וויסנשאַפטלעך, וועט ער דאַרפן געבן אַן אימפּולס צו אַזאַ מין „היסטאָרישן דענקען, וואָס פירט נישט אַוועק פון לעבן, נאָר דרינגט אַרײַן אין זיינע טיפּענישן, און דורכן אַלטן יידנטום פירט עס צום נייעם“. דער זשורנאַל איז בעיקר געווען געווידמעט דער געשיכטע און עטנאָגראַ- פיע פון פּוילישן און רוסישן יידנטום — די אַמווײַניקס-באַאַרבעטע גע- ביטן פון דער יידישער וויסנשאַפט. אַ ווערטפּולן צושטייער האָבן בייגע- טראָגן מיט זייער טיטאַרבעט די פּויליש-יידישע היסטאָריקער פּראָפ. מאיר באַלאַבאַן, פּראָפ. משה שאַר און ד"ר יצחק שײפּער; וועגן דער געשיכטע פון רוסישן יידנטום האָט אַ סך געשריבן י. געסען; מאַרק ווישניצער, אַן אַפ- טיווער מיטגליד פון דער היסטאָרישע-טנאָגראַפֿישער געזעלשאַפט, האָט גע- פירט די שטענדיקע ביבליאָגראַפֿישע אָפּטיילונג. ש. אַנסקי פלעגט ישריבן וועגן פּאָלקאַר. דער רעדאַקטאָר אַלײן האָט כמעט אין יעדן נומער געדרוקט

ארטיקלען און נאָטיצן, און הויז דעם, אין דער אָפטיילונג „דאָקומענטן און מיטטיילונגען“, פלעגט ער סיסטעמאטיש פאַרעפנטלעכן מאַטעריאַלן פון זיין ארכיוו. מיט גרויס צופרידנקייט האָט ער נאָכגעפאָלגט, ווי עס וואַקסט דער פונדאַמענט פון וויסנשאַפטלעכע פאַרשונגען און מקורים, אויף וועלכן עס וועט קענען אויפגעשטעלט ווערן דער בנין פון דער געשיכטע פון מזרח-איראָפּעאישן יידנטום. ער איז געווען אזוי פאַרכאַפט פון דער דאָזיקער אַר-בעט, אז ער פלעגט אַפילו נישט באַווייזן צו מאַכן קיין נאָטיצן אין טאַג-בוך. די צאָל פון די דאָזיקע נאָטיצן האָט געקענט דינען ווי אַ מאָס כּונגע דער גייסטיקער רואיקייט פון היסטאָריקער: צום טאַג-בוך פלעגט ער זיך ווענדן אין מאַמענטן פון אינערלעכן אומרו, פון פיזישער און גייסטיקער מירקייט, ווען ביי אים פלעגט אויפקומען די מורא, אז עס וועט אים נישט געלונד-גען דורכצופירן דעם אַרבעטס-פלאַן, וואָס איז געווען דער זין פון זיין לעבן. דעם 20-טן אַפּריל 1909, ווען ער האָט נאָך אַן איבעררייס פון דריי חדשים אַרויסגענומען פון שופּלאַד זיין העפט, פאַרשרייבט ער דאָרט: „דאָס לעבן איז פול, איך טו אַ באַליבטע אַרבעט, עס ווערט פאַרווירקלעכט דער אידעאַל פון דער יוגנט, טאָ פאַרונאָס זשע בין איך נישט בלוזי פיזיש מיד, נאָר אויך די נשמה איז פאַרמאַטערט? עס נאָגט אומאויפהערלעך דער געדאַנק: ס'איז פאַרט נישט דאָס, נישט דאָס! איך האָב געשאַפן די היסטאָר-רישע געזעלשאַפט, דעם היסטאָרישן זשורנאַל, וואָס וועט אין משך פון אַ האַלבן יאָרהונדערט צוגרייטן גענוג מאַטעריאַל פאַרן יידישן היסטאָריקער. צי איז דאָס אַלץ אָבער נישט צו שפּעט פאַר מיר? צי דאַרף איך אָפּגעבן דעם רעשט פון מיין לעבן אויף צונויפזאַמלען דעם היסטאָרישן מאַטעריאַל און זיך אָפּזאָגן פון דער האַפּנונג צו בויען? דערווייל איז אַפילו אין „סטאַ-רינאַ“ פאַלט אויף מיר אַליין די גאַנצע רעדאַקציע-אַרבעט“...

די סיבה פון דעם אומרו, וואָס קומט אָפט צום אויסדרוק אין טאָג-בוך, איז נישט געווען די מורא פאַרן טויט, נאָר דער באַווסטזיין פון דער גרויסער אויפגאַבע, וואָס דער היסטאָריקער האָט אויף זיך גענומען. ראש-השנה 1909 איז ער מתפלל וועגן „האַבן אַ מעגלעכקייט צו פאַרענדיקן זיין לעבנסווערק און נאָכדעם אַוועקגיין פון דער וועלט“. די דאָזיקע דאַטע — דעם 3-טן סעפטעמבער 1909 האָט ער אויסגעקריצט אויף דער קאַרע פון אַ בערעזע און אין עטלעכע יאָר אַרום, ווען ער האָט זיך געזענגט מיט פינד-לאַנד, האָט ער דאָס שטיקל קאַרע אויסגעשניטן און באַהאַלטן אין שופּלאַד פון זיין שרייבטיש.

די רעדאַקציע-אַרבעט האָט נישט נאָר צוגענומען אַ סך צייט, נאָר האָט אויך פאַרשאַפט אַ סך עגמות-נפש. די צענזור האָט גוט אַכטונג גע-געבן אויף בידע רוישידידישע זשורנאַלן; די כּיסרות פון דער רעדאַקציע-

ס א פ י ע ד ו ב נ א ו ו - ע ר ל י ן

נערער פרעסע האָבן נאָך מער אָנגעשפיצט איר אויפּמערקזאַמקייט מאַטע
ריעל און „יעוורייסקי מיר“ געווען נישט פאַרזיכערט, האָט די רעדאַקציע באַ-
שלאָסן צו פאַרוואַנדלען אים אין אַ פּאָליטישן וואַכנבלאַט. ש. דובנאָוו איז
געווען מסכים מיטן דאָזיקן באַשלוס, נאָר צוליב מאַנגל אין צייט האָט
ער געמוזט זיך אָפּזאָגן אַריינצוגיין אין דער רעדאַקציע. איבריקנס, איז
דעם זשורנאַל, וואָס האָט נישט געהאַט קיין פעסטן געזעלשאַפטלעכן אָנ-
שפּאַר, נישט געווען באַשערט קיין אַריכתימים: ער איז אינגיכן פאַרמאַכט
געוואָרן.

סוף 1909 האָט ש. דובנאָוו ענדגילטיק באַשלאָסן זיך אָפּזאָגן פון
די פאַרשידענע געזעלשאַפטלעך-ליטעראַרישע התחייבותן צוליב דעם פּיל-
בענדיקן ווערק. גרייטנדיק זיך צו דער דאָזיקער אַרבעט האָט ער פּלוצלינג
דערפּילט אַ שאַרפע בענקשאַפט נאָך די אַלטע פּריינד פון אדעס, נאָך דער
שטאָט, וווּ עס זענען פאַרבייגעגאַנגען זיינע רייפּע יאָרן, און ער האָט באַ-
שלאָסן אַראָפּצופאַרן אַהין אויף אַ קורצע צייט.

די ארבעט איבער א גרויס ווערק

די נאכט אויפן 1טן יאנואר 1910 האָט דער שרייבער פאַרבראַכט ביי זיינע אָרעסער קרובים. ער האָט אויפגעפרישט אין זיכרון די יאָרן, וואָס ער האָט פאַרבראַכט אין אָדעס. „איצט — פאַרצייכנט ער אין זיין טאָגבוך — ווערט געבוירן אַ ניי יאָר אין דער אַלטער שטאָט, אין וועלכער עס איז אָפגעלאָפן אַ העלפט פון מיין ליטעראַרישן לעבן. איך האָב זיך שוין געזען מיט מיינע אַלטע פריינד און באַקאַנטע... אַנומלטן האָבן מיר צוזאַמען געשפּאַצירט אין פאַרק. היינט אין אָוונט האָב איך אַליין אַרומגעוואַנדערט איבערן באַקאַנטן, היימישן קוואַרטאַל... עס איז געווען שטיל און פּוסט אויף די שלעכט-באַלויכטענע גאַסן, דאָך האָב איך גוט דערקענט די סילוועטן פון די באַקאַנטע הייזער, און פאַר מיינע אויגן האָבן זיך דורכגעטראָגן די יאָרן 1891-1903, די שאַטנס פון דער פאַרגאַנגענהייט זענען געגאַנגען צוזאַמען מיט מיר, זיי האָבן דערציילט וועגן די אַמאָליקע דורכפאַלן, וועגן דעם לעצטן פעריאָד פון מיין יוגנט מיט זיינע אינערלעכע קריזיסן און אויסערלעכן קאַמף. איצט בלאַנדזשע איך דאָ אַרום ווי אויף אַ בית-עולם... די שטאָט איז גע-וואָרן אָפגעלאָזט, אַלט, און ווי אַ טיפער טרויער האָט זיך אויף איר אַראָפּגע-לאָזט נאָך די בלוטיקע אַקטאַבער-טעג. איך גיי איבער די גאַסן און איך טראַכט אָפטמאָל: אָט דער טראַטואַר איז באַשפּריצט מיט בלוט פון מיינע ברידער, אָט דאָ איז אַ הייפּעלע העלדן פון דער זעלבסטשוין געוואָרן דער-שאַסן דורך סאָלאַדאָטן, וואָס האָבן באַשיצט די מערדער און פּאָגראַממטשי-קעס. די שמענדיק-לעבנסלוסטיקע שטאָט איז פאַרשטומט געוואָרן אונטערן אַטעם פון די בלוטיקע געשפּענסטער.“

מענדעלע מוכר ספרים האָט זיך זייער דערפרייט מיט זיין אַלטן פריינד. דער זיבעציק-יאָריקער שרייבער האָט נישט לאַנג געהאַט זיך אומגעקערט פון אַ ליטעראַרישן טורנע איבער ליטע און פּוילן, וווּ ער איז געוואָרן אויפגע-נומען מיט גרויס כבוד און באַגייסטערונג. ער איז געווען מונטער, פול מיט

ענערגיע און האָט מיט באַגייסטערונג דערציילט וועגן זיין ריזיע און וועגן זיינע נאָענטסטע ליטעראַרישע פּלענער. ש. דובנאָוו האָט ביי אים געטראָפּן ביאָליקן און ראַווינצין. עס האָט זיך באַנייט דער שמועס, וואָס איז גע- וואָרן איבערגעריסן מיט זעקס יאָר צוריק. ביאָליק און ראַווינציק, וואָס האָבן געגרינדעט דעם פּאַרלאַג „מוריה“ האָבן אַגיטירט ש. דובנאָוו ער זאָל אָנ- הייבן שרייבן אויף העברעאיש. ער האָט צוגעזאָגט צו מאַכן באַמיונגען, אַז גלייכצייטיק מיטן אַריגינאַל פּון דער „געשיכטע“ זאָל זיך אויך דרוקן די העברעאישע איבערזעצונג.

די געזעלשאַפטלעכע אַטמאָספּער האָט פאַר די לעצטע יאָרן זיך געענ- דערט. די פּראָבלעם פּון נאַציאָנאַלער דערציאונג האָט ווי פּריער אינטערע- סירט די אַדעסער אינטעליגענץ, אָבער דער קאמף איז איצט אָנגעגאַנגען שוין נישט צווישן נאַציאָנאַליסטן און אַסימילאַטאָרן, נאָר צווישן העברע- איסטן און יידישיסטן. דער גאַסט האָט זיך באַמיט צו האַלטן פּון דערווייבן פּון די טומלדיקע פּאַרזאַמלונגען. ער איז געווען געשטימט עלעגיש און האָט שעהן לאַנג שפּאַצירט אין פּאַרק, און זיך נישט צעשיידט מיטן טאַגבוך. דעם 4-טן יאַנואַר פּאַרצייכנט ער: „איך שרייב אויפן בערגל לעבן דער קאַלאָנע, וווּ איך פּלעג זיצן אין די אַמאָליקע יאָרן, אַרומטראַכטנדיק מינע ווערק, ליינענדיק, טרוימענדיק. עס דאַכט זיך מיר, אַז נישט מיט זעקס און אַ האַלב יאָר צוריק, נאָר אַז ערשט נעכטן בין איך דאָ געווען.“... עס האָט דעם שריי- בער געצויגן צום פּאַרוואָרפענעם געסל, צום צווייגאַרנדיקן הויז מיטן נאָרטן אַרום: אין די דאָזיקע ווענט, וווּ עס וווינען איצט פרעמדע מענטשן, האָט נאָך, דאַכט זיך, געאַטעמט דאָס אַמאָליקע לעבן — די אַרבעט, די געדאַני- קען, די פּאַרבאָרגענע בענקשאַפּט, וואָס האָט גענאָגט דאָס האַרץ... אַ סך דערינערונגען האָט אויך אַרויסגערופּן אַן אַנדער פּאַרלאָזטע נעסט, וואָס האָט זיך געפונען בשכּנות — דאָס הויז וווּ ס'האַט אַמאָל געלעבט אַחד-העם... דעם לעצטן אָונט אין אַדעס האָט ש. דובנאָוו פּאַרבראַכט אין קרייז פּון פּריינד. אין מיטן יאַנואַר איז ער שוין געווען אין פעטערבורג. „איך האָב זיך צוריקגעקערט צו זיך אַליין — שרייבט ער — אַט איז שוין אַכט טעג, אַז איך זיך ביים שרייב-טיש... אַפּרייסנדיק. זיך נאָר אויף מיטאַג, שפּאַ- צירן און שלאָפּן. איך האָב זיך פּאַרטיפּט אין צווייטן יאָר-טויזנט פּון דער פּאַרקריסטלעכער צייטרעכענונג, און איך אַרבעט איבער די עלטסטע תּלופּה פּון דער יידישער געשיכטע פאַר דער נייער אויסגאַבע. איך אַרבעט מיט גרויס התּמדה פּילנדיק, אַז איך שאַף עפעס נייעס אויפן יסוד פּון... דעם, וואָס איך האָב איבערגעטראַכט און אַרויסגעזאָגט אויף מינע פּאַרלעזונגען אין די לעצטע יאָרן.“ אין אַ צווייטער פּאַרצייכענונג שרייבט ער: „איך בין געטריי מיין נדר. איך פיר אַ לעבן פּון אַ נזיר פּון היסטאָריאָגראַפיע. אַך

דיים זיך אָפּ נאָר אויף עטלעכע טעג כּדי צו לייענען די צוגעשיקטע מאַנס-קריפטן פאַר „יעוורעסקאַיאַ סטאַרינאַ“, און כּדי זיך צוגרייטן צו די שבת-דיקע לעקציעס איבער יידישער געשיכטע אין מיטלעלטער“. א באַזונדער באַפרידיקונג האָט דער היסטאָריקער געהאַט פונעם באַוווסטזיין, אַז ער האָט, ענדלעך, זיך אָנגעהויבן באַוועגן „אויף דער מאַגיסטראַלער ליניע פון זיינע לעבנס-אויפגאַבן“.

אויף דער יערלעכער פאַרזאַמלונג פון דער היסטאָריש-עטנאָגראַפישער געזעלשאַפט (אין פעברואַר 1910) האָט ש. דובנאָוו געהאַלטן אַ רעפעראַט — „דער צושטאַנד פון דער יידישער היסטאָריאָגראַפיע היינט צו טאָג“. ער האָט אַרויסגעבראַכט זיין סאַציאָלאָגישע קאָנצעפציע פון דער יידישער געשיכטע און האָט באַגרינדעט אַ נייע איינטיילונג אויף תקופות. מיט אייני-קע חדשים שפעטער האָט ער די דאָזיקע געדאַנקען אַנטוויקלט אינם אַייני-פיר צו דער נייער אויסגאַבע פון דער „אַלגעמיינער יידישער געשיכטע“.

באַזונדערס גוט האָט זיך געאַרבעט אין דער שטילקייט פון פינלענדישן דאַרף. די באַגייסטערונג פון היסטאָריקער פלעגט צומאָל דערגיין ביז עקס-טאַן; אין איינעם אַזאַ מאַמענט שרייבט ער: „גאַט איז מיר אַזוי נאָענט; ער איז אין מיר, אין יעדן דראַנג מיינעם צו דער אייביקייט, אין מיין גאַנצער אָנגעשטרענגטער גייסטיקער שטרעבונג... אַזוי דאַרף לעבן אַ מענטש, אַ דיר נער פון גייסט... אַזוי האָט געלעבט מיין זיידע ר' בן-ציון, און אַזוי לעב איך פון יענעם מאַמענט אָן, ווען דער זיידע און דאָס אייניקל האָבן אויף צוויי פאַראַלעלע גאַסן פון מסטיסלאַוו, אין דער שטילקייט פון זייערע ביבליאָטעקן, געזוכט יעדער אויף זיין שטייגער דאָס אייביקע... די נשמה פון זיידן איז מיר אַזוי נאָענט! עס קען זיין, אַז זי שוועבט איצט איבער מיר, — ניין, זי לעבט אין מיר אין צווייטן גלגול“. דער היסטאָריקער האָט אין יענע מינוטן געטראַכט, אַז אין אַ געוויסן זין, אין מקוים געוואָרן די נביאות פון זיידן וועגן זיין „אומקערן זיך אַ היים“. „איך האָב זיך צוריקגעקערט — שרייבט ער אין זיין אויטאָביאָגראַפיע — כאַטש אָן דעם ריטואַל און אָנעם דאַנמאַט, צום קוואַל פון גייסט, פון וועלכן מיר ביידע האָבן געשעפּט... איך האָב נאָכגעזאָגט מיין באַליבטן סטראָף אין תהילים, וואָס איז געווען דער מהות פון מיין זיידנס לעבן און אויך פון מיין לעבן: „איינס בעט איך ביי גאָט, איינס ווינטש איך. פאַר זיך, אַז איך זאָל קענען זיצן אין גאַטס הויז אַלע טעג פון מיין לעבן...“ איך האָב שטענדיק פאַרשטאַנען די ווערטער אין זיין פון אומאויפהערלעכן גייסטיקן שאַפן“.

ש. דובנאָוו איז אַלט געוואָרן פופציק יאָר. ער האָט דאָן געוויינט אין פינלאַנד און געשריבן די לעצטע קאָפיטלען פון דער אַלטער יידישער גע-שיכטע. שפאַצירנדיק ביים ברעג פון דער אַזערע, האָט ער זיך פלוצלונג דער-

מאָנט אין דעם פסוק פון חומש: „אין דאָזיקן יובל־יאָר דאַרף יעדער זיך אויסקערן צו זיין נחלה.“ די ווערטער האָבן אים אויסגעזען סימבאָליש: האָט ער דאָך אויך צו זיין פופציקסטן לעבנס־יאָר זיך אומגעקערט „צו זיין נחלה“ — אויף דער טעריטאָריע פון געשיכטע. מיט אַ באַזונדער התמדה האָט ער איצט איבערגעאַרבעט דאָס קאַפיטל „די אַנטשטויונג פון קריסטנטום“. אין דער פריערדיקער אויסגאַבע איז אים אויסגעקומען צו פאַרקירצן די אָפֿ־האַנדלונג צוליב דער צענוור. „דאָס גאַנצע קאַפיטל — שרייבט ער אין זיין אויטאָביאָגראַפֿיע — איז געבויט אויף דער סתירה צווישן קריסטלעכן אינדווידוואַליזם און יידישן נאַציאָנאַליזם, וואָס האָט דערגרייכט צו דער הויך פון אַ וועלט־טראַגעדיע אין דעם מאָמענט ווען יהודה האָט רעוואָלוציאָנאַר טירט קעגן רוימישן גיגאַנט.“ פאַטעטיש האָבן געקלונגען די לעצטע זייט־לעך פון דאָזיקן קאַפיטל.

נאָכן פאַרענדיקן דעם גרויסן באַנד, געווידמעט דער אַלטער יידישער געשיכטע, האָט ש. דובנאָו זיך דערלויבט אַ קורצן אָפּרו. אויף אַ צאָלרייך־באַזוכטער פאַרזאַמלונג אין דער ליטעראַרישער געזעלשאַפט האָט ער גע־האַלטן אַ רעפּעראַט א. ד. ט. „די פאַרגאַנגענהייט און קעגנוואַרט פון דער יידישער זשורנאַליסטיק“. נישט ווילנדיק האָט דער רעפּערענט זיך דערמאַנט, ווי מיט עלף יאָר צוריק האָט ער אויף אַ פאַרזאַמלונג אין אָרעס אונטער־געפירט אַ סך־הכל פון דער פּערי־ציקליאָריקער עקזיסטענץ פון דער רוסיש־יידישער זשורנאַליסטיק. פאַר די לעצטע יאָרן האָט דאָס בילד זיך אינגאַנצן געענדערט. אַמאָל זענען זיינע טעזן שאַרף באַקעמפט געוואָרן דורך די אַנד־גענגער פון אַסימילאַציע, היינט האָבן מיט אים פּאָלעמיקאָר אויך פאַרשטיי־ער פון דער נאַציאָנאַל־געשטימטער יוגנט, העברעאִיסטן און יידישיסטן, וואָס האָבן געהאַלטן, אַז די רוסיש־יידישע זשורנאַליסטיק איז אַן אַנאַכראָא־ניזם. אין זיין שלום־וואַרט האָט ש. דובנאָו געענטפּערט, אַז מ'מאָר נישט אינגאָרין דעם פאַקט, אַז פאַר אַ באַדייטנדיקער צאָל יידישער אינטעליגענץ איז די רוסישע שפּראַך דער הויפּט־אינסטרומענט פון קולטור און טיילמאָל אַפילו דער איינציקער אינסטרומענט. די פאַנאַטיקער פון איין שפּראַך דאַרפן געדענקען, אַז אויף „פרעמדע“ שפּראַכן האָבן אין פאַרשידענע צייטן גע־שריבן דער רמב"ם, משה מענדעלסאָן, גרעץ און אַ סך אַנדערע; נישט שוין זשע דאַרפן זיי אוועקגעשטעלט ווערן מחוץ דער יידישער ליטעראַטור?.

אין יענע טעג האָט דער היסטאָריקער געווענדעט זיין געדאַנק צו איר נעם פון די דענקער, וואָס האָבן באַאיינפלוסט זיינע יוגנט־יאָרן: דער טראַדיציאָנעלער נישטער טויט פון ל. נ. טאַלסאָיאַ, וואָס האָט אין טיפּן עלטער גענומען דעם וואַנדער־שטאַק און איז אוועק פון דער היים, האָט אויפגערודערט גאַנץ רוסלאַנד. ש. דובנאָו דערמאַנט אין זיין טאַגבוך, אַז אין די יאָרן פון זיין

נזריש לעבן אין מסטיסלאָוו, איז ער שיר נישט געוואָרן אן אמתער טאָלס-
 מאָוועז: אזוי נאָענט איז אים געווען דער דענקער פון יאָסנאָיאַ פּאָליאַנאַ,
 דער פריידיקער פון „פּשטות“. דער יונגטלעכער ענטוויאָזם איז מיט די יאָרן
 אָפּגעקילט געוואָרן, עס איז אָבער פּאַרבליבן די פּאַרהערונג פאַר דעם מענטשן,
 וואָס איז איבערגעגאַנגען פון העלעניסטישן קולט פאַר קערפּערלעכער שיינ-
 קייט און קראַפט צום יידיש-קריסטלעכן מאָראַליזם. דעם דאָזיקן געדאַנק
 האָט ש. דובנאָוו געלייגט אין יסוד פון זיין לעקציע וועגן טאָלסטאָיען אויף
 די קורסן פאַר מזרח-קענטעניש און דערנאָך אים ברייטער אַנטוויקלט אין זיין
 אַרטיקל אין „השילח“ (1911, ב. 25).

דער אָנהייב פון יאָר 1911 איז פאַרביי ביים אויסאַרבעטן דעם פּלאַן
 פון דער נייסטער יידישער געשיכטע. דעם צוגרייטונגס-פּעריאָד האָט דער
 היסטאָריקער שטענדיק געהאַלטן פאַר דעם אַממיינסטן שפּערישן: „דאָ —
 שרייבט ער אין זיין אויטאָביאָגראַפיע — ווערט געשאַפן דער סקעלעט פון
 געשיכטע, עס ווערט קלאַסיפּיצירט דער גאַנצער מאַטעריאַל... עס ווערן אויס-
 געטיילט באַזונדערע תקופות, יעדע מיט איר פיזיאָגאָמיע און מיט אירע
 פונקציעס אין פּראָצעס פון וואַלסן און אַנטוויקלונג פון געזעלשאַפטלעכן
 אָרגאַניזם. אזוי איז געשאַפן געוואָרן מײן פּעריאָדיזאַציע פון דער מאָדער-
 נער יידישער געשיכטע: די עפּאָכע פון דער ערשטער עמאַנסאַפּאַציע און
 ערשטער רעאַקציע, די עפּאָכע פון דער צווייטער עמאַנסאַפּאַציע און דער
 צווייטער רעאַקציע. דאָס דאָזיקע בייטן זיך פון די תקופות אין פּאָליטישן
 לעבן האָב איר פאַרבונדן מיט די פּראָצעסן פון אַסימילאַציע און נאַציאָנאַל-
 ליזאַציע אין דער קולטור-באַוועגונג, מיט זייערע פאַרשידענע שאַטירונגען
 אין מערב און מזרח-איראָפּע“. די דאָזיקע סכעמע איז געוואָרן אַרויסגע-
 בראַכט אין דער טעאָרעטישער הקדמה צו דער „נייסטער יידישער געשיכטע“.
 דאָס ערשטע קאַפיטל פון ווערק איז געווען געווידמעט דעם קאַמף פאַר
 עמאַנסאַפּאַציע אין פּראַנקרייך אין די צייטן פון רעוואָלוציע און אימפּעריע.
 דאָס איז געוון דער דריטער, אויסגעברייטערטער וואַריאַנט פון דער טעמע,
 וואָס האָט פאַראינטערעסירט דעם היסטאָריקער נאָך אין יאָר 1889.

צוגרייטנדיק צום דרוק די קאַפיטלען וועגן 19-טן יאָרהונדערט, האָט
 ש. דובנאָוו באַשלאָסן אויסצונוצן דעם מאַטעריאַל פאַר די לעקציעס אויף
 די אַוונט-קורסן. די לעקציעס האָבן צוגעצויגן אַ גרויסע אוידיטאָריע. דער
 באַמאָקט מיט דער יוגנט איז פאַר אים געווען אַ גרויסע באַפרידיקונג. די
 דאָזיקע יוגנט איז גרייט געווען צו ליידין די בייטערסטע נויט און מאַטער-
 נישן פון זייער אומלעגאַלער לאַגע, כדי צו האָבן אַ מעגלעכקייט זיך צו
 לערנען. די צאָרישע רעגירונג האָט כסדר זיך באַמיט צו פאַרצאַמען דעם
 וועג צו אַלגעמיינער בילדונג פאַר די דאָזיקע אויטאָדיראַקטן. מיט פאַרבי-

טערונג שרייבט וועגן דעם ש. דובנאָו אין אַן אַרטיקל, וואָס הייבט זיך אָן מיט די ווערטער: „מ'האָט דערהרגעט אַ יידישן עקסטערן“. אין דער צייט ווען ער האָט געשריבן די דאָזיקע שורות איז פֿון אָדעס אָנגעקומען אַ ידיעה וועגן נייע רעפּרעסיעס קעגן דער אוניווערסיטעטי־יונגט, באַזונדערס האָבן געליטן די יידישע סטודענטן. יעקב דובנאָו איז געווען צווישן די אַרעסטיר־טע; מיט עטלעכע חדשים שפעטער איז ער געוואָרן אַרויסגעשיקט קיין בע־סאַראַביע, אונטער פּאָליציי־אויפזיכט.

פּרילינג 1911 האָט י. ל. פּרץ באַזוכט פעטערבורג. פֿאַר דער יידישער געזעלשאַפּטלעכקייט פֿון דער הויפטשטאָט איז דאָס געווען אַ גרויסע גע־שעעניש. ש. דובנאָו האָט זיך געהאַלטן אין אַ זייט; די באַציונגען צווישן די צוויי שרייבער זענען אַלץ געווען אָנגעשטרענגטע. פּרץ האָט, אפּנים, נישט געקענט פֿאַרגעסן די רעצענזיע פֿון קריטיקוס וועגן זיין „מאָניש“; דובנאָוון האָט פּרצעס האַלטונג אויסגעזען פּרעטענציעו. מעגלעך, אַז די קעגנזייטיקע אַנטיפּאַטיע איז געווען אַן אָפּקלאַנג פֿון דעם אַלטן קאַמף צווישן חסידות און מתנגדות. אויפֿן באַנקעט, וואָס איז איינגעאָרדנט געוואָרן לכּבּוד פּרצן איז דער ליטעראַרישער געזעלשאַפּט, איז די דאָזיקע אַנטיפּאַטיע אַרויס אין דער עפּנטלעכקייט; צווישן די צוויי שרייבער איז פֿאַרגעקומען אַ צוזאַמענ־שטויס, וואָס האָט אויפֿגערודערט די פֿאַרזאַמלונג. ווען ש. דובנאָו האָט פֿאַרענדיקט זיין רעדע וועגן „די שפּראַכן־פּראָבלעם ביים יידישן פּאָלק“ האָט י. ל. פּרץ פּראָטעסטירט, קעגן האַלטן רעדעס אין רוסיש. ש. דובנאָו האָט זיך דערפֿון געפּילט באַליידיקט און האָט פֿאַרלאָזט די פֿאַרזאַמלונג.

נאָך דעם שווערן, אויסמאַטערנדיקן ווינטער האָט דער שרייבער זיך געפּרייט מיט זיין באַליבטן זומער־ווינקעלע, מיטן נייעם הויז, וווּ די פּריש־געהובליעטע ברעטער האָבן נאָך געשמעקט מיט סמאַלע. דאָס רואיקע דאָר־פּישע לעבן איז באַלד אָבער צעשטערט געוואָרן. אידע דובנאָו האָט זיך גע־פּילט שלעכט נאָך ווינטער; מיט איר געוויינלעכן סטאַיציזם האָט זי איבערגע־טראָגן די ווייטיקן. אין פינלאַנד האָט זיך איר צושטאַנד פֿאַרערגערט; די דאָקטוירים האָבן קאָנסטאַטירט אַ ראַק אין מאָגן — אַ קראַנקהייט, וואָס האָט דערפּירט צום קבר איר מוטער. עס איז פֿאַרבליבן די איינציקע רע־טונג — אַ באַדריקע אָפּעראַציע. צוויי טעג נאָכן קאָנסיליום זענען די דוב־נאָוס אַרויסגעפֿאַרן קיין בערלין. די כּירורגישע קונסט האָט געראַטעוועט דאָס לעבן פֿון דער קראַנקער; דאָס פֿאַרהיילן אָבער איז צוגעגאַנגען זייער פּאַמעלעך.

די שווערע טעג, ווען דאָס לעבן פֿון זיין פּרוי איז געהאַנגען אויף אַ האָר, האָט דער שרייבער פֿאַרבראַכט ביי אַ גאַסטפּריינטלעכער, קולטורעלער משפּחה. ער איז איינגעשטאַנען ביי מאַנעפּאַ פּרעויל־אַבראַמאָוויטש, מענ־

דעלעס אַ שנור, וואָס האָט געווינט אין בערלין מיט אַ טאָכטער און מיטן זון, דעם לופטפליער ווסעוואָלאָד, וואָס האָט מיט זיין אָדל־ערישן פראָפּיל דערמאָנט דעם זיידן. מאַנעפּאַ פּרעווייל־אַבראַמאַוויטש, אַ טאָכטער פון אַ פראַנצויזישן אַריסטאָקראַט, איז געווען אַן אייגנאַרטיקע, טאַלענטירטע פּרוי. זי האָט זיך באַמיט מיט אַלע כּוחות צו צעשטרייען איר גאַסט פון זיינע זאָרגן; שעהן־לאַנג פּלעגט זי אים דערציילן וועגן אירע באַגעגענישן מיט טורגעניעוון און אַנדערע באַרימטע פּערזענלעכקייטן.

די דובנאָווס זענען פּאַרבלויבן אין בערלין ביז סוף זומער. יעדן טאָג פּלעגט דובנאָוו גלייך פון דער קליניק גיין אין דער שטאַטישער ביבליאָ־טעק. ער האָט דאָרט שטודירט די מאַטעריאַלן פאַר די נאַעטסטע קאַפיטלען פון דער „געשיכטע“ — ביכער און בראַשורן, וואָס זענען דערשינען אין 18־טן יאָרהונדערט. „עס האָבן מיר פאַרכאַפט — שרייבט ער אין זיינע זיכרונות — אָט די גרויע זייטלעך, אין וועלכע עס איז איינגעהיט געוואָרן דאָס אַש פון די אויסגעלאָשענע ליידנשאַפטן. און ווען איך פּלעג זיך אומ־קערן אַהיים דורכן „טירגאַרטן“, האָבן איך לויט די באַשרייבונגען געזוכט די ווילע, וווּ ס'האָט אַמאָל געלעבט די שיינע הענריעטאַ הערץ, און די אַליעזן איבער וועלכע ס'זענען צו איר אין סאַלאָן געגאַנגען דאָראַטעאַ מענדעל־סאָן, די ברידער שלענעל און די נומבאַלדס... ס'האָט זיך געוואָלט געפינען אַ באַרעכטיקונג פאַר די אַלע זינד אין דעמאָלטיקן „גרינעם פּרילינגס־רויש“, אין דעם פאַרשיכורנדיקן אַראַמאַט פון ראַמאַנטיזם, אין די האַפּנונגען אויף דער פאַרנייקונג פון אַלע פּעלקער... אין געדאַנק האָב איך געלעבט אין בערלין פון 18־טן יאָרהונדערט...“ די דאָזיקע מחשבותן וועגן דער פאַר־גאַנגענהייט זענען געשטערט געוואָרן דורכן רוף פון היינט: פון רוסלאַנד איז אָנגעקומען אַ ידיעה, אַז די רעגירונג האָט פאַרמאַכט די יידישע ליטע־ראַרישע געזעלשאַפט אין פעטערבורג און אַלע אָפּטיילונגען אויף דער פּראָ־ווינץ.

סוף אויגוסט האָבן די דאָקטוירים דערלויבט דער פּאַציענטקע זיך אומצוקערן אַהיים. די קונסט פון כירורג האָט טאַקע באַוויזן אַ ווונדער, אָבער די כּוחות פון דער אַרבעטסזאַמער, ענערגישער פּרוי, זענען געוואָרן אויסגעשעפט נאָך דער שרעקלעכער קראַנקהייט. אויף דער פאַרוואַרפענער באַן־סטאַנציע אין פינלאַנד איז פון וואַגאַן אַרויסגעגאַנגען אַן אויסגעמאַ־גערטע, איינגעהוויקערטע אַלטע פּרוי מיט גרוי געוואַרענע האָר און איינגע־פּאַלענע באַסקן.

פינלאַנד האָט באַגעגנט די געסט מיט געדיכטער, שמעקעדיקער אוי־גוסט־שטילקייט, מיט פּריען נאָלד פון די בערעזעס און קליאַנען. דער שריי־בער האָט זיך געגרייט צו באַנייען די איבערנעריסענע אַרבעט, ווען ס'איז

אָנגעקומען אַן אָפיציעלער אָפּזאָג פֿון אינערן־מיניסטעריום צו פֿאַרלענגערן זיין וווינרעכט אין דער הויפטשטאָט. דער באַאָמטער, צו וועלכן ער האָט זיך געווענדעט נאָך אַן אויפקלערונג, האָט ביז געענטפֿערט, אַז ער איז נישט מחויב אָנצוגעבן די מאָטיוון פֿון די רעגירונגס־באַשלוסן. אויפֿן טיש איז געלעגן אַ גרויסע טעקע מיט דאָקומענטן אויף וועלכער ס'איז געווען אויפֿ־געשריבן: „ענין ש. דובנאָוו“. דערנאָך האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז צווישן די צוהערער פֿון די קורסן פֿאַר מורח־קענטעניש איז אַריינגעדרינגען אַן אַגענט פֿון דער פֿאַליטישער פֿאַליציי, וואָס האָט נאָכגעשפּירט דעם פֿאַליטיש „נישט־כשרן“ לעקטאָר, וועלכער האָט זיך דערלויבט צו קריטיקירן די פֿאַ־ליטיס פֿון דער צאָרישער רעגירונג.

דאַנק דער אינטערוויע פֿון עטלעכע איינפֿלוסרייכע פּערזאָנען האָט זיך איינגעגעבן צו פֿאַרלענגערן דאָס וווינרעכט. אין פּעטערבורג האָבן אויף ש. דובנאָוו געוואַרט די טוער פֿון דער פֿאַלקס־פּאַרטיי. אין דער אַרגאַניזאַציע זענען לעצטנס אַריינגעטרעטן נייע מיטגלידער פֿון די קרייזן פֿון די סאַציאַל־דעוואָלוציאָנערן און „סיימאָוועס“, און זי האָט געביטן איר נאָ־מען אויף „פּאַרייניקטע נאַציאָנאַלע גרופּע“. מיט ש. דובנאָווס הילף איז אויך געענדערט געוואָרן די פּראָגראַם; די פֿאַליטישע פּלאַטפּאָרם פֿון דער קאָנסטיטוציאָנעל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי (קאַדעטן) האָט מער נישט פּאַר־פּליכטעט. עס זענען אויסגעברייטערט געוואָרן די פּונקטן וועגן דער אויטאָ־נאַמיזאַציע פֿון אינערלעכן לעבן פֿון פּאַלק. די נייע פּראָגראַם האָט פּעס־ט געשטעלט, אַז אין דער ייִדישער שול, לכל־הפּחות אין דער עלעמענטאַרער, דאַרף דער אונטערריכט געפירט ווערן אויף דער מוטער־שפּראַך פֿון קינד; די פּראָגראַם האָט נישט באַזירט קיין רעליגיעזע ענינים. די גרופּע האָט אָבער געהאַלטן, אַז די, וואָס האָבן זיך פּאַרמעל אָפּגעזאָגט פֿון דער ייִדישער רע־ליגיע און אָנגענומען אַן אַנדער גלויבן, האָבן זיך דערמיט אויך אויסגע־שלאָסן פֿון ייִדישן פּאַלק. באַציענדיק זיך מיט סימפּאַטיע צו דער פּלאַנמע־סיקער קאָלאָניזאַציע פֿון פּאַלעסטינע, האָט די גרופּע דעקלאַרירט איר גרייט־לייט „אונטערצושטיצן אַלע צוועקמעסיקע שריט, וואָס האָבן פּאַר אַ ציל צו ריכטן אַ טייל פֿון דער ייִדישער עמיגראַציע קיין פּאַלעסטינע און די שכּנותדיקע לענדער“. ש. דובנאָוו האָט גענומען אַן אַקטיוון אַנטיל אין דער אויסאַרבעטונג פֿון די דאָזיקע טעזן. זיין ווייטערדיקע פּובליציסטישע טע־טיקייט איז געווען געוויכעט זייער אַנטוויקלונג און פּאַרטיידיקונג.

קאפיטל איין און צוואנציק

ערב דער ערשטער וועלט-מלחמה

אָנהייב 1912 האָט ש. דובנאָו באַנייט די אַרבעט איבער דעם 19-טן יאָרהונדערט און ער איז געווען אַנטשלאָסן צו דערפירן זי ביזן סוף. אין משך פון צוויי יאָר איז אים געווען באַשערט איבערצולעבן אין געדאַנק די געשיכטע פון דעם שטורמישן יאָרהונדערט, תקופה נאָך תקופה. די קאָפיטל לען וועגן פּוילישן און ליטווישן יידנטום האָבן זיך סיסטעמאַטיש געדרוקט אין „יעוורעיסקאַיא סטאַרינאַ“. פון צייט צו צייט פלעגט דער שרייבער זיך אָפּרייסן פון זיין ווערק כדי אָנצושרייבן אַ פּובליציסטיש אַרטיקל אָדער צו האַלטן אַ רעפּעראַט. אין חודש-זשורנאַל „די יידישע וועלט“ (נר. 1. 1912), אָרגאַן פון דער רעאָרגאַניזירטער פּאָלקספּאַרטיי, האָט ער פאַרעפּנטלעכט אַן אַרטיקל אונטערן נאָמען „נאָכן דרייסיג-יאָריקן קריג“, אין וועלכן ער פירט אונטער אַ סך-הכל פון דעם קריג וואָס די צאַרישע רעגירונג האָט געפירט קעגן יידן. דער מחבר ברענגט דאָרט אַרויס דעם געדאַנק, אַז די יאָרן פון אונטערדריקונג האָבן נישט דערשלאָגן דאָס נאַציאָנאַלע געפיל, האָבן נישט דערפירט צו אַסימילאַציע. אין פּאָלק איז שטאַרק געוואָרן דער כח פון ווידערשטאַנד: די רדיפות האָבן געגעבן אַן אימפּולס צום קאַמף פאַר גלייכ-באַרעכטיקונג, צו באַפעסטיקן די קולטורעלע און עקאָנאָמישע פּאָזיציעס, און אין דער זעלבער צייט האָבן זיי סטימולירט דאָס שאַפן נייע צענטערן אין פּאָלעסטינע און אַמעריקע. „מיינט איר דען — פרענט דער מחבר — אַז נאָר העלדן ראַטעווען דאָס פּאָלק?“, ניין, דאָס טוען אויך די מאַרטירער, וואָס לידן פאַרן פּאָלק, זייערע קינדער און אייניקלעך וועלן זיין העלדן, ווייל די פאַרבאָרגענע ענערגיע פון די ערשטע וועט זיך פאַרוואַנדלען ביי די לעצטע אין אַן אָפּענער ענערגיע“. דאָס אַרטיקל פאַרענדיקט זיך מיט אַ רוף צום קאַמף מיט די פּחדנישע דעזערטירן, וואָס פאַרלאָזן די באַלאַגערטע פעסטונג.

די עפנטלעכע מיינונג איז אין יענער צייט געווען אויפגערודערט צו

ליבן „בייליס-פראָצעס“, וואָס איז אינסצעניזירט געוואָרן דורך רעאַקציע-נערע קרייזן. די היסטאָרישע געזעלשאַפט האָט געהאַלטן פאַר נייטיק צו באַלייכטן פאַר דער עפנטלעכקייט, מיט דער הילף פון פעסטגעשטעלטע פאַקטן, די פאַרברעכערישע מאַכונגען פון אַמאָליקע אינסצעניזאַטאָרן פון ריטועלע פראָצעסן. ש. דובנאָוו האָט פאַרעפנטלעכט אין „יעוורעיסקאַיא סטאַרי-נאַ“ עטלעכע אַרטיקלען איבער דער געשיכטע פון בלוט-ביכלים אין פּוילן און אין רוסלאַנד; אויף די פאַרזאַמלונגען פון דער געזעלשאַפט זענען גע-לייענט געוואָרן אַ רייע רעפעראַטן אויף דער דאָזיקער טעמע. אויף אייער פון די פאַרזאַמלונגען איז געקומען וואַלדימיר קאַראַלענקאַ, וועלכער האָט מיט אַ צייט צוריק געהאַט אונטערגעשריבן דעם קאָלקעטיוון פראָטעסט פון רוסישע שרייבער קעגן בלוט-ביכלים. ענטפערנדיק אויף די באַגריסונגס-ווערטער פון פאַרזיצער, האָט ער דערקלערט, אַז דער קאַמף מיט ראַסן-פאַר-אורטיילן איז נישט קיין פאַרדינסט, נאָר אַ חוב פון אַ שרייבער. ש. דוב-נאָוו פאַרצייכנט דעם דאָזיקן עפיוואָד אין זיין אויטאָביאָגראַפיע: אין זיין זכרון איז פאַרבליבן די ליכטיקע געשטאַלט פון איינעם פון די בעסטע פאַר-שטייער פון דער רוסישער אינטעליגענץ.

זוכער, אויפן הויכן באַלקאָן איבערן ראָזע קלעווער-פּעלד, האָט ש. דובנאָוו געשריבן די קאַפּיטלען וועגן דער אַסימילאַציע-באַוועגונג ביי די יידן אין דייטשלאַנד אין דער אַזוי גערופענער עפאָכע פון „בערלינער סאַלאָנען“. פאַרטיפנדיק זיך אין דער היסטאָרישער פאַרגאַנגענהייט, זענען ביים שריי-בער אויפגעשוואַמען זכרונות פון זיינע יונגע יאָרן. „דער רעפאַרמאַטאָרי-שער פאַטאָס פון מיין יוגנט — שרייבט ער אין זיין אויטאָביאָגראַפיע — איז איצט געלעגן אַ צאַפּלדיקער אונטערן כירורגישן מעסער פון וויכנשאַפט-לעכער קריטיק, אין שיינן פון אַ נייער וועלט-אַנשווינג, וואָס אָנערקענט אַ רעפאָרם פון יודאָיזם נאָר ווי אַ רענעסאַנס פון נאַציאָנאַלער קולטור און נישט ווי איר צעשטערונג“. מיט אַ באַזונדער געפיל האָט דער היסטאָריקער געשריבן וועגן בערנע און היינע. ער האָט איצט אויף אַ נייעם אופן אויפ-גענומען דעם דראַמאַטישן גורל פון זיינע ביידע יוגנט-ליבלינגען — דעם טריבון און דעם פּאָעט. ער האָט בולט געפילט וואָס פאַר אַ גרויסער מהלך עס טיילט אים אַזאַ פון יענעם באַגייסטערטן יוגנטלעכן, וועלכער האָט אין די זיבעציקער יאָרן פאַרמולירט זיינע פּאָליטישע אָנשווינגען אונטער דער וויר-קונג פון בערנעס אַרטיקלען און איז געווען טיף באַאיינפלוסט דורך היינעס ראַכאַנטישן סקעפטיציזם. איצט האָט ער מיט אַ ווייטיק אין האַרצן געדאַרפט פאַראורטיילן ביידע שרייבער פאַר זייער אַוועקגיין פון גערודפמן פּאַלק.

דער זומער פון 1912 איז געווען דער לעצטער, וואָס דובנאָוו האָט פאַרבראַכט אין זיין שטיילן ווינקעלע אין פינלאַנד. דער אייגנטימער פון ליני-

קע, אן אלטער פריינד פון דובנאָוו'ס משפחה, איז געשטאָרבן, און דער גוט האָט געדראַפט איבערגיין אין פרעמדע הענט. אויף די איינזאמע שפּאַצירן האָט ש. דובנאָוו זיך געזעגנט מיט די באַליבטע ערטער. אלץ אָפּטער האָט ער געטראַכט, אז נאָר אין אזא אומגעבונג קען מען באמת אַרבעטן. ער האָט אָבער געפילט, אז ער איז נישט בכוח זיך צעשיידן מיט דער היסטאָרישער געזעלשאַפט, מיט דעם זשורנאַל, מיט די קורסן, מיט די פעטערבורגער ביבליאָטעקן.

וואַנדערנדיק איבער וואַלד־סטעזשקעס מיט זיין שווערן שמעקן, האָט דער שרייבער צייטנווייז זיך געשטעלט די פראַגע: צי ס'איז נישט כדאי אָנצו־היבן שרייבן אַ טייל אַרבעטן אויף העברעאיש, אויף דער שפראַך פון זיין פריער יוגנט? פונדעסטוועגן, ווען זיינע אלטע פריינד ראַווינצקי און ביאַליק האָבן אין זייערע בריוו אים געפרווט איבערצייגן, מיט אַ סך אַרגומענטן, ער זאָל שרייבן אין העברעאיש, האָט ש. דובנאָוו זיי אָפּגעענטפּערט מיט אַ שפּאַס, אז ס'איז נאָר נישט אזוי גרינג זיך צו גטן מיט אַ „גויש" ווייב נאָך דעם, ווי מ'האָט געהאט מיט איר אַ כאַפּטע קינדער. איבערגיענדיק צו ערנסטע אַרגומענטן, האָט ער דערווייזן, אז נישט די שפראַך, נאָר דער אינ־האַלט, באשטימט די קולטור־נאַציאָנאַלע אָנגעהערויקייט פון שרייבער. אין הסכם מיטן דאָזיקן פּרינציפּ, האָט דובנאָוו זיך אָפּגעזאָגט אָנצושרייבן זיין קורצע ביאָגראַפיע פאַרן „לעקסיקאָן פון רוסישע שרייבער", רעדאַגירט פון ס. ווענגעראַוו; ער האָט זיך געהאַלטן נישט פאַר אַ רוסישן, נאָר פאַר אַ יידישן שרייבער.

אין האַרבסט האָבן די דובנאָוו'ס זיך איבערגעצויגן אין אַ נייער גע־מיטלעכער און ליכטיקער דירה. דעם גאַנצן ווינטער און פּרילינג האָט דער שרייבער געאַרבעט איבער דער „עפאָכע פון דער צווייטער עמאַנסּיפּאַציע" (די יאָרן 1848-1881). שפּאַצירנדיק איבער די שטילע פאַרשנייטע גאַסן, האָט ער אַרומגעטראַכט די נייע קאַפיטלען. „עס האָט מיר פאַרכאַפּט — שרייבט ער — די אַבסאָלוטע נייקייט פון דער טעמע, דאָס בילד פון דער עפאָכע, וואָס איר סוף פאַלט צונויף מיט דער יוגנט פון מיין דור". די אַר־בעט איז זיך אזוי פאַנאַנדערגעוואָקסן, אז ס'איז אויסגעקומען צו פאַרענדיקן דעם באַנד ביי די אַכציקער יאָרן. דעם ווייטערדיקן באַנד האָט דער מחבר גע־האַט בדעה צו ווידמען דעם פּעריאָד פון 1881 ביז 1905. מיט אומרו האָט ער געטראַכט, אז ביי די קאַפיטלען, ווו עס וועט באהאַנדלט ווערן די גע־שיכטע פון די לעצטע יאָרן, וועט ער האָבן אויסצושטיין נגישות פון דער צענזור.

נישט געקוקט אויף דער אָנגעשמערנגטער אַרבעט, האָט דער היסטאָרי־קער געפונען צייט צו לייענען אַ סך צייטונגען און זשורנאַלן און אויפּמערק־

זאם נאכצופאָלגן די געשעענישן אין אַלגעמיינעם און יידישן געזעלשאַפט־ לעכן לעבן. ער איז געווען באַזאָרגט פון דער שמד־עפידעמיע, וואָס האָט זיך דעמאָלט פאַרשפּרייט צווישן דער יידישער שטודירנדיקער יוגנט. שטענדיק פאַרן אָנהייב פון שול־יאָר האָבן א סך סטודענטן זיך געשמדט כדי צו קענען אַנקומען אין אוניווערזיטעט. די נאַציאָנאַלע גרופע האָט פאַרגעלייגט דוב־ נאָוון ער זאָל אָנשרייבן א ווענדונג צו דער יידישער געזעלשאַפט מיט א רוף אנטקעגנצווירקן דער עפידעמיע פון שמד צוליב פראקטישע צוועקן. דער שרייבער האָט דעם אויפרוף אָנגעשריבן; אָבער די מערהייט פון קאָמיטעט האָט געהאַלטן, אַז די פאַרעם איז צו שאַרף. די ווענדונג איז געוואָרן פאַרעפנטלעכט אין דער רוסיש־יידישער פרעסע א. נ. „צו די, וואָס גייען אוועק“ און האָט אַרויסגערופן א לעכהאַפטן מינונגס־אויסטויש.

דאָס צוגרייטן צום דרוק דעם נייעם באַנד געשיכטע האָט פאַרנומען דעם גאַנצן זומער 1913, וואָס די דובנאָווס האָבן פאַרבראַכט אויף א באַ־ שידענער וווינונג אין פינלאַנד. אין די מינוטן פון אַפּרו האָט דער שריי־ בער פאַרוויגט צום שלאָף זיין האַלב־יאָריק אייניקל, דעם זון פון זיין על־ טערער טאָכטער סאַפּיע, וואָס האָט אין פעטערבורג געמאַכט באַמונגען צו באַפרייען דעם אַרעסטירטן מאַן (*). ש. דובנאָוו האָט געמוזט איבעררייסן דאָס לייענען די קאָרקטורן, כדי אָנצושרייבן אַן אַרטיקל איבער אַן אַקטועלעך טעמע — „די קוואַלן פון ריטועלע בילבוליס“; דאָס אַרטיקל האָט אַנטהאַלטן א היסטאָרישן און פּסיכאָלאָגישן אַנאַליז פון עלילת־דם. די איינפלוסרייכע ליבעראַלע צייטונג „ריעטש“ האָט זיך אָפּגעזאָגט דאָס צו דרוקן, מורא האָבן־ דיך פאַר רעפּרעסיעס. דער „דיען“, וואָס האָט פאַרעפנטלעכט דובנאָווס אַר־ טיקל, (נר. 1923, 256) האָט טייער באַצאָלט פאַר זיין דרייטטיקייט: דער רעדאַקטאָר איז פאַרמישפט געוואָרן אויף א יאָר טורמע.

האַרבסט 1913 איז ענדלעך דערשינען דער באַנד געשיכטע, וואָס איז געווען א רעזולטאַט פון צוויי יאָר אַרבעט. האַלטנדיק אין דער האַנט דאָס בוך, וואָס האָט נאָך געשמעקט מיט פּרישער דרוק־פאַרב, האָט דער מחבר צוגלייך מיט דער באַפרידיקונג, געפילט א גרויסע מידיקייט אין דעצעמבער זענען שמעון און אידע דובנאָוו אַרויסגעפאַרן אויף אַפּרו קיין אַדעס. דער באַשלוס אַרויסצופאַרן איז ביי זיי אַנטשטאַנען פּלוצלונג; אַן אומקלאָרער אינערלעכער אומרו האָט אַרויסגערופן א באַדערפעניש זיך ווידער זיך צו זען מיט די אַלטע פּריינד.

אין אַדעס זענען די דובנאָווס באַלד אַריינגעפאַלן אין דעם טומלדיקן קרייז פון באַקאַנטע. די אַדעסער ליטעראַרישע געזעלשאַפט האָט איינגעאַרדנט

(* הענריק ערליך.

א הנוכה-אָוונט מיט דער באַטייליקונג פון מענדעלע מוכר-ספרים, ה. נ. ביאָ-ליק און ש. פּרוג; די פעטערבורגער געסט זענען אויפגענומען געוואָרן מיט גרויס פרייד. מיט אַ פּאָר טעג שפעטער האָט מען געפייערט מענדעלעס גע-בורטסטאָג, אין זיין אַלטער וווינונג ביי דער תלמוד-תורה. דער 83-יאָריקער בעל-יובל איז געווען מונטער, האָט געשיט מיט פּאַראַדאָקסן און האָט פּאַר-זיכערט די פּאַרזאַמלע, אַז ער האָט נישט ברעה צו שענקען גאָט קיין איין יאָר פון די 120 יאָר, וואָס איז אים באַשערט צו לעבן. „מיט מענדעלען — שרייבט ש. דובנאָוו אין זיינע זכרונות — פלעג איך זיך טרעפן יעדן טאָג, און מיר האָבן ווייטער געשפינט דעם פּאָדעם פון אונדזערע אַמאָליקע פּאַנ-גע שמעסן“.

אין שרייבערס זכרון איז אויף אַ לאַנגער צייט פּאַרבליבן דער אָוונט, וואָס ס'האָט פּאַר אים איינגעאָרדנט די אָדעסער ליטעראַרישע געזעלשאַפט. דאָס מאָל האָט ער זיך נישט אָפּגעזאָגט פון אַ „באַנקעט“. גלייך ווי ער וואָלט פּאַרגעפילט, אַז אַזאַ אָוונט וועט זיך נישט איבערחזרן... אין דעם קליינעם רעסטאָראַן-זאַל האָבן זיך פּאַרזאַמלט קרוב צו פּופּציע מענטשן. דער גאַסט איז געזעסן צווישן ש. פּרוג — דעם פּריינד פון דער יוגנט, און מענדעלען — דעם פּריינד פון די רייפּע יאָרן. דער ערשטער האָט אין זיין רעדע געפרווט אויפּלעבן יענע ווייטע יאָרן, ווען די צוויי שעמעוודיקע קליינשטעטלידיקע יונגעלייט האָבן געווינט בשכנות אין ביליקע מעבלירטע צימערן. נישט איינמאָל ווען דער פּאָעט פלעגט זיך אומקערן אַהיים שפעט ביינאַכט פון אַ הוֹליאַנקע, פלעגט ער טרעפן זיין שכן זיצן פּאַרטיפּט אין לייזענען. אין זיין ענטפּער-רעדע האָט דובנאָוו אָנגעוויזן, אַז נישט צופּעליק האָבן זיי ביידע, פּאַרשטייער פון מיטעלן דור, פּאַרנומען ביים דאָזיקן טייש אן אַרט צווישן דעם זיידן מענדעלע און דעם אייניקל ביאַליק. „אויף דער דאָזיקער פּאַרזאַמלונג — שרייבט ער — האָבן מיר, איך און פּרוג, סימבאָל-ליזירט דעם אַמאָליקן רענעסאַנס פון דער רוסיש-יידישער ליטעראַטור, צווישן העברעאישטן און יידישיסטן, וועלכע האָבן אין זייערע רעדעס מיך גערופן אין זייער לאַגער. די שפּראַכן-פּראַגע האָט אַריינגעבראַכט אַ גע-וויסן דיסאַנאַנס אין דעם אָוונט פון זכרונות“...

אין עטלעכע טעג אַרום איז אויף אַ גרויסער פּאַרזאַמלונג פּאַרגעקור-מען אַ שמועס אויף דער טעמע „די פּראַבלעם פון דער ליטעראַטור-שפּראַך אין דער יידישער געשיכטע“. מיט אַ רייע היסטאָרישע ביישפּילן האָט ש. דוב-נאָוו באַווויזן, אַז כמעט אין אַלע צייטן האָט אין דער יידישער ליטעראַטור עקזיסטירט אַ שפּראַך-דואליזם און אַפילו שפּראַך-פּלוראַליזם, און אַז דאָס זאיט עדות וועגן דעם כוח פון דער נאַציאָנאַלער קולטור וואָס באַנוצט זיך מיט אַלערליי אינסטרומענטן. די נייע נאַציאָנאַלע באַוועגונג — האָט ער

געמענהאט — האָט צייטווייליק געענדערט די כוחות-פארהעלטענישן צווישן די דריי שפראכן פון דער יידישער ליטעראטור: אין אייניקע קרייזן האָט זיך פארשטארקט העברעאיש, אין אנדערע יידיש, אָבער דאָס האָט נישט באַזיר טיקט די באַדערפעניש פון אַ יידישער ליטעראטור אויף רוסיש. צום סוף האָט דער פרעלעגענט געמאַכט פּאָלגנדיקן אויספיר: „די דאָגמע פון קולטור-אינהייט, ביי דער באַנוצונג פון עטלעכע שפראַכן, איז אין הסכם מיט דער דאָגמע פון פּאָלקס-אינהייט אין גלות. די דאָזיקע פּאָרמול איז געווען נישט אָננעמבאַר פאַר דעם רוב צוהערער. אַלס הויפט-אָפּאָגענט מצד די העברע-איסטן איז אַרויסגעטראָטן ביאַליק און מצד די יידישיסטן — מערעזשין.

די דריי וואָכן אָפרו אין אָדעס זענען גיך אָפּגעלאָפּן אין באַגעגענישן און שמועסן מיט פריינד. לאַנגע וויכוחים האָט דער שרייבער געפירט מיטן מיליטאַנטישן אַנטי-יידישיסט קלויזנער, דעם רעדאַקטאָר פון „השילח“, און מיטן ציוניסטישן „איווערנעם קאַנצלער“ מ. אויסשקין. ס'איז כמעט נישט פאַרבליבן קיין צייט פאַר שפּאַצירן, און ערשט פאַרן אָפּפאַרן האָט ש. דוב-נאָוו באַזוכט דאָס בערגל, ווו ס'איז געבוירן געוואָרן דער פּלאַן פון זיין גרויסן היסטאָרישן ווערק. אין זיין טאַגבוך פאַרציילט ער: „... אַ לייכט פרעסטל, איבערן ים הענגט אַ נעפל... כ'וואָלט דאָ געזעסן שעהן לאַנג און אויפגעפרישט אין זכרון די פאַרגאַנגענע דרייצן יאָר אין אָדעס...“ אַוועקגייר ענדיק האָט ער אָפּגעריסן אַ צווייגל פון אַ קופּאַריסן-קוסט; די דאָזיקע אָדער סער רעליקוויע איז אין משך פון לאַנגע יאָרן געלעגן צווישן די בלעטער פון זיין טאַגבוך.

עם האָט זיך דערנענטערט דער 25-יעריקער יוביליי פון אַהר-העמס ליטעראַריש-געזעלשאַפּטלעכער טעטיקייט. צוריקקומענדיק קיין פעטערבורג האָט ש. דובנאָוו אָנגעשריבן פאַרן יוביליי-נומער פון „השילח“ אַן אַרטיקל א. נ. „די פּאָרליקענונג און די באַשטעטיקונג פון גלות אין דער שיטה פון אַהר-העם“ („השילח“, 1914, ב. 30, ז. 210-206). אין וועלכן ער האָט אונטערגעפירט אַ סך-הכל פון דעם וויכוח, וואָס האָט געדויערט אַ פּערטל יאָרהונדערט. נישט איינמאַל אין משך פון די דאָזיקע יאָרן איז דעם מהבר אויסגעקומען צו באַווייזן, אז דער קאַנפליקט צווישן גייסטיקן ציוניזם און אויטאָנאָמזם איז געבויט אויף אַ מיספּאַרשטענדעניש, ווייל אין תוך גענומען זענען די דאָזיקע שיטות צוויי זייטן פון איין מטבע, אויף וועלכער עס איז אויסגעקריצט: „דער ווידערגעבורט פון דער מערהייט פון פּאָלק אין גלות און פון דער מינדערהייט אין ציון“.

ש. דובנאָוו האָט געהאַלטן פאַר זיין נאָענטסטער אויפנאַבע דאָס צונרייטן צום דרוק די „אַלגעמיינע יידישע געשיכטע“. לויטן אַכתחילהדיקן פּלאַן האָט זי געדאַרפט באַשטיין פון פינף בענדער, אָבער אין משך פון

דער ארבעט איז קלאָר געוואָרן, אז דעם פלאַן מוז מען באַדייטנדיק אויס-
ברייטערן. דערווייל איז אַ סך ענערגיע אַוועקגעגאַנגען אויף זייטיקע אַר-
בעטן, אויף זיצונגען און אויף אַ רייע פאַרלעזונגען: וועגן אַחד-העמען,
וועגן דער שפראַכן-פראַגע, וועגן חסידות. אין אַ פאַרצייכענונג פון 4-טן
מערץ באַקלאַנגט זיך דער היסטאָריקער: „איך לעב נישט מיט מיין אייגן
לעבן, כ'בין נישט קאָנצענטרירט, נאָר צעוואָרפן... צו מיין הויפט-אַרבעט
האָב איך זיך נאָך נישט גענומען, מיט זיך אַליין רעד איך ווייניק און זעלטן.
און דער מהות פון מיין נאַטור איז דאָך — ווייניק רעדן מיט אַנדערע און
אַ סך מיט מיין אייגענער נשמה". זיין שטימונג האָט זיך געביטן ווען ער
האָט זיך ווידער פאַרטיפט אין דער היסטאָרישער אַרבעט. „איך ליען דורך
— שרייבט ער — הונדערטער זייטלעך פון נייע היסטאָרישע ווערק, כדי
אויסצובעסערן און צו דערגאַנצן אַ צווייטן צענדליק זייטלעך פון מיין
טעקסט. די נייע אַרבעטאָלגנישע אויסגראַבונגען אויפן אַרענט גיבן דער ביב-
לישער לעגענדע אַלץ אַ מער רעאַלע היסטאָרישע פיזיאָגאָמיע".

אַפּטמאָל פלעגן זיך אין דער וועלט פון אַלעס לעגענדעס אַריינרייסן
שטימען פון היינט. אין די קרייזן פון דער פעטערבורגער יידישער אינטעלי-
גענץ איז אויפגעקומען אַ געדאַנק צו גרינדן אין מערב-איראָפּע אַ יידישן
אוניווערזיטעט, וואָס זאָל זיין באַשטימט בעיקר פאַר די יוגנטלעכע, וואָס
האָבן אין רוסלאַנד נישט געהאַט קיין צוטריט צו העכערער בילדונג. אין
דער זעלבער צייט איז אויפן ציוניסטישן קאָנגרעס אונטער אַ שטורעם פון
אַפּאָדיסמענטן אָנגענומען געוואָרן אויסשיקנס פאַרשלאַג צו גרינדן אַ
העברעאישן אוניווערזיטעט אין ירושלים. עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ פאַר-
ביסענע פּאָלעמיק אין דער פּרעסע צווישן די אָנהענגער פון די „שליחת
הגלות" און די קעגנער פון דער טעזע „מציון תצא תורה". ש. דובנאָוו האָט
פּראָטעסטירט קעגן די שאַרפע פאַרמען, וואָס די פּאָלעמיק האָט אָנגענומען;
ער האָט געהאַלטן, אז ביידע פּראָיעקטן קענען פאַרווירקלעכט ווערן גלייכ-
צייטיק.

קורץ פאַרן אויסברוך פון דער מלחמה איז פון שוויצאַריע געקומען
קיין פעטערבורג שלום-עליכם. ער האָט געהאַט בדעה צו מאַכן אַ ליטעראַרישן
טורנע איבער רוסלאַנד. די באַגעגעניש מיטן אַלטן פריינד נאָך אַ צען-יערי-
קער צעשיידונג, איז פאַר ש. דובנאָוו געווען אַ גרויסע איבערלעבונג. „אין
מיין זכרון — שרייבט ער — האָט זיך איינגעקריצט דאָס בילד... פון יע-
נעם זוניקן מאַיטאַג, ווען מיר זענען געזעסן אויפן באַלאַקאָן פון עלענאַנטן
האַטעל... אונטן האָט זיך געוויגט אַ כוואַליע פון מענטשן... און מיר... האָבן
זיך דערמאַנט דעם זומער אין באַיאַרקע אין 1890, און אין לוסטדאָרף
אין 1891. דערביי האָט מיר שלום-עליכם געזאָגט, אז ער שרייבט זיין אויטאָ-

ביאגראפיע, אין וועלכער ער דערציילט אויך וועגן אונדזערע באגעגענישן אין דער ליטעראטור און אין לעבן. ער האָט גערעדט וועגן דער שיינקייט און רואיקייט פון לאָזאַן, און אויך האָב אים געזאָגט, אז אויך וואָלט געווען גליק-לעך צו קענען פארענדיקן מיין היסטאָריש ווערק אין יענער שטאָט... אויך האָב זיך דעמאָלט נישט פאָרגעשמעלט, אז דאָס איז אונדזער לעצטער שמועס, און אז מיר זענען זיך מתוודה איינער פארן אנדערן פאר אונדזער אייביקער צעשיידונג". אין דריי וואָכן אַרום האָבן די געשעענישן געצווונגען שלום-עליכמען צו פארלאָזן רוסלאַנד. אין צוויי יאָר אַרום איז פון ניר-יאָרק אָנגע-קומען די ידיעה וועגן זיין טויט.

זומער 1914, ווען די דובנאָוו זענען אַרויסגעפאָרן אויף אַפּרו אין דעם פינלענדישן קוראָרט נאָדענדאָל, האָבן זיך אויף דעם אייראָפּעאישן האָר ריוואַנט אָנגעהויבן קלייבן שווערע וואָלקנס. פון פעטערבורג איז אָנגעקומען אַ ידיעה וועגן אַ שטרייך פון די טראַמוויי-אַרבעטער, וואָס איז זיך צונויפ-געפאָלן מיטן באַזוך פון פראַנצויזישן פרעזידענט פּואַנקאַרע. מיט יעדן טאָג איז דער אומרו געוואָקסן. די פאַרצייכענונגען אין טאַגבוך, זייער אַפ-טע אין יענעם פּעריאָד, שפּיגלען אַפּ די צערודערונג, וואָס האָט באַהערשט דעם שרייבער: אַ מאָל איז ער געווען באַהערשט פון דעם פאַרגעפיל פון דער אָנקומענדיקער קאַטאַסטראָפּע, און אַ מאָל פון דער האָפּענונג, אז די מלחמה וועט אַרויסרופן אַ רעוואָלוציע אין רוסלאַנד. „מיר האָבן — שרייבט ער אין זיין טאַגבוך — אַ פּסיכאָלאָגיע פון אַרעסטאַנטן, וואָס פרייען זיך ווען די תּפּיסה ברענט, כאַטש זיי קענען דעמאָלט אַליין פאַרברענט ווערן. תּמות נפּשי עם פּלישתים". דעם 2-טן אויגוסט פאַרשרייבט ער: „דייטשלאַנד האָט דערקלערט מלחמה רוסלאַנד... אין פינלאַנד איז איינגעפירט געוואָרן קריגס-צושטאַנד... אין אונדזער נאָדענדאָל האָט היינט די פּאַניק דערגרייכט דעם העכסטן פּונקט. אויך געהער צו די רואיקע, כאַטש מיין מוח ווערט צעמישט צוליב דער פּערספּעקטיוו פון דער שוידערלעכער פּעלקער-שחיטה, פון דער זעלבסט-פאַרניכטונג פון אייראָפּע"...

קאפיטל צוויי און צוואנציק

אונטערן דונער פון הארמאטן

אין א וואגאן פול געפאקט מיט צעטומלטע פאסאזשירן, האָבן זיך די דובנאָווס צוריקגעקערט פון פינלאַנד קיין פעטערבורג. פון די פארבייפאָרנד דיקע מיליטערישע צוגן, האָבן די יונגע רעקרuten געשריגן: זייט געזונט! מען האָט זיי געוואונטשן זיי זאָלן בשלום צוריקקומען. א באַווסטער עטנאָ-גראַף, וואָס איז געפאָרן צוזאַמען מיט די דובנאָווס, האָט זיך אָנגערופן: „עס קומען אַן גרויסע געשעענישן, מען מוז דאָס אַלץ פאַרשרייבן“. ש. דובנאָוו האָט במילא ביי זיך געהאַט באַשלאָסן, אַז פון איצט אַן וועט ער זיין טאַגבוך פאַרוואַנדלען אין אַ פּאָליטישער כראָניק און וועט רעגיסטרירן נישט אַזוי זיינע שטימונגען און מחשבות, ווי פאַקטן. אָבער אַפּאָגן זיך פון אַן אַפּ-שאַצונג פון דער ווירקלעכקייט האָט ער נישט געקענט, און אפשר אויך נישט געפרוווט...

אין דער ערשטער פאַרצייכענונג, נאָכן אָנקומען קיין פעטערבורג, זאָגט ער: „נעכטן איז פּאָרגעקומען אַן אויסעראָרדנטלעכע זיצונג פון דער דומע. עס האָט געדונערט מיט פאַטריאַטישע אויסרופן אין די דעקלאַראַציעס פון די פּאַרטייער פון די פּאַרטייען און נאַציאָנאַליטעטן. נעבעכדיק האָט געד-קלונגען די רעדע פון דעם יידישן דעפוטאַט. זי איז געווען אַזוי הכנעהדיק, אַז אפילו די רעכטע האָבן אַפּלאָדירט... די פאַראַכטאַגיקע יידישע נאַסן-מאַניפּעסטאַציע מיט דעם פּאַלן אויף די גני ביים דענקמאַל פון אַלעקסאַנדער דעם דריטן איז געווען אַ חרפה... כ'קען וועגן נאַרנישט טראַכטן הויך וועגן דער וועלט-קאָמטראַפּע, וואָס איז עלול צו ברענגען אַן איבערקערעניש אין דער געשיכטע. אַ מפּלה פון דייטשלאַנד, פון דעם דאָזיקן מיליטאַריס-טישן שפּין, וואָס האָט אַרומגעפלאַנטערט מיט זיין שפּינוועבס גאַנץ איראַ-פע, וועט ברענגען פאַר דער וועלט אַ דערלייזונג. אַ געמיינזאַמער זיג פון רוסלאַנד, פראַנקרייך און ענגלאַנד וועט נישט פאַרשטאַרקן די רעאַקציע אין רוסלאַנד, פאַרקערט, עס קען אַפּרייניקן די אַטמאָספּער. אָבער דערווייל

האָבן מיר אַ „רויטן טויט“, אַ שעכטהויז, אַן אומקום פון דער קולטור, אַ פאַרוויסונג פון דער נשמה“.

אין אייניקע קרייזן פון דער יידישער אינטעליגענץ אין פעטערבורג האָט די מלחמה אַרויסגערופן אַ פאַטריאָטישן אויפשוונג. ש. דובנאָוו האָט געהאַלטן אַז פליכטן זענען אומפאַטיילבאַר פון רעכט; אַז יידן, וואָס ווערן צוגלייך מיט אַלע אַנדערע בירגער מאָביליזירט אין דער אַרמיי, דאַרפן פאַר דערן פאַר זיך גלייכבאַרעכטיקונג אויך אויף אַלע אַנדערע געביטן. עס איז געקומען די צייט — האָט ער געטענהט — ווען מען מוז דערקלערן בקול-רם, אַז יידן קעמפן פאַר אַ פריי רוסלאַנד. די דאָזיקע געדאַנקען פלעגט ער אַרויסברענגען אויף די זיצונגען פון דער נייער אַרגאַניזאַציע, וואָס איז באַ-שטאַנען פון פאַרשטייער פון פאַרשידענע יידישע פאַרטייען און וואָס האָט זיך געשטעלט די אויפגאַבע צו פאַרטיידיקן די יידישע באַפעלקערונג קעגן דעם ווילקיר פון דער קריגסמאַכט. די אַרגאַניזאַציע, וואָס האָט זיך גערופן „פּאָליטישע באַראַטונג“, פלעגט זאַמלען מאַטעריאַלן וועגן די רדיפות קעגן יידן אין דער פּראָנט-זאָנע. די ידיעות, וואָס פלעגן אַנקומען פון די שטעט און שטעטלעך פון תּחום-המושׁב, און די דערציילונגען פון די פּליטים פון די מערב-קאָנטן האָבן געשאַפן אַ געדריקטע אַטמאָספּער. ש. דובנאָוו פאַר-שרייבט אין זיין טאַגבוך: „עס ווילט זיך גלויבן אין דער באַנזיאַונג פון דער מענטשהייט נאָך דער מלחמה, אָבער דערווייל האָבן מיר אַרום זיך אַן אַטמאָספּער פון היישער פאַרווילדונג. אַפילו ביי די קולטורעלע פּעלקער. די פּליטים, וואָס קומען אַן טאַגטעגלעך דורך שווערן און פינלאַנד, דערציילן שוידערלעכע געשיכטעס וועגן דער דייטשער אַכזריות“.

עס איז שווער געווען אַוועקצוגיין פון דעם אומרויקן היינט און זיך פאַרטיפן אין דער פאַרגאַנגענהייט. „ווי קען מען געפינען די רז, וואָס איז נויטיק פאַר דער אַרבעט? — פּרעגט דער צערודערטער היסטאָריקער — און ווי אַזוי נעמט מען זיך צו דער אַרבעט, וואָס ברענגט רז און אינערלעכע גלייכגעוויכט? דאָס איז אַ פאַרכישופּטער קרייז!“ מיט אַ שווער געפיל שרייבט ער אַריין די לעצטע שורות אין דעם דיקן העפט פון זיין טאַגבוך, וואָס נעמט אַרום אַן אָפּשניט פון פיר יאָר: „אונטערן שווערן איינדרוק פון די מלחמה-גרוילן שלים איך דעם דאָזיקן נאָטייב-בוך... אַ צערודערטער שטיי איך ביים קבר פון דעם עבר און פאַר דער רעטעניש פון דער נאָענטסטער צוקונפט. איך פיל אַז אַ גרויסער איבערברוך גרייט זיך אין דער וועלט-גע-שיכטע און אין דער געשיכטע פון מיין פּאָלק. וועל איך ווייטער פירן די בראַגיק פון מיין לעבן, וואָס איז צונויפגעוועבט מיט לעבן פון פּאָלק, מיט זיין נעכטן און זיין היינט“.

שפעטער, אונטערן דירעקטן איינדרוק פון די ידיעות וועגן די אומ-

אויפהערלעכע רדיפות קעגן דער יידישער באַפעלקערונג אין דער פראַנט-זאָנע, שרייבט ש. דובנאָוו: „נעכטן איז פאַרגעקומען די צווייטע באַראַטינג וועגן הילף פאַר די מלחמה-קרבנות. די ריזיקע אויפנאָבע האָט זיך אין איר גאַנצער גרויס געשטעלט פאַר אונדזערע אויגן: מען דאַרף ראַטעווען פון אַ הונגער-טויט שיר נישט אַ העלפט פון דער רואינירטער יידישער באַפעלקער-רונג, וואָס לויפט פון דעם חרובן תחום-המושב... פּאָליטישע הילף איז צווייפּלהאַפּט.“ ווען אַ דעלעגאַציע פון יידישע געזעלשאַפטלעכע אָרגאַניזאַציעס האָט זיך באַמיט, אַז מען זאָל די פליטים אַריינלאָזן אין די שטעט, וואָס ליגן מחוץ דעם תחום-המושב, האָט דער פאַרויזער פון מיניסטאַרן-ראַט זיך פאַרוונדערט: „פון וואַנען נעמט זיך צו אייך, יידן, אזא אַפטיי מיים?“. אין דער זעלבער צייט האָט דער בילדונגס-מיניסטער דערקלערט, אַז אלע האַפּענונגען אויף דעם, אַז די באַגרענעצונגען קעגן יידן וועלן ווערן אַפגעשאַפּט, האָבן קיין גרונט נישט. „אזוי רעדט מען מיט אונדז — שרייבט ש. דובנאָוו — אין דער צייט ווען טויזנטער פון אונדזערע ברידער פאַלן אויף די פּעלדער פון פּוילן, וואָלין און פּאָדאָליע אין קאַמף פאַר רוסלאַנד.“ מיט גרויס אָנשטרענגונג האָט דער היסטאָריקער זיך געצווונגען צו נע-מען צו דער איבערגעריסענער אַרבעט. ער האָט זיך דערמאַנט, ווי אין די יונגע יאָרן האָט ער, ציגלייך מיט בערנען, פאַראורטיילט געטען דערפאַר, וואָס ער האָט בעת די שלאַכטן ביי יען געקענט רואיק זיצן ביי זיינע ביכער. „איצט — שרייבט ער אין זיין טאַגבוך — קוק איך אַנדערש אויף דעם ענין. אויב פאַר געטען איז די וויסנשאַפּט... געווען... אַ טיפע אינערלעכע באַדערפעניש, קען מען אין דאָזיקן פאַקט זען די גרויסקייט פון גייסט, וואָס שטייט איבער דעם גורל פון מענטשן. פונדעסטוועגן איז מיר שווער זיך צו פאַרפירן אויף דער דאָזיקער הויך.“

מיטן לויף פון דער צייט האָבן די רדיפות מצד די אָרגאַנען פון דער מיליטערישער מאַכט אָנגענומען נאָך מער גרויזאַמע פאַרמען. דער אַפיציע-לער מאַטיוו איז געווען אַ בילכול, פאַרשפּרייט דורך אַנטיסעמיטישער פּראַ-פּאַנאַדע, אַז אַ סך יידן פון די פּראַנט-געביטן האָבן אַ „עסטרייכישע אַריענ-טאַציע“ און אַז זיי העלפן דעם שונא. בעת די פאַרשטייער פון דער יידי-שער געזעלשאַפּט האָבן אויף אומענדלעכע באַראַטונגען זיך געאַמפּערט איר בערן טעקסט פון אַ פּראַטעסט-רעזאָלוציע, האָט די מיליטערישע מאַכט, אַ צערייזטע צוליב די כּסדרדיקע מפּלות, אומברחמנותדיק זיך נוקם געווען אין די יידישע ערובניקעס. דאָס געפיל פון אומבאַהאַלפּיקייט האָט געפּויר-ניכט דעם היסטאָריקער, וואָס האָט זיך געוואָרפן פון דער וויסנשאַפטלע-כער אַרבעט צו דער געזעלשאַפטלעכער, פון דער פאַרגאַנגענהייט צו דער היינטיקער צייט.

אין סעפטעמבער 1914 איז ש. דובנאָוו אַלט געוואָרן 54 יאָר. אין זיין טאָגבוך שרייבט ער אַרײַן יענעם טאָג: „פיר און פּופּציק יאָר האָב איך שוין הינטער זיך. שוין 54? נאָר 54? אַ דאָפּלטע פּראַגע. אַ סך האָב איך שוין אָפּגעטאָן, אָבער נאָך מער איז נאָך פּאַרבלײַבן צו טאָן.“ אין יענעם טאָג האָט ער דערפּילט אַ שאַרפע באַדערפעניש אויפּצולעבן די אַמאָליקע יאָרן. אונטער אַ דראָבנע רעגנדל האָט ער געשפּאַנט איבער די גרויע גאַסן פּון דעם האַנדלס־קוואַרטאַל און געזוכט שפורן פּון זיין יוגנט: ער האָט זיך אַ ווײַלע אָפּגעשטעלט פּאַר דעם געלן־הויז, וווּ ער האָט געוווינט אין די 80־ער יאָרן, און דערנאָך געשפּאַנט איבער דעם הויסקערדיקן בריקל צו דעם טונ־קעלן מויער, וווּ ס'האָט זיך אַמאָל געפּונען די רעדאַקציע פּון „וואַסכאָר“. וויפּיל מאָל פּלעגט ער אַ פּאַרסאָפּעטער אַרויפּלויפּן אויף די הויכע טרעפּ מיט אַ מאַנסקריפּט אין דער קעשענע, אַ מאַנסקריפּט, פּול מיט געדאַנקען וואָס האָבן געברענט דעם מוח אין שלאַפּלאַזע נעכט... פּון יענער צײַט זענען אַריבער גאַנצע דריי צענדליק יאָר — און וואָס פּאַר אַ יאָרן!

דער עלעגיש־אַנגעהויבענער טאָג האָט זיך, ווי געוויינלעך, פּאַרענדיקט מיט אַ מומלדיקער זיצונג. צומאָרגנס פּאַרשרייבט ש. דובנאָוו אין זיין טאָג־בוך: „זיצונגען, אומענדלעכע דיסקוסיעס, באַשלוסן, וואָס ווערן נישט פּאַרווירקלעכט — אַ נײַטיקע אַרבעט, אָבער אַ סך כּוּחות גײען פּאַרלוירן פּרוכטלאָז... נישט שוין זשע דאַרף איך ווידער פיבערן מיט די אַלע איבער־לעבענישן — אינדערפּרי ביים לײענען די צײַטונגען, אין אַוונט אויף די זײַ צונגען, און אין מיטן טאָג, צווישן די צוויי גהינומס, שאַפּן היסטאָריאַ־גראַפּיע?“

נישט נאָר דער אינערלעכער אומרו האָט געשמערט דעם היסטאָריקער צו פּאַרטיפּן זיך אין עבר. די מלחמה איז געווען אַ שווערער קלאַפּ פּאַר וויסנשאַפּטלעכער אַרבעט. „יעוורעיסקאָיאַ סטאַרינאַ“ האָט פּאַרלוירן אירע מיטאַרבעטער פּון פּוילן, וואָס פּלעגן צושטלן אַ רייכן און ווערטפּולן מאַט־טעריאַל. דער רעדאַקטאָר האָט זיך באַמיט אויסצופּילן דעם דאָזיקן בלוז מיט מאַטעריאַלן פּון זיין אַרכיוו — בריוו און דאָקומענטן. זײנע אײגענע ברייטע פּלענער האָט געדראָט אַ קאַטאַסטראָפּע. עס האָט זיך אָפּגעשטעלט דאָס דרוקן פּון דעם איבערגעאַרבעטן באַנד „אַלטע יידישע געשיכטע“ אויף רוסיש, מ'האָט זיך געמוזט אָפּזאָגן פּון דעם פּראָיעקט אַרויסצוגעבן די „נייעסטע יידישע געשיכטע“ אויף העברעיִש און דײַטש. „מיר לעבן ווי אין באַלאַנגערונגס־צושטאַנד... — פּאַרצײכנט ש. דובנאָוו אין זיין טאָגבוך — די פּאַרשפּרייטונג פּון מײנע אויסגאַבעס האָט זיך אָפּגעשטעלט. די ביכער־הענדלער צאָלן נישט. מען מוז לעבן פּון די מאַגערע אָפּשפּאַרונגען. דער קאָנטאַקט מיט דער אויסערלעכער וועלט איז כּמעט אינגאַנצן איבערגעריסן.“

דאָס לעבן און שאַפן פון שמעון דובנאָוו

די דאָקומענטן, וואָס דער הילפס-קאָמיטעט האָט צונויפגעזאמלט, האָבן געשילדערט אַ שוידערלעך בילד; ש. דובנאָוו האָט לאַנגע שעהן פאַר-בראַכט ביים לייענען די רשימות פון טרוקענע פאַקטן. ער האָט געפילט אַז מען דאַרף אינפאָרמירן די ברייטע עפנטלעכקייט, ברענגען צום אויסדרוק דעם צאָרן און ווייטיק; עס האָט אָבער געשמערט די קרינס-צענוור. „מיר דאַרפן שרייען, און דאָ טאָר מען אָפילו נישט רעדן מיט האַלבע ווערטער — שרייבט דער היסטאָריקער דעם 19-טן דעצעמבער 1914 — עס לאָזט מיך נישט צורו דער פּלאַן וועגן פאַרעפנטלעכן אַ סעריע קורצע אַרטיקלען אונטער דעם נאָמען „Inter Arma“ דאָס ערשטע אַרטיקל פון דעם ציקל — „רעכט און פליכט“ האָט זיך באַוווּזן אין „נאָווי וואַסכאָד“ (1915, ב. 1.) דובנאָוו קריטיקירט דאָרט אַ רעדע פון אַ באַקאַנטן יידישן געזעל-שאַפּטלעכן טוער: „דעם סאַמע אומגליקלעכסטן פּאָלק רעקאָמענדירט מען ער זאָל נישט טראַכטן אין דער צייט פון דער מלחמה... וועגן יענעם פשוטן אַקט פון בירגערלעכער גערעכטיקייט, וואָס דאַרף, על-פּיריושר, קומען נאָך דער איצטיקער מלחמה מיט אַ פאַרשפּעטיקונג פון, לכל-הפחות, גאַנצע הונד-דערט יאָר... עס קען זיך שאַפן אַ פאַרשטעלונג, אַז יידן זענען פאַריער. וואָס גייען אָפילו אין שלאַכטפּעלד מיטן חותם פון אייביקער קנעכטשאַפט.“

נאָכן ערשטן אַרטיקל, אין וועלכן דער צענזאָר האָט געמאַכט באַ-דייטנדיקע שניטן, האָבן זיך באַוווּזן אַ ריי אנדערע*. מיט ווייטיק אָטעמען די שורות: „מען רעדט וועגן דער טראַגעדיע פון פּוילן, וועמענס זין עס קעמפן אין די אַרמיען פון דריי מלוכות. וואָס זאָל מען שוין זאָגן וועגן דער טראַ-געדיע פון אַ פּאָלק, וועמענס קינדער פאַרגיסן זייער בלוט אין די אַרמיען פון גאַנצע אַכט מלוכות, וואָס פינף פון זיי געהערן צו איין צד. און דריי — צו אַ צווייטן?“

אין דאָזיקן אַרטיקל איז צום ערשטן מאל אַרויסגעזאָגט געוואָרן דער געדאַנק, אַז אין רעזולטאַט פון דער מלחמה וועט די יידן-פּראַגע אַריינטרעטן אין אַ נייער פּאָזע — זי וועט ווערן אַן אינטערנאַציאָנאַלע פּראַבלעם. דער דאָזיקער געדאַנק גייט דורך דעם גאַנצן ציקל „Inter Arma“ אַריינ-טראַגנדיק אין אים אַן אָפטימיסטישן טאָן. מיט אַ באַזונדער קלאַרקייט איז די פּראַבלעם באַהאַנדלט געוואָרן אין אַ גרויסן אַרטיקל וועגן די פּערספּעק-טיוון פון דער מלחמה**. פאַרן אויסגאַנס-פונקט האָט דער מחבר גענומען די דערקלערונג פון די אַליאירטע מלוכות וועגן „פּרייהייט פאַר די קליינע פעלקער“. ער זעט פאַר, אַז אין רעזולטאַט פון דער מלחמה וועלן אויפּקו-

(* „ג. וואַסכאָד“ נר. 2, 3, 4, 5, 6.

(** „די פּערספּעקטיוון פון דער וועלט-מלחמה און די יידן-פּראַגע“, „נאָווי וואַסכאָד“ 1915 נר. 2.

מען נייע מלוכות און עס וועט באשאפן ווערן די מעגלעכקייט צו באשיצן די נאציאנאלע מינדערהייטן דורך אן אינטערנאציאנאלן אָפּמאַך.

ש. דובנאָוו האָט שטענדיק געפילט, אַז געשיכטע איז ענג צונויפגע-
בונדן מיטן היינט. אויף איינער פון די לעקציעס אויף די קורסן פאַר מורחד-
קענטעניש האָט ער די דאָזיקע שייכות כאַראַקטעריזירט אויף אַזאַ אופן:
„דער תּוֹך פון היסטאָריזם ליגט אין דעם, אַז מען זאָל דאָס פאַרגאַנגענע
אויפנעמען מיט דער לעבעדיקייט פון דעם לויפנדיקן מאָמענט, און דעם היינט
זאָל מען באַנעמען היסטאָריש.“ במשך פון זיין גאַנצער טעטיקייט האָט ש.
דובנאָוו געהאַט אַ ווידערווילן צו ריין-פאַרמעלער, „מיטער וויסנשאַפט“. ער
האַט דאָס דערפילט באַזונדער שטאַרק, ווען אים איז אויסגעקומען צו באַ-
זוכן, אין שלחות פון דער היסטאָריש-עטנאָגראַפישער געזעלשאַפט, דעם
אַלטן היסטאָריקער האַרקאָווי. דער אַלטיטישקער געלערנטער, וואָס איז גע-
ווען ווי דורכגענומען מיטן שטויב פון די ספרים, האָט אויפגענומען דעם
גאַסט נישט גאָר פריינדלעך, ער האָט נישט פאַרגעסן, אַז מיט יאָרן צוריק
האַט דער יונגער, קאַמפּסלוסטיקער קריטיקער געשריבן וועגן אים, ווי וועגן
דער פאַרקערפערונג פון טרוקענער, נשמחלאָזער געלערנטקייט... איצט, אין
דרייסיק יאָר אַרום, איז דער זעלבער קריטיקער גרייט געווען צו באַשטעטיקן
די אַמאָליקע כאַראַקטעריסטיק. „אַלץ איז דאָ פאַרגליווערט, — שרייבט ער
אין זיין טאָגבוך — אַ מומיע פון געשיכטע איז פאַרגראָבן אין אַ קעלער
צווישן ביכער און פאַפיר... אונדזערע וועגן גייען זיך כאַמת פונאַנדער.
פאַר מיר איז געשיכטע אַ קוואַל פון שפּרודלדיקן לעבן, פון קאַמף, פון
שאַפן, אַ קוואַל פון וועלט-באַנעמונג...“

די דאָזיקע לעבעדיקע געשיכטע האָט עס באַנייטערט ש. דובנאָוו,
בעת ער האָט פאַר אַן אַמעריקאַנער פאַרלאַג געשריבן אַ מאַנאָגראַפיע וועגן
דער געשיכטע פון יידן אין פּוילן און רוסלאַנד. באַאַרבעטנדיק פאַר דעם
צוועק אַ גרויסן, דורך קיינעם נאָך נישט אויסגענוצטן מאַטעריאַל האָט דער
היסטאָריקער באַשלאָסן צו מאַכן פאַר זיין לעבנס-אויפגאַבע דאָס מאָנומענט-
טאַלע ווערק — די אַלגעמיינע געשיכטע פון יידישן פּאָלק; די געשיכטע
פון מזרח-אייראָפּעישן יידנטום, וואָס איז, לכתחילה, פאַרטראַכט געוואָרן
ווי אַ באַזונדערע מאַנאָגראַפיע, האָט ער איצט געהאַט ברעיה איינצושליסן
ווי אַ באַשטאַנדטייל אין זיין גרויס ווערק. ער האָט ביים גורל געבעטן נאָר
איינס: דערלעבן צו דערפירן די אַרבעט ביז צום סוף...

די ידיעות וועגן די מפלות אויפן פראַנט האָבן אַרויסגערוּפן אַ גרוי-
סע צערודערונג איבערן גאַנצן לאַנד. אין דער דאָזיקער אַטמאָספערע זענען
די אַנטיסעמיטישע שטימונגען שטאַרק געוואַקסן אונטער דער ווירקונג פון
גיפטיקע קלאַנגען; עס איז אָבער גלייכצייטיק געוואַקסן דער ווידערשטאַנד

קעגן אַנטיסעמיטיזם אין די קרייזן פון דער פראַגרעסיווער אינטעליגענץ. ש. דובנאָוו דערמאָנט אין זיין טאָגבוך דעם פלאַמיקן פראָטעסט פון באַקאָנטן רוסישן שרייבער לעאַניד אַנדריעוועו קעגן די ראַסן-פאַרפאַלגונגען, וואָס זע-נען אַ חרפה פאַר רוסלאַנד. אין 1915 איז דורך דער איניציאַטיוו פון מ. גאַרקי, 5. אַנדריעוועו און פ. סאַלאַגוב, געשאַפן געוואָרן די „ליגע צום קאַמף קעגן אַנטיסעמיטיזם“. אויף דעם היסטאָריקער האָט געמאַכט אַ שטאַרקן רושם די ערשטע פאַרזאַמלונג פון דער ליגע, וואָס מ. גאַרקי האָט געעפנט מיט אַ רעדע, דורכגעדרונגען מיט צאָרן און ווייטיק. מיט גרויס באַפריד-קונג האָט זיך ש. דובנאָוו צוגעהערט אויך צו די אַנדערע רעדער, אין וועל-כע עס האָבן געקלונגען קאַמפּסטיענער. אין דער פּרעסע, וואָס איז געווען געפענטעט דורך דער שטרענגער צענזור, וואָלט אזא דרייטע קריטיק פון דער רעגירונג נישט מעגלעך געווען. דעם ציקל „Inter Arma“ האָט דער מחבר טאַקע נישט געקענט פאַרענדיקן: די מיליטערישע צענזור האָט פאַרכאַכט דעם „נאָווי וואָסכאַד“ און באַלד נאָך דעם אויך די אַנדערע רוי-סישידישע זשורנאַלן.

דעם שרייבערס פובליציסטישער טעמפּעראַמענט האָט געפונען אַן אַנ-ווענדונג אויף די בלעטער פון דער נייער „אַלגעמיינער געשיכטע“. האַל-טנדיק ביי די לעצטע קאַפיטלען, האָט ער זיך ווידער גענומען צו דער אַל-טער טעמע — „די דרייסיק-יעריקע מלחמה“ פון דעם צאַרישן רעזשים קעגן יידן — און האָט זי גרינטלעך איבערגעאַרבעט. דאָס שרייבן האָט אים באַ-רואיקט. „אין דער שטילקייט פון מיין קאַבינעט — זאָגט אַ נאָטיץ פון 1-טן אויגוסט 1915 — שטעל איך צונויף אויפן סמך פון די פּעריאָדישע אויסגאַבן אַ כראָנאָלאָגיע, אָנהייבנדיק פון 1881. מיטן באַניען פון דער דאָ-זיקער עפאַכע איז צונויפגעוועבט מיין יוגנט, מיט איר ווייטערדיקן נאַנג איז פאַרבונדן מיין נאַנץ לעבן. און אַן פּערזענלעכע זכרונות וועל איך זיך אין דער דאָזיקער אַרבעט נישט קענען באַניין“.

די אויסערלעכע לעבנס-באַדינגונגען האָבן זיך, וואָס ווייטער, אַלין מער פאַרערגערט. אין לאַנד האָט מען אָנגעהויבן צו פירן אַ מאַנגל אין פראָדוקטן, דער יקות איז געוואקסן פון טאָג צו טאָג. עס האָט דעם שריי-בער טיילמאָל אויסגעזען משונהדיק, וואָס נישט געקוקט אויף די אַלע שווע-דיקייטן, און אויף די שוידערלעכע ידיעות פון פראָנט, גייט זיך דאָס לעבן זיין וועג: „...מיר זענען נאָך בכוח — שרייבט ער — אָפּצוהאַלטן זיצונג-גען פון דעם קאָמיטעט פון דער היסטאָריש-עטנאָגראַפישער געזעלשאַפט, מיר רעדן וועגן היסטאָרישע מאַטעריאַלן, וועגן ליטעראַרישע אונטערנעמונג-גען (אַ באַראַטונג ביי מ. גאַרקי וועגן אַ יידישן נאַציאָנאַלן זאַמלבוך) און איך רעדאָיר די „סטאַריאַ“.

אין נאָוועמבער 1915 איז נאָך אַ לאַנגן איבעררייס אָנגעקומען פון לאַנדאָן אַ בריוו פון אַהרעהעמען. כאַטש דער בריוו איז געווען געשריבן, ווי געוויינלעך, אין אַן איינגעהאַלטענעם טאָן, האָט מען געפילט, ווי טיף אַהרעהעם איז אויפגעטרייט צוליב דער מלחמה. „אין צענטער פון דעם וועלט־געוויסן — האָט ער געשריבן — האָב איך זיך איבערצייגט, אַז דער דאָזיקער געוויסן איז אַן איינרעדעניש“. דאָס איז געווען אַ וויינגעשריי פון אַ מענטשן מיט הויכע מאַראַלישע פּאָדערונגען, וואָס איז מבוכלב געוואָרן פון די צעהולעטע ווילדע אינסטינקטן. אונטערן איינדרוק פון דעם דאָזיקן טראַגישן בריוו האָט ש. דובנאָוו אָנגעשריבן אַן אַרטיקל א. נ., „דע פּראָ פונדים“. מיט זיין שטענדיקן אָפטימיזם האָט ער געטענהט, אַז נאָך דער שוידערלעכער שחיטה מוז אויפּוואַכן דאָס געוויסן פון דער וועלט, אַנדערש וואָלט דאָס לעבן קיין זיין נישט געהאַט. אָבער טאקע דער געדאַנק וועגן דער זינלאָזיקייט פון דער מענטשלעכער עקזיסטענץ האָט ווי אַ וואַרעם געפרעסן אַהרעהעמ'ס מוח...

ש. דובנאָוו איז געווען טיף פאַרביטערט צוליב די רדיפות פון דער צענזור, ער האָט אָבער זיך נישט געקענט אָפּוואַגן פון פּובליציסטיק. דער עסיי „די געשיכטע פון אַ יידישן סאָלאַט“ (*), שטעלט מיט זיך פאַר אַ וירוי פון אַן אַנטיילנעמער אין דער וועלט־מלחמה וואָס איז שוין פריער געווען אַ קרבן פון דער אַנטיסעמיטישער פּאָליטיק פון דער רעגירונג. נאָך דאָס ערשטע קאָפיטל פון דער דאָזיקער פּובליציסטישער פּאָעמע האָט באַוווּזן צו דערזען די ליכטיקע שיין. די ווייטערדיקע קאָפיטלען זענען דורך דער צענזור פאַרביטערט געוואָרן. אויף גאָרקיין האָט דער עסיי געמאַכט אַ שטאַרקן איינדרוק, און ער האָט אים געוואָלט אָפּדרוקן אין זיין זשורנאַל „לעמאַפּים“. די צענזור האָט עס אָבער נישט דערלאָזט. ש. דובנאָוו האָט געטראַכט וועגן אַרויסגעבן אין אַן אַנדער לאַנד דעם עסיי, וואָס איז פול געווען מיט צאָרן און ווייטיק, עס האָט זיך אים אָבער נישט איינגעגעבן איבערצושיקן דעם מאַנסקריפט קיין אויסלאַנד.

אין דער אַטמאָספּער פון דער וועלט־שחיטה איז שטאַרק אָפּגעטעמפּט געוואָרן די פּילבאַרקייט צו געזעלשאַפּטלעכע און ליטעראַרישע פאַרלוסטן, פונדעסטוועגן פלעגט ש. דובנאָוו יעדעס מאָל, ווען דער טויט האָט אַרויס־געריסן פון די רייען איינעם פון זיינע בני־דור אין דער ליטעראַטור, דאָס אָפּפילן ווי אַ שווערן פּערזענלעכן קלאַפּ. ער האָט זיך געפילט שטאַרק דער־שלאָגן ווען עס איז אָנגעקומען די ידיעה וועגן טויט פון שלום־עליכם אין ניו־יאָרק. ס'קען זיין, אַז ערשט איצט האָט ער אויף אַן אמת פאַרשטאַנען,

(* „יעוורעיסקאָיאַ ניעדעלאַ“, נר. נר. 11, 14.

וויפל חכמה עס איז געווען פאַרבאָרגן אין יענער „מענטשלעכער פּשמות“, מיט וועלכער ער באַצייכנט אין טאַגבוך, ווי אַ כאַראַקטעריסטישן שמריך פון זיין פאַרשטאַרבענעם פּריינד. „כ'האָב זיך קיינמאָל נישט פאַרגעשטעלט — שרייבט ש. דובנאָוו אין זיינע זכרונות, וואָס זענען געווען באַשטימט פאַר „יעוורייסקאַיאַ סטאַרינאַ“ — אַז ביי דער פאַרשידנאַרטיקייט פון אונדז זערע כאַראַקטערן, וועל איך מיט אַזאַ טיפּער גערירטקייט טראַכטן וועגן אונדזערע באַגעגענישן“.

אין עטלעכע טעג אַרום איז אָנגעקומען אַ בריוו פון ש. פּרוג, וועלכער איז געווען מסוכן קראַנק; צום בריוו זענען געווען בייגעלייגט לידער אין וועלכע דער פּאָעט געזעגנט זיך מיטן לעבן. די יסורים האָבן געדויערט עטלעכע חדשים. ווען עס איז אָנגעקומען די ידיעה, אַז פּרוג איז געשטאַרבן האָט ש. דובנאָוו געווידמעט זיין אָנדענק אַ קאַפיטל זכרונות אין „סטאַרינאַ“ און אַ רעפּעראַט אין דער היסטאָריש-עטנאָגראַפּישער געזעלשאַפּט. זיין האַרץ איז נאָך געווען פאַרקלעמט פון דעם פּרישן פאַרלוסט, ווען עס איז אָנגעקומען אַ טרויעריקער בריוו פון אַהרעהמען; דער בריוו איז געווען דורכגענומען מיט שווערע פּאַרגעפּילן, און אייניקע שטעלן האָבן געקלונגען ווי אַ צוואה. אַהרעהעם האָט זיך געווענדעט צו זיין אַלטן פּריינד מיט אַן אומגעריכטער בקשה: „נאָך מיין טויט — האָט ער געשריבן — באַמיט זיך צו באַשיצן מיין אָנדענק קעגן די אַלע ווילנאַרע הספּדים, רעדעס און אַר-טיקלען... איר קענט דערקלערן... אַז ווי אַן אַלטער נאָענטער פּריינד, ווייסט איר, אַז דער „פאַרשטאַרבענער“ איז געווען אַ קעגנער פון טומלדיקע אויס-דרוקן פון געפּילן...“ ש. דובנאָוו האָט בעתן לייענן די דאָזיקע שורות נישט געקענט איינהאַלטן די טרערן. אין טאַגבוך האָט ער דעמאָלט פאַרשריבן: „מענטשן, באַגעגענישן, געמיינזאַמע פּרייד אָדער טרויער... שאַפן דאָס גע-וועב פון לעבן. צוערשט ווערט דאָס געוועב אַלץ געדיכטער, עס פלעכטן זיך אַריין אַלץ נייע און נייע פעדים... דערנאָך קומט דער טויט און הייבט אָן אַרויסצורייסן די פעדים פון דעם געוועב, איינציקווייז, פּאָדים נאָך פּאָ-דים, און דו פּילסט, אַז דאָס געוועב ווערט ביסלעכווייז צעשטערט, עס רייסן זיך די פעדים אין דיין נשמה. עס שטאַרבט דיין קרייז, דיין דור“...

אין האַרבסט 1916 איז דעם שרייבער אויסגעקומען דורכצומאַכן נאָך אַ שווערן נסיון. עס איז קראַנק געוואָרן זיין זון יעקב, און די קראַנקהייט האָט שיר נישט אונטערגעשניטן דאָס יונגע לעבן. זיין 56-טן געבורטס-טאָג האָט ש. דובנאָוו באַגעגנט „אין טרויעריקע מחשבות וועגן נאָענטן סוף פון לעבן, וועגן דעם, ווי ווייט ער איז נאָך פון פאַרווייקלעכן זיין לעבנס-אויפּגאַבע, וועגן דעם חורבן פון דער אייראָפּעישער קולטור און פון די העכסטע גייסטיקע ווערטן“. אַלץ זעלטענער קלינגען אין טאַגבוך טענער

ס א פ י ע ד ו ב נ א ו ו - ע ר ל י ד

פון מונטערקייט. ש. דובנאוו פארלירט נישט דעם גלויבן, אז נאך דער מלאמה וועט דאס יידישע לעבן זיך בויען אויפן פרינציפ פון „א פאלק צווישן פעלקער“, ער איז אבער מסופק, צי אים אליין וועט נאך באשערט זיין אנטוילצונעמען אין דאזיקן פראצעס.

דאס יאר 1917 האט זיך אנגעהויבן אין אן אטמאספער פון צערודע-רונג און אומרו. כמעט אויפן שוועל פון דאזיקן יאר איז אין א שטורעמדי-קער נאכט דערהרגעט געווארן ראספוטין, דער בייזער גייסט פון דער צא-רישער דינאסטיע. זיין טויט האט מען אויפגענומען ווי אן אנוואג, אז די זעלבסטהערשאפט וועט אינגיכן פאלן. דאס לעבן איז מיט יעדן טאג גע-ווארן שווערער. אין די לאנגע פראסטיקע נעכט זענען פרויען געשטאנען אין די רייען נעבן די קראמען, ווארטנדיק אויף ברויט. א פינצטערער גע-מורמל האט זיך ארומגעטראגן צווישן דעם עולם, ווי דער בייזער קאלטער ווינט פון דער ניעווע. אין א נאטיז אין טאגבוך, געשריבן כמעט ערב דער מערץ-עוואלוציע, פארצייכנט ש. דובנאוו: „היינט האט מען אין שטאט פאגראמירט עמלעכע בעקערייען: מען האט געפאדערט ברויט. די פאבריקן האבן געשטריקט... אמאל איז אין דער דאזיקער צייט פארגעקומען די פורים-סעודה, מ'האט געפירט שמועסן, איצט — א טויטע שטילקייט... מען זעט נישט קיין מענטשן. אלע ווערטער זענען שוין ארויסגעזאגט געווארן, „Morituri“ שווייגן עקשנותדיק... מיר לעבן אין א קעניגרייך פון טויט: עס שטארבן מענטשן, עפאכעס, קולטורן“...

קאפיטל דריי און צוואנציק

דער גרויסער איבערפון

אין די פראַסטיקע מערץ-טעג פון 1917, טעג וואָס האָבן אויפגע-
טרייסלט די וועלט, איז ש. דובנאָוו געלעגן אויף אַ שווערער אינפלוענציע.
ווי אַ שטורעם האָבן זיך אין זיין מוח, אַ פאַרנעפלטן פון היץ, אַריינגע-
ריסן ידיעות פון דער גאָס, אַיינע אומגלויבלעכער פון דער אַנדערער. דאָס
שווייגן פון דער פרעסע האָט נאָך מער געשטאַרקט דעם אומרו — די גאַנ-
צע שטאַט איז געשטאַנען אין שטרייק. ווי נאָר די היץ איז געפאַלן, האָט
עס דעם קראַנקן אַ צי געטאָן צום טאָגבוך. אין יענער אומרואיקער צייט
זענען די קורצע נאָטיצן אין טאָגבוך געוואָרן פאַר אים אַ שטענדיקע באַ-
דערפעניש. דאָס זענען געווען נישט קיין פאַרצייכענונגען פון אַ כראַניקער,
אַזוי ווי ער האָט עס אין אָנהייב געהאַט פאַרטראַכט, נאָר אַ געשריי פון אַ
מענטשן, וואָס זוכט פאַר זיך אַן אַנשפאַר-פונקט אין מיטן כאַאָס. צוגלייך
מיט דער גרעסטער טייל פון דער אַפאָזיציאָנעלער אינטעליגענץ, איז ש.
דובנאָוו, וואָס האָט אין משך פון צענדליקער יאָרן געוואַרט אויף דער רע-
וואָלוציע, געוואָרן צעטומלט, געפינענדיק זיך פנים אל פנים מיט דער
אויפגעברויזטער סטיכיע. דער טאָגבוך האָט אָפגעשפיגלט די דאָזיקע צער-
דערונג: דער מחבר דריקט אויס זיין פרייד צוליב דעם, וואָס דאָס לאַנד
איז באַפרייט געוואָרן פון דעם פאַרהאַסטן רעזשים, ער שרעקט זיך אָבער
פאַר דער אַנאַרכיע. די באַגעגעניש פון די צוויי טייט-ברענגענדיקע שטור-
רעכט — מלחמה און רעוואָלוציע — וועקן אימהדיקע פאַרגעפילן.

אין אַ פאַרצייכענונג אָנהייב מערץ שרייבט ער: „עס זענען נישט
אַרויס די צייטונגען, די טראַמוויען גייען נישט. דער שטרייק האָט דערגרייכט
דעם פאַרנעם פון 1905... מען ווייסט נישט, וואָס עס האָט נעכטן באַ-
שלאָסן די מלוכה-דרומע... ס'איז נישטאָ קיין איין מיראַבאָ צווישן די מע-
סיקע, קיין איין דאַנטאָן צווישן די עקסטרעמע.“ אויף צומאָרגנס האָט ער
שוין מער נישט קיין ספקות: „ניין, דאָס איז נישט קיין בונט, נאָר אַן אמתע
רעוואָלוציע... פיר גוואַרדיע-פאַלקן זענען צוגעשטאַנען צו דער רעוואָלוציע,

זיי האָבן פאַרכאַפּט דעם אַרסענאַל, און באַוואָפּענען, זאָגט מען, די באַפּעל־
 ערונג... דער גרויסער היסטאָרישער מאַמענט איז אָנגעקומען. צי וועט
 אַמאָל זיך נישט אַרויסווייזן, אַז די געזעלשאַפּט איז צו קליין לגבי אים?"

ש. דובנאָוו איז נאָך דער שווערער קראַנקהייט פאַמעלעך געקומען
 צוריק צו די כוחות, אָבער איינזיצן אין שטוב האָט ער נישט געקענט. אַרום
 געוויקלט דעם האַלדז מיט אַ וואַרימען שאַליק, פּלעגט ער אַרויסגיין אויפן
 ברייטן פאַרשנייטן פּראָפּעקט. פאַרביי אים האָבן זיך געטראָגן לאַסט־אווי-
 טאָס מיט רויטע פענער און אויסגעשטרעקטע באַנגעטן; דאָס זענען איבער
 דער שטאָט אַרומגעפאַרן די רעוואָלוציאָנערע סאָלדאַטן און מאַטראָזן, וואָס
 האָבן ליקווידירט די איבערגעבליבענע רעשטלעך פון דער פּאָליציי. ערטער-
 ווייז האָבן פון די דעכער און בוידעם־פענצער געשאָסן די לעצטע פאַר-
 טידיקער פון אַלטן רעזשים. פאַר דער שויסעריי, וואָס איז געווען אַ מאַגד-
 טעגלעכע דערשיינונג אין יענע טעג, האָט דער שרייבער נישט מורא גע-
 האַט. ער האָט אַפילו נישט פאַרניכערט זיין טראַט, לאַנג פּלעגט ער שטיין
 נעבן די טויערן און סלופּעס, וואָס זענען געווען באַקלעפט מיט מעלדונגען
 און אויפרופן. אָפט פּלעגן זיך אַרום אים צונויפקלייבן פאַרבייגייער — וויי-
 בער אין טיכלעך, גאַסן־פאַרקויפּערס, און ער האָט פאַר זיי געליענט די
 באַשלוסן פון דער צייטווייליקער רעגירונג און די אויפרופן פון אַרבעטער-
 ראַט. אַהיימקומענדיק האָט ער זיך געאיילט צו פאַרשרייבן אין מאַגבוך זיין
 נע איינדרוקן. „דאָס האַרץ איז פול מיט דער גרויסקייט פון מאַמענט —
 האָט ער געשריבן — ...עס האָט אונדז אָפּגענאַרט דאָס יאָר 1905; אַפּשר
 וועט דאָס יאָר 1917 נישט אָפּנאַרן? און אויב דאָס וועט געשען, דעמאָלט
 איז רוסלאַנד פאַרלוירן.“

אין איינער אַ נאָטיץ באַמערקט ער: „עפּעס אויסטערלישעס האָט אין
 זיך די דאָזיקע רעוואָלוציע: זי איז ווי דער היינטיקער וועטער: אַ פּרילינג-
 זון און אַ שאַרפע ווינטערדיקע קעלט. ס'איז געוואָרן ליכטיק, אָבער ס'איז
 נישטאָ קיין וואַרימקייט. דאָס האַרץ איז אומרויאַק — אַפּשר דערפאַר, וואָס
 אויף די פּראָנטן גרייטן זיך גרויזאַמע געשעענישן און ביי דער מאַסע סאָל-
 דאַטן און פּויערים קען זיך רעוואָלוציע און קאָנטרעוואָלוציע פאַרפּלאַגן-
 טערן אין אַ בלוטיקן קנויף. אַלץ איז דוכט זיך, גוט: די גלייכבאַרעכטיקונג
 איז ווי אַ שניי אַראָפּגעפאַלן אויף אונדזער קאָפּ; דאָס, פאַר וואָס מיר האָבן
 צענדליקער יאָרן געקעמפט, איז ענדלעך, דערגרייכט געוואָרן, און דער ניי-
 דערטרעכטיקער פּאָליצייאישער רעזשים איז אַראָפּגעוואָרפּן... נעכטן אין
 אַוונט אויף אַ זיצונג... האָבן מיר איינער דעם צווייטן זיך צוגעוונטשן...
 מיר האָבן באַשאַלסן צו שיקן אַ באַגריסונג דער צייטווייליקער רעגירונג

און דעם אַרבעטער־ראַט. מיר האָבן דאָס אָבער געמאָן אָן באַגייסטערונג... דער מלחמה־קאָשטמאַר דריקט אויף דער רעוואָלוציע."

דעם ערב־פּסח האָט ש. דובנאָוו פאַרבאָכט אַנדערש, ווי אַלע יאָר. געוויינלעך פלעגט ער די סדר־נאַכט פאַרבאָרענגען אין קרויז פון זיינע פריינד. „היינט, 8 אין אָונט — שרייבט ער — בין איך אַרײַן אין מיין ביבליאָ־טעק. דורכן פענצטער האָט מיר אין פנים אַרײַנגעשיינט אַ פּולע פּסחדיקע לבנה. דורך טרערן האָב איך גענומען אונטערזינגען אומעטיקע ניגונים פון דאַוונען. די אַמאָליקע יאָרן האָבן אויפגעוואַכט אין מיין זכרון... אָט איז מקוים געוואָרן מיין לאַנגיאַריקער טרום, אָבער איך ווער שוין אין ניכן אַלט 57 יאָר, און אַרום מיר ווערן וועלטן הרוב אין דעם שרעקלעכן קאַטאַסטר־ליזם... נאָכן מבול וועט זיך אָנהייבן דער איבערבוי פון לעבן אויף נייע יסודות... אָבער מייע כוחות ווערן שוואַכער, און איך דאַרף נאָך פאַרענ־דיקן דאָס לעבנס־ווערק, מקיים זיין דעם גדר."

ש. דובנאָוו איז געווען זייער צופרידן, ווען ס'איז געלונגען אַרויס־צובאַקומען פון „שוואַרצן קאַבינעט" פון דער צענזור צוויי קאָנפּיסקירטע מאַנסקריפטן זיינע — די פּובליציסטישע פּאָעמע „די געשיכטע פון אַ יידישן סאָלדאַט"*) און די מאַנאָגראַפיע „יידן אונטער דער הערשאַפט פון ניקאַ־לאַי דעם צווייטן". די מאַנאָגראַפיע איז געווען באַשטימט פאַר אַן אַמע־ריקאַנער פאַרלאַג. נאָך אַ לאַנגן איבעררייס האָט דער היסטאָריקער באַגייט די אַרבעט איבער דער „אַלגעמיינער יידישער געשיכטע". אָנהייב מאַי פאַר־צייכנט ער: „כ'האָב געשריבן וועגן קריסטנטום אין די ערשטע יאָרהונדער־טער, וועגן די עוואַנגעליעס, וועגן אַפּאָקאַליפּס־ים... און אַרום האָט געקאַכט דאָס לעבן: די רעוואָלוציע גייט ווייטער... דעם 1־טן מאַי זענען געווען דער מאַנסטראַציעס, מיטינגען. נעכטן האָבן אַרבעטער אַ גאַנצן טאָג דעמאָנסט־רירט קעגן דער צייטווייליקער רעגירונג... די סתירה צווישן רעוואָלוציע און מלחמה ווערט אַלץ שרעקלעכער... עס קומט אויס זיך גלייכצייטיק צו פאַר־טיפן אין ביידע אַפּאָקאַליפּס־ים — אין דעם פון צווייטן יאָרהונדערט און פון 1917. צי איז דאָס נישט דער „סוף פון דער צייט", אַ גרענעץ צווישן דער אַלטער און נייער עפּאָכע?"

אָפּט, ווען דער שרייבער פלעגט זיך אין זילבערנעם בין־השמשות פון די פעטערבורגער ווייסע נעכט צוריקקערן אַהיים נאָך די זיצונגען. פלעגט ער זיך אָנשטויסן אויף לאַנגע רייען, וואָס זענען געשטאַנען פאַר די בע־קערייען. די צערודערטע שטאַט פלעגט זיך נישט באַרוואַקסן אַפילו אין די

*) דער עסיי איז אינגיכן געוואָרן פאַרעפּוטלעכט אין „עוורעסקאַיאַ נייע־דיעלאַ" נר. 19-23.

שפעטע נאכטישעהן. נישט ווייט פון דובנאָוו וויונג, אונטערן באַלקאָן פון דער ווייסער ווילע, וואָס האָט פריער געהערט צו א באַרימטער טענ-צערין, פלעגן זיך פאַרזאַמלען אַרבעטער, זעלנער, מאַטראָסן: זיי האָבן גע-וואַרט, אַז אויפן באַלקאָן זאָל זיך באַווייזן דער נידעריקער, ברייטפלייצ-יקער מאַן,* און זאָל צו זיי רעדן אויף א פשוטער פאַלקס-שפראַך וועגן דעם סאַמע וויכטיקסטן פאַך זיי — וועגן ברויט, ערד און שלום... ש. דוב-נאָוו האָט זיך מיט אומרו צוגעקוקט צו די נאַסן-מיטינגען, אין דעם דורכ-זיכטיקן האַלב-טונקל פון די צפונדיקע נעכט, און האָט זיך באַמיט צו פאַרשטיין זייער באַדרייטונג... און אינדערפרי פלעגט ער ווידער אַוועקגיין אויף זעקס אָדער אַכט שעה אין דער טיפעניש פון דער פאַרגאַנגענהייט... אָנהייב זומער שרייבט ער: „דער המשך פון דער מלחמה דראָט מיט אַ ווייטערדיקן וווקס פון אַנאַרכיע, הונגער און עפידעמיעס. אַ סעפּאַראַטער שלום מיינט איבעררייסן מיט די אַליאירטע און אַ פּולשטענדיקער פּונאַני-דערפאַל פון דער מלוכה; דאָס איז אַ פאַרכישופּטער קרייז, אין וועלכן רוסי-לאַנד ווערט דערשטיקט.“ וועגן דער דאָזיקער קאָמפּליצירטער היסטאָרישער לאַגע האָט ש. דובנאָוו גערעדט אויף אַ גרויסן מיטינג, איינגעאָרדנט דורך פאַרשטייער פון דער יידישער געזעלשאַפט. זיין הויפּט-געדאַנק איז געווען, אַז די היפּערטראַפיע פון פּרינציפּ פון קלאַסן-קאַמף פאַרטיפּט די אַנאַרכיע אין לאַנד, — צוגלייך מיט דער מלחמה, — און דאָס איז אין קעגנזאַץ צום באַראַקטער פון דער רעוואָלוציע, וואָס איז באַרופן צו פאַרווירקלעכן אַ פּאָליטישן איבערבוין.

די זומערדיקע חדשים האָט ש. דובנאָוו פאַרבאַכט אין אַ שטיל ווייני-קעלע אין עסטלאַנד, וווּ ער האָט געהאַפּט צו קומען צו זיך נאָך דעם שווערן ווינטער. ער האָט געזוכט רו אינעם רויש פון די ים-כוואַליעס און אין דעם שפּילן זיך פון זיינע קליינע אייניקלעך, עס איז אָבער נישט כעגן-לעך געווען אַוועקצוגיין פון דער מלחמה און פון דער רעוואָלוציע. באַזונ-דערס איז ער געוואָרן צערודערט ווען ס'איז אָנגעקומען די ידיעה וועגן דעם יולי-אויפּשטאַנד. „די מלחמה ברענגט אום די רעוואָלוציע, און די רע-וואָלוציע ברענגט אום די מלחמה — שרייבט ער אונטערן איינדרוק פון די דאָזיקע ידיעות — עס קען זיין, אַז מיר וועלן שלעכט ענדיקן אי די ערש-טע, אי די צווייטע.“

אין דער דאָזיקער איבערברוכס-צייט איז פאַר דובנאָוו באַזונדער שאַרף געשטאַנען די פּראַבלעם פון פאַרייניקן די געזעלשאַפטלעכע און וויסנשאַפטלעכע אַרבעט. אין אָנהייב אויגוסט שרייבט ער: „דער וואַלד איז

(* לענין.)

איינגעהילט אין מאַרגן־נעפל. איך זיין אויפן באַלקאָן... און בין פּאַרטיפּט אין געדאַנקען, וואָס לאָזן מיך אין דער לעצטער צייט נישט צורג. איך טראַכט איבער דער פּראָבלעם: וואָס זאָל איך טאָן מיט מיין רעשט ביכל לעבן — אָפּגעבן עס פאַר אַ קרבן דער פּאָליטישער סטיכע... און זיך אַרײַנגעוואַרפן אין דער נייער געזעלשאַפטלעכער כּוואַליע, אָדער „אָוועקגיין פון דער וועלט“ — כדי מקיים זיין דעם נדר און פאַרענדיקן מיין לעבנס־ווערס. אין ערשטן פאַל דאַרף איך צוריקפּאַרן קיין פעטערבורג, זיך אַרײַנגעוואַרפן אין דעם קעסל פון פּאָליטישער טעטיקייט, אַרויסטרעטן אויף פאַרזאַמלונגען, אַרגאַניזירן די פּאָלקס־פּאַרטיי, אַנטיילנעמען אין ייִדישן צוזאַמענפּאַר, אַרויס־שטעלן מיין קאַנדידאַטור צו דער גרינדונגס־פאַרזאַמלונג, און קאָכן זיך אין דעם דאָזיקן אַלרום־ישן קעסל אַ סך יאָרן... דאָס הייסט ענדערן דעם גאַנצן פּלאַן פון מיין לעבן... איבערלאָזן דעם גאַנצן בנין אַ נישט־פאַרענדיקטן. אָבער אויב איך זאָל באַשליסן זיך נישט מקריב זיין, איז נייטיק אַן אַנדער מין קרבן: איבעררייסן מיטן גאַנצן אַרום... און אָפּזונדערנדיק זיך פון די אַרומיקע שטורעמס, שפינען די פעדים פון געשיכטע פון דעם 4טן י"ה ביז אונדזערע טעג. אויפן דאָזיקן וועג וועל איך איינהיטן די גאַנציקייט פון דער נשמה... ווי פאַרשעמט פון אזאַ פּערספּעקטיוו, גיט דער היסטאָריקער דערנאָך צו: „אָוועקגייענדיק פון דירעקטער פּאָליטישער טעטיקייט, גיי איך נישט אָוועק פון אָנגעשטרענגטן פּאָליטישן דענקען, וואָס וועט קומען צום אויסדרוק אין פּובליציסטישע אָפּרופן אויף די וויכטיקסטע פּראָגן“.

ווי נאָר ש. דובנאָוו איז צוריקגעקומען אין דער הויפטשטאָט, איז ער גלייך אַרײַנגעצויגן געוואָרן אין דעם ווירוואַר פון די געשעענישן. נישט צום ערשטן מאל, האָבן די באַשלוסן, וואָס ער האָט געהאַט אָנגענומען אין מאַמענטן פון התבודדות, זיך אַרויסגעוויזן פאַר נישט דורכפירבאַר פּנים־אַל־פנים מיט דער ווירקלעכקייט. ס'איז שווער געווען זיך צו פאַרמאַכן צווישן די פיר ווענט פון אייגענעם קאַבינעט ווען הינטער דער שטאַט זענען גע־שטאַנען קאָרנילאָווס היילות — די ערשטע רעגולערע אַרמיי פון דער קאָנטר־רעוואָלוציע. נאָך דעם ווי די דאָזיקע געפאַר איז ליטווידירט געוואָרן און די שטאַט האָט זיך אומגעקערט צו איר נאַרמאַלן לעבן, האָט דער שריי בער באַנייט דעם קאָנטאַקט מיט זיינע אידיאישע אָנהענגער, וואָס האָבן מיט אומגעדולד אָפּגעוואַרט זיין אומקערן זיך צו דער אַרבעט. דער קאָמ־טעט פון דער פּאָלקס־פּאַרטיי, וואָס האָט איצט געהייסן „ייִדישע פּאָלקס־פּאַרטיי“, איז באַשטאַנען דערויף, אז דער הויפט־אידעאָלאָג פון דער אַר־נאַניזאַציע דאַרף אין דעם איבערברוך־מאַמענט נעמען אויף זיך די אָנפיר־רעראַפּט. אָנהייב אָקטאַבער פאַרצייכנט ש. דובנאָוו אין זיין טאָגבוך: „פון די טיפּענישן פון די פאַרגאַנגענע דורות בין איך ווידער אַרויס... אויפן

שלאכטפעלד... די מלחמה גייט אן אומעטום: ...אויף די פראנטן, צווישן באַלטישן פּלאַט און דער צייטווייליקער רעגירונג, אין א סך ערטער זענען אויסגעבראַכן בונטן און פאַנגראַמען. אן אמתע מלחמה קומט פאַר אויף דער „דעמאָקראַטישער“ באַראַטונג, וווּ עס זענען זיך צוזאַמענגעקומען די צעברעקלעכע פּאַרטייען פון דער רוסישער דעמאָקראַטיע. די גאַס האָבן פאַר- כאַפט די באַלשעוויקעס... הונגער, עקסצעסן, די דייטשן מאַרשירן אויף דווינסק, די מאַכט וואָרנט אַז צעפעליגען גרייטן זיך צו באַמבארדירן פּע- מערבורג. אין דער דאָזיקער אַטמאָספּער האָט די פיבערדיקע טעטיקייט פון די יידישע געזעלשאַפטלעכע אָרגאַניזאַציעס צייטנווייז אויסגעזען ווי אַ קינדערשפּיל ביים קראַטער פון אַ ווילקאַן. נעכטן האָב איך זיך ענדגילטיק אָפּגעזאַגט אַרויסצושטעלן מיין קאַנדידאַטור צו דער גרינדונגס-פּאַרזאַמל- לונג. כ'קוק זיך צו צום דאָזיקן וואַל-טאַנץ און איך טראַכט: קינדער, צי זעט איר דען נישט אַז דאָס הויז ברענט?“. און אין עטלעכע טעג אַרום: „ביז וואַנען מען וועט נישט לעשן דעם פּיינלעכן דורשט נאָך שלום, וועלן די גרוילן אין רוסיאַנד וואַקסן. אָבער אַלע טראַכטן עקשנותדיק וועגן שלום, נאָר קיינער האָט נישט קיין מוט צו דערקלערן עס עפּנטלעך, חוץ די באַל- שעוויקעס...“

אין אַקטאָבער האָט זיך געעפּנט דער צייטווייליקער ראַט פון דער רוס- ישישער רעפּובליק — אַ סוראַגאַט פון אַ פּאַרלאַמענט, וואָס האָט אין נײַכן געדאַרפט איבערנעבן זייערע מאַכט-פּונקציעס דער גרינדונגס-פּאַרזאַמלונג. ש. דובנאָוו האָט סקעפּטיש אָפּגעשאַצט די טעטיקייט פון דער דאָזיקער אינסטיטוציע: „באַנאַלע רעדעס וועגן קאַמף מיטן שונאַ. די רעדנערס גלויבן אַלײן נישט, אַז דאָס איז מעגלעך...“

ס'איז קלאָר געווען, אַז קיין שום רעגירונג איז נישט בכוח צו הייבן דעם קאַמפּס-מוט פון דער אַרמיי, וואָס וויל זיך נישט שלאָגן. דערווייל איז דאָס לעבן געוואָרן שווערער פון טאָג צו טאָג. די רעוואָלוציע האָט אָפּגע- שניטן פּעטערבורג פון די ברויט-שפייכלערס פון לאַנד און דער מאַנגל אין פּראָדווקטן האָט געהאַלטן אין איין וואַקסן. „עס טרעפן טעג — שרייבט ש. דובנאָוו — ווען אירע אָן אויסגעמאַטערטע פון זאָרגן און האָרעוואַניע, קומט צוריק אָן ברויט נאָך אַ לאַנגער צייט אָפּשטיין אין די רייען...“

פון דער גאַס, מיט אירע מיטינגען, מיט לאַנגע רייען פאַר די קאַאָפּע- ראַטיווע קראַמען און מיט די ברוטאַלע זעלבסט-נעריכטן קעגן „שונאים פון פּאַלק“, פון דער גאַס, וואָס איז מיט יעדן טאָג געוואָרן מער אומפאַר- שטענדלעך, האָט זיך דער שרייבער געאיילט אוועקצוגיין אין דער שטיל- קייט פון זיין קאַבינעט. ער האָט זיך פאַרטיפּט אין יענער ווייטער עפּאַכע, ווען אַ גרופּע תלמידי-חכמים האָבן אָנגעהויבן שאַפן פאַרן פּאַלק, וואָס

דאָס לעבן און שאַפן פון שמעון דובנאָוו

האַט פאַרלוירן זיין לאַנד, אַן אייזערנעם פּאַנצער פון דינים און מינהגים. אין אַ פינצטערער נאָוועמבער-נאַכט, ווען ש. דובנאָוו האָט געהאַלטן ביים פאַרענדיקן דאָס קאַפיטל וועגן דער צייט פון די אַמוראים, האָבן זיך דער-הערט די זאַלפן פון דעם קרייצער „אָוראַראַ“, וואָס האָט כאַשאָסן דעם ווינטער-פּאַלאַץ.

קאָפיטל פיר און צוואַנציק

אין קעסלגרוב

רעוואָלוציע — דאָס איז קאָנדענסירטער צער, וואָס האָט זיך
אַנגעזאַמלט בחשך פון הונדערטער יאָרן.

וו. הוגאָ.

די רעוואָלוציע איז גענאָנגען אין דער טיף — דאָס איז געווען לאַך
ניש-אומפאַרמיידלעך. בעת די אַנגעזעענסטע יודיסטן האָבן אין זייערע קאָפּ
בינעמן מיט התמדה געשליפן די פאַראַנראַפן פון דעם נייעם וואַלגעזעץ.
האָט זיך איבער די שטויביקע, בלאַטיקע וועגן פון ריזיקן לאַנד געצויגן,
פון מערב צו מזרח, אַן אומאויפהערלעכער שטראָם סאָלדאַטן אין אָפּנער-
בענע שינעלן, מיט פּנימער פאַרברענטע פון ווינט — שטיקער פון צעפּאַר-
לענעם פּראָנט. זיי אַנטקעגן האָבן געפלאַקערט די אונטערגעצונדענע פּרי-
צישע גיטער. די פּויערישע מאַסע האָט אַליין געלייזט די אַנראַ-פּראָבלעם,
נישט וואַרטנדיק אויף דער גרינדונגס-פאַרזאַמלונג. די רעוואָלוציע האָט גע-
שפּרייזט איבערן לאַנד אונטערן צייכן פון שריפות, צעראַבעוועטע וויין-
קעלערס און אומברחמנותדיקע זעלבסטנעריכטן פון מאַטראַסן און זעלנער,
וואָס האָבן נקמה גענומען פאַר די לאַנגיאַריקע ביטערע עוולות. אין דאָזיקן
קעסלגרוב פון געשעענישן האָבן די אומאַפּיסטן און רעאַליסטן זיך געביטן
מיט די דאָלן. די ערשטע האָבן געהאַלטן, אַז אין דעם אַרעמען און אָפּנע-
שטאַנענעם פּויערישן רוסלאַנד דאַרף די רעוואָלוציע זיין אַ מעסיקע און
אַ בהדרגהדיקע, די צווייטע האָבן אינסטיקטיוו געפילט, אַז דווקא אין אַזאַ
אָפּגעשטאַנען לאַנד איז נישטאָ קיין כוח, וואָס זאָל קענען צויענען דעם
סטיכישן בונט. און ווען די ווירקלעכקייט האָט די אומאַפּיסטן דערלאַנגט
איין קלאַפּ נאָכן צווייטן, זענען זיי געווען געוואַלדיק אַנטווישט.

ש. דובנאָוו האָט געהערט צו דער קאַטעגאָריע אומאַפּיסטן — דאָס
האָט געשטימט מיט זיין גאַנצער לעבנס-פּילאָזאָפּיע. ער איז צעטומלט גע-
וואָרן, ווען די רעוואָלוציע, פון וועלכער ער האָט געטרוימט פון זיין פּריס-

טער יוגנט אָן, דעקלאַמירנדיק די פלאַמיקע טראַדעס פון וויקטאָר הוגאָ, האָט אין דער ווירקלעכקייט זיך אַרויסגעוויזן אַ סך גרויזאַמער, ווי דאָס האָט אויסגעזען דורך דער פּריומע פון געשיכטע. דאָרט האָבן די עפעקט-פולע אַרויסטרעטונגען פון די זשיראַנדיסטן געקענט פאַרדעקן ביי די שפּע-טערדיקע דורות די אַכזריותדיקע רעאַליטעט פון די סעפטעמבער-הרינות; אָבער פון דער ווירקלעכקייט, וואָס האָט זיך אויסגעדריקט אין זעלבסט-געריכטן אויף די גאַסן און הונגעריקע ברויטראַציעס, איז שווערער גע-ווען צו אַנטלויפן. אין זיינע אויערן פלעגט שטענדיק קלינגען די באַפלינגל-טע פּראַזע פון פּאַעט, וואָס די גאַס האָט אַזוי גערן אויפגעכאַפט —

מיר וועלן צולהכעיס אלע בוזזשויען אַ וועלט-שריפה צעבלאָזן...

דער ראַציאָנאַליסט, דער תלמיד פון קאַנטן און מיללן האָט אין דער דאָזיקער פּאַרמול געזען אַן אויסדרוק פון יענער צעשטערונגס-סטיכיע, וואָס דראָט מיט די גרעסטע געפאַרן פאַר דער מענטשהייט. לייענענדיק וועגן די מלחמה-גרונדן, האָט דער שרייבער זיך געטרייסט, אַז סוף-כל-סוף וועט דער שכל טריומפירן; דעם רעוואָלוציאָנערן פּעריאָד פון פאַר דער אַקטאַ-בעראַיבערקערעניש האָט ער אָפּגעשאַצט ווי אַ קאַמף צווישן אַרדענונג און כאָאָס. אָבער ווען דער פעטערבורגער נאַרניזאַן, וואָס האָט מיט אַכט חדשים צוריק ליקווידירט די זעלבסט-הערשאַפט, האָט אומגעוואָרפן די צייטווייליקע רעגירונג, האָט זיך דער באַדן אַ וואַקל געטאַן אונטער זיינע פיס. די שורות פון זיין טאַגבוך זענען דורכגעדרינגען מיט פאַרביטערונג נישט צוליב פּערזענלעכע זאַרגן: דעם שרייבער, וואָס האָט געלעבט פון זיין אַרבעט האָט די סאָציאַלע איבערקערעניש נישט געדראָט מיט קיין מאַ-טעריעלן שאַדן. עס האָט אים געדראָט עפעס אַנדערש — דאָס פאַרלירן דעם גלויבן אין דער רעוואָלוציע.

ווי שטענדיק אין שווערע מאַמענטן פון לעבן, האָט אים די אַרבעט געגעבן כוח און אויסדויער. „היינט... האָב איך געשריבן... — דערציילט ער איז זיין טאַגבוך דריי טעג נאָך דער איבערקערעניש — וועגן חינוך אין אַלטערטום. איך האָב אויפגעהערט זיך צו ווונדערן אויף דער פעאיקייט צו אַרבעטן אויף אַ ווולקאַן. שלאַפט מען דאָך און מען עסט אויך אויף אַ שאַכט-פעלד. ווען גייסטיקע שפּיז ווערט פונקט אַזאַ באַדערפעניש, ווי פיזישע, נעמט מען זי אַפילו אויף אַ ווולקאַן... און פאַר מיר איז היסטאָ-רישע אַרבעט — די שפּיז און די לופט, אַן וועלכער איך ווער דערשטיקט. דאָס איז נישט קיין פאַרדינסט, דאָס איז פשוט אַן אַקט פון גייסטיקער זעלבסטדערהאַלטונג.“ און אין אַ פאַר טעג אַרום: „פעטערבורג הונגערט...

מאסקווע גייט אָפּ מיט בלוט... די קאָזאַקן מיט קאלעדינען האָבן פאַרכאַפּט דרום־רוסלאַנד און מאַרשירן אויף מאַסקווע... יעדן טאָג ראַטעווע איך אָפּ עמלעכע שעה פאַר דער אַרבעט. איך האָב זיך פאַרטיפּט אין לייענען די אַגדות פון מדרש, דאָס דערוואַרעמט די נשמה."

די טאַג־טעגלעכע זאָרן, וואָס האָבן געמאַטערט דעם היסטאָריקער און אָפּט פלעגן זיי אים אָפּרייסן פון דער אַרבעט, האָבן זיך ווי אַ שווערע מאַסע געלייגט אויף די פלייצעס פון אידע דובנאָוו. פון פרימאָרן ביי שפעט אין אָונט פלעגט די שוואַכע, פאַר דער צייט געעלטערטע פרוי אָני שטרענגען אַלע אירע כוחות אין קאַמף מיטן הונגער און מיט דער קעלט. באַזונדערס שווער איז געווען דאָס שעה־לאַנגע שמיין אין די רייען, גאַנץ אָפּט אָן שום רעזולטאַט. אין דער צייט ווען אידע דובנאָוו האָט זיך גע־בראַכן דעם קאַפּ, ווי אזוי צוצוגרייטן אַ מיטאָג פון די קאַרגע שפּייז־סוראָץ־נאַטן, פאַרצייכנט דער היסטאָריקער אין טאַגבוך: „אויפן וויסנשאַפּטלעכע אינדזעלע, וווּ איך באַהאַלט זיך אויס פונעם שטורעם, קאָכט די נייסיקע אַרבעט. איך לייען און קוק דורך צענדליקער נייע ביכער, צו וועלכע איך האָב פריער קיין צוטריט נישט געהאַט, עס ווערט ברייטער דער פלאַץ פון דער „געשיכטע“, עס וואַקסט די באַגרייטערונג, אָבער אויך דער אומעט פון אַ בויער, וועמען ס'איז כאַשערט צו בויען אינמיטן פון אַלגעמיינע חורבן."

ביי די וואַלן צו דער גרינדונגס־פאַרוואַלונג האָט ש. דובנאָוו גע־שטימט פאַר די קאָנסטיטוציאַנעלע דעמאָקראַטן. נישט שמענדיק האָט ער מסכים געווען מיט דער טאַקטיק פון דער דאָזיקער פאַרטיי, ער האָט אָבער געהאַלטן, אַז זי שטייט איבער די קלאַסן, און אַז אירע פירער זענען מענטשן פון אייראָפּעיִשן שניט. איינמאַל אין אַ געשפרעך מיט ווינאווערן האָט ער די קאָדעטן פאַרגליכן מיט די זשיראַנדיסטן. איצט האָט די דאָזיקע כאַראַקטעריסטיק זיך געקענט אַרויסווייזן פאַר אַ שלעכטער נבואה...

די ידיעה וועגן דער באַפֿור־דעקלאַראַציע איז געווען פאַר דובנאָוו אַן איבערראַשונג. ער האָט זיך צו איר באַצויגן סקעפטיש. „די ציוניסטן פריי־ען זיך... — שרייבט ער אין זיין טאַגבוך — צי איז עס אָבער נישט צו פרי? זיי שרייבן שוין אין זייערע צייטונגען וועגן דער „ידישער מלוכה“, מען פראַוועט יום־טובים, ווי אין די צייטן פון שבת־יצב. דאָס איז אַ נייער מין נאַרקאָז, אָבער די אַנטישונג קען זיין אַ שרעקלעכע. מיך פרייט די ענגלישע דעקלאַראַציע, ווי אַ ווענדונג צום יידישן פּאָלק, אָבער אירע מאַ־טיוון זענען נישט קיין געהויבענע, (ס'איז אַ מאַנעווער. פונקט ווי באַנאָ־פאַרטס אויפֿרויף אין 1799) און די רעזולטאַטן זענען פראַבלעמאַטיש... עס וואַלט אַוודאי גוט געווען צו האָבן אין אַזעלכע שרעקלעכע צייטן אַ

דאָס לעבן און שאַפן פון שמעון דובנאָוו

שטיל היסטאָריש ווינקלעלע, אָדער כאַטש אַ האַפּענונג... וווּל איז צו די, וואָס גלייבן!..."

נישט געקוקט אויף די באַנענענישן מיט מענטשן פון זיין קרייז, האָט זיך ש. דובנאָוו געפילט איינזאַם. דאָס דאָזיקע געפיל איז געוואָרן נאָך פיינלעכער, ווען עס איז אָנהייב דעצעמבער אָנגעקומען די ידיעה וועגן טויט פון מענדעלע מוכרספּרים. „עס איז אַוועק פון דער וועלט דער 85-יאָריקער זקן — שרייבט ש. דובנאָוו אין זיין טאָגבוך — און פון מין לעבן איז געוואָרן אַרויסגעריסן די סאַמע ליכטיקסטע תקופה. און איצט, אין דער קאַלטער ווינטער-נאַכט פון דער צפונדיקער הויפטשטאָט, איז מיטן דער שרייב פון בירגער-קריג, באַווייזן איך דעם טויט פון מין פריינד און דעם אַנדענק פון יענע אָדעסער יאָרן, ווען פאַר מיר האָט זיך אַנטפלעקט דער דאָזיקער שאַרפער אינטעלעקט. איך דערמאָן זיך אונדזער ערשטע באַ-גענעניש אין נאָוועמבער 1890 און אונדזערע לאַנגע שמועסן פאַר די 13 יאָר; שמועסן, וואָס זענען געווען אַ בשותפותדיק טראַכטן.“ בילדער פון דער פאַרגאַנגענהייט, באַשטראַלט פון דער דרומדיקער זון, זענען אומאויפ-הערלעך נאָכגעגאַנגען דעם שרייבער, ווען ער איז אונטערן שניידיקן צפון-ווינט געשטאַנען אין דער רייע נאָך זיין „פּאַיאָק“. אין יענע שווערע טעג, ווען די שטאָט איז טיף געוונקען אין שניי, האָט ש. דובנאָוו ווי אין פיר בער געשריבן זכרונות וועגן דעם אַלטן פריינד; ער איז געזעסן אין מאַנטל. דאָס נאַפּטלעכע האָט שטאַרק גערויכערט, שווער האָט זיך באַוועגט איר בערן פּאַפּיר די געפרוירענע האַנט. אָבער אַן אינערלעך פּיער האָט געוואָ-רעמט די נשמה. אַ קיצור פון די זכרונות איז צוערשט אַרויס אויף יידיש (אַ בראַשור פון דער סעריע „פון צייט צו צייט“), שפּעטער זענען זיי דער-שינען אויף רוסיש אין זאַמלבוך „סאַפרוט“.

דאָס פּונאַנדערטרייבן פון דער גרינדונגס-פאַרזאַמלונג אין יאַנואַר 1918 איז פאַר דובנאָוו געווען אַ שווערער קלאַפּ. ער האָט געהאַלטן, אַז דער אַלרוסישער פאַרלאַמענט איז דער איינציקער אויסוועג פון טעמפּן ווינקל, אין וועלכן דאָס לאַנד איז געבליבן שטעקן. עס איז אים באַפאַלן אַ געפיל פון האַפּענונגסלאָזיקייט. ער האָט געטרוימט וועגן אַ יידישן צוואַ-מענפאַר, וואָס האָט געדאַרפט זיין דער ערשטער שריט צו פאַרווירקלעכן די נאַציאָנאַל-קולטורעלע אויטאָנאָמיע; איצט האָט דער דאָזיקער פּראַיעקט אויסגעזען אילוזאָריש און זינלאָז. דער היסטאָריקער האָט זיין פעסימיזם געבראַכט צום אויסדרוק אויף אַן עפנטלעכן רעפּעראַט א. ד. ט. „די איצטיקע פּאָליטישע לאַגע און דער יידישער צוזאַמענפאַר“. דער הויפט-אַפּאָגענט אויף דער פאַרזאַמלונג איז געווען דער געהילף-לאַמיסאַר פאַר יידישע ענינים. ער האָט דערקלערט, אַז אין די יונגע יאָרן האָט ער דעם רעפּערענט געהאַלטן

פאר זיין „גייסטיקן פאָטער“, אָבער נאָך צען יאָר זיצן אין טורמע איז ער געקומען צו דער איבערצייגונג, אז יידן דארפן זיך געפינען אין די רייען פון די סאַמע קאָמפּראַמיסלאַזע קעמפּער פאַר דער רעוואָלוציע.

די געשעענישן אויפן פראַנט האָבן אָנגעהויבן צו ווערן אַלץ טראַגיקער. די דייטשן האָבן זיך דערנענטערט צו דער הויפטשטאָט. מיט ווייטיק האָט ש. דובנאָוו געטראַכט וועגן דעם פאַנאַדערפאַל פון רוסלאַנד, וועגן דעם אָפּרייסן זיך פון די ראַנד־געביטן. „מײן פּאָלק ווערט צעפּאַלמעסט — האָט ער געשריבן — דער זעקסמיליאָניקער יידישער קיבוץ אין רוסלאַנד ווערט צעשניטן אויף זעקס שטיקער.“

אָנהייב 1918 איז דער ראַט פון די פּאָלק־קאָמיסאַרן אַריבערגעפּאַרן קיין מאַסקווע, און די פּריערדיקע הויפטשטאָט איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין דער „צפּונדיקער קאָמונע“, פאַרוואַלטעט פון זינאוויעוון. דער אַריינפיר פון פּראָדוקטן פלעגט מיט יעדן טאָג ווערן קלענער, די ברויט־ראַציע האָט מען פאַרטיילט לויט קאָטעגאָריעס; אין אָנהייב האָט מען ש. דובנאָוו צו געטיילט אַן אַכטל פונם ברויט אַ טאָג. דער הונגער האָט די איינוווינער פון דער צפּונדיקער קאָמונע געטריבן אויף דרום און מערב, אין רייכערע ברויט־געביטן. פּריינד האָבן צוגערעדט די דובנאָווס צו פאַרלאָזן די אומ־גליקלעכע שטאָט, אָבער ער האָט דערפון נישט געוואַלט הערן: ער איז געווען צוגעשמידט צום שרייבטיש. אין מערץ 1918 האָט ער פאַרענדיקט דעם דריטן באַנד פון דער „אַלגעמיינער יידישער געשיכטע“, אויף וועלכן ער האָט געאַרבעט אַנדערהאַלבן יאָר. „די אַרבעט־באַדינגונגען זענען אויסערנע־וויינלעכע — קאָנסטאַטירט ער אין זיין טאָגבוך — מלחמה און רעוואָלוציע, פּלוס דיקטאַטור... די לעצטע צייט האָבן איך געשריבן ווי אַ פאַרשיכורטער...“ נישט איין מאָל האָט ער געטראַכט וועגן איבערזעצן זיין ווערק אויף העב־דעאיש; אָבער אזא אַרבעט וואַלט געפּאָדערט עטלעכע יאָר לעבן. „מאָדנע געדאַנקען! — שרייבט ער וועגן דעם — די וועלט גייט אונטער, רוסלאַנד שטייט אין פייער פון בירגער־קריג, אויפן מערב ווערט באַנייט די בלוט־קע מלחמה... און איך טראַכט וועגן מיינע היסטאָרישע אַרבעטן! צי איז דאָס נישט אויסטערליש?, ניין, דאָס זאָגט נאָר עדות וועגן דער אייביקייט פון גייסט, וועגן זיין וויטאַליטעט... מיר זענען די אַרכימעדן ביי דער דע־ראַבערונג פון סיראַקוז: *Noli tangere circulos uosq* דאָס איז נישט גלייכגילטיקייט, נאָר פאַרקערט — אַ רעזולטאַט פון פאַרשאַרפטער פּילבאַרקייט, וואָס באַוועגט אונדז צו זוכן אַ רעטונג אינעם גייסט, אין דעם, וואָס איז נישט צעשטערבאַר אינמיטן פון חורבן.“

אין אַפּריל האָט ש. דובנאָוו געהאַלטן אַ פיירדיקע רעדע אויף דער פאַרזאַמלונג פון נאַציאָנאַל־ראַט — אַ קערפּערשאַפט, וואָס האָט דערפּילט

די פונקציעס פון דעם נישט צושטאַנדר־געקומענעם, צוליבן בירגער־קריג, אַלגעמיינעם יידישן צוזאַמענפאַר. ער האָט געטאַדלט די פאַרטייאישע רייסע־רייען, וואָס האָבן געשטערט באַצייטנס צונויפֿרופן דעם צוזאַמענפאַר און האָט אָנגעוווּן, אז אַנדערע נאַציאָנאַליטעטן, אַפילו די פרימיטיווע און אַפֿ געשטאַנענע, האָבן יאָ געשאַפן זייערע נאַציאָנאַלע זעלבסטפאַרוואַלטונגס־אָרגאַנען. דער נאַציאָנאַל־ראַט האָט זיך אַרויסגעוווּן פאַר אַ טויט־געבוירע־נע אָרגאַניזאַציע. קורץ נאָך זיין גרינדונג פאַרצייכט ש. דובנאָוו: „נעכטן אויף דער זיצונג... אַלץ איז געווען אזוי קליינלעך, אָן אימפּעט; עס זענען געווען ווייניק מענטשן, די ליידנשאַפטן האָבן זיך צעברענגט נאָר בעת פאַר־טייאישע מחלוקתן. ביי אַלעמען האָבן זיך אַראָפּגעלאָזט די הענט”.

אין דער אַטמאָספּער פון האָפּנונגסלאָזיקייט איז די אומדערוואַרטע־טע באַנייאונג, נאָך אַ לאַנגן איבעררייס, פון „יעוורעיסקאַיאַ סטאַרינאַ” געווען ווי אַ ליכטיקער שטראַל אין דער פינצטערניש. די רעדאַקציע האָט אָנגעהויבן גרייטן אַ גרויסן יאָרבוך. אויף ש. דובנאָווס שרייבטיש האָט זיך ווידער באַוווּן אַ באַרג מיט כתב־ידן. ווען זיינע אויגן פלעגן מיד ווערן, איז דער היסטאָריקער אַרויסגעגאַנגען אויף אַ שפּאַציר אין נאָענטן פאַרק, וואָס איז געוואָרן אַלץ שטילער און פּוסטער. יעדן טאָג פלעגט אין די אויסגעליידיק־טע אַלייען זיך באַוווּן אַ גרויער מאַן אין אַ מאַנטל, וואָס איז ווי אַ זאַק געהאַנגען אויף זיין אויסגעדאַרטן קערפּער. פון זיין קעשענע פלעגט אַרויס־קוקן אַ באַנד פון וויקטאָר הוגאָ. אָפּט פלעגט ער קומען אין באַגלייטונג פון צוויי שוואַרצ־אויגיקע, בלייכע יונגלעך, מיט וועלכע ער האָט לעב־האַפּט גע־שמועסט. סוף אויגוסט האָבן די שפּאַצירן מיט די אויניקלעך אויפֿגעהערט: דער הונגער האָט געצוונגען דער טאָכטערס משפּחה אויסצוואַנדערן קיין פּוילן.

דאָס לעבן איז געוואָרן נאָך שווערער, נאָך איינזאַמער. נאָכן אַטענד־טאַט אויף לענינען האָט אין לאַנד זיך אָנגעהויבן אַ כּוואַליע פון טעראָר. אין ביטערע מינוטן ווערט ביי ש. דובנאָוו געבוירן דער געדאַנק וועגן פאַר־לאָזן רוסלאַנד. אַט איז אַ כאַראַקטעריסטישע נאָטיץ פון יענעם פּעריאָד: „כ׳/בין אַוועק אין באַטאַנישן גאַרטן, זיך געזעצט אויף אַ באַנק און גע־קוקט אויף די פּאַלנדיקע בלעטער... איך האָב געטראַכט: אין הונגער, קעלט... און טעראָר וועל איך שוין ווי נישט איז דערלעבן דאָס ביסל יאָרן. זאָל נאָר נישט צעשטערט ווערן דער בונד מיט דער פאַרגאַנגענהייט, די גאַנצ־קיט פון דער נשמה. אויב מען וועט אָבער זיך אַריינרייסן אין מיין גבול און צונעמען די פּרוכט פון מיין לאַנגיאַריקער אַרבעט... — דעם מאַנוס־קריפּט פון דער „געשיכטע”, און מען וועט קאַנפּיסירן מייע טאָג־ביכער פאַר 33 יאָר — וועלן זיי צונעמען אַ טייל פון מיין נשמה און פאַרניכטן

די גאנצקייט און דעם זין פון מיין לעבן. כ'האָב זיך אומגעקערט מיט דער אַלייע ביים ברעג פון דער נעווע און זיך געשלאָגן מיט דער דעה: אוועק-פאָרן אָדער בלייבן..."

דעם היסטאָריקער האָט פאַרשאַפן עגמת-נפש דער געדאַנק, אַז ס'איז נישטאָ וועמען איבערצולאָזן די גייסטיקע צוואה. „עס האָט קיין זין נישט — שרייבט ער — צו הייסן אַנדערע פאַרענדיקן דעם בנין, וואָס איך האָב אָנגעהויבן צו בויען, לויטן פלאַן, וואָס איך וועל מיטנעמען מיט זיך אין לבד". בויען ווייטער דעם דאָזיקן בנין — דאָס איז געווען זיין איינ-ציקער לעבנס-סימבאָל. ש. דובנאָוו האָט געאַרבעט אָן אַפּרו. ער האָט איר בערגערין די אַרבעט פון רעדאַגירן די „סטאַריאַ", כדי אָנצושרייבן אַן אַרטיקל „וואָס דאַרפן מיר טאָן אויפן שלום-קאָנגרעס?". דער אַרטיקל איז דערשינען אין פאַרעם פון אַ בראַשור אין דער סעריע „פון צייט צו צייט"; זיין מהות איז געווען די אידייע פון קאַמף פאַר די רעכט פון דער יידישער נאַציאָנאַלער מינדערהייט אויף דעם קומענדיקן אַלגעמלעכען שלום-קאָנגרעס.

נישט געקומט אויף די איבעררייסן האָט זיך די אַרבעט איבערן גרויסן ווערק סיסטעמאַטיש גערוקט פאַרויס. אין האַרבסט 1918 האָט זיך די באַשפּייזונג אַביסל פאַרבעסערט: ש. דובנאָוו איז אַריבערגעפירט געוואָרן פון דער דריטער קאַמעגאַריע אין דער ערשטער און האָט אָנגעהויבן צו קריגן דריי אַכטל פונט ברויט אַ טאָג. אָבער דער דוחק אין באַהייצונג האָט אים נאָך אַלץ געמאַטערט; עס איז כסדר אויסגעקומען צו וואַרפן די אַרבעט און זיך נעמען צום צעהאַקן דאָס מעבל כדי אויסצוהייצן די הרובעס.

ווי אַ ידיעה פון אַן אַנדער פלאַנעט האָט אויסגעזען די מעלדונג אין דער פאַלעסטינער פרעסע, אַז אין ירושלים איז געלייגט געוואָרן דער פונד דאַמענט פון אַ העברעאישן אוניווערסיטעט. דער אַרגאַניזאַטאָר פון דער פייערונג איז געווען ש. דובנאָוו אַלטער פריינד מאַרקוס קאַנאַן (מרדכי בן הלל הכהן), דער גאַסטפריינדלעכער בעל-הבית פון יענער פאַליעסער זון-מער-וווינונג, וואָס איר אַנדענק האָט זיך אויף אייביק איינגעקריצט אין זיין זכרון. אַ געריטער האָט דער שרייבער זיך איינגעהערט אין די אָפּקלאַנג גען פון ווייטן אַמאָל, וואָס האָבן געמאַכט פאַרנעסן די שווערע טאַג-טעג לעכקייט. „אין מיין זכרון זענען אויפגעשטאַנען די אַלטע צייטן... — שרייבט ער אין זיין טאַגבוך — איך האָב אָנגעהויבן טרוימען וועגן אַ נסיעה קיין פאַלעסטינע אין אַ דריי-פיר יאָר אַרום, נאַכדעם ווי איך וועל אין הסכם מיט מיין אַלטן נדר האָבן פאַרענדיקט מיין לעבנס-ווערק. און ווער ווייסט, צי עס וועט מיך נישט פאַרכישופן דאָס היסטאָרישע פאַטערלאַנד, נישט צושמידן צו זיך דער נייער אוניווערסיטעט, צי וועט דאָס ליד פון יהודה נישט פאַרווינגן דעם מירן זון פון גלות?..."

דאָס לעבן און שאַפן פון שמעון דובנאָוו

די דאָזיקע שטימונג איז גיך אַריבער. דער היסטאָריקער האָט זיך פאַרטיפט אין דער עפאָכע פון די קרייז-צוגן. זיין אַרבעטס-טאַג וואָס האָט זיך אָנגעהויבן אין די גרויע פרימאָרגנס ביים קאַרנן שיין פונעם נאַפּט-לעמפל, פלעגט זיך פאַרענדיקן שפעט אין אַוונט. דער עבר האָט אים אָפגע-צוימט פון דעם היינט; און נאָר איין ידיעה האָט אים צוריקגעבראַכט צו דער ווירקלעכקייט — די מעלדונג, אַז די פיר-יאָריקע וועלט-מלחמה איז געוואָרן פאַרענדיקט. זיין האַרץ האָט האַסטיקער אָנגעהויבן צו קלאַפן, עס האָבן דערוואַכט האַפנונגען...

קאפיטל פינף און צוואנציק

אן אינדזל אין מיטן פון צעשטן- רענטן ים

1919. איבער גאנץ רוסלאנד פלאקערט אן אכזריותדיקער בירגער-
קריג. קאלטשאק פון מזרח און דעניקין פון דרום באמיען זיך ארומצוריינג
לען די רויטע ארמיי מיט אן אייזערנעם ריינג; ביי דער הויפטשטאָט איז גע-
שטאנען יודעניטש און אין אוקראינע האָבן געבושעוועט היידאָמאָקישע
באַנדעס. די באַפעלקערונג פון פעטראָגראַד האָט אַלץ מער געליטן פון
מאַנגל אין שפייז־פראָדוקטן און באַהייצונג. פאַרן היסטאָריקער איז זיין
אַרבעט־קאַבינעט געווען ווי אַן אינדזעלע אין מיטן פון אַ צעשטורעמטער
סטיכע, אָבער מיט יעדן טאָג איז אַלץ שווערער געוואָרן צו אַרבעטן.

אָט איז אַ כאַראַקטעריסטישע פאַרצייכענונג אין טאַגבוך: „איך בין
אויפגעשטאנען גאנץ פרי, זיך אָנגעמאָן, אַרויפגעצויגן אויף זיך דעם וויי-
טער־כאַנטל, די קאַלאָשן און דאָס היטל (אין צימער איז די טעמפּעראַטור
7 גראַד וואַרעם) און זיך געזעצט אַרבעטן. מיט געפרוירענע פינגער האָב
איך געשריבן וועגן די דאָמיניקאַנער און וועגן דער פראַנצויזישער אינקווי-
זיציע פון 13-טן י"ה. 10 אַזייגער האָב איך עפעס איבערגעביסן, דורכגע-
קוסט די צייטונג און בין אַוועק אין באַהייצונגס־אַפּטייל פון ראַיאָן־סאָ-
וויעט נאָך אַן אַרדער אויף האַלץ. כ'האָב זיך געשטעלט אין דער רייע צווישן
הונדערטער מענטשן, די רייע האָט זיך געצויגן איבער די טרעפּ פון אונ-
טערשטן אַריינגאַנג פון ריזיקן הויז... צוויי שעה בין איך אָפּגעשטאַנען אין
דער געדיכטעניש פון אומגליקלעכע און אויפגערענטע מענטשן און צוגלייך
מיט הונדערטער פון זיי בין איך אַוועקגעגאַנגען מיט גאַרנישט: ס'איז צו
אונדז נישט דערגאַנגען... אַהיים בין איך צוריקגעקומען אַ צעבראַכענער,
אויפן וועג האָב איך געלויפט אַנדערהאַלבן פונט ברויט... אויפן הויף פון
אונדזער הויז איז אי אַ גליק, אי אַ צרה. אונדזערס אַ באַקאַנטער האָט
אונדז געטאָן אַ טובה און צוגעשיקט אַנדערהאַלבן קלאַפּטער האַלץ... עס
האַט שוין אַנגעהויבן צופאַלן די נאַכט. אַ מידער האָב איך זיך גענומען

צו דער איבערגעריסענער אַרבעט, כ'האָב פאַרענדיקט דעם סוף פון אַ פאַראַגראַף, און איצט זיין איך און טראַכט. מיר זענען „גליקלעך“: ס'וועט זיין מיט וואָס צו הייצן אין קיך (איך האָב אליין אַרויפגעטראָגן עטלעכע שווערע בינטלעך האַלץ), און די אַרעמע אידע וועט נישט דאַרפן פרידן אָדער לויפן צו די שכנים עפעס אָפצוקאַכן... מיר ליידן מער פון קעלט ווי פון הונגער.“ די שטאַרק־אויסגעוואַלסענע הוצאות — די פרייזן אויפן פרייען מאַרק זענען געשטיגן פון טאָג צו טאָג — האָבן אויסגעשעפט די קליינע אָפּשאַפּאַרונגען פון שרייבער. ש. דובנאָוו האָט געמוזט אָפּגעבן אַ טייל פון דער צייט, וואָס איז געווען באַשטימט פאַר זיין הויפטווערק, פאַר זייטיקע אַרבעטן. ער האָט אָנגענומען דעם פאַרשלאַג פון בילדונגס־קאָמיטע סאַריאַט צו רעדאַגירן דעם ביבליאָגראַפישן אינדעקס פון דער רוסיש־יידישער ליטעראַטור. גרינבערג, דער ענערגישער געהילף פון לונאטשאַרסקין, האָט אויסגעפועלט אַ גרויסע סובסידיע פאַר דער היסטאָרישער געזעל־שאַפט. לויט זיין איניציאַטיוו איז אויך געגרינדעט געוואָרן דער יידישער פּאָלקס־אוניווערזיטעט. די לעקציעס דאָרט זענען געפירט געוואָרן אין רוסיש און אין יידיש. ש. דובנאָוו איז אַריין אין דער פּראָפּעסאָרן־קאַלעגגיע צוזאַמען מיט מ. קולישער, י. צינבערג, י. קולישער, א. שטיינבערג און י. ברוצקוס. ווען ביים בילדונגס־קאָמיטע אַריאַט זענען געשאַפן געוואָרן עטלעכע פּאַר־שוננס־קאָמיטעס, האָט ער אַנטיילגענומען אין דער רעדאַקציע פון דעם זאַמלבוך „נאַטעריאַלן צו דער געשיכטע פון אַנטי־יידישע פּאַראַמען“. ער האָט אויך אַנטיילגענומען אין דער קאָמיטע צו פאַרשן די ריטועלע פּראָצעסן. די אַלע באַשעפטיקונגען האָבן פאַרלאַנגנאַמט דעם טעמפּ פון דער אַרבעט איבער דער „געשיכטע“, אָבער בעיקר האָבן געשמערט די אויסערלעכע כּע, שווערע לעבנס־באַדינגונגען. אָפטמאַל איז אויסגעקומען איבערצולאָזן די אַרבעט אינמיטן פון אַ נישט פאַרענדיקט קאַפיטל כּדי צו גיין העלפן פונאַנדערנעמען אַ הילצערנע געביידע בשכּנות, וואָס די שטאַטישע מאַכט האָט באַשטימט אַראָפּצווואַרפן. אויף דעם אָפּן האָבן די איינוווינער פון דער צפונדיקער הויפטשטאָט זיך איינגעשאַפן באַהייצונג. קוים אַ לעבעדי־קער פּלענט ש. דובנאָוו זיך אומקערן אַהיים, מיט גרויס מי שלעפּנדיק עטלעכע פאַרבאַלטיקטע און דורכגעפּוילטע ברעטער. די שווערע לעבנס־באַדינגונגען האָבן פאַרשטאַרקט די גייסטיקע אומרויאַקייט. „פּאָריקע וואָך — שרייבט ש. דובנאָוו — האָב איך געהאַלטן די דערפּענונגס־רעדע אויפן יידישן פּאָלקס־אוניווערזיטעט... אַן אומעטיקע רעדע. כ'האָב גערעדט וועגן דעם איצטיקן קרויז, אין וועלכן ס'איז שווער צו דערקענען צי גייען מיר צו אַ נייער קולטור־ערע, אָדער צו אַ בין־השמשות; וועגן דעם נייעם צייט־וילן מיליטאַריזם אין אַ מאַמענט, ווען עס טריאומפּירט דער אינטערנאַ-

ציאנאלער פאציפזם און די אידיע פון א „פעלקער-ליגע“; איך האָב גערופן זיך צו לערנען ביי דער יידישער געשיכטע. עס שטייען נאָך פאַר ווייטער דיקע לעקציעס, אָבער פאַר וועמען ליענען, וואָס, און ווי אזוי צו ליענען — איז נאָך פאַר מיר נישט קלאָר...”

אין מינוטן פון איינזאַמקייט האָט דער היסטאָריקער פונדאָסניי איר בערגעטראַכט פראַבלעמען, וואָס האָבן אים געמאַטערט פון לאַנג און ער האָט געפרווט אונטערציען סך-הכלען. „אָפט טראַכט איך — האָט ער געשריבן זומער 1919 — וועגן מיין באַציונג צום ציוניזם במשך פון די צענדליקער יאָרן. דאָ נישט לאַנג האָב איך דערקלערט אין דער ציוניסטישער „כראַניק“, אז איך האַלט עס פאַרן חוב פון יעדן נאַציאָנאַלן יידן אויסצוקויפן דעם „שקל-הגאולה“, אָבער בתנאי, אז דאָס זאָל באַרעכטיקן צו דער באַטיילי-קונג אין אַן אַליירישן און נישט אין אַ ציוניסטישן קאָנגרעס וועגן דער אויפ-לעבונג פון פאַלעסטינע. דווקאָ איצט וועט קלאָר ווערן אז ארץ-ישראל קען זיין אַ מקום-מקלט, פונקט ווי אין די צייטן פון דער אַמאָליקער יהודה, נאָך פאַר אַ טייל פון פאַלק, און דאָס נאָך אומגעהויערער מי און אַרבעט אין משך פון יאָרצענדליקער, דער גלות וועט אָבער פאַרבלייבן מיט אַלע זיינע גרוי-סע פראַבלעמען.“ אין אַ צושריפט אויף העברעאיש דריקט דער מחבר פון טאָנבוך אויס זיין שטרעבונג צו באַזוכן פאַלעסטינע נאָכן פאַרענדיקן דאָס גרויסע ווערק, ער גיט אָבער טרויעריק צו, אז אַמוואַרשיינלעכסטן וועט אים באַשערט זיין צו פאַרענדיקן די טעג פון זיין לעבן אין דער מדבר און פאַרן טויט דעהערן: „דו וועסט נישט אַריינקומען אין צוגעזאָגטן לאַנד“.

האַרבסט 1919 איז פעטראָגראַד פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ מיליטע-רישן לאַגער: יודעניטשעס חילות האָבן זיך דערנענטערט צו קראַנשטאַט. אומעטום זענען אָנגעגאַנגען פיבערהאַפטע צוגרייטונגען צו דער פאַרטיידי-קונג. די בירגערלעכע קרייזן, וואָס זענען געווען פיינטלעך געשטימט צו דער נייער מאַכט האָבן אין געהיים זיך געפרייט מיט די נצחונות פון די „וויי-סע“; אַ סך אָבער זענען געווען באַזאָרגט דערפון, וואָס די נצחונות פון די „פרייוויליקע“ זענען געווען באַגלייט פון אַנטי-יידישע פאַגראַמען. ווען קיין פעטראָגראַד זענען דערגאַנגען ידיעות וועגן די אכזריות פון מאַכטאָטוואָס קאָזאַקישע באַנדעס, האָט ש. דובנאָוו איראַניש באַמערקט: די „באַפרייער“ האָבן געוויזן, ווער זיי זענען.

יודעניטשעס אָנגריף איז געוואָרן אָפּגעשלאָגן; אָבער די צפונדיקע הויפטשטאַט איז נאָך אַלץ פאַרבליבן אָפּגעריסן פון לאַנד. ש. דובנאָוו האָט זיך באַמיט צו באַשאַפן פאַר זיך דערטרעגלעכע אַרבעטס-באַדינגונגען: ער האָט פאַרייניקט דעם קאַבינעט מיט דער קיד, כדי צו זיין נאָענט צום קוואַל פון וואַרימקייט — צום אייזערנעם אייוועלע, צו דער „בורשוויקע“, ווי

מ'האָט עס גערופן; צוליבן מאַנגל אין האַלץ פלעגט מען דאָס אייוועלע הייצן מיט שטיקער מעבל און טיילמאָל מיט ווייניקער נוצלעכע ביכער. אין דער עקשנותדיקער כליחמה אויף צוויי פראָנטן — מיט דער קעלט און מיטן הונגער — איז דער אָרגאַניזם נישט שטענדיק אַרויס דער זיגער; עס פלעגט אים אָנהייבן שווינדלען אין קאָפּ, די פיס זענען געוואָרן געשוואַלן. אומגעריכט האָט מען אַין אַ שאַפע געפונען אַ צענפונטיק זעקעלע קאַרנמעל, וואָס האָט זיך דאָרט פאַרוואַלגערט פון אמאָל; דאָס איז געווען ווי אַ נס מן השמים; מ'האָט געקענט אין משך פון צוויי וואָכן עסן ברויט צו דער זעט. נישט געקוקט אויף די אַלע זאָרגן, וואָס האָבן פאַרביטערט דאָס לעבן, זענען ש. דובנאָוו גייסטיקע כוחות נישט געמינערט געוואָרן. אין אַ פאַרצייכענונג פון 18-טן נאָוועמבער 1919 זאָגט זיך: „איך שרייב מיט אַ צירטערדיקער האַנט, וואָס האָט זיך נאָך נישט אָפגערוט פון האַקן האַלץ מיט דער שווערער טעמפער האַק. די תפילה־שטימונג האָט מיך נישט פאַרלאָזט אויך היינט און אַראַנט דעם איז די נשמה נישט געוואָרן פאַרפריירן. ווי אומגליקלעך זענען די מענטשן, וואָס קענען נישט תפילה־טאָן אין שווערע לעבנס־מאָמענטן, מענטשן וואָכעדיקע, אָן אַז אינערלעכן גאָט. צוגעשמידטע צו דער ערד, פאַרמאָגן זיי נישט קיין פליגלען, כדי זיך אויפצוהייבן איבער אירע גרוילן...“

אָנהייב 1920 האָט דער בירגער־קריג זיך אָנגעהויבן איינצושימלן; עס זענען צעקלאַפט געוואָרן די אַרמיען פון קאָלטישאַק, דעניקין, יודעניטש, פעטלורע. אין פייער פון קאַמף האָבן די אוקראַינישע „סאַמאַסטיניקעס“ (סעפאַראַטיסטן) און די פירער פון דער „ווייסער באַוועגונג“, וואָס האָבן זיך געדעקט מיט רעפובליקאַנישע און דעמאָקראַטישע לאָזונגען. אַנטפלעקט זייער אמתן פרצוף. פון אַלע עקן לאַנד זענען אָנגעקומען ידיעות וועגן שוידערלעכע פאַנגראַמען אויף יידן דורכגעפירט דורך די „ווייסע“. דאָס סאַמע שוידערלעכסטע בילד האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט אוקראַינע. די מעשים פון דער נייער „הידאַמאַטישנע“ האָבן דעם היסטאָריקער דערשייטערט מיט זייער עלעכקייט צו דער היידאַמאַטישנע פון 17-טן און 18-טן י"ה. מיט פאַרביטערונג האָט ער פעסטגעשטעלט, אַז די מענטשן ווערן מיט דער צייט נישט מענטשלעכער...“

די אויסערלעכע לעבנס־באַדינגונגען זענען אין 1920 געוואָרן אַביסל גרינגער. אַ דאַנק דער אינציאַטיוו פון מאַקסיס גאַרקי איז געשאַפן געוואָרן אַ קאָמיסיע צו פאַרבעסערן די לאַגע פון די וויסנשאַפטלער. דאָס איז געווען כּמש, אַ רעטונג פאַר אַ גאַנצער רייע געלערנטע. ש. דובנאָוו איז פאַררעכנט געוואָרן צו דער קאַטעגאָריע, וואָס האָבן געהאַט דאָס רעכט צו באַקומען אַן „אַקאַדעמישן פּאַיאָק“ — אַ צוגאַב־פאַרציע פון מעל, פעטס, צוקער. דאָס

אָרט וווּ כ׳פֿלעגט אַרויסגעבן די דאָזיקע פּראָדוקטן האָט זיך געפונען אין אַ ווייטן ראַיאָן. האָט מען שיר נישט דורך דער גאַנצער שטאָט געמוזט שלעפּן דאָס זעקל מיט שפּיז אויף די פּלייצעס אָדער פּירן אויף אַ קינדער־וועגעלע. דעם 18-טן פעברואַר 1920 געפינען מיר אזא פּאַרצייכענונג אין טאָגבוך: „מיר האָבן היינט געגעסן ברויט צו דער זעם... איך פּאַרצייכן אין טאָגבוך די דאָזיקע געשעעניש נאָך העכער צוויי וואָכן נישט דערעסן“. זוי מער 1920 האָט ש. דובנאָוו באַקומען די מעגלעכקייט אָפּצורוען אין משך פון צוויי וואָכן אין דעם „אָפּר־הויז פאַר שרייבער און וויסנשאַפּטלער“, אויף אַ גרויסער זוכער־ווינונג הינטער דער שטאָט. דאָס אָפּר־הויז איז פול געווען מיט אויסגעמאַגערטע, דענערווירטע מענטשן און וועגן התבודדות האָט, פאַרשטייט זיך, נישט געקענט זיין קיין רייד; דאָך האָט ש. דובנאָוו זיך דאָרט אָפּגערוט פון די דאגות און פון פיזישער האַרעוואַניע. אַהיימקומענדיג דיק האָט ער מיט אַ פאַרטאָפּלער ענערגיע זיך אַ נעם געטאָן צו דער איבער־געריסענער אַרבעט.

דעם טאָגבוך האָט ער איצט געפירט סיסטעמאַטיש, טאָגנאָך־טאָג, דאָרט האָט ער געבראַכט צום אויסדרוק די פאַרביטערונג, וואָס האָט נישט געהאַט קיין אַנדער אויסגאַנג. פון צייט צו צייט פלעגן אין די נאָמיצן קלינגען אויך לירישע טענער, אַנגערעגטע דורך אַ צופּעליקער באַגעגעניש אָדער צוליב אַ פאַרלוסט פון אַ נאָענטן מענטשן. יעדע באַרירונג מיט דער פאַרגאַנגענהייט האָט פאַרשאַפּן אַ פּינלעכן, נאָגנדיקן אומעס; דער טויט פון ש. אַנסקי — זיין לאַנגיאַריקער מיטקעמפּער — האָט דערוועקט אַ סך זכרונות; נאָך טיפּערע שיכטן פון עבר האָט אויפגעהויבן דער אומגעריכטער טעד באַזוך פון זיינעם אַן אַלטן באַקאַנטן פון מסטיסלאָוו, אַ געוועזענער משכיל, מיט וועלכן ער פלעגט אין די אַכציקער יאָרן צוזאַמען לייענען ליי־ליענבלומס „חטאת־נעורים“. דער גאַסט האָט נאָך געדענקט אידע דובנאָוו ווי אַ בליענדיק, לעכסנלוסטיק מיידל; איצט האָט ער דערזען אַריינגיין אַן איינגעהויקערטע, דורכגעפרוירענע פרוי. אַ פאַרוויינטע איז זי צוריקגעקומען פון קלייטל מיט אַ ליידיקער כלי; דריי שעה איז זי אומזיסט און אומנישט אָפּגעשטאַנען אין דער רייע נאָך נאַפט. און ביים היסטאָריקער אין זכרון האָט אויפגעוואַכט יענער ווינטערדיקער אָוונט, ווען ער און אידע האָבן געשפּאַנט איבער די הורבעס שניי אין מסטיסלאָווער בולוואַר, און אין דער פּראָסטיקער נאַכט האָבן הילכיק געקלונגען זייערע יונגע שטימען...

די אַרבעט איבער דער פּילבענדיקער „געשיכטע“ האָט זיך דערנענדערט צום סוף. דעם היסטאָריקער האָט איצט געמאַמערט די פּראַגע, ווי אזוי אַרויסצוגעבן דאָס גרויסע ווערק. עס איז קלאַר געווען, אַז אין דער אַטמאָספּער פון אַלגעמיינעם כאַאָס איז גאָר אוממעגלעך צו טראַכטן וועגן

דרוקן דאָס מאָנומענטאַלע ווערק. מיט אַ באַזונדערער ליידנשאַפטלעכקייט האָט ער געאַרבעט איבער די לעצטע קאָפיטלען; גאַנצע טעג האָט ער פאַרבראַכט ביים שרייבטיש און מיט דער אויסערלעכער וועלט האָט ער זיך קאָמוניקירט נאָר זונטיק, אין אוניווערזיטעט. דאָרט האָט ער זיך געטראָפן מיט פריינט און אינטערעסאַנטן. איינמאָל האָט אַ צופעליקער באַזוכער אים געבראַכט אַ בריוול פון אַהרעהעמען. דאָס איז געווען די ערשטע ידיעה פון אים זינט העכער דריי יאָר. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דער אַלטער פריינד איז זייט 15 חדשים קראַנק אויף געווראַסטעניע און פילט זיך שטאַרק דער-שלאָגן, ווייל ער האַלט זיך פאַר אַן אינוואַליד. אין בריוו שרייבט אַהרעהעם, אַז ער האָט ברעה אַינגיכן זיך צו באַזעצן אין אַרץ-ישׂראל.

אין די צייטונגען, וואָס פלעגן אַנקומען פון אויסלאַנד האָט מען געשריבן וועגן דער אויפלעבונג פון יידישער פאַרלאַנגטעטיקייט אין בער-לין. אייניקע פאַרלאַנגן פון דאָרט האָבן געפרוווט אַקסניפן אַ קאָנטאַקט מיט ש. דובנאָוו, ער האָט אָבער געהאַלטן, אַז עס איז אוממעגלעך צו דרוקן אַ גרויס ווערק אין דער אָפּוועזנהייט פון מחבר. וואָס ווייטער איז פאַר אים אַלץ קלאָרער געוואָרן, אַז כּדי צו קענען פאַרווירקלעכן זיין לעבנס-אויפגאַב-ע וועט ער דאַרפן זיך באַזעצן אין מערב-אייראָפּע. שפּאַנענדיק איבער די אומעטיקע פּוסטע גאַסן פון פעטערבורג האָט דער היסטאָריקער געמאַכט פלענער: ער וועט פאַרענדיקן די „געשיכטע“, אַרויסגעבן זי אין בערלין, און דערנאָך אַוועקפאַרן אויף עטלעכע חדשים קיין אַרץ-ישׂראל. די דאָזי-קע חלומות האָבן זיך אָבער אָנגעשטויסן אין אַ שטאַרקער מניעה: ווי אזוי באַקומט מען אַן אַרויספאַר-וויזע? אינגיכן אָבער האָבן די עמיגראַציע-פלענער אָנגענומען רעאַלע פאַרמען: דער קאָוונער יידישער נאַציאָנאַל-ראַט האָט דורכן ליטווישן אַמבאַסאַדאָר אין מאַסקווע זיך אָנגעהויבן משתדל צו זיין, אַז מ'זאָל דובנאָוו דערלויבן אַרויסצופאַרן קיין ליטע — אַלס פּראָ-פעסאַר פון קאָוונער אוניווערסיטעט.

די לעצטע קאָפיטלען פון דער „געשיכטע“ זענען געשריבן געוואָרן אונטערן אַקאַמפּאַנימענט פון האַרמאָני-דונערן פון לראַנשאַטטער אויפ-שטאַנד. די אַרומיקע פּאָליטישע לאַגע האָט אויף ש. דובנאָוו געווירקט פיינלעך. דער פאַרלאַנג אַוועקצופאַרן איז ביי אים געוואָרן אַלץ עלשנות-די-קער. די באַמינגען פון דער ליטווישער אַמבאַסאַדע האָבן נאָך, דערווייץ, נישט געבראַכט קיין רעזולטאַטן; איז ביי אים אויפגעקומען אַ געדאַנק צו שיקן, דורך נאָרקין, אַ בריוו צו לענינען, וואָס זאָל אַנטהאַלטן אַזאַ אַרגומענט-טאַציע: אזוי ווי אין סאָוועט-רוסלאַנד איז דער היסטאָרישער מאַטעריאַליזם אַ מלוכה-דאָגמע, דאַרף מען יענע געלערנטע, וואָס אנערקענען נישט די דאָזיקע דאָגמע, געבן אַ מעגלעכקייט צו עמיגרירן. דער בריוו איז אָבער

נישט געוואָרן אַרויסגעשיקט: פֿריינד האָבן אים געעצהט צו האָבן גערולד און וואָרטן אויפן אָפיציעלן ענטפער.

עם האָט זיך דערנענטערט דער 40-יאָריקער יובל פון ש. דובנאָווס ליטעראַרישער טעטיקייט. געוויינלעך פלעגט ער זיך באַמיען אויסצומיידן פייערלעכקייטן פאַר זיין כבוד וועגן. דאָס מאָל האָט ער גערן מסכים גע- ווען אויף אַ צוזאַמענטרעף מיט פֿריינד און תלמידים: ער האָט געפילט, אַז דער דאָזיקער צוזאַמענטרעף קען ווערן די לעצטע געזעגענונג. דעם יובל- טאָג האָט ער פאַרבראַכט אין אַ געהויבענער שטימונג. צום ערשטן מאָל פאַר די לעצטע פיר יאָר באַווייזן זיך אין טאַגנבוך שורות דורכגערונגענע מיט פֿרייד. „דער נעכטיקער טאָג — שרייבט ער דעם 29 אַפּריל 1921 — איז געווען עפעס אַן אויסערגעוויינלעכער. אַ זוניקער פֿרימאָרגן. אויף אידעס באַגריסונג האָב איך איר אויסגעדריקט מיין דאַנקבאַרקייט פאַר דעם, וואָס זי האָט אין משך פון כמעט פערציק יאָר מיר געהאַלפן אין מיין שווערן לעבנס-וועג. די טרערן האָבן מיך געשטימט בעת איך האָב איר געזאָגט, אַז ווען נישט זי, וואָס האָט גענומען אויף זיך דעם יאָך פון נויט און דחקות, וואָלט איך נישט געהאַט די מעגלעכקייט צו ברענגען אַזוי פיל קרבנות כדי מקום צו זיין מיין נדר... איך האָב אַרויסגענומען פון דער שאַפע צוויי ביכער, צו וועלכע איך האָב זיך שוין לאַנג נישט געהאַט צוגע- רירט: די „פילאָסאָפיע פון פּאָזיטיוויזם“ פון אַגיוסט קאַנט און מיללס „וועגן פֿרייהייט“; אין 1881 זענען די דאָזיקע ביכער געווען פאַר מיר אַ היילי- קייט. איך האָב געליענט מינע הערות אויף די ראַנדן, די אונטערגעשמראַ- כענע ערטער; אַ סך זכרונות זענען דערביי אויפגעשוואַמען. מיטאַנצייט איז דער יובל-קאַמיטעט געקומען מיך באַגריסן. כ'האָב זיך אויף זיי נישט געריכט, אין מיין ענגן קאַבינעט איז קוים געווען גענוג פּלאַץ פאַר די געסט. זעקס אַ זיגער פאַרנאַכט האָט מען געשיקט נאָך מיר און אידען... און מיר זענען אַנגעקומען צו דער גרויסער פייערלעכער פאַרזאַמלונג אין יידישן פּאָלקס-אוניווערסיטעט. פון מאַסקווע איז געקומען מ. ק. און געבראַכט אַ פּאַק בריוו און באַגריסונגען. באַזונדערס האָב איך זיך דערפֿרייט מיט די צוויי בענד פון דער דייטשישער איבערזעצונג פון מיין „נייסטער יידישער געשיכטע“, וואָס איז דערשינען אין בערלין אין 1920.

אויף די אומצאָליקע באַגריסונגען האָט דער היסטאָריקער געענטפערט מיט אַ גרויסער רעדע. „איך האָב גערעדט — שרייבט ער — וועגן מיין גרויסער פֿרייד, וואָס איך זע ווידער פאַרזאַמלט די אַלע, וואָס פלעגן זיך אַזוי אָפט צוזאַמענקומען אויף רעפעראַטן, דיסקוסיעס און אויף זיצונגען, וואָס האָבן זיך געצויגן ביז שפעט אין דער נאַכט אַרײַן. אין די לעצטע יאָרן זענען זיי אָפגעוונדערט, צעוואָרפן... איך האָב דערמאַנט וועגן דעם

טאָג פון 15 אפריל 1881, וועגן מיין ערשטן בונטאָרישן אַרטיקל, וווּ איך האָב זיך באַמיט פאַרזושטעלן די יידישע געשיכטע פון אלישע אהרם שטאַנדפונקט. איך האָב גערעדט וועגן דעם, ווי אזוי איך האָב פון יענעם מאַמענט אָן גענומען אַריינדרענגען אין דעם קאָמפּליצירטן פּראָצעס פון דער יידישער געשיכטע, פריער דורך פרעמדע ברילן, און דערנאָך מיט אייגענע אויגן... און ערשט איצט האָב איך פאַרענדיקט מיין גרויס ווערק, אָבער שוין אין אַ צייט ווען די דרוקערייען זענען צעשטערט געוואָרן... כ'האָב גערעדט וועגן דעם דור פון דעם 40-יאָריקן פּעריאָד, דעם „דור המדבר“, וואָס פאַרמאָגט אָבער זיין באַרג סיני און זיינע גרויסע נאַציאָנאַל-קולטור-רעלע דערגרייכונגען, און וועגן דעם עלטסטן אינטערנאַציאָנאַל — דעם יידישן — וואָס וועט אונדז ראַטעווען נאָך דעם וועלט-מבול. איך האָב געדערט מיט פיער, אָבער דייטלעך און קלאַר; אין זאַל האָט געהערשט אַן אַנגעשטרענגטע שטילקייט, פון צייט צו צייט האָבן זיך געהערט טיפע זיפצן... מיר זענען זיך צעגאַנגען אַרום האַלבער נאַכט, אויפגערגנטע, אָבער ווי באַנייטע פון דעם צוזאַמענטרעף, פון דעם שמועס וועגן דורכגעלעבטן, פון דעם שטאַלצן אַרויסרוף... וואָס אַלע האָבן פאַרשטאַנען...”

דער יובל איז געווען אַ סך-הכל פון 40-יאָריקער מעטיקייט. אַ גרויסן נחת-רוח האָט דער שרייבער געהאַט פון די באַגריסונגס-בריוו, וואָס זענען אַנגעקומען פון פאַרשידענע ערטער: אומבאַקאַנטע מענטשן האָבן געשריבן וועגן דעם, ווי אזוי זיי פלעגן סיסטעמאַטיש לייענען זיינע אַרטיקלען אין „וואַסכאָד“, ווי אזוי זיי האָבן זיך געלערנט אויף דובנאָווס ווערק; אַ סך האָבן געשריבן, אַז זיי האַלטן זיך נאָך היינט פאַר זיינע תלמידים. די זעל-ביקע טענער האָבן אויך געקלונגען אין די רעדעס אויפן גרויסן באַנקעט, וואָס איז פאַרגעקומען אָנהייב מאי. די רעדנערס האָבן באַזונדערס אָנגעד-וויזן אויף דער השפעה, וואָס די „בריוו וועגן אַלטן און נייעס יידנטום“ האָבן געהאַט אויף זייער וועלט-אַנשויונג. איינער פון זיינע צוהערער, וואָס האָט אונטערגעשטראַכן, אַז ער האַלט זיך פאַר אַן איבערצייגטן קאָמוניסט, האָט דערקלערט, אַז ער און אַ סך פון זיינע חברים אָנערקענען די אידיע פון קולטורעלער אויטאָנאָמיע. טיף גערירט האָט דער בעל-יובל געענטפערט אויף די אַלע רעדעס: „איך האָב גערעדט — שרייבט ער — וועגן דעם רים אין דער יידישער וועלט, וואָס גייט דורך דורכן האַרץ פון אונדזער דור, וועגן דעם פיינלעכן פּראָצעס, ווען עס טראָגן זיך איבער היסטאָרישע צענד-טערן אין גלות... די לופט איז געווען אַנגעפילט מיט צער פון צעשיידונג, מיט טרויער צוליבן פאַנאַדערפאַל פון פעטערבורגער צענטער. מיין נשמה האָט געווייטיקט, ס'האַט זיך געוואַלט אַוועקגיין אין אַ זייט און וויינען אויפן קבר פון דער פאַרגאַנגענהייט.”

נישט געקוקט אויף דעם, וואָס זיין אָפּפּאַר איז נאָך אַלץ געווען פּראָבלעמאַטיש, האָט ער אָנגעהויבן זיך גרייטן אין וועג אַרײַן. ער איז גע- ווען פּאַרנומען מיט ברענגען אין אָרדענונג זיין גרויסן אַרכיוו, ווען עס איז אָנגעקומען אַ בריוו פון ביאַליקן, אַז ער און נאָך אַ גרופּע אָדעסער שריי- בער פּאַרן קיין ארץ־ישׂראַל. דער בריוו איז געווען אַ האַרציקער, פּול מיט בענקשאַפט. „נאָך איין וואָרט — און אַ טרער וועט זיך אַראָפּקײלען“ — האָט געשריבן דער פּאָעט. ער האָט אָבער פּאַרענדיקט דעם בריוו מיט דער- מוטיקנדיקע ווערטער, אַז מ'וועט זיך אינגיכן ווידער טרעפּן.

ש. דובנאָוו איז געווען זייער באַזאָרגט וועגן דעם גורל פון זיינע ביכער און אַרכיוו. אים איז שווער געווען מסכים צו זיין אָפּילו אויף אַ טיילווייזער ליקווידאַציע פון זיין ביבליאָטעק, וואָס ער האָט מיט אַזוי פיל ליבשאַפט צונויפגעזאַמלט במשך פון אַזוי פיל יאָרן. די שאַטנס פון פיר יאָרצענדליקער זענען פאַר אים אויפגעשטאַנען, ווען ער האָט צוואַמענגע- שטעלט דעם קאַטאַלאָג. עס איז אים אויך נישט גרינג געווען זיך צו שידדן מיט די בריוו. „...עס הייבט זיך נישט די האַנט — שרייבט ער אין זיין טאָגבוך — כ'האָב נישט געקענט פּועלן ביי זיך צו צעשמערן די קברים, וווּ עס זענען באַגראָבן אומרו, צער און פרייד פון צוויי דורות“... און נאָך אַ זאך האָט אים באַאמרוואיקט: די מעגלעכקייט פון אַ רעוויזיע פון די מאַנוסקריפטן בעתן אַריבערפאַרן קיין אויסלאַנד. דעמאָלט וואָלטן אין די הענט פון צענזאָר אַרײַנגעפאַלן די טאָג־ביכער פאַר די לעצטע יאָרן. אַ טייל פון זיין אַרכיוו און ביכער האָט ער איבערגעגעבן אין רשות פון יידישן נאַציאָנאַל־ראַט אין ליטע, ווי אַן התחלה פאַר דער צוקונפטיקער ביבליאָטעק און ער האָט עס איבערגעשיקט אין דער ליטווישער אַמבאַסאַדע. מיט זיך האָט ער באַשלאָסן צו נעמען נאָר דאָס, וואָס איז געווען נייטיק פאַר דער וויסנשאַפּטלעכער אַרבעט, אָדער דאָס, וואָס איז געווען באַזונדערס טייער צוליב פּערזענלעכע טעמים.

אין שייכות מיט דער השתדלות פון ליטווישן אַמבאַסאַדאָר האָט די מאַכט אָנגעפּרעגט די מיינונג פון דעם געהילפּס־קאַמיסאַר פאַר בילדונגס- ענינים, פּראָפּעסאָר פּאַקראָווסקי. אַז ש. דובנאָוו האָט זיך וועגן דעם דער- ווסט, האָט ער אָנגעשריבן אַ בריוו צו פּאַקראָווסקי, ווי צו זיינס אַ פּאָך- קאַלעגע. ער האָט נישט דערוואַרט, אַז דער אַרטאָדאָקסאַלער מאַרקסיסטי- שער היסטאָריקער זאָל געבן אַ גינסטיקן ענטפּער. ס'האָט זיך אָבער אַרויס- געוויזן, אַז פּאַקראָווסקי ענטפּער איז געווען אַ פּאָזיטיווער. דער ענין איז אַריבער אין דער לעצטער אינסטאַנץ — דעם ענדגילטיקן באַשלוס האָט געדאַרפט אַרויסטראָגן די „טשעקאַ“. דאָרט האָט מען נוט געקענט ש. דובנאָוו אַיבערצייגונגען: ער האָט דאָך נישט איינמאַל אויף עפּנטלעכע

פאַרזאַמלונגען און אין דער פּרעסע קריטיקירט דעם באַלשעוויזם. צוליבן דאָזיקן אומשטאַנד איז דער שרייבער געווען שטאַרק באַזאָרגט; עס האָט אים אויך באַאומרויאַקט דער פּאַקט, וואָס ער איז געווען אַ געבוירענער, נישט פון ליטע, נאָר פון ווייסרוסלאַנד.

די צעשיידונג מיט רוסלאַנד האָט זיך פאַרצויגן אויף לאַנגע חדשים. אין אויגוסט 1921 האָט זיך ש. דובנאָוו געזעגנט מיט דער היסטאָריש-עטנאָגראַפישער געזעלשאַפט; ער האָט געלייגט זיין אַמט אַלס פּאַרויצער און האָט איבערגעגעבן דעם קאָמיטעט די רעדאַקציע-מאַטעריאַלן פון „סטאַ-רינאַ“. דאָס וואָרטן אויף דער וויזע און דאָס געצווונגענע לידיקניין האָט דעם שרייבער שטאַרק דענערווירט און ער איז שיר נישט אַריינגעפאַלן אין אַ טיפער מעלאַנכאָליע. געראַטעוועט האָט אים דער געדאַנק, אַז איצט, נאָכן פאַרענדיקן די „געשיכטע“, איז געקומען די צייט צו שרייבן מעמואַרן. ער האָט זיך פאַרטיפט אין דער פאַרגאַנגענהייט. „אין דעם שרייבן די זכרונות פון מיין קינדשהיט, פאַרגעס איך זיך — שרייבט ער דעם 18-טן אויגוסט — ... איך צווייג זיך צו אַרבעטן, אַנדערש וועט די נשמה נישט אויסהאַלטן דעם פיין פון וואָרטן, דעם כסדרדיקן אומרו“. און אין עטלעכע וואָכן אַרום: „איך קלייב זיך צו שרייבן דאָס קאַפיטל... וועגן די יאָרן 1882-1884, און באַלד נעם איך זיך צום לייענען די מאַטעריאַלן — פאַרבליבענע בריוו. דאָס לייענען צערודערט מיר, אָבער דאָס שרייבן גופא נישט אַזוי שטאַרק. איך שרייב וועגן זיך ווי וועגן אַ זייטיקן... אויפן ערשטן אָרט שטעל איך דעם אַנטוויקלונגס-פּראָצעס פון מייע אירייען אין דעם פּערעאָד פון דער אַנטער טעזע“. דערמאָנענדיק שפּעטער די דאָזיקע צייט, האָט ש. דובנאָוו געהאַלטן, אַז ער איז דאָן געראַטעוועט געוואָרן אַדאַנק אַט דער „פּסיכאָטעראַפיע“.

איינמאָל, לייענענדיק די פאַרגעלטע זייטלעך פון אַן אַלטן העפט האָט זיך דערהערט אַ קלונג ביי דער טיר. אויפן שוועל איז געשטאַנען זיין טאָכטער אַלגאַ, וואָס איז אומגעריכט צוריקגעקומען פון סיביר מיט אירע צוויי יינגלעך. פּאַטער און טאָכטער, וואָס האָבן זיך נישט געזען פון 1907 אָן, האָבן זיך באַגעגנט, ווי זיי וואָלטן זיך געהאַט צעשיידט דאָ נישט לאַנג. אַלגאַ און די קינדער האָבן זיך באַזעצט ביי די עלטערן אין הויז, און די יינגלעך האָבן זיך גיך באַפריינדעט מיטן זידן.

האַרבסט 1921 האָט דער קאָאָפּעראַטיווער פאַרלאַג „קדימה“ פאַר-געלייגט דעם שרייבער אַרויסצוגעבן עטלעכע קאַפיטלען „געשיכטע“ אין דער פּאַרעם פון אַ בראַשור. די דאָזיקע קאַפיטלען זענען בשלום אַדרוך די ציווילע און מיליטערישע צענזור, און זענען געוואָרן אָפּגעדרוקט אַן ענדער-רונגען. די בראַשור, וואָס האָט געהייסן „די יידן אונטער דער הערשאַפט פון ניקאָלאַי דעם צווייטן“, איז געוואָרן אַרויסגעגעבן זייער אַרעם, אָבער

נישט אזוי דאָס שלעכטע, גרויע פּאָפּיר האָט געאַרט דעם היסטאָריקער ווי די נייע אָרטאָגראַפּיע.

סוף פּעברואַר 1922 האָט דער קאָוונער אוניווערסיטעט אָפיציעל באַ- שטעטיקט ש. דובנאָוון ווי אַ פּראָפּעסאָר פּון ייִדישער געשיכטע. די דאָזי- קע ידיעה האָט אים געמאַכט נאָך אומגעדולדיקער. ערשט אין אַ פּאָר וואָכן אַרום איז אָנגעקומען די לאַנגדערוואַרטעטע אַרויספאַררויזע. איצט האָט דעם שרייבער געמאַטערט בלוז די פּראַגע וועגן דער גאַנצייט פּון זיין אַר- כיוון. אָבער אויך דאָ איז אַלץ געגאַנגען כּשורה. דעם באַגאַזש האָט מען רעווידירט ביי ש. דובנאָוון אין דער היים. דער באַאַמטער, וואָס די מאַכט האָט צוגעשיקט, אַ סטודענט פּון היסטאָריש-פּילאָלאָגישן פּאַקולטעט, איז געוואָרן דורכגענומען מיט דרײַ-אַרץ פּאַר דעם באלעבאַס פּון דער דירה, ווען ער האָט דערזען די צען דיקע פּאַפּעס — דעם אָריגינאַל פּון דער „געשיכטע“. אונטער די דאָזיקע פּאַפּעס איז געלעגן אַ שיכט פּון אַלטע דאָקומענטן און אויפן סאַמע דעק פּון דער וואַליווע זענען געווען באַהאַלטן די „טריפּהנע“ טאָגביכער. דער יונגער צענזאָר האָט זיך פּאַראַינטערעסירט מיטן מאַנומענטאַלן ווערק און האָט מיטן מחבר פּאַרפירט אַ שמועס אויף היסטאָרישע טעמעס. דערנאָך האָט ער צוגערופן דעם צאָלבאַאַמטן און אים געהייסן פּאַרהתמענען די וואַליווע מיט די מאַנוסקריפּטן. דער היסטאָר- ריקער האָט פּריי אָפּגעאַטעמט.

ס'איז אים נאָר פּאַרבליבן צו געזעגענען זיך מיט דעם ביסל נאָענטע פּריינד און מיט דער שטאָט, אין וועלכער ער האָט אזוי פיל איבערגעלעבט. רירנדיק איז געווען די לעצטע באַגעגעניש מיט די סטודענטן. במשך פּון דעם גאַנצן ווינטער 1922 האָט ש. דובנאָוון געלייענט זיינע לעקציעס ביי זיך אין דער היים. פּון פּאַרשידענע עקן שטאָט פּלעגן זיינע געטרייע תּלמי- דים זיך צונויפּלומען אין דער וווינונג פּון היסטאָריקער, צו וועלכער מ'האָט מיט גרויס מי געמוזט זיך מאַכן אַ וועג דורך הורבעס שניי וואָס זענען גע- לעגן אויף די נישט-גערייניקטע גאַסן. דער קאַבינעט. וואָס האָט אין דער לעצטער צייט געדינט אויך פּאַר אַ קיך איז אין די דאָזיקע שעהן פּאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַן אוידיטאָריע, וווּ ש. דובנאָוון האָט געלייענט אַ קורס נייסטע ייִדישע געשיכטע. אויף דער געזעגענונגס-לעקציע האָט ער גערעדט וועגן די פּערספּעקטיוון פּון די נייע ייִדישע צענטערן, וואָס זענען אויפּגעקומען אין פּוילן און אין די באלטישע לענדער.

די נאָמיצן אין טאָגבוך פּאַרן אוועקפאַרן זענען געווען אייליקע און לאַקאָנישע. זייער מחבר האָט שוין געהאַט „רייזע-פּיבער“. אין אַ נאָטיץ פּון 22 אַפּריל שרייבט ער: „א לויטערער טאָג, מיין קאַבינעט איז פּאַרגאַסן מיט זון, און דער פּריערדיקער מילדער טרויער פּון צעשיידונג איז אין דער

דאָס לעבן און שאַפן פון שמעון דובנאָוו

נשמה נישטאָ... נעכטן... האָב איך געזען... די געביידע, ווו ס'איז אַמאָל געווען די רעדאָקציע פון „וואַסכאָד“... דאָס אַלטע הויז לעבן דער טראַזיקער צערקווע, ווו איך האָב געווינט אין 1884... איך בין אָבער ניד פאַרבייגע-פאָרן, דערדריקט פון די זאָרגן פון אַן אַרעסטאַנט. אונטערן אייזיקן אַטעם פון די דאָזיקע זאָרגן איז פאַרטונקלט געוואָרן דער צאַרטער טרויער פון צע-שידונג... און דאָך, אויב דאָס איז מיין לעצטע נאָטיץ אין פעטערבורג, וואָלט איך געוואָלט זיך האַרציק געזעגענען מיט אַט דער „שטאַט פון קעלט, נעפֿלען און בענקשאַפט“, ווו איך בין געקומען מיט קנאַפע 42 יאָר צוריק. דעמאָלט זענען געווען „אַ סך מחשבות אין קאָפּ און אַ סך פייער אין האַרצן“, אויך איצט זענען אויך דאָ אַ סך מחשבות און פייער, אָבער פון אַן אַנדערן מין. די מחשבות פון דעם זון-אויפגאַנג האָבן אָפגעטראָטן זייער אַרט פאַר די מחשבות פון דעם זון-אונטערגאַנג. דאָס פייער פון דער יוגנט האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ פייער פון זקנה, מיט אַן אָפגלאַנץ פון דער קאַלטער אייביקייט. די שקיעה איז אָפט שענער פאַר דעם מאָרגנשיין. איז מיר באַשערט צו האָבן אַזאַ שקיעה נאָכן שטורעמדיקן טאַג? צי וועל איך נאָך קומען צו זיך נאָך די קלעפּ פון די לעצטע יאָרן, אויף אַזוי פיל, אַז איך זאָל אין מיינע לעצטע יאָרן קענען דערפירן ביזן סוף די אַרבעט, וואָס איך האָב אָנגעהויבן אין דער יוגנט?”

אויפן צווייטן טאַג, דעם 23-טן אַפּריל 1922 האָבן שמעון און אידע דובנאָוו פאַרלאָזט רוסלאַנד.

קאפיטל זעקס און צוואנציק

אויף מערב

מיט א שווער געבראזגעריי האָט די באַן טרייסלענדיק זיך געשלעפט אויף מערב. דער וואַגאָן איז געווען שמוציק, די געבעטע געזעסן אָפּיער ריבן, אָבער די צוויי עלטערע, מידע פּאַסאַזשירן האָבן דאָס נישט באַ מערקט. זיי האָבן זיך נישט געקענט אָפּרייסן פון פענצטער: פּאַרביי האָבן זיך געטראָגן זומפיקע לאַנקעס, קוים־קוים פּאַרפּראַשעט מיט יונגן פּריי לינגס־גראַז, און דאָס איינטאָניקע קלאַפּן פון די רעדער האָט כּסדר דער־מאָנט, אַז צום לעצטן מאַל זעען זיי דאָס דאָזיקע אַרעמע רוסישע פּלאַכלאַנד אונטערן נידעריקן גרויען הימל...

דער אומעט פון צעשיידונג איז געווען אויסגעמישט מיט דער פּריי פון באַפּרייאונג. די באַן האָט זיי אוועקגעפירט פון יענעם לאַנד, וואָס איז לויט פּושיקנס טרעפלעכן אויסדרוק, געשמעלט געוואָרן „ריבאַב“ דורכן איי זערנעם ציימל פון דער געשיכטע. אַזאַ רוסלאַנד האָט זיי געשראַקן; זיי האָבן זיך קאַטעגאָריש אָפּגעזאָגט מיטצוגיין מיט דער האַרבער יונגער עפּאַכע, וואָס האָט צעשמעטערט די איינגעפונדעוועטע געמיטלעכקייט פון לעבן און האָט צעשמערט יענעם לעבנס־שטייגער, וואָס האָט זיי געגעבן אַ מעגלעכקייט צו אַרבעטן און רוען. איצט, בייטנדיק דאָס לאַנד האָבן זיי גע־ביטן די עפּאַכע: זיי האָבן זיך צוריקגעקערט פון דעם 20־טן יאָרהונדערט צום 19־טן.

שוין פון דער ערשטער באַגעגעניש מיטן מערב האָט אויף זיי אַ ווייט־געטאָן מיט פּריעדריקן לעבן. אויבן וואַסזאַל אין ריגע, וואָס איז איצט געווען די הויפטשטאָט פון סלוינעם לעטלאַנד, זענען די דובנאַווס באַגעגנט געוואָרן מיט בלומען און באַגריסונגען דורך אַ דעלעגאַציע פון דער יידישער קהלה. זיי זענען באלד אַריינגעפאלן אין דער געדיכטעניש פון דער טומלדיקער פּראָווינצער גאַסטפּריינדלעכקייט; עס האָט גאָר קיין סוף נישט גענומען צו די שמועסן ביי די העל־באַלויכטענע געדעקטע טישן, ביים זי־דיקן טאַמאָוואַר, און ווען די קינדער האָבן אויפן שול־יום־טוב אָנגעהויבן

צו דעקלאַמירן לידער פון פרוגן אין ביאָליקן, האָט דער גאָסט בנבנה גער-
לאָזט אַ טרער. ער האָט געהאָט דאָס געפיל פון אַ מענטשן, וואָס האָט זיך
נאָך אַ לאַנגער פיינלעכער צעשיידונג אומגעקערט אַ היים.

פון דיגע זענען די עמיגראַנטן אָפגעפאָרן קיין קאָוונע. די קליינע
שטאָט פון געוועזענעם מערבֿ-קאַנט מיט אירע שלעכט־ברוקירטע גאַסן און
נידעריקע פראָווינצער הייזער האָט נאָך נישט באַוווּזן זיך צוגעוווינען צו
דער ראָל פון אַ הויפּטשטאָט. די ענגשאַפט, די קולטורלאָזיקייט, און דאָס
פעלן פון די עלעמענטאַרסטע באַקוועמלעכקייטן האָבן אַ ביסל אַנטווישט
די ניי־געקומענע, וואָס האָבן פון לאַנג שוין געטרוימט וועגן איראָפּעיִשן
קאָמפּאַרט. אויך די פּאָליטישע אַטמאָספּער אין דעם קליינעם לאַנד איז גע-
ווען נישט איבעריק צוציענדיק. פאַרשיכורטע פון דער מלוכהשקייט, וואָס
איז ווי פון הימל אַראָפּגעפאַלן, איז דאָס קליינע לאַנד באַהערשט געוואָרן פון
אַן אומגעצוימטן שאָוויניזם; אַ סך פראָפּעסאָרן פון דעם נייעם ליטווישן
אנויווערסיטעט האָבן נישט באַהאַלטן זייער אומצופרידנקייט מיטן איינ-
פירן די קאַטעדראַע פון יידישער געשיכטע. ש. דובנאָוו איז געשטאַנען פאַר
אַ שווערער דילעמע: פון איין זייט האָט ער געהאַלטן פאַר זיין חוב מיט
עפעס אָפצודאַנקען דעם לאַנד, וואָס האָט אים געגעבן נייע בירגערשאַפט;
פון דער אַנדערער זייט אָבער, האָבן אים די לעבנס־באַדינגונגען אין דער
ליטווישער הויפּטשטאָט אויסגעזען צו זיין ווייניק צוגעפאַסט כדי צו קענען
פאַרווירקלעכן ברייטע וויסנשאַפטלעך־ליטעראַרישע פּלענער. די בריוו פון
יענער צייט דערציילן וועגן די ספיקות, וואָס האָבן דעמאָלט באַהערשט דעם
שרייבער. „...איך האָב געטראַכט — שרייבט ער צו זיין פריינד. דעם
היסטאָריקער א. מ. טשעריקאָווער, אין מיטן מאַי 1922 — וועגן באַזעצן
זיך אין בערלין און דאָרט אַרויסגעבן מינע ביכער — דאָס איז דאָך
געווען די וויכטיקסטע סיבה פון מיין „עקזאָרוס“. אָבער דערווייל פאַר-
האַלט מיך אין קאָוונע די יידישע קאַטעדראַע אויפן ליטווישן אנויווערסיטעט.“
סוף מאַי זענען די דובנאָוו־אַרויסגעפאָרן אין דעם קליינעם קוראַרט
ברעזען, נישט ווייט פון דאַנציק. דאָרט האָבן זיי צוזאַמען מיט דער על-
טערער טאָכטערס משפּחה זיך באַזעצט אין אַ געמיטלעכער ווילע ביים ים.
ווי אַ קינד האָט ש. דובנאָוו זיך געפרייט מיט דער שטילקייט, מיט דער
שיינער נאַטור. ער פלעגט אָפט שפּאַצירן מיט די אייניקלעך — דעם ניין
יאָריקן אַליאָ און זיבן־יאָריקן וויטיאַ — נאָך וועלכע ער האָט אַזוי שטאַרק
געבענקט אין זיין פעטערברוגער אינזאַמקייט. פאַמעלעך זענען געפאַסן
די זוניקע ריטעג. אין די אָפּענע פענצטער פון דער וועראַנדע האָט זיך
אַריינגעגאַסן דער גערויש פון ים; ווי אַ שטערנדל האָט אין די נעכט גע-
פינקלט דער ווייטער לייכט־טורעם, דער פייכטער געזאַלצענער ים־ווינט האָט

ליבלעך גענלעט דאָס פנים, אָפּווישנדיק פון דער נשמה אומרו און ביטער-
 ניש. אויפן קיילעכדיקן טישל נעבן דער סאָפּע האָבן זיך אָנגעזאַמלט אַלץ
 נייע ביכער און זשורנאַלן, וואָס פֿלעגן אָנקומען פון אַלע עקן וועלט. דער
 היסטאָריקער, וואָס האָט שוין לאַנג נישט געהאַט געזען קיין ביכער פון
 אויסלאַנד, האָט זיך איצט פאַרשיכורט מיטן לייענען. באַזונדערס איז
 ער געווען פאַרכאַפט פון י. אָפּאַטאַשוס היסטאָרישן ראָמאַן „אין די פּויר-
 לישע וועלדער“. „עס איז מיר אזוי נאָענט דאָס טיפּע געפּיל פאַר געשיכ-
 טע, מיט וועלכן ס'איז דורכגעדרונגען אייער בוך — שרייבט ער צום מחבר
 קיין אַמעריקע — די פיגורן פון די דאָרפישע יידן אַטעמען מיט קראַפט, די
 פעדים, וואָס פאַרבינדן צענדליקער דורות, די אַטמאָספּער און דער לעבנס-
 שטייגער פון די קאָצקער חסידים, וואָס האָבן מיך שוין לאַנג אינטערע-
 סירט, די פּויליש-יידישע ראָמאַנטיק פון יענער עפּאָכע — אַלץ איז דאָ
 אזוי פול מיט לעבן און — אזוי נישט ענלעך אויף אונדזער ווירקלעכקייט...“
 דער דאָזיקער בריוו איז געווען דער אָנהייב פון אַ פּריינדשאַפּטלע-
 כער קאַרעספּאָנדענץ צווישן בידע שרייבער, וואָס האָבן באַלד דערפּילט
 אַ גייסטיקע קרובהשאַפט צווישן זיך. אין די ווייטערדיקע בריוו האָט ש
 דובנאָוו נישט איינמאַל אונטערגעשטרעאָכן אָפּאַטאַשוס געזונטן רעאַליזם
 און אים קעגנגעשטעלט יענע דערשיינונגען אין דער יידישער ליטעראַטור,
 וואָס ער האָט איינמאַל פאַר אַלעמאַל מיט אויפּרעגונג באַצייכנט ווי „דע-
 קאַדענטישקייט“.

יענער זומער, אויפן שוים פון דער נאַטור, צווישן נאָענטע מענמשן
 און ביכער, האָט פאַרן היסטאָריקער געקענט ווערן אַן אמתער יום-טוב, ווען
 עס וואָלט אים נישט געמאַטערט די אומבאַשטימטקייט בנוגע זינע ליטע-
 ראַרישע פּלענער. די פאַרלענער האָבן אים כסדר פאַרוואָרפן מיט פאַר-
 שלאַנגן וועגן דרוקן די „געשיכטע“ אויף רוסיש, יידיש, העברעאיש און
 דייטש. שעהן-לאַנג פלעגט ש. דובנאָוו פאַרברענגען ביים שרייב-טייש,
 שרייבנדיק בריוו צו פּריינד און פאַרלעגער. ער האָט זיך געפּרייט מיט
 דעם, וואָס עס איז צוריק באַנייט געוואָרן דער קאָנטאַקט מיט פּערזענלעכע
 פּריינד און אידעאישע חברים, וואָס דער היסטאָרישער קאַטאַקליזם האָט
 געהאַט איבערגעריסן. דעם 15-טן מאַי שרייבט ער צו מ. ווישניצער, אַ לאַנג-
 יאַריקער מיטאַרבעטער אין דער „היסטאָריש-עטנאָגראַפישער געזעלשאַפט“
 און אין „יעוורויסקאיאַ סטאַרינאַ“: „איך זוך אויף פאַרלוירענע פּריינד
 און איך פּריי זיך, ווען איך דערווייט זיך, אַז זיי לעבן און שפּיגען ווייטער-
 דעם איבערגעריסענעם פּאַדעם“.

(* באַזונדערס אינהאַלטסרייך זענען די בריוו פון דאָזיקן פעריאָד, געשריבן צו מ. ווינאווער, וואָס האָט זיך באַזעצט אין פאריז. נאָך אַ לאַנגער צעשיידונג האָט ש. דובנאָוו געוואָלט זיך דורכשמועסן מיט זיין פע-טערבורגער פריינד וועמענס מיינונג ער האָט שטאַרק געשעצט, וועגן דער קאָמפּליצירטער לאַגע, וואָס האָט זיך געשאַפן נאָך דער מלחמה. די פריינד צוליב דער באַנייאונג פון די אינטעלעקטועלע קאָנטאַקטן איז געווען אויס-געמישט מיט צער צוליב דער בענקשאַפט נאָכן פאַרלאָזטן היימלאַנד. „איך און איר — שרייבט דער היסטאָריקער דעם 30-טן יולי 1922 — זענען מיר דאָך אין דער לאַגע פון עמיגראַנטן. אמת, מיר זענען בירגער פון וועלט-גלות, מיטגלידער פון היסטאָרישן אינטערנאַציאָנאַל, געגרינדעט נאָך אין די צייטן פון אַלעקסאַנדער מיקרוין; פונדעסטוועגן פילט זיך דער צער צוליב דער צעשטערטער נעסט“. טראַכטנדיק וועגן דער נאָענטסטער צור-קונפט פון יידישן פאָלק קומט דער מחבר פון בריוו צום אויספיר, אז ס'איז שווער זיך פאַרצושטעלן אַ נאַציאָנאַלן רענעסאַנס אין פאַראַרעמטן ווייכ-דוסלאַנד און נאָך ווייניקער אין אוקראַינע, וווּ יידן האָבן דורכגעלעבט אַזעלכע בלוטיקע פאַגראַמען. „אַ פאָלק — שרייבט ער — קען נאָך לעבן אויף אַ באַדן, וואָס איז דורכגעזאַפט מיט זיין בלוט, אָבער נישט זייט ביי זייט מיט זיינע מערדער... דאָס באַשטימט אונזער גורל אין היידאַמאַ-קישן אוקראַינע אויף אַ משך פון אַ לאַנגן פעריאָד (האָבן דאָך אויך נאָכן שרעקלעכן יאַרצענדליק 1658-1648 די יידישע ישובים אין אוקראַינע געפוסטעוועט במשך פון 50 יאָר...“ און מיט אַ פאַר שורות ווייטער: „איך דעזולטאַט פון וועלט-מכול האָבן מיר באַקומען צוויי נייע אַנשפאַר-פונדטן — דאָס אַנערקענען אונדזער אויטאָנאָמיע אין גלות און אונדזער רעכט אויף אַ ווינקעלע אין פאַלעסטינע. כרי צו פאַרווירקלעכן די ביידע אַקטן שטייט פאַר אַ שווערער קאַמף מיט דער אויסערלעכער וועלט, אָבער דער אינערלעכער קאַמף צווישן ציוניזם און אויטאָנאָמיע דאַרף איצט ווערן אָפגעשטעלט, ווייל ביידע באַוועגונגען, וואָס זענען געוואָרן רעאַליטעטן, זענען זיך נישט סותר, נאָר דערגאַנצן זיך קעגנזייטיק... דער ציוניזם וועט זיין יענע טיילווייזע לייזונג פון דער יידנפראַגע, וואָס אַ סך פון אונדז האָבן אויך פריער אַזוי געהאַלטן. דער אויטאָנאָמיע ווידער... איז אַ נייע פאַרעם פון עמאַנציפאַציע, וווּ דער נאַציאָנאַלער מאַמענט איז אומאַפּטייל-באַר פון בירגערלעכן. סיי דער ציוניזם, סיי דער אויטאָנאָמיע דאַרפן פאַר

(* דער אַפּאָאָ און דער אָנהייב פון צווייטן אַפּאָאָ ביז די ווערטער „די הויפּט-אויפּגאַבע“, איז צוגעגעבן געוואָרן פון מחבר נאָכן דערשיינען פון דער רוסישער אויסגאַבע. — דער איבערזעצער.

זיך נאך אויסקומפן אן אַרט אין לעבן, קיינער פון זיי דאַרף נישט פרע-
טענדירן אויפן מאַנאַפּאַל צו לייזן די יידנפראַגע... אין אַ בריוו, געשריבן
מיט אַ פּאַר חדשים שפעטער (דעם 3-טן אָקטאָבער 1922) געפינען מיר אַ
אַפטימיסטישע אַפּשאַצונג וועגן די פּערספּעקטיוו פון די יידישע ישובים
אין פּוילן און אין די באַלטישע לענדער: „אונדזער גייסטיק-נאַציאָנאַלע
הענעמאַניע... קערט זיך אום אין מאַדערנעם ספּרד — פּוילן... ליטע און
די אַנדערע קליינע לענדער זענען אין אונדזער געשיכטע ווי עקספּערימענט-
טירפּעלדער אויף צו פאַרפּלאַנצן נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע פון דער יידי-
שער מינדערהייט“...

חוץ בריוו צו פּריינד, וואָס נישט זעלטן זענען זיי געווען דער קערן
פון די שפעטערדיקע פּובליציסטישע אַרטיקלען, האָט ש. דובנאָוו געפירט
אַ גרויסע קאַרעספּאָנדענץ מיט זיינע פאַרלעגער. די הויפּט-אויפּגאַבע איז
איצט געווען אַרויסצוגעבן די צענבענדיקע „געשיכטע“. ווען דער דאָזיקער
פּראָיעקט האָט אָנגענומען קאָנקרעטע פּאַרמען, זענען בלאַס געוואָרן די
פּערספּעקטיוו פון זיין פּראָפּעסאָרישער טעטיקייט אין קאָוונער אוניווער-
זיטעט. דער היסטאָריקער האָט פאַרשטאַנען, וואָס פאַר אַ ריזיקע אויפּגאַבע
עס שטייט אים פאַר. פּעדאַגטיש אין די פּאָדערונגען לנבי זיך אַליין, איז
ער געוויינט געווען גענוי דורכצוקוקן יעדע אָנגעשריבענע שורה. דאָס איז
בערדרוקן די שוין אַרויסגעגעבענע ווערק האָט אַלע מאָל געפירט צו אַ
גרינטלעכער איבעראַרבעטונג, דערגאַנצונג, סטיליזירונג. אַזש ביז דער לעצ-
טער קאַרעקטור איז דער מחבר נישט מיר געוואָרן איבערצואַרבעטן און
צו פאַרריכטן דעם טעקסט און ער האָט צוליב דעם געמוזט פירן אַ כּי-
טערע מלחמה מיט די דרוקערס. איצט האָט די פּערספּעקטיוו פון דער ענד-
גילטיקער באַארבעטונג פון באַליבטן ווערק באַזיגט אַלע ספּקות. ש. דוב-
נאָוו האָט פעסט באַשלאָסן צו רעזיגנירן פון דער קאַטעדרע. ער האָט
אָנגעשריבן קיין קאָוונע אַ לאַנגן בריוו, אין וועלכן ער האָט מאַטיווירט
זיין באַשלוס. נאָכן איבערהאַקן דעם נאַרדישן קנופּ האָט ער לייכטער אָפּ-
געאַטעמט. איצט, אַרומוואַנדערנדיק איבער דער פּלאָזשע, האָט ער פּריי-
געקענט טרוימען וועגן רואיקער אַרבעט איבער בערג מיט כתב-ידן אין
קאַרעקפּן, און אין דעם פּייכטן ים-ווינט האָט ער געפילט דעם אָנגענעמען
ריח פון פּרישער דרוק-פאַרב... און אידע דובנאָוו, זיצנדיק אויף דער ווע-
ראַנדע אין דעם טיפּן פּאַטעל נעבן טיש באַלייגט מיט ביכער און צייטונג-
גען, האָט געטרוימט פון אַ שטיל געמיטלעך לעבן און אַ גרויסער קולטור-
רעלער שטאַט...

דעם 5-טן סעפטעמבער זענען די דובנאָווס אָפּגעפאַרן קיין בערלין.
דאָרט האָבן זיי זיך באַזעצט אין מעבלירטע צימערן, אין אַ הויז מיט אַ

קליינעם גארטן. אָבער פאַרווירקלעכן דעם טרוים וועגן געמיטלעכקייט אין נישט געווען גרינג. דער אויסערלעכער קאָמפּאַרט, וואָס האָט זיך באַזונדערס געוואָרפן אין די אויגן צוליב דעם קאָנטראַסט מיט דער רוסישער אַרעמקייט, איז נישט גענוג געווען כדי צו באַשאַפן יענע שטילע נעסט, וועגן וועלכער די מידע וואַנדערער האָבן געהלומט. די דובנאָווס זענען געקומען קיין בערלין אין דער צייט פון וווינונגס־קריוזיס און זענען געווען געצוונגן גען זיך צו באַזעצן אין מעבלירטע צימערן, זייט ביי זייט מיט מענטשן, וואָס זענען זיי געווען פרעמד, מענטשן פּעדאַנטיש־קליינלעכע, וואָס האָבן זיך באַצויגן אומפּריינדלעך צו אויסלענדער. די דאָזיקע קליינברוגערלעכע סביבה האָט פּיינלעך געווירקט אויף ש. דובנאָוו. אין זיינע בריוו און אין פריוואַטע שמועסן האָט ער זיך כסדר געקלאָגט אויף דעם „טעראָר פון די דייטשישע באַלעבאַסטעס“. ער האָט אָנגעהויבן טרוימען. וועגן אַן אייגן הייזל אין אַ שטייגער גרינער פאַרשטאַט, אָבער דערצו האָט זיך געפאַרערט אַ גרויסע סומע געלט. די פינאַנסיעלע פּראַגע איז דעריבער געוואָרן גאַנץ וויכטיק פאַרן היסטאָריקער; פון איר באַשייד איז געווען אָפהענגיק דאָס באַשאַפן די געהעריקע באַדינגונגען, כדי צו קענען דערפילן די לעבנס־אויפגאַבע.

ש. דובנאָוו האָט איצט געאַרבעט מיט גרויס אָנשטרענגונג: די „נוים־טע יידישע געשיכטע“ האָט זיך געדרוקט אין אַ פאַרשנעלערטן טעמפּ. איצט האָט זי געזאָלט דערשיינען אין אַ דערגאַנצטער פּאַרעם. אין דער הקדמה, וואָס איז געווען אָנגעשריבן נאָך אין 1914, האָט דער מחבר אונדערטערגעשטראַכן, אז ער ווענדט אָן דעם מעטאָד „פון באַטראַכטן די פאַרשידענע עלעמענטן אין לעבן פון פּאָלק — די פּאָליטישע, סאָציאַל־עקאָנאָמי־שע און קולטור־גייסטיקע — אויפן פּאָן פון דער אַנטוויקלונג פון דער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט, איר וווקס און איר ירידה“. ש. דובנאָוו האָט געהאַלטן פאַר נייטיק נאָך אַמאָל צו דערמאָנען דעם לייענער וועגן דעם חילוק צווישן דער דאָזיקער קאַנצעפּציע און די טעאָריעס פון אַזעלכע היסטאָריקער ווי גרעץ, יאַסט און פּיליפּסאָן, פאַר וועלכע יידישע געשיכטע איז געווען נישט מער ווי געשיכטע פון יודאָים.

ווי אין די אַמאָליקע יאָרן פלעגט אים אויך איצט אינמיטן פון דער וויסנשאַפטלעכער אַרבעט באַפאַלן אַ בענקשאַפט צו פּובליצירטיק. נישט איינמאָל האָט ש. דובנאָוו געפילט אַ באַדערפעניש זיך אַרויסצוזאָגן וועגן אַקטועלע פּראַבלעמען. אין אַזעלכע מאָמענטן פלעגט ביי אים אויפקומען דער פאַרלאַנג צו פאַרעפנטלעכן אייניקע פּראַגמענטן פון זיינע טאַגביכער; דאָס פאַרעפנטלעכן די מעמאָרן אינגאַנצן האט ער געהאַלטן פאַר פּריציפּיַל טיף. אָפּשיקנדיק צו א. מ. טשעריקאָווערן די נאַטיצן, וואָס האָבן געהאַט

א שייכות צו די יארן 18-1917, האָט דער מחבר דערקלערט, אז ער האָט אויסגעקליבן פון דעם ריזיקן מאַטעריאַל נאָר דאָס, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר די דעמאָקראַטישע שטימונגען פון דעם אַקטיוון טייל פון דער יידישער אינטעליגענץ. אין דער זעלבער צייט האָט ער געפירט אונטערהאַנדלונגען וועגן דרוקן אויסצוגן פון זיינע טאָגביכער אין „פאַרווערטס“.

דאָס יאָר 1923, וואָס ש. דובנאָוו האָט פאַרבראַכט אין דער שטילער פאַרשטאַט ליכטענראד, האָט אים געבראַכט אַ גרויסע כאַפּרידיקונג. אין מאַסקווע האָט אַ פּרוּוואַטער פאַרלאַג אָפּגעדרוקט זיין בוך „יידן אין רוסיאַ לאַנד און אין מערבֿ-אייראָפּע אין דער עפּאָכע פון דער אַנטיסעמיטישער רעאַקציע“. אין בערלין האָט דער ביכער-פאַרלאַג „גראַני“ אַרויסגעגעבן די „נייסטע יידישע געשיכטע“ אין דריי בענדער. דאָרט איז אויך דערשינען דער ערשטער באַנד אויף יידיש; גלייכצייטיק איז דער דאָזיקער באַנד אַרויס אויף העברעאיש אין אַרץ־ישׂראל אין פאַרלאַג „מוריה“. דער היסטאָריקער האָט איבערגעריסן דאָס איבערקוקן די קאַרעקטן כדי אָנצושרייבן אַן אַרטיקל „די דריטע היידראַמאַטישע“ פאַרן זאַמלבוך „אַנטיסעמיטיזם און פּאָגראַד-מען אין אוקראַינע“, רעדאַגירט פון א. מ. טשעריקאָווער.

אין דעם געפרוירענעם און הונגעריקן פעטערבורג פון אָנהייב פון די 20-ער יאָרן פלעגט ש. דובנאָוו זיך ראַטעווען פון מרה־שחורה מיט דער האַפּנונג, אז די וועלט, וואָס איז אַראָפּ פון די רעלסן צוליב דער פּיריאָד־דיקער בלוטיקער שחיטה, וועט נאָך דער מלחמה צוריקגעווינען איר גלייכ־געוויכט, און אז די רעוואָלוציע, וואָס ברענגט מיט זיך כאַאָס און צע־שטערונג, וועט בלייבן באַגרענעצט צו איין לאַנד. אָבער דער בילבול־המוחות, דער עקאָנאָמישער קריזיס און די פאַרשאַרפטע נאַציאָנאַלע קאָנפּליקטן, וואָס ער האָט געטראָפּן אין מערבֿ-אייראָפּע, האָבן נישט געקענט אונטער־האַלטן די דאָזיקע אילוזיעס; אָבער מיט זיין שטענדיקן אַפּטימיזם האָט דער היסטאָריקער געגלויבט אין דער פעסטקייט פון די איבערגאַנגס־פאַר־מען, וואָס די נאָך־מלחמהדיקע ווירקלעכקייט האָט געשאַפּן און אין דער מאַנישער קראַפט פון די פאַראַגראַפּן אין די דעמאָקראַטישע קאָנסטיטוציעס. אָבער דווקא אין דייטשלאַנד איז שווער געווען צו האָבן אַזעלכע איר־לזויעס: דאָס לאַנד איז געווען אָפּגעשוואַכט פון דער לאַנגער מלחמה־אַנט־שטרענגונג און דערשלאַגן צוליב דעם ווערסאַלער שלום־טראַקטאַט. די רעוואָלוציע האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף העלפט וועג, די אומצופּרידנקייט פון די מאַסן איז אַוועק אין דער טיף און נאָר פון צייט צו צייט פלעגט זי געפינען אַן אויסוועג אין דראַענדיקע אויסברוכן. שוין אין אָנהייב פון די 20-ער יאָרן איז אין לאַנד אויסגעבראַכן אַ שווערער עקאָנאָמישער קריזיס, און די אינפּלאַציע האָט אָנגענומען אַ מוראדיקן פאַרנעם; פאַר די

שפייז-קראַמען זענען אויסגעוואָקסן לאַנגע רייען פון אָנגעכמורעטע מענטשן, וואָס האָבן געשטיקט אין זיך די אומצופרידנקייט און פאַרביטערונג. ש. דובנאָוו איז געוואָרן אומרויאיק. אין פעברואַר 1923 שרייבט ער צו ווי- (נאווערן: *) „ווען איך בין פאַריקן פּרילינג געקומען קיין בערלין, האָב איך נאָך געטראָפן רעשטלעך פון אידעאלן, וואָס האָבן אונדז באַגייסטערט אין די צייטן פון „מבול“: נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע, גאַראַנטיעס פאַר די רעכט פון די נאַציאָנאַלע מינדערהייטן... און איצט... ווערן מיר פאַרוונקען אין פינצטערניש, אין אַ הושך-מצרים... איך האָב אָנגעצונדן מיין קליין ליכטל און דערוואַרעמט די נשמה. איך בין אינגאַנצן אַריינגעטאָן אין וויסנד שפאַטלעכער ליקווידיר-אַרבעט“. אומגעריכט, אין אַ בריוו צו אָפּטאַטאָשן פון 7-טן יאַנואַר 1923 דריקט זיך דער אומרויאיק אויס דורך אַ ביטערן פאַר- געפיל: „מיר ליידן איצטער צוזאַמען מיט דייטשלאַנד, און עס קען זיין, אַז אונדז וועט נאָך אויסקומען צו ליידן פון איר גופאַ“. „די אויסערלעכע באַדינגונגען — שרייבט ווייטער דער מחבר פון בריוו — זענען זייער שווער; די שטימונג איז זייער אַ געדריקטע, ספּעציעל אין די לעצטע טעג, נאָכן דורכפאַל פון דער פאַריזער קאָנפּערענץ... ווען נישט די אַלע זאָרגן, וואָלט איך געווען צופרידן מיט מיין איצטיקער אַרבעט, זי גייט גוט און רוקט זיך פאַרויס אָן איבעריסן“.

די אינפלאַציע אין דייטשלאַנד האָט אַרויסגערופן אַן עפידעמיע פון באַנקראַטן. עס האָבן זיך אַ וואַקל געטאָן אויך עטלעכע פאַרלאַג-פירמעס און עס זענען געווען באַדראַט די פלענער פון אַרויסגעבן די „געשיכטע“ אין דריי שפראַכן. די אַרומיקע לאַגע האָט דערוועקט ספּיקות אין דער סטאַ- בילקייט פון די פּאָליטישע פאַרמען, וואָס זענען געשאַפן געוואָרן אין דייטשלאַנד נאָכן פאַלן פון אַלטן רעזשים. די דאָזיקע אומזיכערקייט איז געווען די סיבה, וואָס די דובנאָווס האָבן נישט געקענט האָבן דאָס געפיל, אַז נאָך אַ רייע שווערע יאָרן האָבן זיי ענדלעך זיך דערשלאָגן צו אַ מקום- מקלט, צו אַ שטיל ווינקלע, און דאָס האָט פאַרשאַטנט זייער לעבן, וואָס איז געווען געבויט לויט אַ שטרענגן פלאַן. בערלין האָט אין אַ סך הינד- זיכטן באַרעכטיקט זייערע האַפנונגען: דער הויכער ניוואַ פון דעם גרויס- שטאַטישן לעבן און די שטילקייט פון די מאַלערישע פאַרשטעט האָבן גע- שאַפן אידעאלע באַדינגונגען פאַר סיסטעמאַטישער אַרבעט. דער היסטאָ- ריקער האָט געקענט געניסן פון די מלוכהשע און אוניווערסיטעט-ביבליאָ- טעקן, ווי אויך פון דער רייכער ביכער-זאַמלונג פון דער בערלינער יידישער

6) פון די ווערטער „ווען איד... ביז די ווערטער „ליקווידיר-אַרבעט“... הוספה פון מחבר צו דער יידישער אויסגאַבע. — מ. 9.

קהלה. אויך אידע דובנאוו האָט גענאָסן פון די באַקוועמלעכקייטן פון דעם מערב-אייראָפּעאישן לעבן, וואָס האָבן פאַרגרינגערט די הויז-אַרבעט און איר געגעבן די מעגלעכקייט צו ווידמען עטלעכע שעה אין טאָג אויף איר בערצושרייבן די פונדאָסניי איבערגעאַרבעטע סאָפיטלען פון דער „געשיכטע“, אָדער צו לייענען נייע ביכער און פּעריאָדישע אויסגאַבן.

נאָך אַ גרעסערע מתנה פון גורל, ווי דער אויסערלעכער קאָמפּאַרט, איז געווען די מעגלעכקייט פון שטענדיקן קאָנטאַקט מיט נאָענטע מענטשן. אין דער דייטשישער הויפטשטאָט, וואָס איז אין די צוואַנציקער יאָרן גע-ווען דער צענטער פון דער רוסיש-יידישער עמיגראַציע, האָט ש. דובנאָוו געפונען דאָס, וואָס ער האָט געהאַט נאָר אין די ווייטע אָדעסער צייטן — אַ קרייז פון נאָענטע פריינד, אַן אַטמאָספּער פון אינטימקייט און די פריינד פון אַ פּרוכטבאַרן אויסטויש פון געדאַנקען. די נייע פריינד — א. א. און ד. טשעריקאָווער, י. און ל. לעשמשינסקי, די ברידער א. און י. נ. שטיינבערג, ד. און א. טשאַרני — זענען געווען יונגער פון אים, ער האָט אָבער דעם אונטערשייד אין די יאָרן קיינמאָל נישט געפילט. די אַלע מענטשן מיט וועלכע ער האָט איצט צוזאַמען געאַרבעט, געטראַכט און פאַרבאַכט די פרייע שעהן, האָבן מער אָדער ווייניקער געהאַט איינגעזאָפּט אין זיך די רוסישע קולטור און האָבן דאָס פאַראייניקט מיט אַ הייס נאַציאָנאַל גע-פיל, מיט גרויסער יידישער ערויזיע און מיט אַקטיווקייט אין יידישן גע-זעלשאַפטלעכן לעבן און יידישער וויסנשאַפט. דאָס אַלץ האָט זיי געמאַכט נאָענט, אייגן. מען פלעגט זיך אָפּט טרעפן, מ'פלעגט אַרומערדן אַקטיוועלע פּראָבלעמען, פּערזענלעכע און געזעלשאַפטלעכע פּערסעקטיוון. נישט זעלטן פלעגט ש. דובנאָוו זיך ווענדן צו זיינע יונגערע פריינד נאָך אַ פּראַקטישער עצה. הגם ביים דורכפירן זיינע ליטעראַרישע פלעגער פלעגט ער אַרויסווייזן עקשנות און ענערגיע, איז ער אָבער געווען קינדיש-אומבאַהאַלפן אין טאָג-טעגלעכע ענינים, באַזונדערס אין דער פרעמד. ווי אַלע קאַבינעט-מענטשן פלעגט ער לייכט איבערגיין פון אַבסאָלוטן צוטרוי צו עקסטרעמען פעסימיזם, און עס איז נייטיק געווען די הילף פון אַ דערפאַרענעם פריינד, כדי צוריקצוגעוויינען דעם צעשמערטן גלייכגעווייכט.

דער שטענדיקער קאָנטאַקט מיט נאָענטע מענטשן איז פאַר ש. דובנאָוו געוואָרן אַ טייל פון זיין אַרבעטסזאַמען און אַקטיוון בערלינער לעבן. די באַגעגענישן מיט די פריינד פלעגן פאַרקומען סיי באַזונדער, סיי אין אַן ענגן קרייז, ביי אַ גלעזל טיי; פון צייט צו צייט פלעגן די דובנאָווים אויך פאַרברענגען אין אַ ברייטערן קרייז פון באַקאַנטע. זומער, ווען דער היטאָריקער פלעגט אַרויספאַרן צום ים אָדער אין די בערג, האָט ער גע-זאָגט דערפאַר, אַז די פאַרבינדונג מיט די פריינד זאָל נישט ווערן איבער-

דאָס לעבן און שאַפן פון שמעון דובנאָוו

געריום. אויב ס'איז אים נישט געלונגען צו אָרגאַניזירן אַ נעמיינזאַמען אָפרו, פלעגט ער מיט די, וואָס האָבן געפעלט, פירן אַ לעבהאַפטע קאַרעס-פּאַנדעניץ. די בריוו, אפילו די, וואָס זענען געווען געשריבן אין אַ לייכטן. הומאָריסטישן טאָן, האָבן כמעט אַלעמאָל אָפגעשפּיגלט דעם מחברס געדעלשאַפטלעכע שטימונגען און זאָרגן. און דאָס לעבן איז וואָס ווייטער געוואָרן אַלץ מער אומרואַיק. שאַרפע דיסאַנאַנסן פלעגן זיך עקשנותדיק אַריינרויסן אין דער האַרמאָניע פון דער שטילער לעבנס-שקיעה, וואָס דער היסטאָריקער האָט געווידמעט זיין באַליבט ווערק.

דער שרייבער איז מקיים זיינע נדרים

פון דער יוגנט אן איז ש. דובנאוו געווינט געווען צו דערשטיקן אין זיך דעם אינערלעכן אומרו מיט אָנגעשטרענגטער אַרבעט. אזוי האָט ער זיך נוהג געווען אויך בעתן קרויזים אין דייטשלאַנד. די געשעענישן פון יענע שווערע יאָרן האָבן נאָר אויף אַ וויילע געשמערט זיין גלייכגעוויכט. צו דער שטילער גרינער פאַרשטאַט האָט זיך נישט דערטראָגן דער פאַר-שטיקטער געמורכט פון די אַרבעטער־קוואַרטאַלן; אויף די ברייטע בול-וואַרן, וווּ ש. דובנאָוו פלעגט שפאַצירן יעדן טאָג, אָן אויסגעגלייכטער ווי שטענדיק אין זיין אַלטמאָדישן הוט, האָט מען נישט געזען די מרה־שחורה דיקע געשטאַלטן פון די אַרבעטסלאָזע. נאָך לאַנגע וואַנדערונגען האָבן די דובנאָווים זיך באַזעצט אויף עטלעכע יאָר אין אַ גערוימער זוניקער דירה אויף אַ שטילער זייטיקער גאַס. הינטער די הויכע פענצטער פון קאַבינעט האָבן געגרינט די בוימער־שפיצן; דער היסטאָריקער האָט מונטער געשפּרייזט היין און צוריק איבער דעם אויסגעריבענעם טאַפעט, לענג אויס די לאַנגע ביכער־פּאַליצעס. די דאָזיקע ביכער, געטרייע באַגלייטער אויף זיינע וואַנד-דערוועגן, זענען פאַר אים געווען ווי אַ רינג אין דער קייט, וואָס פאַרייניקט דעם היינט מיטן עבר. זעלטן פלעגט ער פאַרלאָזן זיין שטיל ווינקעלע, כדי צו פאַרן אין טוכלדיקן שטאַט־צענטער. דאָס גרייטן צום דרוק זיין מאַנר מענטאַל ווערק האָט אים אין גאַנצן פאַרשלונגען און ער האָט זיך קאַמענגאָר-דיש אָפּגעזאָגט אַנטיילצונעמען אין אַרטיקלע געזעלשאַפטלעכע אַרגאַניזאַ-ציעס. ער איז אָבער אין 1924 גערן אַריינגעטראָטן אין דער „יידישער וויסנ-שאַפטלעכער געזעלשאַפט“, וווּ עס האָבן זיך פאַראייניקט געלערנטע פון מזרח און מערב־איראָפּע. פון די אַקטיווסטע מיטגלידער זענען געווען: א. שטיינ-בערג, ד. קאָיגען, מ. און ר. ווישניצער, י. עלבאַגען און ג. ווייל. מיט עבר לעכע פון די נייע באַקאַנטע, צווישן זיי מיט דעם פּילאָזאָף ד. קאָיגען. האָט זיך ש. דובנאָוו זייער באַפריינדעט.

דאָס לעבן, וואָס איז געווען אונטערגעוואָרפֿן דעם שטרענגן דיטעם פון

אדבעט, איז אריין אין פעסטע פארמען. זיין אינהאלט איז געווען דאָס מקיים זיין דעם נדר: אין 1925 האָט דער „ידישער פארלאַג“ אָנגעהויבן אַרויס-צוגעבן די „וועלט-געשיכטע פון יידישן פאלק“ אין דייטש. די רוסישע אויסגאַבע האָט מען צוליבן קריזיס אָפגעשטעלט ביים פינפטן באַנד. דער היסטאָריקער האָט זיך געטרייסט מיטן געדאַנק, אז די דייטשע שפראַך — די קלאַסישע שפראַך פון דער היסטאָרישער וויסנשאַפט — וועט לייכטער מאַכן דאָס פאַרשפּרייטן זיין ווערק אין פאַרשיידענע לענדער. דעם כּחבר פון דער „געשיכטע“ האָט אָפגעגליקט: דער איבערזעצער, דער יונגער גע-לערנטער א. שטיינבערג, וואָס איז נישט לאַנג געהאַט געקומען פון רוסי-לאַנד, האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר אַ בקוי אין געשיכטע און פאַר אַן אויס-געצייכנטן סטיליסט.

די „וועלט-געשיכטע“ האָט אַרויסגערופן אַ גרויסן אינטערעס. די באַ-שמעלונגען אויף אַלע צען באַנדער האָבן שוין אין די ערשטע חדשים איבער-געשטיגן די סאַמע דרייטע דערוואַרטונגען פון דעם מחבר און זיין פאַר-לענער. די בריוו, אין וועלכע ש. דובנאָו איז מודיע, אז זיין ווערק דרוקט זיך שוין, אַטעמען מיט מונטערקייט. אָנהייב ווינטער 1926 שרייבט ער צו י. אָפּאַטאַשו, אז ער איז איצט אויף לאַנג צוגעשמידט צום שרייבטיש, ווייל דער פאַרלענער רעכנט אַרויסצוגעבן אַלע 4 חדשים אַ גרויסן באַנד. אָפּילו דער זומער ברענגט נישט דעם שרייבער קיין אָפּרו: אין דעם קורצן אלבעק, ביים ים, וווּ די דובנאָוים האָבן זיך באַזעצט אויף עטלעכע וואַכן, איז אים אויסגעקומען צו זיצן ביז שפעט ביינאַכט איבער די קאַרקטן. פאַראַלעל מיט דער דייטשער אויסגאַבע האָט זיך אין וואַרשעווער פאַרלאַג „קולטור-ליגע“ געדרוקט די „נייעכטע געשיכטע“ אויף יידיש. ווען ש. דובנאָו פלעגט אויף אַ וויילע זיך אָפּרייסן פון די קאַרקטן, וואָס זענען געווען אָנגעפיקעוועט מיט אויסבעסערונגען, האָט ער זיך אין די געדאַנקען אַריבערגעטראָגן אין דער ווייטער פאַרגאַנגענהייט ווען עס האָט זיך באַוויזן דער באַשיידענער עמבריאָן פון דעם מאָנומענטאַלן ווערק.

איזא דובנאָו האָט נישט געפרוּווט קוקן אַזוי ווייט. פאַר איר זענען כּסדר געשטאַנען די לעצטע פעטערבורגער מעג, ווען אירע שוואַכע געפרוּר רענע פינגער האָבן אויסגעקלאַפט אויף דער שרייבמאַשין הונדערטער זייטן, און אַ געפיל פון האָפנונגסלאַזיקייט פלעגט באַהערשן די נשמה. דער טרוים, וואָס האָט דעמאָלט אויסגעזען פאַנטאַסטיש איז איצט געוואָרן ווירקלעכקייט... דער ערשטער באַנד האָט זיך אָנגעהויבן מיט אַ קורצער הקדמה; וויי-טער האָט דער מחבר אין אַ מער ברייטן אַריינפיר פאַרמולירט זיין היסטאָ-רישן „קורדאַ“. אין דער הקדמה האָט ער אָנגעוויזן, אז דאָס דאָזיקע ווערק איז אַ רעזולטאַט פון פאַרשונגען, וואָס האָבן געדויערט צענדליקער יאָרן.

די ערשטע ציגל, וואָס האָבן געשאַפן דעם פונדאַמענט פון דעם מאָנומענט-
טאַלן בנין, זענען געווען די אַרטיקלען און היסטאָרישע נאָטיצן, געדרוקטע
אין פעריאָדישע אויסגאַבעס פון די 80-ער און 90-ער יאָרן. דער בנין גופא
האָט זיך געבויט אין משך פון 7 יאָר, פון 1914 ביז 1921, אין אַ פעריאָד
פון גרויסע פּאָליטישע שטורעמס. ערשט אין מיטן פון די 20-ער יאָרן האָט
מען געקענט צוטראַגען צום דרוקן דאָס ווערק. אין משך פון דער דאָזיקער
צייט האָט זיך אָנגעקליבן אַ סך נייער מאַטעריאַל; די לעצטע רעדאַקציע
פון אַ רייע קאַפיטלען איז דעריבער געווען באַדייטנדיק ברייטער פון דער
ערשטער.

אין דעם אַרײַנפיר צו דער דײַטשישער אויסגאַבע פאַרמולירט דער
מחבר זײַן צוגאַנג צו ײִדישער געשיכטע אין אַ קאָנדענסירטער פאַרעם. די
אויפגאַבע פון דעם היסטאָריקער — שרייבט ער — באַשטייט אין אײַנשטעלן
די אָרגאַנישע פאַרבײַנדונג צווישן די באַזונדערע רינגעלעך אין דער קײט
פון דעם היסטאָרישן פּראָצעס. בײַז איצט האָט די טעאַלאָגישע טראַדיציע
געשטערט דורכצופירן די דאָזיקע אויפגאַבע, בעיקר אין דעם בײַבלישן פּע-
ריאָד. אַפילו די שעפּער פון דער בײַבל־קריטיק האָבן נישט געקענט אינגאַנצן
זיך באַפרייען פון איר. אויך דעם שפּעטערדיקן פעריאָד — דעם מיטלאַ-
טער — האָבן ש. דובנאָווס פאַרגייער באַלויכטן אין גײסט פון אײַנזײטיקן
ספיריטואַליזם. אַלע זענען זײַ געווען אײַניק אין דעם, אַז אַ פּאָלק אָן טע-
ריטאָריע קען זײַן אַקטיוו נאָר אין דער ספּערע פון קולטור און אַז אין אַנ-
דערע געביטן מוז אַזאַ פּאָלק פאַרבלייבן אַ פּאַסיװער אַביעקט פון דער גע-
שיכטע. אין הסכּם מיטן דאָזיקן פּרינציפּ איז בײַ צונצן און גרעצן די גע-
שיכטע פון ײִדישן פּאָלק אין גלות פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ מין אײבער-
זיכט פון לײטערטור. דערויף זאָגט עדות זײער פעריאָדיזאַציע פון ײִדי-
שער געשיכטע — די תּלמוד־עפּאָכע, די גאונים־עפּאָכע, רבּנים און השּׁכּלה.
ש. דובנאָוו האָט דער דאָזיקער טענדענץ קעגנגעשטעלט די בײַאָסאַציאַלאָ-
גישע קאָנצעפּציע. ער האָט געהאַלטן, אַז דאָס ײִדישע פּאָלק, געפירט פון
זײַן נאַציאָנאַלן זעלבסטדערהאַלטונגס־אַינסטינקט, איז געווען אַן אַקטיווער
שעפּער פון זײַן אײגענעם גורל נישט בלויז אין דעם מלוכהשן פעריאָד, נאָר
במשך פון זײַן גאַנצן היסטאָרישן וועג. במשך פון די לאַנגע יאָרהונדערטער
אין דער צעשפּרייטונג טרעט דאָס ײִדישע פּאָלק כּסדר אויף ווי אַ נאַציע
און נישט ווי אַ רעליגיעזע גרופּע. דער דאָזיקער שטאַרק־צונױפגעשמאַל-
צענער נאַציאָנאַלער אָרגאַניזם קעמפט פאַר אױטאָנאַמע פאַרמען פון עקזיס-
טענץ און שאַפט אין די לענדער פון דער גרעסטער קאָנצענטראַציע אײגנ-
אַרטיקע פאַרמען פון זעלבסט־פאַרוואַלטונג (די אינסטיטוציעס פון נשיאים,
גאונים און רײַש־גלותאָס; די געזעצגעבערישע ישיבות אין בבֿל, קהלה־צוזאַ-

מענפאַרן אין שפּאַניע, די קהלות און דער ועד-ארבע הארצות אין פּוילן אין ליטע) די אידייע פון אויטאָנאָמיום, וואָס באַגייסטערט איצט די יידישע נאָר ציאַנאלע באַוועגונג האָט אין די לעצטע יאָרן געפונען אַן אָנשפּאַר אין דעם פּרינציפּ פון גלייכבאַרעכטיקונג, וואָס איז געוואָרן אַ טייל פון מאָדערנעם רעכטס־באַוואוסטזיין.

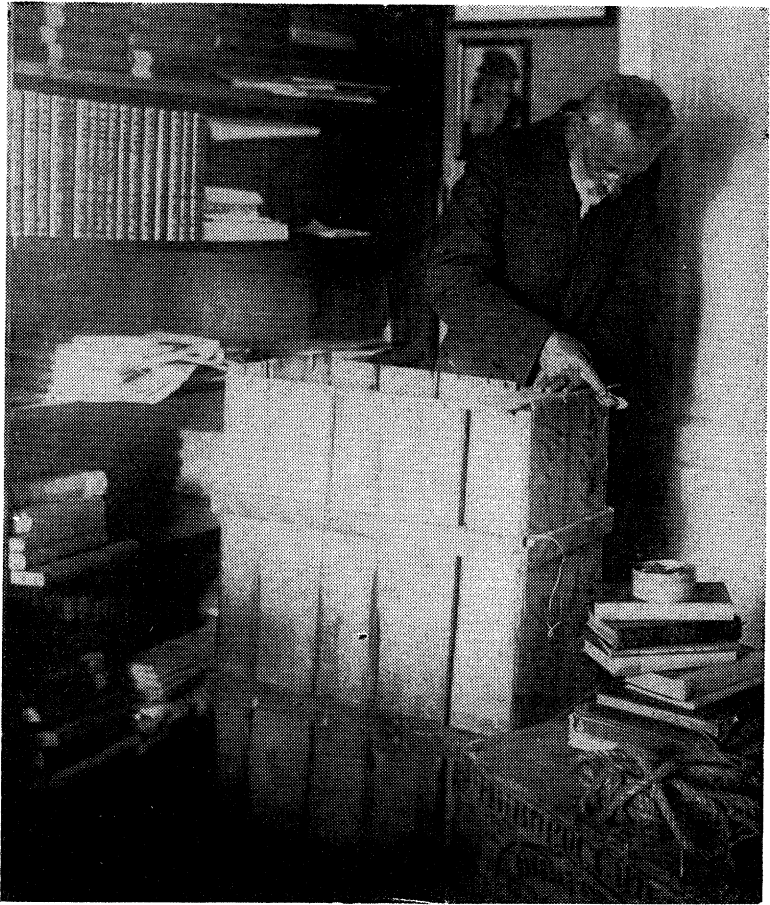
דער פּאַקט, וואָס די יידישע היסטאָריאָגראַפיע איז געבוירן געוואָרן אין סאַמע ברען פון אַסימילאַציע־פּעריאָד, האָט, לויט ש. דובנאָווס מיינונג, באַשטימט איר כאַראַקטער אויף לאַנגע יאָרן. די איבערצייגונג, אַז יידן זענען נישט קיין נאַציע, נאָר אַ רעליגיעזע גרופּע, האָט געפירט דערצו, אַז די געשיכטע פון יידישן פּאָלק איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ געשיכטע פון יודאָיזם. אַפילו אַזא זעלבסטשטענדיקער און אָריגינעלער היסטאָריקער ווי גרעץ האָט זיך נישט דעצידירט איבערצורייסן מיט דער דאָזיקער טראַדיציע. ש. דובנאָוו האָט דערקלערט, אַז ס'איז געקומען די צייט איבער־צושאַצן די ווערטן. די פאַרוועלטלעכונג פון יידישן לעבן האָט געפאָדערט די סעקולאַריזאַציע פון דער היסטאָרישער וויסנשאַפּט און איר באַפרייאונג פון ספּיריטואַליסטישן דאָגמאַטיזם. אין הסכם מיט דער נייער קאָנצעפּציע דאַרף די אַקס פון דער געשיכטע ווערן די נאַציאָנאַלע אינדיווידואַליטעט, איר אויפקום, איר וווקס און איר קאַמפּ פאַר עקזיסטענץ. דאָס יידנטום האָט זיך אויסגעפורעמט ווי אַ נאַציע אין דער עפּאָכע פון ערשטן פּאָליטישן קרויז (גלות בבבל); די צווייטע פּאָליטישע קאַטאַסטראַפּע האָט געשאַפן נייע פאַרמען צו באַשיצן די נאַציאָנאַלע אייניקייט — די אָרגאַניזאַציע פון זעלבסטפאַרוואַלטונג. ש. דובנאָוו שטעלט איין דעם פּרינציפּ, אַז יודאָיזם פאַרמירט זיך אין הסכם מיט די סאָציאַלע באַדינגונגען, אין וועלכע דאָס פּאָלק לעבט, און נישט פאַרקערט. די דאָזיקע איינשטעלונג האָט געפאָדערט אַ רעוויזיע פון די פאַרעלטערטע בליקן אויף אַזעלכע דערשיינונגען אין יידישן לעבן, ווי נביאות, פּרושים־באַוועגונג, קריסמנטום, תּלמוד, דער מחבר פון דער „וועלט־געשיכטע פון יידישן פּאָלק“ ווייזט אָן אויף דעם. אַז אין די ווערק פון די היסטאָריקער־ספּיריטואַליסטן ווערן לחלוטין אינגאַרערט די עקאָנאָמישע פּאַקטאָרן; זיי נעמען נישט אין אַכט, אַז דאָס לעבן פון פּאָלק ווערט באַשטימט דורך אַ צוזאַמענווירקונג פון פאַרשיידענע פּאַקטאָרן.

ש. דובנאָוו איז זיך מודה, אַז ער אליין האָט אין זיינע ערשטע אַרבעטן זיך געפונען אונטער דער ווירקונג פון דער טעאָלאָגישער טראַדיציע, און אַז ערשט מיט דער צייט האָט ער זיך באַפרייט פון דער השפּעה פון גרעצן און צונאָן. קעמפּנדיק אין זיינע פּובליציסטישע אַרטיקלען פאַר דער אידייע פון אויטאָנאָמיום, איז ער ביסלעכווייז געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז די דאָזיקע אידיע ווערט באַשטעטיקט דורך דער דורות־דיקער

דערפארונג פון דער יידישער געשיכטע. פון דער נייער קאנצעפציע איז ארויסגעפלאָסן אַ נייע פּעריאָדיאַציע: די געשיכטע פון דעם מלוכהשן פּעד-ריאָד טיילט דער מחבר איין לויטן פּאָליטישן פּרינציפּ, די געשיכטע פון גלות לויטן געאָגראַפּישן. די גאַנצע געשיכטע אין אַלגעמיין טיילט ער אויף צוויי תקופות — די מזרחדיקע און די מערבדיקע. אין דער מערבדיקער תקופה גייט די העגעמאָניע בהדרגהדיק איבער פון איין צענטער צום צווייטן (שפּאַניע, צפון־פּראַנקרייך, דייטשלאַנד, פּוילן, רוסלאַנד). אין די לעצטע יאָרצענדליקער קומען אויף צוויי נייע צענטערן אין אַמעריקע און אין פּאַר-לעסטיגע.

דער פּאַסט, וואָס עס איז באַשערט געווען, אַז זיין הויפּט־ווערק זאָל דערשיינען אין דעם לאַנד, וווּ עס איז געבוירן געוואָרן די יידישע היסטאָרי-ריאָגראַפּיע און די ביבל־קריטיק, האָט ש. דובנאָוו אויסגעזען סימבאָליש. קריטיקירנדיק זיינע פּאַרגייער, האָט ער הויך געשעצט זייערע פּאַרדינסטן, און האָט זיי געהאַלטן פאַר זיינע לערער.

דער לעצטער באַנד „געשיכטע“ איז דערשינען אין האַרבסט 1929. די דאָזיקע געשעעניש איז געפּייערט געוואָרן אין אַן ענגן קרייז פון נאָך-ענטע פּריינד. די שטימונג איז געווען אַ געהויבענע. אויף פּאַרשידענע אופנים איז אַרויסגעזאָגט געוואָרן דער געדאַנק, אַז איצט, נאָך דעם ווי דער היסטאָריקער האָט פּאַרווירקלעכט זיין וויכטיקסטע לעבנס־אויפגאַבע. האָט ער אַ רעכט אויף אַ לענגערן אָפּרו. — „אָפּרו? — האָט זיך ש. דוב-נאָוו געוונדערט — ווי קען מען גאָר טראַכטן וועגן דעם, ווען דאָס קינד, וואָס איז געבוירן געוואָרן מיט 40 יאָר צוריק, האָט זיך נאָך ביז איצט נישט דערוואַרט אויף זיין רייע?“ ער האָט דערמאָנט זיינע פּריינד, אַז נאָך אין די יונגע יאָרן האָט ער אָנגעהויבן צו זאַמלען מאַטעריאַלן וועגן חסידות. אין רעזולטאַט פון דער דאָזיקער אַרבעט האָט ער פּאַרעפנטלעכט אַ סעריע אַרטיקלען אין „וואַסבאָר“, וואָס האָבן פאַרן רוסיש־יידישן לייענער אַנט-פלעקט יענע גרויסע רעליגיעז־געזעלשאַפּטלעכע באַוועגונג, וואָס איז גע-קומען פון די טיפענישן פון פּאָלקס־לעבן פאַר דער צייט זינט די אַרטיקל-לען האָבן זיך געדרוקט (1893-1888) האָט זיך אין אַרכיוו פון היסטאָרי-קער אָנגעזאַמלט אַ סך נייע מאַטעריאַלן, און אין זיין געדאַנק האָבן זיך שוין אָנגעצייכנט די קאָנטורן פון אַ גרויסער מאָנאָגראַפּיע. דאָס פּאַר-ווירקלעכן אָבער פון דאָזיקן יונג־טרוים האָט געמוזט אָפּגעלייגט ווערן פון יאָר צו יאָר: אין דער ערשטער רייע זענען געשטאַנען אַרבעטן פון נאָך אַ ברייטערן פּאַרנעם. אין הסכם מיטן פּלאַן האָט די „געשיכטע פון חסידות“ געזאַלט געדרוקט ווערן נאָך דער „וועלט־געשיכטע פון יידישן פּאָלק“. דאָס נייע ווערק האָט ש. דובנאָוו באַשלאָסן צו שרייבן אויף העברעאיש. דעם

ש. דובנאוו פארווארפט ארווארפט פון קוסלאנד

באַטעריאַל, אויף וועלכן ער האָט זיך געדאַרפט פאַררופן, איז געווען באַ-
 קוועמער צו ציטירן אין אָריגינאַל. אָבער נישט נאָר די טעכניש-ליטעראַ-
 רישע טעמים האָבן דיקטירט דעם דאָזיקן באַשלוס. וואָס איז פאַר אַ סך
 פון זיינע לייענערס געווען אַן איבערראַשונג. שוין לאַנג, ווי ער האָט גע-
 טראַכט וועגן שרייבן איינס פון זיינע גרויסע ווערק אין דער אַלטער נאָר-
 ציאַנאַלער שפראַך; אַחזרהעמען האָט ער צוגעזאָגט, אַז דאָס וועט זיין „די
 געשיכטע פון חסידות“.

כמעט איינציטיק מיטן לעצטן באַנד „געשיכטע“ איז דערשינען אַ
 קליין ביכל אויף יידיש — „פון זשאַרגאָן צו יידיש“, (ווילנע, 1929); אין
 דעם בוך זענען אַרײַן ליטעראַרישע זכרונות, וואָס ש. דובנאָוו האָט גע-
 שריבן פאַראַלעל מיטן גרויסן ווערק, אין די יאָרן 1916-1928, בעיקר אונט-
 טערן איינפלוס פון עמאַציאָנעלע אימפּולסן. די דאָזיקע ליטעראַרישע עסייען,
 צעוואָרפענע איבער פאַרשיידענע פּעריאָדישע אויסגאַבעס, האָט פאַרײַניקט
 דער געדאַנק וועגן דער וואַקסנדיקער באַדייטונג פון דער יידישער שפראַך
 און די טיפע פּיעטעט פאַרן אַנדענק פון די פּיאָנערן פון דער פּאַלקס-ליטע-
 ראַטור. נאָכדעם ווי דער היסטאָריקער האָט פאַרענדיקט זיין גרויס ווערק
 האָט ער דערפילט, אַז עס איז געקומען די צייט אָפּצוצאָלן נאָך אַ חוב און
 מקיים זיין נאָך אַ נדר. אין 1886 האָט קריטיקוס אין איינעם פון זיינע אַר-
 טיקלען מודה געווען, אַז ער האָט מיט אַ געוויסן סקעפּטיציזם גענומען ליי-
 ענען די „זשאַרגאָנישע“ לידער פון י. ל. גאַרדאַן. ער האָט נישט געגלויבט,
 אַז אויף אַ שפראַך, וואָס פאַרמאָגט נישט קיין פּעסטגעשטעלטע גראַמאַטי-
 קאַלישע פאַרמען און איז אָרעם אין ניואַנסן, זאָל מען קענען שאַפן אמתע
 פּאָעזיע. מיט צוויי יאָר שפּעטער, ווען ער האָט זיך באַקענט מיט שלום-
 עליכמען און ספּעקטאַרן האָט ער זיך באַפרייט פון זיינע ספקות. פון דעמאָלט
 אָן ווייזט ער אָן אין אַלע זיינע קריטישע אָפּהאַנדלונגען אויף אַ נייער
 דערשיינונג אין יידישן לעבן: אויפן אויפקום פון אַן עכטער פּאַלקס-ליטע-
 ראַטור, וואָס באַפרידיקט די באַדערפענישן פון די ברייטע מאַסן אין אַ
 גרעסערער מאָס, ווי די ליטעראַטור אויף רוסיש אָדער העברעאיש. די קעג-
 נער פון „זשאַרגאָן“, וואָס האָבן אָנגעוויזן אויף זיין אָרעמקייט, האָט ש.
 דובנאָוו געענטפּערט, אַז אמתע שטייגער-ליטעראַטור איז מעגלעך נאָר אויף
 דער אומזאַנג-שפראַך פון פּאַלקס, מיט איר לעבעדיקן קאָלאָריט און אינטאַ-
 נאַציעס. די ווירקלעכקייט האָט באַשטעטיקט דעם פּראָגנאָז, וואָס איז באַ-
 קעמפט געוואָרן מצד דעם רוב פון די רוסיש-יידישע זשורנאַליסטן אין די
 80-ער יאָרן. און ווען ש. דובנאָוו האָט געהאַלטן אין אונטערפירן די סך-
 הכלען פון לעבן, האָט ער דערפילט אַ באַדערפעניש אַנצייכענען דעם וועג,
 וואָס האָט געפירט „פון זשאַרגאָן צו יידיש“.

אין דער הקדמה צום זאמלבוך ווייזט ער אָן אויף די טיפע שנוים אין מאָדערנעם יידישן לעבן: די אַלטע תפילה און ספרים-שפראך איז אין פאַלעסטינע געוואָרן אַן אומגאַנגס-לשון, און דער „זשאַרגאַן“, וואָס מ'האַט געהאַלטן פאַר אַ שטיף-קינד פון קולטור, איז אין מזרח-אײראָפּע און אין אמעריקע פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ שפראַך פון ליטעראַטור, פרעסע און וויסנשאַפט. „דער נייער דור — זאָגט ש. דובנאַוו — דאַרף וויסן אז מיט פּערציק-פּופציק יאָר צוריק האָט זיך מענדעלען, שלום-עליכמען און אַנדערע „זשאַרגאַנישע“ שרייבער אַפילו נישט געהלומט, אז ס'וועט קומען אַ צייט, ווען יידיש וועט קענען קאָנקורירן מיט העברעאיש און אַפילו מיט מער פּיז-נערע שפראַכן אין דער שול, אין דער ליטעראַטור, אין דער פרעסע און אין דער וויסנשאַפט און אז דאָס לשון פון „פּראָסטו המון“ וועט אזוי גיך פאַרוואַנדלט ווערן אין דער נאַציאָנאַלער שפראַך פון יידישן פּאָלק. אַ יידי-שער וויסנשאַפטלעכער אינסטיטוט... מיט אַ רייע וויסנשאַפטלעכע פּאַרשונ-גען וועגן געשיכטע, עקאָנאָמיק, פּילאָלאָגיע, עטנאָגראַפיע, פּאָלקלאָר — אזא פּערספּעקטיוו וואָלט אונדז אין די אַמאָליקע יאָרן אויסגעזען ווי אַן אימ-גלויבליכע פּאַנטאַזיע! און דאָס געשעט דאָך פאַר אונדזערע אויגן, און דאָס איז דאָך ערשט דער אָנהייב!... מען דאַרף אָבער נישט אַרײַנפאַלן אין שפראַך-שאַוויניזם... מען דאַרף נישט פאַרליקענען די דויערנדיקע באַדיי-טונג סיי פון דער אַלמער... נאַציאָנאַלער שפראַך און סיי פון די שפראַכן פון אײראָפּע און אמעריקע, וואָס זענען פּאַקטיש שוין געוואָרן קולטור-אינסטרומענטן פאַר פאַרשיידענע טיילן פון אונדזער פּאָלק. אָבער אונדזער חוב איז — אַנצווייזן... אויף דעם אויפבלי פון דער פּאָלקס-שפראַך אויפן באַדן פון גרעסטן יידישן קיבוץ“.

ווי לעבעדיקע גייען אין דעם זאמלבוך פאַרביי די מענטשן, וואָס זע-גען געווען פאַרבונדן מיטן יידישן ליטעראַרישן רענעסאַנס: דער פּאָלענער צעדערבוים, אַ טיפישער משכיל-ראַציאָנאַליסט פון די 80-ער יאָרן. דער איניציאַטאָר פון אַ פּאָפּולערער „זשאַרגאַנישער“ צייטונג פאַר די „גייסטיק אַרעמע“, וואָס האָבן נישט קיין צוטריט צו דער „ערנסטער“ רוסישער און העברעאישער פרעסע; מ. ספּעקטאָר, דער שרייבער-פּיאַנער, וואָס האָט באַ-קעמפט די איינגעוואַרצלעטע גרינגשאַצונג צו דער שפראַך פון „פּראָסטו פּאָלק“, וואָס האָט געהערשט אין די אינטעליגענטישע קרייזן. דער משכיל-ראַמאַנטיקער י. דינעזאָן — דער מחבר פון די נאַיווע סענטיםענטאַלע ראַ-מאַנען. אַ צענטראַל אָרט פאַרנעמען אין דעם בוך מענדעלע, שלום-עליכם און פּרוג. די דערנענטערונג מיט שלום-עליכמען, ווי מיר זעען פון די זכרונות איז פּאַרגעקומען אויפן באַדן פון זייער געמיינזאַמען קאַמף פאַר דער פּאָלקס-שפראַך. די בריוו פון דעם יונגן יידישן בעלעטריסט וואָס זע-

נען פאַרעפנטלעכט אין זאַמלבוך, שטרייבן אונטער נישט איינמאַל, אז אין דער רוסיש-יידישער זשורנאַליסטיק האָט נאָר איין קריטיקוס זיך איינגע-שטעלט פאַר די רעכט פון דעם אַרעמען „זשאַראַן“ און האָט אים פאַר-טיידיקט קעגן די אַנפאַלן. פון דער אידעישער נאָענטקייט איז אויסגעוואָקסן אַ פריינדשאַפט, וואָס איז במשך פון אַ רייע יאָרן אונטערגעהאַלטן געוואָרן דורך קאַרעספּאַנדענץ און קורצע באַגעגענישן. מיט נאָך אַ גרעסערן עמאָ-ציאָנעלן אינהאַלט האָבן זיך אויסגעצייכנט די לאַנגיאַריקע באַציונגען צווישן דעם מחבר פון בוך מיט מענדעלע מוכר-ספרים. די זכרונות, וואָס זענען אָנגעשריבן געוואָרן באַלד נאָך מענדעלעס טויט, גיבן איבער די אַטמאָספּער פון אינטימער פאַרבינדונג, וואָס האָט באַרייכערט די נשמה. ש. דוב-נאָוו האָט נישט געקענט פאַרגעסן ווי מייסטערהאַפט מענדעלע פלעגט ליער-נען די לירישע פּראָגמענטן פון זיינע ווערק, און ווי ער האָט איינמאַל גע-זאָגט: „איך בין אויך אַ היסטאָריקער, נאָר פון אַן אַנדער מיין. ווען איר וועט קומען צו דער געשיכטע פונעם 19-טן יאָרהונדערט, וועט איר מוזן זיך באַנוצן מיט מיינע ווערק“.

מענדעלעס בריוו צו זיין יונגערן קאָלעגע זענען דורכגעדרונגען מיט וואַרעמקייט, וואָס מען האָט נישט געקענט דערוואַרטן פון דעם שטרענגן און דעספּאָטישן „זיידן פון דער יידישער ליטעראַטור“. שרייבנדיק וועגן זיין נע פריינד, האָט ש. דובנאָוו באַוווּזן אויסצוגעפינען אין זייערע כאַראַקטערן צאָרטע מענטשלעכע שטרייבן; דאָס האָט באַשאַפן אַן אַטמאָספּער פון אינ-טימקייט. מיט טיפן צער זענען דורכגעדרונגען די שורות געווידמעט פּרוגן. דעם מחברס יוגנט-פריינד, וואָס האָט אָפּגעלעבט אַ שווער און נישט נע-ראַטן לעבן.

נאָך דעם ווי ס'איז דערשינען דאָס בוך פון זכרונות, האָט דער היכ-טאָריקער זיך פאַרטיפּט אין דער אַרבעט איבער דער געשיכטע פון חסידות. ער האָט אַרויסגענומען פון די שופּלאַך פון זיין שרייבטיש פאַרשטויבטע, פאַרגעלטע מאַנסקריפּטן און מיט נשמה-צוטער האָט ער באַטראַכט די כתבים, פון וועלכע עס האָט זיך אַרויסגעהערט דאָס קול פון דורות. דער מתנגד בן-מתנגד, דער געטרייער אָנהענגער פון ספענסער און מילל, איז נישט געווען בכוח בייצושטיין דעם אויסטערלישן כישוף פון דער מיסטי-שער באַוועגונג, וואָס איז אין שווערע צייטן געבוירן געוואָרן אין די טיר-פענישן פון די פּאַלקס-מאַסן. דעם היסטאָריקער פון חסידות איז אויסגע-קומען צו באַארבעטן אַ נייעם, נאָך נישט אויסגעפאַרשטן מאַטעריאַל. אין דער הקדמה פון דער יידישער אויסגאַבע, וואָס האָט זיך געדרוקט אין ווילנע איינציטיק מיטן אָריגינאַל, שרייבט ער: „איך האָב געמוזט אַליין זאַמלען דעם בוי-מאַטעריאַל, גראַבן זאַמד, קנעטן ליים, מאַכן ציגל און דערנאָך

בויען לויט א געוויסן ארכיטעקטאנישן פלאן. איך האָב אויסגענוצט די גאנצע חסידישע ליטעראַטור, סיי די דאָגמאטישע סיי די לעגענדאַרישע, און זיך באַמיט אויסצוגעפינען אַ סיסטעם אין דעם פּלאַנטער פּון די פּאַרשייט דענע חסידישע שיטות און האָב געוואָלט אַנטפּלעקן אַ יקערנדיג אמת אין די נאָווע פּאָלעס־לעגענדעס. אַ באַשטעטיקונג אויף מיינע מסקנות האָב איך געזוכט אין דער מתנגדישער ליטעראַטור... אזוי אַרום האָב איך געהאַט די מעגלעכקייט צו דערפירן די סטאַטיק פּון חסידים צו אַ פּאַרבינדונג מיט דער דינאַמיק..."

נאָך דעם ווי דער יונגער ענטוויאַסט האָט מיט זיינע ערשטע אַרטיקל לען געגעבן אַן אימפּולס צו פּאַרשן חסידות, האָבן זיך אָנגעהויבן צו באַווייזן מאָנגראַפּיעס, וואָס האָבן סיסטעמאַטיזירט דעם גרויסן לעגענדאַרישן און היסטאָרישן מאַטעריאַל. ש. דובנאָוו האָט באַזונדערס הויך געשאַצט די אַרבעטן פּון מ. בוכער, וואָס האָט סובטעל סטיליזירט די חסידישע לעגענדעס און די אַפּאָרזומען פּון די צדיקים. די נייע פּאַרשער האָבן אָבער באַארבעט בלויז אַ טייל פּון דעם מאַטעריאַל. זיי איז געלונגען צו באַקעמפּן די פּלאַכע משכילישע איינשטעלונג, אַז חסידות איז אַ סינאָגים פּון עם הארצות און רעאַקציע; זיי האָבן אָבער נישט געפרוווט זיך פּאַרטיפּן אין דעם היסטאָרישן פּראָצעס. גופא: ש. דובנאָוו איז דער ערשטער צוגעגאַנגען צום חסידות, ווי צו אַ דינאַמישער פּאָלעס־באַוועגונג, און האָט אָנגעווייזן אויף זיינע סאָציאַלע וואַרצלען. די הויפט־אויפגאַבע פּון מיין בוך — האָט ער געשריבן — איז איינשליסן די חסידישע באַוועגונג אין דער קייט פּון די געשעענישן פּון דער יידישער געשיכטע, באַלייכטן אירע סאָציאַלע קוואַלן און רעזולטאַטן, געפינען פאַרן חסידים זיין אָרט אין דער אַנטוויקלונג פּון אונדזער קולטור; איך האָב דערפירט די געשיכטע פּון חסידים ביזן יאָר 1815, ביז יענעם מאָמענט, ווען ס'האָט זיך פאַרענדיקט דער קאַמף צווישן חסידים און רביניזם און ס'האָט זיך אָנגעהויבן דער קאַמף מיט דער השכלה. אין יענער צייט ענדיקט זיך די שאַפּערישע תקופה פּון חסידות און די באַוועגונג דעגענערירט אין אַ פּראַקטישן צדיקזום... דאָס איז דער אָנהייב פּון דער ירידה־עפּאָכע..."

דער מחבר האָט געהאַט פאַר זיך אַ קאָמפּליצירטע אויפגאַבע: ער האָט געדאַרפט פעסטשטעלן דעם אידעאָלאָגישן שורש פּון חסידות און די באַדייטונג פּון דער דאָזיקער באַוועגונג אין דעם גייסטיקן אַנטוויקלונגס־פּראָצעס פּון ייִדנטום און האָט געדאַרפט אַנאַליזירן די סאָציאַלע באַדייטונג גען פּון יענער עפּאָכע אין וועלכער עס איז אַנטשטאַנען און זיך אַנטוויקלט די חסידישע באַוועגונג. אין הסכם מיט אַזאַ צוגאַנג האָט דער קאַמף צווישן חסידות און רביניזם אויסגעזען ווי אַ שפּעטערע פּאַרעם פּון דעם אַלטן

שטרייט צווישן אינדיווידועלן און דעם נאַציאָנאַלן פּרינציפּ, אַ שמדייט, וואָס גייט אָן אין דער גאַנצער געשיכטע פון יידישן פּאָלק, אַמאָל שטאַר-קער, אַמאָל שוואַכער. דער קולמינאַציע־פּונקט פון דעם דאָזיקן קאַמף איז לויט ש. דובנאָוו געווען דער אויפּקום פון קריסטנטום, וואָס איז אַרויכ געוואָקסן פון דער אסייטראַווענונג, וועלכע האָט דעם יחיד געשטעלט העכער פון דער געזעלשאַפט, דעם איינצעלנעם מענטש העכער פון דער גאַר ציע. אין דער איבערבּרוך־עפּאָכע האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די אמתע פיר דער פון פּאָלק זענען געווען די פּרושים און זייערע נאָכפּאָלער — די שאַר פער פון תּלמוד. דער לאַנג איינגעהאַלטענער וויכוח האָט זיך ווידער צעפּלאַר קערט אין מיטן פון 18-טן יאָרהונדערט, ווען די משיחישע שטרעבונגען האָבן געליטן אַ דורכפאַל, ווען הידאַמאַטישע פּאָגראַמען, עלילת־דם, אַרעסט קייט און רעכטלאָזיקייט האָבן געשאַפן אַ שטימונג פון פאַרצווייפּלונג אין די מאַסן פון מזרחדיקן יידנטום. פון דעם טעמפּן ווינקל האָבן נישט געד קענט אַרויספירן דעם פּאָלקס־מענטש נישט דער תּלמודיסטישער פּילפּול, נישט דאָס טרוקענע אָפהיטן די דינים און נישט די מיסטישע צרופים פון דער קבלה, וואָס זענען געווען צוטריטלעך נאָר פאַר יחידים־סגולה. דעמאָלט איז אין די טיפענישן פון פּאָלק אויפגעקומען אַ מעכטיקע און איינגאַרטיקע רעליגיעזע באַוועגונג. „חסידות איז נישט געווען קיין דעפּאַרמאַציע — שרייבט ש. דובנאָוו, — וואָס רירט אָן די יסודות פון דער רעליגיע און אירע אָפּצווייגונגען; נישט די אמונה האָט זי געוואָלט רעפּאַרירן, נאָר דעם מהות פון רעליגיעזן „קרעדאָ“. חסידות שטעלט העכער דאָס געפיל איבערן שכל, די באַהעפטונג מיט גאָט — איבער דער דערקענטעניש פון גאָט, דעם אמת פון האַרץ איבער דעם בוך־אמת“. די דאָזיקע באַוועגונג האָט אין זיך איינגעזאַפט עלעמענטן פון קבלה־מיסטיק און זי דערנענטערט צום ניוואַ פון דורכשניטלעכן מענטשן. אין דער פינצטערער עפּאָכע פון איבער־ברוך האָט זי אויפגעהויבן דאָס זעלבסטגעפיל ביים גערודפּטן יידן, און האָט געשאַפן דעם באַווסטזיין פון אינערלעכער פּרייהייט אין אַן אַטמאָספער פון אויסערלעכער עבדות.

די געשיכטע פון חסידים טיילט ש. דובנאָוו פּונאַנדער אין פיר תקופות: (1) דער אויפּקום פון דער באַוועגונג, אָנגעפירט דורכן בעש"ט און די ערשטע צוזאַמענשטויסן מיט די רבנים (1740-1781). (2) דער וווקס פון חסידים אין מזרח־אייראָפּע, דער אויפּקום פון די צדיקישע דינאַסטיעס. און די ענדגילטיקע שפּאַלטונג (1782-1815), (3) די באַפעסטיקונג פון צדיקים און דער קאַמף מיט דער השכלה (1815-1870), (4) דער באַגרי אַראָפּ פון דער באַוועגונג. מיט אַ באַזונדערער באַגייסטערונג האָט ש. דובנאָוו געשריבן די קאַפיטלעך אין וועלכע עס טרעט איהר די ראַמאַנטישע

ס א פ י ע ד ו ב נ א ו ו ע ר ל י ד

געשטאלט פון בעש'ט און די דראמאטישע פיגור פון ווילנער גאון. די
דאזיקע באגייסטערונג פארוואנדלט דאס וויסנשאפטלעכע ווערק, וואס איז
פול מיט הערות און ציטאטן, אין א פיל אקטיקער היסטארישער דראמע,
וואס דער ליענער פאלנט נאך מיט א פארכאפטן אטעם.

קאפיטל אַכט און צוואַנציק

גאלדענער האַרבסט

ס'איז דאָ אין פּרײַטן האַרבסט
אַ קורצע, אָבער ווּנדערלעכע צײַט...

9. טױטשעוו

דער לעבנס-האַרבסט איז נישט ביי אַלעמען אַ פּעריאָד פֿון אָפּגע-
שוואַכטע לעבנס-כּוחות: ביי מענטשן פֿון גרויסן גייסט איז אָפּט דער גע-
דאַנק אין די שפּעטע יאָרן באַזונדערס ברייט און קלאָר. נישט אומזיסט האָט
ש. דובנאָוו ליב געהאַט צו דעקלאַמירן טיּוטשעוו'ס ליד וועגן קרישטאָלענעם,
קלאָרן האַרבסט: ער האָט געהערט צו די אויסדערוויילטע, וועמען דער גורל
האָט געשענקט אויף זייער לעבנס-שקיעה „אַ קורצע, אָבער ווּנדערלעכע
צײַט“, פֿון שטילער, זעלבסטזיכערער רייפּקייט. אין יענער תקופּה האָט זיך
ענדגילטיק אויסגעפורעמט און איינגעשטעלט דאָס, וואָס האָט יאָרנלאַנג פּער-
מערמענטירט אין שרייבערס באַוווסטזײַן; ס'האָבן זיך איינגעשטילט די גייס-
טיקע שטורעםס, עס זענען פאַרשווונדן די ספּקות און די מורא, אַז ער וועט
נישט קענען פאַרווירקלעכן די אָנגעצײכנטע פּלענער; עס האָבן מער נישט
געמאַטערט די מאַטעריעלע זאָרגן. דער היסטאָריקער האָט איצט באַטראַכט
די פאַרגאַנגענע יאָרן, ווי דורך אַ לייכטן נעפּל: אַ לירישע בענקשאַפט האָט
איינגעהילט די בילדער פֿון דער פאַרגאַנגענהייט און ס'האָט אים שטאַרק
געצויגן צו זכּרונות.

מיט אַ באַזונדער געפיל פּלעגט ש. דובנאָוו דערמאַנען דעם אַדעסער
פּעריאָד פֿון זײַן לעבן. ער האָט געפירט אַ סיסטעמאַטישע קאַרעספּאַנדענץ
מיט זײַנע אַלטע פּריינד, וואָס האָבן זיך באַזעצט אין פּאַלעסטינע. די
בריוו, וואָס פּלעגן פֿון דאָרט אַנקומען האָבן לעצטנס געבראַכט באַאומר-
איסנדיקע ידיעות וועגן אַחרי-העמס געזונט-צושטאַנד. אַחרי-העם אַלײן האָט
זעלבטן געשריבן; אין 1927 איז אָנגעקומען די ידיעה וועגן זײַן טויט. ש.
דובנאָוו האָט אויף אַ צײַט איבערגעריסן די אַרבעט: ער האָט געפילט אַ

באדערפעניש אריינצובליקן אין דער פארגאנגענהייט, אויפלעבן אין גע-
 דאנס דעם וועג פון דער לאנגיאַריקער פריינדשאפט מיטן פארשטאנדבענעם
 שרייבער. אונטערן איינדרוק פון דעם פארלוסט האָט ער מיט אַ באַזונדערער
 קלאַרקייט דערזען די גאַנצע טיפּקייט און פּרוכטבאַרקייט פון דעם גייסטיקן
 קאַנטאַקט מיט זיין אידעישן מיטקעמפּער און קעגנער, און די גאַנצע אייגנ-
 אַרטיקייט פון זייער פריינדשאפט; די פּרינציפּיעלע חלוקידעות — האָט ער
 געפילט — האָבן נאָר צוגעגעבן עמאַציאָנעלע געשפּאַנטקייט זייערע באַ-
 ציונגען.

טרויערנדיק נאָך זיין פּריינד האָט דער היסטאָריקער דורכגעקוקט די
 פאַרבליבענע בריוו, געבלעמערט אַלע זשורנאַלן. ער האָט איבערגעלייענט
 דאָס וואָס אַהדעהעם האָט געשריבן אין אָנהייב פון זייער באַקאַנטשאַפט.
 אין שייכות מיט דער פּאַלעמיק וועגן מערבֿ-אייראָפּעישן יידנטום, „איך וועל
 נישט לייקענען — האָט געשריבן דער רעדאַקטאָר פון „השילח“ — אז מיר
 זענען טייער די גייסטיקע נאַציאָנאַליסטן — אזוי ווי זיי זענען. וויכטיק
 איז נישט די איינשטימיקייט אין דער פּראַקטישער טעטיקייט, נאָר די גע-
 מיינזאַמקייט פון די גייסטיקע וואַרצלען... ווייל דאָס שאַפט די אינטעססע
 און שטאַרקסטע פאַרבינדונג. ש. דובנאָוו האָט אין אַ רייע אַרטיקלען אויפֿ-
 געוויזן, אז די סתירה צווישן גייסטיקן נאַציאָנאַליזם און גייסטיקן ציוניזם
 איז נאָר אַ שיינבאַרע, אַהדעהעם איז דערמיט נישט געווען מסכים. אָבער
 אין די פּערזענלעכע שמועסן, און אין זיינע בריוו האָט ער אַלעמאָל אונט-
 טער געשטראַכן נישט דאָס, וואָס פלעגט צעטיילן די פּריינד, נאָר דאָס, וואָס
 האָט זיי פאַרזיניקט. איינער פון די הויפט־פּונקטן אין זייערע חלוקידעות
 איז געווען די שפּראַכן־פּראָבלעם: ש. דובנאָווס פּאַרמולע וועגן דער „גלייכ-
 באַרעכטיקונג פאַר אַלע דריי שפּראַכן“ איז געווען נישט אָננעמבאַר פאַרן
 אַבסטראַקט דענקענדיקן, גראַדליניקן טעאָרעטיקער פון ציוניזם. עס איז באַ-
 ראַקטעריסטיש, אז צו רוקיש האָט אַהדעהעם זיך באַצויגן מער טאַלעראַנט.
 ווי צו „זשאַרגאָן“. באַזונדערס שאַרף האָט דער וויכות זיך צעפּלאַקערט
 נאָך דער טשערנאָוויצער קאָנפּערענץ. זומער 1909 שרייבט אַהדעהעם מיט
 ביטערניש: „מיך האָט נישט געוונדערט דאָס, וואָס איר שרייבט... וועגן
 „זשאַרגאָן“. דאָס איז דאָך אַ לאַגישער אויספיר פון דער אויטאָנאָמיסטי-
 שער טעאָריע. אָן „זשאַרגאָן“ איז דאָך ביי אונדז נישטאָ קיין נאַציאָנאַלע
 אומגאַנגס־שפּראַך, און וואָס פאַר אַן אויטאָנאָמיע קען עס זיין אָן שולן אין
 דער נאַציאָנאַלער שפּראַך? זייט מוחל פאַר דער אויפריכטיקייט: איך בין
 זיכער, אז אין די טיפענישן פון דער נשמה באַצייט איר זיך צו „זשאַרגאָן“
 נישט בעסער ווי איך... נאָר דער אויטאָנאָמיזם איז מוהיב“. נאָך דעם ווי
 ס'האָט זיך באַוויזן אין „יעוורייסקי מיר“ מעדעמס אַרטיקל, וואָס האָט

ארויסגעבראכט דעם מהות פון נאַציאָנאַל־קולטור־לעזער אויטאָנאָמיע, האָט אַהר־העם געוואָרנט דובנאָוו, וואָס האָט רעדאַגירט דעם זשורנאַל: „איר דאַרפֿט פאַרשטיין, וווּהין דאָס קען אונדז פאַרפירן. לאַגניש איז ער דאָך גערעכט: אויב „זשאַרגאָן“ איז דער יסוד פון אונדזער נאַציאָנאַל לעבן, דאַ איז נישטאָ קיין איינציג יידיש פּאָלק, נאָר אַ סך פעלקער... איך וויל דער־מאָנען, אַז שוין מיט צוואַנציג יאָר צוריש האָב איך פאַרויסגעזען די געפאַר פון פונאַנדערפאַל פון דער נאַציע, אָבער... איך בין געקומען צו אַנדערע אויספירן. אַט אין וואָס עס איז דער חילוק צווישן אַ „העברעאיש“ אָדער אַ „זשאַרגאניש“ יידנטום...“

אין די בריוו, וואָס ש. דובנאָוו האָט איצט איבערגעליענעט, פלעגט אַהר־העם אָפט אַרויסזאָגן זיין באַדויערונג צוליב דעם, וואָס דאָס אַרויס־געבן די „געשיכטע פון חסידות“ ווערט אָפגעלייגט פון יאָר צו יאָר. אין 1908 שרייבט ער: „איר וועט געוויס פאַרשטיין, ווי עס האָט מיך דערפרייט די ידיעה, אַז אייער ניי ווערק וועט זיך גלייכצייטיק דרוקן אויף רוביש און אויף העברעאיש. איך האָב עס פאַרשטאַנען אַזוי, אַז דעם העברעאישן טעקסט וועט איר שרייבן אַליין, נישט פאַרלאָזנדיק זיך אויף קיין איבער־זעצונג, ווייל איך בין מסופק צי דער איבערזעצער וועט קענען איבערגעבן אייער סטיל. שרייבט מיר אָן, צי וועט טאַקע אַזוי זיין: איר ווייסט דאָך, אַז דער טאַג אין וועלכן עס וועט דערשיינען אייער... בוך, וועט זיין אַ יום־טוב פאַר אונדזער אומגליקלעכער ליטעראַטור.“ מיט אַ סך יאָרן שפעטער, אין 1917, קערט זיך אַהר־העם אום צו דער זעלבער טעמע: „...איך חזר איבער טראַגט אַרײן כאָטש דאָס דאָזיקע איינציקע בוך אין דעם אַוצר פון אונדזער נאַציאָנאַלער ליטעראַטור, און איך וועט זיך איבערצייגן, אַז עס וועט איר בערלעבן אַלע אייערע ווערק, געשריבן אויף אַ פּרעמדער שפּראַך. צי זעט איר דען נישט אַליין דעם גורל פון אונדזער ליטעראַטור אויף פּרעמדער שפּראַך? וועט איר זאָגן, אַז אַ בוך קען מען איבערזעצן, אָבער קענענדיק אייער סטיל בין איך נישט מסופק אַז דווקא אַ ווערק, וואָס איר וועט שרייבן אויף העברעיִש, וועט פאַראייביקן אייער נאָמען... אַן איבערזעצונג אפילו די סאַמע פינקטלעכסטע, גיט געוויינלעך איבער נאָר דעם אינהאַלט פון ליטעראַרשן ווערק, אָבער נישט דעם גייסט...“

ש. דובנאָוו האָט זיך שטאַרק געקיימערט דערפון, וואָס אַהר־העמען איז נישט באַשערט געווען צו דערלעבן דעם דערשיינען פון דער „געשיכטע פון חסידות“. דאָס אַרטיקל אין פּאַלעסטינער „העולם“ געווידמעט דעם אַנדענק פון פאַרשטאַרבנעם פּריינד, איז אָנגעזאַפט מיט טיפן צער. ער וואָלט געקענט ווערן דער רמב"ם פון אונדזער דור — שרייבט דער מחבר — עס איז אַ גרויסער שאַד, וואָס ער האָט נישט געקענט פאַרווירקלעכן זיין

פלאן און אונדז מוכה זיין מיט א מאָדערנעם „מורה־נבוכים“! נאָר ווייניג קע האָבן געוווסט, אז אַח־ה־הֶעם האָט אַ גאַנץ לֶעבן געטרוימט וועגן אַזאַ סינטעטיש ווערק... די טאַג־טעגלעכע זאָרגן האָבן אים געשטערט זיך צו ווידמען דער דאָזיקער אַרבעט, און דערנאָך איז געקומען די מלחמה, וואָס האָט ביז די טיפענישן צעטרייסלט די נשמה פון דעם דאָזיקן קעמפער פאַר אמת און גערעכטיקייט. איצט זענען מיר געוואָרן פאַריתומט... עס איז געפאַלן דער גייסטיקער ריז... עס איז אויסגעלאָשן געוואָרן דער קוואַל פון ליכט, עס איז פון אונדז אַוועק דער לערער...”

גרייטנדיק צום דרוק זיינע גרויסע ווערק, האָט דער היסטאָריקער פונדעסטוועגן געפונען צייט אויך פאַר פובליציסטישע און וויסנשאַפֿטלעך־כע אַרטיקלען, וואָס זענען געווען באַשטימט פאַר פּעריאָדישע אויסגאַבן. צום ערשטן מאל אין משך פון לאַנגע יאָרן האָט די קאָנקורענץ צווישן פובלי־ציסטיק און געשיכטע אָפּגעטרעטן דאָס אָרט פאַר אַ פּרילעכן צוואַמענ־לעבן. אין די דאָזיקע יאָרן האָט ש. דובנאָוו אַ סך געשריבן אויף ייִדיש. ער האָט מיטגעאַרבעט אין ניו־יאָרקער „טאַג“ (פובליציסטישע אַרטיקלען), פּראַנמענטן פון זיינע טאַג־ביכער, קאַפיטלען פון די מעמואַרן), אין „פאַר־ווערטס“ (אַ צאָל אַרטיקלען וועגן פּאָגראַמען), אין די ריגער צייטונגען „פּרימאָרגן“ און „דאָס פּאָלק“, אין קאָוונער „פּאָלקסבלאַט“. אין די וואַר־שעווער „ליטעראַרישע בלעטער“. אויף העברעאיש האָט ער געשריבן אַרטיקלען פאַר די זשורנאַלן „השליח“, „האַרץ“, „התקופה“. ריין־וויסנשאַפֿטלעך־כע אַרבעטן האָט ער פון צייט צו צייט פאַרעפנטלעכט אין די אויסגאַבן פון „ייִדישן וויסנשאַפֿטלעכן אינסטיטוט“ און אין „ייִדישן לעקסיקאָן“. וואָס איז אַרויסגעגאַנגען אין דייטש.

די פאַרגאַנגענהייט און די קעגנוואַרט פלעגט דער היסטאָריקער איר בערלעבן מיט דער זעלבער אינטענסיווקייט. דער אַטאַנאַט פון שוואַרץ־באַרדן אין 1926 אויף פעטלורען, דעם געוועזענעם הויפט פון דער אוקראַי־נישער רעגירונג, האָבן אויפגעלעבט אין זיין זכרון די בלוטיקע געשפענס־טער פון די לעצטע פּאָגראַמען און פון דער אַמאָליקער היידאַמאַטשינע. ש. דובנאָוו שרייבט אַן אַן אויפֿרוף געווענדעט צו דער אוקראַינישער דעמאָקראַ־טישער אינטעליגענץ אין וועלכן ער רופט צו פאַרשטיין די מאַטיוון פון דעם טעראַריסטישן אַקט און ווייזט אָן דערויף, אַז ס'איז איר חוב אויסצוראַטן פון דעם באַוווסטזיין פון אוקראַינישן פּאָלק די טיף־פאַרוואַקסענע וואַרצ־לען פון ראַסן־האַס.

אין אויגוסט 1927 איז ש. דובנאָוו אָפּגעפאַרן קיין צוריק אויף דער קאַנפערענץ צו באַשיצן די רעכט פון דער ייִדישער נאַציאָנאַלער מינדערהייט. אין דער קאַנפערענץ האָבן זיך באַטייליקט פאַרשטייער פון צוויי פאַרטייען

— ציוניסטן און פּאָליקיסטן — און דעלעגאטן פון אַ רייע גרעסערע געזעל־שאַפטלעכע אָרגאַניזאַציעס. ש. דובנאָוו, וואָס איז געווען אויסגעוויילט אין פרעזידיום פון דער קאָנפּערענץ, האָט געהאַלטן אַ רעפּעראַט אויף דער טעמע: „דער קאַמף פאַר די רעכט פון ייִדישן פּאָלק אַמאָל און הייַנט“ די הויפּט־טעזן פון רעפּעראַט, וואָס איז דערנאָך פאַרעפּנטלעכט געוואָרן אין דער ייִדישער פרעסע (אין „טאָג“, אויגוסט 1927), זענען געווען פּאָלגנדיִק: קע: דער קאַמף פאַר ייִדישע רעכט איז אומעטום פאַרבונדן מיט רעוואָלוציאַר ציאַנערע איבערקערענישן. אין דאָזיקן קאַמף האָבן זיך אַנטפּלעקט צוויי וועגן — דער מערבדיקער און דער מזרחדיקער. צום ערשטן מאָל זענען די פּאָסטולאַטן פון גלייכבאַרעכטיקונג פּראָקלאַמירט געוואָרן אין די טעג פון דער גרויסער פּראַנציוזישער רעוואָלוציע. אין יענער עפּאָכע, אין וועלכער עס איז נאָך געווען אומבאַקאַנט דער באַגריף „קולטור־נאַציע“, האָבן די קעמפּער פאַר עמאַנציפּאַציע דערקלערט, אז יידן זענען אַ טייל פון דער מלוכהשער נאַציע, ד. ה. פון פּראַנציוזישן פּאָלק. די זעלבע קאָנצעפּציע האָט אַרויסגערוקט בנוגע די דייַטשישע יידן גבריאַל ריסער אין דער רעוואָלוציאַנערער עפּאָכע פון 1848. מיט אַן אַנדער וועג איז געגאַנגען דאָס מזרח־אײראָפּעאישע יידנטום, וואָס האָט אין רעוואָלוציאַנערן יאָר 1905 פּראָקלאַמירט די נויטווענדיקייט צו קעמפן נישט נאָר פאַר בירגערלעכע, נאָר אויך פאַר נאַציאָנאַלע רעכט פון ייִדישן פּאָלק. אין 1917 זענען קלאַר פּאַרמולירט געוואָרן די פּרינציפּן פון דער נאַציאָנאַל־קולטורלעכער אויטאָנאָמיע; דער אַלרוסישער ייִדישער צוזאַמענפאַר האָט געזאָלט זיין דער ערשטער שריט צו פאַרווירלעכן דעם דאָזיקן פּראָגראַם. די אָקטאָבער־איבערקערעניש מיט אירע עקאָנאָמישע און פּאָליטישע רעזולטאַטן האָט אָבער אַ סוף געמאַכט צו אַלע פּלענער וועגן אויטאָנאָמיוזן דאָס ייִדישע לעבן אין רוסלאַנד. די טרענער פון פּרינציפּ פון אויטאָנאָמיע זענען געוואָרן אין די לעצטע יאָרן די ייִדישע מינדערהייטן אין אַ רייע לענדער אין מזרח־אײראָפּע — אין פּוילן, אין די באַלטישע לענדער, אויפן באַלאַקאַן; פּירנדיק אַ קאַמף פאַר זיי ערע נאַציאָנאַלע רעכט אין מלוכה־מאַסשטאַב, האָבן זיי אַ מעגלעכקייט צו אפּעלירן אין יעדן באַזונדערן פאַל צום אויטאָריטעט פון דער פעלקער־ליגע די קראַפט פון דעם העכסטן אינטערנאַציאָנאַלן אָרגאַן איז אין איצטיקן מאָמענט די איינציקע גאַראַנטיע פאַר דער פאַרווירלעכונג פון די נאַציאָנאַלע פּאָדערונגען פון ייִדישן פּאָלק.

דער רעפּעראַט האָט אויך אַנטהאַלטן אַ פעסימיסטישע אָפּשאַצונג וועגן די פּערספּעקטיוון פון סאָוועטישן יידנטום. דאָס האָט אַרויסגערופן אַ ענטפּער מצד דעם פּאַרזיצער פון ווייסרוסישן סאָוונאַרקאָם (מיניסטאַרן־ראַט) טשערניאַקאָוו; אין זיין רעדע אויפן צוזאַמענפאַר פון ייִדישע ערד־

ארבעטער האָט ער אָנגעווויזן, אז אין ראַטנפארבאנד האָבן יידן מער רעכט ווי אין אַנדערע לענדער, און זיי ליידין נישט פון אַנטיסעמיטיזם, ווי אין פּוילן און ליטע. ש. דובנאָוו האָט זיך אומגעקערט צו דער דאָזיקער פּראָב-לעם אין אַן אַנדער אַרטיקל (אין „טאָג“, אַפּריל 1928). דאָס אויסגלייכן יידן אין די רעכט מיט אַנדערע בירגער — האָט ער אָנגעווויזן — קען נישט פּאַרניטיקן דעם שאַדן, וואָס די יידישע מאַסן אין רוסלאַנד האָבן געליטן דורך דער ליטוויזאָציע פון דער האַנדלס-פּאַרמיטלונג, וואָס האָט געשפּילט אַ דאָמינירנדיקע ראָל אין עקאָנאָמישן לעבן פון פּאָלק. עס איז אוממעגלעך זיך פּאַרצושטעלן די אַנטוויקלונג פון דער פּאָלקס-קולטור אין אַן אַטמאָספּער פון אַלגעמיינער פּאַופּעריזאָציע.

אינגיכן האָט דער היסטאָריקער ווידער געהאַט די געלעגנהייט צו קומען אין אַ דירעקטן קאָנטאַקט מיט זיין היימלאַנד. אין 1928 האָט גע-דאַרפט פּאַרקומען די דערפּענונג פון דער יידישער קאַטעדרע ביים קיעווער אוניווערסיטעט. צו דער פייערונג זענען איינגעלאָרן געוואָרן פּאַרשטייער פון דער יידישער וויסנשאַפּט, צווישן זיי אויך אייניקע געלערנטע פון אויס-לאַנד. ש. דובנאָוו איז געווען פּאַרווונדערט, ווען ער האָט דערהאַלטן אַן אפּיציעלע איינלאָרונג. ער האָט געענטפּערט מיט אַ בריוו, אין וועלכן ער דאַנקט פּאַר דער אויפּמערקזאַמקייט און באַגריסט דאָס גרינדן אין אוקראַינע אַ צענטער פון יידישער וויסנשאַפּט, דערביי זאָגט ער אַרויס זיין ווונטש, אז די לעקטאָרן און די צוהערער זאָלן האָבן אַ מעגלעכקייט צו אַרבעטן אין אַן אַטמאָספּער פון פּאָליטישער פּרייהייט, ווייל אָן פּרייהייט איז יעדע וויסנ-שאַפּטלעכע טעטיקייט אוממעגלעך...

אין די פּובליציסטישע אַרטיקלען פון בערלינער פּעריאָד, וואָס האָבן מיט זייער סטייַל דערמאָנט די „בריוו וועגן אַלטן און נייעס יידנטום“, פּלעגן זיך פון צייט צו צייט באַווויזן נייע טענער. די באַלפּור-דעקלאַראַציע, צו וועלכער ש. דובנאָוו האָט זיך בשעתו באַצויגן סקעפטיש, האָט ער איצט אָפּ-געשאצט ווי אַ גרויסע געשעעניש אין לעבן פון יידישן פּאָלק. אין אַרטיקל „אַ פּאַרטייאישער און אַ פּאָלקס-ענין“, פּאַרעפּנטלעכט אין זאַמלבוך „סווער-ישעניע“ (בערלין, 1925) באַהאַנדלט ער דעם דאָזיקן פּראָבלעם. דער הויפּט-געדאַנק פון אַרטיקל איז פּאָלגנדיקער: פון דעם מאָמענט ווען ס'איז פּאַר-עפּנטלעכט געוואָרן די באַלפּור-דעקלאַראַציע, איז דאָס שאַפּן די „נאַציאָ-נאַלע היים“ אין פּאָלעסטינע געוואָרן אַן פּאָלקס-ענין; עס דאַרפן זיך אין דעם באַטייליקן צוגלייך מיט די פּאַרטייאישע ציוניסטן, אויך די אַלע פּאַר-יעלכע דער פּאָלעסטינישער צענטער איז — איינער פון די פּונקטן פון דער אַלגעמיינער אויטאָנאָמזירונג פון יידנטום. דער טראַגזום פון דער לאַגע באַשטייט אין דעם, וואָס די „נאַציאָנאַלע היים“ אין פּאָלעסטינע ווערט

הערדוויל אנערקענט נאָר פון איין זעקסטל פון דער באַפֿעלקערונג. די אויפֿ-
 נאָבע פון דער נאָענטסטער צוקונפט איז — צו פאַרגרעסערן די יידישע מינ-
 דערהייט אין לאַנד און פאַרפעסטיקן אירע קולטורעלע און עקאָנאָמישע פּאָ-
 זיציעס. דערביי מוז מען פעסט אינזינען האָבן, אַז ציון איז וויכטיקער פון
 ציוניזם, אַז אַ באַשיידענע רעאַלע „היים“, וואָס נעמט אַרײַן אַ קליינעם טײל
 פון פּאָלק, האָט אַ גרעסערע באַדייטונג, ווי די פּאַנאָסטישע פּאַלאַצן פון
 אַ צוקונפטיקער מלוכה. זשאַבאַטינסקיס „מיליטאַריזם“ איז ש. דובנאָוו
 נישט געווען צום האַרצן: עס עקזיסטירן — האָט ער געהאַלטן — מער
 ווירקזאַמע מיטלען פון קאַמף פאַר נאַציאָנאַלע רעכט, ווי געווער.

די באַגייסטערונג, וואָס די נייע פּערספּעקטיוון האָבן אַרויסגערופֿן,
 האָבן נישט געשמערט דעם היסטאָריקער צו פאַרטיידיקן מיט דער פּרײַער
 דיקער ענערגיע די פּאָזיציעס פון אויטאָנאָמיע. אין דעם אַרטיקל, וואָס
 איז געוואָרן פאַרעפנטלעכט אין דעם יוביליירזאַמלבוך „לכבוד ד"ר ה.
 זשיטלאָווסקי (1929) שטרײַכט ש. דובנאָוו אונטער, אַז דער יובילאַר, איז
 געווען דער ערשטער יידישער סאָציאַליסט, וואָס האָט אויפגעהויבן די פּראַ-
 גע וועגן יידישע נאַציאָנאַלע רעכט; ער באַדויערט אָבער, וואָס זשיטלאָווסקי
 האָט נישט גענוג קלאָר פאַרמולירט אין זײַן נאַציאָנאַלער פּראָגראַם דעם
 פּרינציפּ פון אויטאָנאָמיע.

אין אַלע אַרטיקלען פון בערלינער פּעריאָד קליינען עמאַציאָנעלע טענער.
 צי ער שרײַבט וועגן דער נויטווענדיקייט אויסצופאַרשן די נייע דערשיי-
 נונגען אויפן געביט פון יידישער עקאָנאָמיק, אָדער וועגן די צײַטן פון הײַר
 דאַמאַטשינע, אומעטום הערט זיך די אומרואיקע שטים פון פּובליציסט.
 מיט גרויס באַגייסטערונג אַטעמט דאָס אַרטיקל וועגן דער באַדייטונג פון
 יידישן וויסנשאַפֿטלעכן אינסטיטוט, געשריבן צו דער געלעגנהײַט פון
 דער ערשטער קאָנפּערענץ פון ייוואָ („ליטעראַרישע בלעטער“, 1929). זײַנט
 ס'איז אין 1925 אויפגעקומען דער יידישער וויסנשאַפֿטלעכער אינסטיטוט
 איז ש. דובנאָוו זײַן געטרייער פּרײַנד און מיטאַרבעטער. מיט פּרײַד
 קאָנסטאַטירט ער, אַז די אַרבעט פון ייוואָ ווערט אויסגעברײַטערט מיט
 יעדן יאָר. פאַר איינע פון די וויכטיקסטע אויפגאַבן האַלט ער דאָס אַנטוויק-
 לען און באַרײַכערן די יידישע שפּראַך. ווייל יידיש איז דער רונג, וואָס
 פאַרבינדט די פאַרשידענע טײלן פון פּאָלק, „ביי די היינטיקע אומשמענדי-
 גן שרײַבט ש. דובנאָוו — איז יידיש, וואָס איז די שפּראַך פון וויסנשאַפֿט-
 לעכן רענעסאַנס, געוואָרן אַ היסטאָרישע נויטווענדיקייט. מיר האָבן געהאַט
 פאַרשידענע שפּראַכן פון קולטור־רענעסאַנס, צוגלייך מיט דער אַלמער נאַ-
 ציאָנאַלער שפּראַך, — מיר האָבן געהאַט גריכיש, אַראַביש, דײַטש... איצט

איז געקומען די רייע פון דער שפראך אויף וועלכער עס רעדט די מערהייט פון פאלס."

אנהייב 1930 איז ש. דובנאָוון אויסגעקומען אויף א צייט איבערציי רייסן די ארבעט און זיך פארנעמען מיט פארפאקן דעם ארכיוו, כדי זיך איבערציען אויף א נייער דירה, דאָס מאָל אין אן אייגענער. די דירה איז שוין געווען אָנגעמערקט פון לאַנג: בעת די שפאצירן האָט דער היסטאָריקער אָפּט פארקערעוועט אויף א שטילער זייטיקער גייס, ווו צווישן פריי וואַטע ווילעם אַרומגעוואָקסן מיט בלושטש, האָט זיך געבויט א מאָדערן הויז, מיט א פלאַכן דאָך, מיט ברייטע פענצטער. דער בנין האָט געגלאַנצט אויף דער זון מיט לאַקיר, גלאַז און מעטאַל. ווען אין באַקוועמען ליכטיקן קאבינעט זענען אויסגעשמעלט געוואָרן די ביכער און ס'זענען געוואָרן צעהאנגען די אַלטע פּאַרטרעטן, האָט אין מיטן פון בערלינער „מאָדערן" זיך געשאפן די זעלבע אַטמאָספּער ווי אין אָרעס, ווילנע, פעטערבורג, און אַטמאָספּער, וואָס האָט באַגלייט דעם באַלעבאָס פון קאבינעט אויף אַלע זיינע וואַנדערונגען.

אין די שעהן, ווען די זון האָט נישט צו שטאַרק געברענט, פלעגט ש. דובנאָו ארבעטן אויפן פלאַכן דאָך, אויף וועלכן ס'איז געווען אויסגעשטעלט פשוטע אָבער באַקוועמע גאַרטן-מעבל. דער ווינט פלעגט ברענגען צוטראַגן פון שכנותדיקן גאַרטן דעם ריח פון רויזן, אָפּקלאַנגען פון קינדערשע שפּילן — שטילע קלאַנגען פון א רואיק, געלאַסן לעבן. אונטער אזא אַקאַמפּאַנימענט איז באַזונדערס גוט געווען צו שרייבן מעמואַרן. אָבער פון צייט צו צייט פלעגט דער היסטאָריקער איבעררייסן דאָס שרייבן: איבערן גלאַנציקן אַספּאַלט האָבן געיאָגט אויף זייערע וועליסאָפּעדן ברייט-פּלייציקע העליקעפּיקע יונגען — מיט פעקלעך צייטונגען פאַרן נאַענטן קיאָסס. ס'פלעגט טרעפן, אז דער היסטאָריקער האָט זיך באַגעגנט מיט די דאָזיקע יונגעלייט פנים אל פנים ביים קויפן די אָונט-צייטונג. אָנגעכמורעט האָבן זיי געקוקט אויף זיין גרויער באַרד, אויף זיין ברייטראַנדיקן הוט און אויף זיין סעמיר טישער נאָז. פון די פריש-געדרוקטע בלעטער האָבן ווילד אַרויסגעשריגן קעפּ אָנגעפילטע מיט שנאה, און פון די דאָזיקע באַרבאַרישע לאַזונגען, פון די ברוינע בלוזעס און פון די אַקסישע האַרטע קאַרקעס פון די נאַציי-יונגען פלעגט זיך צעלייגן א בייזער פינצמערער שאַטן אויפן גאַלדענעם האַרבסט-פּינאָזש...

קאפיטל ניין און צוואנציק

ש. דובנאוו א בן-שבעים

אויף א הויכער פאָליצע צווישן ענג-צונויפגעפרעסטע רייען ביכער
וואָבן זיך אויסגעטיילט צען גרויסע בענדער אין טונקלע איינבונדן מיט
גאָלד-געליישטע אויפשריפטן אויף די רוקנס: דאָס מאָנומענטאַלע ווערק,
זאָס האָט געפאָדערט די גרעסטע כוחות-אַנשטרענגונג. די „געשיכטע“ איז
געוואָרן אַפגעשאַצט ווי געהעריק — וועגן דעם האָבן ערות געזאָגט די בריוו
פון די פריינד, צעוואָרפענע איבער דער גאָרער וועלט, די אַפרופן פון די
נאָכגעלאָזע לעזער, און די רעצענזיעס פון ספעציאַליסטן. גרויסע אייראָפּע
איז געלערנטע, ווי הוגאָ גרעסמאַן און פּרויז בער, האָבן אין זייערע אַפּ
רופן אָנגעוויזן אויף דער פענאַמענאַלער אַרבעטס-פּעריאָדיקייט און ערנדיצע
פון רוסיש-יידישן היסטאָריקער, אויף דער זעלבסטשטענדיקייט אין דער באַ-
אַרבעטונג פון די מקורים. פּראָפּעסאָר י. עלבאַגען האָט מיט דער גרעס-
טער לויב זיך אַפּגערוּפּן וועגן דער אַרכיטעקטאַניק פון דער „געשיכטע“.
די אַפרופן פון די דורכשניטלעכע לייענער האָבן דעם מחבר געפּרייט נישט
ווייניקער ווי די אַפּשאַצונגען פון ספעציאַליסטן. די דאָזיקע לייענער האָבן
זיך פּאַרטיפּט אין דעם עבר פון זייער פּאַלק, זוכנדיק דאָרט דעם וועג צו
דער צוקונפט: פאַר זיי טאַקע איז געווען באַשטימט דאָס פּילבענדיקע ווערק.
איז סעפטעמבער 1930 האָט ש. דובנאָוו געדאַרפט ווערן אַ בן-שבעים;
די דאָזיקע דאַטע איז אויסגעפאַלן צוזאַמען מיט דעם יובל פון זיין פּופּציקר
יאָריקער ליטעראַדישער טעטיקייט. כראַנאָלאָגישע צייט-אַפּשניטן גיבן גע-
וויינלעך, אַן אימפּולס אונטערצוציען לעבנס-סך-הכלען; ש. דובנאָוו האָט
זיך נישט גענויטיקט אין אַזעלכע אימפּולסן — פון אַ לאַנגער צייט שוין
האָט ער געאַרבעט איבער זיינע מעמואַרן, אונטערציענדיק אַ סך-הבל אי
פון זיין לעבן, אי פון אַ גאַנצער עפּאָכע. עטלעכע פּראַגמענטן, וואָס ער האָט
איבערגעלייענט פאַר זיינע פּריינד, האָבן אַרויסגערוּפּן אַ לעבהאַפטן מיי-
נונגס-אויסטייש, און דער מחבר האָט באַשלאָסן צו לייענען פאַר זיי די
מעמואַרן, קאָפיטל נאָך קאָפיטל. זיינע צוהערער זענען אלע געווען יינגער

ס א פ י ע ד ו ב נ א ו - ע ר ל י ך

פון אים; די עלצטע צווישן זיי איז געווען מאריא ריינוס, א טאלאנטפולער דאקטאר-מעדיצין, א מענטש מיט א שארפן אינטעלעקט און טיפער קול-טור. אין אירע יונגע יארן איז זי פון השכלה גלייך איבערגעגאנגען צום סאציאלזים. זי פלעגט אריינטראגן אין די פריינדלעכע שמועסן אן אייגנ-ארטיקן טאן; מיט סובטעל-באמערקטע שטריכן פלעגט זי דערגאנצן די בא-ראקטעריסטיק פון דער עפאכע, וואָס זי האָט גוט געקענט.

אין דער צייט ווען ש. דובנאָוו האָט זיך פאַרטיפט אין זכרונות פון דער נישט-ווייטער פאַרגאַנגענהייט, האָבן זיינע פריינד, זיינע אָנהענגער און קאַלעגן זיך געגרייט ווי געהעריק צו פייערן זיין 70-יאָריקן יובילעום. עס איז געוואָרן באַשלאָסן צו שאַפן אַ ספּעציעלן פּאָנד אויפן נאָמען פון ש. דובנאָוו, כדי אַרויסצוגעבן די יידישע ענציקלאָפּעדיע. אַ גרופּע היסטאָר-ריקער האָט געגרייט אַ גרויסן זאַמלבוך. דאָס יובל-בוך „פעסטשריפט צו שמעון דובנאָווס זיבעציקסטן געבורטסטאָג“ (אין דייטש), וואָס איז דער שינען אונטער דער רעדאַקציע פון י. עלבאַגען, מאַרס ווישניצער און י. מייזעל, איז געווען אַ היפּשער באַנד, וואָס האָט אַריינגענומען אַ רייע אַר-בעטן איבער דער געשיכטע פון מערבדיקן און מזרחדיקן יידנטום. צום אָנהייב איז געווען געדרוקט אַ קורצע האַרציקע באַגריסונג; די ווייטערדיקע אַרטיקלען פון י. עלנבאַגען און א. שטיינבערג האָבן באַראַקטערזירט די טעטיקייט פון יובילאַר. דער דייטשישער געלערנטער וויזט אָן אין זיין אַר-בעט, אַז ש. דובנאָוו, וואָס האָט אין דער יידישער היסטאָריאָגראַפיע פאַר-נומען גרעס אַרט, האָט באַדייטנדיק אויסגעברייטערט די פאַרשונגס-געביטן מיט דער הילף פון נייע מעטאָדן און מאַטעריאַלן. א. שטיינבערג, אַנאַליזירנד דיק די היסטאָריש-פּילאָסאָפּישע אָנשויונגען פון ש. דובנאָוו, האָט אַנט-וויקלט דעם געדאַנק, אַז דער ווינקלשטיין פון דער יידישער היסטאָריאָסאָפּיע איז דער באַווסטזיין פון דער אייגנאַרטיקייט פון יידישן געשיכטלעכן וועג; ער פאַררופט זיך דערביי אויף נ. בערדיעוון, וואָס האָט געהאַלטן, אַז דער פאַקט פון דער עקזיסטענץ פון יידישן פּאָלק, וואָס איז אומדערקלערבאַר פון שטאַנדפונקט פון היסטאָרישן מאַטעריאַליזם, איז אַן אויסנאַם אין דער געשיכטע פון דער מענטשהייט. אויך ש. דובנאָוו זאָגט זיך אין אַרטיקל — האָט געהאַלטן פון דער דאָזיקער קאַנצעפּציע; נישט געקוקט דערויף. וואָס ער איז געווען אַן אָנהענגער פון פּאָזיטיוויזם און האָט איבערגעריסן מיט דער מעטאָפּיזישער טראַדיציע, האָט ער זיין היסטאָריאָאָפּיע געבויט אויף דער איבערצייגונג, אַז דער לעבנס-יסוד פון יידישן פּאָלק איז דער גייסטי-קער פּרינציפ — דער ווילן צום נאַציאָנאַלן קיום.

אַ גאָר ווערטפּולע יוביליי-מתנה איז געווען י. מייזעלס כראָנאָלאָגישע רשימה פון ש. דובנאָווס אַרבעטן פאַר פּופּיציק יאָר. (צום סוף פון דערמאָנטן

זאמלבוך). דער לאַנגער וועג, וואָס האָט געפירט פון דער יוגנטלעכער קאָד
רעספּאָנדענץ אין זשורנאַל „רוסקי יעוורעי“ ביז צו דעם אַרטיקל אין
„יודישן לעקסיקאָן“ (דייטש, בערלין 1930), — איז צום ערשטן מאָל אַנט-
פלעקט געוואָרן אין דער דאָזיקער רשימה, וואָס האָט אַרײַנגענומען קרוב
צו זיבן הונדערט נעמען (אין דער רשימה זענען אויך אַרײַן די איבערזע-
צונגען). די אַרבעט פון י. מײזעל, וואָס האָט געקאָסט נישט ווײניק מי, איז
געוואָרן אַ וויכטיקער צושטייער ביים פאַרשן די ליטעראַרישע ירושה פון
ש. דובנאָוו, ווייל אַ באַדייטנדיקער טײל פון זײנע אַרטיקלען זענען געווען
צעוואָרפן איבער פאַרשידענע פעריאָדישע אויסגאַבן.

פאַרשטייער פון דער יודישער וויסנשאַפט און פון דער יודישער נע-
זעלשאַפטלעכקייט האָבן באַשלאָסן אײנצואַרדענען אַ פּײערלעכע יובל־פאַר-
זאַמלונג לכבוד ש. דובנאָוו. ווען דער היסטאָריקער האָט זיך דערפון דער-
ווסט האָט ער באַשלאָסן אײסצומידן אַפּיזיעלע פּײערלעכקייטן. ווען די
דעלעגאַטן פון דער בערלינער יודישער קהלה, זענען אין טאָג פון יובל־עאָום
געקומען אין דער ווײנינג פון ש. דובנאָוו אָנגעטאָן אין גאַלדאַנצונג אַז
גלאַנציקע צילינדערס, זענען זײ געווען איבעראַשט צו הערן פון דער קליינ-
וויסקער, אַלטער פרוי, וואָס האָט זײ געעפנט די טיר, אַז דער יובל־אַר איז
אויף עטלעכע טעג אַרויסגעפאַרן פון בערלין. נאָך מער זענען זײ געווען
פאַרווונדערט ווען אַרויסקומענדיק אויף דער גאַס האָבן זײ דערזען ווי אויפן
פלאַכן דאָך פון ש. דובנאָווס הויז יאָגן זיך אַרום מיט פּײערלעכע געשרײען
צוויי פאַרטנערן — אַ פינפּיאָריק יינגל און אַ רירעוודיקער אַלטימטשקער
מיט אַ כוואַליעדיקער זילבערנער שעוועלירע, דער זעלבער, וועמען דער אומ-
געדולדיקער עולם האָט אָפּגעוואַרט אויף דער יובל־פּײערונג...

דער פינפּיאָריקער חבר איז געווען דער ערשטער גאַסט פאַר וועמען
עס האָט זיך אין דאָזיקן טאָג געעפנט די טיר פון דובנאָווס ווײנינג איז
אָונט האָבן אַ גרופע נאָענטע פּײינד זיך פאַרזאַמלט בײ די דובנאָווס. די
באַלעבאַסטע האָבן זײ אַוועקגעזעצט אויף אַ בכבודיק אַרט און אַליין סער-
וירט צום טיש. די שטימונג איז געווען אַ יומטובדיקע, אַ געהויבענע. פון
דעם לייכטן וויין, פון די באַליבטע לידער, פון די רעדעס, אַמאָל ערנסטע
און אַמאָל שפּאַסיקע, האָט דער יובל־אַר זיך געפּילט אביסל בליקופנדיק.
די גאַנצע יודישע פרעסע האָט געשריבן וועגן דובנאָווס 70-יאָריק!
יובל, עס איז אַנאַליזירט געוואָרן זײן טעטיקייט אויף פאַרשידענע געביטן.
אַלע מחברים האָבן אײנשטימיק פעסטגעשטעלט, אַז דער בעל־הויבל האָט
״ירכגעבראַכן זײע וועגן אין דער יודישער היסטאָריאָגראַפיע און פובליציס-
טיק. י. טשעריקאָווער האָט אין די „ליטעראַרישע בלעטער“ (וואַרשע) אונ-
טערגעפירט אַ סך־הכל פון ש. דובנאָווס 50-יאָריקער ליטעראַרישער טעטי-

קיט. אין דער דאָזיקער אַרבעט באַמיט זיך דער מחבר אויסצוגעפינען די טיפע עמאָציאָנעלע קוואַלן, וואָס האָבן געשאַפן די האַרמאָניע צווישן דעם היסטאָריקער און פּובליציסט. פון דער יוגנט אָן — ווייזט י. טשעריקאָווער אָן — האָט אין דער נשמה פון דעם בונטאַר-פּאָזיטיוויסט געלעבט אַ הייס נאַציאָנאַל געפיל; דערפאַר איז דער איבערנאַנג פון קאָסמאָפּאָליטיזם צו נאַציאָנאַליזם נישט געווען צו ווייטיקדיק. דער דראַנג צו היסטאָרישע טעמעס איז אויסגעוואַקסן פון דער זאַרן פאַרן גורל פון ייִדישן פּאָלק: דער הייס-טאָריקער האָט געזוכט אינעם עבר דעם כּוּחַ, וואָס האָט מעגלעך געמאַכט. אַז דאָס ייִדישע פּאָלק זאָל קענען אויסהאַלטן אַלע געשיכטלעכע שטורעמס און נישט אונטערגיין. ש. דובנאָוו האָט געזען די טרויב-קראַפט פון דעם היסטאָרישן פּראָצעס נישט אין אַבסטראַקטן יודאיזם, נאָר אין דער קאַנ-קרעמער, לעבעדיקער נאַציע. אין דעם איז באַשטאַנען דאָס נייע, וואָס ער האָט אַריינגעבראַכט, ווי אַ היסטאָריקער; די גאַנצע מאָדערנע ייִדישע היסטאָריאָגראַפיע איז אויסגעוואַקסן אויף דעם דורך אים צעאָקערטן באַדן; פון וויסנשאַפטלעכער פּאַרשונג, וואָס ער האָט באַפרייט פון די נעצן פון דער מעטאָפּיזישער טראַדיציע.

אין „די צוקונפֿט“ (נייראַרק) האָט י. לעשטישינסקי אָנגעוויזן אויף די נייע וועגן, וואָס ש. דובנאָוו האָט אויסגעטראַטן אויפן געביט פון גער זעלשאַפטלעכן געדאַנק. די „בריוו וועגן אַלטן און נייעס יידנטום“, וואָס האָבן זיך באַווויזן כמעט איינציטיק מיטן ערשטן ציוניסטישן קאָנגרעס און מיט דער גרינדונג פון „בונד“, האַלט ער פאַר איינעם פון די וויכטיקסטע געשעענישן אין לעבן פון מזרח-איראָפּעיִשן יידנטום. דער מחבר פון די „בריוו“ — ווייזט ער אָן — איז געוואָרן דער באַגרינדער פון אַ נייעם „גלות“-נאַציאָנאַליזם, וואָס האָט קעגנגעשטעלט דעם אַריסטאָקראַטישן סקעפטיציזם פון די אַחד-העמיסטן אַ גלויבן אין די נישט-אויסשעפּבאַרע כּוחות פון פּאָלק. דאָס איז געווען אַן אַקטיווער, דעמאָקראַטישער נאַציאָנאַל-נאַליזם, וואָס איז אויפגעקומען אויפן פּאָן פון דער רעוואָלוציאָנערער מאַסן-באַוועגונג אין רוסלאַנד: ער האָט נישט גערופן די יידן אין אַ גויס-טיקן געטאָ, נאָר האָט געפּאָדערט, אַז זיי זאָלן קעמפן פאַר זייערע רעכט האַנט ביי האַנט מיט אַנדערע פעלקער. די „בריוו“ — דערקלערט י. לעשטישינסקי — האָבן געהאַט אַ קאָלאָסאַלע באַדייטונג פאַר דער גאַנצער פּראָגרעסיווער ייִדיש-רוסישער אינטעליגענץ; אונטער זייער אינפלוס האָט זיך פּאַרמירט די וועלט-אָנשויונג נישט בלויז פון די אָנהענגער פון „דוב-נאָוויזם“ נאָר אויך פון זיינע קעגנער.

דער יונגער מאַרקסיסטישער היסטאָריקער רפאַל מאַלער, אונטערציי-

ענדיק דעם סך-הכל פון דער טעטיקייט פון זיין עלטערן קאלעגע, האָט אויפן ערשטן אָרט אַרויסגערוקט היסטאָריאָסאָפּישע פּראָבלעמען. ער האָט אָנגע-וווּן, אַז די טעאָלאָגישע טראַדיציע איז געשאַפן געוואָרן דורך דער אַסי-מילירטער יידיש-דייטשישער אינטעליגענץ, און אַז די סעקולאַריזירטע היסטאָריאָגראַפּיע פון ש. דובנאָוו איז אַ פּראָרוקט פון דער עפּאָכע פון רעוואָלוציאָנערן אויפברוי און פון קולטור-רענעסאַנס פון די ברייטע מאַסן פון מזרח-איראָפּעישן יידנטום. דער מחבר פון דער „געשיכטע פון יידישן פּאָלק“, וואָס איז געוואָרן דער ערשטער אמתער כראָניקער פון זיין פּאָלק, האָט אָבער, לויט מאַלערס מיינונג, נישט געקענט אינגאַנצן זיך באַפרייען פון אינטערן איינפלוס פון דאָנאַטישן דענקען: ער האָט געפרווט איינצושליסן די פּילאָטיקע היסטאָרישע דערשיינונגען אין די ראַמען פון אַן אַכסטראַקטער סכעמע, לויט וועלכער די געשיכטע פון דער מענטשהייט איז אַן אַרענע אויף וועלכער עס שפּילט זיך אָפּ די צוזאַמענווירקונג פון צוויי פּאַקטאָרן — דער פּרינציפּ פון הומאַניזאַציע און דער פּרינציפּ פון נאַציאָנאַליזאַציע. די דאָזיקע סכעמע איז, לויט דער מיינונג פון ר. מאַלער, אַ קינסטלעכע; פּונ-דעסטוועגן איז ש. דובנאָוו, וואָס האָט אונטערגעשטראַכן די ווירקונג פון דער היסטאָרישער סביבה אויף דער פּאַרמירונג פון אידעען, געווען אַ עמפּיריקער אין אַ סך אַ גרעסערער מאָס ווי אַהר-העם, דער שטרענגער הענעליאַנער און אָנהענגער פון קראַכמאַלן, וואָס האָט געהאַלטן, אַז די עטישע אידעאָלן פון יודאָיזם זענען אומפאַרענדערלעכע, און אַז זיי באַ-שטימען איינמאַל פאַר אַלעמאַל דעם אינהאַלט פון פּאָלקס גייסטיקן לעבן.

צווישן די אַרטיקלען, וואָס זענען געווען געווידמעט דער אָפּשאַצונג פון ש. דובנאָוו טעטיקייט, פאַרנעמט ש. ניגערס עסיי אין דער „צוקונפּט“ אַ גאַנץ באַזונדער אָרט. פאַר ניגערן, דעם ליטעראַטור-קריטיקער, איז ש. דובנאָוו פריער פאַר אַלעמען „אַ מענטש מיט אַ מיסיע“: אין זיין אויסזען, אין דעם פּעסן קאַנצענטרירטן בליק, אפילו אין זיין קלאָרער האַנטשריפט איז צו זען דעם הויפּט-שטריך פון זיין נאַטור — ציל-באַוווסטקייט. „אָט איז אַ לעבן, — שרייבט ש. ניגער — וואָס ווייסט ווהיז און ציליב וואָס עס גייט. אַ קלאָר, קיילעכדיק לעבן. אַ מענטש, וואָס האָט אויפגענומען זיין שליחות פון דער פריסטער יוגנט אָן, איז איר געבליבן געטריי און, זעט אויס, וועט איר בלייבן געטריי ביזן סוף פון זיינע טעג.“ די איינגאַרטליכע פון ש. דובנאָוו, ווי אַ היסטאָריקער, זעט ניגער אין דעם, וואָס זיין קוק איז כסדר געווענדעט צו דער צוקונפּט. נישט בחינם האָבן דעם יונגן מיט-אַרבעטער פון „וואַסאַד“ בעיקר אינטערעסירט דינאַמישע איבערגאַנגס-עפּאָכעס, חסידות, די שבת-יצבי-באַוועגונג, דער אויפבלי פון אויטאָנאָמיזם — דאָס זענען געווען טעמעס, אין וועלכע ער האָט זיך פאַרטיפּט מיט אַ

ליידישאפט פון א מיטצייטלער. ש. דובנאווס צוגאנג צו די פריערדיקע דורות — שרייבט ניגער — איז געווען נישט פון א מענטשן, וואָס גייט אויף קבר-אבות — פון פיעמעט וועגן. ער איז צו זיי געגאנגען „קברים רייסן“ ווי אמאָל פרומע יידישע פרויען; ער איז געגאנגען צו די פריערדיקע דורות צו זוכן ביי זיי א טרייסט, בעטן הילף, פרעגן אן עצה. דער ציל פון זיינע זוכענישן איז געווען נישט דאָס, וואָס איז אָפגעשטאַרבן, נאָר דאָס, וואָס איז לעבן געבליבן... ווייל אינעם עבר האָט ער געזוכט דעם שליסל צו דער צוקונפט.”

צוגלייך מיט די יובל-אַרטיקלען האָבן די זשורנאַלן געדרוקט באַגריי-סונגען פון פאַרשידענע קולטור-אַרגאַניזאַציעס. אַ באַזונדערן נחלת-רוח האָט דעם שרייבער פאַרשאַפט דער אָפּענער בריוו פון די מיטאַרבּעטער פון „יוואָ“ . נישט איינמאָל האָט ער אין די פריערדיקע יאָרן אויסגעדרוקט זיין זאָרן צוליב דעם, וואָס די אָנגעהויבענע פאַרשונגס-אַרבעט קען אָפּגער-שמעלט ווערן, ווייל ס'וועט נישט זיין ווער עס זאָל זי ממשיך זיין. איצט האָבן די יונגע יידישע וויסנשאַפטלער עפנטלעך דערקלערט דעם 70-יאָריקן היסטאָריקער: „ מיר זען אין אייך דעם באַגרינדער פון דער מורח-אייראָ-פּעאישער שטרעמונג אין דער יידישער וויסנשאַפט, ...וואָס דער „יוואָ“ איז באַרופן פאַרצוועצן און צו אַנטוויקלען. פון אייך האָבן מיר געלערנט צו שעפן וויסנשאַפט און באַגריסטערונג אין די טיפּענישן פון פּאָלק גופּא, ...צו זוכן אין דער פאַרגאַנגענהייט בוי-מאַטעריאַלן פאַר דער צוקונפט.“

אין דער דאָזיקער באַגריסונג איז באַזונדערס אונטערגעשטרעבן גער-וואָרן די ראָל פון יובילאַר אינעם קאַמף פאַר די רעכט פון דער פּאָלקס-שפּראַך. אויף דעם זעלבן שטריך האָט אויך אָנגעוויזן די רעדאַקציע פון די „ליטעראַרישע בלעטער“ אין איר באַגריסונגס-בריוו.

די יובל-טעג האָבן דעם היסטאָריקער פאַרשאַפט אַ גרויסע באַפריי-דיקונג: צום ערשטן מאָל איז זיין לאַנגיאָריקע אַרבעט געוואָרן אַן אַביעקט פון אַ גרינטלעכן און אַלזויטיקן אַנאַליז. ער האָט אַלעמאָל געשטרעבט פאַרשאַטאַנען צו ווערן, סיי ווען ער האָט געשריבן זיינע יוגנט-אַרטיקלען וועגן רעפּאָרמירן דעם חדר, סיי ווען ער האָט באַגרינדערט דעם פּרינציפּ פון נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע און האָט געפרוווט פּעסטישמעלן די געזעצמעסיר-קייט אינעם גאַנג פון היסטאָרישע געשעענישן, — אַלעמאָל פּלעגט ער זיך ווענדן צום אומגעזעענעם לייענער מיט הייסע ווערטער פון איבערצייגונג. און איצט ווען דער לייענער האָט זיך ענדלעך אָפּגערוּפּן, ווי יענער העלד ביי גאַנאַלן, מיט אַ הויכן „כ'הער“, האָט ש. דובנאוּ דערפילט, אַז ס'האָט זיך געלוינט צו לעבן און צו שאַפּן...

נאָך קיינמאָל, אפּשר, האָט דער בערלינער האַרעכט אים נישט אויס-

געזען אזוי פראַכטיק, ווי אין יענע זוניקע טעג ווען ער פלעגט וואַנדערן איבער די מיט בלעטער-פארשאַטענע סטעזשקעס פון פארק און טראַכטן; אז די יאָרן פון אומרו, זוכענישן און גייסטיקער אַנשטרענגונג זענען נישט געגאנגען לאיבור. אין אזעלכע מיניטן פלעגט ער זיך אומקוקן אויף צוריק און פילן, אז זיין לעבן, וואָס איז פול געווען מיט מי און מיט נויט, איז געווען האַרמאָניש, צילבאוויסט און דערפאר גליקלעך. — אָבער דעם האַרעפאַשניק, וואָס האָט דערקענט דעם אמת פון זיין לעבנס-וועג איז נישט באַשערט געווען צו געניסן פון דער פרידלעכער הנאה פון דעם שניטער, וואָס האָט פארענדיקט דעם שניט. דער ווילקאָן פון דער געשיכטע האָט דראַענדיק גערויכערט; דאָס יאָר 1930 איז געווען אַן איבערברוך-יאָר: דייטשלאַנד האָט אָנגעהויבן צו זינקען אין תהום פון רעאַקציע.

מיט צען יאָר צוריק האָט ש. דובנאָוו, זוכנדיק רו פאַר זיין אַרבעט, באַשלאָסן צו אַנטלויפן פון רעוואָלוציאַנערן כאַאָס. איצט האָט אים דער יאָגט אַ שטורעם פון אַן אַכזריותדיקער קאַנטר-רעוואָלוציע, אין וועלכער די פאַרביטערטיקייט פון די העכערע שיכטן, וואָס האָבן געטרוימט וועגן רעוואַנש, האָט זיך צונויפגעגאַסן מיט דער פאַרצווייפלונג פון די פאַראַרעמטע מע פּאָלקס-מאַסן. מיט אומרו האָט דער איבערצייגטער דעמאָקראַט געזען, ווי דער שוואַכער בנין פון דער וויימאַרער רעפּובליק הייבט אָן. פּלאַצן אונטערן דרוק פון דער צעיושעטער סטיכיע. פון די ווילגאַרע פּאַמפּלעטן. גע-דרוקטע אין צענדליקער טויזנטער עקזעמפּלאַרן, פון די שפּאַלטן פון דער בלוטדורשטיקער צייטונג, וואָס האָט געטראָגן דעם אַרויסרופנדיקן נאָמען „דער אָנגריף“, האָט געאַטעמט מיט היישער שנאה; און דער הויפט אַביעקט פון דער דאָזיקער פּינדרשאַפט איז געווען דאָס וועלט-יידנטום.

האַרבסט 1931, ערב יום-כיפור, שרייבט ש. דובנאָוו צו י. טשער-י קאָווערן: „איך האָב צוריקגעקערט צו מיין אַרבעט, אָבער די שטימונג איז ווי פאַרן יום-הדין: איך פיל — אויף דער וועלט רוקט זיך אָן אַ שוואַרצע כּמאַרע...“

ש. דובנאָוו האָט ווייטער געאַרבעט איבער זיינע מעמואַרן, ער האָט פאַרענדיקט אַ קורצן פּאַפּולערן טעקסט-בוך פון יידישער געשיכטע און גע-שריבן אַרטיקלען פאַר די צייטונגען פון ליטע און לעטלאַנד. אין סעפטעמ-בער 1932 האָט „די צוקונפט“ אָנגעהויבן צו פאַרעפנטלעכן קאַפיטלען פון דובנאָוו'ס מעמואַרן. דורך אַ ברייטער קאַרעספּאַנדענץ איז דער היסטאָ-ריקער געווען פאַרבונדן מיט די פאַרשידנסטע יידישע ישובים אויף דער וועלט. זומער 1932 איז אָנגעקומען אַ ידיעה פון ווייטן עקזאַטישן ריאַ-דעזשאַניראַ, אז די דאָרטיקע יידישע יוגנט האָט געגרינדעט אַ ביבליאָטעקע אויף ש. דובנאָוו'ס נאָמען. ער איז דערפון געווען טיף גערירט; אין זיין

ענטפער־בריוו דריקט ער אויס זיין ווונטש, אז בראַזיל זאָל ווערן איינער פון די צענטערן פון יידישער קולטור אין דרום־אַמעריקע.

אומזיסט האָט ער געפרוווט זיך אָפּגערענעצן פון די צייט־שטורעם דורך פארטיפן זיך אין דער אַרבעט. אַלץ אָפּטער פלעגט זיך אין זיין אַר־בעט־קאַבינעט אַריינרייסן דורכן ראַדיאָ־אַפּאַראַט דאָס הייזער־קעל קול, וואָס האָט זיך פאַרכלינעט פון האָס. מיט טיפּן אומרו האָבן די דובנאָוים און זייער אייניקל, אַלעקסאַנדער, וואָס איז געקומען צו זיי פון וואַרשע, זיך צוגעהערט צו די היסטערישע אויסגעשרייען. די אָנוועזנהייט פון דעם יונגן סטודענט פון בערלינער אוניווערזיטעט האָט אַריינגעבראַכט אַ פּריי־דיקע אויפֿלעבונג אין שטוב, באַלד אָבער איז עס געוואָרן אַ קוואַל פון שטענ־דיקע זאַרגן. באַזונדערס אומרואַיק איז געווען אידע דובנאָוו, ווען איר אייניקל פלעגט פאַרן אַרויסגיין פון שטוב אַריינשטעקן אין לאַץ פון זיין קורטקע דריי פּוילן — די סאַציאַליסטישע עמבלעם, וואָס האָט אַרויסגערואַ? אַ ווילדן זאַרן ביי דער היטלעריסטישער יוגנט. די יונגע היטלעריסטן פלעגן איצט אָפט אַרגאַניזירן אָנפאַלן אויף זייערע אידייאַישע קעגנער; די יונגעלייט, וואָס האָבן דאָ נישט לאַנג פאַרשפּרייט אַנטיסעמיטישע בלענד־לעך, האָבן שוין באַוווּזן אויסצוטוישן זייערע ברוינע בלוזעס אויף מונד־דירן פון שטורמיסטן; ביסלעכווייז האָבן זיי אָנגעהויבן צו שפּילן די ראָל פון באַלעבאַטיס פון דייטשלאַנד.

דער היסטאָריקער האָט פיבערהאַפט געזוכט אַנאַלאָגיעס אין דער געשיכטע; עס האָבן אויפגעלעבט אין זכרון עפּאָכעס פון מאַסן־פּסיכאָז, פון ווילדן פּאַנאַטיזם, פון וועלכן עס האָבן געליטן די רעכטלאָזע יידישע באַפֿעלקערונג. אָבער די מעלאַנכאָלישע פּאַרמולע „אין חדש תחת השמש“ האָט נישט געבראַכט קיין טרייסט; אינסטיקטיוו האָט ער געפילט, אז דאָס אומגליק, וואָס רוקט זיך אָן, האָט נישט צו זיך קיין גלייכן אין דער גע־שיכטע...

אין די שמועסן מיט פּריינד האָט מען איצט אַלץ עקשונת־דיקער איבער־געהזרט די פּראַגע: וואָס ווייטער? עמיגראַנטן, וואָס האָבן זיך באַזעצט אין בערלין, און האָבן מיט דער שטאַט פאַרבונדן זייערע לעבנס־פלענער. האָבן אָנגעהויבן רעדן וועגן אַנטלויפן פון דייטשלאַנד. ש. דובנאָוו האָט באַ־שלאָסן דערווייל נישט רירן זיך פון אָרט: אים האָט געשראַקן די פּערספּעק־טיוו פון נייע וואַנדערונגען, דאָס איבערפירן די ביבליאָטעק און דעם אַר־כיוו, דער לאַנגער איבעררייס אין דער אַרבעט. נאָך פּינלעכער איז געווען דער געדאַנק וועגן אַרויספאַרן פאַר אידע דובנאָוו: זי האָט זיך געהאַט צוגע־וווינט צו איר שטיילער געמיטלעכער נעסט, און האָט ליב געקריגן אירע בער־לינער פּריינד. איצט האָט זי מורא געהאַט, אז ס'וועט שוין מער נישט קלעקן

קיון פיזישע און קיון גייסטיקע כוחות. כדי זיך ווידער נעמען צופאַמם צו אַן אנדער סכיבה. זי האָט געפילט, אַז מיט יעדן טאָג ווערט זי אַלץ שוואַך כער; עס האָבן זיך אָנגעהויבן שאַרפע ווייטוקן אין די גלידער, — די ערשטע טע סימפּטאָמען פון דער שרעקלעכער קרענק, וואָס נישט זי און נישט די אַרומיקע האָבן דעמאָלט פאַרשטאַנען.

פאַרזאָרגטע, מיט אַ ביטער געפיל פון הילפּסלאָזיקייט האָבן צוויי מידע מענטשן באַגעגנט דאָס נייע יאָר 1933. עס איז זיי געווען באַשערט איבער צולעבן אַ סך היסטאָרישע שטורעמס. זייער פאַרגעפיל האָט זיי נישט אָפּגע- נאַרט: אינגיכן האָט די מערהייט פון דייטשישן פּאָלק-איבערגעגעבן הימלערן דעם גורל פון דייטשלאַנד.

אין א נייער היים

דאס נייע קאפיטל אין דער געשיכטע פון צענטראל-איראָפּע האָט זיך געעפנט מיט אַ טראַגישן פאַראַדאָקס: די דיקטאַטור האָט אָפּגעהאַלטן אַ זיג איבער דער דעמאָקראַטיע מיט דער הילף פון דעמאָקראַטישע מער-מאַדן. נאָך די מערז-וואַלן האָט זיך אָנגעהויבן אַ געלויב פון דייטשלאַנד. די ערשטע האָבן פאַרלאָזן דאָס לאַנד די וואַנדער-פּייגל, די עמיגראַנטן. אַ גרויסער טייל פון זיי האָבן געזוכט אַ מקום-מקלט אין עסטרייך, טשעכאָ-סלאָוואַקיע, אין אַרץ-ישראל, אָבער דער הויפּט-שטראָם איז געגאַנגען קיין פאַרזי. אַ טרויעריקער האָט ש. דובנאָוו זיך געזענגט מיט זיינע פּריינד. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז אויך זיינע טעג אין בערלין זענען געציילטע, אָבער ער האָט זיך נאָך געישובט ווהיין ער זאָל פאַרן. א. און ר. טשעריקאָווער האָבן אים שטענדיק גערופן קיין פאַרזי, וואָס איז געוואָרן אַ צענטער פון אַקטיוון יידיש-געזעלשאַפּטלעכן לעבן. ער האָט אָבער נישט געהאַט קיין חשק צו באַזעצן זיך אין דער רוישיקער און קאַטיקער וועלט-שטאַט. ער האָט גע-טראַכט וועגן שווייצאַריע. אין זיכרון זענען אויפגעשווומען די האַלב-פאַר-געסענע בילדער פון גרינעם אידלישן ציריך. אַמאָל האָט ער, אַ גאַסט פון מזרח, באַצויבערט פון דער פּראַכט פון די אַלפן, פון דער בלויקייט פון די אָזערעס, מיט קנאַה געטראַכט וועגן יענע גליקלעכע מענטשן, וועמען ס'איז באַשערט צו פאַרנעמען זיך מיט וויסנשאַפּטלעכער אַרבעט אין אַזאַ איד-לישער סביבה. איצט אָבער, אין אַ צייט פון פּאָליטישע שטורעמס האָט אים דער פּלאַן פון באַזעצן זיך אין דער שווייץ אויסגעזען ווייניקער צוציענדיק: עס האָט אים געשראַקן די פּערספּעקטיוו פון אַפּרייסן זיך פון די קינדער און פון אַ יידישער סביבה.

די אַרבעט איבער די מעמואַרן האָט פאַריאַגט די שווערע רעיונות. פון אַרץ-ישראל פּלעגן רעגולער אַנקומען די קאַרעקטורן פון דער „געשיכ-טע“, וואָס האָט זיך דאָרט געדרוקט. „דער מאַי שיינט אין זיין פולער פּראַכט — שרייבט ש. דובנאָוו צו א. טשעריקאָווער — נאָר עפעס אַן אומעט

פילט אָן די לופט, אָן אומעט פון צעשיידונג... מייע פריינד אין ארץ־ישׂראל זענען גרייט מיך אַרײַנצולײַגן אין חרם, ווײַל אײך פאַר נישט אַהײן. מיט יאָרן צוריק וואָלט אײך געפאַרן, אײצט אײז שוין צו שפּעט צו ברעכן דאָס לעבן". מיט רעזיגנאַציע זענען דורכגעדרײַנגען די ווערטער פון דעם קורצן צושריפט פון אידע דובנאָוו: „ס'איז אַזוי שווער צו טראַכטן וועגן דעם, אַז ס'וועט אױסקומען צו פאַרלאָזן אונדזער ווײַנפל"...

אין עטלעכע טעג אַרום האָט דער שרײַבער מודיע געווען זײַנע פריינד: „מיר האָבן באַשלאָסן צו פאַרן נישט קײן ציריך, נאָר קײן ריגע... פאַראַן אַ סך אַרגומענטן לטובת ריגע... די סביבה אײז נישט אַזאַ פּרעמדע, ס'איז נאָענט צו די קינדער — אין סאַוועטרוסלאַנד און אין וואַרשע. מיר פירן דאָ אײצט אַן אומעטיק לעבן, אױסערלעך רואיק, אָבער פול מיט אײנערלעכן אומרו. שווער אײז דער אײבערגאַנג, די עמיגראַנטישע שטימונג. די פריינד אין ארץ־ישׂראל ווונדערן זיך, וואָס אײך ווײַל זיך נישט באַזעצן דאָרט, זײ פאַרשטייען נישט, אַז דאָס בײַטן אין מייע יאָרן דעם קלימאַט, די שפּראַך און דעם גאַנצן לעבנס־שטייגער וואָלט געהײסן פשוט פטרן דאָס רעשט ביסל כוחות, וואָס קענען נאָך צו עפעס דינען... אײך שרײַב פון צײַט צו צײַט (טאַקע פון צײַט צו צײַט, אָבער נישט סיסטעמאַטיש) מייע זכרונות. אײך האַלט שוין בײַ 1908... כ'זעל שרײַבן ווײַטער. אַנדערש קען מען פון זײַנען אַראָפּ; פון די צײַטונגען, פון די שרעקלעכע אַטמאָספּערישע ווירקונג גען". די דאָזיקע בריוו, געשריבן אין רוסיש (געוויינלעך האָט ש. דובנאָוו צו די טשעריקאָווערס געשריבן אין יידיש), צײכענען זיך אױס מיט אַ פּרעמדער פאַר זײער מחבר פאַרויכטיקײט; דאָס אײז געווען צוליב דער צענזור. עס זענען געשטאַנען פּלאַרע זומערדיקע טעג, אָנגעגאַסענע ביז אײבער די ברעגעס מיטן האַניק־אַראַמאַט פון די בליענדיקע ליפעס. און ווידער, ווי אין די 20־ער יאָרן, האָט דער שרײַבער געמאַכט זײַנע אײנזאַמע געזע־גענונגס־שפּאַצירן אײבער די שטילע גרינע אַלײען. אַ סך האָט ער דאָ דורכ־געלעבט און דורכגעטראַכט. אַ סך אײנטימע שמועסן געפירט אױף דער באַנק אין פאַרק נעבן דער פאַרבנרייכער בלומען־בײַט. אײצט אײז דאָס שוין פאַר־גאַנגענהײט. אַרום האָט גערוישט אַ פּרעמדע, אַ פּײַנטלעכע שטאַט, פאַר־פּלײצט פון ברײַנע באַטאַליאַנען.

אין אױגוסט האָבן די דובנאָווס פאַרלאָזט בערלין. די גרינע רײַגער פאַרשטאַט, וווּ די עמיגראַנטן האָבן זיך צײטווייליק באַזעצט, האָט דערמאַנט די נאָר וואָס פאַרלאָזטע בערלינער הײם. די נייע ווײַונג, אין אַ ווײַסער צוויי־שטאַטקײטער ווײַלע, אײז דעם שרײַבער געווען געפּעלן צוליב דער ענלעכ־קײט מיט דער בערלינער דירה. דאָס וואָס די ווײַונג האָט געהאַט אַ ביסל ווײַניקער קאָמפּאַרט אײז מיט אַן עורף קאָמפּענסירט געוואָרן דורך דער

אמתער נאָענטקייט צו דער נאָטור: גלייך אין די פענצטער פון דובנאָווס אַרבעטס־קאַבינעט האָט אַרײַנגעקוקט די גרינע וואַנט פון סאַסענד־וואַלד. אויף דובנאָוו האָט ווידער אַ ווײַעגעטאָן דער אָמעס פון היימישן צפון מיט זײַן שטרענגקײט און צאַרטקײט, מיט לײכטע פרימאַרגן־פּרעסטלעך און דערמונטערנדיקע ווינטן פון באַלטישן ים.

היימיש זענען אויך געווען די אַרטיקע מענטשן, וואָס האָבן אַרומ־גערינגלט די געסט מיט זאָרגעוודיקער אויפּמערקזאַמקײט. ש. דובנאָוו האָט געפונען אין ריגע אַ סך אירעישע אָנהענגער. דאָס אַרטיקע ייִדישע לעבן האָט אויף זיך געטראָגן דעם שטעמפל פון פּראָווינציאַליזם, עס האָט זיך אָבער געפילט אין דעם צילבאַוווסטקײט, איניציאַטיוו און נאַציאָנאַלער פאַטאָס. דער פּריידיקער פון אויטאָנאָמיום האָט איצט געקענט מיט די אייגענע אויגן זען די רעזולטאַטן פון דער אויטאָנאָמיע, וואָס איז געווען נאַראַנטירט דורכן געזעץ. אין משך פון אַ קורצער צײַט איז, אַ דאַנק די אָנשטרענגונגען פון ענטוויקאַסטישע געזעלשאַפּטלעכע טוער, אין קלײנעם לאַנד אויסגעוואַקסן אַ פאַרשידנאַרטיקע ייִדישע שול־געזעץ, אַ שטענדיקער ייִדישער טעאַטער, אַ ייִדישע פּרעסע. איצט האָט די אַלע דערגרייכונגען גע־דראָט אַ גרויסע געפאַר: אונטער דער השפּעה פון די מערב־ווינטן האָט זיך אין לעטלאַנד פאַרשטאַרקט שאַוויניזם און אַנטיסעמיטיזם. דער היס־טאַריקער, וואָס איז אַנטלאָפּן פון היטלעריזם איז געווען באַאומרויאַקט וועגן גורל פון דעם קלײנעם לאַנד, וווּ ער האָט געהאַפּט צו געפּינען אַ מקום־מלֶט. ער פלעגט וועגן דעם אָפט רעדן מיט זײַן פּרוי, אָבער די שווער־קראַנקע אידע דובנאָוו האָט שוין קוים רעאַגירט אויף דער אַרומיקער ווירקלעכקײט. עס האָט איר נישט געפּרייט די פּראַכט פון דער צפונדיקער לאַנדשאַפּט, און נישט אויפּגערעגט די ידיעות, וואָס די באַזוכער פלעגן איבערגעבן. זי איז וואָס ווייטער אַלץ האָפּנונגסלאָזער פאַרזונקען געוואָרן אין אירע לײדן. נאָכן איבערפאַרן אין דער נייער דירה האָט זי כמעט אויפ־געהערט זיך צו באַוועגן; גאַנצע טעג האָט זי פאַרבּראַכט אין דעם טיפּן פאַטעל, גלייכניגליק מיט אירע וואַקס־געלע פּינגער די בלעטער פון אַ בוך, וואָס איז געלעגן אויף אירע קני.

נאָך דעם ווי ש. דובנאָוו האָט געבראַכט אין אַרדענונג זײַן אַרכיוו, האָט ער נאָך אַ לאַנגן איבעררייס זיך צוריקגענומען צו זײַנע מאַנסקריפּטן און קאַרקעטורן. „...איך בין שוין צוגעטראָטן צו מיין געוויינלעכער אַרבעט — שרײַבט ער סוף סעפּטעמבער צו די טשעריקאָווערס — איך קלאָג זיך נישט אויף די אָפטע באַזוכער פון שטאַט... וואָס מ'זאָל נישט זאָגן — דאָך אַן אייגענער קרײז, אייגענע מענטשן, וואָס שפּינען ווייטער דעם פּאַדעם פּין אונדזער רוסי־ייִדישער טראַדיציע. אויף יעדן טריט פיל איך די דאָזיקע

לעבעדיקע פאַרבינדונג מיטן געוועזענעם לעזער. און איצט, אין דער אַטמאָספֿער פֿון זכרונות, איז דאָס מיר באַזונדער טייער... איך האָב באַנייט די אַרבעט איבער די מעמאָרן, אָבער אָפט רייסן מיך אַנדערע אַרבעטן אָפּ דערפֿון (רעדאָגירן די איבערזעצונגען וכדומה)."

דער שרייבער איז געווען פאַרבונדן מיט דער וועלט און מיט נאָענטע מענטשן דורך אַ פֿריינדשאַפֿטלעכער און געשעפֿטלעכער קאַרעספּאָנדענץ, וואָס איז איצט געווען נאָך מער לעבהאַפט ווי פֿריער. ער פֿלעגט סיסטעמאַר טיש אַרבעטן איבער די קאַרעקטורן פֿון זיינע ביכער, וואָס האָבן זיך געדרוקט אין אויסלאַנד. אַ גרויסער פֿראַנצויזישער פּאַרלאַג האָט אַרויסגעגעבן די „נייטע ייִדישע געשיכטע“. די ערשטע בענדער פֿון דער „וועלט־געשיכטע“ האָבן זיך געדרוקט אין אַרץ־ישׂראַל. ש. דובנאָוו אַליין האָט אונטערגענומען אַרויסצוגעבן אַ נייע אויפֿלאַגע פֿון דעם לערנבוך, וואָס איז דערשינען אין בערלין אין 1932. צו דעם פֿריערדיקן טעקסט האָט ער צוגעגעבן אַן איבערבליק איבער די לעצטע געשעענישן. „איך אַרבעט זייער אַ סך — שרייבט ער צו א. טשעריקאָווערן, וועמען ער פֿלעגט דערציילן אַלע פרטים פֿון זיין ליטעראַרישער טעטיקייט — ...אין מוח שוויבלט פֿון פּובֿליציסטישע פֿלענער... איך וואָלט אַריינגעפּאַלן... אין מעלאַנכאָליע ווען נישט די באַליבטע אַרבעט און יענע פּאַעזיע פֿון געדאַנק, וואָס אַנטפּלעקט זיך צו מיר אין מאַמענטן פֿון התבודדות, וואָס האָט געראַטעוועט מיין גייסט אין די שווערסטע מינוטן פֿון מיין לעבן. אַפּילו אויף דעם היינטיקן וועלט־שנען קוק איך מיט פּילאָזאָפּישער רואיקייט. איך טראַכט נאָר וועגן דעם, צי וועט אונדזער דור דערלעבן דעם סוף פֿון דער דאָזיקער עפּידעמיע..."

דער שטרענגער ווינטער האָט אָפּגעשניטן די שטילע פאַרשטאַט פֿון ריגע. דער וואַלד איז געזונקען אין שניי. ש. דובנאָוו האָט אינטענסיוו געדאַרבעט איבער די מעמאָרן. אין זיין זכרון זענען אויפגעשווומען די זאָוע־רוכעדיקע ווינטערס פֿון אַמאַל, און דער איצטיקער האָט אויסגעזען ווי זייער ער המשך. אין דער אָפּגעזונדערטער ווילע האָט געהערשט אַ שטיל־קייט, וואָס איז נאָר פֿון צייט צו צייט געשטערט געוואָרן דורכן וואַיען פֿון ווינט אין קווימען. צייטנווייז פֿלעגט ער אַוועקלייגן אין אַ זייט דעם מאַנוסקריפֿט און אויף די שפּיץ פינגער אַריינגיין אין שלאָף־צימער, און יעדעס מאָל פֿלעגט אים פאַרקלעמען דאָס האַרץ. פֿון דער קראַנקערס טיף־איינגעגראָבע־נע אויגן האָט אַרויסגעקוקט אומגענדלעכע רעזיגנאַציע. דער לערפּער, וואָס האָט אַזוי ווייניק געווייגן, האָט פאַרלוירן דעם ווילן צום לעבן. עס האָט זיך געדוכט, אַז די מידקייט, וואָס אידע דובנאָוו האָט מוטיק באַזיגט במשך פֿון יאַרצענדליקער, האָט זיך איצט מיט דער גאַנצער שווערקייט געלייגט אויף אירע שוואַכע פּלייצעס. דער הויז־דאָקטאָר האָט באַשלאָסן, אַז ס'האָט

מער נישט קיין זין צו באהאלטן דעם אמת, און ער האָט אַרויסגעזאָגט דאָס וואָס די אַרומיקע האָבן שוין פֿון לאַנג חושד געווען: אַן אָפּעראַציע איז אויסגעשלאָסן, דער מצב פֿון דער קראַנקער פֿרוי איז אַ האָפּנונגסלאָזער, און אירע טעג זענען געצײלטע. מען האָט באַשלאָסן זי איבערצופֿירן אין שפּיטאַל.

און ס'האָבן זיך אָנגעהויבן ציען וואָכן פֿון פּאַמעלעכדיקער גסיסה אין דעם ווייסן שפּיטאַל-צימער. די קראַנקע, באַטויבט פֿון נאַרקאָטישע מיטלען, פֿלעגט אָפט פּאַרלירן דעם באַוווסטזײן. אין דעם גוססדיקן מוה האָט געלעבט נאָר איין פּאַרלאַנג — זען די קינדער. אָבער עס האָט געקענט קומען נאָר די עלטערע טאָכטער; דער זון יעקב און די טאָכטער אַלנאַ, וואָס האָבן געוווינט אין רוסלאַנד, האָבן נישט געקענט באַקומען קיין דערלויב בעניש אַרויסצופּאַרן. די לעצטע וואָך פֿון איר לעבן האָט אירע דובנאָוו פּאַרבראַכט ווי אין דרימל. פֿון צײַט צו צײַט פֿלעגן אירע שטריכן, פּאַר-שאַרפטע פֿון לידן, ווערן ווייכער, די פּאַרברענטע ליפּן האָבן זיך באַזעגט און עפעס געשעפטשעט. קיין ווערטער האָט מען נישט געקענט אויפּכאַפּן, נאָר ס'איז געווען קלאָר — די קראַנקע האָט גערעדט מיט אירע קינדער. דער טויט, וואָס איז געקומען אין שלאָף, האָט זי אינגאַנצן פּאַרענדערט, עס האָבן זיך אויסגעגלייכט די טיפע קנייטשן, וואָס האָבן צעאַקערט איר שטערן און באַקן, און דאָס שטילע, דאָס צניעותדיק-מיידלשע, וואָס איז געווען דער תּוֹך פֿון איר נאַטור, האָט זיך אַנטפּלעקט אין דעם רואיקן גע-זיכט. אין דעם קליינעם ביישטיבל פֿון דער ריגער שול איז זי געלעגן אַ שטרענגע, אַ וואַקס-בלייכע, מיט אַ פיין-געשניצטן פּראָפּיל, וווּנדערקלעך ענ-לעך צו איר פּאַטאַגראַפֿיע פֿון די יונגע יאָרן.

די לווייה איז פּאַרגעקומען דעם 23-טן יאַנואַר — אין אַ פּראָסטיק-זוניקן טאָג. אויפֿן בית-עולם האָבן זיך פּאַרזאַמלט פרעמדע מענטשן: אין דער דאָזיקער שטאָט, וווּ אירע דובנאָוו איז געקומען שטאַרבן, האָט זי כמעט קיין פּריינד נישט געהאַט. אַ קורצן הספּד האָט געהאַלטן דער רב, טרויעריק האָט געקלונגען דער קדיש, און אין דער פרעמדער קאַלטער ערד האָט מען אַראָפּגעלאָזט אַ קליינעם לייכטן אָרן...

נאָך דער לווייה האָט ש. דובנאָוו געמוזט זיך לייגן אין בעט אַרײַן. דער אַרגאַניזם האָט נישט אויסגעהאַלטן די אַנשטרענגונג פֿון די לעצטע טעג. פֿון צײַט צו צײַט פֿלעגט אַ פּאַרזיכטיקער קלונג איבעררייסן די שטילקײַט פֿון דער לײדיק-געוואָרענער דירה: עס פֿלעגן אַרײַנקומען שכנים, באַקאַנטע פֿון שטאָט, וואָס האָבן געוואַלט אויסדריקן זײער מיטגעפֿיל. כמעט יעדן טאָג פֿלעגט צום קראַנקן קומען דניאל טשאַרני וואָס איז דאָ נישט לאַנג געקומען פֿון דײַטשלאַנד. מיט אַ שטיל קול פֿלעגט ער דערצײלן די לעצ-

טע פאָליטישע און ליטעראַרישע נייעס, אָדער פשוט שווייגנדיק געזעסן ביים בעט פון קראַנקן. לאַנגע שעהן האָבן איצט דער פאָטער און די טאָכטער פאַרבראַכט צוזאַמען. זיי האָבן געשמעסט וועגן אַמאָליקע צייטן, וועגן מענטשן, שטעט, און אָפט האָבן זיי דערמאָנט אַלטע לידער... נאָך קיינמאָל אפּשר איז זייער נאָענטקייט נישט געווען אזא קאָמפּלעמע ווי אין יענע ווייני-טערדיקע טעג אין דעם וואַלדיקן ווינקל. פאַר דער טאָכטערס אָפּפאַרן האָט ש. דובנאָוו אַרויסגענומען פון אַ גרויסער קאַרטאָנענער טעקע אַ קאָנווערט מיט אַן אויפּשריפט „נאָר פאַר דער משפּחה“. ער האָט פאַר איר פאַרנגע-לייענט פּראַגמעטן פון זיין טאָגבוך, וואָס האָבן געטראָגן אַ פּערזענלעכען כאַראַקטער און אַ קאָפיטל מעמואַרן, וואָס איז נישט געווען באַשטימט צום פאַרעפּנטלעכן.

אויף צומאַרגנס האָט די טאָכטער אים נישט געטראָפּן אויפן גע-וויינלעכן אָרט — אין פּאַטעל נעבן טישל מיט די צייטונגען. ער איז גע-זעסן ביים שרייבטיש איינגעבויגן איבער אַ מאַנוסקריפט, וואָס איז געווען פול מיט אויסבעסערונגען און הערות. אַ פאַרטראַכטער האָט ער אונטער-געברומט זיין באַליבטן חסידישן ניגון. זיין בליק איז געווען האַרט און קאָנצענטרירט ווי שטענדיק. ער האָט זיך צוריק גענומען צו דער אַרבעט.

יעדן פּרימאַרגן פּלעגט דער פאַרשנייטער בריוורטענער אַרויסוואַרפּן פון זיין טאַרבע אַ פּאַק בריוו און צייטונגען. בריוו זענען אָנגעקומען פון פאַרשידענע ערטער, פון אַלטע און נייע פּריינד און באַקאַנטע, וואָס זענען געוואָר געוואָרן וועגן טויט פון אידע דובנאָוו. דער היסטאָריקער איז געווען גערירט פון דעם אויפריכטיקן צער פון עמלעכע געצייילטע פּריינד, וואָס זענען געווען נאָענט צו דער צוריקגעהאַלטענער, פאַרשלאָסענער פּרוי און האָבן געקענט אָפּשאַצן די גאַנצקייט פון איר נאַטור, איר שווייגעוודיקן מוט איר שעמעוודיקע נשמהוואַרעמקייט. מיט שווערער זאָרג האָבן זיי איצט געטראַכט וועגן איר לאַנגיאַריקן לעבנס-באַגלייטער, וואָס איז צום סוף פון די יאָרן פאַרבליבן איינער אַליין אין אַ פרעמד לאַנד.

ש. דובנאָוו האָט נישט באַהאַלטן פאַר זיינע פּריינד, אַז עס איז אים נישט גרינג איבערצוטראָגן די איינזאַמקייט. „איך בין געוואָרן נאָך אַ גרע-סערער מתמיד ווי אַמאָל — שרייבט ער אין מערץ 1934 — דאָס איז איצט פאַר מיר די איינציקע ישועה.“ אין די בריוו פון יענעם פּעריאָד דערמאָנט ער אָפט זיין לעבן אין בערלין.

אין פּרילינג 1934 איז דער ערשטער באַנד מעמואַרן געוואָרן פאַר-ענדיקט און אָפּגעגעבן צום דרוק. גלייכצייטיק האָט זיך דאָס בוך געדרוקט אין ארץ-ישׂראל. דער שרייבער האָט מיט אַ באַזונדער געפיל געוואַרט אויפן דערשיינען פון זיין אויטאָביאָגראַפיע. דאָס דאָזיקע בוך, אין וועלכן די

טיר-באָהאלטענע יוגנט-אויפברויזן האָבן געפונען זייער תיקון, האָט פאַר-
נומען אַ באַזונדער אָרט אין דער לאַנגער רשימה פון זיינע ווערק. געווען אַ
צייט, ווען דער אויטאָדיקאַט אויפגעטרייטלט נאָכן באַקענען זיך מיט דער
וועלט-ליטעראַטור, האָט אָנגעהויבן טרוימען וועגן קינסיי-דישער שאַפונג.
די דאָזיקע טרוימען זענען נישט פאַרווירקלעכט געוואָרן. דער ראַמאַן, וואָס
ער האָט געשריבן מיט גרויס באַנייטערונג, האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר
נישט געראַטן, און די שעמעוודיקע פרווון צו שרייבן לידער זענען געבליבן
באַגראָבן אין זיינע נאָטיץ-העפטן. אָבער די בענקשאַפט פון די יונגע יאָרן
איז נישט געוואָרן אויסגעלאָשן. דורך דעם פובליציסטישן געוועב פלעגט זיך
נישט איינמאַל דורכרייסן אַ לירישער אומרו, וואָס האָט צוגעגעבן דעם זאַ?
אַ באַזונדערן ריטם; אין באַזונדערע פראַגמענטן פון זיין היסטאָרישן דער-
ציילן האָט זיך געפילט אַ נייגונג צום ראַמאַן. זאָרגנדיק וועגן דער אויסגע-
האַלטנקייט פון וויסנשאַפטלעכן סטיל, פלעגט ש. דובנאָוו אין דער לעצטער
רעדאַקציע באַזייטיקן די פרעמדע עלעמענטן. אָבער אין די אינטימע פראַג-
מענטן פון זיין אויטאָביאָגראַפיע האָט ער זיך געלאָזט וווילגיין, און בילדער
טיר-פאַרבאָרגענע האָבן אַ פלייך-געטאָן ווי אַ שטאַרקער שטראָם...

די ערשטע קאָפּיאלען פון „דאָס בוך פון לעבן“ זענען אָנגעשריבן
געוואָרן אין אָנהייב פון די 20-ער יאָרן, ווען דער מחבר האָט זיך באַמיט
צו געפינען אין דער פאַרגאַנגענהייט אַ מקום-מקלט פאַר די שטורעמס פונעם
היינט. די דאָזיקע באַדערפעניש איז מיט אַ נייער קראַפט אויפגעקומען כמעט
מיט פופצן יאָר שפעטער, ווען ער האָט געשריבן די לעצטע זייטן פון ערשטן
באַנד. דאָס פאַרטיפן זיך אין דער פאַרגאַנגענהייט האָט געהאַלפן בייצוקור-
מען סיי דעם פערזענלעכן צער פון איינזאַמקייט, סיי די דערפעסיע צוליב
דער פּאָליטישער סיטואַציע. דאָס אָפגעשטאַנענע, אָרעמע לעמלאַנד האָט
איבערגעלעבט אַ שווערן פּאָליטישן קריזיס. נישט די מלוכהשע אומאַפהענד-
גיקייט, און נישט דער דעמאָקראַטישער רעזשים האָבן דאָ נאָך קיין טיפע
וואַרצלען נישט געהאַט. דער זיג פון היטלעריזם אין שכנותדיקן דייטשלאַנד
האָט פון פאַרויס באַשטימט דעם גורל פון דעם קליינעם לאַנד. און ווען אין
מאי 1934 האָט דער באַגרענעצטער און אַמביציעזער פאַרשטייער פון די
קאָנסערוואַטיווע עלעמענטן פון דאָרף אָפגעשאַפט די דעמאָקראַטישע קאָנס-
טיטיציע, איז דאָס לאַנד פאַרבליבן גלייכגילטיק. דער היימישער קולאַקישער
פּאַזישום פון דער קליינער מדינה האָט נישט פאַרמאָגט דעם דינאַמיוס און
דעם בלוטדורשטיקן אימפעט פון דעם נאַציאָנאַל-אַציאָליזם; דער אַרטי-
קער אַנטיסעמיטיזם, וואָס איז אויסגעוואַקסן אויפן באַדן פון עקאָנאָמישער
קאָנקורענץ, האָט נישט געטראָגן, לכּל-הפּחות אין די ערשטע צייטן, קיין
פאַרגראַדס-באַראַקטער. אָבער דער לאַזונג „לעמלאַנד פאַר לעטן“ איז געווען

א גענוג דייטלעכער. די פראַגרעסיווע יידישע געזעלשאַפטלעכקייט האָט פון דער דיקטאַטור געקריגן די שווערסטע קלעפּ.

מיט אַ ווייטיק אין האַרצן האָט דער שרייבער-דעמאָקראַט געטראַכט וועגן דעם נייעם זיג פון דער רעאַקציע. זיינע באַזוכער האָבן זיך ביטער באַקלאַגט אויף די רדיפות קעגן די יידישע פּאָלקסשולן. די אומאַפהענגיקע פרעסע האָט געלעבט אירע לעצטע טעג. אָנהייב זומער האָט מען פאַרמאַכט דעם „פּרימאָרגן“, אַ צייטונג, וווּ ש. דובנאָוו האָט פון צייט צו צייט געדרוקט זיינע אַרטיקלען. דער קרייז פון באַקאַנטע איז שיטערער געוואָרן. איינער פון די ערשטע איז אַוועק דניאַל טשאַרני. איינמאַל ווען ער האָט געשמועסט מיט ש. דובנאָוו אין דעם מיט זון-באַלויכטענעם לאַבינעט, האָט זיך דער הערט אַ האַסטיקער טעלעפּאָנישער קלונג. מען האָט ד. טשאַרנין גערופן אַהיים; אומדערוואַרטעטע געסט, וואָס האָבן זיך אַרויסגעוויזן פאַר אַנענטן פון דער געהיים-פּאָליציי, האָבן אים איבערגעגעבן אַ פאַראַרדענונג תּיכּף צו פאַרלאָזן לעמלאַנד. אין עטלעכע טעג אַרום האָט ש. דובנאָוו געשריבן צו ד. טשאַרנין קיין פּאַריז: „נישט באַשערט געווען אַפּילן זיך צו געזעגענען מיט אייך... איך בין דאָ אין דעם גן-עדן פון וואַלד-פאַרק אינגאַנצן אַ פאַר-יתומטער... דער מאַי בליט. איך גיי אַרום אַליין אין וואַלד, פאַרטיפּט אין רעיונות. נאָך גוט, וואָס די רוסישע קאַרעקטורן נעמען ביי מיר צו אַ סך צייט.“ אין אַ צווייטן בריוו, דאַטירט דעם 9-טן יוני, באַרירט ש. דובנאָוו ווידער זיין באַליבטע טעמע: די איינציקע רפּואה קעגן מעלאַנקאָליע איז אָנגעשטרענגטע אַרבעט. „איך אַליין נעם איין פּשוט פּערדישע דאָזעס פון דער דאָזיקער רפּואה, — שרייבט ער — עס קומט אויס צו לייענען צו דריי קאַרעקטורן פון אַ בוך, וואָס האָט זעקס און צוואַנציק דרוק-בויגן.“

פון דער ווייטנס האָבן די פּריינד מיט אומרו נאָכגעפּאָלגט די געשעע-נישן אין די באַלטישע לענדער. דער נייער מקום-מקלט האָט נישט דערפּילט די דערוואַרטונגען. אין דער קאַרעספּאַנדענץ האָט זיך ווידער אַרויסגערוקט אויפן ערשטן אָרט די פּראַגע פון עמיגראַציע. די טשעריקאָווערס זענען באַ-שמאַנען אויף זייער פּריערדיקן פּאַריזער פּלאַן. די טאַכטער און דער איידעם האָבן צוגערעדט ש. דובנאָוו אַריבערצופאַרן קיין פּוילן און זיך צו באַזעצן אין אַ זומער-רעזידענץ הינטער וואַרשע. די מיטאַרבעטער פון יוואָ האָבן געהאַלטן, אַז דעם היסטאָריקערס אָרט איז — אין דעם עלצטן צענטער פון יידישער קולטור, אין ווילנע. ער אַליין האָט זיך געוואַקלאַט. „איך וואַנדער ליבערשט אין צייט, איידער אין רוים“, פלעגט ער ענטפּערן זיינע קאַרעס-פּאַנדענטן.

דער ערשטער באַנד „דאָס בוך פון לעבן“ איז דערשינען אין יוני. דער אויפּשריפט אויפן פּאַדערבלאַט איז געווען: „אידען, מיין לעבנס-באַ“

גלייטערין במשך פון א האלבן יארהונדערט — לזכרון". דער שרייבער האָט געפילט, אז די אמתע מצבה פאר זיין חברטע איז נישט דער גראָע שטיין אויפן וויסטן בית-עולם, נאָר דאָס בוך וווּ זי לעבט שטענדיק, כאָטש איר נאָמען ווערט דערמאָנט נאָר אויף עטלעכע זייטלעך...

אין יולי איז ש. דובנאָוו אַרויסגעפאָרן קיין דרוסקעניק, א קוראָרטי אויף דער גרענעץ צווישן פּוילן און ליטע. דאָרט האָט אויך פאַרבראַכט דעם זומער דער טאָכטערס משפּחה. שטיף זענען געפלאָסן דורכזיכטיקע טעג, אָנגעזאָפטע מיטן אַראַמאַט פון אָנגעהיצטע נאָרל-בלעטער; ס'איז גע-ווען גוט צו קוקן פון דעם משופּעדיקן ברעג אויפן האַסטיקן שטראָם פון ניצמאָן, אויף די גרינע לאַנקעס פון יענער זייט טיך, און צו הערן די טרעלן פון די פאַסטוך-פּייפלעך, וואָס האָבן זיך ווי אַ קליין ריטשקעלע אַרײַנגע-גאַסן אין דעם בין-השמשות. דער היסטאָריקער האָט זיך געפּרייט מיט זיין משפּחה. ער האָט שטאַרק ליב געהאַט די אייניקלעך, וואָס האָבן פאַרבראַכט זייערע קינדער-יאָרן אין זיין הויז, מיט זיין איידעם, הענריק ערליך, איז ער געווען שטאַרק באַפּריינדעט. נישט געקוקט אויף דער פאַרשידנקייט פון זייערע איבערצייגונגען, האָבן זיי געהאַט אַ סך געמיינזאַמעס צווישן זיך — סטאַישן אידעאָלאָגן, גראַדליניקייט און רואיקן מוט. אין וויכוחים פלעגן זיי זעלבן איבערטרעטן יענע גרענעץ, וווּ עס הייבט זיך אָן פּערזענלעכע צערייצטקייט.

דער וועג צוריק האָט געפירט דורך ווילנע. מיט אַ צימער אין האַרצן האָט ש. דובנאָוו געשפּאַנט איבער די שמאַלע טראַטואַרן פון די באַקאַנטע, אויסטערליש-פאַרדרייטע געסלעך: דער גורל האָט אים ווידער געבראַכט אין דער אַלטער שטאָט, וואָס נישט די אָרעמקייט און נישט דער גראַשענדיקער גאַסן-האַנדל האָבן געקענט צעשטערן איר חן. ווי אין די אַלטע צייטן האָט זיך דאָ געפילט אַ געשפּאַנט אינערלעך לעבן, אָבער דער אינהאַלט איז גע-וואָרן אַן אַנדערער. דאָס אָרט פון די אַבסטראַקטע וויכוחים איבער נאַציאָנאַלער קולטור האָט פאַרנומען די לעבעדיקע קולטור-אַרבעט. די וואָך, וואָס ער האָט פאַרבראַכט אין ירושלים דליטאָ, איז געווען אויסגעפילט מיט באַ-זוכן די שולן, מיט באַראַטונגען אין יידישן וויכששאַפטלעכן אינסטיטוט און שמועסן מיט אַלטע און נייע באַקאַנטע. מיט גרויס אינטערעס האָט דער היסטאָריקער זיך צוגעקוקט צו די נייע מענטשן — לערער, דאָקטוירים, זשורנאַליסטן, אַספּיראַנטן פון ייוואָ, געזעלשאַפטלעכע טוער; אַלע האָבן זיי פאַרמאָנט איין געמיינזאַמען שטריך — אַרגאַנישע פאַרבינדונג מיט די פּאָלקסמאַסן. די וויכוחים מיט די אַסימילאַטאָרן, אין וועלכע דער מחבר פון די „בריוו וועגן אַלטן און נייעם יידנטום" האָט אַזוי פיל פּיער אַרײַנגע-לייגט, האָבן כמעט אינגאַנצן אויפּגעהערט. דאָס וואָרט „זשאַרנאַן" איז גע-

וואָרן אַ פאַרדריסלעכער אַנאַכראָניזם. אומעטום האָט געקלונגען דער קלאַר דער זינגענדיקער ווילנער יידיש, די שפראַך פון שטוב, פון דער שול, פון וויסנשאַפֿלעכע דעפּעראַטן און פון קינדער-שפּיל.

ווען דער שרייבער איז אַהיימגעקומען, האָט ער געפרוווט אונטערפירן אַ סך-הכל פון זיינע איינדרוקן. „פון מיין נסיעה קיין פּוילן בין איך בכלל צופירן — שרייבט ער צו י. לעשטשינסקין — ...צוגעקוקט זיך צו אַ וועלט, מיט וועלכער איך האָב זיך צעשיידט מיט 28 יאָר צוריק... צרות און זאָרגן גענוג, אָבער אויך אַקטיווקייט, גרייטקייט צום קאַמף, אַפילו מסירת-נפש (ווי אין דעם שול-בוי). אין ווילנע האָב איך באַזוכט כמעט אַלע שולן פון אַלע ריכטונגען און האָב געזען, ווי ביי דער שרעקלעכער אַרעמקייט שלעפּט מען אַרויס פון בלאַטע קינדערלעך און מען מאַכט זיי פאַר מענטשן. דער ייוואָ איז אויך אַ קולטור-אינדזל אין אַ ים פון צרות“.

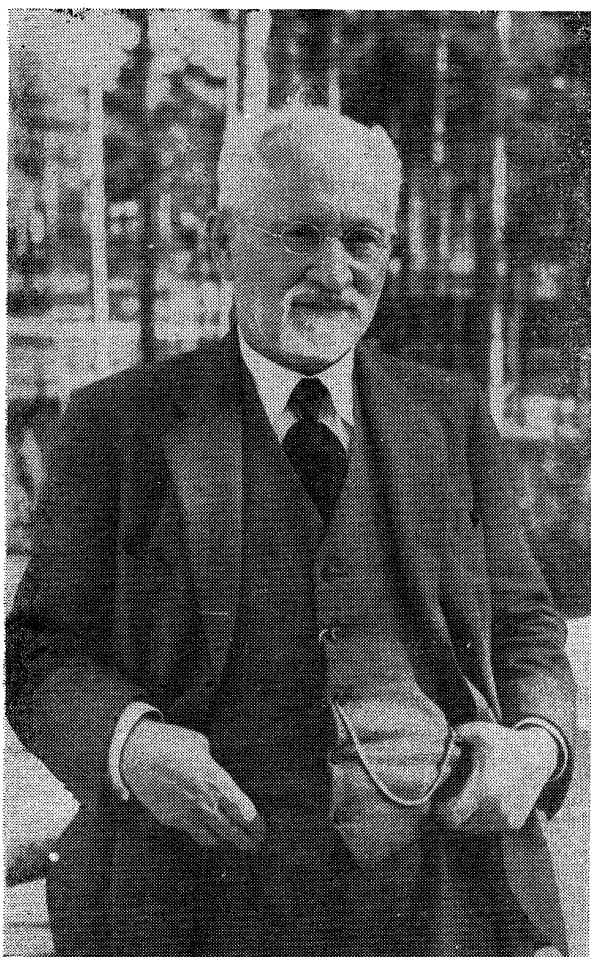
ביי דער אוממיטלעכער באַרונג מיטן קאָלעקטיוו פון וויסנשאַפֿט-לעכע טוער-ענטוואַסטן האָט דער היסטאָריקער נאָך שטאַרקער דערפילט, ווי ענג ער איז מיט זיי פאַרבונדן. די צוקונפט פון ייוואָ ווערט איצט איינע פון זיינע שטענדיקע זאָרגן. ער טרוימט וועגן דעם, אַז די דאָזיקע יידישע אַקאַדעמיע זאָל ווערן דער וויכטיקסטער קולטור-צענטער אין גלות. אין די בריוו צו זיינע פריינד בויט ש. דובנאָוו פלענער וועגן גרינדן אַ רייע נייע פאַרשונגס-עמינאַרן. ער דריקט אויס זיין גרייטקייט צו פאַרן יעדעס יאָר אויף צוויי חדשים קיין ווילנע, כדי אַנצופירן מיטן היסטאָרישן קרייז. ער קען אָבער נישט באַשליסן ענדגילטיק זיך צו באַזעצן אין פּוילן; עס שרעקט אים די אַטמאָספּער פון די פאַרשאַרפטע פאַרטייאישע קאַמפּן. „דאָס וואָלט געענדערט — שרייבט ער דעם 26-טן סעפטעמבער — דעם גאַנצן פלאַן פון מייע לעצטע לעבנסיאָרן, וואָס איך וויל אָפּגעבן פאַר אַ רואיקן חשבון-הנפש“.

ער איז איבערצייגט, אַז לעבנדיק אָפּגעזונדערט אין וואַלד, וועט ער אַמבעסטן קענען פאַרענדיקן זיין לעבנס-אויפגאַבע.

לעבן אינגאַנצן אָפּגעזונדערט האָט אָבער ש. דובנאָוו נישט געקענט. צו שטאַרק האָט עס אים געצויגן צו מענטשן, צו דער געזעלשאַפֿטלעכקייט. די בית-עולם-שטיקייט פון פאַשיסטישן לעטלאַנד, וואָס איז געווען אַזאַ בולטער קאַנטראַסט צו דער קאַביקער ווילנע, האָט אים געשטימט. אין משך פון די פאַר חדשים זענען פאַרניכטעט געוואָרן די לעצטע רעשמלעך פון דעמאָקראַטיע. די אָפּאָזיציע איז אַוועק אין אונטערערד אָדער אויף עמיר-גראַציע. די יידישע קולטור-אַרגאַניזאַציעס זענען געווען ליקווידירט; מען האָט בלוין טאַלערירט די קאַנסערוואַטיווע אגודה. אין די בריוו פון יענער צייט האָט ש. דובנאָוו זיך ביטער באַקלאַגט אויף דער פאַרניכטונג פון דער פרייע:

פרעסע און ער האָט געבעטן זיינע פריינד אין אנדערע לענדער צו פראַטעס-
טירן קעגן די פאַרברעכנס פון דעם פאַשיסטישן רעזשים אין לעמלאַנד.

שפּאַצירנדיק איבער די וואַלד־סטעזשולעס, באַדעקטע מיט שורשענ-
דיקע בלעטער, האָט דער היסטאָריקער זיך באַמיט צו טרויסטן מיטן גע-
דאַנק, אז דיקטאַטורן זענען נישט אייביק... וואַנדערנדיקע פייגל־מחנות האָבן
זיך אַריינגעשניטן אין צפונדיקן הימל ווי שוואַרצע קלינעס. זיי האָבן דער-
מאָנט ש. רובנאָוו וועגן זיין ביטערער היימלאַזיקייט. מיט אַ פיינלעך גע-
פיל האָט ער געטראַכט וועגן די געפאַרן, וואָס דער מאָרנגנדיקער טאָג גרייט
פאַר זיינע נאָענטע מענשטן, פאַרן פאַלק, פאַר דער וועלט. דייטשלאַנד איז
געוואָרן אַרומגעכאַפט מיט אַ ראַסיסטישן שגעון, איבער די באַלטישע לענד-
ער האָט זיך אויסגעשפּרייט אַ שוואַרצער שאַטן... פאַרזונקען אין שווערע
רעיונות פלעגט ער זיך אומקערן אַהיים מיט דער ברייטער וואַלד־אַלייע,
וואָס די שכנים האָבן גערופן „רובנאָווס אַלייע“. אין די גרויסע צימערן האָט
געהערשט אַ געדיכטע שטיקייט, ממש אַנצוטאָפן מיט דער האַנט. ש. רוב-
נאָוו פלעגט זיך זעצן צום שרייבטיש און אַרויסנעמען פון שופלאַד דעם
טאָגבוך און די פאַרגעלטע בלעטלעך פון אַלטע בריוו — מאַטעריאַלן פאַרן
צווייטן באַנד מעמואַרן. עס האָבן אויפגעלעבט ווייט־פאַרגאַנגענע יאָרן, באַ-
ראַטונגען, וויכחים, אויפגענוגען... דער געוויכער פון די געשעענישן האָט
אוועקגעבלאָזן אַ סך האַפנונגען, אָבער דער נרייזגרויער מאַן מיט די יונגע
פינקלדיקע אויגן האָט זיך נישט אונטערגעגעבן — ער האָט פעסט געגלויבט
אין ענדגילטיקן זיג פון מענטשלעכקייט. ער האָט זיך עקשנותדיק אָפגעזאָגט
צו קאָפיטולירן אויך אויפן פּערזענלעכן פראַנט, — אין דעם שווערן קאַמף
מיט די צוויי שונאים — עלטער און איינזאַמקייט. זיין מעכטיקער פאַרבינד-
דעטער איז געווען די געשיכטע.

ש. דובנאוו אין וואלד־פארק אין 1937

דער זיג איבער דער איינזאמקייט

אין איינעם פון די בריוו, וואָס זענען געווען געשריבן אינמיטן פון די דרייסיקער יאָרן, האָט ש. דובנאָוו אזוי כאַראַקטעריזירט זיין דעמאָלסדיקן צושטאַנד: „דאָ ביי אונדז איז אומעטיק: אַרום און אַרום טויט, פאַרשלאָפן. איך פיל דעם אומעט גראָד, ווען איך בין צופעליק. צווישן אָט די טויטע מענטשן. אין מיין איינזאמקייט, פאַרקערט, בין איך נישט אַליין: איך לעב מיט דער גאַנצער וועלט.“

ווען די פריינד אין בערלין פלעגן אַמאָל פאַרבעטן ש. דובנאָוו אין קינאַ, פלעגט ער זיך שטענדיק אָפּזאָגן. „צו וואָס דאַרף איך די פאַרשטע-לונגען — פלעגט ער זאָגן — אז פאַר מייע אויגן נייט טאַג-מענגלעך פאַר-ביי אויף אַ ריזיקן עקראַן דער פילם פון דער יידישער געשיכטע?“. דער אַר-בעמס-טאַבינעט פון היסטאָריקער איז פול געווען מיט לעבעדיקע בילדער. זיין קאַנטאַקט מיטן עבר האָט קיין מאָל נישט אויפגעהערט. ער האָט נאָר מורא געהאַט, אז אויסערלעכע פיינטלעכע כוחות זאָלן נישט צעשטערן דעם דאָזיקן בונד. אַרבעטנדיק איבער דעם צווייטן באַנד פון זיינע מעמואַרן, שרייבט ער צו די טשעריקאָווערס: „איך קען נישט זאָגן, אז ביי דער געשאַ-פּענער לאַגע וועל איך אפילו דאָ אין וואַלד, קענען רואיק אַרבעטן. איר וויסט דאָך, אז מיך אינטערעסירט שטענדיק אַלץ וואָס אַרום מיר טוט זיך. אן אז אָפט נאָגט מיך דער פובליציסטישער וואָרעם.“

די געדאַנקען, אויפגעקומענע פון די ביטערע איבערלעבונגען פאַר די לעצטע יאָרן, האָבן זיך עקזיסטענטיק געבעטן אויפן פאַפיר. האָט ש. דובנאָוו אינמיטן דער אַרבעט איבער די מעמואַרן אָנגעשריבן אַן אַרטיקל וועגן דער טראַגעדיע פון דעם מאָדערנעם יידנטום. דאָס אַרטיקל האָט געטראָגן דעם כאַראַקטער פון אַן אויפרוף, און דער מחבר האָט פאַרגעלייגט זיינע פריינד אין פאַרזי, זיי זאָלן עס איבערזעצן אויף פראַנצויזיש און ענגליש און

פארשפרייטן צווישן ברייטע קרייזן.*) דער הויפטגעדאנק פון ארטיקל איז געווען, אז כ'איז נויטיק צוניצצורופן אן אלועמלעכן יידישן קאָננרעס, וואָס זאָל ווערן אויסגעוויילט אויף א דעמאָקראַטישן אופן. „פאַר די לעצטע 150 יאָר — שרייבט דער היסטאָריקער — האָבן מיר נאָך נישט געהאַט אזא מאָמענט, ווען דאָס „הויז פון ישראל“ זאָל ברענען פון אלע זייטן... פון היטלעריסטישן דייטשלאַנד גייט אַ נייע סאַציאַלע עפידעמיע... אָפּ! אָדער באַהאַלטן אין די רעאַקציאָנערע קרייזן פון פּוילן, אין די באַלטישע לענדער, אין רומעניע און אונגאַרן, אין עסטרייך... עס וואַקסט אַ דור מיט פאַרווילדעוועטע אידדיען און זיטן, וואָס וועט באַזאָרגן מיט צרות גאַנצע דורות פון יידישן פּאָלק“. די היטלעריסטישע פּרעסע האָט באַמערקט דאָס אַרטיקל. דער „פּעלטישער באַאָבאַכטער“ ציטירנדיק די ווערטער „דאָס הויז פון ישראל ברענט“, באַמערקט מיט טריומף: „דאָס האָבן מיר טאַקע געוואָלט“.

צוויי שווערע טרויעריקע ידיעות האָבן ש. דובנאָוו געהאַט אָפּגעריסן פון זיין אַרבעט אין יענער צייט. זומער 1934 איז אָנגעקומען די ידיעה וועגן טויט פון ח. נ. ביאַליק אין תל-אביב און אין אַ האַלב יאָר אַרום איז אין ווילנע געשטאַרבן ד"ר צמח שאַבאַד. ביאַליקס טויט האָט ביים היסטאָ-ריקער אַרויסגערופן אַ כוואַליע פון זכרונות פון דעם אָדעסער פּעריאָד. וועגן דאָרטיקן ליטעראַרישן קרייז; ער האָט זיך דערמאָנט ווי ער און ביאַ-ליק פלעגן אָפט שפּאַצירן ביים ים-ברעג. אין מוּח זענען אויפגעשווומען אָפּגעריסענע פּערזן, וואָס אַמאָל זענען זיי געווען ווי אַן אַקאָמפּאַנימענט צו דער אַרבעט; אָפט, שפּאַנענדיק איבערן קאַבינעט און טראַכטנדיק וועגן נאָענטסטן קאַפיטל פון זיין ווערק, פלעגט ער דעקלאַמירן אויסצוגן פון „די גייל“, אָדער פון זיין באַליבט ליד „ס'האַט אַ שמעק געטאָן אַ נייער ווינט, און די ווייטן האָבן זיך צעעפנט — די הימלישע הויכן זענען געוואָרן טיפּער און דורכזיכטיקער — פון די בערג האָט אַריינגעשיינט דער פּרי-לינג אין טאָל...“ פאַר דער לעצטער צייט האָט זיין קאַרעספּאָנדענץ מיט ביאַליקן — דעם דירעקטאָר פון פּאַרלאַג „דביר“ — מער געטראָגן אַ גע-שעפּטלעכן כאַראַקטער. אין זיכרון איז אָבער פּאַרבליבן די געשטאַלט פון יונגן לירישן פּאָעט.

שאַבאַדס טויט האָט ש. דובנאָוו אָפּגעפילט ווי אַ פּאַרלוסט פון אַ מיטקעמפּער, וואָס איז געפּאָלן אויפן שלאַכטפּעלד. ערשט מיט עטלעכע חדשים צוריק האָבן זיי ביידע פּאַרבראַכט אין לאַנגע שמועסן אין בנין פון

* צוגאַב פון מחבר צו דער יידישער איבערזעצונג: פון די ווערטער „דעו הויפטגעדאָנק“ ביז „פון יידישן פּאָלק“.

יוואָ אין ווילנע, אין דער געמיטלעכער צווייטאַקיקער געבידע אויף דער שטילער, מיט גרינסבאַוואַקסענער גאַס. ד"ר שאבאד האָט געפירט דעם פאָרזיץ אויף יענער זיצונג, אויף וועלכער ש. דובנאָוו האָט געהאַלטן זיין דעפּעראַט וועגן די אויפגאַבן פון יידישן וויסנשאַפטלעכן אינסטיטוט. ס'איז שווער געווען זיך פאַרצושטעלן ווילנע אָן אַט דעם אומדערמיטלעכן, פּלאַ-מיקן אידעאָליסטישן טוער.

(* די יידישע ריגע איז דערווייל געוואָרן אַלץ ליידיקער. עס זענען זיך צעפאַרן אין פאַרשידענע מקומות געזעלשאַפטלעכע טוער, לערער, זשור-נאַליסטן. ווען ב. וו. לאַצקי-בערטאָלדי האָט באַשאַסן אַרויסצופאַרן קיין ישראל האָט ער זיך געווענדעט מיט אַ בריוו צו ש. דובנאָוו, וועלכן ער האָט געהאַלטן פאַר זיין לערער, וועגן אַ מיינונג בנוגע דעם באַשלוס. דער היסטאָריקער האָט אים געענטפערט אין אַן אויספירלעכן בריוו, דאַטירט אין נאָוועמבער 1934. „אַז איר פרעגט מיר — שרייבט ער — ווי ביי אַן אַלטן חבֿר פון דער „פּאָלקספּאַרטיי“, צי איז דאָס נישט „שליזל-הגלות“, ווען אין אונדזערע אייגענע רייען וואַקסט אַ באַוועגונג צו באַזעצן זיך אין ארץ-ישראל, מוז איך אייך ענטפערן: יא, ס'איז טאַקע אַ מין יאוש פון גלות, אַ ווילן צו פאַרלאָזן אונדזער אומגליקלעכע גרויסע משפּחה אין גלות כדי צו ראַטעווען זיך ביי איר קליינינקן טייל אין ארץ-ישראל. מינע פריינד אין א"י לאָזן מיך נישט צורו און פאַדערן איך זאָל קומען... אָבער איך ענטפער זיי: אַלס „מחייב הגלות“ קען איך נישט מיטהעלפן דער „התרוקנות-הגלות“ — אויסליידיקן דעם גלות פון זיינע גייסטיקע כוחות. מיר דאַרפן נישט פאַרגעסן אין די 16 מיליאָן יידן צוליב דעם איינציקן מיליאָן... אינ-טעליגענץ האָבן מיר דאָרט איבערגענוג... אמת, דאָ וועלן זיי זיין אויף צרות... אָבער זייער גייסטיקע ענערגיע וועט דאָך ווירקן אין פּאָלקס-אַרויס-ציען פון גלות די דאָזיקע ענערגיע איז אַ גרויסע עברה. נישט לאַנג האָבן איך געשריבן צו אַן אַלטן פריינד אין ירושלים, אַז איך ווינטש אַלדאָס נומס אונדזער שבט יהודה אין א"י, אָבער איך וויל נישט, אַז די עשרת-השבטים אין גלות זאָלן פאַרפאַלן ווערן, אַז דאָס יידישע וועלט-פּאָלק זאָל אויפהערן צו עקזיסטירן... דאָס איז דער עיקר-העיקרים פון אונדזער „פּאָלקס-פּאַרטיי“, און מיר טאָרן זיך נישט פאַרזינדיקן קעגן אַט דעם גרונט-דאָגמאַט. פאַרשטייט זיך, אַז יעדער יחיד קען און אַפּטמאַל מוז זיך עס דערלויבן, אָבער אַלס באַוועגונג איז דאָס אין אונדזערע רייען נישט דערלאָזבאַר“.

(* צוגאַב פון מחבר צו דער יידישער איבערזעצונג — פון די ווערטיער „די יידישע ריגע“ בײַ „נישט דערלאָזבאַר“.

אין נאוועמבער 1934 איז אין זשורנאל „דאָס פרייע וואָרט“ (לאָג-דאָן) פאַרעפנטלעכט געוואָרן דאָס ערשטע אַרטיקל פון דעם שוין פון לאַנג-פאַרטראַכטן ציקל „ווהין גייען מיר?“. עס האָט געהייסן „וועט דאָס 20-טע יאָרהונדערט זיין אַ קעגנזאַץ צום 19-טן?“. מיט פאַרביטערונג קאָנס-מאַטירט דאָרט דער מחבר, אַז דאָס נייע יאָרהונדערט פרוווט צו צעשטערן אַלץ, וואָס דער אוואַנגאַרד פון דער מענטשהייט האָט דעראַבערט כּמשך פון 125 יאָר. אין 19-טן יאָרהונדערט האָבן אפילו דעאַקציאָנערע רעגירונגען נישט געוואַגט צו ליקווידירן אַלע בירגערלעכע פּרוייהייטן. אין צוואַנציקסטן י"ה זענען אין אַ רייע לענדער אויפגעקומען דיקטאַטאָרישע רעזשימען, וואָס אַטראָפירן אפילו די באַזערפּעניש פאַר פּרייהייט. די שאַרפּסטע פאַרעם פון דיקטאַטור איז דער היטלעריזם, וואָס האָט אָפּן פּראָקלאַמירט, אַז די „דיי-טשע רעוואָלוציע“ איז באַרופן צו ליקווידירן די ירושה פון דער פּראַנצוו-זישער רעוואָלוציע. אַ גרויסער טייל פון איראָפּע לעבט היינט אונטערן צייכן פון אַנטי-דעמאָקראַטיזם און אַנטי-הומאַניזם. דער בעסטער באַראַמע-טער פון דער עטישער קולטור פון דער וועלט — די געשיכטע פון יידישן פּאָלק — זאָגט עדות וועגן דעם, אַז דער מאַראַלישער ניוואַ פון 20-טן י"ה איז נידעריקער ווי אין דער צייט פון דער אינקוויזיציע. דער שרייבער פּרעגט מיט אומרו: „זענען דאָס נישט אַלץ סימנים פון אַ פּסיכישער און עטישער ירידה, פון אַ פּאַרנווילדונג נאָך דער שרעקלעכער וועלט-מלחמה? איז דאָס נאָר אַן איבערנאַנס-דערשיינונג אָדער אַן אָנהייב פון אַ נייער תקופה, פון אַ נייעם מיטלאַלטער, וואָס רוסט זיך אָן אויף אונדז? וווהין גייען מיר?“.

אין עטלעכע חדשים אַרום האָט די ניו-יאָרקער „צוקונפט“ איבערגע-דרוקט דאָס אַרטיקל און צוגעגעבן נאָך צוויי קאָפיטלען פון דעם זעלבן ציקל: „כעסטיאַליטעט קעגן הומאַניזם“ און „די עטישע קריטעריע“. דער טראַגיק פון דער היינטיקער צייט — האַלט ש. דובנאָוו — באַשטייט אין דעם, וואָס מיר לעבן איבער אַ קריזיס פון דער סאָציאַלער עטיק. דעם שווערסטן קלאַפּ האָט די מענטשלעכע מאַראַל געקריגן פון דעם ראַסיזם, וואָס האָט אַראָפּגענידערט דעם מענטש צו דער מדרגה פון אַ חיה (בלוט ראַסע). ראַסיזם דאָס איז אַ דענענערירטער נאַציאָנאַליזם, וואָס איז טיפּיש פאַרן 20-טן יאָרהונדערט. אַ סך אונטערדריקטע פעלקער, וואָס האָבן אין פאַרימן יאָרהונדערט געקעמפט פאַר אומאַפּהענגיקייט, זענען איצט אַליין געוואָרן אונטערדריקער פון נאַציאָנאַלע מינדערהייטן אין זייערע לענדער. אַ סימפּטאָם פון דעם עמישן קריזיס איז אויך די ירידה פון פּאַציפּיזם. דער איטאַליענישער פּאַשיזם און דער היטלעריזם האָבן געשאַפּן אַ קולט פאַר מיליטערישער קראַפט; די מאַוויעטישע פּראָפּאַגאַנדע רופט נישט איבער-

צושמידן די שווערן אויף אַקער־אייזנס, נאָר הייסט אויסדריען די ביסקן קעגן קלאַסן־שונא. דער נאַציאָנאַל־סאָציאַליזם וואַרפט אָפּ יעדער מאָראַל אין דער טעאָריע און אין דער פּראַקטיק; לענינס יורשים זענען איבערצייגט. אז מען קען פאַרווירקלעכן אידעאַלע צילן מיט אַמאָראַלישע מעטאָדן. אָבער דער מענטש איז גיכער אַן עמישע באַשעפעניש, אידער אַ פּאָליטישע. די אַמאָראַלישקייט דראָט אומצוקערן די מענטשהייט צו די צייטן פון באַר־באַריזם. קעגן דעם מוז מען קעמפן; עס איז אומבאָדינגט נייטיק צו שאַפן אַ גאַנצע געזעץ פון „געזעלשאַפטן פאַר עמישער קולטור“. די איניציאַטיוו דאַרפן נעמען אויף זיך די, וואָס האָבן דערויף אַ היסטאָרישע פּראָדוקטע — די יורשים פון די נביאים, וואָס האָבן מיט 25 יאָרהונדערטער צוריק פּראָקלאַמירט אידעען פון הומאַניזם און פּאַציפיזם. דער אָרגאַניזירטער בעסטיאַליטעט מוז אַנטקעגן געשטעלט ווערן אַן אָרגאַניזירטער הומאַניזם. די דאָזיקע שורות, אָנגעפילטע מיט ביטערניש און אומרו, האָט ש. דובנאָוו געשריבן אין דער אַטמאָספּער פון דער ווינטערדיקער אידיליע. „מיין וואַלד־פאַרק האָט זיך שוין אָנגעמאָן אין וויסע קליידער און איז שוין ביז גאָר — שרייבט ער צו ד. טשאַרני, — אין מיין גלעזערנער ווילע איז שטייל, רואיק, און נאָר אין געוויסע טעג קומט מען אַ קוק טאָן, ווי לעבט דאָס אַ מענטש, אַ נזיר, צווישן סאַסנעס און פאַרשלאָפּענע הייער“. דער שרייבער האָט דאָן געהאַלטן אין פאַרענדיקן דעם צווייטן באַנד זכרונות און האָט שוין אויסגעקוקט אויף די פּרישע קאָרעקטורן. ער האָט ליב געהאַט צו פילן די המשכדיקייט פון דער אַרבעט און צו זען, ווי עס פאַרשמעלצן זיך די דינגען פון גרויסן פּלאַן. אין די קורצע פּעריאָדן פון געצווונגענעם אָדער פּריוויליקן אָפרו פלעגט ער אָפט דערפילן אַ פיזישע מידיקייט און שוואַכקייט. „אַן אַרבעט בין איך שטענדיק קראַנק“ — האָט ער אין אַזעלכע מינוטן זיך געקלאָגט פאַרן פּריינד. דער אינסטינקט פון זעלבסטדערהאַלטונג האָט אים אונטערגעזאָגט, אז דאָס בעסטע מיטל אויפצוהיטן דאָס גייסטיקע און פיזישע געזונט איז — פאַרייניקן די אַרבעט מיט לאַנגע שפּאַצירן.

פּרילינג 1935 האָט ש. דובנאָוו גערן אָנגענומען דעם פאַרשלאַג פון אַ גרופּע אינטעליגענץ צו האַלטן אין יידישן קלוב אַ רעפּעראַט וועגן רמב"ם צו זיין 800־טן יאָרצייט. ער האָט געפילט אַ באַדערפעניש אַרויס־זאָגן די געדאַנקען, וואָס האָבן זיך אָנגעקליבן במשך חדשים פון שווייגן. דער רעפּעראַט האָט געטראָגן אַ היסטאָרישן באַראַקטער; די מסכנות האָבן אָבער געהאַט אַ שייכות צו דער היינטיקער צייט. דער רעפּערענט האָט מיט באַגייסטערונג געשילדערט די געשטאַלט פון דעם יידישן ענציקלאָפּעדיסט, וואָס האָט געלעבט אין דער אַטמאָספּער פון דריי קולטורן — יידישער, קריסטלעכער און מוסולמענישער. דער באַרימטער קאָדיפיקאַטאָר, וואָס האָט

סיסטעמאטיזירט די רעליגיעזע שריפטן, האָט פלייסיק שטודירט עקזאקטע וויסנשאפטן און האָט זיך געהאַלטן פאַר אַריסטאָטעלעס' אַ תלמיד. פון אים האָבן זיך געצויגן פּערדים צו שפינאַזאַן, מענדעלסאָנען און צו די ראַציאָ-נאַליסטן פון 19-טן יאָרהונדערט. ש. דובנאָוו האָט געהאַלטן, אַז עס איז וויכטיק צו דערמאָנען דעם דאָזיקן פּראָגרעסיוון דענקער פון מיטלזאַלטער. „גראַד אין אונדזער צייט, ווען אַ נייער פינצטערער מיטאַלטער רוקט זיך אָן אויף דער אייראָפּעאישער וועלט, גראַד איצט, ווען אין אַ גרויס אייראָ-פעאיש לאַנד הערשט אַ ראַסיסטישע טעאָריע, וואָס טיילט די מענטשן, אזוי ווי פּערד, אויף בלוטראַסעס, און שטעלט אַזוועק דאָס עלצטע קולטור-פּאַלק אויף דער מדרגה פון אַ נידעריקער ראַסע, איז כּדאי צו דערמאָנען, אַז נאָך מיט 800 יאָר צוריק האָט געלעבט אַ מענטש פון אַט דעם פּאַלק, וואָס האָט געטיילט.... מענטשן... נאָר לויט גייסטיקע קאָטעגאָריעס". ש. דובנאָוו האָט זיין רעפּעראַט פּאַרענדיקט מיט די ווערטער: „סעגן דעם דאָ-זיקן בעסטאַליזם אָדער אַנטיהומאַניזם, וואָס פּאַרשפּרייט זיך איצטער אויף דער וועלט ווי אַ מפּנה, זענען מיר גענוג אימוניזירט. מיר, אייניקלעך פון די נביאי האמת והצדק, וואָס האָבן כּמעט מיט דריי טויזנט יאָר צוריק גע-שאַפן די אידעאָלן פון הומאַניזם און גערעכטיקייט; אייניקלעך פון אַזעלכע דענקער, ווי דער רמב"ם, וועלן קיינמאָל נישט פּאַרגעסן, אַז מיר זענען דורכ-געגאַנגען דורך דער גאַנצער געשיכטע פון דער מענטשהייט ווי אַ פּאַלק פון גייסט, מיט דער קראַפט פון גייסט. און ווען די נייע געצנדיגער פון וואָטאַאַ, די פּאַרערער פון ווילדער פּויסט-גראַפּט, ווילן אונדז פּאַרטיליקן, וועלן מיר זיי דערמאָנען, אַז מיר זענען אַמאָל בייגעשטאַנען אַ פּיל פינערע געצנ-דינעריי פון זעאום און אַפּאָלאָן און די אייזערנע פּויסט פון אַלטן רוים — און האָבן זיי אַלעמען איבערגעלעבט".

דעם גאַנצן פּרילינג האָט דער שרייבער פּאַרבראַכט איבער די קאָרעס-טורן פון צווייטן באַנד „דאָס בוך פון לעבן". (* ער האָט געאַרבעט מיט גרויס באַגייסטערונג. דער ערשטער באַנד מעמואַרן האָט אַרויסגערופן אַ ברייטן אָפּקלאַנג: ש. דובנאָוו שרייבט וועגן דעם צו די טשעריקאָווערס: „איך באַקום בריוו פון וועלכע עס שטעלן זיך טרערן אין די אויגן... אַפילו אין רוסלאַנד, ווו עס זענען אַריינגעקומען נאָר 3-4 עקזעמפּלאַרן פון 1-טן באַנד, ווערן געבילדעט, ווי מען שרייבט מיר, „אַטשערעדן" אויף לייענען יעדן עקזעמפּלאַר"...

נאָך דעם ווי ס'איז דערשינען דער צווייטער באַנד, האָט ער זיך פאַר-

(* הוספה פון מחבר צו דער יידישער איבערזעצונג: פון די ווערטער „ער האָט געאַרבעט", ביז „יעדן עקזעמפּלאַר".

טיפט אין דעם טעקסט פון דער פארקירצטער „וועלטגעשיכטע פון יידישן פאלק“, וואָס עס וואָרט צוזאַמענגעשטעלט א. שטיינבערג. מיט אַ געפיל פון באַפרידיקונג האָט ער זיך איבערצייגט, אז דער איבערזעצער פון דעם צענבענדיקן ווערק האָט באַוווּזן ביים פארקירצן די „געשיכטע“ אָפּצוהייַמן איר סטיל און איינצוהאַלטן אַלץ, וואָס איז געווען ממשותדיק. אין אויגוסט איז ש. דובנאָוו אַרויסגעפאַרן קיין ווילנע אויפן צוזאַמענפאַר, וואָס איז אַרגאַניזירט געוואָרן אין שייכות מיטן צען-יאָריקן יובל פון יידישן וויכט-שאַפטלעכן אינסטיטוט.

אין ווילנע איז ער באַלד אַרײַן אין דער געהויבענער אַטמאָספּער פון דעם גרויסן קולטור-יום-טוב. דער צוזאַמענפאַר איז געווען אַן אמתע מאָד-ביליאַציע פון די וויסנשאַפטלעכע, ליטעראַרישע און געזעלשאַפטלעכע כוחות פון יידנטום. ער איז פאַרגעקומען ביי אייגנאַרטיקע באַדינגונגען. אויפן אייראָפּעיִשן האַרײַזאַנט האָט זיך אַלץ מער אויסגעשפּרייט דער ביי-דער-שאַטן פון היטלעריזם, אָבער גלייכצייטיק מיט דער זאַרג פון די באַ-דראַטע קולטור-ווערטן איז געוואקסן די אַנטשלאַסנקייט זיי צו פארטידיקן מיט אַלע כוחות. ש. דובנאָוו'ס רעדע אויף דער דערפּעפונג פון צוזאַמענ-פאַר איז געווען דורכגעדרונגען מיט דער דאָזיקער אַנטשלאַסנקייט. ער האָט דערפילט, אז דורך אים רעדט די אַנדערטהאַלבן-טויזנט-קעפיקע אוידי-טאָריע. באַלד אין אָנהייב האָט ער געשטעלט די פראַגע: צי איז עס נישט אויסטערליש צו אַרגאַניזירן אַ יידישע וויסנשאַפטלעכע קאָנפּערענץ אין אַ צייט, ווען אין איינעם פון די גרעסטע אייראָפּעיִשע לענדער דראַט יידן אַ טויטגעפאַר און דער נאַצי-גיפּט פאַרסמט די לופט פון אייראָפּע? צי קען מען שאַפן קולטור-ווערטן בעת אַ מאַראַלישער ערדציטערניש? נישט נאָר מען קען נאָר מען מוז — האָט דערקלערט דער רעפּערענט מיט אַ פעסטער איבערצייגונג. פונקט ווי אַ פיזישע ערדציטערניש שאַפט נישט אָפּ די גע-זעצן פון דער נאַטור, אַזוי צעשטערט אויך נישט דער מאַראַלישער קרויזים די געזעצן פון דער געשיכטע. מיט אַ באַזונדער עקשנות דאַרף מען קול-טיווירן אמתע וויסנשאַפט אין אַ צייט, ווען די וויסנשאַפט ווערט געפּעלשט אויפן באַפּעל פון דער דיקטאַטור. דאָס יידישע פּאַלק איז געוויינט צו שאַפן זיין קולטור נישט געקוקט אויף אויסערלעכע מניעות. איצט בויט זיך די דאָ-זיקע קולטור אויף צוויי וועגן: עס איז נישט קיין צופאַל, וואָס גלייכצייטיק ווערן געפייערט צוויי קולטור-ימים-טובים — 10 יאָר יוואָ און 10 יאָר ירושלימער אַנוויערסיטעט. עס איז דער געבאַט פון דער עפּאָכע, אז די דאָזיקע צוויי אַקאַדעמיעס זאָלן אַרבעטן צוזאַמען; דער קולטורעלער און שפּראַכלעכער דואַליזם איז נישט קיין נייע דערשיינונג אין דער יידישער געשיכטע; ער איז אויפגעקומען נאָך אין די צייטן פון מלכות יהודה אונ-

טערן רוימישן פראטעקטאראט, ווען צוגלייך מיט ירושלים זענען אויך בכל און אלעסאנדריע געווען וויכטיקע קולטור-צענטערן. פון דעם תלמוד-בבלי האבן די שפעטערדיקע דורות געהאלטן נישט ווייניקער ווי פון תלמוד-ירושלמי; די אראמעישע שפראך איז געווען א ליטעראטור-אינסטרומענט צוגלייך מיט דער העברעישער. אין אונזער צייט דערגאנצן די ביידע אקאדעמיעס איינע די אנדערע: דער פאלעסטינער אוניווערסיטעט קאנצענטרירט זיין אויפמערקזאמקייט קודם-כל אויף אויסצופארשן דעם ווייטן עבר; דער ווילנער אינסטיטוט פארנעמט זיך מיט פראבלעמען פון דער היינטיקער צייט און מיט צוגרייטן קאררען פון קולטור-טוער.

אויפן ערשטן וויסנשאפטלעכן פלענום פון צוזאמענפאר האט ש' דוב-נאוו געהאלטן א רעפערעט א. ד. ט. „דער איצטיקער מצב פון דער יידישער היסטאריאגראפיע.“ אין א קאנדענסירטער פארם האט ער אויפגע-וויון, ווי אזוי מיטן לויף פון דער צייט האט זיך געבויטן נישט נאך די פארם פון דער וויסנשאפטלעכער פארשונג, נאך אויך דער אינהאלט. אין דער ערשטער פאזע, דער טעאלאגישער, וואס האט אָנגעהאלטן א רייע יארהונ-דערטער, איז וויסנשאפטלעכע ארבעט באשטאנען בלויז אין קאמענטירן, און דאס האט אויסגעשלאסן יעדן קרימישן צוגאנג. די צווייטע פאזע — די ספיריטואליסטישע — האט געפארשט דעם יודאיזם. ווי דעם יסוד פון היסטארישן פראצעס; די דאזיקע שיטה האט געפירט די וויסנשאפטלעכע ארבעט אין גייסט פון געמעסיקטן טראדיציאנאליזם. אין דער דריטער פאזע — דער סאציאלאגישער — ווערט דער אביעקט פון פארשן דאס לעבן פון פאלק אין אלע זיינע אספעקטן — אין פאליטישן, ווירטשאפטלעכן, קול-טורעלן און עטנאגראפישן; דא ווערט צום ערשטן מאל פארווירקלעכט דער קרימישער צוגאנג צו די אלטע טראדיציאנעלע מעטאדן. די עפאכע פון גרעצן (1820-1860), וואס איז געקומען נאך דער עפאכע פון צונצן (1820-1860), איז דער איבערגאנג צום סאציאלאגישן מעטאד, אבער איר שעפער אליין האט אין צענטער פון זיין „געשיכטע פון די יידן“ אוועקגעשטעלט דעם אנטוויקלונגס-פראצעס פון דער רעליגיעזער ליטעראטור און האט נישט געוואנט זיך אפצוואגן פון דעם טראדיציאנעלן צוגאנג צום ביבלישן פער-ריאך. מיט דעם דאזיקן צוגאנג האט אָנגעהויבן א וויכוח די ביבליקריטיק. די דערגרייכונגען פון דער ביבלי-פארשונג צוזאמען מיט די אנטדעקונגען פון די אָנגעזעענסטע אַרענטאליסטן האָבן געעפנט פאר דער היסטארישער וויסנשאפט א וועג צו דער סאמע פארנעפלטער, לעגענדארער תקופה פון דער יידישער געשיכטע. צוגלייך מיט די וויסנשאפטלעכע דערגרייכונגען פון מערב (סוף 19-טער און אָנהייב 20-טער י"ה) בליט זיך פאנאנדער אין מזרח-איראפע דער סאציאלאגישער מעטאד. דער דאזיקער מעטאד בא-

מראַכט דעם יודאָיזם פאַר אַ פּראָדוקט פון פּאָלק, און נישט ווי דעם קוואַל. זיינע שעפּער פאַרשן די יידישע געשיכטע ווי אַ טייל פון דער געשיכטע פון דער מענטשהייט. אין דער לעצטער צייט האָט זיך צווישן די יונגע היסטאָריקער באַוווּזן אַ מענדעניץ צו פאַרוואַנדלען דעם סאָציאָלאָגישן מעטאָד אין אַ סאָציאַל־עקאָנאָמישן; ביי אַ טייל פון זיי (שיפּער, קאַראַ) איז דאָס אַ רעאַקציע קעגן דער טראַדיציאָנאַלער ביטול־באַציונג צו דער עקאָנאָמיק, ביי אַנדערע דרינגט עס אַרויס פון זייער מאַרקסיסטישן צוגאַנג צו געשיכטע. הַגם דער רעפּערענט האָט דעם מעטאָד פון היסטאָרישן מאַטעריאַליזם גע־האַלטן פאַר אַן איינזייטיקן, האָט ער באַצייכנט די מאַנאָגראַפֿיעס פון די יונגע היסטאָריקער־מאַרקסיסטן (רינגלבלום, פּרידמאַן) ווי אַ גרויסן צו־שטייער צו דער יידישער היסטאָריאָגראַפֿיע.

צום סוף פון זיין רעפּעראַט האָט ש. דובנאָוו זיך צוריקגעקערט צו דער טעמע, וואָס ער האָט באַרירט אין דער אַריינפיר־רעדע — צום אַנאַליז פון די וויסנשאַפּטלעכע מעטאָדן פון די צוויי יידישע אַקאַדעמיעס — דער ירושלימער און דער ווילנער. פאַרגלייכנדיק דעם אינהאַלט פון די איינ־צייטיק־דערשינענע זשורנאַלן אין ווילנע און ירושלים האָט ער אויפּמערק־זאָם געמאַכט אויף דעם כאַראַקטעריסטישן אונטערשייד אין דער טעמאַטיק. ער האָט אונטערגעשטראַכן, אַז די ביידע אויסנאַבעס דערגאַנצן זיך קעגנ־זייטיק, שאַפּנדיק צוזאַמען יידישע וויסנשאַפּט. ש. דובנאָוו האָט פאַרענדיקט זיין רעפּעראַט מיט די ווערטער: „אַמתע געשיכטע־שרייבונג איז אַן אַקט פון „תּחית־המתים“; דער היסטאָריקער דאַרף אויפן גרונט פון מאַטעריאַלן מאַכן אויפּלעבן די בילדער פון אַלטע צייטן, ווי זיי זענען ווירקלעך געווען, אָבער... נישט שאַפן מאַריאַנעטקעס פאַר דער אָדער יענער אידעאָלאָגיע... די אידעאָלאָגיע דאַרף זיין דער פּועל־יוצא... פון דער היסטאָרישער פאַר־שונג, אָבער נישט אַ טעאָריע, וואָס מען מוז דווקאָ באַוווּזן דורך קינסט־לעכע היסטאָריאָגראַפֿישע קאָמבינאַציעס... „וועלט־געשיכטע איז וועלט־געריכט“ — זאָגן די אַלטע חכמים... די יידישע וועלט־געשיכטע וועט אויך זיין אַ וועלט־געריכט איבער אַלע עוולות און רדיפות, וואָס מען טוט אָן! דעם געפּלאַנטן פּאָלק. אין דעם באַשטאַנד פון דעם דאָזיקן געריכט האָפן מיר צו זען די בעסטע און די הומאַנסטע פאַרטרעטער פון אַלע פּעלקער“.

נאָך די פּלענאַרע זיצונגען האָבן זיך אָנגעהויבן די זיצונגען פון די פאַרשידענע סעקציעס. ש. דובנאָוו האָט זיך ספּעציעל אינטערעסירט מיט דער אַרבעט פון דער היסטאָרישער סעקציע, וווּ ער איז געווען פאַרזיצער. די רעפּעראַטן פון די מיטאַרבעטער האָבן באַשטעטיקט זיין איינדרוק, אַז די יידישע היסטאָריאָגראַפֿיע האָט אין משך פון די לעצטע יאָרן אַ שפּרייז־געמאַן ווייט פאַרויס. דער היסטאָריקער איז געווען אין אַ געהויבענער

שט'מונג; ער האָט זיך געפֿייט מיט דער מעגלעכקייט צו באַגעגענען אויף די זיצונגען און אין די פֿרייע שעהן מיט אַלמע פֿריינד פֿון בערלין, וואָס זענען געקומען צום צוזאַמענפֿאַרן, און מיט די אָרטיקע טוער — ז. קאַלמאַז נאָוויטש, מאַקס וויינרייך, זלמן רייזען. ווען ש. דובנאָוו איז מיט זיין טאָכטער און אייניקל אַרויסגעפֿאַרן אויף זומער־ווינונג הינטער דער שטאָט. פֿלעגן זיך די פֿריינד דאָרט טרעפֿן און פֿאַרזעצן די שמועסן בשעת די שפּאַצירן אין וואַלד, אויף די גרינע ברעגעס פֿון דער וויליע. שטענדיקע אַנטייל־נעמער אין די „וואַלד־אסיפות“ זענען אויך געווען די זומער־שכנים מאַרק שאַגאַל און זיין פֿרוי. דער היסטאָריקער האָט געהערט צו אַ דור, וואָס האָט זיך ווייניק אינטערעסירט מיט פֿלאַסטישער קונסט און האָט אין דער מאָד־לעריי אנערקענט נאָר דעם פֿרימיטיוון דיאָקטישן רעאַליזם. שאַגאַלס ווי־זיאַנערישע שאַפונג איז פֿאַר אים געווען אומפֿאַרשטענדלעך, ער האָט אָבער הויך אָפּגעשאַצט דעם מאַלערס אָרגאַנישע פֿאַלקסטימלעכקייט.

אין דער לעצטער צייט איז ש. דובנאָוו שוין געווען גענייגט צו באַזעצן זיך אין פּוילן. די ווילנער פֿריינד האָבן אים דערצו שטאַרק צוגערעדט. אָבער האָרט פֿאַר זיין אָפּפֿאַרן פֿון ווילנע האָט אַ געוויסער עפּיוזאָד אַ וואַקל געטאָן זיין באַשלוס צו פֿאַרלאָזן לעטלאַנד. איין מאָל, ווען ער, זיין טאָכטער און אייניקל זענען נאָך אַ שפּאַציר געפֿאַרן אַהיים מיט אַ טייך־דאַמפּער, האָבן זיי דאָרט אָנגעטראָפֿן אַ גרופּע פּוילנער סטודענטן־פּוילגרימען צו די ווילנער קאַטוילישע הייליקטימער. די צעיושעטע אַנטיסעמיטן זענען געוואָרן אויפגעבראַכט צוליב דער אָנוועזנהייט פֿון ייִדישע פּאַסאַזשירן און האָבן געפֿאַדערט מען זאָל די יידן באַזייטיקן פֿון דער שׂיף. אייניקע פֿון זיי האָבן זיך געוואָרפֿן צום יונגן ערלייך, דראַענדיק אים אַריינצוואַרפֿן אין וואַסער. דער דאַמפּער האָט זיך שנעל דערנענטערט צום ברעג, און דער איבערגע־שראַקענער קאַפיטאַן האָט געבעטן די יידן צו פֿאַרלאָזן דעם דאַמפּער. כּעח דער ווילדער סצענע האָט ש. דובנאָוו זיך באַמיט צו פֿאַרבלייבן רואיק, אָבער דאָס האָט אים געקאָסט אַ סך אַנשטרענגונג. דער דאָזיקער עפּיוזאָד, וואָס איז געווען ווי אַ לעבעדיקע אילוסטראַציע צו די צייטונגס־ידיעות וועגן וווקס פֿון אַנטיסעמיטיזם אין פּוילן, איז אויף לאַנג פֿאַרבליבן אין זיין זכרון. עס איז שווער געווען צו פֿאַרנעסן די מיט רציחה־אָנגעגאַסענע אויגן און די ווילדע פֿאַנגאַס־געשרייען...

איבערגעלאָרן מיט פֿאַרשידענע איינדרוקן האָט ש. דובנאָוו פֿאַרלאָזט ירושלים דליטאַ.

קאפיטל צווייאונדרייסיק

די ארבעט גייט ווייטער

איך לעב מיטן אימפעט פון אַרבעט
(פון א בריוו צו א פריינד)

עס זענען געשטאַנען קלאַרע האַרבסטיקע טעג, ווען ש. דובנאָוו האָט זיך אומגעקערט אַ היים צו די וואַלד־שטענגעלעך, באַהעלטע מיטן גאַלד פון דער בלייכער זון. ער האָט זיך געפילט גאַנץ מונטער. אין אַ בריוו פון יעדן נעם פּעריאָד שרייבט ער: „איך בין געקומען צו דער איבערצייגונג, אז איך בין געבויט פון אַ פעסטן מאַטעריאַל, וואָס ווערט נישט אַלט.“ אַפילו די גרויסע דאָזעס פון שוידערלעכע צייטונגס־דיעות, וואָס ער פלעגט יעדן טאָג אַראָפּשלינגען, האָבן נישט צעשטערט זיין גייסטיקע גלייכגעוויכט; ער האָט עס דערקלערט מיט דער הילנדיקער ווירקונג פון דער נאַטור און פון דעם שטרענג־דיסציפּלינירטן אַרט לעבן. אין אַ בריוו צו א. שטיינבערג שרייבט ער: „איך בין געזונט און לַצים זאָגן אַפילו, אז איך ווער אַליי יונגער. יעדנפאַלס פיל איך נישט די ווירקונג פון דער עלטער אין דער גייסטיקער אַרבעט, אָפטמאָל שרייבט זיך אַפילו לייכטער, ווי אין די אַמאָל־ליקע יאָרן... דאָס בוך פון לעבן“ האָט געהאַט אַ גרויסן מאַראַלישן דער־פאַלג... פון מיליוקאָוון האָב איך דערהאַלטן אַ וואַרעמען בריוו מיט אַ באַ־מערקונג, אז אַ סך פון מיין בוך וואָלט געקענט אַרײַן אויך אין זיין „בוך פון לעבן“, אויב ער וואָלט עס געקענט אָנשרייבן.“

דער 75־יאָריקער געבורטסטאָג האָט אויך נישט געבראַכט דעם יוביל־לאַר קיין געפיל פון זמנה. אָבער אַ נישט קלאַרער ביטערער פאַרגעפיל האָט זיך אומדערוואַרטעט דורכגעריסן אין אַ בריוו צו א. שטיינבערג, געשריבן קורץ נאָכן יובל. „מיין לעבן — האָט ש. דובנאָוו געשריבן — מעסט מען שוין אין פּערטל יאָרהונדערטער... פאַר אַ היסטאָריקער איז דאָס לעבן אין דריי דימענסיעס — אין דריי דורות -- אַ גרויס גליק, ווייל ער קען טיפּער אַריינדרינגען אין סוד פון דעם בייטן זיך פון תקופות. דאָס איז אָבער אויך

א גרויס אומגליק, אויב דער ביים גייט צום ערגערן, ווייל דאן אנטשטייט די געפאָר, אז דער פאָדעם פון לעבן זאָל זיך איבעררייסן אין דעם פינצ-טערן פּעריאָד. מיר לעבן איבער א שרעקלעכע צייט, און נאָר דער טאָפּלעטער בטחון פון א ייד און א היסטאָריקער גיט כּוּח דאָס איבערצוטראַגן."

אין 1935 איז דער יובל געפּראָוועט געוואָרן באַשיידענער ווי מיט פינף יאָר צוריק: אין משך פון די פינף יאָר האָט זיך די אַטמאָספּער אין אייראָ-פּע שאַרף געבויטן צום ערגערן. דאָך האָט ש. דובנאָוו געקריגן א גרויסע צאָל באַגריסונגס-בריוו און טעלעגראַמעס. „איך באָר זיך א גאַנצע וואָך — שרייבט ער צו ד. טשאַרני — אין א ים פון וואַרעמע יובל-וואַסער — טע-לעגראַמעס, בריוו, אַרטיקלען. אכּוּח, נישט אין אַזאַ גרויסער מאָס ווי מיט פינף יאָר צוריק אין בערלין. דאָ בין איך פּטור געוואָרן פון א גרויסן באַנ-קעט דורך א געמיטלעכן אָונט-שמועס מיט א פּאָר מינינים יידן."

די אַפּטיילונגען פון דער היסטאָרישער סעקציע פון ייוואָ אין פּאַרשי-דענע שטעט האָבן אַרגאַניזירט א רייע רעפּעראַטן וועגן דער טעטיקייט פון בעל-היובל. די סעקציע גופּאָ איז צוגעטראַטן צונויפּצוזאַמלען מאַטעריאַל פאַר א יובל-בוך. דאָרט האָבן געזאַלט אַרײַנגיין אַרײַנגעלע היסטאָרישע פּאַרשונגען און נישט-פּאַרעפּנטלעכטע אַרכיוו-דאָקומענטן. די אַרבעט אַרום דעם זאַמל-בוך האָט געפּאָדערט א סך ענערגיע; און ערשט אין 1937 איז אַרויס א גרויסער באַנד „היסטאָרישע שריפטן" אונטער דער רעדאַקציע פון א. טשעריקאָווער. פון דעם פּאַרטערט אין אָנהייב פון בוך האָט אַראָפּגע-קוקט א יונג, באַטש אין גרוי אינגעראַמט פנים, באַלויכטן מיט א שמיכל, וואָס האָט זיך באהאַלטן אין די אויגן-און מויל-ווינקלען. די קאָנדענסיר-טע הקדמה האָט באַראַקטעריזירט דעם בעל-היובל, ווי דעם אָנהייבער פון א נייער עפּאָכע אין דער היסטאָריאָגראַפיע און ווי אַן אומדערמידלעכן אַרגאַניזאַטאָר פון דער היסטאָרישער וויסנשאַפּט. ש. דובנאָווס יונגערע קאָ-לעגן האָבן אָנגעוויזן, אז דער „היסטאָריזם" איז פאַר אים געווען א האַר-מאַנישע און אַקטיווע וועלט-אַנשוואַונג; ער האָט זיך געהאַלטן פאַרן „מיר-סיאָנער פון געשיכטע". אַנטוויקלענדיק דעם דאָזיקן געדאַנק האָט ש. האַראָ-דעצקי, דער פּאַרשער פון דער גענעאַלאָגיע פון דער דובנאָוו-משפּחה, אַנ-געוויזן, אז דער באַוווסטזיין פון א לעבנס-מיסיע האָט ביי ש. דובנאָוו גע-האַט טיפּע וואַרצלען אין דער פּאַרגאַנגענהייט, דעם בעל-היובל האָט ער פּאַרגעשטעלט ווי א יורש פון דער דינאַסטיע תלמודיסטן און מקובלים, וואָס האָבן, אָנהייבנדיק פון כּהר"ל פון פּראָג און ענדיקנדיק מיט ר' ביי-ציון דובנאָוו, זיך קונה'שם געווען מיט זייער לַמדנות און פרומקייט. באַזונ-דערס פּאַפּולער איז ביים פּאָלק געווען רב יוסף-יוסקע פון דובנע, א מיט-טיקער און וויזיאָנער, א מענטש מיט א סך קענטעניש און פון אַסקעטישע

נייגונגען, וואָס פלעגט יעדן טאָג מתפלל זיין פאַר די דערנידעריקטע און באַליידיקטע קינדער פון ישראל און פון אנדערע פעלקער. דער באַרימטער מקובל, וואָס איז שטענדיק געווען פאַרטאָן אין די עולמות עליונים, האָט גע- האַלטן פאַר זיין חוב אַריינצומישן זיך אויך אין ערדישע ענינים: ער האָט געפירט אַ שטענדיקן קאַמף מיט די קהלשע תקיפים, וואָס האָבן אונטער- געדריקט די אַרעמע. ביי ש. האַראָדעצקי האָט זיך געשאַפן די איבערציי- גונג, אַז די בונטאַרישע שטימונגען פון דעם יונגן משכיל האָבן אויך גע- וואַרצלט אין דער משפּחה-הטראַדיציע. פאַרשנדיק די פאַרגאַנגענהייט קומט ער צו אַזאַ אויספיר, אַז „שמעון דובנאָוו איז דער לעצטער יורש פון דעם גייסט, וואָס הערשט אין דער פאַמיליע זינט פיל יאָרהונדערטער. ווי פאַר- שידן ער איז פון זיינע עלטערן און אורעלטערן, טראַגט ער דאָך אין זיך די ירושה פון זיינע אָבות. די גרויסע ליבשאַפט צו דער יידישער פאַרגאַנג- געהייט, די ליבשאַפט צום יידישן פּאָלק און צו יעדן יחיד בפרט האָט דובנאָוו געירשנט פון זיין עלטער-עלטער זיידן ר' יוסף-יוסקע פון דובנע".

צווישן די פאַרעפנטלעכטע אין זאַמלבוך אויטענטישע דאָקומענטן האָבן דעם אויבנאָן פאַרנומען די מאַטעריאַלן פון דעם רייכן אַרכיוו פון בעל-היובל גופאָ; דעם דאָזיקן אַרכיוו, וואָס ש. דובנאָוו האָט, בשעתו, אַרויסגעפירט פון רוסלאַנד, האָט ער אַוועקגעשענקט דעם יידישן וויסנ- שאַפטלעכן אינסטיטוט. אין אַן אנדער גרופע מאַטעריאַלן האָט געצויגן אויף זיך די אויפמערקזאַמקייט אַ דאָקומענט, וואָס איז דאָ געוואָרן פאַרעפנטלעכט צום ערשטן מאַל, — אַ באַגריסונג פון דעם פעטערבורגער קרייז געזעלשאַפטלעכע טוער צו ש. דובנאָוו זעכציקסטן געבורטס-טאָג (1921). די דאָזיקע באַגריסונג איז געווען געשריבן אין יידיש — אַ זעל- טענע דערשיינונג אין דער סביבה פון דער פעטערבורגער יידישער אינטע- ליגענץ. די מחברים האָבן אָנגעוויזן, אַז דער בעל-היובל פאַרקערפערט אין זיך דעם גייסט פון יענעם דור, וואָס איז אַרויס אויף דער געזעלשאַפט- לעכער אַרענע אין דער עפאַכע פון די פּאָגראַמען. דער דאָזיקער דור, שטיי- ענדיק אויף אַ היסטאָרישן שייד-וועג, האָט געפונען זיין קאַמפּאַס אין דער אידייע פון קיוס-האומה. דער קרייז טוער האָבן מודיע געווען וועגן אַ פּלאַן אַרויסצוגעבן אַ יובלבוך*) און זיי. פאַרבעטן אַלע יידישע שרייבער, אַן אונטערשיד פון ריכטונג, אַנטיילצונעמען אין אים, ווייל זיי האַלטן, אַז ש. דובנאָוו שאַפן איז דאָס אייגנטום פון גאַנצן פּאָלק.

סוף 1935 האָט ש. דובנאָוו זיך אומגעקערט צו דער טעמע, וואָס האָט אים אינטערעסירט שוין פון לאַנג — וועגן דער נויטיקייט צונויפצורופן

(* דער דאָזיקער פּלאַן איז נישט פאַרווירקלעכט געוואָרן.)

אן אלוועלטלעכן יידישן קאנגרעס, כדי צו שאפן א שטענדיקע פארשטייער-שאפט ביי דער פעלקער-ליגע. די ארגאניזירטע פארטידיקונג פון יידן-רעכט אויף דער אינטערנאציאנאלער ארענע איז געווען איינער פון די עיקר-פונקטן אין דעם פראגראם, וואָס עס האָט באַגרינדעט דער טעאָרעטיקער פון גלות-נאַציאָנאַליזם; די דאָזיקע פּאָדערונג איז אַרויסגעדרינגען נישט נאָר פון דער אידעאָלאָגיע פון אויטאָנאָמיום. נאָר פון דער גאַנצער וועלט-אַנשוואַונג פון דעם היסטאָריקער. נישט געקומט אויף די ביטערע אַנטויר-שונגען, איז ש. דובנאָוו אין דעם אַנטי-ליבעראַלן 20-טן יאָרהונדערט פאַר-בליבן אַן אָנהענגער פון אָפּטימיסטישן ליבעראַליזם: ער האָט עקשנותדיק געגלייבט אין דער נישט-צעשטערבאַרקייט פון אינטערנאַציאָנאַלע טראַקט-טאַטן און אין דער קראַפט פון מאָראַלישע סאַנקציעס. אין אַ צייט, ווען די ווירקלעכקייט האָט אָנשוילעך דעמאָנסטרירט די אומבאַהאַלפּנקייט פון די קליינע מלוכות אויף דער אַרענע פון דער פעלקער-ליגע, האָט ער געזען אין דער פּאַרשטייערשאַפט פון דעם שוואַכסטן, אָן-מלוכהשן פּאָלק אַ מעכ-טיקן שטייף-פונקט אין קאַמף קעגן אַנטיסעמיטיזם. קליין איז געווען די צאָל מענטשן, וואָס ער האָט באַוווּזן צו באַגייסטערן פאַר זיין אידיע: פאַר די אַסימילירטע אַמעריקאַנער יידן איז פרעמד געווען יענער אידיאָישער קלימאַט, אין וועלכן עס האָט זיך אויסגעבילדעט די אידעאָלאָגיע פון „דוב-נאָוויזם“; און די מערהייט ציוניסטן האָבן זיך סקעפטיש באַצויגן צו דער מעגלעכקייט פון פּאַרטידיקן יידישע רעכט אין גלות. מיט פּאַרביטערונג שרייבט ש. דובנאָוו צו י. טשעריקאָווערן: „איך זע נישט קיין ענטוואַזאָם פאַר דער אידיע פון צונויפרופן אַן אַלוועלטלעכן יידישן קאָנגרעס. וואָס ביי אַ געזונט פּאָלק וואָלט עס געקענט געבן אַן אימפּולס צו אַ מעכטיקער באַוועגונג“. אים האָט זיך געדוכט, אַז גראַד אין איצטיקן מאָמענט וואָלט דאָס שאַפן פון אַזאַ אַרגאַניזאַציע געווען באַזונדערס וויכטיק אין 1935 זענען אין דייטשלאַנד אַרויסגעגעבן געוואָרן די „נירנבערגער געזעצן“, וואָס דער היסטאָריקער האָט אַ נאָמען געגעבן „די דעקלאַראַציע פון אומרעכט“. די לאַגע פון די יידן אין אַ סך אייראָפּעאישע לענדער האָט זיך אויך שטאַרק פאַרערגערט. ש. דובנאָוו האָט געהאַלטן, אַז די נויטווענדיקייט צו שאַפן אַן „אַדרעס פאַרן יידישן פּאָלק“ איז נאָך קיינמאָל נישט געווען אַזוי דרינגענ-דיק ווי היינט.

מיט עטלעכע חדשים שפעטער האָט ש. דובנאָוו, אויפן פאַרשלאַג פון א. טשעריקאָווער, אָנגעשריבן אַן אויפרוף, אין וועלכן עס ווערט דורכגע-פירט דער זעלבער געדאַנק. דער מחבר ווויזט דאָרט אויף, אַז אַזעלכע דער-שיינגען, ווי דער צעבושעוועטער זאָאָלינישער אַנטיסעמיטיזם אין דייטש-לאַנד, דער עקאָנאָמישער באַיאָקאָט און די פּאַגראַם-אויסברוכן אין פּוילן,

די רדיפות אויף יידן אין רומעניע און דאָס פאקטישע אָפּשאַפן די גלייכ־ באַרעכטיקונג אין די באַלטישע לענדער, פאָדערן אַן אינטערנאַציאָנאַלע אינטערווענץ; דער יידישער קאָנגרעס מוז תיכף צונויפגערוּפן ווערן און ער דאַרף טראָגן אַן אַלגעמיינ־נאַציאָנאַלן באַראַקטער. פאַראורטיילנדיק די אַר־נאַציאָנאַליזם, וואָס האָבן זיך אָפּגעזאָגט אַנטי־צונעמען אין קאָנגרעס, דריקט ש. דובנאָוו אויס זיין פאַרביטערונג צוליב דער צעשפּליטערטקייט פון די כוחות און צוליב דער פאַרטייאישער אומטאָלעראַנץ; ווענדערדיק זיך צו די גלייכגילטיקע, רופט ער אויס מיט פאַטאָס: „זאָל אייך באַגייסטערן דער געדאַנק, אַז איר גייט שאַפן אַ וועלט־אַרנאַניאָציע פאַר אַ וועלט־פּאַלע, אַ שוין־אַרנאַן פאַר דער שוואַל־אַוסטער נאַציע אין דער וועלט! דער וואָס שטייט פון דערווייטנס, נעמט אויף זיך די אַחריות פאַר פּולשטענדיקען אינאַלירטקייט פון לעבעדיקן און אַרנאַניזירטן יידישן פּאָלס“.

אַרבעטנדיק איבערן דריטן באַנד זכרונות, וואָס נעמט אַרום די לעצ־טע יאָרן, האָט דער היסטאָריקער געפילט, אַז ער איז צופיל פאַרטאָן אין היינט; דער קוואַל פון גייסטיקן גלייכגעוויכט איז אַלע מאָל געווען פאַר אים היסטאָרישע אַרבעט פון גרויסן פאַרנעם. און ווען אַ גרויסער רוסישער פאַר־לאַג אין ריגע האָט פאַרגעלייגט אַרויסצוגעבן די 10־בענדיקע „געשיכטע“ אין אַריגינאַל, האָט דער שרייבער אויפגעלעבט: דער נייער פּראָיעקט האָט צוגעזאָגט אַנגע חדשים פון אַנגעשטרענגטער אַרבעט. דער היסטאָריקער האָט באַשלאָסן איבערצואַרבעטן דעם טעקסט פון דער „געשיכטע“, און קודם כל צוגעבן קאָפּיטלען וועגן דעם לעצטן שטורמישן פּערטל יאָרהונדערט. אין די בריוו פון אָנהייב 1936 פילט זיך מונטערקייט; ש. דובנאָוו באַ־מערקט אין שפּאַס, אַז פאַר די לעצטע יאָרן האָט ער זיך צוגעוויינט צו פילן ווי אַ היסטאָריקער אויף אורלויב, און איצט קערט ער זיך צוריק אום, מיט פרייר, אויף זיין פּאַסטן. „איך האָב זיך גענומען צו דער גרויסער אַר־בעט — איז ער מודיע א. שטיינבערגן דעם 11־טן מאַי — און זי גיט מיר... אַ גרויסע גייסטיקע באַפרידיקונג... אין משך פון אַנגע יאָרן האָט מיר גע־מאַטערט דער געדאַנק, אַז איך וועל נישט דערלעבן צו דערזען מיין ווערק אויף דער שפּראַך, אויף וועלכער עס איז אַנגעשריבן געוואָרן... יעדע דריי חדשים וועט דערשיינען אַ באַנד, אַזוי אַרום האָב איך שוין ביי גאָט גע־נומען אַ וועקסל, אַז איך וועל לעבן 30 חדשים — 2½ יאָר. ווידער אַר־בעט איבערן טעקסט, ווידער קאַרעקטורן. דער דריטער באַנד מעמאָרן איז אָפּגעלייגט געוואָרן אויף אַן אומבאַשטימטער צייט... אין מיין וואַלדיקער זחבונדנות טראָג איך פאַרעלטניסמעסיק לייכט אַריבער די שווערע קלעפּ פון דער היינטיקער צייט, אָבער צייטנווייז איז עס נישט אויסצוהאַלטן. איך דאַמטעווע זיך דורך מיין נסיעה איבער יאָרהונדערטער. זענען דאָך צענדלי־

קער יארן פון מיין לעבן אריבער אין דער דאזיקער תיבה איבערן מכול ---
אן אלטע רגילות!"

דער זעלבער מונטערער טאן, די זעלבע פעסטע אנטשלאסנקייט קומען
צום אויסדרוק אויך אין די בריוו צו י. טשעריקאווערן: „מען מוז לעבן,
אומבאדינגט, און אפילו צולהכעים דעם גורל, כדי צו דערפירן די ארבעט
בין צום סוף, ווייל דער מלאך-המות וועט נישט וואגן זיך דערנענטערן
צו א מענטשן, וואס איז מקים א לעבנס-נדר"... אלע בריוו פון יענער צייט
באריכטן וועגן גאנג פון דער ארבעט; און ווידער זענען די טעג אינגאנצן
אויסגעפילט ווי אין פעטערבורג און אין בערלין. „איך לעב — שרייבט
וועגן זיך ש. דובנאוו — (דעם 28-טן דעצעמבער 1936) מיטן אימפעט
פון ארבעט: די בענדער פון דער געשיכטע דרוקן זיך כסדר, בערג מאנטי-
קריפטן און קארעקטורן... נישטאָ קיין צייט פאר עטוואָס אנדערש. ווי נאָר
איך רייס זיך אויף א וויילע אָפּ פון דער ארבעט, דערפיל איך דעם וועלמ-
שמערץ און די יידישע צרות פון אונדזער פאַרשאַלטענער צייט."

קארעקטורן פלעגן אָנקומען אויך פון פראַנקרייך, ווו עס האָט זיך
געדרוקט דער לערנבוך, און פון פאלעסטינע, ווו מען האָט איבערגעזעצט
„דאָס בוך פון לעבן" אויף העברעאיש. צוליב דער ארבעט איז דער היס-
טאָריקער געווען געצווונגען זיך אָפצוואַגן פון דער ריזע קיין-שווייצאָרע.
„מינע געדאַנקען טראָגן מיך — שרייבט ער צו ד. טשאַרני — צו אונדזער
זשענעווער וועלט־קאָנגרעס, וווהיז איך האָב, צום באַדויערן, נישט געקענט
פאָרן, ווייל איך געפין זיך ווידער אין געפאַנגענשאַפט ביי דער מווע פון
געשיכטע... איך בין ווי א פיש אין וואַסער, אַרויסגיין אויף דער יבשה
האָב איך מורא..."

נישט געקוקט אויף דער אָנגעשטרענגטער ארבעט איבער דער „גע-
שיכטע", האָט ש. דובנאָוו פונדעסטוועגן באַוויזן אָפצורופן זיך פון צייט
צו צייט אויף פאַרשידענע דערשיינונגען פון ליטעראַרישן און געזעלשאַפט-
לעכן לעבן. אין דעם העפט „צוקונפט", וואָס איז געווען געווידמעט דעם
40-יאָריקן ליטעראַרישן יובל פון א. ליעסין, האָט ער אָפגעדרוקט א באַ-
גייסטערטן אַרטיקל א. נ. „דער ראַמאַנטיקער פון דער רעוואָלוציע". די
לידער פון דעם יידישן פּאָעטי־בונטאר האָבן דעם היסטאָריקער דערמאָנט
אין די פּאָעמעס פון זיין ליבלינג וויקטאָר הונג; זייער איינגאָרטיקן חן
האָט ער געזען אין דעם פאַררייניקן דעם סאַציאַלן פּאָטאַס מיטן נאַציאָנאַלן.
אין עטלעכע חדשים אַרום שרייבט ער אַן פאַרן זעלכן זשורנאַל אַן אויס-
פירלעכע רעצענזיע וועגן דעם היסטאָרישן ווערק פון דעם פּראָפּעסאָר פון
קאָלומביע־אוניווערסיטעט ס. באַראָן. אין ליעסינען האָט ש. דובנאָוו הויך
געשאַצט נישט נאָר דעם שרייבער, נאָר אויך דעם רעדאַקטאָר. די ידעה.

אז די „צוקונפט“ לעבט איבער אַ פינאַנסיעלן קריזיס, האָט אים שטאַרק באַאומראַויקט, און ער האָט ענערגיש געפאָדערט, אז עס זאָל געשאַפן ווערן אַ ספעציעלער פּאָנדר אויפצוהאַלטן דעם זשורנאַל.

פון דעם אָפגעזונדערטן אַרבעטס־קאַבינעט, וואָס האָט מיט זיינע ברייטע פענצטער אַרויסגעקוקט צום גרינעם געפּלעכט פון די צווייגן, האָבן זיך געצויגן פּעדעס צו אַלע צענטערן פון יידישער קולטור און געזעלשאַפּט־לעבן לעבן. דער יוואָך, דער קאַנגרעס און די יידישע ענציקלאָפּעדיע זענען פאַר דעם היסטאָריקער געווען אָביעקטן פון שטענדיקע זאָרגן. ער האָט נאָך געפּאָלנט די יידישע פּרעסע אויף דער גאַנצער וועלט און האָט אויך געפּוֹרנען צייט אויף צו לייענען ביכער. אַ שטאַרקן איינדרוק האָבן אויף אים געמאַכט ה. זשיטלאָווסקיס מעמואַרן: ער האָט דאָרט געפונען אַ סך גע־מיינזאַמעס מיט זיין „בוך פון לעבן“. „מיר איז זייער נאָענט — שרייבט ער צום מחבר אין מערץ 1936 — די סביבה, אייער וויטעבסקער קרייז און די גאַנצע תקופה, וואָס איר מאַלט אין אַזעלכע בולטע פאַרבן... מיט עמלעכע יאָר פאַר אייך האָבן איך דאָך אַליין דורכגעמאַכט אַזאַ אַנטוויקלונגס־פּראָצעס... מיט דעם אונטערשיד, וואָס מיך האָבן מער באַוועגט אינדווידועלע איידער סאָציאַלע פּראָבלעמען, מער וועלט־שמערץ, איידער פּאַלקס־שמערץ (דער לעצטער האָט מיך שפּעטער אויסגעהיילט פון דעם ערשטן)“. ש. דוב־נאָוו האָט זיך באַמיט איבערצוצייגן ה. זשיטלאָווסקי, אז ער זאָל נישט איבעררייסן זיין אַרבעט איבער דער אויטאָביאָגראַפֿיע. „מיר דוכט זיך — שרייבט ער — אז דאָס נעסטע — ווייל דאָס אינטימסטע — ווערק פון יעדן דענקענדיקן שרייבער מוז זיין דער „ספּר־הזכרונות“ זיינער, אויב עס איז געשריבן מיט טיפּער אויפריכטיקייט פון אַ ווידוי“.

ווינטער 1937 איז ש. דובנאָוו ערנסט קראַנק געוואָרן אויף אַ שווע־דער גריפע מיט קאָמפּליקאַציעס. די פּריינד האָבן זיך פּאַרלוירן. קאַנסיליום זענען פּאַרגעקומען איינער נאָכן צווייטן. די דאָקטוירים זענען געווען באַ־אומראַויקט, ווייל דאָס האַרץ ביים פּאַציענט איז געווען אָפּגעשוואַכט. ש. דובנאָוו אַליין האָט נישט פּאַרלוירן דאָס גלייכגעוויכט. „איך בין געווען — האָט ער דערנאָך געשריבן — דער איינציקער רואיקער צווישן די נערוועזע און אומראַויקע מענטשן. לאַ אַמות כּי אַחיה, ביז איך וועל פּאַרענדיקן מיין לעבנס־ווערק“. מער פון אַליץ האָט דער היסטאָריקער געהאַט עגמות־נפש פון דעם, וואָס די דאָקטוירים האָבן אים נישט דערלויבט צו לייענען די דרינגענדיקע קאָרעקטן. „דער קאַפּ אַרבעט ביי מיר די גאַנצע צייט גאַנץ גוט — האָט ער פּאַרזיכערט — און די אַרבעט ראַטעוועט מיך אַליין מער ווי איך ראַטעווע זי“. און באַמת, דאָס אומקערן זיך צו זיין געוויינלעכן לעבנס־סדר האָט אים געהאַלפּן בייצוקומען די קאַנסעקווענצן פון דער קראַנקהייט.

ש. דובנאוו האָט אַלעמאָל געווירמעט אַ סך צייט פאַר קאָרעספּאַנדענץ, און נישט ווייל ער איז דערצו געווען געצווונגען, נאָר ווייל ער האָט ליב געהאַט צו שרייבן בריוו. דער עפּיסטאָלאָרער סטיל איז אים געווען צום האַרצן. געשריבן האָט ער פּאַמעלעך, באַקלערנדיק און שלייפנדיק יעדע פּראָזע. אין זיינע בריוו האָט זיך, טיילמאָל, נאָך מער ווי אין די אַרטיקלען, געפילט אַ נייגונג צו קאָנדענסירטקייט, צו דער פינקטלעכער, קורצער פּאַרז-מולירונג אין פּראָנציוזישן סטיל. די שטענדיקע טעמע פון אַלע בריוו צו פּריינד איז געווען — געזעלשאַפטלעכע פּראָגן. נישט קיין ווונדער, דעריבער, וואָס איינמאָל האָט אַ מינינגס-אויסטויש, אָנגעהויבן אין אַ פּריוואַטער קאָרעספּאַנדענץ, זיך פאַרענדיקט אין דער פּרעסע. די טעמע איז געווען — די ראָל פון „בונד“ אין יידישן לעבן. די אָרגאַניזאַטאָרן פון די פּיערונגען צום 40-טן יובל פון „בונד“ (האַרבסט 1937) זענען געווען אַנטוישט צוליב דעם, וואָס דער היסטאָריקער האָט נישט געפונען פאַר נויטיק אָפּצורופן זיך אויף דעם יובל פון אַ געשעעניש, וואָס האָט געעפנט אַ נייע עפּאָכע אין דער געשיכטע פון מורח-אייראָפּעאישן יידנטום. ה. ערליך האָט דאָס אָפּן אַרויסגעבראַכט אין אַ פּריוואַטן בריוו צום שווער. ש. דובנאָוו האָט באַ-שלאָסן, אז דער וויכוח, וואָס באַדירט וויכטיקע היינטיקע פּראָבלעמען, דאַרף נישט פאַרבלייבן אין די ראַמען פון פּערזענלעכער קאָרעספּאַנדענץ. אין יוני 1938 האָט זיך אין דער „צוקונפט“ באַוווּן אַן אַרטיקל א. נ. וועגן דער איזאָלאַציע פון „בונד“ און ציוניסטישער פּאָלקס-באַוועגונג (א בריוו צו אַ בונדישן פּריינד). דער נאָמען פון פּריינד איז נישט דערמאָנט גע-וואָרן. דער היסטאָריקער האָט נישט געוואָלט, אז דער עפּנטלעכער וויכוח זאָל טראָגן אַ „משפּחה“-כאַראַקטער. עס איז אָבער נישט געלונגען דאָס צו פאַרמיידן: ה. ערליך, וואָס האָט נישט געהאַלטן פאַר מעגלעך אַרויסצו-טרעטן אַנאַנים, האָט זיין אויספירלעכן ענטפער, וואָס איז דערשינען אין זעלבן זשורנאַל, אונטערגעשריבן מיט זיין פולן נאָמען.

די גרעסטע זינד פון „בונד“ — האָט ש. דובנאָוו געשריבן אין זיין אַרטיקל — איז די שטרעבונג צו איזאָלאַציע. אזא אומקמפּאַראַמיסלאָזע שטעלונג איז פאַרשטענדלעך אין באַציונג צו דער קאָנסערוואַטיווער „אגודה“; דער „בונד“ אָבער שליסט קאָמענאַריש אויס יעדע מעגלעכקייט פון צוזאַמענאַרבעט אויך מיט פּראָגרעסיווע און אפילו סאָציאַליסטישע עלע-מענטן פון דער יידישער געזעלשאַפטלעכקייט, אויב זיי האָבן אַ ציוניסטישע באַפאַרונג. אָבער דער ציוניזם איז אין משך פון די לעצטע פּערציק יאָר געוואָרן אַ פּאָלקס-באַוועגונג; די אויפלעבונג פון פּאַלעסטינער צענטער איז איינער פון די וועלט-ווונדער. די בליי-ספּקדיקע חסרונות פון ציוניזם — די ביטור-באַציוונג צום גלות-יידנטום און די איינשטעלונג, אז דאָס אַרזי-

ישראל־יידנטום שטייט העכער פון אנדערע טיילן פון פּאָלק — דאָס פּאָלק נישט זיין קיין שטער פאַר פּראַקטישער צוזאַמענאַרבעט. אין אַ סך לענדער פון אייראָפּע ווערן איצט פאַר אונדזערע אויגן געשאפן „פּאָלקס־פּראָגראַם“ — פאַרייניקונג פון אַלע פּראַגרעסיווע געזעלשאַפּטלעכע כוחות פון פּאָלק. דאָס יידנטום נויטיקט זיך אויך אין אַזאַ „פּאָלקס־פּראָגראַם“ אין קאַמף קעגן דעם וואַקסנדיקן אַנטיסעמיטיזם און וועלט־רעאַקציע. דאָס אַרטיקל פאַרענדיקט זיך מיט די ווערטער: „אויב עס וועלן זיך טרעפן צוויי ניסים: דער „בונד“ זאָל זיך אָפּזאָגן פון אַלע זיינע פעלערן, און אויך זאָל דערלעבן צו זיין פּופּיציאָריקן יובל, דאָן וועל איך אים באַגריסן פון גאַנצן האַרצן.“*

דער היסטאָריקער האָט פּלייסיק געאַרבעט איבער די צוויי לעצטע קאַפיטלען פון דער געשיכטע. „איך האָב איבערגעאַרבעט דעם עפּילאָג — שרייבט ער צו א. שטיינבערגן — און איך האָב אים דערפירט ביז צו די לעצטע טעג, אין פּולן זין פון וואָרט. איך האָב נישט געקענט פאַרשווייגן די גזירת־עסטרייך, די רומענישע גזרות און דעם פּוילישן פּערמאַנענטן פּאַנ־ראָם... איר קענט זיך פאַרשטעלן, ווי שווער מיר איז אָנגעקומען דאָס צו שרייבן און איינצוהאַלטן דערביי דעם „רואיקן“ היסטאָרישן טאָן...“

אייניקע אַרבעטן פון ש. דובנאָוו האָט מען אָנגעהויבן אַרויסגעבן אין פאַרקירצונג, וואָס האָט זיי געמאַכט צוטריטלעך פאַר אַ ברייטן קרייז לייענער: אין טשעכאָסלאָוואַקיע האָט זיך געדרוקט די דריי־באַנדיקע, וועלט־געשיכטע „אויף דייטש, אין בערלין איז דערשינען אַ שיינע, איינבאַנדיקע אויסגאַבע פון „דאָס בוך פון לעבן“, און אין אַרץ־ישראל — אַ קיצור פון די „בריוו וועגן אַלטן און נייעם יידנטום“. ש. דובנאָוו האָט געקענט איבער־הערן נאַצילייס ווערטער: „עס באַוועגט זיך פאַרט“ — נישט געקומט אויף דער גרויזאַמער פּאַליטישער סיטואַציע, האָט ער, ווי פריער, געלעבט אין

(* אין זיין ענטפער („צוקונפט“, אַקטאָבער 1938) האָט ה. ערליך אָנגע־ווירט, אַז דער „בונד“ האָט זיך שטענדיק באַטראַכט פאַר אַן אַרגאַנישן טייל פון יידישן פּאָלק, האָט שטענדיק געפירט אַ קאַמף פאַר זיינע בירגערלעכע און נאַציאָנאַלע רעכט, איז געווען דער הויפּט־אַרגאַניזאַטאָר פון דער זעלבסטשולד בעת די פּאַגראַמען אויף יידן און האָט אָנגעפירט אַ גאַנדיע־זע קולטור־און אויפקלערונגס־אַרבעט אין דער יידישער שפּראַך. דער ציוניזם אָבער האָט זיך שטענדיק באַצויגן מיט ביטול צו די וויכטיקסטע באַדערפענישן פון „גלות־ייִדנטום. צוליב דער איינשטעלונג, אַז דאָס אַרץ־ישראל־ייִדנטום שטייט העכער פון אַנדערע טיילן פון פּאָלק, ברענגט דער ציוניזם פאַר אַ קרבן יידישע אינטערעסן אין די גלות־לענדער.

הסכם מיט זיין פלאן. אין דעצעמבער 1937 שרייבט ער צו א. טשעריקאָד ווערן: „דער גאַנצער ווינטער און אַ טייל פּרילינג וועט ביי מיר אַדורכגיין אין אַנגעשטרענגטער אַרבעט, מער ווי אין די לעצטע יאָרן. און דאָס איז גוט פאַר מיר. אַרבעט מאַכט מיך געזונט; מיט איר וועל איך פאַרטרייבן דעם שטן פון דער פאַראַיאָריקער קראַנקהייט“. דאָס רעדאָגירן דאָס גרוי-סע ווערק האָט נישט שטענדיק געהאַלפּן באַקעמפּן פיזישע שוואַכקייט. די אַרבעט האָט אָבער שטענדיק פאַרטריבן דעם גייסט פון רעזיגנאַציע. דער היסטאָריקער האָט אַפילו זיך באַמיט אַנצושטעקן מיט זיין מונטערקייט זיינע פּריינד פון דער ווייטנס. אין אַ בריוו צו די טשעריקאָווערס געפינען מיר אַזעלכע שורות: „...מ'האַט מיר איבערגעגעבן... וועגן דער שווערער ישטי-מונג אין אונדזער חברה. איז היינט אַ צייט פאַר יאָוש? גראָד אין אַזעלכע שרעקלעכע טעג מאַרן מיר נישט פאַרלירן דעם מוט“.

אינגיכן, אין דער צייט פון גרויזאַמע נסיונות, איז דער פּערזענלעכער מוט געווען דאָס איינציקע פאַרמעגן, וואָס די מענטשלעכע אַכזריות האָט ביים היסטאָריקער נישט געקענט צונעמען.

דער בין-השמשות פון אייראפע

דאָס יאָר 1938 איז געבוירן געוואָרן אין אַן אַטמאָספֿער פֿון אומרוי:
אייראָפּע האָט אָן אָפּהאַלט זיך געקייקלט באַרגדאַראַפּ — צו דער קאטאַס-
טראַפּע. איבער דרום-אייראָפּע זענען אַרומגעפֿליגן שטאַלענע רויב-פֿייגל:
דאָרט האָט זיך אָפּגעשפּילט דער פּראָלאַג צו דער אַלױעלטלעכער בלוט-
פּאַנגיסונג — דער פּאַרצױיפֿלטער קאַמף פֿון רעפּובליקאַנישן שפּאַניע מיט
די כּוחות פֿון פּאַשיזם, אַ קאַמף, װאָס איז געװען אָפּפּונגסלאָז צוליב דער
נייטראַליטעט-פּאָליטיק פֿון די גרויסע מלּוכות. און פֿון די זעלבע אָלימפּי-
שע הייכן פֿון אַנטי-אינטערווענציאָניזם האָבן די דעמאָקראַטישע רעגירונג-
גען פּאַסיוו זיך צוגעקוקט, װי אונטער די שװערע מילי-שטיינער פֿון דער
געשיכטע װערט צעריבן דער גורל פֿון אַ פּאָלק, װאָס איז געװאָרן דער ערש-
טער קרבן פֿון נאַציזם.

אין ש. דובנאָווס בריוו פֿון יענעם פּעריאָד לאָזן זיך פֿון צײט צו
צײט הערן פּעסימיסטישע טענער. דעם 3-טן יאַנואַר 1938 שרױבט ער צו
אַ פּאַרױזער פּרױנד, דער שרױבערין נינע גורפּינקל: „שוין גאָר שװער איז
געװאָרן צו אַטעמען אין דער איצטיקער אייראָפּע, װוּ עס װערן געטרעטן
מיט די פּיס אַלע אידעאַלן פֿון דער דעקלאַראַציע פֿון מענטשן-רעכט... דער
20-ער יאָרהונדערט קעגן 19-טן — דאָס איז דער זין פֿון דער רעװאָלוציע
פֿון רעכטס... דערפֿון די אומבאַהאַלפּנקייט און שװאַכקייט פֿון אַלע אונדז-
רע, װעלט-קאַנגרעסן" און אפילו פֿון דער פּעלקער-ליגע גופּאָ. קעגן דער
פּאַרױלדונג פֿון גאַנצע פּעלקער איז שװער צו קעמפֿן."

דער היסטאָריקער האָט געגרייט צום דרוק נייע בענדער פֿון דער גע-
שיכטע. נישט געקוקט אויף די עצות פֿון פּרױנד פּלעגט ער זיך עקשנותדיק
אַפּזאָגן צו מאַכן אַ פּױזע. „װער קען לאָנג רוען אין אונדזער קורצאַטעמ-
דיקער צײט, װען מען װערט, ממש, דערשטיקט פֿון די פּאָליטישע גיפּטי-
קע גאַזן?" — שרױבט ער צו די טשעריקאָװערס אין סעפּטעמבער 1938.
דאָס איז געװען בעת דער מינכען-קאַפּיטל-אַציע לִגְבֵי הַיַּמָּלוֹת; ש. דובנאָױ

האָט געפילט, אז אים שטיקט אן אומבאהאַלפענער כעס, ער האָט געזוכט ווערטער, וואָס זאָלן זיין בכוח צו דערוועקן דאָס געוויסן פון דער וועלט. שוין לאַנג האָט ער געפאָדערט, אז מ'זאָל אָנהייבן אַרויסגעבן אין פאַרזי אָדער לאַנדאָן א ייִדישן פּובליציסטישן אַרנאַן, און האָט זיך דעריבער דער־פּרייט, ווען די פּריינד האָבן אים מודיע געווען, אז דער דאָזיקער פּלאַן האַלט ביים פּאַרווירקלעכט ווערן. „איך באַגריס אייער אויפטו — שרייבט ער צו י. טשעריקאָווערן — די קומענדיקע „פּרייע טריבונע“, און וועל זיך נסתמא אַפּרופּן מיט אַן אַרטיקל וועגן דעם, וואָס טוט זיך אויף דער וועלט. מען מוז נאָר אַפּוואַרטן, מיט וואָס וועט זיך ענדיקן די קאָמפּאַרטאַפּאַלע לאַגע פון די היינטיקע טעג. אויב ס'איז באַשערט, אז ס'זאָל קומען אַ פּאַר שייסטישנאַציסטישע העגעמאָניע אין אייראָפּע, מוז מען אויסאַרבעטן אַ נייעם קאָמפּס־פּלאַן“.

מיט אַ פּאַר טעג שפּעטער שרייבט ער: „איך שיק אייך אַ קורצן לייט־אַרטיקל... איך האָב באַנוצט אַ קורצע פּויזע אין מיין היסטאָרישער אַרבעט. כדי אַרויסצוזאָגן בתּכלית־הקיצור די געדאַנקען, וואָס לאָזן מיך נישט צורוי אין דער לעצטער צייט. איך האָב שוין נישט איינמאַל געשריבן אזעלכע אַרטיקלעך אין צייטן פון קאָמפּאַרטאַפּעס אין משך פון 57 יאָר... און איצט איז מיר באַשערט ווידער אַפּצורופּן זיך אויף דער שרעקלעכסטער קאָמפּאַס־טראַפּע... איך האַלט, אז מיין אַרטיקל קען אויך דינען אַלס נאָמענטאָ פּאַר אונדזער וועלט־קאָנגרעס, וואָס מוז זיך דעאַרגאַניזירן און אַקטיוויזירן... איך בין צוגעטראָטן... צו דער אַלטער געשיכטע. האָב איך ווידער אַ „מקלט“ פון דער נאָר נייער בהלָה... אַן אַ פּעסטן באָדן אין אַ לע צייטן קאָן מען דאָך פון דער היינטיקער צייט משוגע ווערן...“

דער מעמל פון די געשעענישן איז געווען אזא האַסטיקער, אז דאָס אַרטיקל, וואָס איז געווען אַנגעשריבן אין אָקטאָבער 1938, האָט אין אַ חודש אַרום דעם מחבר שוין אויסגעזען צו זיין פאַרעלטערט, און ער האָט באַ־שלאָסן צוגעבן צו דעם אַ נאָכוואָרט. די כּוואַליע פון אַנטיסעמיטישן טע־דאָר איז אין דייטשלאַנד אַלץ געוואַקסן. טויזנטער יידן זענען אַרויסגעטריבן געוואָרן צו דער פּוילישער גרענעץ, פּאַנאַמען אין בערלין און אין אַנדערע שטעט, מאַסנאהאַפּטע פּאַרשיקונגען אין די קאַנצענטראַציע־לאַגערן, קאַנפּדי־בוציעס. ש. דובנאָוו שרייבט צו די טשעריקאָווערס, מיט וועלכע ער טיילט זיך אַלץ אָפטער מיט זיינע געדאַנקען און שטימונגען: „מיר האָבן צום ערשטן מאָל אין אונדזער געשיכטע איבערגעלעבט. אזא מלוכה־פּאַנאַראָם, אָבער אויך צום ערשטן מאָל — אזא וועלט־פּראָטעסט“.

אין די דאָזיקע שוואַרצע טעג האָט דער היסטאָריקער לייַדנשאַפּט־לעך זיך אינטערעסירט מיט פּאָליטיק. ער איז געווען אומצופרידן, וואָס די

איניציאַטאָרן פון דעם פאַרזייער זשורנאַל האָבן געוואָלט אים צוגעבן אַן אונטערקאָפּ „אַרגאַן פון יידישן געדאַנק“, כדי אונטערצושטרייכן זיין אַפּאָ-ליטישקייט. „היינטיקע צייטן — שרייבט ער — איז „יידישער געדאַנק“ אָן פּאָליטיק אוממעגלעך. איך שרייב איצטער וועגן אַלטן פּראָפעזיזש און מוז האָבן צו טאָן אפילו דאָרטן מיט דער וועלט-פּאָליטיק פון יענער צייט“.

די געזעלשאַפטלעכע צרות האָבן ביים שרייבער נישט אָפּגעטעמפּט די פּילבאַרקייט צו פּערזענלעכע פּאַרלוסן. ליעסינס טויט איז געווען פאַר אים אַ גרויסער קלאַפּ. ער האָט געשעצט דעם פאַרשטאַרבנעם ווי אַ פּאָעט. ווי אַ פּובליציסט און ווי אַ מענטש פון גרויסן קאַליבער. ש. דובנאָוו איז געווען באַאומרויאַקט וועגן ווייטערדיקן גורל פון דער „צוקונפּט“, וועלכער ליעסין האָט אָפּגעגעבן אזוי פיל כוחות.

דער בריוו צו די טשעריקאָווערס פון 20-טן נאָוועמבער פאַרענדיקט זיך מיט די ווערטער: „עס שאַפּט זיך אַ נייע וועלט, אין פיין און שרעק. אונדזערע קינדער-קינדער וועלן אפשר דערלעבן ביז אַ רואיקער תקופה, און אונדז איז שוין באַשערט איבערצולעבן די חבלי-לידה“.

די פאַרזייער פריינד האָבן געמאַנט דאָס צוגעזאָגטע אַרטיקל. דער היסטאָריקער האָט אָבער אַלץ אָפּגעצויגן מיטן שרייבן. עס זענען צו אים דערגאַנגען קלאַנגען, אַז דער לייט-מאַטיוו פון זשורנאַל וועט זיין אַ ריה צו תשובה מצד די פאַרשטייער פון דער פריידענקערישער אינטעליגענץ, וואָס זענען צעטומלט געוואָרן צוליב די געשעענישן פון די לעצטע יאָרן.

די דאָזיקע קלאַנגען האָבן אים באַאומרויאַקט. „איך בלייב נאָך ביי מיין געדאַנק — שרייבט ער צו י. טשעריקאָווערן — אַז איך טאָר נישט שרייבן פאַר דער „טריבונע“, איידער איך וועל זען דאָס ערשטע העפּטל. די נייע תשובה-שטרעמונגען זענען מיר נישט באַקאַנט, כאָטש איך ליען די יידישע פרעסע... איך וויל וויסן, וואָס טראַכטן די יונגע. איך האָב דאָך שוין איבערגעלעבט אין די אַכציקער יאָרן אַזאַ תשובה-געשריי: „צוריק אַהיים!“ איצט דאַרף דאָס קלינגען אַנדערש. ווען עס וועט אַרויס דאָס ערשטע העפּטל, וועל איך זיך אַפרופן אויף די נייע גענג, טאַקע ביי אייך אין דער „טריבונע“. איצטער זענען מייע געדאַנקען פאַרנומען מיט צוויי זאַכן: די אַלטע געשיכטע און די שטימונגען פון היינטיקן טאַג — די פּראָגע: צי האָט דאָס געוויסן פון דער וועלט אויפגעוואַכט? (אין פאַרבייג-דונג מיט רוזוועלטס אַקציע)“.

דער היטלעריזם האָט אומגעשטערט פון קיינעם פאַרצוקט אַלץ נייע קרבנות. אין פעברואַר איז געפאַלן דאָס רעפּובליקאַנישע שפּאַניע; אין מערץ האָבן די בריווע באַטאַליאָנען שטאַלץ דורכגעמאַרשירט פאַרביי די אַלטערטימלעכע געביידעס פון דעם שווייגעוודיקן, טרויעריקן פּראָג. דער

נייער טריומף פון די אגרעסאָרן האָט געדראַט מיט קנעכטשאַפּט מיליאָנען סלאָוון און מיט אומקום הונדערטער טויזנטער יידן. אייראָפּע האָט גע- שוויגן; נאָר פאַראיינזאַמטע שטימען פון פּראָטעסט האָבן עדות געזאָגט, אז דער ווילן צו ווידערשטאַנד איז נאָך ענדגילטיק נישט פאַראַלזירט. אין די דאָזיקע שוידערלעכע טעג האָט ש. דובנאָוו פיכער־האַפּט געאַרבעט, ער האָט געשריבן אַן אַרטיקל א. נ. „דאָס דערוועקן פון וועלטס געוויסן און דער גורל פון יידנטום (צום 150-טן יאָרטאָג פון דער פּראַנצווזישער רעוואָלוציע)“.

דאָס אַרטיקל איז געוואָרן אָפּגעדרוקט אין דעם פּאַרזער זשורנאַל „רוסקיע זאַפּיסקי“, וואָס איז אַרויסגעגאַנגען אונטער דער רעדאַקציע פון פ. מיליוקאָוו (אַפּריל 1939). דער מחבר האָט אָנגעוויזן, אז דער אמתער מהות פון היטל לערזים האָט זיך שוין פון לאַנג אַנטפלעקט אין זאָאָלאָגישן אַנטיסעמיטיזם: עס איז נאַטירלעך, אז אַ מלוכה, וואָס פאַרפּאָלגט אַכזריותדיק אַ נאַציאָנאַל- לע מינדערהייט, ווענדעט אָן באַנדיטישע מעטאָדן אויך לַגבי אירע שכנים. ס'איז צייט צו פאַרשטיין, אז די יידישע פּראַגע איז אַן אינטערנאַציאָנאַלע פּראַגע; דאָס האָבן שוין לאַנג פאַרשטאַנען די פּראָגרעסיווע יידישע קרייזן, וואָס האָבן נאָך אין 1919 געשאַפן דעם קאָמיטעט פון יידישע דעלעגאַציעס, כדי צו קעמפן פאַר די רעכט פון יידישע מינדערהייטן אין די אייראָפּעאישע לענדער און פאַר אַ רעכטלעך-גאַראַנטירטער היים אין פּאַלעסטינע. איצט, ווען די פעלקער-ליגע איז צעשטערט געוואָרן, האָט דאָס יידישע פּאָלק נישט צו וועמען צו אַפּעלירן; זיין אַנשפּאַר איז אָבער אין די פּראָגרעסיווע כוחות פון דער מענטשהייט. עס שטייען פאַר אונדז דריי אויפגאַבן: 1) קאַמף פאַר גלויבכאַרעכטיקונג אויף די ערטער, געפירט צוזאַמען מיט די דעמאָקראַטי- שע און סאָציאַליסטישע פּאַרטייען, 2) קאַמף אין אינטערנאַציאָנאַלן מאַס- שטאַב דורך דעם וועלט-קאָנגרעס און דעם אַמעריקאַנער יידישן קאָנגרעס, און 3) אינטערנאַציאָנאַלע אָרגאַניזאַציע פון דער עמיגראַציע. מיט פאַרבי- טערונג קאָנסטאַטירט ש. דובנאָוו די שוואַכקייט פון עוויאנער עמיגראַציע- קאָמיטעט און די אַראַבאָפּילישע טענדענצן פון דער ענגלישער פּאָליטיק. ער דערקלערט: די פעלקער וועלן זיך מוזן צונויפרוקן, כדי צו מאַכן אַן אַרט פאַר דעם „וואַנדערדיקן ייד“. אויף אונדזערע אויגן הייבט זיך אַן דאָס גרויסע איבעררוקן זיך פון די העגעמאָנישע צענטערן; מעגלעך, אז אין אייראָפּע וועט פאַרבלייבן נאָר אַ דריטל פון דער גלות-באַפּעלקערונג, דער גרעסטער יידישער ישוב וועט זיך געפינען אין אַמעריקע און ס'וועט אויפ- קומען אַ קליינע יידישע מלוכה אין פּאַלעסטינע. דאָס אַרטיקל פאַרענדיקט זיך מיט אַן אומרויאיקער פּראַגע: צי וועט אייראָפּע זיין כּכּוח צו צעשטערן דעם היינטיקן אַנשפּאַר-זייל פון רעדאַקציע, אזוי ווי די פּראַנצווזן האָבן מיט 150 יאָר צוריק צעשטערט די באַסטיליע?

רוזוועלטס פּראָיעקט וועגן שאַפן אַ „ליגע פון ווידערשטאַנד די אייראָ-
פּעאַישע אַנרעסאָרן“ האָט ש. דובנאָוו געהאַלטן פאַר אַ סימפּטאָם, אַז דאָס
געוויסן פון דער וועלטס האָט דערוואַכט. ער האָט געהאַפּט אַז די דאָזיקע
איניציאַטיוו וועט דערוועקן אַקטיוויטעט אין קאָנגרעס. זיין פּלאַן האָט ער
אַרויסגעבראַכט אין אַ קורצן מעמאָראַנדרום. אין דעם בריוו, וואָס איז געווען
בייגעליינט צום דאָזיקן דאָקומענט, דאַטירט דעם 1-טן מאי 1939, ווייזט ער
אַן, אַז די באַשלוסן, וואָס זענען געוואָרן אָנגענומען אויף דער לעצטער
סעסיע פון ביראָ, זענען פאַרבליבן אויפן פּאַפּיר, נישט געקומט דערויף,
וואָס די לאַגע פון יידנטום האָט זיך פאַר די לעצטע חדשים באַדייטנדיק פאַר-
ערגערט. דער מעמאָראַנדרום האָט געהייסן „אינטערנאַציאָנאַלע ליגע צו פאַר-
טיידיקן דאָס יידישע פּאָלק“. דער טעקסט איז געוואָרן פאַרענטלעכט אין
דער יידיש-אַמעריקאַנישער פרעסע. ש. דובנאָוו האָט געשריבן: „דער רוף
פון פרעזידענט רוזוועלט און דאָס אַנטשטיין פון דער „ליגע פאַר ווידער-
שטאַנד קעגן דער אייראָפּעאַישער אַגרעסיע“ צווינגט אונדז צו שמעלן די
פּראַגע: וואָס פאַר אַ גורל דערוואַרט דעם יידישן פּאָלק, וואָס ווערט פאַר-
פּאָלנט דורך די אַגרעסיווע רעגירונגען פון דייטשלאַנד און איטאַליע, און
אין אַנדערע לענדער ווערן קעגן זיי אָנגעווענדעט באַגרינענע צונגען? דאָס
יידישע פּאָלק האָט נישט קיין מלוכה, דערפאַר קען ער נישט פאַרטיידיקן
זיינע פּאָדערונגען ווי אַ פּולכאַרעכטיקטער מיטגליד פון דער פּראָיעקטיר-
טער ליגע... אָבער צי איז דען די סיסטעמאַטישע אינערלעכע אַגרעסיע, וואָס
איז געווענדעט קעגן אַן אומבאַשיצטער נאַציע, ווייניקער פאַרברעכעריש ווי
פאַרכאַפּן אַ פרעמדע טעריטאָריע מיט מעטאָדן פון אויסערלעכער אַגרעסיע?“
אויסרעכענענדיק אַ לאַנגן צעטל פון פאַרברעכנס, וואָס דער נאַציוס
איז באַאַנגען, ווייזט דער מחבר אָן, אַז אין דעזולטאַט פון די פאַרפּאָלונג-
גען איז אַנטשטאַנען אַ כאַאָטישע און האַפּנונגסלאָזע עמיגראַציע: די קרבנות
פון טעראָר, וואָס וואַנדערן איבער אלע ימען, קלאַפּן אומזיסט אין די
פעסט פאַרריגלטע טויערן פון פאַרשידענע לענדער. די בריטישע אַרמיניע-
טראַציע יאָגט זיי פון די פּאַרטן פון פּאַלעסטינע. טויזנטער פליטים שטייען
פאַר דער אַלטערנאַטיוו — אָדער אויסצוקלייבן דעם אָפּגורנט פון ים אָדער
די לענדער פון פּערמאַנענטן פּאַנאָראַם. לייזן דעם פּראָבלעם קען נאָר אַ באַ-
זונדער אַרגאַן, וואָס וועט פאַרטיידיקן יידישע רעכט.

דער פאַרזער זשורנאַל, וואָס ש. דובנאָוו האָט מיט אומגעוילד גע-
וואַרט אויף זיין דערשיינען, האָט זיך ענדלעך באַווויזן. ער האָט געטראָגן
אַ כאַראַקטעריסטישן נאָמען „אויפן שידוועג“. דער ערשטער העפט האָט
באַשטעטיקט דעם חשד פון היסטאָריקער. דעם 4-טן מאי שרייבט ער צו
י. טשעריקאָווערן, איינעם פון די רעדאַקטאָרן פון זשורנאַל: „די אידעאָלאָ-“

גישע רעוויזיע איז היינט נישט קיין דבר בעתו. צו פרי קומט זי. פאר איר וועט נאך קומען א צייט, ווען די היינטיקע בהלה וועט זיך איינשטילן. איצטער, ווען דער חלף ליגט אויפן האלדז, ווען מיליאָנען ווייסן נישט, וואָס דער-ווארט זיי אין דער נאָענטער צוקונפט, קען מען נישט מהרהר-בתשובה זיין און טראַכטן, ווי זיך איינצואַרדענען. בשעת אַ שריפה מוז מען שלעפן וואַ-סער און לעשן; מען דאַרף אויך קעמפן קעגן די אונטערצינדער, און טאָן נאָר דאָס... מיינע געדאַנקען וועגן דעם וועל איך אַרויסזאָגן אין אַן אַר-טיכל פאַר אייער צווייטן זאַמלבוך, וואָס וועט הייסן, לערך, „וואָס טוט מען אין המנם צייטן?“ די גרונד-אידיע וועט זיין, אַז ווען מען גייט אויף אונדז „להשמיד ולהרוג“ מוזן מיר אַלע כוחות אָפּגעבן דעם קאַמף מיט די וועלט-גזלנים. זעכצן מיליאָן יידן זענען אַ קראַפט, וואָס קען אויך אַ ביסל קאַלע מאַכן דאָס געשעפט פון אונדזער פיינד. איר קענט דרוקן מיין אַר-טיכל מיט נעגאַטיווע באַמערקונגען (אָדער פּרינציפּיעל גאַרנישט נישט דרוקן)... אָבער שווייגן קען איך נישט... מיר וואַרטן מאָרגן אויף פּוילנס ענטפּער צו הימלערן און ווייסן נישט, צי וועט דאָס ברענגען צו אַ וועלט-מלחמה צי נישט. אַלי, אויסער קאַמף מיט דעם וועלט-גזלן מוז איצט אָפּגע-לייגט ווערן. עס איז זייער טרויעריק, וואָס דער יידישער וועלט-קאָנגרעס איז ווידער אַנטשווייגן געוואָרן... זענען מיר טאַקע אזוי צעפּוילט, אַז אַפּילו בשעת סכנה רעאַגירן מיר נישט?... די לעצטע טעג האָט זיך מיין געזונט-צושטאַנד אַביסל פאַרערגערט (עפעס סימנים פון אַנגינאַ פעקטאָריס) אָבער מיין אַרבעט שמערט דאָס נישט, אדרבה, דאָס איז די בעסטע רפואה. איך גיי אַרום, שפּאַציר אין וואַלד, און בכלל פיל איך זיך גוט. וועגן אַנטלויפן ערגעץ ווייט פון שמורעם טראַכט איך גאַרנישט; איך האָב זיך נישט אָנגעד-שמעקט מיט דער אַרומיקער פּאַניק — און בכלל ווו קען מען זיך באַהאַלטן? מיר האָפּן נאָך אויף דער נייטראַליטעט פון די קליינע באַלטישע לענדער. די קאָרעספּאָנדענץ בנוגע דעם זאַמלבוך „אויפן שיידוועג“ האָט נישט אויפגעהערט. אין אַ בריוו פון 12 יוני האָט ש. דובנאַוו מסכים געווען, אַז אין איין און דעם זעלבן נומער זאָל דערשיינען זיין „בריוו אין רעדאַק-ציע“ און אַן ענטפּער פון די רעדאַקטאָרן. „אייער פּלאַן — שרייבט ער — צו דרוקן מיין „בריוו אין רעדאַקציע“ מיט אייערע תּשובות... געפעלט מיר זייער. דאָס וועט זיין אַ מין „סימפּאָזיום“, ווי מ'רופט דאָס איצט. איך מיינ, אַז דאָס וועט זיין אַ מין „מלחמה בשלום“, און מיר וועלן זיך חלילה נישט צעקריגן. עס פרייט מיך דער דערפאַלג פון „שיידוועג“... מיר שטייען איצט אויפן שיידוועג אויך אין דער וועלט-פּאָליטיק... איר אין פאַרזי פיי-ערט איצטער די יובל-שמחה פון דער פּראַנציוזשער רעוואָלוציע. גראַד איצט האָט דאָס געדאַרפט זיין אַ וועלט-דעמאָנסטראַציע, אָבער די וועלט

איז נידערשלאָגן, דעמאָראַליזירט... איך לעב, ווי שמענדיק, אין ביידע וועלטן: אין עבר און אין הווה".

מיט דער פארגאנגענהייט איז דער היסטאָריקער געווען פארבונדן דורך דער אַרבעט איבער דעם לעצטן באַנד פון דער געשיכטע פון אַלטער-טום; דער צושטייער פארן היינט איז געווען פובליציסטיק. כמעט גלויב-צייטיק מיטן „בריוו" אין „אויפן שידוועג" האָט ער אָנגעשריבן אַן אַר-טיקל פאַרן „יעוורויסקי מיר", אַ פאַרזער זאַמלבוך אויף רוסיש, וואָס איז לויט זיין גייסט און צוזאַמענשמעל פון די מיטאַרבעטער געווען אַ פאַר-זעצונג פון די אַלטע, פאַר-דעוואָלוציאָנערע טראַדיציעס פון דער רוסיש-יידישער זשורנאַליסטיק. אין דאָזיקן אַריקל, וואָס האָט געהייסן „די יודי-שע אינטעליגענץ אין היסטאָרישן אַספעקט", האָט ש' דובנאָוו זיך אומד-געקערט צו דער טעמע פון זיינע אַמאָליקע ליטעראַרישע און עפנטלעכע אַרויסטרעטונגען — דער פאַרטיידיקונג פון דער פילשפראַכיקייט אין דער יידישער ליטעראַטור. דער הויפּט-אַרגומענט איז געווען — ראיות פון דער געשיכטע; פאַלעמיזירנדיק מיט די יידישיסטן און מיט די העברעאיסטן, האָט דער מחבר אָנגעוויזן דערזיף, אַז די יידישע ליטעראַטור אויף פרעמדע שפראַכן איז שוין אַלט צוויי טויזנט יאָר. אין ערשטן יאָרהונדערט פ. ק. איז דערשינען דער גריכישער תנ"ך — די סעפטואַגיאַנטא; אין משך פון אַ רייזע ווייטערדיקע י"ה האָט איין טייל פון גלות געשריבן גריכיש, די צווייטע אַראַמיש. די ערשטע גרויסע ווערק פון יידישער היסטאָריאָגראַפיע זענען דערשינען אין דייטש; אין משך פון דער צווייטער העלפט פון 19-טן י"ה האָט די רוסיש-יידישע ליטעראַטור — די וויסנשאַפטלעכע. די פאָליטישע און די קינסטלערישע — אויסגעאיבט אַ געוואָלדיקע ווירקונג אויף דער פאַר-מירונג פון דעם יידיש-נאַציאָנאַלן באַווסטזיין. היינט צו טאָג ווערט די יידישע יוגנט, וואָס רעדט נישט קיין יידיש און נישט קיין „עברית", דער-נענטערט צו יידיש פאַלק מיט דער הילף פון דער מלוכה-שפראַך; באַזונד-דערס באַראַקטעריסטיש איז די דאָזיקע דערשיינונג אין די יידישע קיבוצים פון אַמעריקע.

אין אַרטיקל איז געוואָרן אָנגעוויזן אויף נאָך איין אַספעקט פון דער שפראַכן-פּראָבלעם: דאָס איבעררוקן זיך פון די קולטור-צענטערן פון איין לאַנד אין אַ צווייטן האָט איבערגעלאָזט אַ ירושה אויף עטלעכע וועלט-שפראַכן, וואָס האָט אַן אַלמענטשלעכן ווערט. יודאָיזם -- האַלט ש'. דובנאָוו, — איז „אַ נאַציאָנאַלע וועלט-אַנשויוואַנג מיט אַוניווערסאַלע פאַך-מענצן... אין אים איז געווען באַהאַלטן די ענערגיע פון גייסטיקער עקס-פּאַנסיע. דווקא די אינטעליגענץ, וואָס איז געקומען אין באַרירונג מיט דער אַרומיקער וועלט, האָט געפילט די באַדערפעניש זיך צו טיילן מיט זייערע

קולטור-דערגרייכונגען... מיר שליסן זיך נישט איין אין א נאציאנאלן געטא, נאר האלטן זיך ביי דער „סיסמע פון אפענע טירן“.. כל-זמן עס עקזיסטירט דער פילשפראכיקער גלות, וועט אויך עקזיסטירן א פילשפראך-ביקע ליטעראטור.“ באגריינדליך דעם וווקס פון דער יידישער און העברעי-אישער ליטעראטור, דערמאנט דער מחבר, אז מיט די שפראכן פון די אר-מישע פעלקער האבן זיך באנוצט אזעלכע פאָרשמייער פון יידישן געדאנק, ווי דער רמב"ם, משה מענדעלסאָן, גרעץ, הערמאן קאהען; די דאָזיקע גע-צווונגענע שפראך-אסימילאציע האָט פאַר זיי נישט באַדייט קיין אינערלע-כע אסימילאציע. כאַראַקטעריסטיש פאַר דער אַרנומעטאָציע פון ש. דוב-נאָו איז דער טעמפּעראַמענט און די עקשנות: פאַרטיידיקנדיק לגבי דעם ליינער דעם פּרינציפּ פון פילשפראַכיקייט, האָט ער פאַרטיידיקט 60 יאָר פון זיין אייגענער ליטעראַרישער טעטיקייט.

נאָך מיט מער אויפגערגטקייט איז געווען דורכגעדינגען די פאַלע-מיק מיט דער רעדאָקציע פון „אויפן שידוועג“. אין דער טראַגישער עפאָכע, וואָס איז געווען אַנגעלאָרן מיט געפאַרן פון קאָמאַסטראַפּע, האָט ש. דובנאָו ווי פונדאָסניי געקריגן דעם קאָמפּס-גויסט פון יענע יאָרן, ווען ער האָט גע-קעמפט מיט דער אָפּגעשטאַנענקייט אין נאָמען פון פּרייהייט און געדאַנק. דאָס אַרטיקל הייבט זיך אָן מיט דערמאָנען אַ היסטאָרישע דאַטע: אין 1937 איז געוואָרן 2000 יאָר זינט אַ גרופּע יידישע קריגס-געפאַנגענע, וואָס זענען אַרויסגעזעצט געוואָרן אין רויס, האָבן געלייגט דעם אָנהייב פון אייראָפּע-אישן גלות. פּיערן אויף אַ געהעריקן אופן דעם דאָזיקן יאָרטאָג איז אונדז שווער, ווייל די אייניקלעך פון די אַמאָליקע דייטשישע באַרבאַרן ווילן אונדז צווינגען איבערצוטראַגן דעם צענטער פון יידנטום קיין אַמעריקע און אַזיע. די היטלעריאָדע האָט פאַרטונקלט אַלע היסטאָרישע קאָמאַסטראַפּעס אונדזע-רע — די פּאָגראַמען פון די קרייז-צוגלעך, גירוש שפּאַניע, גזירת ת"ח ות"ט, און די פעטלורישע פּאָגראַמען. וואָס זשע דאַרף מען טאָן איצט? דער ענטפּער איז אַ פּשוטער: קעמפן מיטן רוצח און ראַטעווען זיין קרבן. נישט אויפן גייסטיקן שידוועג געפּינען מיר זיך איצט, נאָר אויפן שלאַכטי-פעלד. אין אזעלכע אומשטענדן טאָר מען זיך נישט אונטערגעבן דעפעטיבי-מישע שטימונגען: יידן דאַרפן אומשטום ווערן דער פּערמענט פון אַנטי-אַגרעסיע, וועקן דאָס געוויסן פון דער וועלט, פּאָדערן אַנצונעמען אזעלכע מאָסמיטלען, ווי באַקיאָט און סאַנקציעס, און אויפן פּאַל פון אַ מלחמה ווערבירן אין די אייגענע רייען פּריוויליקע פאַר די אַנטי-היטלערישע אַר-מייען. „אזוי אַרום — שרייבט ש. דובנאָו — האָבן מיר דרינגענדיקע אַר-בעט, אַרבעט איבער אונדזערע כוחות. און דאָ קומט מען צו אונדז מיט שטי-מונגען פון יאוש און רעזיגנאַציע, מיט הרהורי-תשובה און גאַט-זוכענישן“.

זומער 1939: ש. דובנאָוו און די משפּחה ערליך

עס זיצן (פון רעכטס צו לינקס): ש. דובנאָוו, ה. ערליך; עס שטייען: ס. דובנאָוו ערליך, וו. ערליך, לינא מ. (הויזדינערין) בתיה ל. (א שכנסע) און א. ערליך.

עס וועט קומען אַ צייט, ווען עס וועט אויסקומען „...גייסטיק צו ראַטעווען די אויסגעליידיקטע נשמות פון דעם נייעם דור. דערווייל אָבער דאַרפן מיר ראַטעווען זייערע גופים. אַפריער יידן — דערנאָך יידישקייט.“

דער שרייבער האָט זיך געפילט שטאַרק געטראָפן פון דער ביטול־באַציונג מצד די „חוזר־בתשובה־אינטעליגענטן“ צו דער בירגערלעכער עמאַנציפאַציע. „ואַ, — דערקלערט ער — זי האָט מיטגעבראַכט אַסימילאַציע, אָבער אויך פרייהייט. מענטשלעכע ווירדע, זי האָט אויפגעלעבט דעם פרייען מענטשן אין דעם ייד. נישט דאָס אַפּאָגן זיך פון עמאַנציפאַציע דאַרף מען פּראָפּאַגאַנדירן, נאָר אויסברייטערן אירע גרענעצן. אַנטלויפן פון איראָפּע? אָבער דאָס באַפרייען איראָפּע פון היטלערן באַדייט דאָך אויך אַ רעטונג פאַרן איראָפּעישן יידנטום. איצט ווען עס ווערט געפייערט דער יאָרטאָג פון דער פּראַנציוזישער רעוואָלוציע, דאַרף דערקלערט ווערן בקול־רם, אַז דאָס איז אויך אונדזער יום־טובּ.“ ש. דובנאָוו קאָנסטאַטירט: „מיר שטייגן און פאַלן מיט דעם פּראָגרעס פון דער גאַנצער מענטשהייט. דער רוף „צוריק אין געטאָ!“ איז שוין נישט ניי, און מיר האָבן אים שוין עטלעכע מאָל געהערט אין די לעצטע צענדליקער יאָרן. אויף וויפל דאָס הייבט צוריק צו יידישער קולטור אָדער צו יידישקייט אין מאָדערנעם זי־גען, גייט דאָך דאָס אַרײַן אין פּראָגראַם פון דער נאַציאָנאַלער באַוועגונג. אָבער צום מיטלאַלטערלעכן געטאָ און זײַן יידישקייט וועט דאָס פּראָגרע־סיווע יידנטום קיינמאָל זיך נישט אומקערן... פּרײַזניקע וועט מען נישט אַרײַנשלעפּן צוריק נישט אין בית־מדרש און נישט אין דער קירך אַרײַן.“

דאָס אַרטיקל האָט אַרויסגערופּן אַ סך אַפרופן — קריטישע און פּאָ־זיטיווע. דער פּאָלעמישער אייפער, וואָס האָט, אַגב, דערמאָנט די אַמאָליקע פּובליציסטישע אַרטיקלען פון שרייבער, האָט, דאַכט זיך, אויך בייגעטראָגן דערצו, אַז ער האָט זיך געפילט באַזונדער מונטער. דער זומער איז דאָס יאָר געווען אַ זעלטן שיינער: די הייסע טעג האָבן געאַטעמט מיט ביטער־לעכן אַראַמאַט פון נאָרד־בלעמער. דאָס איינזאַמע הינטערשמאַטישע הויז האָט אויפגעלעבט מיטן אַנקומען פון דער וואַרשעווער משפּחה. אָפט פּלעגט מען אויפנעמען געסט, אײַנאַרדענען אויספּלוגן, פּיקניקן, לײענען פּאָעזיע, זינגען לידער. דער באַלעבאָס איז נישט אָפּגעשטאַנען פון די יונגע געכט; צוזאַמען מיט זיי האָט ער געזונגען „אויב מאָרגן וועט זײַן מלחמה...“ ער פּלעגט דערביי דורכפּלאַצן אײַן סטראָפּע, וואָס איז אים נישט געפּעלן. פון די לידער, וואָס די אײַניקלעך האָבן מיטגעבראַכט האָט ער באַזונדערס ליב געהאַט דאָס ליד „מיר קומען אָן.“ מיט גרויס געפיל פּלעגט ער זינגען: „מיר גייען מיט הונגער־פּייערן אין בליק, מיט הערצער אויסגעבענקטע נאָך גליק, מיר קומען אָן, מיר קומען אָן!“... עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז

דאָס דאָזיקע פשוטע ליד זינגט וועגן זיין אָרעמער, מרוימערישער יוגנט... סוף זומער זענען פאָטער און טאָכטער פאַרבליבן אַליין. די שטימונג איז געווען אַ געדריקטע; די ידיעות פון די צייטונגען האָבן אַרויסגערופן אומרו — אין מאַסקווע האָט מען געפירט אונטערהאַנדלונגען מיט די פאָר-שטייער פון ענגלאַנד און פראַנקרייך, דערווייל אָן שום רעזולטאַט. ישׁ. דובנאָוו פלעגט דערקלערן מיט זיכערקייט: „נישקשה, זיי וועלן זיך אינגיבן צונויפּרעדן“. כדי צו פאַרטרייבן די אומרואיקייט פלעגן זיי אַוועקגיין אין וואַלד מיט אַ בוך. אָפּט פלעגט אויך מיטגיין אַ יונגע שומרקע, וואָס האָט ווינטער-צייט רעגולער פאַרגעלייענט פאַר רובנאָוון (כּי אים איז שוואַך געוואָרן די ראייה נאָך דער נישט לאַנג דורכגעמאַכטער אויגן-קראַנקהייט). ישׁ. דובנאָוו האָט געפירט הייסע פּאָליטישע וויכוחים מיט זיינע באַגלייטער-רינס און אויף צו להכעיס זיי האָט ער געזידלט מאַיאַקאָוסקיין; אין די שמועסן פלעגט זיך אָבער אַלץ עקשנותדיקער אַריינרייסן די מלחמה, אַרויס-שטויסנדיק אַנדערע טעמעס. אַ טעלעגראַמע פון וואַרשע האָט אויפגעפאָ-דערט די טאָכטער זי זאָל אַהיימפאָרן. די שטילקייט, וואָס האָט צוריק באַ-הערשט די גרויסע צימערן נאָך איר אַוועקפאָרן איז געווען אַנגעזאַפט מיטן פאַרגעפיל פון אַ קאַטאַסטראָפּע.

מיט צוויי וואָכן שפּעטער האָבן זיך איבער די פּוילישע שטעט, אויף די צעגליטע לויטערע הימלען, זיך דראָענדיק צערווישט די הימלעריטישע אַעראָפּלאַנען. פאַרטויבט פון דעם דייטשישן בליז-אַנגריף האָט דאָס לאַנד כמעט ווי זיך נישט פאַרטיידיקט. צום וואַלד-פאַרק זענען דערגאַנגען מורא-דיקע ידיעות: די פּוילישע שטעט ברענען, וואַרשע האַלט זיך ביים אונט-טערגעבן, אירע איינוווינער אַנטלויפן אין פּאַניק, די אַרמיי טרעט אָפּ. בעת דער היסטאָריקער איז געווען באַזאָרגט וועגן גורל פון זיינע קינדער, וועגן פריינד, און וועגן יוואָ אין ווילנע, האָט די משפּחה זיינע געוואַנדערט דורך וועלדער און זייטיקע שטעט, צוזאַמען מיט מחנות אַנדערע פּליטים און אָפּ-טרעטנדיקן פּוילישן מיליטער, צו דער מזרח-גרענעץ.

דעם 9-טן אָקטאָבער האָט ישׁ. דובנאָוו געשריבן צו די טשעריקאָווערס: „עס איז געשען דאָס, פאַר וואָס מיר האָבן זיך געשראַקן, אַזוי אַז פּכּיכיש זענען מיר צוגעגרייט... מיר האָבן אויך איבערגעלעבט נישט ווינציק אומ-רו, כּאָטש מיר געפינען זיך אין אַ נייטראַל לאַנד. כּתחילה האָט מען מורא געהאַט, אַז די דאָזיקע קליינע מלוכהלעך וועלן צעריבן ווערן צווישן די גיר-גאַנטן, נאָך אַעצטנס האָבן מיר זיך באַרואיקט; די אומבאַזירלעכקייט פון די באַלטישע לענדער איז געזיכערט, דערפאַר האָבן איר באַשאַסן נישט אַנצונעמען דעם פּאַרזלאַג פון די אַמעריקאַנער פריינד אַריבערצופאָרן מעבד-ליס. דאָס וואַלט צעשטערט מיין גייסטיקע גלייכגעוויכט, וואָס איז אַזוי

וויכטיק אין אזא צייט... וואָס עס באַאומרואיקט מיך אַממערסטן -- דאָס איז דער גורל פון מיינע וואַרשעווער קינדער... עס דריקט מיך אויך די אָפּ-געריסנקייט פון אַלע פּרײַנד אין מערבֿ־אײראָפּע און אַמעריקע, דאָס פּעלן פון דער אויסלענדישער פּרעסע א.א.וו.

„איצט זענען אַלע טאַג־געלעכע פאַראַינטערעסירונגען פאַררוקט גע-וואָרן אויפן לעצטן פּלאַן. איך אַרבעט נאָר כדי צו היילן די נשמה, און נישט כדי צו פאַרעפנטלעכן עס אין דרוק. עס ווערט פאַרענדיקט דאָס דרוקן דעם ציקל „געשיכטע פון אַלמערמוס“ — גיכער פאַרן אַרכיוו. שפּעטער וועל איך, מן הסתם זיך פאַרנעמען מיט דער ליקווידאַציע פון מיין ליטע-ראַדישער ירושה, אויך פאַר דער צוקונפּט... אַלע פּלענער פון אַרויסגעבן מיינע ביכער אין פאַרשידענע לענדער זענען אָפּגעשמעלט געוואָרן...“

מיט עטלעכע טעג שפּעטער איז ער מודיע א. שטיינבערגן; „איך בין געזונט און טראָג איבער מוזיק די שוידערלעכע איינדרוקן פון אונדזער צייט. מיינע אַרבעטס־פּלענער זענען, פאַרשטייט זיך, צעשטערט געוואָרן, איך הער אָבער נישט אויף צו שרייבן -- פאַר זיך. דער איינציקער ליכטיג-קער שטראַל אין דער פּינצטערניש איז די ליטווישע ווילנע, וווּ עס קען אונדז אַלעמען באַשערט זיין זיך צו באַגעגענען.“

אין די בריוו פון יענער צייט ווערט אָפּט איבערגעחזרט דער געדאַנק וועגן דער נייטווענדיקייט אַרויסצוגעבן אַ פּאָליטישע וואַכנשריפט אין דער ענגלישער שפּראַך, כדי צו אינפּאָרמירן די אַמעריקאַנער עפנטלעכע מיינונג וועגן די געשעענישן אין אײראָפּע. „אויב דאָס זאָל פאַרווירקלעכט ווערן -- שרייבט ש. דובנאָו צו א. שטיינבערגן דעם 18-טן נאָוועמבער -- קענט איר אויסרעכענען אויף מיין שטענדיקער מיטאַרבעט. אין דער לעצטער צייט טראָג איך זיך אַרום מיט אַ פּלאַן פון אַ רייע אַרטיקלען אונטער דעם אַלגע-מיינעם נאָמען Inter Arma Li לויטן מוסטער פון דעם ציקל אַר-טיקלען, וואָס איך האָב פאַרעפנטלעכט אין פעטערבורג אין 1915-1914, אין די יאָרן פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. דאָרט וועט זיין אַ געמיש פון געשיכטע מיט היינטיגייטיקייט און אַ פּראָגנאָז פון דער צוקונפּט... צווישן אַלע... אַלגעמיינע און פּערזענלעכע איבערלעבונגען האַלט איך נאָך אַלץ אין די גייסטיקע גלייכגעוויכט... אין די נאָענטסטע טעג דערשיינט דער לעצטער באַנד פון רוסישן אַריגינאַל פון דער „וועלט־געשיכטע“ און מיט אַ גרינג האַרץ קען איך זאָגן: Nunc dimitis servum tuum in pace

אָבער... עס איז אימהדיק צו בלייבן אָן אָנגעשטרענגטער גייסטיקער אַרבעט -- פאַרנעם איך זיך מיט איבערקוקן דעם דריטן באַנד „דאָס בוך פון לעבן“, וואָס ליגט שוין לאַנג אין כתב־יד... עס מאַכערט מיך דער געדאַנק, אז די

דרייבענדיקע אויסגאבע פון אונדזער געשיכטע איז אומגעקומען אין מע-
ריש-אסטרא בעת דעם נאציסטישן פאגראם".

איבערן שרייבטיש איז ווי אין די פריערדיקע יארן געהאנגען דע-
פארגעלטער קארטאנענער פארטפעל מיטן אויפשריפט: scripta manent
ווי אין די טעג פון דער רעוואָלוציע, האָט ש. דובנאָוו זיך געבילט
ווי אויך אַן אינדזל אינמיטן פון אַ צעשטורעמטן יב, ער האָט ווידער זיך
געוויטיקט אין דער דערמאָנונג: ביכער זענען דויערהאַפּטער פון מענטשן...
אויף אַ נידעריקער פּאָליצע זענען געלעגן פּריש-אַפּגעדרוקטע בענדער --- די
רוסישע אויסגאַבע פון דעם גרויסן ווערק. דער יוואָ אין ווילנע האָט פאַר
די לעצטע צוויי יאָר אַרויסגעגעבן אַכט בענדער פון דער „געשיכטע" אין
יידיש.

אין נאָוועמבער איז אָנגעקומען די ערשטע ידיעה וועגן גורל פון דער
משפּחה: די טאָכטער מיט די אייניקלעך זענען נאָך לאַנגע וואַגלענישן אָנגע-
קומען קיין ווילנע; דער איידעם איז אַרעסטירט געוואָרן אין בריסק דורך
דער סאָוועטישער מאַכט. ש. דובנאָוו האָט באַשלאָסן ביי דער ערשטער
טעגלעכקייט אַראָפּצופאַרן קיין ווילנע, וואָס איז אַפּיציעל פאַרייניקט גע-
וואָרן צו ליטע. ער האָט געהאַט ברעה צו העלפּן די קינדער זיך איינצואַר-
דענען אין די נייע באַדינגונגען און אויך פּרובירן, אַלס אַ פאַרמעלער ליט-
ווישער בירגער, אויסצוגעפינען דורך דיפּלאָמאַטישע קרייזן וועגן גורל פון
זיין איידעם. ער האָט אָבער די ריזע געמוזט אָפּלייגן ביז עס וועט דער-
שיינען דער דריטער באַנד מעמואַרן.

טראַכטנדיק אין די איינזאַמע ווינטער-נעכט וועגן דער צוקונפּט --
(דער ווינטער איז אין יענעם יאָר אויסגעפאַלן זייער אַ שטרענגער, און די
שטאַטישע פּלעגן כמעט נישט קומען אין וואַלד-פאַרק) האָט דער היסטאָרי-
ער געפלאַנט זיך באַזעצן אין ליטע. „לעצטנס -- שרייבט ער צו טשע-
דיקאָווערס -- הערשט ביי מיר אַן עמגיראַנטישע שטימונג. איך טראַכט
נישט, חלילה, וועגן אַמעריקע, כאָטש מייע דאָרטיקע פּריינד האָבן פאַר
מיר געקראָגן אַ וויזע, און זי ליגט שוין מער ווי אַ חודש דאָ ביים אַמע-
ריקאַנישן קאָנסול. איך האָב באַשלאָסן אין פּרילינג באַזעצן זיך אין ליטע
-- אין ווילנע אָדער אין קאָוונע. אויסער פאַמיליע-מאַטיוון... באַוועגט מיך
דערצו די שווערע געזעלשאַפּטלעכע אַטמאָספּער אין לעטלאַנד. (אין ליטע
איז דאָך געבליבן אַ קליינער רעשט דעמאָקראַטיע) און די האַפּנונג, אַז אין
ווילנע וועל איך קענען עפּעס אויפּטאַן פאַר דער רעסטאָוראַציע פון
אינסטיטוט".

ווילנע איז פון לאַנג געווען טייער דובנאָוו, עס האָט אים אָבער גע-
שראַקן די אָנגעשטרענגטע אַטמאָספּער, וואָס האָט זיך דאָרט געשאַפּן: דע-

פאָגראַם, וואָס איז אָרגאַניזירט געוואָרן נאָך דעם ווי די רויטע אַרמיי האָט פאַרלאָזט די שטאָט, האָט ערות געזאָגט וועגן די צענגליטע נאַציאָנאַלע ליידנשאַפטן. די פערספעקטיוו פון מלחמה געפאַרן האָט דעם שרייבער נישט באַאומרוואיקט אין די דאָזיקע טעג: ער האָט געגלויבט אין דער סטאַבילקייט פון די קליינע באַלטישע מלוכות, פאַרזיכערטע מיטן אָפּמאַך וועגן קריגס-באַזעס. „איך האַלט — שרייבט ער צו זיינע פאַרזעך פריינד — אז טראַכטן וועגן איבערפירן דעם יוואָ קיין אַמעריקע טאָרן מיר לעת-עתה נישט: מיר טאָרן נישט שמעלן קיין מצבה אויפן אייראָפּעאישן צענטער, ווען די בעסערע וועלט קעמפט פאַר אַ נייער אייראָפּע.“ אויף די טענות פון ד. טשאַרני, אז מעבר לים קען מען אַרבעטן אין אַ מער גינסטיקער סביבה, האָט ער געענטפערט: „פאַרשטייט זיך, אין אַמעריקע לעבט זיך רואיקער, אָבער מיר האָבן נישט קיין רעכט צו פאַרלאָזן די אַלטע נעסט.“ כּיחלעכווייז האָט ליטע אָנגעהויבן אויסזען ביי ש. דובנאָוו ווי אַן אַרט, וווּ ס'וואַרט אויף אים די פאַרווירקלעכונג פון זיינע טרוימען — אַ משפּחה-סביבה, קאָנטאַקט מיט גייסטיק-נאַענטע מענטשן, סיסטעמאַטישע אַרבעט אין יוואָ. פאַרן אייביקן וואַנדערער איז ביים סוף פון ערדישן גאַנג אויפ-געקומען אַ פריידיקער מיראַזש... פאַרכאַפט פון די נייע פּלענער האָט ער גערופן צו זיך די פריינד פון דער היטלער-באַרדאָטער מערב-אייראָפּע. שוין אין דעם ציטירטן בריוו צו ד. טשאַרנין זאָגט ער אַרויס זיין האַפּנונג, אז לויט אַלע וואַרשיינלעכקייטן וועלן זיי זיך איינניכן טרעפן אין ווילנע, ווהיין עס וועלן אויך קומען די טשעריקאָווערס.

אויף דער איינלאָדונג פון יידישן נאַציאָנאַלן פאַרבאַנד אין אַמעריקע קע האָט ש. דובנאָוו געענטפערט מיט פּאָלגנדיקן בריוו: „איך בין טיף גע-ריט פון אייער פריינדלעכער איינלאָדונג צו קומען קיין אַמעריקע וואָס האָט זיך שוין אויסגעדריקט אין מעשים — אין דער וויזע פאַר מיר, וואָס איר האָט מיט אַזוי פיל שוועריקייטן באַקומען און וואָס ליגט שוין דאָ אין אַמעריקאַנישן קאָנסולאַט.

„גלויבט מיר, אז מיר איז זייער שווער געווען זיך אָפּצוזאָגן פון דעם אַמעריקאַנער פּלאַן, וואָס וואָלט מיך געראַטעוועט פון אַלע אייראָפּעישע צרות און זאָרגן. כ'מוז דאָס אָבער טאָן נישט נאָר צוליב געזונטהייטס-טעמים — די אומגעלעבקייט פון אַזאַ שווערער ריזע ביי מיינע יאָרן און ביי היינטיקע אומשטענדן — נאָר צוליב געזעלשאַפטלעכע מאַטיוון. די פאַרזייניקונג פון ווילנע מיט ליטע האָט פאַר מיר געשמעלט די פּראַגע וועגן מיין אַרבערפאַרן קיין ווילנע, כּדי צו העלפן דאָרט דער רעסטאָוראַציע פון אונדזער יידישן וויסנשאַפטלעכן אינסטיטוט, וואָס האָט שטאַרק געליפן

פון דער מלחמה, באזונדערס פון דעם חורבן פוילן. איך וועל דאס טאן דעם טומענדיקן פריילינג, ווען ווילנע וועט זיך א ביסל בארואיקן.

„אויב די אומשטענדן וועלן זיך בייטן און עס וועט זיין א סכנה פאר מיר אויפהאלטן זיך אין באליטיקום, וועל איך מירן באנוצן די אמעריקאנער וויזע, וועלכע איך וועל זיך משתדל זיין צו פארלענגערן אין קאנסולאט. לאמיר אבער האפן, אז די לאגע וועט זיך פארבעסערן און מיר וועלן דערלעבן צו זען א באפרייטע אייראפע.“ (12-טן דעצ. 1939).

דער טרוים וועגן א באפרייטער אייראפע און וועגן דעוואנש פון אייראפעישן יידנטום, וואס איז געפייניקט געווארן פון נאציזם, האט דא מינירט אלע פלענער פון שרייבער. שרייבנדיק צו י. טשעריקאווערן וועגן זיינע ליטערארישע ענינים גיט ער צו: „אבער דאס אלץ איז דאך נאר א שטאפגעטראנק, כדי צו בארואיקן די נערוון פון א מלחמה-צייט. עס ציט מיך שטארק צו פובליציסטיק, צו א צווייטן Inter Arma עם לאזן מיך נישט צורו די צייטגעדאנקען, און איך האלט, אז מיר מוזן שאפן אין לאנדאן אדער פאריז א פעריאדישן ארגאן פאר אזעלכע געדאנקען וועגן יידישע צילן פון וועלט-קריג... מירן פלאן איז: ערשטנס זאמלען מאטעריאלן פאר א „שווארצבוך“ וועגן דעם חורבן פון אונדזער פוילישן צענטער, און צווייטנס — גרינדן א וואכנבלאט פאר דער יידישער פראגע אין מלחמה-צייט און אין דער קומענדיקער „נייער אייראפע“. דאס בוך און די צייטונג דארף מען ארויסגעבן אין ענגליש, ווייל מיר האבן אין זיך נען אויך די אויסנוועלט און אונדזערע מיליאנען אינגליש-ספיקנדע און אמעריקע... איך האב... צוגעשיקט א בריוו צו דער רעדאקציע „טוימס“ וועגן דער נויטיקייט צוגעבן צו די קריגס-צילן (פוילן, טשעכאסלאוואקיי א. א.) אויך די רעסאוראציע פון (די) חרוב-געווארענע יידישע צענטערן, וואס היטלער האט זיי דערקלערט דעם שליססטן קריג... איך וואלט דאס אבער (אויך) געוואלט דרוקן אין א יידישן ארגאן און נישט דאס אליין, נאר א גאנצע סעריע אזעלכע ארטיקלען...“

אנהייב ווינטער 1940 איז געווארן אנגעשריבן דאס ערשטע קאפיטל פונעם ציקל Inter Arma II עם האט געהייסן „געדאנקען פון א יידישן היסטאריקער וועגן די צילן פון מלחמה און שלום“ און איז געווען באשטימט פארן נאענטסטן העפט פון „אויפן שוידרעג“. דורכגע- דרינגען מיט נשמח-צער איז דאס קאפיטל כמעט אינגאנצן געשריבן אין א פאטעמישן טאן — א זעלטענע דערשיינונג אין ש. רובנאוויס שאפן. ער טערווייז ווענדעט זיך דער מחבר דירעקט צו די פירער פון דער אנטמי- היטלעריסטישער קאאליציע. דער לייט-מאטיוו איז דער געדאנק, אז דאס יידישע פאלק לעבט איבער זיין ביישפיללאזע טראגעדיע אין פולשטענדי-

קער איינזאַמקייט, און עס ליידט נישט נאָר פיזיש, נאָר אויך מאָראַליש -- צוליב דער גלייכגולטיקייט פון די אליאירטע.

דאָס אַרטיקל הייבט זיך אָן מיט אַ פאַרגלייך צווישן די צוויי וועלט־מלחמות. די ערשטע איז געווען אַן אומזיניקע בלוט־פאַרגיסונג; נאָר די מחברים פון שלום־פּראָגראַם האָבן געפרוווט פאַרמולירן אירע צילן; דער זין פון דער צווייטער מלחמה איז אַ קלאָרער: די דעמאָקראַטישע פעלקער ווייסן, אַז דער היטלעריזם, וואָס איז אַ געפאַר פאַר דער מענטשהייט, דאַרף ווערן פאַרניכטעט דורך מיליטערישער קראַפט. די דעקלאַראַציעס פון די אליאירטע זאָגן צו צו באַפרייען איראָפּע פון נאַציסטישן באַרבאַריזם; אָבער זיי דערמאָנען נישט מיט קיין איין וואָרט וועגן גורל פון דעם פּאָלק, מיט וועמען דער היטלעריזם קעמפט שוין אין משך פון זיבן יאָר. עס וואָלט זיך געדאַכט, אַז די קעמפער פאַר אַ „נייער איראָפּע“ וואָלטן געדאַרפט אויסשטרעקן אַ האַנט די ערשטע קרבנות פון נאַציזם; קיינער אָבער, חוץ רוזוועלטן, האָט זיך נישט אַנטשלאָסן צו מאַכן אַ מיטגעפיל־זשעסט. עס האָט עס אויך, צום באַדויערן, נישט געטאָן די ענגלישע לייבאַר־פאַרטיי; איר פאַרשטייער דאַלטאָן האָט דערקלערט, אַז די יידישע פּראָגע וועט ווערן אויטאָמאַטיש געלויזט דורכן באַפרייען די אַקופירטע לענדער. אָבער דווקא אין איצטיקן מאָמענט וואָלט דאָס וואָרט געקענט פאַרוואַנדלט ווערן אין טאַט. „איר ווילט איצט -- רופט אויס מיט פאַרביטערונג ש. דובנאָוו, ווענדנדיק זיך צו די איינפלוסרייכע קרייזן פון דער דעמאָקראַטישער קאָאליציע, -- פאַרשווייגן די יידישע פּראָבלעם, אָבער באַלד נאָך דער מלחמה וועט זי אויפשטיין פאַר אייערע אויגן אין איר גאַנצער גרויס, אין איר וועלט־פאַרנעם. צו דעם קומענדיקן פרידנס־קאָנגרעס וועלן קומען יידישע פאַרטערטער פון אַלע לענדער אין דער וועלט און וועלן פאַדערן פון דער „נייער איראָפּע“ גערעכטיקייט פאַר דעם פּאָלק, וואָס האָט מער פון אַלעמען געליטן פון דעם היטלע־טעראָר.“ דער שרייבער זעט פאַרויס, אַז די דאָזיקע דעלע־גאַטן וועלן פאַדערן, אַז אומעטום זאָלן פאַרווירקלעכט ווערן די פּרינציפן פון גלייכבאַרעכטיקונג, און אויך פרייע עמיגראַציע קיין אַמעריקע און קיין פּאַלעסטינע. „דאָס יידישע פּאָלק -- פירט ער אויס -- וועט אויפּוואַכן צום סוף פון דעם באַפרייאַונגס־קריג, אין וועלכן ער וועט אויך פאַרגיסן זיין בלוט, און ער וועט אַרויסשטעלן צו דער גאַנצער וועלט זיינע קאַטעגאָרישע פאַדערונגען אויפן גרונט פון יושר און גערעכטיקייט.“

דער ציקל „אינטער אַרמאַ“ האָט לויטן לכתחילהדיקן פלאַן געזאָלט באַשטיין פון צען קאַפיטלען. ער איז בעיקר געווען באַשטימט פאַרן נישט־יידישן לייענער; ש. דובנאָוו האָט פאַרגעשלאָגן זיין איבערזעצער, מאָזישאַ וויטשן, איבערצוגעבן דאָס אַרטיקל אין „דיילי קאָאליקל“. צו דער אַרבעט

איבער די ווייטערדיקע קאפיטלען האָט ער געזאָלט צוטערען נאָך דעם, ווי עס וועט דערשיינען דער דריטער באַנד מעמוואַרן. דער שרייבער איז געווען פאַרטאָן אין ליינען קאַרעקטן, ווען אין שטילן, פון שנייפאַרשאַטענעם הויז האָט זיך באַוווּן אַן אומגעריכטער גאַסט פון מערב. דער יונגער יידישער זשורנאַליסט האָט געבראַכט מיט זיך דעם אָמעס פון אייראָפּע, וואָס איז געווען אַרומגעכאַפט פון דער מלחמה־שריפה. ער האָט זיך באַמיט איבערצוצייגן דעם היסטאָריקער ער זאָל פאַרלאָזן די אומזיכערע ריגע און זיך באַזעצן אין שטאַק־האַלם. דער הויפטשטאַט פון אַ פּרידלעך, קולטורעל לאַנד, וואָס האַלט זיך פעסט ביי די טראַדיציעס פון נייטראַליטעט. ש. דוב־נאָו האָט קאָמענטאַריש אָפּגעוואָרפן דעם דאָזיקן פאַרשלאַנג. ער האָט דער־קלערט דעם גאַסט, אַז אין זיינער צייט האָט ער פאַרלאָזט רוסלאַנד, כדי צו קענען פאַרענדיקן זיין הויפט־ווערק. די דאָזיקע אַרבעט איז איצט פאַרענדיקט, און ביי זיין הויכן עלטער איז שווער אָנצוהייבן נייע וואַנדער־רונגען. און דער עיקר — אין אַ טראַגישער צייט דאַרף אַ יידישער שרייבער בלייבן מיט זיינע ברידער און טיילן זייער גורל.

דער אָנהייב פּרילינג האָט מיט זיך געבראַכט נייעס אומרו. דייטשישע חילות האָבן פאַרכאַפט נאַרוועגיע; די דערציילונגען פון פּוילישע פּליטים וועגן דעם קאָשמאַר פון דער דייטשישער אָקופאַציע האָבן אַרויסגערופן שוין דער און אוממעכטיקן צאָרן. שעהן לאַנג פלעגט דער היסטאָריקער שפּאַ־נען איבער זיין וווינונג, באַמיענדיק זיך צו באַראַויקן און זיינע איינזאַמע טריט פלעגן טרויעריק אָפּקלינגען אין דער שטילקייט פון די פּוסטע גרויסע צימערן. די אַרבעט איבער די קאַרעקטורן פון „דאָס בוך פון לעבן“ האָט אים אָפּגעריסן פון די ביטערע געדאַנקען. דער ערשטער טייל פון נייעס באַנד זענען געווען געווידמעט דעם בערלינער פּעריאָד (1922-1933). אין דעם קורצן עלעגישן עפילאָג האָט דער מחבר זיך געזענגט מיט זיין היימלאַנד. אין צווייטן טייל פון דעם בוך זענען אַריין פּראַגמענטן פון זיינע טאַג־ביכער — באַטרעכטונגען וועגן ליטעראַרישע און געזעלשאַפּטלעכע ענינים.

אין אַפּריל איז ש. דובנאָו אַרויסגעפאַרן קיין קאָוונע. דאָ, אין הויז פון זיין פּריינד אַנע ביילינסאָן, האָט ער פּונדאָסניי דערפילט, וואָס פאַראַ גרויסער נייטיקער אָנשפּאַר עס איז אין אַ שווערער צייט דער קאַנטאַסט מיט מענטשן. דאָס גאַסטפּריינדלעכע הויז איז געוואָרן פאַרוואַנדלט אין אַ רוישיקן קלוב; אומענדלעכע שמועסן, וויכוחים, באַראַטונגען. די אַרטיקע זשורנאַליסטן האָבן איינגעאַרדנט אַ פאַרזאַמלונג; איר צענטראַלער פּונקט איז געווען דער רעפּעראַט פון דעם היסטאָריקער וועגן דעם גורל פון יידנטום אין מלחמה־צייט. דעם באַריכט וועגן רעפּעראַט אין דער פרעסע איז אויס־געקומען שטאַרק צו פאַרקירצן; די ליטווישע צענזור האָט נישט דערלויבט

צו קריטיקירן דעם היטלערזיס. א סך ווייסע פלעקן האָט אויך געהאַט ש. דונבאָווס קורצער אַרטיקל „דער 20-טער י"ה און דער מיטלאַטער“, וואָס איז געוואָרן פאַרעפנטלעכט אין דער קאָוונער צייטונג „די יידישע שטימע“: דער היסטאָריקער ווייזט דאָרט אָן, אז די ערשטע פיר יאָרצענדליקער פון 20-טן י"ה האָבן דעם יידישן פּאָלק געבראַכט מער צרות, ווי די סאַמע פינצטערסטע יאָרהונדערטער פון דער פאַרגאַנגענהייט. פונדעסטוועגן איז ער איבערצייגט, אז מענטשלעכקייט וועט זיגן איבער באַרבאַריזם.

אין ווילנע האָט אויפן שרייבער געוואַרט די באַגעגעניש מיט דער משפּחה, מיט אידייען-חברים און תלמידים. נישט געקוקט אויף דער נאָ-ענטקייט צו פּוילן, וואָס האָט געשמאַכט אונטערן יאָך פון דער דייטשישער אָקופאַציע, איז די אַלטע שטאַט נישט אַריינגעפאַלן אין יאוש: אין געזעל-שאַפטלעכן לעבן האָט געהערשט אַ גרויסע אויפלעבונג. אַ פּרישן שטראָם האָבן אַריינגעבראַכט די פּליטים — שרייבער, פּעדאַגאָג, קולטור-טוער. אין דער געביידע פון יידישן וויסנשאַפטלעכן אינסטיטוט האָט גערוישט ווי אין אַ בינשאַטאַק, אין די זוניקע צימערן זענען געווען אויסגעלייגט די עקספּאַ-נאַטן פון דער אויסשטעלונג, וואָס איז אָרגאַניזירט געוואָרן צום 25-טן יאָרצייט פון י. ל. פּרץ. די פייערונגען האָבן געדויערט עטלעכע טעג און זענען געוואָרן פאַרענדיקט מיט אַ קאָלעקטיווער יידישער ראַדיאָ-אוידיציע אין וועלכער עס האָט אויך אָנטייל גענומען דער גאַסט פון ריגע; די דאָזיקע ראַדיאָ-אוידיציע איז געווען אַ וויכטיקע געשעעניש אין לעבן פון די ליט-ווישע יידן — צום ערשטן מאל האָט אַ מליכהשע ראַדיאָ-סטאַציע גערעדט צו זיי אויף זייער שפּראַך.

די אָפטע באַגעגענישן מיט ז. קאַלמאַנאָוויטשן און מיט אַנדערע מיטאַרבעטער פון ייוואָ האָבן ביים היסטאָריקער באַקרעפטיקט דעם גע-דאַנק, אז זיין אייגנטלעך אָרט איז צווישן די ווילנער ענטוואַסטן פון יידי-שער וויסנשאַפט, — מענטשן. וואָס זענען באַשאַפן געוואָרן, ווי ער אַליין, פון אַ פעסטן, האַרטן מאַטעריאַל. מיט די דאָזיקע געדאַנקען איז ער אָפּגע-פאָרן אין זיין וואַלד-ווינקל; ער האָט באַשאַפן זיך גרויסן צום איבערפאַרן קיין ווילנע. עס זענען געשטאַנען שטילע זוניקע טעג, די דאָזיקע שטילקייט איז אָבער אויפגעטריילט געוואָרן פון ווייטע אויפרייסן: די דייטשישע חילות האָבן אָן אָפּהאַלט מאַרשירט קיין מערב, באַזונדערס איז דער שריי-בער געווען באַזאָרגט וועגן גורל פון זיין באַליבט פּראַנקרייך, דאָס לאַנד פון עניקלאָפּעדיסטן, פון רעוואָלוציע, און דעקלאַראַציע פון מענטשן רעכט. נאָכפאלגנדיק דעם מאַרש פון די דייטשן אויף פּאַרזי האָט ער גע-זאָרט אויף אַ נס. אויף אַ נייער מאַרנע, אויף אַ פּאַטריאָטישן אויפברויז, ווי אין די צייטן פון קאַנווענט. די קאַפיטולאַציע פון דער פּראַנצוזישער

הויפטשטאט האָט אים דערשימערט: א פינצטערע נאַכט האָט זיך אַראָפֿ געלאָזט איבער אייראָפּע.

מיט עטלעכע טעג שפעטער האָבן שטאַרקע אָפּטיילונגען פון דער רויטער אַרמיי איבערגעשריטן די גרענעצן פון די באַלטישע רעפּובליקן. אומגעריכט, אין באַדינגונגען פון מלחמה, איז דעם שרייבער ווידער אויס- געקומען זיך צו באַגעגענען מיט רוסלאַנד, מיט וועלכער ער האָט זיך גע- זענט אין זיין נאָכוואָרט פון „דאָס בוך פון לעבן“. די אַטמאָספּער פון דער באַגעגעניש האָט נישט דערמאָנט די שטורמישע אָקטאָבער-טעג: די איבערקערעניש אין לעטלאַנד איז פאַרווירקלעכט געוואָרן אַן בלוט-פאַרגי- סונג; אין דער נייער לעטישער רעגירונג זענען אַריין פאַרשטייער פון דער אומפאַרטייאישער פּראָגרעסיווער אינטעליגענץ. אין אַ בריוו צו זיין טאָכ- טער האָט ש. דובנאָוו כאַראַקטעריזירט די דאָזיקע רעגירונג ווי אַ דעמאָ- קראַטישע, און האָט אַרויסגעזאָגט זיין באַפרידיקונג צוליב דעם פאַלן פון אולמאַניסעס דיקטאַטור, וואָס האָט אַריינגעצויגן דאָס לאַנד אין דער אַרבי- טע פון היטלעריזם.

דער שרייבער האָט זיך געקענט איבערצייגן, אז ס'איז אוממעגלעך אונטערצופירן לעבנס-סך-הכלען און בויען פלענער אין מלחמה-צייט. עס איז אויסגעקומען זיך אָפּצוזאָגן פון דעם פלאַן צו באַזעצן זיך אין ליטע: די גרענעץ צווישן די באַלטישע רעפּובליקן וואָס זענען אין יולי 1940 איינגעשלאָסן געוואָרן אין ראַטנפאַרבאַנד, זענען געוואָרן פעסט געשלאָסן. אויפן שוועל פון זיין אַכציקסטן יאָר האָט דער היסטאָריקער מיט פאַרבי- טערונג דערפילט די מאַכטלאָזיקייט פון יחיד קעגנאיבער דער היסטאָרישער סטיכע. איצט איז ער געווען צוגעשמירט צו דער קליינער רעפּובליק, וואָס ער האָט געוואָלט פאַרלאָזן און עס האָט אים געפייניקט די אומבאַשטימט- קייט פון זיין אייגענעם גורל און דעם גורל פון דעם דאָזיקן לאַנד.

ש. דובנאָוו האָט באַזוכט סוף זומער אַן אָנגעזעענער יידישער קאָ- מוניסט מיט וועמען דער שרייבער האָט זיך עטלעכע מאָל געטראָפן פאַר דער מלחמה. זיין באַזוך האָט געטראָגן אַ האַלב-אָפיציעלן כאַראַקטער. דער גאַסט האָט אויטאָריטאַטיוו דערקלערט דעם היסטאָריקער, אז די ענדערונג פון רעזשים דאַרף אים נישט באַאמראַויקן: די רעגירונג, אין דער שפיץ פון וועלכער עס שטייט אַ וויסנשאַפּט-מאַן, שעצט קולטור און אירע פאַר- שטייער. ער האָט נאָך צוגעגעבן, אז עס וועט ווערן אָפּגעהיט די באַקוועט- לעכקייט און רו פון שרייבער: נישט געקומט אויף די שוועריקייטן פון מלחמה-צייט, וועט פון זיין גרויסער וווינונג נישט רעקוויזירט ווערן קיין איין צימער.

די אויסערלעכע באַדינגונגען זענען, באמת, פאַרבליבן די זעלבע, עס

האַט זיך אָבער געענדערט דער גאַנצער לעבנס-סטיל: דער אומדערמידלעכער מתמיד האָט זיך דערפֿליט אַרבעטסלאָז. די מלחמה האָט אָפּגעשטעלט אַלע איבערזעצונגען פון זיינע ווערק: באַזונדערס שווער האָט אים געמראָפּן דער דורכפאַל פון דער ענגלישער אויסגאַבע פון דער געשיכטע. אין לעטלאַנד גופא האָט זיך די נייע ריכטונג אויסגערריקט אין דעם, וואָס דער נישט לאַנג איבערגעדרוקטער לערנבוך איז געוואָרן אַנערקענט אַלס נישט אַנטשפּרעכנדיק פאַרן גייסט פון דער פּאָלקסשול און איז געוואָרן פאַרבאָטן.

באַזונדערס שטאַרק האָט דער היסטאָריקער דערפֿליט זיין איינזאַמקייט אין זיין אַכציקסטן געבורטסטאָג. ער איז געווען אָפּגעטיילט פון דער משפּחה דורך אַ שטרענג-באַוואַכטע גרענעץ, זיינע פריינד, וואָס זענען אַנטלאָפּן פון פּאַריז און האָבן זיך ערגעץ געוואַלגערט אין דרום-פּראַנקרייך, וואַרטנדיק אויף וויזעס, האָבן געשוויגן; אַמעריקע האָט זיך נישט אָפּגערופּן, עס זענען געווען באַשווערט די באַציונגען מיט אַרץ-ישראל, וווּ עס האָבן געווינט זיינע אַמאָליקע אַדעסער פריינד און וווּ ער האָט געהאַלטן זיינע באַשיידענע אָפּשאַפּאַרונגען, וואָס זענען געווען דער יסוד פון זיין בודזשעט. עס איז געווען שווער צו אַטעמען אין דער דאָזיקער וועלט, וואָס איז פּלוצלונג אזוי איינגעשרומפּן געוואָרן.

אין האַרבסט האָט ש. זובנאָוו באַקומען אַ ידיעה, אז די טאַכטער און די אייניקלעך קלייבן זיך צו פאַרן קיין אַמעריקע, און דאָס האָט נאָך מער פאַרשטאַרקט זיין איינזאַמקייט. ער האָט געפֿילט, אז דער קריזיס אַרום אים האָט זיך פאַרשלאָסן. אַ פאַרביטערטער האָט ער געפרוּווט ווענדן זיין בליק אויף מזרח; פון דער באַנייטער קאַרעספּאָנדענץ האָט ער זיך דערוואַסט, אז זיין ברודער וואָלף לעבט אין מאַסקווע, אין גרויס אַרעמקייט. ש. זובנאָוו האָט אָנגעהויבן טראַכטן וועגן נעמען דעם ברודער צו זיך. אפשר איז באַשערט — האָט ער געמראַכט — אז די ברידער, וואָס האָבן זיך צעשיידט אין דער יוגנט, זאָלן אָפּלעבן זייערע לעצטע יאָרן צוזאַמען. וואָלף האָט קוים זיך אָפּגערופּן אויף דעם פאַרשלאָג פון זיין ברודער: ער איז געווען פאַראַלזירט, און נאָר די שטענדיקע זאָרג פון זיין פֿלימעניק יעקב האָט אים אויפּגעהאַלטן ביים לעבן.

דער ווינטער פון 1940-1941 איז געווען אַ שטורעמדיקער און אַ קאַלטער. דער היסטאָריקער פּלעגט פּירן אין זיין גרויסן קאַבינעט, אויפּן זכרון זענען אויפּגעקומען די פעטערבורגער ווינטערן. די טאַכטער און די אייניקלעך זענען אַוועקגעפאַרן און ער פּלעגט נאָכפּאַלגן זייער קאַמפּליצירטן מאַרשרוט, באַזונדערס איז ער געווען באַזאָרגט פאַר זיין זעקסוואַכיקן אור-

איניקל מרים, וואָס ער האָט אין זיינע בריוו גערופן „די סאַמע יונגסטע פּאַרערקע לעבר-הים“.

אַרום האָט גערוישט אַ שווער, קאָמפּליצירט לעבן פון אַן איבערבוי פּעריאָד; זיינע אָפּקלאַנגען פּלעגן צום היסטאָריקער נישט דערניין. די נייע ווירקלעכקייט איז אים געווען אַרגאַניש פרעמד; עס האָבן אין איר געפּעלכ די נויטיקסטע אַטריבוטן פון זיין לעבן: — אַ שטענדיקער קאָנטאַקט מיט זיינע מיטקעמפּער, צעשפּרייטע איבער דער גאַנצער וועלט, און אַקטיווער אַז טייל אין קולטורעלן און געזעלשאַפטלעכן לעבן פון וועלט־ידנטום. אין דעם מאַנאַטאָנעם נאַנג פון די טעג איז יעדער אָפּקלאַנג פון דער ווייטנס, יעדער נייער העפט פון אַ יידישן זשורנאַל, געווען אַן אמתע געשעעניש. אַ סך זכר נות האָט דערוועקט ביים היסטאָריקער אַ בריוו פון ד'ר י. מייזעל, דער געוועזענער ביבליאָטעקאַר פון דער בערלינער קהלה־ביבליאָטעק, וואָס האָט זיך כאַ זעצט אין ירושלים. אין זיין ענטפּער, דאַטירט דעם 5-טן מערץ 1941 דריקט ש. רובנאַוו אויס זיין פאַרביטערונג, וואָס האָט אים דאַן באַהערשט. באַ שטעטיקנדיק דאָס דערהאַלטן דעם בריוו שרייבט ער: (*), „יעדער בריוו, וואָס קומט פון דערווייטנע איז אַ גרויסע געשעעניש אין לעבן פון אַ מענטש, וואָס איז פאַרשפּאַרט אין דער תּפּיסה פון אייראָפּע, וואָס איז אַרומגעכאַפט פון מלחמה און אַפּילו אין די נייטראַלע לענדער. אונדזער מחנה אין ארץ־ישראל איז אויפגעריכט געוואָרן דורך די נצחונות פון ענגלישן מיליטער אין אַפּריקע (כן ירבו) און עס איז צו האָפּן, אַז די מגפה פון דער וועלט־שחיטה וועט אייך נישט דערגרייכן און וועט נישט פאַרשוועכן דאָס הייליקע לאַנד. דער זכות פון לאַנד איז אויך מיר בייגעשטאַנען, מחמת איך קריג פון דאָרט, פון צייט צו צייט, געדרוקטע און געשריבענע שורות, אין דער צייט ווען פון אַמעריקע האָבן איך נישט געקריגן קיין איין וואָרט זינט סוף זומער 1940. אזוי האָבן איך אין זיינער צייט באַקומען פון אשכולין זיין בוך „דוד הראובני“. איך האָבן אים געשריבן אַן אויספירלעכע תּשובה אויף זיין בריוו. אויך פון איינעם אַ יונגן מאַן פון ירושלים, ה' שוואַרצבוים, האָבן איך דער האַלטן זיין דיסערטאַציע צוזאַמען מיט אַ בריוו. איך האָבן אים באַלד געענטפּערט. איך האָפּ, אַז בדרך נס זענען מיינע בריוו דערגאַנגען. צו די אַדרעסאַטן. בכלל לעבן מיר מיט ניסים. מיט ניסים לעבן מיר אין אַ וועלט פול מיט מלאכימות (אויפן וויסנשאַפטלעכן לשון — טויט־באַמבעס) און אַלערליי משחיתים, אַפּילו מחוץ די שלאַכטפּעלדער. מיר זענען אָפּגע־מילט פון די קוואַלן פון אונדזער גייסטיק לעבן. אזוי, למשל, האָבן איך נאָך

(* די איבערזעצונג פון י. מייזעלס בריוו איז געמאַכט געוואָרן פון אַ פּאַפּאַ קאַפּיע פון העברעישן אַריגינאַל. — ט. פ.)

לאנגע זוכענישן קוים געקריגן א קליינעם לוח פון תש"א — דאָס איז אונדזער גאַנצע „ליטעראַטור“ פאַר דעם יאָר. קיין צייטונגען פון אויסלאַנד קרמען אַהער נישט אָן, און פון דעם, וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט, ווייסן מיר אַ מייזנטסטל, און אויך דאָס איז צוגעפראַוועט לויטן געשמאַק פֿון אונדזערע מקומות. און איר, די נבירים, באַקלאַגט זיך נאָך, אויף דער ירידה פון דער ליטעראַטור ביי אייך!

„מיט צוואַנציק יאָר צוריק, אין יאָר תרפ"א, בין איך אין אַן אומדור־איקער צייט געזעסן אין מיין היימלאַנד און געחלומט וועגן „לשנה הבאָת“ — בברלין. איצט וואַרט איך אויף גאַרנישט: נישט אַרײַן און נישט אַרויס. אַלע וועגן זענען פאַר מיר פאַרשלאָסן. בערלין איז שוין פון לאַנג פאַר-וואַנדלט געוואָרן אין סדום, און אונדזערע אַנדערע אייראָפּעיִשע צענטערן זענען הױב געוואָרן דורך די מענטשן פון סדום. פון צוויי עקן פון דער וועלט קוקט מען מיך אויס — פון אַמעריקע און פון ארץ־ישׂראל, אויך מיר נע אויגן זענען געווענדעט אַהין. איך ווייס אָבער, אַז איך וועל נישט דער־גרייכן צו זייערע גרענעצן און אַז אויף מיר איז נגזר געוואָרן צו פאַר־בלייבן אין דעם „גרויסן און שרעקלעכן מדבר“. מיין „תלמוד“ איז שוין אָפּגעשלאָסן געוואָרן אין די לעצטע יאָרן, אין דער לעצטער רוסישער אויפ־לאַגע פון צען בענדער פון דער גרויסער „געשיכטע“ (ריגע 1936-1939), אויך די „פרפראות לתורה“ — „דאָס בוך פון לעבן“ — איז שוין אַרויס פון דרוק אין דעם יאָר ת"ש (די בערלינער תקופה). צום באַדויערן קען איך עס נישט שיקן נישט צו דיר און נישט צו אַנדערע פריינד צוליב פאַרשיי־דענע סיבות. איצט שרייב איך גאַרנישט צום פאַרעפנטלעכן. איך לייזן בלויז די וועלט־ליטעראַטור און מאַך אייניקע פאַרצייכענונגען פאַר זיך, אויף ווי ווייט נאָר מיין ראייה דערלויבט מיר.

„מיינע פריינד זאָרגן זיך פאַר מיין גורל, אָבער איך זאָרג וועגן עפעס אַנדערש: אָפּצוהיטן דעם טייל אַרכיוו, וואָס איז נאָך פאַרבליבן ביי מיר, און עס איז דאָ אַ חשש, אַז עס וועט אים שאַדן דאָס אַריבערגיין אין רשות־הרבים. דער דאָזיקער אוצר איז לכתחילה באַשטימט געוואָרן פאַר צוויי אינסטיטוציעס: פאַר ירושלים דליטאָ און פאַרן אַלטן ירושלים. אין דער נייער ווירקלעכקייט וויל איך אים פאַרטיילן צווישן דער נאַציאָנאַלער ביבליאָ־טעק אין ירושלים און דעם יוואָ אין אַמעריקע, וואָס איז פון אַן אָפּטייל־לונג פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ צענטער; אָבער מיין גוטע כוונה איז בעסט־צושטעלן דאָס ענרגילטיק אין מיין צוואָה. ס'וועט נאָך זיין גענוג שטערנד־גען מצד די פירער פון דעם אַרט, וווּ איך געפין זיך — און דאָס איז די סיבה פֿון מיין זאָרג. און דאָ וועסטו געפינען אַ תשובה אויף דיין דעמאָלי־זירטן פאַרשלאַג איבערצוגעבן עטלעכע דאָקומענטן דעם אַרכיוו פון „בצל־

אל": אויב אין די צעדערן האָט זיך אַרײַנגעכאַפּט דער פּלאַם, וואָס זאָלן די קלײנע גרעזעלעך טאָן? טױזנטער בריוו וועגן געזעלשאַפּטלעכע ענינים, וועגן ליטעראַטור פאַר אַ משך פון העכער זעכציק יאָר, הונדערטער וויכטיקע היס־מאָרישע דאָקומענטן דאַרפן זיך געפֿינען נאָר אין אַ צענטראַלן נאַציאָנאַלן אַרכיוו — און עס ענגערט מיר אין מוח די גרויסע פּראַגע: וועל איך זוכה זײן דערצו נאָך דער מלחמה און צי וועל איך אַליין דערלעבן די דאָזיקע צײַט?...

„מײן משפּחה איז איצט צעשפּרייט איבערן גאַנצן ערד־קײלעך. מײן מאַכטער און אירע זין, פון די וואַרשעווער פּליטים, וואָס האָבן זיך גע־ראַטעוועט קײן ליטע, פּאַרן איצט דורך רוסלאַנד און יאַפּאַן אין די פּאַרײניק־מע שטאַטן פון אַמעריקע, און די וואָס געפֿינען זיך שוין פון לאַנג אין ראַטנפּאַראַבאַנד, האָבן ביז הײַנט נישט געקריגן קײן דערלויבעניש צו קומען צו פּאַרן אין די באַלטישע לענדער, כדי זיך צו זען מיט מיר... שרײַב מיר וועגן ירושלים און וועגן דאָרטיקן אַוניווערסיטעט, וואָס האָט אַודאי גע־ליטן פאַר דער לעצטער צײַט... בכלל, ווער עס שרײַבט מיר וועגן די ענינים פון אַונדזער לאַנד זאָל זײן געלויבט און געבענטשט פון דעם מתבודד אין די וועלדער פון לעמלאַנד. — דיין געטרייער פּרײַנד פון דער בערלינער תקופה ביז הײַנטיקן טאָג ש. דובנאָוו.“

פ. ס. — שרײַב מיר וווּ עס ווײַנט ד"ר קאַצענעלסאָן פון „ידישן פּאַרלאַנג“ שוין עטלעכע יאָר, אז איך האָב פון אים נישט געהערט.“
 אין מאַי האָט דער היסטאָריקער דערהאַלטן אַן אויסערלישע ידיעה פון דער ווײַטער עקזאַמישער שטאַט קאַבע (יאַפּאַן). די מעלעגראַמע, וואָס האָט אַנטהאַלטן אַ פּאַרשפּעטיקטע באַגריסונג צו זײן אַכציקסטן געבורט־טאָג איז געווען אונטערגעשריבן: „ידישע קהלה אין קאַבע, דיין מאַכטער סאַפּיע.“ שפּעטער האָט זיך אַרויסגעוויזן: אין דער יאַפּאַנישער האַפֿן־שטאַט קאַבע האָט זיך פּאַרהאַלטן אויפן וועג קײן אַמעריקע אַ גרויסע גרופּע פּליטים, די פּאַרשמייער פון דער דאָרטיקער יידישער קהלה האָבן צוזאַמען מיט די פּליטים אַרגאַניזירט אַ פייערונג לכבוד דעם אַכציקיאָריקן יובילעום פון היסטאָריקער.

דער לעצטער בריוו צו דער עלטערער מאַכטער, געשריבן דעם 12טן יוני 1941, איז דורכגעדרונגען מיט טרויער און רעזיגנאַציע. ש. דובנאָוו איז מודיע, אז די טעג זײנע גײען פּאַרביי שטיל און מאַנאַטאַן; אויף דער עלטער איז דער שרײַבער געוואָרן אַ לעזער: ער האָט ווידער גענומען לײענען זײנע באַליבטע דיכטער פון דער יוגנט. ער האָט בײַ זײ איצט געפונען נײַש שײַנקײט. מיט גרויס אַנימערעס האָט ער געלײענט טאַלמטאָים „מלחמה און שלום“. צײַט האָט ער געהאַט גענוג: דער רײזיקער אַרכיוו איז שוין פון לאַנג

דאָס לעבן און שאַפן פון שמעון דובנאָוו

געבראכט געוואָרן אין אָרדענונג; אלע מאַטעריאַלן זענען געוואָרן אויסגע-
סדרט אין באַזונדערע אָפטיילונגען. יעדן טאָג האָט די פּאָסט געבראכט די
מאַסקווער צייטונגען; די ידיעות פון מערב-איייראָפּע האָבן אָנגעפילט מיט
זאָרג וועגן גורל פון די קולטור-פעלקער, וואָס זענען אַרוינגעפאַלן אין די
אויסערלעכער וועלט איז ארץ-ישראל; פון וואָנען עס פלעגן, פון צייט צו
צייט, אָנקומען בריוו און זשורנאַלן.

אין צען טעג אַרום האָבן די הימלערישע האַרדעס איבערגעטרעטן די
סאָוועטישע גרענעץ. דעם 29-טן יוני זענען אויף ריגע אַראָפּגעוואָרפן גע-
וואָרן די ערשטע באַמבעס. דעם 1-טן יולי האָבן די דייטשן פאַרנומען ריגע.

ע פ י ל א נ

אנהייב יול. זענען אלע יידן געוואָרן אַרויסגעטריבן פון דער פּאַר-
שטאָט, וווּ עס האָט געווינט ש. דובנאָוו. פריינד האָבן געהאַלפן דעם היס-
טאָריקער זיך אויסבאהאַלטן, אָבער אַגענטן פון געשטאַפּאָ האָבן אויסגעפּו-
רן זיין באַהעלטעניש און אים אַרעסטירט. „זיי האָבן זיך אינטערעסירט
--- שרייבט אַ ריגער ייד, מאַקס קויפּמאַן, וואָס האָט איבערגעלעבט דעם
אומקום פון לעטישן יידנטום און האָט עס אויספירלעך באַשריבן* --- מיט
די אַרבעטן, וואָס ש. דובנאָוו האָט געשריבן אין ריגע, און האָבן געפּאָדערט,
ער זאָל זיי עס איבערגעבן. די מאַנסקריפּטן זענען געווען באַהאַלטן, און
ש. דובנאָוו האָט דערקלערט, אז זיי זענען פאַרבליבן אין גייזערוואַלד, פון
וואָנען ער איז שוין לאַנג אַרויסגעפּאָרן. מ'האַט אים באַפרייט, אָבער אינ-
גיכן ווידער אַרעסטירט. אַדאַנק דער השתדלות פון אַ מיטגליד פון „יודענ-
ראַט“ שליטער (אַ ווינער ייד), האָט מען אים ווידער באַפרייט; ער איז אַרויס
אויף דער פּרוי אינגאַנצן צעבראַכן און האָט זיך באַזעצט אין געטאָ. שלי-
טער איז אויף דער פאַראַרדענונג פון דער געשטאַפּאָ געוואָרן אַרעסטירט
און דערשאָסן

„אין געטאָ האָט דער פּראָפּעסאָר באַקומען אַ קליין צימערל, אין
מושב־זקנים אויף דער ליודזגאַס. אויך דאָרטן איז ער נישט געזעסן אָן
אַרבעט: מיט אַ בלייער, וואָס האָט אים, לויט זיינע ווערטער, געדינט אין
משך פון 37 יאָר, האָט ער געשריבן די כּראַניק, וואָס האָט געהייסן „געטאָ“.
פאַר דער קורצער צייט וואָס ער האָט פאַרבראַכט אין געטאָ, האָט ער באַוווּן
דאָרט צו שאַפן אַ קליינעם צענטער פון יידישן גייסטיקן לעבן. אין דער
צייט פון דער ערשטער „אַלציע“ (דעם 30-טן נאָוועמבער 1941) איז ער
געוואָרן איבערגעפירט אין אַן אַנדער מושב־זקנים — אויף ליודזגאַס נר.
56. אין דאָזיקן מקלם האָבן זיך געפונען די משפּחות פון די אָנגעשטעלטע
אין דער יידישער פּאָליציי... דער לעטישער תּלּין דאַנסקאַפּ, וואָס איז אַהין
געקומען אויף אַ רעוויזיע האָט געפרעגט דעם אַלטן פּראָפּעסאָר צי ער גע-
הערט אויך צו די משפּחות פון די פּאָליציי־אָנגעשטעלטע. באַקומענדיק אַ
נעגאַטיוון ענטפּער, האָט דאַנסקאַפּ אים באַפוילן זיך אָנצושליסן אין די

Max Kaufman, «Die Vernichtung der Juden Lettlands»,
München 1947.

פאַרבימאַרשירנדיקע קאָלאָנעס. אין מושב־זקנים איז געוואָרן אַ סומאַטאַָ כע, און איינער פון די פּאָליציאַנטן, (אַ דייטשישער ייד מיט אַן אייזערנעם קרייז, דער נאָמען נישט באַקאַנט) איז אַרויסגעלאָפּן צו דעריאָגן די קאָָ לאָנע, כדי צו ראַטעווען ש. דובנאָוו. עס איז שוין אָבער געווען צו שפּעט. דער היסטאָריקער איז געגאַנגען זיין לעצטן וועג. ער איז געוואָרן דערהרגעט אין ראַמבולוי, היינטער ריגע, וווּ עס זענען אומגעקומען כמעט אַלע ריגער יידן."

אַן אַנדער עדר־איה פון דעם אומקום פון ריגער געטאָ* גיט איבער פּאָלגנדיקע ווערסיע: "ווען די דייטשן האָבן פאַרנומען ריגע... האָבן זיי דוב־נאָוו אַרויסגעטריבן פון זיין דירה און „בעשלאַגנאַמט" זיין גרויסע ביבליאָ־טעק. מען האָט דעם אַלען שרייבער געטריבן, געבראַכט אין געשטאַפּאַ אויף אַ פּאַרהער. נאָך אַ פּאַר טעג האָט מען אים אַרויסגעלאָזט. דובנאָוו האָט וויי־ניק וואָס דערציילט וועגן זיין פּאַרהער, אָבער ער האָט געזאָגט, אַז אַזעלכע אוממענטשן זעט ער צום ערשטן מאל. ער האָט זיך באַזעצט אין פּראַיעק־טירטן געטאָ־געביט, אין דעם „אזיל"... דער נאָך איז געקומען דער טרויער־קער 30־טער נאָוועמבער 1941... אין יענער שרעקלעכער נאַכט האָבן די שוּצ־לייט און געשטאַפּ־רוצחים דערשאָסן אַ העלפט געטאָ־אינוווינער... אַ וואָך צייט האָבן די איבעריקע געטאָ־יידן געלעבט ווי אין „הינער־פלעט"... פּראָ־פעסאָר דובנאָוו איז געווען קראַנק. ער האָט באַקומען אַ גריפע אין דער נאַכט ווען מ'האַט אַלעמען אַרויסגעטריבן אויפן גאַס. מען האָט דובנאָוו דעמאָלט געראַטעוועט, אַריבערפירנדיק אים אין דעם טייל פון געטאָ, וואָס די מערדער האָבן צוליב „טעכנישע סיבות" נישט געקענט נאָך „עוואַסקו־אירן". דובנאָוו האָט געהאַט אַ געפיל, אַז עס קומט דער סוף... דערנאָך איז געקומען די טרויעריקע נאַכט פון 7־טן אויפן 8־טן דעצעמבער. עס האָט זיך איבערגעחזרט דאָס זעלבע ווי פאַר אַ וואָך צוריק, אָבער אויף אַ מער „אַר־גאַנזוירטן" שטייגער. פאַר די קראַנקע און שוואַכע זענען געווען רעזערווירט העל־בלויע אויטאָבוסן... די אויטאָבוסן זענען נישט געווען גענוג פאַר אַלע שוואַכע און קראַנקע, און פיל שוואַנגערע פרויען האָט מען איינפאַך דער־שאָסן אויפן גאַס אין געטאָ. ש. דובנאָוו איז מיט 38.5 פּיבער אַרויסגע־טריבן געוואָרן אין גאַס. ער האָט נישט געקענט אזוי שנעל אַריינשטייגן אין אויטאָבוס. אַ שיכורער לעטישער שוּצמאַן איז צוגעלאָפּן און אַריינגעשאָסן אים אַ קויל אין געניק. שמעון דובנאָוו איז גלייך אויפן אָרט געשטאַרבן. אויף מאָרגן האָט מען אים באַערדיקט אין מאַסן־קבר אויפן אַלען יידישן בית־עולם אין ריגער געטאָ."

* (הלל חלמד, „צוקונפוט" 1946, באַנד 4.

פון מחבר

דאָס דאָזיקע ווערק איז די פרוכט פון העכער ציי יאָר אַובעט.
אַלס יסוד פאַרן ערשטן טייל (די יאָרן 1860-1922) האָבן מיר גע-
דינט די צוויי בענדער פון דער אויספירלעכער אויסאַביאָגראַפיע פון
מיין פאָטער. דעם דריטן באַנד האָב איך, נישט געקוקט אויף אַלע
מיניע באַמיאונגען נישט געקטנט געפינען: עס זעט אויס, אַז די
צופעליקע: אַדי האָב געהאַלטן פאַר נייטיק אויספירלעכער צו שרייבן
פאַרניכטעט געוואָרן דורך די דייטשן. די געשעענישן פון לעצטן
פעריאָד פון מיין פאָטערס לעבן (1922-1941) איז מיר אויסגעקו-
מען אויפצושטעלן אויפן סמך פון פאַרשידנאַרטיקע האַנטשריפט-
לעכע און געדרוקטע מאַטעריאַלן, ווי אויך אויפן סמך פון די בריוו,
וואָס איך האָב געהאַט אין מיין רשות. אַ סך בלויזן האָב איך זיך
באַמיט אויסצופילן דורך מיניע פערזענלעכע זיכרונות; דער דאָזיק
קער מאַטעריאַל איז אַ וועזנטלעכער עלעמענט פון דער ביאָגראַפיע,
ווייל די פאַרבינדונג צווישן פאָטער און טאָכטער איז קיינמאָל נישט
איבערגעריסן געוואָרן, נישט געקוקט אויף די מינונגס-פאַרשיידן-
הייטן און לאַגע פעריאָדן פון צעשיידונג.

דעם אויפמערקזאַמען לעזער קען זיך וואַרפן אין די אויגן די
נישטיגלייכמעסיקייט אין דער סטרוקטור פון בוך: די ערשטע טייל
איז מער קאָנדענסירט. די דאָזיקע דיספּראָפּאָרען איז נישט קיין
צופעליקע: איך האָב געהאַלטן פאַר נויטיק אויספירלעכער צו שרייבן
וועגן פאָקטן, וואָס ווערן דאָ פאַרעפנטלעכט צום ערשטן מאָל, האַלטן
דיק, אַז ביז עס וועלן דערשיינען מער סאָלידע אָפהאַנדלונגען, וועט
מיין אַרבעט זיין דער איינציקער מקור פון ידיעות וועגן מיין פאָ-
טערס טעטיקייט אין די לעצטע יאָרן.

אַן אומאַפּשאַצבאַרע הילף האָט דעם מחבר אַרויסגעוויזן אַ
גרופע מענטשן, וואָס האָט זיך באַצויגן מיט סימפּאַטיע צו דעם ווערק,
וואָס איז פאַרבונדן מיטן נאָמען פון ש. דובנאָוו. איך וויל אויס-
דריקן מיין טיפע דאַנקבאַרקייט צו די אַלע, וואָס האָבן מיר באַזאָרגט
מיט מאַטעריאַלן און געשטעלט אין מיין רשות מיין פאָטערס בריוו.
— א. טשעריקאָווער, א. שטיינבערג, י. לעשטשינסקי, מ. ווישניצער,
ד. טשאַרני, נ. גורפּינקל, ווי אויך דעם פּערסאָנאַל פון אַרכיוו און
ביבליאָטעק פון יידישן וויסנשאַפּטלעכן אינסטיטוט.

פון איבערזעצער

אין הסכם און אויפן פאָרלאַנג פון מחבר זענען אין דער יידישער שער איבערזעצונג געמאַכט געוואָרן עטלעכע נישט וועזנטלעכע ענדערונגען אין פאָרגלייך מיטן אָריגינאַל. אין דער יידישער אויסגאַבע זענען אויך צוגעגעבן געוואָרן אייניקע הוספות (וועגן די לעצטע איז אויפן אָרט אָנגעגעבן אַ געהעריקע באַמערקונג). די צייטאָפן פון ש. דובנאָוס בריוו אין יידיש ווערן געבראַכט ווערטלעך לויט די אָפּשריפטן צוגעשיקט פון מחבר.

דעם מחבר, ח'טע סאַפיע דובנאָווערליך ווי אויך די חברים יוסף ראָטנבערג און שמעון יעזשאָר (מעקסיקע), דריק איך אַזויס מיין דאַנק פאַר זייערע ווערטפולע אָנווייזונגען ביי דער איבערזעצונג.

רשימה פון פערזאנען, וואס ווערן דערמאנט אין בוך

בערדייען נ. — 254	— א —
בערנע פ. — 50, 28	אבראמאָוויטש ש. י (מענדעלע
בראָמסן פ. — 138	מוכר־ספרים) — 83, 81, 80, 79
בראָן פראָפ. — 101	, 166, 122, 121, 111, 99, 88, 85
ברונאָדזשאָרדאָנאָ — 47	, 167, 168, 171, 172, 183, 207,
ברוצקוס י. — 213	241, 240
— ג —	אבראמאָוויטש־פרעוויל מ. — 176,
גאָזשאַנסקירלנאָ — 131	177
גאָלדבערג ב. און מ. — 133	אוישקין מ. — 185, 184
גאָלינאָ — 47	אידלסאָן — 167
גאָרדאָן י. פ. — 239, 48	אחריהעם — 114, 106, 97, 84, 81
גאָרקי מ. — 215, 198, 194, 193	, 147, 138, 132, 131, 126, 119
גורפינקעל נ. — 318, 293	, 162, 184, 185, 195, 217, 239,
גינזבורג באָראָן — 161	245, 246, 247, 248, 257
געטע וו. — 58	אייזנשטאַט (יודין) — 131
גרינבערג — 213	אלישע־אחר — 48, 47
גרעסמאָן ה. — 253	אָנדרוייען פ. — 193
גרעץ ה. — 300, 280, 236, 174, 90	אָנסקי ש. (ראַפּאָפּאָרט) — 148,
— ד —	166, 216
דאָלטאָן — 307	אָפּאָטאָשו י. — 235, 231, 226
דאָנמע — 63	אשכולי — 312
דובנאָוו אידע — 42, 35, 33, 32	— ב —
, 84, 70, 66, 65, 55, 54, 51, 50	באָלאַבאָן מ. — 168
, 206, 177, 176, 159, 155, 95	באָראָן ס. — 268
, 260, 235, 232, 228, 218, 216	באָקל — 34, 32, 31
, 269, 267, 266, 265, 264	בובער מ. — 242
, 142, 107, 65 — דובנאָוו אָלנאָ	ביאָליק ה. נ. — 125, 122, 121
, 266, 221, 155	, 172, 181, 183, 184, 220, 274
, 24, 22, 12, 11 — דובנאָוו בן־ציון	ביילינסאָן א. — 308
, 76, 75, 69, 65, 59, 58, 27, 25	בייראָן — 58
, 284, 173, 91	בן־עמי (ראַבינאָוויטש) — 85, 84,
, 134 — דובנאָוו בער	99
, 29, 27, 22, 15 — דובנאָוו וואָלף	בעל־שם־טוב — 113, 112, 71, 68
, 74, 69, 65, 61, 51, 43, 41, 40	244, 243
, 311, 100	בעק ד"ר. — 101
	בער פ. — 253

277, 269, 266, 232 — משארני ד. — 285, 284, 11, 8
 318, 288, 284 — דובנאון יצחק — 14
 225 — משעריקאווער י. און א. — 155, 142, 70
 259, 256, 255, 232, 230, 229 — 311, 195, 176
 273, 269, 265, 264, 263, 262 — דובנאון מאיר-יעקב — 23, 13, 12
 294, 293, 288, 286, 284, 278 — 69, 58
 318, 306, 305, 302, 296, 295 — דובנאון שיינע — 103, 16, 14, 13
 121 — משערנאווין ח. — 117
 — י — דינענאון יעקב — 266, 240, 70
 98 — יעבץ ב. — 121
 — י — דיוענהאף מ. — 31
 דעפינג — 31
 — י —
 152, 56, 54 — יאנדוי א. — האַראַדעצקי ש. — 285, 284
 275 — לאַצקי-בערטאָלדי — 192
 68 — לוצאטו מ. — האַרקאווי א. — 192
 82, 81, 48, 30 — ליזיענבלום מ. — הונאָ וו. — 67, 58
 295, 288 — ליעסין א. — היינע ה. — 63, 50
 149, 133 — לעווין ש. — העסען י. — 168
 103, 24 — לעווינסאָן י. מ. — 103, 24
 200, 198 — לענין וו. — לענין וו. — 200, 198
 152, 150 — לעסנאפט פ. — 152, 150
 37, 28 — לערמאָנטאָוו — לערמאָנטאָוו — 37, 28
 271, 256, 232 — לעשטישניסקי י. — לעשטישניסקי י. — 271, 256, 232
 — מ —
 307 — מאָוושאָוויטש — מאָוושאָוויטש — 307
 63 — מאָמע — מאָמע — 63
 50 — מאָנטעסקיע — מאָנטעסקיע — 50
 124 — מאַרגולעס מ. — מאַרגולעס מ. — 124
 256 — מאַלער ר. — מאַלער ר. — 256
 312, 255, 254 — מיוזעל י. — מיוזעל י. — 312, 255, 254
 50, 46, 37 — מיל דזשאָן סטוארט — מיל דזשאָן סטוארט — 50, 46, 37
 198, 72, 67, 64, 60, 58, 57 — מיל דזשאָן סטוארט — 198, 72, 67, 64, 60, 58, 57
 241 — מיל דזשאָן סטוארט — 241
 296 — מיליוקאָוו פ. — מיליוקאָוו פ. — 296
 72 — מינאָר (הרב) — מינאָר (הרב) — 72
 316 — מלמד הלל — מלמד הלל — 316
 246 — מעדעם וו. — מעדעם וו. — 246
 300, 174 — מענרעלסאָן מ. — מענרעלסאָן מ. — 300, 174
 184 — מערעזשין — מערעזשין — 184

285, 284, 11, 8 — דובנאון יוסף — 285, 284, 11, 8
 14 — דובנאון יצחק — 14
 155, 142, 70 — דובנאון יעקב — 155, 142, 70
 311, 195, 176 — דובנאון יעקב — 311, 195, 176
 23, 13, 12 — דובנאון מאיר-יעקב — 23, 13, 12
 69, 58 — דובנאון מאיר-יעקב — 69, 58
 103, 16, 14, 13 — דובנאון שיינע — 103, 16, 14, 13
 117 — דובנאון שיינע — 117
 266, 240, 70 — דינענאון יעקב — 266, 240, 70
 121 — דיוענהאף מ. — 121
 31 — דעפינג — 31
 — י —
 285, 284 — האַראַדעצקי ש. — האַראַדעצקי ש. — 285, 284
 192 — האַרקאווי א. — האַרקאווי א. — 192
 67, 58 — הונאָ וו. — הונאָ וו. — 67, 58
 63, 50 — היינע ה. — היינע ה. — 63, 50
 168 — העסען י. — העסען י. — 168
 — י —
 124 — וואָלין י. — וואָלין י. — 124
 64 — וואָלינסקי (א. פלעקסער) — וואָלינסקי (א. פלעקסער) — 64
 141 — ווייטער א. (דעוועשינסקי) — ווייטער א. (דעוועשינסקי) — 141
 234 — ווייל. ה. פראָפ. — ווייל. ה. פראָפ. — 234
 282 — וויינרויך מ. — וויינרויך מ. — 282
 138, 137, 112 — ווינאווער מ. — ווינאווער מ. — 138, 137, 112
 231, 227, 206, 165, 164 — ווינאווער מ. — 231, 227, 206, 165, 164
 234, 226, 168 — ווישניצער מ. — ווישניצער מ. — 234, 226, 168
 318, 254 — ווישניצער מ. — 318, 254
 234 — ווישניצער ר. — ווישניצער ר. — 234
 181 — ווענגעראָוו ס. — ווענגעראָוו ס. — 181
 — י —
 34 — זאמוליטש וו. — זאמוליטש וו. — 34
 125 — זשאַבאָטינסקי וו. — זשאַבאָטינסקי וו. — 125
 104 — זייטשיק ר. — זייטשיק ר. — 104
 289, 251, 162 — זשיטלאָווסקי ח. — זשיטלאָווסקי ח. — 289, 251, 162
 — ז —
 72, 71, 62, 58 — מאָלסטאָי ל. נ. — מאָלסטאָי ל. נ. — 72, 71, 62, 58
 175, 174 — מאָלסטאָי ל. נ. — 175, 174
 58, 35, 28 — טורגעניעווי א. י. — טורגעניעווי א. י. — 58, 35, 28

קאנדארסע — 50.
 קאצענעלסאן ד"ר — 314.
 קארף — 281.
 קארזלענקא וו. — 180.
 קויפמאן מ. — 316.
 קולישער מ. און י. — 213.
 קלוזנער י. — 184.
 קראכמאל נ. — 257.
 — 7 —
 ראוויניצקי י. — 172, 91, 85, 84.
 181.
 ראזנפעלד י. — 44.
 ראטנער מ. — 138.
 ראמי ע. — 63.
 רוזוועלט מ. — 307, 297, 295.
 רושא זש. — 50.
 ריינגעלבלום ע. — 281.
 רייזען ז. — 282.
 רמב"ם — 300, 278, 277, 174.
 רענאן ע. — 71.
 ריינוס מ. — 254.
 רענער-שפרינגער — 150, 118.
 — 22 —
 שאבאר צ. — 275, 274.
 שאגאל מ. — 282.
 שאר מ. — 168.
 שבת-יצבי — 67, 53.
 שולמאן ק. — 21.
 שווארצבארד ש. — 248.
 שווארצבוים — 312.
 שטיינבערג י. נ. — 232.
 שטיינבערג א. — 234, 232, 213.
 291, 287, 283, 279, 254, 235.
 שילער — 35.
 שיפער י. — 281, 168.
 שלום-עליכם — 76, 73, 68, 49.
 240, 239, 194, 186, 185, 85.
 שליטער — 316.
 שעלי — 57, 56.
 שפינאזא — 53, 47.

— 1 —

נאָוואַקאָווסקי י. — 146.
 נאָרדוי מ. — 110.
 ניגער ש. — 257.

— 2 —

סאַלאָנוב פ. — 193.
 סאַלאָוויאָו א. — 52.
 סאַלד ה. — 125.
 סאַקאַלאָו נ. — 70.
 סעו 5. — 123.

ספּענסער ה. — 241, 67, 60, 49, 46.
 ספּעקטאַר מ. — 240, 239, 70.

— 3 —

עלבאַגען י. — 254, 253, 234.
 עמנואל ראָזא — 159.
 עקיבא (רב) — 47.
 ערליך ה. — 304, 291, 290, 182.

— 4 —

פאַקראָווסקי מ. — 220.
 פּושקין — 28.
 פּינסקער — 54.
 פּרוג ש. — 166, 152, 85, 64, 49.
 240, 195, 183.

פּראַנצאָז ק. ע. — 63.
 פּראַנק — 67.
 פּרידלענדער ד"ר. — 128.
 פּרידמאן מ. — 281.
 פּרץ י. 5. — 176, 166, 68.

— 5 —

צינג 5. — 280, 236.
 צינבערג י. — 213.
 צעדערבוים — 240.

— 6 —

קאַנאַן מ. — 114, 108, 42, 41.
 210.
 קאַהען ה. — 300, 123.
 קאַינען ד. — 234.
 קאַלמאַנאָוויטש ז. — 309, 282.
 קאַנט אַניוסט — 198, 59, 50, 37.

א י נ ה א ל ט

זייט

7	-----	הקדמה	
19	-----	דער שירש	1 קאפיטל
16	-----	אין חדר	2 קאפיטל
21	-----	דער בונט	3 קאפיטל
31	-----	וואנדערונגען	4 קאפיטל
40	-----	אין פעטערבורג	5 קאפיטל
47	-----	דער פריידיקער פון פרייען געדאנק	6 קאפיטל
56	-----	אויפן שיידוועג	7 קאפיטל
66	-----	די געשיכטע האָט זיך מיר באַוווּזן	8 קאפיטל
77	-----	דער אָדעסער ליטעראַרישער קרייז	9 קאפיטל
87	-----	דער פאַטאָס פון עבר	10 קאפיטל
94	-----	טעג פון אַרבעט	11 קאפיטל
193	-----	צווישן פּובליציסטיק און ליрик	12 קאפיטל
110	-----	געדאַנקען וועגן אַלטן און נייעם יידנטום	13 קאפיטל
121	-----	די געזענענונג מיט אדעס	14 קאפיטל
130	-----	אין ירושלים דליטאָ	15 קאפיטל
136	-----	דאָס רעוואָלוציאַנערע יאָר	16 קאפיטל
143	-----	דער מוסר־השכל פון די גרוואַמע טעג	17 קאפיטל
152	-----	ווידער אין פעטערבורג	18 קאפיטל
160	-----	איינהייט אין פאַרשידנאַרטיקייט	19 קאפיטל
171	-----	די אַרבעט איבער אַ גרויס ווערק	20 קאפיטל
179	-----	ערב דער ערשטער וועלט־מלחמה	21 קאפיטל
187	-----	אונטערן דונער פון האַרמאַטן	22 קאפיטל
197	-----	דער גרויסער איבערברוך	23 קאפיטל
204	-----	אין קעסלגרוב	24 קאפיטל
212	-----	אַן אינדזל אין מיטן פון צעשטורעמטן ים	25 קאפיטל
224	-----	אויף מערב	26 קאפיטל
234	-----	דער שרייבער איז מקיים זיינע נדרים	27 קאפיטל
245	-----	נאַלדענער האַרבסט	28 קאפיטל
253	-----	ש. דובנאָו אַ בן־שבעים	29 קאפיטל
262	-----	אין אַ נייער היים	30 קאפיטל
272	-----	דער זיג איבער דער איינזאַמקייט	31 קאפיטל
283	-----	די אַרבעט גייט ווייטער	32 קאפיטל
293	-----	דער בן־השמות פון איראַפּע	33 קאפיטל
316	-----	עפילאָג	
318	-----	פון מחבר	
319	-----	פון איבערזעצער	
320	-----	נעמען־רשימה	

Se terminó de imprimir este libro el día 30 de enero
de 1952 en los Talleres de EL LIBRO PERFECTO, S. A.
Calle del Dr. Liceaga N° 47 — México, D. F.
Número de ejemplares impresos: 1,200

Printed in Mexico
Impreso en México

